BIBLIOTHECA INDICA

A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

SADDHARMAPUṆḌARĪKASŪTRAM

सद्धर्मपुण्डरीकसूत्रम्

WITH

N. D. MIRONOV'S READINGS FROM CENTRAL ASIAN MSS.

REVISED BY

DR. NALINAKSHA DUTT,

M.A., LL.B., P.R.S., PH.D. (CAL.), D.LITT. (LOND.)

Professor and Head of the Department of Pali, Calcutta University, Fellow, Asiatic Society.

Work Number 276

Issue Number 1565

CALCUTTA :

Printed at the Calcutta Oriental Press Ltd.

Published by the Asiatic Society

1, Park Street

1952

18/-

NOTICE

BIBLIOTHECA INDICA

PUBLISHED BY

THE ASIATIC SOCIETY

The Bibliotheca Indica is a collection of works belonging to or treating of Oriental literatures and contains original text editions as well as translations into English, and also bibliographies, dictionaries, grammars, and studies.

The publication was started in 1849, and consists of an Old and a New Series. The New Series was begun in 1860, and is still running.

The issues in the series consisted originally of fascicles of 96 or 100 pages print, though occasionally numbers were issued of double, triple or larger bulk, and in a few cases even entire works were published under a single issue number. Of late years the single issues are made as much as possible to constitute complete volumes. Several different works are always simultaneously in progress. Each issue bears a consecutive issue number. The Old Series consists of 265 issues; in the New Series, till January 1st, 1942, inclusive, 1,547 issues have been published. These 1,812 issues represent 265 different works; these works again represent the following literatures: —

Sanskrit, Prakrit.
Rājasthānī, Kāshmīrī, Hindī.
Tibetan, Lushai.
Arabic, Persian.

Several works published are partly or wholly sold out, others are still incomplete and in progress. A few works, though incomplete, have been discontinued.

Two price-lists concerning the Bibliotheca Indica are available and may be had on application. One describes the Indian and the other the Islamic works published in the series. These lists are periodically revised.

The standard sizes of the Bibliotheca Indica are: —

Demy (or small) octavo.
Royal (or large) octavo.
Quarto.

सद्धर्मपुण्डरीकसूत्रम्

WITH

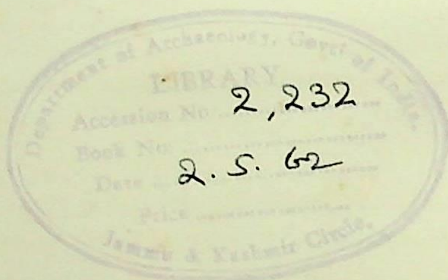
N. D. MIRONOV'S READINGS FROM CENTRAL ASIAN MSS.

REVISED BY

DR. NALINAKSHA DUTT, M.A., LL.B., P.R.S., PH.D. (CAL.), D. LITT., (LOND.)
Professor and Head of the Department of Pali, Calcutta University
Fellow, Asiatic Society.

PRINTED AT THE CALCUTTA ORIENTAL PRESS LTD.
PUBLISHED BY THE ASIATIC SOCIETY
CALCUTTA
1953

Printed by J. C. Sarkhel, Calcutta Oriental Press Ltd.,
9, Panchanan Ghose Lane, Calcutta.

PREFACE

Soon after taking charge of the Asiatic Society as its General Secretary, the veteran antiquarian Prof. Dr. Kalidas Nag hunted up as usual with him the old neglected files of the Society and found out among heaps of old papers a few valuable treasures one of which was a typescript of a fragmentary text of the *Saddharmapūṇḍarīka* prepared by the Russian scholar N.D. Mironov(= M.) He realised its great importance and asked me to take up the responsibility of seeing it through the press. The fragments were mostly obtained from Sir Aurel Stein's collection of Central Asian mss. and were so few that their publication would not have served any useful purpose unless one had before him a copy of the Bibliotheca Buddhica edition of the text of Kern and Nanjio (1904), but as this publication had been long out of print, the Society decided to publish the whole text (without the variant readings of the B.B. edition) along with M.'s readings of the fragments. In the present text, the readings have been given in the corresponding places as footnotes marked by M. without any emendation.

In 1934 a romanised and revised edition of this text was published by the two distinguished Sanskritists of Japan, Wogihara and Tsuchida. This edition was a great improvement upon the original and hence the present text has been based mainly on these two editions of the text, the differences being indicated in the footnotes by B. for the Bibliotheca Buddica text and by J. for the Japanese.

When this book was half printed, a microfilm copy of the Ms. of this text, discovered at Gilgit, came into my hands but as the Society was not prepared to delay its publication any longer, its readings could not be incorporated in the present edition. It is hoped that a supplement giving the new readings will be published in the near future.

The Society was good enough to engage Pandit Ramdhone Bhattacharya Asst. Editor, *Sāhitya Pariṣat Patrikā*, to assist me in publishing this text and I must thank him for revising the proofs.

July, 1953,
Asiatic Society,
Calcutta.

NALINAKSHA DUTT

CONTENTS

PREFACE

INTRODUCTION :

Nepalese Manuscripts ... vii
Central Asian Manuscripts ... viii
Gilgit Manuscript ... xi
Chinese versions ... xiv
Probable date of the original text ... xv
Sanskritisation of Prakrit words ... xvii
Aim and object of the work ... xxiii

TEXT :

I निदानपरिवर्तः ... १
II उपायकौशल्यपरिवर्तः ... २३
III औपम्यपरिवर्तः ... ४७
IV अधिमुक्तिपरिवर्तः ... ७३
V ओषधीपरिवर्तः ... ८६
VI व्याकरणपरिवर्तः ... १०२
VII पूर्वयोगपरिवर्तः ... १०६
VIII पञ्चभिक्षुशतव्याकरणपरिवर्तः ... १३३
IX आनन्दादिव्याकरणपरिवर्तः ... १४३
X धर्मभाणकपरिवर्तः ... १४८
XI स्तूपसंदर्शनपरिवर्तः ... १५८
XII उत्साहपरिवर्तः ... १७५
XIII सुखविहारपरिवर्तः ... १८०
XIV बोधिसत्त्वपृथिवीविवरसमुद्गमपरिवर्तः ... १६३
XV तथागतायुष्प्रमाणपरिवर्तः ... २०६
XVI पुण्यपर्यायपरिवर्तः ... २१५
XVII अनुमोदनापुण्यनिर्देशपरिवर्तः ... २२७
XVIII धर्मभाणकानुशंसापरिवर्तः ... २३३

XIX	सदाऽपरिभूतपरिवर्तः	...	२५१
XX	तथागतर्द्ध्यभिसंस्कारपरिवर्तः	...	२५६
XXI	धारणीपरिवर्तः	...	२६५
XXII	भैषज्यराजपूर्वयोगपरिवर्तः	...	२७१
XXIII	गद्गदस्वरपरिवर्तः	...	२८२
XXIV	समन्तमुखपरिवर्तः	...	२८६
XXV	शुभव्यूहराजपूर्वयोगपरिवर्तः	...	२९८
XXVI	समन्तभद्रोत्साहनपरिवर्तः	...	३०८
XXVII	अनुपरीन्दनापरिवर्तः	...	३१४
INDEX		...	३१७

INTRODUCTION

The *Saddharmapuṇḍarīkasūtra* is one of the most popular early texts of the Mahāyānists. It was adored as a deity in pursuance of the directions given frequently in the text itself (vide e.g. p. 279). It formed the main scripture of a few Chinese and Japanese Buddhist sects, particularly the Tendai and Nichiren sects of Japan, and it is recited in all temples of the Zen (Dhyāna) sect. Its great popularity is also evinced by the fact that its mss. so far discovered in Nepal, Central Asia and the neighbouring regions are the oldest and the largest in number.

The Nepalese Manuscripts

Many copies of the Nepalese manuscripts of this text are available in the Libraries of the East and the West.

There are in the Asiatic Society, Calcutta, three mss. procured from Nepal. The oldest of these is noticed by R. L. Mitra in his *Nepalese Buddhist Literature* (p. 203) while the other two mss. collected by H. P. Sastri are described by him in his *Catalogue of Buddhist Manuscripts* (1917). These mss. are not very old, being copies made in 1711-12 A.C.

The two earliest and the best manuscripts of this text are preserved in the Cambridge University Library. One is a copy of the year 1036-37 A.C. and the other of 1063-4 A.C. There are other mss. of the same text, all described by Bendall in his *Catalogue of the Buddhist Mss.* in the Cambridge University Library (1883).

Another old ms. of this text is preserved in the British Museum, London. It belongs also to the 11th or 12th century (vide Bendall's *Catalogue of the Sanskrit Mss. in the British Museum*, 1902).

There are three other mss. of this text, one preserved in the Library of the Royal Asiatic Society, London, and two in the Bibliotheque Nationale, Paris; these three are not very old, being of the 18th century.

All these mss. are procured from Nepal; hence except some readings here and there, there are no fundamental differences. The older mss.

of the Cambridge University Library and the British Museum offer better readings and are more reliable.

Central Asian Manuscripts

It is remarkable that apart from the mss. procured from Nepal, a number of fragments of very old mss. of this text has been discovered in Central Asia, Eastern Turkestan and Gilgit (Kashmir) and collected by Sir Aurel Stein, Mr. N. Th. Petrowiski, Count K. Otani and H. H. Sri Hari Singh, Maharaja of Kashmir.

Kern examined the fragments collected by Petrowiski from Kashgar. These contained about two-fifths of the whole text written in Calligraphic Gupta script. About the characteristics of this ms. find, Prof. Kern writes, "it is much more prolix, and in the metrical parts, the verses followed often a different order but the most striking difference is in the language of the prose parts of the text"··· and there are "more Prakritisms and wrongly Sanskritised expressions than those in the Nepalese mss." This last remark of his is substantiated by a list of variants collected from Petrowiski and Nepalese mss. (vide Preface to his edition).

In Hoernle's *Manuscript Remains of Buddhist Literature found in Eastern Turkestan* (abbreviated as *MR*) there are three fragments of the mss. of this text found at Khadalik, one edited by F.W. Thomas and the other two by Lüders. The former is written in Upright Gupta script and contains the end of the 15th and the beginning of the 16th chapter (vide p. 214, vs. 23 to p. 216, l. 21) while the latter two written in Upright Gupta script of the Calligraphic type contain a portion of chapter XI (vide p. 171, l. 25 to p. 173, l. 21) and of chapter XII (vide p. 176, l. 13 to p. 177, l. 12). Lüders has made an exhaustive study of the paleography and orthography of the mss., and compared them with the Nepalese mss. From the divergences noticed by him in the additions or omissions or Sanskritisation or arrangement of words of the Central Asian and Nepalese mss., he arrived at the conclusion that "both (Nepalese and Central Asian manuscripts) must have developed from a common source" (vide *MR*., p. 157). In his opinion there were two recensions of the

original text. He attributed great antiquity to the Central Asian fragments and held the opinion that the original text "was written in a language that had far more Prakritisms than either of the two versions," and he went even so far as to say that he was "inclined to believe that the original was written in a pure Prakrit dialect which was afterwards gradually put into Sanskrit", though he admitted that before the discovery of the Prakrit version it was rather risky to make such a statement. He further suggested on the basis of the use of the vocative plural '*kulaputrāho*' that "the original text was written, if not in pure Māgadhi in a mixed Sanskrit which was based on that dialect" (*MR.*, p. 161-2).

In Stein collection there is a large fragment of a ms. of this text found at a spot about 8 miles north of Khadalik. It comprised 34 folios written in Upright Gupta characters. A few leaves of this ms. were edited and published by L. de la Vallée Poussin in the *JRAS* 1911 (pp. 1069-77) containing the stanzas 1.41 of chapter XI (vide pp. 165-8) ending with the words *Saddharmapuṇḍarīke mahāvaipulyasūtraratnai stūpadarśanaparivartto namaikādaśamaḥ samāptaḥ*. This shows that in this ms. the subsequent portion of chapter XI (vide pp.168-174) has been omitted or dealt with as a separate chapter. The Chinese translations of Dharmarakṣa and Kumārajīva also agreed with this particular ms. of Central Asia on this point, and this was noticed by Kern in his edition of the text (vide p. 256 n). In the Chinese translations, the omitted portion appears elsewhere as a new chapter called "Brahmacāri-parivartta" in Dharmarakṣa's version and as "Devadatta-parivartta" in Kumārajīva's version (vide *JRAS* 1927, p. 273). Hence it is evident that in the division and arrangement of chapters there were some divergences in the early Central Asian mss. In regard to this chapter, it should be observed that the Gilgit ms. follows the Nepalese mss. i. e. it retains the latter portion of chapter XI and does not separate it as a new chapter as has been done in Dharmarakṣa's and Kumārajīva's translations.

In this Central Asian ms. appears also the whole of chapter XII (vide pp. 175-179) closing with the words: *Saddharmapoṇḍarīke mahavetulyasūtraratne utsāhaparivartto nāma dvādaśamaḥ samāptaḥ*".

The discrepancies in the wordings of the titles of the above mentioned two chapters deserve our attention, e.g. *puṇḍarīke* and *poṇḍarīke*, *vaipulya* and *vetulya*, *ratne* and *ratnai*. The question arises whether these differences were due to the carelessness of the scribe or an improvement in the Sanskritisation of the title of chapter XI. The latter reason appears to be more plausible.

In K. Otani's collection of Central Asian Mss., there are 56 fragments of three mss. of this text as has been ascertained by Mironov and all these are written in Upright Gupta script of the Indian varieties of the 5th century A.D. and contain portions of chapter XIX-XX. There are seven fragments written in Calligraphic Gupta script. All these have been studied by Mironov who has also examined the question of relationships of the various Central Asian and Nepalese mss. as also their Chinese versions (vide *JRAS* 1927, pp. 252-279). His findings are as follows:

(i) Mss. written in Upright Gupta script belonging to the 5th century A.C. are more archaic and older than the mss. written in Calligraphic script which are attributed by Hoernle to the 7th century.

(ii) Mss. in Calligraphic script are much older than the Nepalese mss. and contain more prakritisms.

(iii) There were different sets of mss. in Central Asia and the language of the different sets is not exactly the same.

(iv) There is a commonness in the mss. written in Upright Gupta but all these mss. differ morphologically from the mss. written in Calligraphic style.

(v) The mss. in Upright Gupta contain more prakritisms than those in Calligraphic script and were written in a language nearer to the Prakrit in which the original was composed as suggested by Lüders.

(vi) The process of Sanskritisation in Central Asia was different from that in Nepal.

(vii) The mss. written in Upright Gupta script belong to the 5th or 6th century A.C. This opinion is held by Hoernle also. The mss. written in the Calligraphic style belong to the 7th century.

Gilgit Manuscript

The manuscript of this text discovered at Gilgit (Kashmir) written on handmade paper in Upright Gupta script is the largest find and covers almost three-fourths of the text. There were in this collection two mss. Some of the leaves of these two mss. passed into the hands of European scholars from the site and were published in the *Journal Asiatique* (January-March 1934) as also three leaves by W. Baruch in 1938 under the title "*Beiträge zum Saddharmapuṇḍarīkasūtra*". The contents of the leaves published by Baruch are also found in the Kashmir collection. The number of leaves of the Gilgit ms. is about 150, many of which are damaged, and a few beyond recovery. These contain roughly the following chapters of the text :—

Chap. I & II (about one third)
,, III (latter part)
,, IV & V (first part)
,, VI (last part)
,, VII (first part)
,, IX & X (Nil)
,, XI (latter part)
,, XII (whole)
,, XIII (beginning)
,, XIV & XV (large portions)
,, XVI & XVII (Nil)
,, XVIII-XXIII (large portions)
,, XXV-XXVII (large portions)

This ms. contains the concluding line giving the names of donors of the ms.

Baruch has made an exhaustive study of the three leaves of this ms. along with their Chinese translations, from which a fair idea can be formed about the characteristics of the ms. He thinks that this ms. belongs to the 5th or 6th century A. C.

On a comparison of many leaves of this ms. with the present text it appears that it agrees with the old Nepalese mss. to a large extent. The readings of a few stanzas which are found in the mss. deciphered

2

by L. de la Vallée Poussin and myself are reproduced below for giving an idea of the relation existing between the mss. The ms. of Baruch agrees with our Gilgit ms. in every respect.

La Vallée Poussin's reading of our text, p.165 (vide JRAS., 1911, p. 1071-2) is as follows:—

बहुकल्पकोटीपरिनिर्वृतोपि स नाम अद्यापि शृणोति धर्मम् ।
तहि तहिं गच्छति धर्महेतोः सुदुर्लभं धर्म मयेवरूपम ॥

प्रणिधानम् एतस्य विनायकस्य निषेवितम् पूर्व्वभवेषु आसि ।
परिनिर्वृतोपि [इमु] सर्व्वलोकम् पर्य्यटते सर्व्वदशद्दिशासु ॥

इमे च मह्यं बहु आत्मभावां सहस्रकोट्यो यथ गङ्गवालिकाः ।
ते धर्म(कृ)तस्य कृतेन आगताम् : परिनिर्वृतं द्रष्टुम् इमं विनायकम् ॥

च्छोरित्वा क्षेत्राणि स्वकस्वकानि तथ [श्रा]वका नरमरुणाश्च सर्व्वे ।
इहागता सर्व्वि सद्धर्महेतोः यथा चिरम् [ति]ष्ठिय धर्मनेत्री ॥

एतेष बु[द्धान] निषीदनार्थ बहुलोकधातून सहस्रकोटयः ।
संक्रामिता मे ततु सर्व्वसत्वान् ऋद्धिवलेन परिशोधिताश्च ॥

एतादृशी उत्सुकवा अयं मम कथं प्रकाशो इम धर्मं नेत्री ।
इमे च बुद्धा स्थित अप्रमेया द्रुममूलि शोभन्ति यथैव पद्माः ॥

द्रुममूलकोटीय अनन्तकानि सिंहासनस्थेभिः विनायकेभिः ।
शोभन्ति दीप्यन्ति च नित्यकालं हुताशनो वा यथ अन्धकारे ॥

गन्धो मनुज्ञो दशसु दिशासु प्रवायते लोकहितान सान्तिके ।
येन इमे मूर्च्छित सर्व्वसत्वा वातेन वायन्त च नित्यकालम् ॥

मम निर्वृतस्मि को ह्येत धर्मपर्याय धारयेत् ।
क्षिप्रं व्याहरतु वाचा लोकना[थान सम्मुखम्] ॥

प [रि] [नि]र्वृतो यं बुद्धः प्रभूतरतनो मुनि ।
सिंहनादं श्रुणेत्तस्य [व्य]वसायं य कुर्व्वति ॥

अहं द्वितीयो बहवो [इमाश्च य]ा कोट[ी]य आगत नायकानाम् ।
व्यवसाय श्रोष्याम जिनात्मजानां य उत्सहे धर्ममिमं प्रकाशितुम् ॥

अ[हं] च तेन भवि पूजित सदा प्रभूतरत्नश्च जिन स्वयम्भुः ।
यो गच्छति दिश विदिशाश्च नित्यं श्रुणनाय धर्ममि[यमे]वरूपम् ॥

इमे च ये आगत लोकनायकाम् विचिलिता शोभति येरियं मही ।
तेषापि पूजा विपुला अनल्[प]का कृता भवेत् सूत्रप्रकाशनेन ॥

अहं च दृष्टो इह आसनस्मि भगवांश्च यो य स्थित स्तूपमद्धेय ।
इमे च अन्ये बहुलोकनायकाः ये आगतां क्षेत्रसहस्रकोटिभि ॥

The Gilgit manuscript reads as follows:—

(1) बहुकल्पकोटीपरिनिर्वृतोपि सो नाम अद्यापि शृणोति धर्म्मम् ।
तहिं तहिं गच्छति धर्महेतोः सु[दु]र्लभो धर्म यमेवरूपः ॥

प्रणिधानमेतस्य विनायकस्य निषेविर्त पूर्वभवे यदा (2)सीत् ।
परिनिर्वृतोपी इमु सर्वलोकं पर्य्यटयती सर्वदशादृशासु ॥

इमे च सर्वे मम आत्मभावाः सहस्रकोट्यो यथ गङ्गवालिकाः ।
ते धर्मकृत्यस्य कृतेन आगताः परिनिर्वृतं च इमु द्रष्टु (3) नाथम् ॥

च्छोरित्व क्षेत्राणि स्वकस्वकानि तथ श्रावकां नरमरुतांश्च सर्वान् ।
सद्धर्मसंरक्षणहेतु सर्वे कथं चिरं तिष्ठिय धर्मनेत्रीः ॥

एतेष बुद्धान निषीदनार्थं बहुलोकधातूनां (4) सहस्रकोट्यः ।
संक्रामिता ते तथ सर्वसत्वा ऋद्धीवलेनः परिशोधितं च ॥

एतादृशी उत्सुकता इयं मे कथं प्रकाशोदिय धर्मनेत्री ।
इमे च बुद्धा स्थित अप्रमेया द्रुमाण मूले यथ पद्म (5)राशिः ॥

द्रुममूलकोटीय अनल्पकायो सिंहासनस्थेहि विनायकेहि ।
शोभंति तिष्ठन्ति च नित्यकालं हुताशनेनैव यथान्धकारम् ॥

गन्धो मनोज्ञो दशसु दिशासु ब्रूवायते लोकवि (6)नायकानाम् ।
येनो इमे मूर्च्छित सर्वसत्वा वाते प्रवान्ते इह नित्यकालभू ॥

मम च परिनिर्वृतस्य यो एते धर्मपर्यायु धा[र]येत् ।
क्षिप्रं व्याहरतां वाचं लोकनाथा संमुखम् ॥

परिनिर्वृतो हि संबुद्धः प्रभू (7) तरतनो मुनिः ।
सिंहनादं श्रुणोत्तस्य व्यवसायं करोति यः ॥

अहं द्वितीयो न बहवो इमे च ये कोटियो आगत नायकानाम् ।
व्यवसायु शोष्याम जिनस्य पुत्राद् य उत्सहे धर्ममिमं प्रका (8)शितुम ॥

अहं च तेन भवि पूजितो सदा प्रभूतरत्नश्च जीनः स्वयंभूः ।
यो गच्छती दिशविदिशासु नित्य' श्रुणनार्थं धर्ममिममेवरूपम् ॥

इमे च ये आगत लोक[ना]था विचित्रिता यैरिह शो (9)भिते भूः ।
तेषांपि पूजा विपुला अनल्पका कृता भवेत् सूत्रप्रकाशनेन ॥

अहं च दृष्टो इहं शासनस्मि भगवांश्च योयं स्थित स्तूपमध्ये ।
इमे च अन्ये बहुलोकनाथा ये आग(1)ता क्षेत्रसहस्रकोटिभिः ॥

To complete the above account of Central Asian mss. we should refer also to the find of the fragment of an Uigur-Turkish ms. discovered by Zakov in Turfan. It contains chapter XXV of the text, which eulogises Bodhisattva Avalokiteśvara. This text was edited and translated into German and published by W. Radoff in the Bibliotheca Buddhica Series in 1911. The chapter on Avalokiteśvara was read widely and was regarded as a separate treatise. It was very likely meant for the lay Buddhists who were acquainted with the Uigur-Turkish dialect only. This also proves the great popularity of the treatise among the common people.

The Chinese Versions

According to Nanjio there were eight or nine translations of this text into Chinese, of which three only are available, the earliest (286 A.C.) is of Dharmarakṣa who was a Yueh-chi born in Kan-su province and was educated in the western region where he learnt as many as thirty-six different languages and dialects; the next (400-2 A.C.) in point of time is of Kumārajīva, the famous Buddhist monk of Kucha, who was taken to China (383 A.C.) where he translated several Buddhist works into Chinese. The third translation (601 A.C.) is of Jñānagupta and Dharmagupta who were Indians and whose translations follow the Nepalese mss. In the preface to the third translation, there are references to two originals of this text, one of which was the basis of Dharmarakṣa's translation written on palm-leaves and the other in the script of Kucha, which was the original used by Kumārajīva. The writer of the preface points out some differences between the two early Chinese versions in the contents of chapters V, VIII, X and XII and then remarks that both the versions omit the gāthās of the

Samantamukhaparivarta (vide pp.294-6) and place the *Dhāraṇīparivarta* after *Samantamukhaparivarta*. He added the very interesting remark that "the omission of the gāthās in Kumārajīva's version of chaps. XII and XXV (XXIV in our text) had since been filled in by some wise men, whose example I wish to follow "(Kern, Transl, Intro. xix, xxiii). These gāthās appear also in the Gilgit ms. and hence it is apparent that such additions of new compositions were not an uncommon feature of the old Buddhist mss.

Gilgit Mss. of the present text and the Samādhirājasūtra

On a comparison of the Gilgit ms. of the *Samādhirājasūtra* with its Nepalese mss. it is found that a large section of the prose portions does not appear in the Gilgit ms. (vide my Gilgit Manuscripts, Vol. II, parts i and ii) while the gāthā portions are almost common. This shows that the original text, a major portion of which was in gāthās, was enlarged at a later date by substantial additions in prose. This, however, is not the case with the *Saddharmapuṇḍarīkasūtra*. There is a close agreement in both prose and gāthā portions between the Central Asian mss. of the 6th century and those of the Nepalese mss. ranging from the 11th to 18th century. Kern has also pointed out that the agreement is close between the earliest Nepalese mss. and the Petrowiski ms. and the same remark is equally applicable to the Gilgit ms.

Probable date of the Original

The finds of Central Asian mss. of this text place beyond doubt its existence and popularity in the 5th century A.C. Quotations from this text are found in Candrakīrtti's commentary on the *Mādhyamika-kārikā* and Śāntideva's *Śikṣāsamuccaya* of the 6th or 7th century A.C. The Chinese translation of Dharmarakṣa which was slightly different from the present text was made in 286 A.C. Hence we may without any hesitation assign the 3rd century A.C. as its date of composition, if not earlier.

Lüders, Hoernle, Mironov, and other scholars are inclined to believe that the versions used by Dharmarakṣa and Kumārajīva were derived from an original text which was written in a Prakrit like

Māgadhī (see above p. ix), though Lüders was cautious enough to add that before the find of such a version, this conclusion of his should not be regarded as definite. This inference about the existence of a Prakrit original seems to be a little wide of the mark.

Very recently (1953) Edgerton's monumental work entitled the "Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary" (abbreviated as BHS) has come out, throwing a flood of light on the growth and development of the language used in the Buddhist Sanskrit Texts. In the Introduction to this work, he has criticised Lüders, Hian-lin Dschi and other scholars who have suggested an old eastern Prakrit as the original upon which the available versions of the Buddhist Sanskrit texts are based. He says that the "Prakrit underlying BHS was certainly not identical with any Middle Indic dialect otherwise known to us." He was however unable to localise geographically the home of the Prakrit nor did he expect a "complete dialectic unity in a body of texts of quite different dates" but still he thinks that there was an essential dialectic unity of the BHS Prakrit.

Edgerton's views are undoubtedly based on good grounds and exhaustive studies but we would like to know whether there is any necessity of making an assumption that the texts available at present must have been derived from an earlier original text. Is it not more plausible to hold that the mixed Prakrit-Sanskrit (which has been dubbed by Edgerton with the unhappy expression Hybrid Sanskrit) was the accepted language of the Northern Buddhist writers and that the variations noticed in the manuscripts of different dates were due to changes made by the reciters and copyists in course of decades and centuries? So far we have not come across a single pure Prakrit text of the Mahāyānists or even of the Sarvāstivādins, except, of course, the fragmentary Prakrit Dharmapada, nor is there any reference to such a text in any treatise. It is only in Tāranātha that we get a reference to the existence of a *Prajñāpāramitā* in Prakrit. Hence it is not safe to infer the existence of a Prakrit text merely on the basis of a few textual differences or different forms of Sanskritisation of Prakrit words borrowed from the phraseology of the Pāli Piṭaka. The irregular Sanskrit words and phrases found in the versions form a very small fraction, almost negligible, of the

whole text composed in good Sanskrit with lengthy compounds, beautiful similes and bold imageries. The slight differences in the versions of the text are due to lack of accuracy in preserving and copying a text. The author of the preface to the Chinese translation of Jñānagupta and Dharmagupta clearly refers to the practice of learned authors or copyists to make additions whenever they desired. If this was done by a writer in an old text, how much more must have been done by way alterations of words or different juxtapositions of sentences, stanzas and chapters by the copyists and reciters of later days. Hence it is not at all strange that the identical text would appear to have two or more recensions, though in fact there was no deliberate attempt at recasting the original form and language. Hence the surmise made by Lüders, Hoernle and others is not very convincing and we think that the original text was identical with the present *minus* the additions and alterations made by the copyists and reciters in course of centuries, during which long period the language also underwent appreciable changes. In view of this contention of ours, the probable date of the text is not very anterior to the 3rd century A.C. and should be placed some time after the *Mahāvastu* and the *Lalitavistara* from the point of both Buddhological conceptions and linguistic characteristics. Hence its original composition may be assigned to the 2nd or even 1st century A.C.

Sanskritisation of Prakrit words

Commenting on the linguistic characteristics of the Central Asian and the Nepalese mss., Lüders, Hoernle and Mironov have come to the conclusion that the earlier a ms., the more Prakritisms does it contain, e.g. among the Central Asian mss., those written in Upright Gupta script in the 5th or 6th century A.C. contain more Prakritisms than those written in Calligraphic script of the 7th century. They assert that all Central Asian mss. have more Prakritisms than the Nepalese mss. The same remark is applicable to the Gilgit mss. as well.

In North Indian Buddhist texts Hīnayāna or Mahāyāna, the Prakrit vocabulary and phraseology of the Pāli Tripiṭaka or the unknown original Prakrit Tripiṭaka, if there was any, were freely used in a Sanskritised form. It seems that the use of Mixed

Sanskrit in the Gāthās and Pure Sanskrit in the prose portions was the rule in the first or second century A.C. or earlier when the Mahāyāna texts were being composed for the first time. In the gāthās, emphasis was laid more on diction and melody than on grammar, provided the content was anyhow intelligible—a feature not uncommon in our vernacular treatises of the mediaeval period.

It should be borne in mind that the Sanskritisation of the Pāli or the unknown Prakrit Tripiṭaka was started by the Sarvāstivādins in the pre-Christian eras, and as a result, a complete Sanskrit Tripiṭaka came into existence and it became popular in Northern India and in Central Asia and its neighbouring regions. It was as a protest against the realism of the Sarvāstivādins that the idealism or monism of the Mahāyānists appeared and therewith the Mahāyāna texts like the *Prajñāpāramitās*, *Laṅkāvatārasūtra*, *Daśabhūmikasūtra* and the present text. These were the productions of those monks who had studied the Sarvāstivāda piṭaka and were so well versed in the words and phraseology of the Tripiṭaka, that they used the same almost unconsciously in their Mahāyāna treatises, not to speak of retaining in many instances the Prakrit words and grammatical forms. This will be evident from the following few Pāli passages appearing in Sanskrit in the present text:—

p. 13: Sa dharmaṃ deśayati sma. Ādau kalyāṇaṃ madhye kalyāṇaṃ paryavasāne kalyāṇaṃ svarthaṃ suvyañjanaṃ kevalaṃ paripūrṇaṃ paryavadātaṃ brahmacaryaṃ samprakāśayati sma.

Dīgha, I, p. 62: So dhammaṃ deseti ādi-kalyāṇaṃ majjhe kalyāṇaṃ pariyosāna-kalyāṇaṃ sattham savyañjanam kevala-paripuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ pakāseti.

pp. 23,24: gambhīraṃ durdṛśaṃ duranubodham

Vinaya, I, p. 4: gambhīro duddaso duranubodho.

p. 27: vicikitsā-kathaṃkathaṃ viditvā cetasaiva cetaḥ parivitarkam-ājñāya.

Dīgha, I, p. 148; Vinaya, I. p. 35: vicikiccho kathaṃkatho cetasā cetoparivitakkam aññāya.

pp. 37, 60: bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāyai mahato janakāyasyārthāya hitāya sukhāya devānaṃ ca manuṣyānāṃ ca

Vinaya, I, p. 21 : bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṃ.

pp. 51, 105: vidyācaraṇasampannaḥ sugato lokavid anuttaraḥ puruṣadamyasārathiḥ śāstā devānaṃ ca manuṣyānāñ ca Buddho Bhagavān

Dīgha, I, p. 49: vijjācaraṇasampanno sugato lokavidu anuttaro purisadammasārathi satthā devamanussānaṃ Buddho Bhagavā.

p. 90: sa dharma ekaraso yaduta vimuktiraso virāgaraso nirodharaso so sarvajña-jñānaparyavasānaḥ.

Aṅguttara, IV, p. 203: ayaṃ dhammavinayo ekaraso vimuttiraso ....etam nibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya........... nibbānāya saṃvattati.

p. 122: deśayatu dharmamasya lokasya samārakasya sabrahmakasya saśramaṇa-brāhmaṇikāyāḥ prajāyāḥ sadevamānuṣāsurāyāḥ.

Vinaya, I, p. 11: sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya

p. 124: śraddhayāgārādanāgārikaṃ pravrajitaḥ.........paṇḍitā vyattā medhāvinaḥ kuśalā

Saṃyutta, IV, p. 375: saddhāya agārādanāgārikam pabbajitā ....paṇḍitā viyattā medhāvinī bahussutā.

p. 285: kaccit te kṣamaṇīyaṃ kaccid yāpanīyaṃ

Vinaya, I, p. 253: kacci khamanīyaṃ kacci yāpanīyaṃ.

p. 303: dhārmyā kathayā saṃdarśayati samādāpayati samuttejayati saṃpraharṣayati

Dīgha, II, p. 42: dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi sampahaṃsesi.

p. 285: alpābādhatām alpātaṅkatam laghutthānatāṃ yātrāṃ balaṃ sukhasaṃsparśaviharatām.

Dīgha, I, p. 204: appābādham appātaṅkam laghutthānaṃ balaṃ phāsuvihāraṃ.

Examples of Prakritisms in the Central Asian Mss.

In his preface to the edition of this text, Prof. Kern gives a list of

words collected from the Petrowiski ms. with their corresponding words in the Nepalese mss. Some of these are: —

avalokayiṃsu	for avalokayāmāsa	pattīyiṣyanti	for pratīyiṣyanti
avocuḥ	,, avocan	parājinitvā	,, parājayitvā
asthāsīt	,, asthāt	pariyāpuniṣyanti	,, paryavāpṣyanti
kārāpayiṃsu	,, kārayāmāsuḥ	praṇāmayitvā	,, praṇāmya
nisiditvā	,, niṣadya	ghrāyati	,, jighrati

The following list is made out of Mironov's readings of the fragments as given in this text: —

(a) verbs: —

abhiramatha	for abhiramadhvaṃ	pariyāpuneya	for paryavāpnuyāt
kariṃsu	,, karonti, kārayanti	bhāṣi	,, abhāṣanta, abhāṣata
abhūṣī abhūṣīt	} ,, abhuvaṃ	bhane	,, pravadet
		bhonti	,, bhavanti
		manyatha	,, manyadhvam
asthāsi	,, asthāt	labheyāṃ	,, labhemahi
tapyanta	,, tapyamānān	evaṃ vadeyāt	,, etad avocat
niṣkāsayeyā	,, niṣkrāmayeyam	saṃjāneyāsi	,, saṃjñātavyo

(b) dropping of 't': —

ālapeyā	for ālapet	bhaveya	for bhavet
kṣipe	,, nikṣipet	likhāpayā	,, likhāpayet
tāraye	,, tārayet	śrāveyā	,, śrāvayet
dhāreyā	,, dhārayet	satkareyā	,, satkuryāt
paśyeyā	,, paśyet		

(c) participles, gerunds etc: —

gṛhya	for gṛhṇitvā	śruṇitvā	for niśāmya
dṛṣṭvāna	,, dṛṣṭvā	śruṇanāya	,, śravanāya
śrutvāna	,, śruṇitvā,	upaviṣṭa	,, upaviśya

(d) cases : —

asmebhi	for	asmābhiḥ
upāyāsebhir	,,	upāyāsebhyaḥ
tebhi	,,	tehi
devehi	,,	devaiḥ
diśābhi	,,	dikṣu
purimebhi	,,	pūrvehi
vejayantebhi	,,	vaijayantībhir
yānebhi dinnebhi	,,	yānaiḥ dattair
ratanebhi	,,	ratnehi
sahasrebhi	,,	sahasrai

ṛddhīye	for	ṛddhyā
antikāto	,,	antikāt
caturṇṇāṃ pariṣāṇāṃ, catvāri parisām	,,	catasṛṇāṃ parṣadāṃ
bhikṣave	,,	bhikṣavas
antariyasmi	,,	antarīye
lokadhātuya imasyāṃ	,,	lokadhātusu hi imasmin

(c) pronouns : —

ida	for	imu
idam	,,	imam
imena	,,	anena
imeṣāṃ	,,	eṣāṃ
imasmi	for	asya
edṛśaḥ	,,	īdṛśaḥ
tāyām	,,	tasyām
yuṣme	,,	yūyam

(f) gender irregularity : —

imāni gāthāni for imā gāthā

(g) pure Prakrit words : —

abhīṇhaṃ	for	abhīkṣaṇaṃ
uparimā	,,	ūrdhva
orasā	,,	putreṇa
gilāna	,,	glāna
duścelaka	,,	kucailakā
dhītā	for	duhitā
subherava	,,	subhairava
viyuha	,,	vyūha
rodra	,,	raudra

(h) dropping of consonantal endings : —

āttamanā	for	āttamanaskaḥ
tāva	,,	tāvad
pariṣā	for	pariṣad

(i) sandhis : —

atiriva	for	atīva
tasyeṣa	for	tasyaiṣa

Besides the linguistic characteristics of the earlier mss. dealt with above, there are many irregularities in the language of the gāthās, which may be generalised thus: —

(a) indiscriminate use of singular for plural, long for short and *vice versa*, in many cases, for exigencies of metre;

(b) frequent use of 'u' as ending for nominative and accusative cases as also in verbs, particles etc., e.g., ahu (=ahaṃ, 71, 211*, 212), dharmu (185, 212), vaidyu (214), yādṛśu (65), ārjavu (187), imu paścimu (190), amukātu nagarātu (58), śrutu (81), paśyiṣu (211, 213), viceru (218), hāyeyu (118)

(c) use of bhoti, bheṣyati, bheṣyāma is quite common

(d) √sthā conjugated thus:—adhisṭhahāmi (211), pratisṭhahanti (93), vyuṭṭhahitva (192)

(e) formation of gerunds: kariyāna (246), niṣīdiyāna (185), śruṇiyāna (217), gatvāna (99), gamiyāna (110), ujjhiya (187), prāpiya (262), vilokiya (294), vijāniya (91)

(f) locative by 'i', e.g., kāli (190), loki (170), ākāśi (218), upāyi (190)

(g) genitives are expressed thus: parṣāna (191), sutāna (213), dharmāna (214), kṣetrāna (217)

(h) rules of Prakrit grammar in sandhis are often observed e.g. sūtrimu (264), bhontimi (68), dharmeṇimu (94), kalpiman (113)

(i) past tenses formed by the affix 'iṃsu' e.g. avaciṃsu (130), śrāvayiṃsu (131)—vide also previous list

(j) use of Prakrit vocabulary e.g. bhīrave (99), tahiṃ (103), aviheṭhitaḥ (113), māriṣā (116), ujjukaṃ (91), kilāsitā (93, 186), daharā (191), bāhiriye (249)

(k) frequent use, as in Pāli, of 'o' for ava, as in anolīno (183, 233), oropayi (218), okireta (225), otaritvā (85), onahatī (91).

* The figures refer to pages of this text.

The aim and object of the work

The main object of the work is to establish that there is only one *yāna* and that is Buddhayāna and not the three yānas known as Śrāvakayāna, Pratyekabuddhayāna and Bodhisattvayāna. In explaining the reason why the three *yānas* came into vogue, Buddha said that the three *yānas* were merely his expedients (*upāya-kauśalya*) for imparting training to beings having different mental capacities and inclinations on account of their past accumulated *karma*. Like the clouds showering rains uniformly on all vegetation, big or small, or very small, with or without a healthy growth, he preached his *dharma* to all beings without any discrimination, and it was due to the beings in different stages of mental development that the *dharma* was comprehended by them in diverse ways. Hence the *Yāna* of Buddha's teaching was actually one but it appeared as three to the various disciples.

As a corollary to the above contention that there was one *yāna*, Buddha said that the Hīnayāna arhats like Śāriputra, Mahākāśyapa and others had not really attained Nirvāṇa but they had put an end to their mental and physical impurities (*kleśas*) and had reached a haven of rest and peace and that they were to exert further to attain the knowledge which would make them a Buddha, a Tathāgata. In the Mahāyāna philosophical terms, they had realised non-existence of individuality (*pudgala-śūnyatā*) by destroying the veil of impurities (*kleśāvaraṇa*) and not the non-existence of the phenomenal world (*dharma-śūnyatā*) by removing the veil (*jñeyāvaraṇa*) that covered the Truth, the Reality and without which they could not be regarded as having visualised the Truth. Hence Bhagavān Śākyamuni prophesied that most of the distinguished Arhats, male and female, would, after many more existences, perhaps not in this earth, become ultimately Tathāgatas. As regards the Bodhisattvas, there was not much difficulty; they were also foretold that they would ultimately become Buddhas. Of particular interest is the importance attached in the text to Avalokiteśvara, Bhaiṣajyarāja and Samantabhadra Bodhisattvas.

The next point which the text touches is the immense merit that a person would derive by reading, writing and propagating this Sūtra.

A preacher or a reciter of this Sūtra, called a Dharmabhāṇaka, has been extolled in an extraordinary degree, and the responsibility of care and protection of the Sūtra and its reciters has been taken up by the bodhisattvas, gods, yakṣas and even 'rākṣasīs'. A large portion of the text is devoted to this topic evidently in order to rouse devotion for Buddha and this Sūtra in the minds of the monks and laymen, and this is also one of the reasons why copies of the ms. of this text are almost ubiquitous in Central Asia, Eastern Turkestan, Kashmir and Nepal.

In this treatise, more stress has been laid on devotion and worship than on meditational and other practices. To attain perfection, i.e. Buddhahood, all that is needed is the worship of Buddhas and Bodhisattvas. The Arhats, who wanted to attain Buddhahood, were only to worship countless Buddhas and *stūpas* in their future existences. The devotees are also enjoined to worship this *Sūtra* and its reciters, and to erect *stūpas* on spots sanctified by the presence of a Buddha or a Dharmabhāṇaka reciting this *Sūtra*. Adoration of Buddhas, Avalokiteśvara and Samantabhadra Bodhisattvas as also of this *Sūtra* and *Stūpas* seems to be the keynote of this treatise.

The text, being mainly devotional, avoids the philosophical aspects of the Teaching. The fantastic account of innumerable Buddhas, Bodhisattvas and Buddhakṣetras indicates vividly the belief that the universe is infinite. Without using the word *ananta* or *asīma*, it states that the Buddhakṣetras composing the universe exceed the number of sands in the Ganges. Each Buddhakṣetra is presided over by one Buddha, as there cannot be two Buddhas in one Buddhakṣetra or lokadhātu. Every Buddha has as his disciples innumerable Bodhisattvas, Śrāvakas and Pratyekabuddhas. The Buddha of our earth, called Sahā lokadhātu, is Śākyamuni. He has been presiding over this lokadhātu from time immemorial and will continue to do so for several kalpas. He has been training for ages the disciples who became his Arhats and Śrāvakas and Pratyekabuddhas when he appeared in his created form as Gautama Buddha and will train them up again till they all become Buddhas. Śākyamuni's length of life is unlimited. His previous life when he was a Bodhisattva is given in a semi-mythical form.

The philosophical truths, as expounded in all Mahāyāna texts, have been taken for granted in this treatise. There are statements such as that the phenomenal world (*dharma*) is unreal (*śūnyam*); that all dharmas are fixed, unshakeable, immutable, non-transforming similar to *ākāśa*, unconstituted and beyond description (vide p.182); that the realisation of the non-existence of worldly objects leads to omniscience—the insight and knowledge of a Tathāgata. The *summum bonum* is Buddhahood and not *nirvāṇa*, and for its attainment, it recommends acquisition of the six virtue-perfections (*pāramitās*), the sixth being *prajñāpāramitā*, which is identical with omniscience (*sarvajñatā*). Along with the acquisition of the *pāramitās*, the Bodhisattvas must lead a very discreet and well-controlled life, practising amity (*maitrī*) and forbearance (*kṣānti*). They must avoid contact with worldly men like kings, nobles, ministers, heretical teachers or philosophers, mantra-reciters, women as also Śrāvakas and Pratyekabuddhas. They must keep themselves mentally aloof from all householders, even when imparting religious instructions to them (vide p.180-181). The Bodhisattvas could be both householders and recluses, but very likely the Bodhisattvas preaching the *dharma* were monks, for it is said (vide p.6) that there were Bodhisattvas who shaved their head, donned yellow robes, lived in open sky or in lonely forests and remained engaged in studies, or practised meditations in mountain-caves.

Another important characteristic of the work is that it retains many of the traditions found in the Pāli texts including the names of monks like Gayākāśyapa, Nadīkāśyapa, Kapphiṇa, Vakkula and Cunda (vide p.137) along with those of Rāhula, Mahāpajāpatī Gotamī, Yaśodharā etc. Śāriputra and a few other noted arhats appear as prominent figures.

The whole episode relating to Gautama Buddha's hesitation in preaching the religious truths after the attainment of *bodhi* and then his decision to give an exposition of the four *āryasatyas* and the chain of causation (*pratītyasamutpāda*) appears almost *verbatim* in connection with the life of Mahābhijñājñānābhimukha Tathāgata (vide chapter VII)

Lastly, we should refer to the appearance of the Prabhūtaratna Tathāgata in a jewelled stūpa erected specially for the purpose and Śākyamuni sharing his throne with him, the emergence of countless Bodhisattvas from below the earth, and the many magical spells (*dhāraṇīs*) formulated for the protection of the preachers of this Sūtra. Though these make the text unrealistic, it must have produced good effect on the devotional minds. This also marks the stage of transition from a rational teaching to that of a devotional one and that again of the extreme type. It is rather striking that a text like this created devotional fervour not only in India but also among the foreigners in Central Asia, China and Japan.*

* For the guidance of those readers who may not have the patience to go through every chapter of the work, a running summary is given for their ready reference, and at the same time to show the trend of thought that is being developed from chapter to chapter.

SUMMARY

Chapter I

The compiler after paying obeisance to all Buddhas and Bodhisattvas including all Pratyekabuddhas, Āryaśrāvakas, and Bodhisattvas of the past, present and future announces his intention of reproducing the *Vaipulyasūtra* called the *Saddharmapuṇḍarīka* containing the highest teaching.

The text opens with the words "*Evam mayā śrutam*". Bhagavān (Śākyasiṃha) was staying at the Vulture Peak of Rājagṛha surrounded by several Arhats (=Mahāśrāvakas) including Ānanda the *śaikṣa* (still under training, i.e., not yet an arhat, an *aśaikṣa*), a large number of monks, perfect and imperfect, and also many nuns and highly advanced Bodhisattvas who were to attain Buddhahood after another birth (*ekajāti-pratibaddha*) as also other Bodhisattvas, various classes of gods from the highest to the lowest, including Nāgas, Kinnaras, Gandharvas, Asūras, Garuḍas, and lastly king Ajātaśatru.

At that moment Bhagavān after delivering the religious discourse for Bodhisattvas called *Mahānirdeśa Vaipulyasūtrānta* had just entered into a deep meditation, when rays shot forth from the middle of his eye-brows and illumined the universe composed of innumerable Buddhakṣetras, revealing the Buddhas presiding over the same as also the beings dwelling in Avīci hells. This sudden flash of light roused the curiosity of all beings, including that of Maitreya Bodhisattva, who unable to make out the cause of such a brilliant light, approached the vastly experienced Mañjuśrī Bodhisattva for enlightenment. In putting the question, Maitreya Bodhisattva described in a few words the efforts made by all worldly beings specially Bodhisattvas to attain spiritual elevation and perfect knowledge. Mañjuśrī replied that the cause of such splendid illumination was that Bhagavān was going to deliver a discourse for the benefit of all beings. He said that he had visualised similar miracles long long ago when the Tathāgata called Candrasūryapradīpa appeared in this mortal world and delivered discourses. He further said

that this Buddha was the last of the countless Tathāgatas bearing the name Candrasūryapradīpa, and that before he became Buddha he had eight sons all of whom became Cakravartins. At that time there was the Bodhisattva called Varaprabha who had eight hundred disciples, among whom were the eight sons of Candrapradīpa, to all of whom the Tathāgata delivered the discourse called the *Saddharmapuṇḍarīka*, a Mahāvaipulya-sūtrānta and then entered into *parinirvāṇa*. Varaprabha Bodhisattva preserved the Sūtrānta for countless aeons, and imparted the same to his disciples including the eight sons of Candrapradīpa. All of these eight sons became in the long run Samyaksambuddhas, and the last of them was known as Dīpaṅkara. Out of the eight hundred disciples, one was idle and fond of worldly fame and gains. He became later known as Yaśaskāma, who also in course of time after worshipping many Buddhas, became the Maitreya Bodhisattva. The Varaprabha Bodhisattva was none else but Mañjuśrī himself in one of his previous existences.

Chapter II

Bhagavān Śākyasiṃha now rises from his deep meditation, regains his normal mental state and then addresses Śārīputra with these words "Very deep and extremely difficult it is for the Śrāvakas and Pratyekabuddhas to comprehend the truth attained by the Tathāgatas, who had struggled for it for several aeons. Equally difficult it is for them to penetrate into the meaning of the terse expressions (*saṃdhābhāṣya*) used by the Tathāgatas". Śākyasiṃha also before his attainment of *bodhi* at Gaya busied himself with the acquisition of the *āveṇika-dharmas* (eighteen *dharmas* leading to Buddhahood) and it was after realising the Truth that he became convinced that it could not be imparted by one to another by means of words. Though aware of the futility of *āveṇika-dharmas* he had to instruct the Śrāvakas to acquire them only as an expedient because he realised that these *āveṇika-dharmas* only could appeal to them. He admitted that by acquiring these *dharmas* the perfect Śrāvakas and Pratyekabuddhas became free from impurities and would not have any more rebirth but still they were not capable of realising the highest Truth visualised by the

Tathāgatas. Not to speak of Śrāvakas and Pratyekabudhas, even Bodhisattvas of the highest rank, i. e. the *Avaivarttikas* (lit. non-receding from the goal) were far away from the realisation of the Truth. Śārīputra was asked to rely on Bhagavān Śākyasiṃha's words that the three *yānas* were mere expedients resorted to by Buddhas for imparting training to beings who clung to different types of practices for spiritual progress.

Thereupon Śārīputra solicited Buddha to explain why he said that the Truth was too deep and subtle to be comprehended by Śrāvakas and why the terse sayings of Buddhas were also unintelligible to them. At the repeated request of Śārīputra, Buddha agreed to explain the real aim of Tathāgatas only to those who had implicit faith in him and not to those who were still conceited (*abhimānika*). He said that the Truth could not be the subject-matter of discussion (*atarko' tarkāvacaraḥ*) and could be realised by the Tathāgatas within themselves. The Buddhas appear in the world only to help beings to attain the Tathāgata-knowledge and insight (*tathāgatajñāna-darśana*) which may be equated to omniscience (*sarva-jñatā*) and for this there is really one *yāna* called *Buddhayāna* and not a second or a third, though they take recourse to many forms of exposition to suit the different classes of beings whose mental inclinations and mental developments vary on account of their appearance in the world at a time when there are one or more of the five shortcomings (*kaṣāyas*) due to *kalpa* (time), *sattva* (type of beings), *kleśa* (impurities), *dṛṣṭi* (wrong views) and *āyus* (length of life).

The above topic is repeated in further details in the gāthās. Buddha said that for those beings who believed in the existence of the world and its sufferings, he preached his *dharma* giving reasons and examples, in nine *aṅgas*, viz., *sūtra*, *gāthā*, *itivṛttaka*, *jātaka*, *adbhuta*, *nidāna* and various *geya* replete with similes. He held up before them the *summun bonum* of Nirvāṇa and not Buddhahood. Similarly he preached the *Vaipulyasūtras* to those who had accumulated merits through several existences and were pure, learned, and well behaved and to them he held out the goal of Buddhahood.

There was only one *yāna* and not three and if Buddha had preached only Hīnayāna (p. 35, v. 57) then he would have been charged

with miserliness (*mātsarya*), envy (*īrṣyā*) and attachment (*chandarāga*). If he had straightaway asked everybody to seek *bodhi*, then many would not have taken his advice seriously, and would have suffered for that reason longer in the worlds of existence and got entangled in one or more of the sixty two heretical views.

Buddha assured Buddhahood not only to those who fulfilled the six *pāramitas* but also to those who worshipped the relics of Buddha or erected thereon *stūpas* of any material, be it of jewel or sand, or made images (*bimba*) of Buddha with any metal or even clay, or drew sketches of the figure of Buddha on paper, wall, etc., or even offered flowers or played musical instruments or sang songs in adoration of Buddha's images or just uttered the words "*Namo'stu buddhāya*".

There is only one *dharma*, which is refulgent by nature (*prakṛtiś ca dharmāṇā sada prabhāsvarā*) and which is eternal, unshakeable and has a law of itself (*dharmaniyāmatā*). Realising the eternal dharma, Śākyasiṃha stayed at the Bodhimaṇḍa for three weeks and felt pity for the suffering beings. He wanted to enter into *parinirvāṇa* then and there, but at the intervention of Brahmā and also remembering what the previous Buddhas had done, he made up his mind to propagate his dharma in three ways (*yāna*) so that it could be intelligible to the beings at large. He then proceeded to Benares and preached his dharma to the five bhikṣus in a modified form using for the first time the words *nirvāṇa*, *arhanta*, *dharma* and *saṅgha*. At the same time he initiated the Bodhisattvas, who approached him, into the highest truth. It is this higher teaching that he was going to impart now to Śāriputra and asked him to have implicit faith in his words and assured him that he as well as many other Arhats would ultimately attain Buddhahood.

Chapter III

After listening to the above mentioned words of Buddha, Śāriputra regretted that he and his fellow brethren were satisfied with the superficial aspect of the teaching and did not exert to dive deep into its inner meaning which is pure, subtle and beyond discussion and thereby missed to attain Buddhahood with all its attributes (see vs 5-6). He felt that as he was previously a heretical *parivrājaka*, he was taught

only *nirvṛti* (quietude) by realising the non-existence of any substance (soul) in phenomena but it was not real *nirvṛti* attainable only by Buddhas. He was elated at the hope held out by Buddha Śākyasiṃha that he would also in due course become a Buddha. He had no more doubt about the truth and solemnity of the words of Buddha and he would never mistake those as the beguiles of Māra. He was reminded by Buddha that he had forgotten the Bodhisattva vow taken by him long long ago and that he had received training from Śākyasiṃha in the Bodhisattva secrets and that he being forgetful of his long past, felt that he had attained Nirvāṇa. This text, *Saddharmapuṇḍarīka*, was delivered by Śākyasiṃha particularly to revive the memory of the Bodhisattva vows taken by Śrāvakas.

After countless aeons Śāriputra was to become the Buddha Padmaprabha and his Buddhakṣetra would be called Viraja and would be full of Bodhisattvas. This prophecy about Śāriputra was applauded by the assemblage of gods and men who expressed their appreciation of Buddha's *saṃdhābhāṣya* (enigmatic sayings) by saying that at Benares the doctrine of origin and decay of *skandhas* (constituents of a being) was explained while the same teacher was now giving an exposition of a subtle inconceivable *dharma*.

Though Śāriputra had implicit faith in Buddha's prophecy, still he requested Śākyasiṃha to explain why formerly he imparted at all the teaching of *anātma* (selflessness) and *nirvāṇa* to disciples like him.

Buddha removed his doubts by telling a parable which is as follows:—

There was a fabulously rich man who had a very large house, which,however,was very old, full of refuses and was the haunt of birds, dogs, worms, reptiles, *pretas*, *yakṣas* and *piśācas*. It had a tottering roof of straw, and had only one door for exit. The house suddenly caught fire. The owner of the house had a number of children playing within the house. He was very much frightened on account of the fire as also of the venomous man-killing beings existing in the house and thought of carrying the children out by his strong arms but the difficulty was that the boys were unmindful of the fire and were going hither and thither and could not be brought together and would not even listen to their father's warning about the raging fire,

The father knew his children's inclinations and so he came out of the house and collected beautiful toy-carts drawn by bull, goat and deer and tempted the boys to take them after coming out of the burning house. The boys struggled among themselve to come out first in order to have the best toy-cart. The father then felt relieved at the safety of his sons. When the boys asked for toys, the father, immensely rich as he was, gave each of them not the cheap types of toy-carts but extremely expensive fast carriages (*mahāyānaṃ*), replete with all conceivable furnishings, and drawn by very sturdy bulls.

Buddha then asked Śāriputra whether he would consider the father guilty of telling a lie. When Śāriputra answered in the negative, Buddha told him that he himself might be likened to the rich father, the house to the world of (five organic) sense-desires, and the sons to the men of the world unmindful of the fire burning the world. The wooden cheap toy-carts were the various disciplinary and meditational practices prescribed in *Śrāvaka-yāna*, *Pratyekabuddhayāna* and *Bodhisattvayāna*, which were held out as the bait for the men of the world to come out of the three worlds of existence (*tridhātu*). The bait was the attainment of eternal happiness through perfection in *bala*, *bodhyaṅga*, *dhyāna*, *vimokṣa*, *samādhi*, *samāpatti* etc. Some of the men of the world, who relied upon Buddha's words, retired from the world. Of them again some became interested in attaining salvation (*parinirvāṇa*) for himself only by listening to the teachings and following the practices relating to the four *āryasatyas*. They were the Śrāvakayānists and they might be compared to the boys seeking toy-carts drawn by deer. There were others who sought self-contol without any guide, but who also wanted their own salvation through the comprehension of the law of causation (*hetupratyaya*). They were the Pratyekabuddhayānists and might be compared to the boys asking for toy-carts drawn by goat (*aja*). There were also those who aspired for omniscience like that of the Buddha by self-acquired perfect knowledge and wished to help all beings to attain *parinirvāṇa* and exerted to attain the qualities which made a Buddha. These were the Mahāyānists, seeking exit from the Tridhātus and might be compared to the boys seeking carts drawn by bulls.

Though the father tempted the boys by showing to them different

toy-carts, he actually gave them not toy-carts but actual vehicles of a very high class and so Buddha gave his disciples *Buddhayāna*. In fact, all the four *yānas* were of one nature and so Buddha could not be said to have told a lie by taking recourse to the expedient of teaching his *dharma* in three different ways, viz., *Śrāvakayāna*, *Pratyekabuddhayāna* and *Bodhisattvayāna*. Buddha avoided teaching the *Sūtra* to any unbelieving person lest he should be the victim of dire consequences (detailed in the gāthās 113-136) to which a person was destined for not accepting this *Sūtra* as *Buddhavacana*. A person's virtues and acquisitions, which entitled him to learn this *Sūtra* from the Teacher, are given in the gāthās 137-147.

Chapter IV

Subhūti, Mahākātyāyana, Mahākāśyapa and Mahāmaudgalyāyana were all amazed at Buddha's prophecy that Śāriputra would in the long run become a Buddha. They said that they had grown very old and lost their energy. Even if they sat long for listening to Buddha's discourses, their limbs ached. They said that they had trained many Bodhisattvas in spiritual practices and even encouraged them to attain Bodhi but they themselves never aspired for the same. They were now therefore taken aback to hear that it was possible for arhats like them also to become Buddhas.

Mahākāśyapa then explained the aims of an arhat, i.e., of the Hīnayānists by a parable, which is as follows: —

A poor father and his son while seeking their livelihood went to different places and became separated from each other for about fifty years. In course of time the father became fabulously rich while the son remained poor and earned his living by any sort of mean job. His father lamented that he had now no son to inherit him and frequently remembered his own son from whom he had to part long ago. It so happened that the son while seeking some work reached his father's place and saw his palatial building but he could not recognise his father. He was frightened by the wealth and pomp of a rich man. He hastened to that part of the town where lived the poor people (*daridra-vīthi*). He was however recognised by his father who sent his men to bring him to his house. When he was so accosted he

thought he must have committed some wrong and out of fear fell in a swoon. He was set free at the behest of his father, who without disclosing his identity to any body engaged two men, had them dressed in rags, and asked them to approach and tell him that they were looking for men for removing the refuses of the house and would pay double the usual wages. The poor son accepted the job and dwelt in the thatched outhouses for workmen. One day he was approached by his father who dressed himself in poor dirty clothes, spoke appreciatively of his sincere and faithful discharge of duties, and offered to meet all his needs and said that he would look upon him as his own son. The son continued to do the menial works as usual for another twenty years and gradually became a faithful worker of the household with free ingress and egress but he still lived in the thatched outhouses of the building.

When the rich father was in deathbed he called his son and wanted to give him all his possessions. The son, however, did not care to touch the wealth and remained satisfied with his hovel and poverty. At last when the rich father found that his son had become capable of protecting the property and had developed aspirations for getting rich, he announced in the presence of kings, nobles, ministers and townsfolk that the poor man was his own son and that they were separated long ago, and so they became strangers. He declared that his property after death should devolve on him. This announcement of his father amazed the poor man greatly.

The rich father of this story is the Tathāgata while the poor son is to be compared to the monks like Mahākāśyapa, and the wages paid to the poor man is *Nirvāṇa*. The announcement that the relation between the two was that of father and son is to be compared with the present declaration of the Tathāgata that the Hīnayāna monks are his sons (*dāyāda*) but still the latter prefer to remain satisfied with the attainment of *Nirvāṇa*. Inspite of their low aims the Tathāgata promises them omniscience, knowledge and insight of a Tathāgata and places before them the prospect of a higher *summum bonum* and this has taken them by surprise.

Mahākāśyapa was complimented by Buddha for explaining the position of Hīnayāna arhats by this interesting story.

Chapter V

After complimenting Mahākāśyapa for explaining the relation between the Tathāgata and Arhats, Bhagavān said that the Tathāgata was the master of all *dharmas* and he showered his *dharma* on all beings so that they might attain omniscience ultimately. He gave the simile of clouds raining over all trees, plants and shrubs without any discrimination but their growth and fructification depended not merely on rain-water, which is the same for all (*ekarasa*) but also on the strength and nature of their seed and various other factors. The Tathāgata likewise delivered his teachings for the benefit of gods, men and other beings and explained the path leading to the goal. The teaching was however imparted in ways suited to the mental development of the various classes of beings and those to whom it appealed were reborn in the heavens where they exerted for the attainment of omniscience. Like the variant growth of trees, plants and shrubs according to their nature, the various classes of beings of the world also had the growth of their knowledge according to their innate nature. The teaching however was the same, consisting, as it did, of mental emancipation, dissociation from worldly matters, cessation of impurities and attainment of omniscience (*sarvadharma ekaraso yaduta vimuktiraso virāgaraso nirodharasaḥ sarvajñajñāna-paryavasānaḥ*). But still the Tathāgata, who knew the mental workings of all beings, did not teach them all at once the means of attaining omniscience.

Buddha further explained that as the Sun shines on all, good or bad, high or low, without making any distinction so the light of knowledge of the Tathāgatas shines over all beings in all spheres of existence. In short, there is no question of small or big in diffusion of the light of knowledge.

Mahākāśyapa then asked him why then the nomenclatures of three *yanās*, Śrāvaka, Pratyekabuddha and Bodhisattva had come into vogue. Buddha replied that it was like the earthen pot given different nomenclatures according to the objects it contained, e.g., a curd-jar, butter-jar, etc. Similarly there is one Buddhayāna and not three; on account of the different mental equipment of beings, the three *yānas* are spoken of by the Tathāgatas. Those who realise that the *dharmas*

5

are non-existent and devoid of any individuality are the Bodhisattvas who obtain the Bodhi. Those with medium intellectual powers are the Pratyekabuddhas, while those who are without the knowledge of the non-existence of *dharmas* are the Śrāvakas (v. 52).

The next question put by Mahākāśyapa was whether Nirvāṇa, i.e., exit from the Tridhātu was different for three *yānas* or same. In reply, Buddha said that 'Nirvāṇa' had only one meaning viz. realisation of the sameness of all objects (*sarvadharmasamatā*). He gave a simile. Suppose a person born blind is told by a person with eyesight about the existence of different objects, Sun, Moon, stars, planets. Would the blind take him at his words? Certainly not, but if his eyesight be restored by an able physician by the application of the four kinds of medicines procured from the Himalayas, would he not admit that he was foolish enough not to have believed the words of the person with eyesight. Then, again, he was being told by a saint who had obtained divine sight and other powers, that he was unable to see things beyond the wall nor could he know other beings' thoughts and so forth. On his enquiry how to obtain them, he was advised to take to forest life and meditate, give up worldly desires and acquire the five *abhijñās* (higher powers). In this simile, the person born blind is a worldly man and the physician is the Tathāgata whose medicines were *śūnyatā*, *animitta*, *apraṇihita* and *nirvāṇa*. The blind man with eyesight restored is to be compared to monks taking to Śrāvaka and Pratyekabuddhayāna, who realised only Nirvāṇa by removal of impurities (*kleśabandhanān nirmuktaḥ*). This nirvāṇa is only a respite (*viśrāma*) and is not the ultimate *nirvṛti* (v. 74). Then it was Tathāgata like the saint with five *abhijñas* advised the man to realise that the world around him was non-existent like a mirage, dream or echo and that all dharmas were without origin and decay, neither bound nor unbound, visible neither in darkness nor in light (*sa sarvadharmān anutpannān aniruddhān abaddhān amuktān na tamo'ndhakārān na prakāśān paśyati*).

There was no nirvāṇa without omniscience (*sarvajñatvamṛte nāsti nirvāṇam*). The means for the attainment of this ultimate Nirvāṇa was the realisation of *śūnyatā* (non-existence of objects), *animitta* (absence of characteristics of objects), and *apraṇihita* (=*praṇidhāna*-

vivarjita = discarding all intentions), and acquisition of *Bodhicitta* (vow to attain the highest knowledge) and the culture of four *brahmavihāras* (amity, compassion, joy at others' success, and equanimity), bearing however in mind that all these various means were as non-existent as the sky. One who has realised the sameness of everything can be said to have visualised the *Dharmakāya*, the Nirvāṇa eternal.

Chapter VI

After listening to the prophecy about Śāriputra and the intention of Bhagavān to guide all Arhats to Buddhahood, the arhats Mahākāśyapa, Subhūti, Mahākātyāyana and Mahāmaudgalyāyana became all very anxious to know what was in store for each of them. Bhagavān then announced that each of them, after worshipping countless Buddhas and erecting invaluable *stūpas* over their relics, would ultimately become Tathāgatas with their own Buddhakṣetras which are as follows: —

	Arhat	*Tathāgata*	*Buddhakṣetra*
1.	Mahākāśyapa	Raśmiprabhāsa	Avabhāsaprāpta
2.	Subhūti	Śaśiketu	Ratnasambhava
3.	Mahākātyāyana	Jambunada-prabhāsa	—
4.	Mahamaudgalyāyana	Tamālapatracandana-gandha	Mano'bhirāma

Chapter VII

Bhāgavān now speaks of his own advent as Śākyasiṃha Tathāgata of the Sahā lokadhātu.

Incalculable ages ago, there appeared the Tathāgata known as Mahābhijñājñānābhibhū, whose length of life was immeasurable. He totally vanquished the army of Māra and remained seated for ten kalpas with motionless body under the Bodhi tree with the resolution to visualise the Truth. He was worshipped by the gods with flowers and divine music. After ten kalpas he became fully enlightened.

Before retirement in his Bodhisattva stage, he had sixteen sons, all of whom became sovereigns with unlimited wealth and possessions

which they gave up and embraced the life of recluses. The sixteen sons approached the Tathāgata with words of adoration and solicited him to promulgate his *dharma* so that they as well as other beings might derive benefit from the same. When this solicitation was made, light flashed forth from the Tathāgata's body and illumined the whole universe including the palaces of the Mahābrahmā gods of the ten directions. All the Mahābrahmā gods came down and offered their palaces to the Tathāgata in adoration and in appropriate words eulogised him for his achievement and then solicited him to roll the wheel of law. The Tathāgata gave his consent by silence. He then preached the four *āryasatyas* and the law of causation relating to the origin and cessation of worldly sufferings. On listening to the discourses, innumerable men and gods along with a huge Śrāvakasaṃgha became emancipated, and obtained *trividyā*, *ṣaḍabhijñā* and *aṣṭavimokṣā*.

The sixteen princes who became Śrāmaṇeras said that by the *Dharmacakra* preached by Bhagavān, innumerable persons became Śrāvakas but they themselves had higher aims and wanted to be Samyaksambuddhas. And so specially for their benefit Bhagavān delivered the *Mahāvaipulyasūtrānta* called the *Saddharmapuṇḍarīka* containing instructions for Bodhisattvas. They committed the same to memory and reproduced it in the presence of countless men and gods. For this they were complimented by Bhagavān, who at the same time advised the Śrāvakayānists, Pratyekabuddhayānists and Bodhisattvayānists to develop faith in the *Sūtrānta*, and to prepare themselves to attain *Bodhi*. All the sixteen Śrāmaṇeras became ultimately Samyaksambuddhas, presiding over sixteen Buddhakṣetras. Of them the sixteenth became known as Śākyamuni Tathāgata and his Buddhakṣetra as Sahā lokadhātu.

The countless beings, to whom these sixteen prince Śrāmaṇeras had imparted teaching, were reborn at the time of Śākyamuni as bhikṣus seeking Śrāvakabodhi. Likewise, those bhikṣus who still adhered to Śrāvakabodhi at the time of Śākyamuni's *parinirvāṇa* would be reborn in other lokadhātus where they would be further trained by Śākyamuni Tathāgata and led to *samyaksambodhi*. The *parinirvāṇa* of Śākyamuni was only an expedient for training monks of lower aims, as

there could be only one *parinirvāṇa* and one *yāna* and not a second nor a third.

A parable is given to illustrate the above fact. A guide is leading a number of travellers to Ratnadvīpa through a very large forest. The travellers get tired in crossing the forest and want to return to their homes. The guide thereupon magically creates a town in the forest and asks the travellers to take rest there and get themselves refreshed. When the guide finds that the travellers have regained their energy, he makes the town vanish and tells them to proceed as they have not yet reached the destination. Like the guide, Buddha was leading the Śrāvakayānists and like the magically created town, he devised the *Nirvāṇabhūmi* of the Śrāvakas and Pratyekabuddhas. It was not the final Nirvāṇa and so the Śrāvakayānists had yet to exert further and achieve the Tathāgata knowledge and that would be the final *nirvṛti*.

Chapter VIII

After listening to the reasons why Bhagavān took recourse to the different methods of preaching and to terse enigmatic sayings as also to the prophecies made by Bhagavān about some of the Mahāśrāvakas, Pūrṇa Maitrāyaṇīputra thought within himself about his past actions and future career. Bhagavān came to know his thoughts and said that Pūrṇa Maitrāyaṇīputra was assigned the chief place among the Dharma-preachers (*dharmakathika*) not only in this existence but also in many previous existences. He was then proficient in *Śūnyatā*, *Pratisaṃvit* (analytical knowledge) and *Bodhisattvābhijñā* (higher attainments of Bodhisattvas). He was an excellent speaker and imparted instructions to many persons. He would continue to be the best Dharma preacher in future and would ultimately become the Tathāgata called Dharmaprabhā with his Buddhakṣetra called Suviśuddha, the beings of which would live not on material food but on pleasure (*prīti*) engendered by *dharma* (purity) and *dhyāna* (meditation).

Bhagavān then came to know that other Mahāśrāvakas were also thinking like Pūrṇa Maitrāyaṇīputra about their future career. He then referred to Kauṇḍinya, Gayākāśyapa, Nadīkāśyapa, Uruvilva-

kāśyapa, Kāla, Kalodāyī, Aniruddha, Revata, Kapphina, Bakkula, Cunda, Svāgata, and such five hundred arhats and prophesied that every one of them would in the long run become Samyaksambuddhas with all the attendant glory. Then the five hundred arhats expressed their regret (*deśanā*) that they were mistaken in thinking themselves as learned, excellent and proficient in law, inwardly controlled, and having attained *nirvāṇa*.

They gave an illustration to explain their position. A person out of love tied a jewel in one corner of the cloth of his friend when the latter was sleeping. The friend was not aware of this and so he did not make any use of it even when he was in distress and was struggling hard for his food and other necessaries of life. Seeing his troubles, his friend drew his attention to the jewel and said that he was foolish enough not to enquire how the jewel came into his possession and then not having sold it and traded with the sale-proceeds to earn money and thereby procure the necessaries of life.

The Arhats said that like the foolish man they were not aware of the jewel, i.e., they had taken the vow for attaining omniscience (*sarvajñatācitta*) and they were merely living like the poor man seeking arhathood only. Bhagavān consoled them saying that they must not regret for their foolishness as he was watching their accumulation of merits and biding the time when it would be suitable for him to impart the higher teaching. Now that time had arrived and he was holding out the hope to them that all of them would become in the long run Samyaksambuddhas.

Chapter IX

Now it is the turn of the *Śaikṣas* (those undergoing training) and *Aśaikṣas* (those who had just become arhats) with Ānanda and Rāhula as their leaders who began to think what was in store for them. Bhagavān came to know their thoughts and said that they would also become Samyaksambuddhas in due course. Ānanda would be known as Sāgaravaradharabuddhi-vikriḍītābhijña Tathāgata and the name of his Buddhakṣetra would be Anavanamita Vaijayantī.

This prophecy was questioned by the newly recruited Bodhisattvas about whom no prophecy was so far made while Ānanda was being

told that he would become a Buddha. To remove their doubts Bhagavān announced that countless ages ago at the time of Dharmagaganābhyudgatarāja Tathāgata, Ānanda along with him developed the *citta* for attaining *sambodhi*. While he was exerting for *sambodhi*, Ānanda busied himself in acquiring erudition (*bāhuśrutya*).

Bhagavān then prophesied that Rāhula who was his son before his attainment of *bodhi* would become the Tathāgata known as Saptaratnapadmavikrāntagāmī. He then prophesied that all the two thousand *Śaikṣas* and *Aśaikṣas* assembled there would become ultimately Buddhas.

Chapter X

Bhagavān now turns his attention to the Bodhisattvayānists and tells Bhaiṣajyarāja bodhisattva that whoever among the Bodhisattvayānists will commit to memory a single *gāthā* or write a *gāthā* in a book (*pustaka*) and adore that book as a Tathāgata, he will become a Buddha in due course. A kulaputra or a kuladuhitā also will have the same fruit if he or she will write a *gāthā* from this text, not to speak of his or her copying the whole text.

If a wicked person speaks ill of a *dharmabhāṇaka* or of a householder or of a recluse who preserved this text will incur much graver sins than what he would incur if he spoke ill of the Tathāgata in his presence.

Bhagavān then tells Bhaiṣajyarāja bodhisattva that, of all the *dharmaparyāyas* delivered by him, this text has not been able to rouse faith in the minds of all beings. Many persons have criticised it even in his life-time and it is apprehended that there will be more critics after his *parinirvāṇa*.

He further tells him that the kulaputras or kuladuhitās preserving this text will be protected and looked after by the Buddhas. At whichever spot this text will be preached, a *stūpa* should be erected thereon and worshipped as a *caitya* as if it has been erected on Buddha's relics. Many householders and recluses take to the Bodhisattvacaryās, but those who will worship such *caityas* will surely attain *bodhi*.

He enjoined all kulaputras and kuladuhitās to propagate this text full of enigmatic sayings. They should also cultivate amity (*maitrī*) and forbearance (*kṣānti*) and realise the non-existence of all phenomenal objects (*sarvaśūnyatā*).

Chapter XI

1. There appeared in the presence of Bhagavān Śākyamuni a *stūpa* as high as the sky with a suitable circumference. It was adorned with all the conceivable jewels, flowers, flags and festoons and gave out a sweet smell. Out of that *stūpa* came out a voice saying "Excellent, O Bhagavān Śākyamuni, well preached is this *dharmaparyāya* called the *Saddharmapuṇḍarīka*."

On enquiry by Mahāpratibhāna Bodhisattva about the cause of the appearance of the *stūpa*, Bhagavān tells him that in this *stūpa* exists the actual body of one substance of a Tathāgata (*tathāgatasyātmabbāvas tiṣṭhatyekaghanas tasyaieṣa stūpaḥ*). Down below this earth, there is a lokadhātu called Ratnaviśuddha, of which the Tathāgata is called Prabhūtaratna. Previously when he was a Bodhisattva he took the vow that he would not attain *sambodhi* until he had heard the *Saddharmapuṇḍarīkasūtra*. Then at the time of his *parinirvāṇa*, he asked the assembled men and gods to erect a *stūpa* of jewels over his actual body and other *stūpas* elsewhere out of veneration for him. He further wished that *stūpas* similar to the one erected over his body might appear at all places wherever would be preached this *Saddharmapuṇḍarikasūtra*. He had a great regard for this *Sūtra* and as a result of this regard appeared the present *stūpa*.

On Mahāpratibhāna's expressing the desire to see the actual body, Bhagavān said that Prabhūtaratna Tathāgata had another vow of great consequence, viz., that whenever this text would be preached by Buddhas in ten directions, there his actual body should go and if the audience of four classes expressed their wish to see the actual body, the Buddhas must create similar bodies and show them including the original body of his to the audience of the four classes.

When Mahāpratibhāna wanted to worship all those bodies, Bhagavān issued forth a ray of light from the centre of his eyebrows and revealed to him all the created images in the ten directions. The

Buddhas of the ten directions also decided to go to the Sahā lokadhātu where the *stūpa* appeared and they all came with their disciples to the same spot. Śākyamuni kept suitable seats ready for their reception. When all were comfortably seated and wanted to see the actual body of Prabhūtaratna Tathāgata, Śākyamuni opened the *stūpa* and showed Prabhūtaratna Tathāgata's body dried and shrivelled up, seated in a cross-legged posture on the throne, as if immersed in meditation. The body uttered "Excellent O Śākyamuni, well preached is the Saddharmapuṇḍarīkasūtra" (*siṃhāsanopaviṣṭaḥ paryaṅkan baddhvā pariśuṣkagātraḥ saṃghaṭitakāyo yathā samādhisamāpannaḥ*). It further offered half of his throne to Śākyamuni who also took his seat there. Then Śākyamuni announced to his audience of the four classes that it was time for his *parinirvāṇa* and entrusted the preservation of the *Sūtra* to them.

In the *gāthās* Bhagavān said that this Sūtrānta of his was so excellent and meritorious that even the Tathāgata who had been *parinirvṛta* for ages had come to listen to it and then he said that the merit for preserving this text surpassed any conceivable feats like picking up the Sumeru mountain and throwing it away, balancing the whole earth on one's finger nail, committing to memory thousands and thousands of Dharma-texts or helping countless monks to attain five *abhijñās*.

2. Bhagavān then addresses all Bodhisattvas, Gods and Asūras and tells them how he got the *Saddharmapuṇḍarīkasūtra*.

Long long ago while a Bodhisattva he was born as a king when he took the vow of attaining *sambodhi*. After fulfilling the six pāramitās, he handed over the rulership to his son. Then he made the proclamation that he would become the servant of any person who would teach him the best *dharma*. At that time a hermit agreed to teach him the same and so he served him for thousands of years without feeling tired. At last, he received this text from him. Śākyamuni was the king in one of his previous existences while Devadatta was the hermit. He admitted that Devadatta was his spiritual guide and it was for him that he acquired all the merits. He prophesied that Devadatta also would become a Tathāgata called Devarāja having a body and a stūpa like those of Prabhūtaratna Tathāgata.

6

Then Bhagavān told the monks that whoever would listen to this *Sūtra* and develop faith in it would never be reborn in hell or in animal or *Yama* world.

At that time Prajñākūṭa bodhisattva came out of the world situated below this earth and solicited the Tathāgata of his lokadhātu, Prabhūtaratna, to return to his own Buddhakṣetra. Prajñākūṭa was requested by Śākyamuni to wait a little to have a talk with Bodhisattva Mañjuśrī who came to the place from the Nāgabhavana which was down below the sea. Mañjuśrī saluted Śākyamuni and Prabhūtaratna Tathāgatas and said that he had imparted teaching to countless beings living in the sea. Among them there were the Bodhisattvas who adhered to Mahāyāna principles while there were also the Bodhisattvas who followed the Śrāvakayāna formerly.

Mañjuśrī then told Prajñākūṭa that he had preached this *Sūtra* in Nāgabhavana to the Nāgarāja's daughter who had taken the vow to attain *sambodhi* and was accumulating merits for the same.

Śāriputra then raised the question whether any female, however energetic and exerting she might be, could become a Buddha ? The daughter of the Nāgarāja thereupon appeared there and changed herself within the twinkle of an eye into a male Bodhisattva, and then went southwards to the Vimalā lokadhātu to appear there as a Tathāgata.

Chapter XII

Bhaiṣajyarāja and Mahāpratibhāna assured Bhagavān Śākyamuni that they would do the needful for the preservation and propagation of this *sūtra* after his *parinirvāṇa* and that they would even propagate with patience and perseverance among the arrogant faithless people. The arhats, who were prophesied to be Buddhas, followed suit and said that they would likewise preserve and propagate the *Sūtra* in all lokadhātus except Sahā lokadhātu, of which the people were deceitful, crooked and given to impure acts and thoughts.

Mahāpajāpatī Gautamī and Yaśodharā were waiting there with distressed mind as no prophecy was made about them. Knowing their thoughts, Bhagavān prophesied that both of them would become in due course *dharmabhāṇakas* and then Tathāgatas. At this pro-

phecy, they felt happy and promised to preserve and propagate the *Sūtra* in all lokadhātus except the Sahā lokadhātu.

They were followed by the spiritually advanced Bodhisattvas who had reached the non-returning (*avaivarttika*) stage. They also took up the responsibility of propagating the *Sūtra*.

Chapter XIII

Mañjuśrī Bodhisattva said that the Bodhisattvas had taken great responsibility by their vow that they would preserve and propagate the *Sūtra* after the *parinirvāṇa* of Bhagavān Śākyamuni, who agreed with Mañjuśrī and said that in order to accomplish the task the Bodhisattvas must equip themselves with four qualities. They must be perfect in their conduct (*ācāra*) and discreet in their spheres of movement (*gocara*). They must maintain a balanced state of mind, i.e., remain at ease, unaffected by zeal or envy (*sukhasthita*) and lastly they must extend the feeling of amity (*maitrī*) to all beings irrespective of their inclinations.

On Mañjuśrī's enquiry Bhagavān explained in detail the characteristics of the four attainments. By *ācāra* he meant that the Bodhisattvas should have self-control, patience and perseverance; they should be free from fear and remain dissociated from all objects, being cognizant of their real nature. By *gocara* he meant that the Bodhisattvas should avoid the company of kings, nobles and ministers, wandering ascetics, Ājīvikas, Nirgranthas, poets, Lokāyatikas, etc. They should not have anything to do with hunters and butchers, dancers and wrestlers, or visit places of amusement. They must leave alone the Śrāvakayānist except for imparting religious discourses to them. They should remain far away from females and householders and only for teaching them, they might approach them with extreme caution. Lastly, they must realise within themselves the non-existence of phenomenal objects and the true nature of reality, which, he said, was fixed, immutable like *ākāśa*, unoriginated, neither constituted nor unconstituted and so forth. By *sukhasthita*, he meant that the Bodhisattvas must maintain an even state of mind when he would be preaching the *dharma*. They must not disparage the Śrāvakayānists nor the adherents of other faiths. They must not show either

zealousness or aversion towards his auditors. At the time of delivering discourses they must cleanse their body, put on clean robes and sit on a comfortable high seat and then preach the *dharma* in an attractive manner. Should anyone put queries, they must answer them clearly and never show weariness. They must also be free from deceitful ways and means, free from envy, and never tell the other Bodhisattvayānists or Srāvakayānists or Pratyekabuddhayānists that they were still far from the goal of *sambodhi* for lack of necessary attainments. They must not be involved in quarrels. They were to look upon all Tathāgatas as their fathers and upon all Bodhisattvas as their teachers. By *maitrīvihāra* he meant that the Bodhisattvas should remain far away from recluses and householders but at the same time develop a feeling of amity towards them. They must help them to discard their lack of faith in Buddha's enigmatic sayings and to exert for attaining *sambodhi*. Armed with such attainments, the Bodhisattvas would undoubtedly get a hearing from all persons, from the kings and nobles to ordinary householders, who would flock to them for listening to the religious discourses.

Bhagavān closed his talk with a parable which is as follows: —A king finds that his warriors ousted the enemies and established his rulership over a territory. He then gives to his warriors ample rewards some of which may be very expensive but he never parts with his crown. When a Buddha finds that his disciples have destroyed the evil forces of Māra, gives them as reward not only several excellent Sūtras but also his crown, i.e., the present Sūtra, *Saddharmapuṇḍarīka*.

This is followed by a long list of merits that will accrue to a being who will read, preserve and propagate this *Sūtra*.

Chapter XIV

Several Bodhisattvas approached Bhagavān and said that they could undertake the propagation of this *Sūtra* after his *parinirvāṇa*. At this Bhagavān told them that it would be superfluous as already incalculable Bodhisattvas had taken up this task particularly those who were denizens of the Ākāśa-dhātu underneath the Sahā lokadhātu. All the Bodhisattvas of the world below the earth (vide Chap. XI)

appeared there and paid their respects to the Mahāratnastūpa of Prabhūtaratna Tathāgata, to Śākyamuni Tathāgata as also to the Tathāgatas of other lokadhātus who were created by Śākyamuni and kept seated all around on lotus thrones. They had four leaders called Viśiṣṭa-cāritra, Ananta-cāritra, Viśuddha-cāritra and Supratiṣṭhita-cāritra. After they had offered their greetings, Bhagavān told them that he was constantly engaged in instructing the Bodhisattvas as well as monks of the Śrāvaka and Pratyekabuddha Yānas how to attain *bodhi*. He was eulogised by the Bodhisattvas for such noble work.

Maitreya Bodhisattva as also the Bodhisattvas who accompanied the created Buddhas of other lokadhātus all seated on lotus thrones expressed their amazement at the sight of countless Bodhisattvas issuing from the space underneath this Sahā Lokadhātu. Bhagavān told them that he had imparted training to these Bodhisattvas who were continuously engaged in studies and concentration of thoughts and who avoided contact with worldly objects, applied energy and were fond of solitude.

Maitreya then said that he had faith in Buddha's capacity to convert countless beings, but there might be doubt in the minds of persons who had just been admitted into one of the Yānas about the possibility of Śākyamuni's converting so many countless beings within the short span of forty years after his attainment of *bodhi* at Gaya, and therefore Bhagavān should remove all such possibilities of doubts. In the following chapter Bhagavān gave his reply.

Chapter XV

As a sequel to the question raised by Maitreya in the previous chapter, Bhagavān Śākyamuni now tells the assemblage of Bodhisattvas that they must not think that he attained *bodhi* at Gaya. In fact, he attained *sambodhi* millions of millions of aeons ago and had been preaching the dharma in all lokadhātus including this Sahā lokadhātu. It was he who had created Dīpaṅkara and other Buddhas and as a matter of expedient he made them deliver discourses and attain *parinirvāṇa* and this he did in a way just to suit the mental conditions of beings who were likely to be benefited by that form of teaching. He himself appeared as Śākyamuni and told the beings

that he was born in this world and when a youth he retired from household life and attained *sambodhi*. If he had told them he had become a Buddha millions of years ago, it would not have the desirable effect on the minds of the people. But still he did not utter a lie because a Tathāgata viewed the universe as without origin or decay, without rebirth or *parinirvāṇa*, neither existing nor non-existing, neither true nor untrue, neither the same nor different. A Tathāgata's viewpoint is completely different from that of an average being and he does not tell a lie when he takes to various expedients to teach the Truth to beings having different conduct, aspirations and notions. In short, the length of life of a Tathāgata is unlimited. He has no *parinirvāṇa* though he makes a show of the same. He has to take recourse to such ways and means in order to educate the uneducated beings of the world according to their individual capacity and therefore those should not be regarded as deception played by the Tathāgatas.

This is followed by a parable which is as follows:—A very learned and distinguished physician who was away from home for a long time finds on his return that his sons have been suffering from various ailments. On his arrival his sons feel happy and ask their father to cure them. The physician father also gives them suitable medicines. Those of the sons whose sense-organs were in a normal state took the medicines and got themselves cured while those whose sense-organs were not in a normal state declined to take the medicines and so could not get themselves cured. In order to cure the latter, the physician father retired to a forest and circulated therefrom the false news that he was ill and dead. The sons who were still suffering from illness became repentant. Their sense-organs became normal gradually and then they took the medicines and got themselves cured. When they were all in good health, their father reappeared before them. Now the question is whether the father uttered a lie. The kulaputras said that it was not really telling a lie but taking recourse to an expedient. Bhagavān then told them that the show of his *parinirvāṇa* was also an expedient and so he was not guilty of telling a falsehood.

Chapter XVI

Bhagavān referred to the previous chapter dealing with the unlimited length of life of a Tathāgata and said that those Bodhisattvas who listened to it earned great merits such as faith in the non-origination of phenomenal objects, acquisition of magical spells (*dhāraṇīs*), eloquency without any attachment, power of rolling the wheel of law and attainment of *sambodhi* after a few more rebirths, which might range from one to eight. At this time flowers, valuable cloths, jewels, etc. were showered upon them as also upon Śākyamuni and Prabhūtaratna Tathāgatas who were seated together on one throne (see ch. XI).

He further told Maitreya Bodhisattva that any being who developed faith even for a moment in the discourse on the length of life of a Tathāgata earned much more merit than the fulfilment of the five out of the six *pāramitās* (i.e. excepting the *Prajñā-pāramitā*).

Again those who were going to propagate this particular discourse would earn merit leading to Buddhahood and those who had already acquired firm faith in the teaching about the Tathāgata's length of life would be able to visualise Bhagavān while preaching at Gṛdhrakūṭa mountain, surrounded by the Bodhisattvas and Śrāvakas.

Those beings who would not decry the discourse and endorse it and then carry the text on their shoulders with a view to propagate it would earn much more merit than erecting stūpas, building monasteries or making gifts to the Buddhas. This work of propagation of this particular discourse would assure them the acquisition of Buddha-knowledge. They were destined to go to the Bodhi tree and become Buddhas.

Chapter XVII

Maitreya Bodhisattva enquired of Bhagavān about the merit that would be acquired by a person who, after listening to this *Sūtra*, expressed his appreciation of the same. Bhagavān replied that the merit would far surpass that acquired by a person who by gifts made happy all beings of the six types of existences of the world, or by the gift of *dharma* led beings to all the fruits of sanctification sought by the Śrāvakayānists. This merit would accrue to him even if he expressed

appreciation of only one *gāthā* of this text. If a person goes to a monastery and listens to the preaching of this *Sūtra* even for a moment, he would in his future existences obtain all the conceivable wealth and happiness. If a person simply advises another to listen to this *Sūtra* he would thereby be reborn as a beautiful person without any defective limb or features.

Chapter XVIII

Bhagavān tells Satatasamitābhiyukta Bodhisattva that one who will preserve, recite, write or propagate this *Sūtra* will acquire extraordinary organs of sense. His physical eyes will be so good that he will visualise the whole universe. His ears will be so keen that he will listen to all sounds, human, non-human, or divine. His nose will be so sharp that he will perceive all kinds of smell, good or bad, gross or subtle, near or distant, earthly or divine. His tongue will be so sensitive that whatever food is put on it, it will become divine, the sound produced with the aid of his tongue will appear extremely melodious and attract men and gods to his preaching. His body will be immaculate with the skin-colour like *Vaidūryamaṇi* and his appearance will charm all beings from the lowest to the highest. His mind will become so subtle and alert that whatever he will hear and learn once he will be able to explain the same in multifarious ways. These are all the merits which accrue to a *Dharmabhāṇaka* preaching the *Sūtra*.

Chapter XIX

Bhagavān informs Mahāsthāmaprāpta Bodhisattva that it is not possible to recount the demerits of a person who may discard or disparage this *Sūtra*. Those who will preserve and propagate this *Sūtra* will have extraordinary sense-organs as described in the previous chapter.

There were formerly many Tathāgatas with the name Bhīṣmagarjiteśvararāja, who preached to the Śrāvakas the four *Āryasatyas* and the formulae of *Pratītyasamutpāda* while to the Bodhisattvas the six *pāramitās* leading to *Sambodhi* with Tathāgata-knowledge. At the

time of the first Bhīṣmagarjiteśvararāja Tathāgata, there was a Bodhisattva called Sadāparibhūta who used to approach every monk or nun, layman or laywoman, and tell him or her "I am not going to give you any direction (*nāhaṃ yuṣmākaṃ paribhavāmi*). You are free to do anything but I would appeal to you to take to the Bodhisattva practices so that you may ultimately become Sambuddhas." Some of those who were thus addressed got angry and hurled abuses on him and even threw stones at him but the Bodhisattva bore all these with patience and never had any grudge against any one of them. He was, however, nicknamed by the monks and nuns as 'Sadāparibhūta'. This Bodhisattva at the time of his passing away from this world heard a Tathāgata's voice out of the sky delivering the *Saddharmapuṇḍarīkasūtra* as also the merits of preserving and propagating the *Sūtra*. He thereupon delayed the time of his death and lived long to propagate the *Sūtra*. When he became endowed with the higher spiritual powers, the monks and nuns who used to revile him began to show respects and become his followers. He propagated the *Sūtra* for a very long time and ultimately became a Buddha. This Bodhisattva was none else but Śākyamuni in one of his previous existences, and the monks and nuns who reviled him after passing through the sufferings of many hellish existences have become now monks and nuns and Bodhisattvas.

Chapter XX

The Bodhisattvas, who issued out of the Ākāśadhātu under this world and whose leader was Viśiṣṭacāritra as also the Bodhisattvas whose leader was Mañjuśrī (see ch. XIV), declared that they would preserve and propagate this *Sūtra* after the *parinirvāṇa* of Bhagavān. On listening to these resolutions of the Bodhisattvas, Śākyamuni seated along with Prabhūtaratna Tathāgata in the same throne placed in the Mahāratnastūpa (see above ch. xi) smiled and stretched out their tongues which gave out rays of light enveloping the universe and after thousands of years withdrew the same, and coughed for a moment. The sound of the cough shook the universe and apprised their presence to all beings who looked up to them with reverence. At that time, a voice from the sky proclaimed that Śākyamuni would

deliver the *Saddharmapuṇḍarīkasūtra* at Sahā lokadhātu and asked them to offer salutations to both the Buddhas, Prabhūtaratna and Śākyamuni. Then Śākyamuni told the Bodhisattvas that it would not be possible for him to recount all the merits of preserving and propagating this *Sūtra*. He would however impress upon them that at whatever spot this *Sūtra* would be recited or written in book form, there should be erected a *Caitya* as if in honour of a Tathāgata.

Chapter XXI

On enquiry of Bhaiṣajyarāja Bodhisattva about the merits of preserving and propagating this *Sūtra*, Bhagavān told him that the merits of preserving and propagating even one *gāthā* of this *Sūtra* would surpass the merits acquired by worshipping thousands of Tathāgatas. Bhaiṣajyarāja thereupon said that he would give a *dhāraṇī* (magical spell) for the protection of the person preserving the *Sūtra*. He then reproduced a *dhāraṇī* which was uttered by previous Buddhas.

Bhaiṣajyarāja was followed by another Bodhisattva called Pradānaśūra, who reproduced another *dhāraṇī*. He was followed by Vaiśravaṇa Mahārāja with a third *dhāraṇī*. The fourth was given by Viruḍhaka Mahārāja and the fifth by a number of Rākṣasīs and all of them promised to protect the preachers of this *Sūtra* from any harm or injury to their person.

Chapter XXII

Nakṣatrarājasaṃkusumitābhijña Bodhisattva solicited Bhagavān to narrate some of the accomplishments (*caryās*) of Bhaiṣajyarāja Bodhisattva for the edification of himself as well as of countless other beings.

Long long ago there was a Buddha called Candrasūryavimalaprabhāsaśrī. At that time there was a session of Bodhisattvas as well as of Śrāvakas. Many gods came there with musical instruments to offer their adoration. In that assembly the above named Buddha delivered the *Saddharmapuṇḍarīkasūtra* specially for the Bodhisattva called Sarvasattvapriyadarśana. The people of those ages lived very long. For several years Sarvasattvapriyadarśana Bodhisattva practised

rigorous ascetic practices (*duṣkaracaryā*) and then for many years he walked to and fro in the circumambulating corridor and he applied his energy for spiritual advancement and lastly for several years he practised the meditation called *Sarvarūpasaṃdarśana*. He felt happy at the thought that the text *Saddharmapuṇḍarīkasūtra* helped him in attaining perfection in that meditation. So he made up his mind to worship both the Tathāgata and the *Sūtra*. Then it struck the Bodhisattva that he would like to show his reverence to the Tathāgata and the *Sūtra* not merely by performing miracles but by immolating himself, and so he swallowed a chemical known as *Agaru-turuṣka-kunduraka* and drank *Campaka* oil. Then he had his body wrapped in cloth which was soaked in oil, and then by a firm resolution he produced fire which burnt his body. This sacrifice of his own body drew acclamations from all Buddhas who regarded it as the highest form of worship that could be offered by a living being.

This Bodhisattva reappeared as the self-born (*aupapādaka*) son of king Vimaladatta. Immediately after birth he told his parents that he would go to Candrasūryavimalaprabhāsaśri Buddha to worship him and he went there miraculously. He was glad to find that the Buddha had not yet entered into *parinirvāṇa*. The Buddha however on meeting him asked him to make necessary preparations for his *parinirvāṇa*, entrusted to him the care of his countless disciples and enjoined him to erect a stūpa over his relics. The Bodhisattva complied with his wishes and offered worship to the magnificent stūpa built by him by offering his two hands as burning incense. (*cf Śamādhirājasūtra*, Chap. xxxiii). His disciples were shocked at this sacrifice but they were consoled when they found that the Bodhisattva had regained his former hands by an act of truth. This Bodhisattva was none else than the Bhaiṣajyarāja Bodhisattva in one of his former existences.

After recounting the extraordnary merits of such a sacrifice for the worship of the stūpa, the text says that even that merit is surpassed by one who preserves and propagates one stanza of this text. Then there is a number of similes establishing that this text contains the highest of all the teachings of the Buddhas (*tathāgatabhāṣitānāṃ sūtrāntānāṃ rājā mūrdhaprāptaḥ*), and there is no end of

merit if one writes and preserves it. Even if one listens to this chapter on the previous existence of Bhaiṣajyarāja he would earn the same merit.

Chapter XXIII

A ray of light issued forth from the middle of the eyebrows of Bhagavān Śākyamuni and illumined the lokadhātu called Vairocana-raśmipratimaṇḍita, of which the presiding Buddha was Kamaladala-vimala-nakṣatrarājasaṃkusumitābhijña. In this lokadhātu dwelt Gadgadasvara Bodhisattva, who struck by the ray of light wanted to go to Śākyamuni to offer his worship. The Bodhisattva was forewarned by his presiding Buddha that he must not think of Śākyamuni and his Buddhakṣetra as in any way inferior to himself or his Buddhakṣetra though the beings and things of that Buddhakṣetra were not as nice and great as those of his. The Bodhisattva with his companions then went to Sahā lokadhātu and was provided with necessary lotus seats causing surprise and curiosity to Mañjuśrī and Padmaśrī Bodhisattvas. Gadga-dasvara Bodhisattva after exchanging usual greetings with Śākyamuni expressed his desire to see the Prabhūtaratna Tathāgata in the *parinir-vṛta* stage. He was complimented by Prabhūtaratna Tathāgata saying that he did well by coming over to Śākyamuni to listen to the *Saddharmapuṇḍarīka*.

On enquiry of Padmaśrī Bodhisattva about the past merits of Gadgadasvara Bodhisattva, Śākyamuni said that he gave many valuable gifts to Meghadundubhisvararāja Tathāgata in one of his former existences and that he assumed forms of different classes of beings, e.g., of a god, an animal, a human being and so forth and preached the *Saddharmapuṇḍarīka* to the different classes of beings by making them feel that he was one of them. This he could do as he had attained the Samādhi called *Sarvarūpasaṃdarśana*. After worshipping Śākyamuni and the stūpa of Prabhūtaratna Tathāgata, Gadgadasvara Bodhisattva returned with his companions to his own Buddhakṣetra.

Chapter XXIV

This chapter dilates on the merits of invoking Avalokiteśvara also called Samantamukha Bodhisattva. It says that if any one remembers

or salutes or utters the words "*Namo namas tasmai Abhayaṃdadāy Āvalokiteśvarāya bodhisattvāya mahāsattvāya*", he will be saved from all his misery, be it due to fire, water, shipwreck, punishment of death, imprisonment with iron chains, high way robbery, or moral impurities like attachment, hatred or delusion. By saluting the Bodhisattva, a childless woman obtains a healthy beautiful child and a person earns more merit than by worshipping countless Buddhas.

On enquiry of Akṣayamati Bodhisattva about Avalokiteśvara's ways of doing good to beings in the Sahā lokadhātu, Bhagavān says that he assumes the form of a Buddha or Bodhisattva or Pratyekabuddha, Śrāvaka, Brahmā god, Śakra, Yakṣa, Brāhmaṇa, Senāpati, and so forth in accordance with the class of beings to which he wanted to impart his teachings. Akṣayamati Bodhisattva is so pleased to hear this that he gives away his jewelled necklace and valuable clothes to the Avalokiteśvara Bodhisattva who accepts them and divides them into two portions, giving one to Bhagavān Śākyamuni and the other to Prabhūtaratna Tathāgata. At the end of this chapter, Dharaṇīdhara Bodhisattva said that anyone who will listen to this chapter of this *Saddharmapuṇḍarīka* will also earn great merit.

Chapter XXV

Long long ago there was a Tathāgata called Jaladharagarjitaghoṣa-susvaranakṣatrarāja-saṃkusumitābhijña and his buddhakṣetra was called Vairocanaraśmi-pratimaṇḍita. One of his disciples was the king Śubhavyūha whose queen was Vimaladattā. He had two sons Vimalagarbha and Vimalanetra. Both of them were very learned, wise and endowed with miraculous powers. They perfected themselves in seven *pāramitās* (*upāyakauśalyapāramitā* being the additional one), in four *brahmavihāras* and in thirtyseven *bodhipakṣikadharmas* and in many *samādhis*.

Both the sons approached their mother for permission to approach the Jaladharagarjita Tathāgata to listen to the *Saddharmapuṇḍarīka*, which was being delivered by him. They were told by their mother that their father would not approve of it as he was a follower of Brāhmanism but if they could show some miracles to their father then he might change his mind. Thereupon, they showed such miracles

that their father was struck not only with wonder but also wished to accompany them to see the Tathāgata, their teacher. Then the two sons approached their mother and obtained her permission to take ordination from the Tathāgata. All the four went to the Tathāgata to listen to the *Saddharmapuṇḍarīkasūtra* and being impressed by his teachings, the king gave the crown to his younger brother and took ordination along with his queen and sons. The king admitted that his two sons were really his spiritual preceptors.

The Tathāgata then announces that the two sons will preserve for ages the *Saddharmapuṇḍarīkasūtra* and will propagate it. Then the king Śubhavyūha paid encomiums to the Tathāgata and declared that henceforth he would control his mental faculties and be a true follower of the Tathāgata. He and his queen then offered to the Tathāgata all their jewelleries which formed a pinnacled hut, over which were placed many valuable clothes to serve as the seat of many Buddha images. The Tathāgata then prophesied that the king in the long run would become a Tathāgata called Śālendrarāja.

The king was none else but Padmaśrī Bodhisattva and the queen was Vairocanapratimaṇḍitadhvajarāja Bodhisattva and the two sons were Bhaiṣajyarāja and Bhaiṣajyasamudgata Bodhisattva in one of their former existences.

Chapter XXVI

Samantabhadra Bodhisattva with a large following came from the Buddhakṣetra of Tejobhyudgatarāja Tathāgata to the Sahā lokadhātu to listen to the preaching of the *Saddharmapuṇḍarīka* by Śākyamuni. The Bodhisattvas were told that they must be quick in memorising as the text was one and the same without a break. Incidentally Śākyamuni spoke about women saying that they must acquire four qualities to qualify themselves for memorising the *Sūtra*.

Samantabhadra took the vow that he would protect those who would preserve and propagate the *Sūtra*, particularly the *dharma-bhāṇakas* when they would be engaged in meditational exercises in the circumambulating corridor and should they miss any line or passage, he would put the same in their memory. He would approach them after taking the form of Sarvasattvapriyadarśana bodhisattva,

encourage them to preserve the *Sūtra* and give a magical spell for their protection.

As far as its propagation in Jambudvīpa was concerned he took the full responsibility and one might take it for granted that it was due to the efforts of Samantabhadra alone that the *Sūtra* had been preserved and propagated in Jambudvīpa. He then enumerated a list of merits which a person would acquire by reading, writing and propagating this *Sūtra*.

For his noble resolution for protecting the *dharmabhāṇakas*, he was praised by Bhagavān Śākyamuni who further announced that any person who would remember the name of Samantabhadra would be earning the same merit as that of visualising Śākyamuni Tathāgata.

Śākyamuni then entrusted the care of the *Sūtrānta* to Samantabhadra and his companions and expressed his belief that the Bodhisattvas would not take interest in any heretical faith, or in any worldly affair and that they would preserve this *Sūtrānta* by writing or memorising it. Those who would perform this task would get free from attachment, hatred and delusion and other impurities. Śākyamuni then expatiated on the many virtues of a *dharmabhāṇaka* and said that any one speaking ill of the *dharmabhāṇakas* would be subject to many afflictions.

Chapter XXVII

Śākyamuni then addressed the assembled Bodhisattvas with these words "I bequeath to you, I leave in your hands this Samyaksambodhi and I trust you will propagate the same widely. You will preserve this text and deliver to several others in future and thus be the donor of Buddha-knowledge". The Bodhisattvas bowed down in deep reverence and declared that they would carry out his bidding. Bhagavān Śākyamuni then requested the Bodhisattvas to return to their own abodes in their Buddhakṣetras and replaced the stūpa of Tathāgata Prabhūtaratna at its original site. Then bodhisattvas headed by Viśiṣṭacāritra who issued forth from the sphere under this world praised Śākyamuni for these last words of his.

निदानपरिवर्तः

ॐ नमः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वेभ्यः। नमः सर्वतथागतप्रत्येकबुद्धार्यश्रावकेभ्यो-ऽतीतानागतप्रत्युत्पन्नेभ्यश्च बोधिसत्त्वेभ्यः।

वैपुल्यसूत्रराजं परमार्थनयावतारनिर्देशम्।
सद्धर्मपुण्डरीकं सत्त्वाय महापथं वक्ष्ये॥

एवं मया श्रुतम्। एकस्मिन् समये भगवान् राजगृहे विहरति स्म गृध्रकूटे पर्वते महता भिक्षुसंघेन सार्धं द्वादशभिर्भिक्षुशतैः सर्वैरर्हद्भिः क्षीणास्रवै-र्निःक्लेशैर्वशीभूतैः सुविमुक्तचित्तैः सुविमुक्तप्रज्ञैराजानेयैर्महानागैः कृतकृत्यैः कृत-करणीयैरपहृतभारैरनुप्राप्तस्वकार्थैः परिक्षीणभवसंयोजनैः सम्यगाज्ञासुविमुक्त-चित्तैः सर्वचेतोवशितापरमपारमिताप्राप्तैरभिज्ञानाभिज्ञातैर्महाश्रावकैः। तद् यथा। आयुष्मता चाज्ञातकौण्डिन्येन आयुष्मता चाश्वजिता आयुष्मता च वाष्पेण आयुष्मता च महानाम्ना आयुष्मता च भद्रिकेण आयुष्मता च महा-काश्यपेन आयुष्मता चोरुविल्वकाश्यपेन[1] आयुष्मता च नदीकाश्यपेन आयुष्मता च गयाकाश्यपेन आयुष्मता च शारिपुत्रेण आयुष्मता च महामौद्गल्यायनेन आयुष्मता च महाकात्यायनेन आयुष्मता चानिरुद्धेन आयुष्मता च रेवतेन आयुष्मता च कप्फिनेन आयुष्मता च गवांपतिना आयुष्मता च पिलिन्दवत्सेन आयुष्मता च बक्कुलेन आयुष्मता च महाकौष्ठिलेन आयुष्मता च भरद्वाजेन आयुष्मता च महानन्देन आयुष्मता चोपनन्देन आयुष्मता च सुन्दरनन्देन आयुष्मता च पूर्णमैत्रायणीपुत्रेण आयुष्मता च सुभूतिना आयुष्मता च राहुलेन। एभिश्चान्यैश्च महाश्रावकैः। आयुष्मता चानन्देन शैक्षेण। अन्याभ्यां च द्वाभ्यां भिक्षुसहस्राभ्यां शैक्षाशैक्षाभ्याम्। महाप्रजापतीप्रमुखैश्च षड्भिर्भिक्षुणीसहस्रैः। यशोधरया च भिक्षुण्या राहुलमात्रा सपरिवारया। अशीत्या च बोधिसत्त्व-सहस्रैः सार्धं सर्वैरवैवर्तिकैरेकजातिप्रतिबद्धैर्यदुतानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ धारणी-प्रतिलब्धैर्महाप्रतिभान-प्रतिष्ठितैरवैवर्त्य-धर्मचक्रप्रवर्तकैर्बहुबुद्ध-शतसहस्र-

1 B-J. चोरुविल्वा०

पर्युपासितैर्बहुबुद्ध-शतसहस्रावरोपित-कुशलमूलैर्बुद्ध[1]-शतसहस्र-संस्तुतैर्मैत्रीपरिभावितकायचित्तैस्तथागतज्ञानावतारणकुशलैर्महाप्रज्ञैः प्रज्ञापारमितागतिंगतैर्बहुलोकधातुशतसहस्रविश्रुतैर्बहुप्राणिकोटीनयुतशतसहस्रसन्तारकैः। तद् यथा। मञ्जुश्रिया च कुमारभूतेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनावलोकितेश्वरेण च महास्थामप्राप्तेन च सर्वार्थनाम्ना च नित्योद्युक्तेन चानिक्षिप्तधुरेण च रत्नपाणिना च भैषज्यराजेन च भैषज्यसमुद्गतेन च व्यूहराजेन च प्रदानशूरेण च रत्नचन्द्रेण च रत्नप्रभेण च पूर्णचन्द्रेण च महाविक्रामिणा चानन्तविक्रामिणा च त्रैलोक्यविक्रामिणा च महाप्रतिभानेन च सततसमिताभियुक्तेन च धरणींधरेण[2] चाक्षयमतिना च पद्मश्रिया च नक्षत्रराजेन च मैत्रेयेण च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सिंहेन च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन। भद्रपालपूर्वङ्गमैश्च षोड़शभिः सत्पुरुषैः सार्धम्। तद् यथा। भद्रपालेन च रत्नाकरेण च सुसार्थवाहेन च नरदत्तेन च गुह्यगुप्तेन च वरुणदत्तेन चेन्द्रदत्तेन चोत्तरमतिना च विशेषमतिना च वर्धमानमतिना चामोघदर्शिना च सुसंप्रस्थितेन च सुविक्रान्तविक्रामिणा चानुपममतिना च सूर्यगर्भेण च धरणींधरेण च। एवम्प्रमुखैरशीत्या च बोधिसत्त्वसहस्रैः सार्धम्। शक्रेण च देवानामिन्द्रेण सार्धं विंशतिदेवपुत्रसहस्रपरिवारेण। तद् यथा। चन्द्रेण च देवपुत्रेण सूर्येण च देवपुत्रेण समन्तगन्धेन च देवपुत्रेण रत्नप्रभेण च देवपुत्रेणावभासप्रभेण च देवपुत्रेण। एवम्प्रमुखैर्विंशत्या च देवपुत्रसहस्रैः। चतुर्भिश्च महाराजैः सार्धं त्रिंशद्देवपुत्रसहस्रपरिवारैः। तद् यथा। विरूढकेन च महाराजेन विरूपाक्षेण च महाराजेन धृतराष्ट्रेण च महाराजेन वैश्रवणेन च महाराजेन। ईश्वरेण च देवपुत्रेण महेश्वरेण च देवपुत्रेण त्रिंशद्देवपुत्रसहस्रपरिवाराभ्याम्। ब्रह्मणा च सहांपतिना सार्धं द्वादशब्रह्मकायिकदेवपुत्रसहस्रपरिवारेण। तद् यथा। शिखिना च ब्रह्मणा ज्योतिष्प्रभेण च ब्रह्मणा। एवम्प्रमुखैर्द्वादशभिश्च ब्रह्मकायिकदेवपुत्रसहस्रैः। अष्टाभिश्च नागराजैः सार्धं बहुनागकोटीशतसहस्रपरिवारैः। तद् यथा। नन्देन च नागराजेन उपनन्देन च नागराजेन सागरेण च वासुकिना च तक्षकेण च मनस्विना चानवतप्तेन चोत्पलकेन च नागराजेन। चतुर्भिश्च किन्नरराजैः सार्धं बहुकिन्नरकोटीशतसहस्रपरिवारैः। तद् यथा। द्रुमेण च किन्नरराजेन महाधर्मेण च किन्नरराजेन सुधर्मेण च किन्नरराजेन धर्मधरेण च

1 B. ०मूलैर्बहुबुद्ध०

2 J. धारणींधरेण

किन्नरराजेन। चतुर्भिश्च गन्धर्वकायिकदेवपुत्रैः सार्धं बहुगन्धर्वशतसहस्र-परिवारैः। तद् यथा। मनोज्ञेन च गन्धर्वेण मनोज्ञस्वरेण च मधुरेण च मधुरस्वरेण च गन्धर्वेण। चतुर्भिश्चासुरेन्द्रैः सार्धं बह्वसुरकोटीशतसहस्र-परिवारैः। तद् यथा। बलिना चासुरेन्द्रेण खरस्कन्धेन चासुरेन्द्रेण वेमचित्रिणा चासुरेन्द्रेण राहुणा चासुरेन्द्रेण। चतुर्भिश्च गरुडेन्द्रैः सार्धं बहुगरुडकोटीशतसहस्रपरिवारैः। तद् यथा। महातेजसा च गरुडेन्द्रेण महाकायेन च महापूर्णेन च महर्द्धिप्राप्तेन च गरुडेन्द्रेण। राज्ञा चाजातशत्रुणा मागधेन वैदेहीपुत्रेण सार्धम्।

तेन खलु पुनः समयेन भगवांश्चतसृभिः पर्षद्भिः परिवृतः पुरस्कृतः सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितोऽर्चितोऽपचायितो महानिर्देशं नाम धर्मपर्यायं सूत्रान्तं महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववादं सर्वबुद्धपरिग्रहं भाषित्वा तस्मिन्नेव महाधर्मासने पर्यङ्कमाभुज्यानन्तनिर्देशप्रतिष्ठानं नाम समाधिं समापन्नोऽभूदनिञ्जमानेन कायेन स्थितोऽनिञ्जप्राप्तेन च चित्तेन[1]। समनन्तरसमापन्नस्य खलु पुनर्भगवतो मान्दारवमहामान्दारवाणां मञ्जूषकमहामञ्जूषकाणां दिव्यानां पुष्पाणां महत्पुष्पवर्षमभिप्रावर्षद् भगवन्तं ताश्च चतस्रः पर्षदोऽभ्यवाकिरत्[2] सर्वावच्च बुद्धक्षेत्रं षड्विकारं प्रकम्पितमभूच्चलितं संप्रचलितं वेधितं संप्रवेधितं क्षुभितं संप्रक्षुभितम्। तेन खलु पुनः समयेन तस्यां पर्षदि भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिका-देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्याः सन्निपतिता अभूवन् सन्निषण्णा राजानश्च मण्डलिनो बलचक्रवर्तिनश्चतुर्द्वीपकचक्रवर्तिनश्च ते सर्वे सपरिवारा भगवन्तं व्यवलोकयन्ति स्माश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता औद्बिल्यप्राप्ताः।

अथ खलु तस्यां वेलायां भगवतो भ्रूविवरान्तरादूर्णाकोशादेका रश्मिर्निश्चरिता। सा पूर्वस्यां दिश्यष्टादशबुद्ध[3]क्षेत्रसहस्राणि प्रसृता। तानि च सर्वाणि बुद्धक्षेत्राणि तस्या रश्मेः प्रभया सुपरिस्फुटानि संदृश्यन्ते स्म यावदवीचिर्महानिरयो यावच्च भवाग्रम्। ये च तेषु बुद्धक्षेत्रेषु षट्सु गतिषु सत्त्वाः संविद्यन्ते स्म ते सर्वेऽशेषेण संदृश्यन्ते स्म। ये च तेषु बुद्धक्षेत्रेषु बुद्धा भगवन्तस्तिष्ठन्ति ध्रियन्ते यापयन्ति च तेऽपि सर्वे संदृश्यन्ते स्म। यं च ते बुद्धा भगवन्तो धर्मं देशयन्ति स च सर्वो निखिलेन श्रूयते स्म। ये च तेषु बुद्ध-

---

1 Tib. 3b, l. 4: སྐུ་མི་གཡོ་ཞིང་ སེམས་མི་གཡོ་བར་གྱུར་ནས་ བཞུགས་སོ །

2 B. ०भ्यवकिरत

3 J. ०दशबहु०

क्षेत्रेषु भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिका योगिनो योगाचाराः प्राप्तफलाश्चाप्राप्तफलाश्च तेऽपि सर्वे संदृश्यन्ते स्म। ये च तेषु बुद्धक्षेत्रेषु बोधिसत्त्वा महासत्त्वा अनेकविविध[1]श्रवणारम्बणाधिमुक्तिहेतुकारणैरुपायकौशल्यैर्बोधिसत्त्वचर्यां चरन्ति तेऽपि सर्वे संदृश्यन्ते स्म[2]। ये च तेषु बुद्धक्षेत्रेषु बुद्धा भगवन्तः परिनिर्वृतास्तेऽपि सर्वे संदृश्यन्ते स्म। ये च तेषु बुद्धक्षेत्रेषु परिनिर्वृतानां बुद्धानां भगवतां धातुस्तूपा रत्नमयास्तेऽपि[3] सर्वे संदृश्यन्ते स्म।

अथ खलु मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यैतदभूत्। महानिमित्तं प्रातिहार्यं वतेदं तथागतेन कृतम्। को न्वत्र हेतुर्भविष्यति किं कारणं यद्भगवतेदमेवंरूपं महानिमित्तं प्रातिहार्यं कृतम्। भगवांश्च समाधिं समापन्नः। इमानि चैवंरूपाणि महाश्चर्याद्भुताचिन्त्यानि महर्द्धिप्रातिहार्याणि संदृश्यन्ते स्म। किं नु खल्वहमेतमर्थं परिप्रष्टव्यं परिपृच्छेयम्। को न्वत्र समर्थः स्यादेतमर्थं विसर्जयितुम्। तस्यैतदभूत्। अयं मञ्जुश्रीः कुमारभूतः पूर्वजिनकृताधिकारोऽवरोपितकुशलमूलो बहुबुद्धपर्युपासितः। दृष्टपूर्वाणि चानेन मञ्जुश्रिया कुमारभूतेन पूर्वकाणां तथागतानामर्हतां सम्यक्सम्बुद्धानामेवंरूपाणि निमित्तानि भविष्यन्ति। अनुभूतपूर्वाणि च महाधर्मसांकथ्यानि। यन्न्वहं मञ्जुश्रियं कुमारभूतमेतमर्थं परिपृच्छेयम्।

तासां चतसृणां पर्षदां भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकानां बहूनां च देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्याणामिममेवंरूपं भगवतो महानिमित्तं प्रातिहार्यावभासं दृष्ट्वाश्चर्यप्राप्तानामद्भुतप्राप्तानां कौतूहलप्राप्तानामेतदभवत्। किं नु खलु वयमिममेवंरूपं भगवतो महर्द्धिप्रातिहार्यावभासं कृतं परिपृच्छेम।

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्मिन्नेव क्षणलवमुहूर्ते[4] तासां चतसृणां पर्षदां चेतसैव चेतःपरिवितर्कमाज्ञायात्मना च धर्मसंशयप्राप्तस्तस्यां वेलायां मञ्जुश्रियं कुमारभूतमेतदवोचत्। को न्वत्र मञ्जुश्रीर्हेतुः कः प्रत्ययो यदयमेवंरूप आश्चर्याद्भुतो भगवत ऋद्ध्यवभासः[5] कृत इमानि चाष्टादशबुद्धक्षेत्र-

---

1 B. ॰विविधा॰ 2 Tib. 4a, l. 4-5: ཉན་པ་དང་། དམིགས་པ་དང་། མོས་པ་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་དུ་མའི་རྒྱུའི་ཐབས།

3 B. धातुस्तूपास्तेऽपि, J. रत्नामयास्तेऽपि 4 B. मुहूर्तेन

5 B. भगवतद्धर्यवभासः

सहस्राणि विचित्राणि दर्शनीयानि परमदर्शनीयानि तथागतपूर्वंगमानि तथागत-परिणायकानि संदृश्यन्ते ।

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो मञ्जुश्रियं कुमारभूतमाभिर्गाथाभि-रध्यभाषत ।

किं कारणं मञ्जुशिरी इयं हि रश्मिः प्रमुक्ता नरनायकेन ।
प्रभासयन्ती भ्रमुकान्तरातु ऊर्णाय कोशादियमेकरश्मिः ॥१॥
मान्दारवाणां च महन्तवर्षं पुष्पाणि मुञ्चन्ति सुराः सुहृष्टाः ।
मञ्जूषकांश्चन्दनचूर्णमिश्रान् दिव्यान् सुगन्धांश्च मनोरमांश्च ॥२॥
येही मही शोभतियं समन्तात् पर्षाश्च चत्वार सुलब्धहर्षाः ।
सर्वं च क्षेत्रं इमु संप्रकम्पितं षड्भिर्विकारेहि सुभीष्मरूपम् ॥३॥
सा चैव रश्मी पुरिमा दिशाय अष्टादशक्षेत्रसहस्रपूर्णाः ।
अवभासयी एकक्षणेन सर्वे सुवर्णवर्णा इव भोन्ति[1] क्षेत्राः ॥४॥
यावानवीची परमं भवाग्रं क्षेत्रेषु यावन्ति च तेषु सत्त्वाः ।
षट्सू गतीषू तहि विद्यमानाः[2] च्यवन्ति ये चाप्युपपद्यि[3] तत्र ॥५॥
कर्माणि चित्रा विविधानि तेषां गतीषु दृश्यन्ति सुखा दुखा च ।
हीना[4] प्रणीता तथ मध्यमा च[5] इह स्थितो अद्दशि सर्वमेतत् ॥६॥
बुद्धांश्च पश्यामि नरेन्द्रसिंहान् प्रकाशयन्तो विवरन्ति[6] धर्मम् ।
प्रशासमानान् बहुसत्त्वकोटीः उदाहरन्तो मधुरस्वरां गिरम् ॥७॥
गम्भीरनिर्घोषमुदारमद्भुतं मुञ्चन्ति क्षेत्रेषु स्वकस्वकेषु ।
दृष्टान्तहेतूनयुतान कोटिभिः प्रकाशयन्तो इमु[7] बुद्धधर्मम् ॥८॥
दुःखेन संपीड़ित ये च सत्त्वा जातीजराखिन्नमना अजानकाः[8] ।
तेषां प्रकाशेन्ति प्रशान्तनिर्वृतिं दुःखस्य अन्तो अयु भिक्षवेति ॥९॥
उदारस्थामाधिगताश्च[9] ये नराः पुण्यैरुपेतास्तथ बुद्धदर्शनैः ।
प्रत्येकयानं च वदन्ति तेषां संवर्णयन्तो इम धर्मनेत्रीम् ॥१०॥
ये चापि अन्ये सुगतस्य पुत्रा अनुत्तरं[10] ज्ञान गवेषमाणाः ।
विविधां क्रियां कुर्विषु सर्वकालं तेषां पि बोधाय[11] वदन्ति वर्णम् ॥११॥

---

1 J. भेन्ति 2 B. विद्यामानाः 3 B. चाप्युपपद्य 4 B. हीनाः
5 B. मध्यमाश्च 6 B. विचरन्ति 7 B. ०न्तानिमु
8 B. अज्ञानकाः 9 B. ०भिगताश्च 10 B. ०त्तरां 11 J. बोधीय

शृणोमि पश्यामि च मञ्जुघोष इह स्थितो ईदृशकानि तत्र ।
अन्या विशेषाण[1] सहस्रकोट्यः प्रदेशमात्रं ततु[2] वर्णयिष्ये ॥१२॥
पश्यामि क्षेत्रेषु बहूषु चापि ये बोधिसत्त्वा यथ गङ्गवालिकाः ।
कोटीसहस्राणि अनल्पकानि विविधेन वीर्येण जनेन्ति बोधिम् ॥१३॥
ददन्ति दानानि तथैव केचिद्धनं हिरण्यं रजतं सुवर्णम् ।
मुक्तामणिं शङ्खशिलाप्रवाडं दासांश्च दासीरथ-अश्व-एडकान् ॥१४॥
शिविकास्तथा रत्नविभूषिताश्च ददन्ति दानानि प्रहृष्टमानसाः ।
परिणामयन्तो इह अग्रबोधौ वयं हि यानस्य भवेम लाभिनः ॥१५॥
त्रैधातुके श्रेष्ठविशिष्टयानं यद्बुद्धयानं सुगतेहि वर्णितम् ।
अहं पि तस्यो भवि क्षिप्रलाभी ददन्ति दानानि इमीदृशानि ॥१६॥
चतुर्हयैर्युक्तरथांश्च केचित् सवेदिकान् पुष्पध्वजैरलंकृतान् ।
सवैजयन्तान् रतनामयानि ददन्ति दानानि तथैव केचित् ॥१७॥
ददन्ति पुत्रांश्च तथैव पुत्रीः प्रियाणि मांसानि ददन्ति केचित् ।
हस्तांश्च पादांश्च ददन्ति याचिताः पर्येषमाणा इममग्रबोधिम् ॥१८॥
शिरांसि केचिन्नयनानि केचिद्ददन्ति केचित् प्रवरात्मभावान् ।
दत्त्वा च दानानि प्रसन्नचित्ताः प्रार्थेन्ति ज्ञानं हि तथागतानाम् ॥१९॥
पश्याम्यहं मञ्जुशिरी कहिंचित् स्फीतानि राज्यानि विवर्जयित्वा[3] ।
अन्तःपुरान् द्वीप तथैव सर्वानमात्यज्ञातींश्च विहाय सर्वान् ॥२०॥
उपसंक्रमी लोकविनायकेषु पृच्छन्ति धर्मं प्रवरं शिवाय ।
काषायवस्त्राणि च प्रावरन्ति केशांश्च श्मश्रूण्यवतारयन्ति ॥२१॥
कांश्चिच्च पश्याम्यहु बोधिसत्त्वान् भिक्षू समानाः पवने वसन्ति ।
शून्यान्यरण्यानि निषेवमाणानुद्देशस्वाध्यायरतांश्च कांश्चित् ॥२२॥
कांश्चिच्च पश्याम्यहु बोधिसत्त्वान् गिरिकन्दरेषु प्रविशन्ति धीराः ।
विभावयन्तो इमु बुद्धज्ञानं परिचिन्तयन्तो ह्युपलक्षयन्ति ॥२३॥
उत्सृज्य कामांश्च अशेषतोऽन्ये परिभावितात्मान विशुद्धगोचराः ।
अभिज्ञपञ्चेह च स्पर्शयित्वा वसन्त्यरण्ये सुगतस्य पुत्राः ॥२४॥

1 B. अन्ये विशेषेण 2 B. तुहि
3 B. विसर्जयित्वा

पादैः समैः स्थित्विह केचि धीराः कृताञ्जली संमुखि[1] नायकानाम् ।
अभिस्तवन्तीह हर्षं जनित्वा गाथासहस्रेहि जिनेन्द्रराजम् ॥२५॥
स्मृतिमन्त दान्ताश्च विशारदाश्च सूक्ष्मां चरिं केचि प्रजानमानाः ।
पृच्छन्ति धर्मं द्विपदोत्तमानां श्रुत्वा च ते धर्मधरा भवन्ति ॥२६॥
परिभावितात्मान जिनेन्द्रपुत्रान् कांश्चिच्च पश्याम्यहु तत्र तत्र ।
धर्मं वदन्तो बहुप्राणकोटिनां दृष्टान्तहेतूनयुतैरनेकैः ॥२७॥
प्रामोद्यजाताः प्रवदन्ति धर्मं समादपेन्तो बहुबोधिसत्त्वान् ।
निहत्य मारं सबलं सवाहनं पराहनन्ती[2] इमु धर्मदुन्दुभिम् ॥२८॥
पश्यामि कांश्चित् सुगतस्य शासने संपूजितान्नरमरुयक्षराक्षसैः ।
अविस्मयन्तान्[3] सुगतस्य पुत्राननुन्नतान् शान्तप्रशान्तचारीन् ॥२९॥
वनषण्ड निश्राय तथान्यरूपा[4] अवभासु कायातु प्रमुञ्चमानाः ।
अभ्युद्धरन्तो नरकेषु सत्त्वांस्तांश्चैव बोधाय समादपेन्ति ॥३०॥
वीर्ये स्थिताः केचि जिनस्य पुत्रा मिद्धं जहित्वा च अशेषतोऽन्ये ।
चङ्क्रम्ययुक्ताः पवने वसन्ति वीर्येण ते प्रस्थित अग्रबोधिम् ॥३१॥
ये चात्र[5] रक्षन्ति सदा विशुद्धं शीलं अखण्डं मणिरत्नसादृशम् ।
परिपूर्णचारी च भवन्ति तत्र शीलेन ते प्रस्थित अग्रबोधिम् ॥३२॥
क्षान्तीबला केचि जिनस्य पुत्रा अधिमानप्राप्तान क्षमन्ति भिक्षुणाम् ।
आक्रोशपरिभाष तथैव तर्जनां क्षान्त्या हि ते प्रस्थित अग्रबोधिम् ॥३३॥

M. 30...Ya tathāntyā bhūya obhāsayātu pramuñcamānāḥ ।
abhyodgamanti narake sya satvā te cāpi bodhāya samādapenti ॥

M. 31 Vīryye sthitā keci...ddhaṃ vivarjenti aśeṣata sa c ।
....................ryyeṇa te prāsthitā agrabodhim ॥

M. 32 Ke cātra rakṣanti sadā viśuddhaṃ śīlaṃ akhaṇḍamaṇiratnasadṛśam ।
Paripūrṇacāritra bhavanti nityaṃ śīl......agrabodhim ॥

M. 33 Kṣāntibal...[adhimā]naprāptāna kṣamanti bhikṣuṇām ।
Paribhāṣa ākrośa tathaiva tarjanaṃ kṣāntīya te prasthita agrabodhim ॥

---

1 B. असिंमुख 2 B. ०न्ति 3 B. सुविस्मयन्तान्
4 J. ०भूयो 5 J. केचिच्च

काँश्चिच्च पश्याम्यहु बोधिसत्त्वान् क्रीड़ारतिं सर्व विवर्जयित्वा ।
बालान् सहायान् परिवर्जयित्वा आर्येषु संसर्गरतान् समाहितान् ॥३४॥
विक्षेपचित्तं च विवर्जयन्तानेकाग्रचित्तान् वनकन्दरेषु ।
ध्यायन्त वर्षाण सहस्रकोट्यो[1] ध्यानेन ते प्रस्थित अग्रबोधिम् ॥३५॥
ददन्ति दानानि तथैव केचित् सशिष्यसंघेषु जिनेषु संमुखम् ।
खाद्यं च भोज्यं च तथान्नपानं गिलानभैषज्य बहू अनल्पकम् ॥३६॥
वस्त्राण कोटीशत ते ददन्ति सहस्रकोटीशतमूल्य केचित् ।
अनर्घमूल्यांश्च ददन्ति वस्त्रान्[2] सशिष्यसंघान जिनान संमुखम् ॥३७॥
विहारकोटीशत कारयित्वा रत्नामयांश्चो तथ चन्दनामयान् ।
प्रभूतशय्यासनमण्डितांश्च निर्यातयन्तो सुगतान संमुखम् ॥३८॥
आराम चोक्षांश्च मनोरमांश्च फलैरुपेतान् कुसुमैश्च चित्रैः ।
दिवाविहारार्थं ददन्ति केचित् सश्रावकाणां पुरुषर्षभाणाम् ॥३९॥

M. 34 Ke cātra paśyāmyahu bodhisatvā krīḍā[rati?] sarvba ni(?) varjayitvā ।
Bālā sahāya p...[i]tvā[a]ryyebhi saṃsargaratāḥ samāhitāḥ ॥

M. 35 Vikṣepacittaṃ ca vivarjayitvā ekāgracittā vanakāntareṣu ।
dhyāyanti varṣāṇi sahasrakoṭī ddhyānebhi te prāsthita-agrabodhim ॥

M. 36 Dadanti danāṇi tathaiva keci saṣi [ṣya] saṃ [ghāna] jināna sāmmukham ।
khādyaṃ ca peyaṃ ca-s-tathaiva bhojyaṃ gilāna-bhaiṣa-jya bahū anantam ॥

M. 37 Vastrāṇi koṭiśata te dada[nt]i s[aha] srakoṭiśatamūlyā kecit ।
Anarghaprāptāśca dadanti vastrā saśiṣyasaṃ[gh]āna ji[nā]na sāmukham ॥

M. 38 Vihārakoṭīśata kārayitvā ratnāmayā keci ca candanasya ।
prabhūtaśayyāsanamaṇḍ......n[i]ryyādayanti sugatāna sāmu[kha]m ॥

M. 39 Arāma cokṣā ca manoramā caṃ (?) puṣpapha(?)lebhiḥ pratimaṇḍitāśca ।
Divāvihārā ca dadanti kecit saśrāvakānāṃ puruṣārṣa-bhānām ॥

1 B. ०कोट्या   2 J. वस्त्रा

ददन्ति दानानिममेवरूपा विविधानि चित्राणि च हर्षजाताः ।
दत्त्वा च बोधाय जनेन्ति वीर्यं दानेन ते प्रस्थित अग्रबोधिम् ॥४०॥
धर्मं च केचित् प्रवदन्ति शान्तं दृष्टान्तहेतूनयुतैरनेकैः ।
देशेन्ति ते प्राणसहस्रकोटिनां ज्ञानेन ते प्रस्थित अग्रबोधिम् ॥४१॥
निरीहका[1] धर्म प्रजानमाना द्वयं प्रवृत्ताः[2] खगतुल्यसादृशाः[3] ।
अनोपलिप्ताः सुगतस्य पुत्राः प्रज्ञाय ते प्रस्थित अग्रबोधिम् ॥४२॥
भूयश्च पश्याम्यहु मञ्जुघोष परिनिर्वृतानां सुगतान शासने ।
उत्पन्नधीरा बहुबोधिसत्त्वाः कुर्वन्ति सत्कारु जिनान धातुषु ॥४३॥
स्तूपान पश्यामि सहस्रकोट्यो अनल्पका यथरिव गङ्गवालिकाः ।
येभिः सदा मण्डित क्षेत्रकोटियो ये कारिता तेहि जिनात्मजेहि ॥४४॥

M. 40 Dadanti dānā-m-idam evarūpaṃ vividhaṃ vicitrāṇi ca harṣa... ।
...ca bodhāya bhavanti utsukā dānena te prāsthita agrabodhim ॥

M. 41 Dharma ca keci pravadanti śānte dṛṣṭāntahetūnayutāna kāraṇaiḥ ।
Deśenti pra[ṇa]nayutāna koṭināṃ jñānena te prāsthita agrabodhim ॥

M. 42 Ni[r]ī-mānā dvaya pravṛttāḥ [kha?] gasādṛśā sadā ।
Anopaliptā sugatasya putrā prajñāya te prāsthita agrabodhim ॥

M. 43 Bhūyaśca paśyāmyaha Manyughoṣā parinirvṛtānāṃ sugatāna śāsane ।
Upapanna tebhi kadu (?) bodhisatvā karonti satkāra jinasya dhātu[ṣu] ॥

M. 44 Stūpāni paśyami sahasrakoṭaya anantakāni yatha Gaṅgavālikāḥ ।
Yebhi sadā māmita kṣetra[k]o[ṭi]yo ye kāritāstebhi jinātmajebhiḥ ॥

---

1 J. ०हकान् ; Tib. 6ᵇ, l. 6: བྱེད་པ་མེད་པའི་ཆོས །
2 J. प्रवृत्तान्
3 J. ०सादृशान्

रत्नान सप्तान विशिष्ट उच्छ्रिताः सहस्र पञ्चो परिपूर्णयोजना ।
द्वे चो सहस्रे परिणाहवन्तश्छत्रध्वजास्तेषु सहस्रकोट्यः ॥४५॥
सवैजयन्ताः सद शोभमाना घण्टासमूहै रणमान नित्यम् ।
पुष्पैश्च गन्धैश्च तथैव वाद्यैः संपूजिता नरमरुयक्षराक्षसैः ॥४६॥
कारापयन्ती[1] सुगतस्य पुत्रा जिनान धातुष्विह पूजमीदृशीम् ।
येभिर्दिशायो दश शोभितायः सुपुष्पितैर्वा यथ पारिजातैः ॥४७॥
अहञ्चिमाश्चो[2] बहुप्राणकोट्य इह स्थिताः पश्यिषु सर्वमेतत्[3] ।
प्रपुष्पितं लोकमिमं सदेवकं जिनेन मुक्ता इयमेकरश्मिः ॥४८॥
अहो प्रभावः पुरुषर्षभस्य अहोऽस्य ज्ञानं विपुलं अनास्रवम् ।
यस्यैकरश्मिः प्रसृताद्य लोके दर्शेति क्षेत्राण बहू सहस्रान्[4] ॥४९॥
आश्चर्यप्राप्ता स्म निमित्त दृष्ट्वा इममीदृशं चाद्भुतमप्रमेयम् ।
वदस्व मञ्जुस्वर एतमर्थं कौतूहलं ह्यपनय बुद्धपुत्र ॥५०॥

M. 45 Ratnāna saptāna viśiṣṭa ucchr[a]ḥ sahasra pañca paripūrṇayojanāḥ ।
...ya sahasrapariṇāhavanta chatradhvajāsteṣu sahasrapūrṇṇāḥ ॥

M. 46 Savejayantaḥ sada śobhamā...[gha] ṇṭasamudgebhiraṇantā ।
Puṣpebhi gandhebhi ca vāditrebhi supūjitā naramaruyakṣaraktasaiḥ ॥

M. 47 Kārāpayantā sugatasya putrā [ji]nasya dhātuṣvimapūjā edṛśā ।
Yebhi sadā śo...dsā supuṣpita...pāracitra ca ॥

M. 48 ...ca bahu prāṇakoṭaya iha sthitā paṣyiṣu sarvbametam ।
Supuṣpitaṃ loka imaṃ sadevakaṃ jinasya mukt[ā]-y-iha-m-ekaraśmyā ॥

M. 49, Aho prabhānaṃ puruṣārṣabhānaṃ aho sya jñānaṃ vim...nāsravam ।
yasyādya raśmi aya eka muktā kṣetrāṇi darśenti ba[hu] sahasrām ॥

M. 50 Āścaryaprāptā sma nimitta dṛ[ṣ]ṭv[ā]imīdṛśa aścariyā mahantā ।

---

1 B. ॰न्ति   2 B. अहं विमाश्च

3 Tib. ༡ᵃ, l. 4: བདག་དང་ སྲོག་ཆགས་བྱེ་བ་མང་པོ་ འདིས། འདི་ནི་ འདུག་ བཞིན་དེ་དག་ ཐམས་ཅད་ མཐོང་།   4 J. ॰हस्रा

चत्वारिमा पर्ष उदग्रचित्तास्त्वां चाभिवीक्षन्तिह[1] मां च वीर।
जनेहि हर्षं व्यपनेहि काङ्क्षां त्वं व्याकरोही[2] सुगतस्य पुत्र ॥५१॥
किमर्थमेषः सुगतेन अद्य प्रभास एतादृशको विमुक्तः।
अहो प्रभावः पुरुषर्षभस्य अहोऽस्य ज्ञानं विपुलं विशुद्धम् ॥५२॥
यस्यैकरश्मी प्रसृताद्य लोके दर्शेति क्षेत्राण बहून् सहस्रान्[3]।
एतादृशो अर्थ अयं भविष्यति येनैष रश्मी विपुला प्रमुक्ता ॥५३॥
ये अग्रधर्मा सुगतेन स्पृष्टा[4]स्तद बोधिमण्डे पुरुषोत्तमेन।
किं तेह निर्देक्ष्यति लोकनाथो अथ व्याकरिष्यत्ययु बोधिसत्त्वान् ॥५४॥
अनल्पकं कारणमेत्त[5] भेष्यति यद्दर्शिताः क्षेत्रसहस्रनेके।
सुचित्रचित्रा रतनोपशोभिता,बुद्धाश्च दृश्यन्ति अनन्तचक्षुषः ॥५५॥
पृच्छेति मैत्रेयु[6] जिनस्य पुत्र स्पृहेन्ति ते नरमरुयक्षराक्षसाः।
चत्वारिमा पर्ष उदीक्षमाणा मञ्जुस्वरः किं न्विह व्याकरिष्यति ॥५६॥

M. 51 Catvār'ime parisa udāgracittā tva caiva prekṣanti mamaṃ ca bhūyam ।
Kimārtthametaṃ sugateṣu adya avabhāsa edṛśa kiṃ pramuktaḥ ॥

M. 52 Janehi harṣamapanehi kāṃkṣā laghu vyākarohi sugatasya putra ।
Ke sādṛṣaṃ arttha ayaṃ bhaviṣyati ye...ya-raśmi [v]ipulaṃ pramuktāṃ ॥

M. 53 Ye agradharmā sugatai spṛṣṭā tad[ā]... [ṇḍ]e p...r...o... ।
Te vā yati deśayi lokanāyako vyākuryya kaścid iha bodhisatvam ॥

M. 54 Na alpakaṃ kāraṇitaṃ bhaviṣyati ya darśitaṃ kṣetra—sahasr'anekām ।
Sucitracitrā ratanebhi śobhitā buddhā ca dṛśyanti anant... ॥

M. 55 Pṛcchanti Maitreya jinasya putra spṛhenti te n... maruyakṣarākṣasā ।

M. 56 Catvāri ca pariṣaudīkṣa māṇā Manyusvara kinu khalu vadiṣyatīti ॥

---

1 B. ०न्तिहि
2 B. ०रोहि
3 J. बहू सहस्रा
4 Tib, 7ª, 17: བརྟེན་པ །
5 B. कारणेव
6 B. मैत्रेय

अथ खलु मञ्जुश्रीः कुमारभूतो मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वं तं च सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणमामन्त्रयते स्म। महाधर्मश्रवणसांकथ्यमिदं कुलपुत्रास्तथागतस्य कर्तुमभिप्रायो महाधर्मवृष्ट्यभिप्रवर्षणं च महाधर्मदुन्दुभिसंप्रवादनं च महाधर्मध्वजसमुच्छ्रयणं च महाधर्मोल्कासंप्रज्वालनं च महाधर्मशङ्खाभिप्रपूरणं च महाधर्मभेरीपराहणनं च महाधर्मनिर्देशं चाद्य कुलपुत्रास्तथागतस्य कर्तुमभिप्रायः। यथा मम कुलपुत्राः प्रतिभाति यथा च मया पूर्वकाणां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामिदमेवंरूपं पूर्वनिमित्तं दृष्टमभूत्। तेषामपि पूर्वकाणां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामेवं रश्मिप्रमोचनावभासोऽभूत्[1]। तेनैवं प्रजानामि महाधर्मश्रवणसांकथ्यं तथागतः कर्तुकामो महाधर्मश्रवणं श्रावयितुकामो यथेदमेवंरूपं पूर्वनिमित्तं प्रादुष्कृतवान्। तत् कस्य हेतोः। सर्वलोकविप्रत्यनीयकधर्मपर्यायं श्रावयितुकामस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो यथेदमेवंरूपं महाप्रातिहार्यं रश्मिप्रमोचनावभासं[1] च पूर्वनिमित्तमुपदर्शयति(*)।

अनुस्मराम्यहं कुलपुत्रा अतीतेऽध्वन्यसंख्येयैः कल्पैरसंख्येयतरैर्विपुलैरप्रमेयैरचिन्त्यैरपरिमितैरप्रमाणैस्ततः परेण परतरं यदासीत्तेन कालेन तेन समयेन

* M. Atha khalu Manyuśriy[a]ṃ(?) kumārakabhūta Maitreyaṃ bodhisa[tvaṃ]...[ma]hāsatvaṃ sarvbāvan[ta]ṃ ca taṃ bodhisatvagaṇam ām[aṃ]t[ra]yati sma mahādharmaśravaṇasaṃkathyam idaṃ kulaputrā tathāgatasya abhipretaṃ mahādharmavarṣa abhipravarṣaṇaṃ ca mahā...ṃkha āpūraṇaṃ ca mahādharmadundubhisaṃ pravādanaṃ ca mahādharmanirdeśaṃ...mama kulaputrā ākkhyāyati. yathā ca vayā pūrvbakānāṃ samyaksaṃbuddhānāṃ idam evarūpa pūrvbanimittaṃ dṛṣṭam abhūṣi teṣām api tathāgatānā pūrvbakānā ṃ imina raśmipramuṃcanāvabhāsena evaṃ jān...[āmi ma]hā-[dharma]śravaṇasaṃkatthyaṃ karttum abhipretaḥ mahādharma śravaṇa saṃkathyaṃ śrāvayitukāmāstathāgatārhatāḥ samyak saṃbuddhā idam evarupaṃ nimittaṃ prāduṣkaronti tat kasya hetoḥ sarv[ba]lokavipratyanīyaṃ dharma[ṃ] śr...[āvay]i[tu]kām... [tathā] ...myaksaṃbuddha idam evarūpa mahāprātihāryyaraśmipramuṃcana avabhāsapūrvbanimittaṃ darśayati.

1 J. रश्मिप्रमुञ्चावभा॰

चन्द्रसूर्यप्रदीपो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्। स धर्मं देशयति स्म। आदौ कल्याणं मध्ये कल्याणं पर्यवसाने कल्याणं स्वर्थं सुव्यञ्जनं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं संप्रकाशयति स्म। यदुत श्रावकाणां चतुरार्यसत्यसंप्रयुक्तं प्रतीत्यसमुत्पादप्रवृत्तं धर्मं देशयति स्म जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासानां समतिक्रमाय निर्वाणपर्यवसानम्। बोधिसत्त्वानां च महासत्त्वानां च षट्[1]पारमिताप्रतिसंयुक्तमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमारभ्य सर्वज्ञज्ञानपर्यवसानं धर्मं देशयति स्म (*)।

तस्य खलु पुनः कुलपुत्राश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य परेण परतरं चन्द्रसूर्यप्रदीप एव नाम्ना तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि। इति ह्यजितैतेन परम्परोदाहारेण चन्द्रसूर्यप्रदीपनामकानां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामेकनामधेयानामेककुलगोत्राणां यदिदं भरद्वाजसगोत्राणां विंशतितथागतसहस्राण्यभूवन्। तत्राजित तेषां विंशतितथागतसहस्राणां पूर्वकं तथागतमुपादाय यावत् पश्चिमकस्तथागतः सोऽपि चन्द्रसूर्यप्रदीपनामधेय एव तथागतोऽभूदर्हन् सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता•देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्।

---

* M. Anusmarāmyahaṃ kulaputrā atīte...yai kalpe (?) acintike ap...pareṇa paratareṇa yad asmi Candrasūyapradīpo (?) nāma tathāgatorhasaṃyaksaṃbuddho loke udupādi vidyācaraṇasaṃpannaḥ sugato lo[ka]...[ru]ṣadāmyasārathiḥ śāstā de...vāṃ so dharmaṃ dèśayati ādīkalyāṇaṃ madhyakalyāṇaṃ paryyavasānakalyāṇaṃ sārttha savyajanaṃ kevalaṃ paripūrṇaṃ pariśuddhaṃ gharyyavadātaṃ(?) brahmac...saṃprakāśayati...yad idaṃ śrāvakānāṃ c...prayuktaṃ pradītyasamutpādapravṛttin dharmaṃ deśayati sma sajātijarāmaraṇa-śokaśalyāparidevaduaḥkhadaurmanasyaupāyāsau samati kkramāyāṃ nirvbāṇaparyyavasānāṃ bodhisatvānāṃ caiva mahāsatvā...ṭpā...tisaṃ[pra]yuktā[ṃ] anuttaraṃ samyaksaṁbodhim āraddhvā sarvbajñajñānaparyyavasānāyāṃndharmaṃ deśayati sma.

---

1 J. बोधिसत्त्वानां च षट्॰

सोऽपि धर्मं देशितवान्। आदौ कल्याणं मध्ये कल्याणं पर्यवसाने कल्याणं स्वर्थं सुव्यञ्जनं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं संप्रकाशितवान्। यदुत श्रावकाणां चतुरार्यसत्यसंयुक्तं प्रतीत्यसमुत्पादप्रवृत्तं धर्मं देशितवान् जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासानां समतिक्रमाय निर्वाणपर्यवसानम्। बोधिसत्त्वानां च महासत्त्वानां च षट्पारमिताप्रतिसंयुक्तमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमारभ्य सर्वज्ञज्ञानपर्यवसानं धर्मं देशितवान् (*)।

तस्य खलु पुनरजित भगवतश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पूर्वं कुमारभूतस्यानभिनिष्क्रान्तगृहावासस्याष्टौ पुत्रा अभूवन्। तद् यथा। मतिश्च नाम राजकुमारोऽभूत्। सुमतिश्च नाम राजकुमारोऽभूत्। अनन्तमतिश्च नाम रत्नमतिश्च नाम विशेषमतिश्च नाम विमतिसमुद्घाटी च नाम घोषमतिश्च नाम धर्ममतिश्च नाम राजकुमारोऽभूत्। तेषां खलु पुनरजित अष्टानां राजकुमाराणां तस्य भगवतश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्य तथागतस्य पुत्राणां

---

* M. Tasya ca puṇa[ḥ] kulaputrāśCandrasūryyapradīpasya tathāgatasyārhataḥ samyaksambuddhasya pareṇa Sūryyapradī[po caiva nāma] tathāgato-m-abhūṣi. tasyāpi Candrasūryyapradīpasya tathāgatasya pareṇa paratareṇa Candrasūryyapradīpo caiva nāma tathāgato-m-abhūṣi. iti hi Ajita et[e]na...yyapradīpānāṃ tathāgatānāṃ ekanāmadheyānāmekakulagautrāṇāṃ yad idaṃ Bharadvājaś(?) autrāṇāṃ viśati tathāg...srāṇi-m-abhūṣi. tatra Ajita teṣāṃ viśatīnāṃ tathāgatasahasrāṇāṃ...r......ko abhūsi...paścimakaśca so pi Candrasūryyapradīpo caiva nāma tathāgato-m-abhūṣi araha samyaksambuddho vidyācaraṇasampannaḥ sugato lo[kavi]da anuttaraḥ puruṣadāmyasārthiḥ śāstā devānāṃ ca manuṣyānāṃ ca buddho bhagavāṃ sopi dharmaṃ deśayati ādikalyāṇaṃ madhyakalyāṇaṃ paryyavasānakalyāṇaṃ sārtthasavyaṃjanaṃ kevalaṃ paripū...paryyavadātaṃ brahmacāryyaṃ samprakā śayati sma yad idaṃ śrāvakānāṃ caiva caturāryyasatyasamprayuktaṃ pradītyasamutpādapravṛttiḥ dharma deśayati sma jātijarāmaraṇaśokaparid[eva]duḥkha.........samatikkramāyam bodhisatvānāṃ caiva mahāsatvānāṃ ṣaṭpāramitaprātisaṃyukta anmttarām samyak̄ saṃbodhim āraddhvāṃ sarvbajñajñānaparyyavasānāyāṃ dharmaṃ deśayati sma.

विपुलर्द्धिरभूत्। एकैकस्य चत्वारो महाद्वीपाः परिभोगोऽभूत्। तेष्वेव च राज्यं कारयामासुः। ते तं भगवन्तमभि[1]निष्क्रान्तगृहावासं विदित्वानुत्तरां च सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धं श्रुत्वा सर्वराज्यपरिभोगानुत्सृज्य तं भगवन्तमनुप्रव्रजिताः। सर्वे चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंप्रस्थिता धर्मभाणकाश्चाभूवन्। सदा च ब्रह्मचारिणो बहुबुद्धशतसहस्रावरोपितकुशलमूलाश्च ते राजकुमारा अभूवन् (*)।

तेन खलु पुनरजित समयेन स भगवांश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो महानिर्देशं नाम धर्मपर्यायं सूत्रान्तं महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववादं सर्वबुद्धपरिग्रहं भाषित्वा तस्मिन्नेव क्षणलवमुहूर्ते तस्मिन्नेव पर्षत्सन्निपाते तस्मिन्नेव महाधर्मासने पर्यङ्कमाभुज्यानन्तनिर्देशप्रतिष्ठानं नाम समाधिं समापन्नोऽभूदनिञ्जमानेन कायेन स्थितेनानिञ्जमानेन चित्तेन। समनन्तरसमापन्नस्य खलु पुनस्तस्य भगवतो मान्दारवमहामान्दारवाणां मञ्जूषकमहामञ्जूषकाणां च दिव्यानां पुष्पाणां महत्पुष्पवर्षमभिप्रावर्षत्। तं भगवन्तं सपर्षदमभ्यवाकिरत्[2] सर्वावच्च तद्बुद्धक्षेत्रं षड्विकारं प्रकम्पितमभूच्चलितं संप्रचलितं वेधितं संप्रवेधितं क्षुभितं संप्रक्षुभितम्। तेन खलु पुनरजित समयेन तेन कालेन ये तस्यां पर्षदि भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकादेवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्याः सन्निपतिता अभूवन् सन्निषण्णा राजानश्च मण्डलिनो बलचक्रवर्तिनश्चतुर्द्वीपकचक्रवर्तिनश्च ते सर्वे सपरिवारास्तं भगवन्तं व्यवलोकयन्ति

---

* M. Tasya ca puna Ajita [tath]āgatasya arahato samyaksambuddhasya Ca[ndra]sūryyapradīpasya bhagavataḥ purvbe kumārakabhūtasya anabhiniṣkrānta...aṣṭau putrā abhūṣi tady......Matirnnāma rājakumāraḥ Sumatiśca nāma rājakumāra Anantamatiśca nāma rājakumāra Ratna...jakumāra Viśeṣamati...ma rājakumāraḥ Vimatisa...d...āt...rājakumāra......ṣamatiśca nāma rājaku...Dharmamatiśca nāma rājakumāra teṣā kho puna...tasya bhagavataḥ putrān [vipu]lā ṛddhi abhūṣi ekamek......ca[tvā]r......dv[i]p...paribhoga...tatra caiva rājatvaṃ kā...yinsu. te tad bhagavantam abhiniṣkkrāntaṃ viditvā an...paribhogaṃ osiritvā viva[rja]yitvā taṃ bhagavantaṃ anupra vrajitā sarvbe ca anuttararāyāṃ samyaksaṃbo[dhā]yā saṃprāsthitā abhūṣi dharmabhānkā ca abhūṣi sadā brahmacārī bahubuddha śa[tasa]hasr...mūlā ca te rājakumārā abhūṣi.

1 J. ०मधि०

2 B. ०भ्यवकिरत्

स्माश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता औद्बिल्यप्राप्ताः[1]। अथ खलु तस्यां वेलायां तस्य भगवतश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्य तथागतस्य भ्रूविवरान्तरादूर्णाकोशादेका रश्मि-र्निश्चरिता। सा पूर्वस्यां दिश्यष्टादशबुद्धक्षेत्रसहस्राणि प्रसृता। तानि च बुद्धक्षेत्राणि सर्वाणि तस्या रश्मेः प्रभया सुपरिस्फुटानि संदृश्यन्ते स्म। तद् यथापि नामाजित एतर्ह्येतानि बुद्धक्षेत्राणि संदृश्यन्ते (*)।

तेन खलु पुनरजित समयेन तस्य भगवतो विंशतिबोधिसत्त्वकोट्यः समनु-बुद्धा[2] अभूवन्। ये तस्यां पर्षदि धर्मश्रवणिकास्त आश्चर्यप्राप्ता अभूवन्नद्भुत-प्राप्ता औद्बिल्यप्राप्ताः कौतूहलसमुत्पन्ना एतेन महारश्म्यवभासेनावभासितं लोकं दृष्ट्वा (*)।

तेन खलु पुनरजित समयेन तस्य भगवतः शासने वरप्रभो नाम बोधिसत्त्वो-ऽभूत्। तस्याष्टौ शतान्यन्तेवासिनामभूवन्। स च भगवांस्ततः समाधे-

---

* M. Tena ca Ajita samayena so bhagavāṃ Candrasūryya-pradīpo Mahānirdeśaṃ nāma dharmaparyyāyaṃ sūtraṃ vaitulyaṃ bodhisatvotpādaṃ sarvbabuddhaparigrahaṃ bhāṣitvā..................... smiṃ yeva kṣaṇe tasmiṃ laye tasmiṃ yeva muhūrtte tasmiṁ yeva pariṣāyāṃ tasmiṃ yeva dharmāsane paryyaṅkaṃ bandhitvā Ananta-nirdeśapratiṣṭhānaṃ nāma samā............jamānena kāyena sthitena aniñjaprāptena cetasā samanantarasamāpannasya ca tasya bhaga-vato mahāpuṣpavarṣam abhipravarṣīt mandāravamahāmandārava-maṃjūṣakaṃ dīvyāna tad bhagavantam abhiprakiramāu. sarvbāvan-tāśca tāṃścatvāraḥ pariṣā sarvbāvanta ca tadbuddhakṣetra ṣaḍvikāraṃ prakampitam abhūṣīt saṃpracalitaṃ tena ca samayena tasmiṃ caiva pariṣ[āyāṃ bhi]kṣuno(?) yāva upāsikā devanāgayakṣa yāva manuṣyā rājāno maṇḍalikā yāva cakkravartti saparivārā sarvbe taṃ bhaga-vantaṃ avalokayiṣu a.........[āścaryaprā]ptā obhilyaprāptā tasya ca bhagavataḥ samādhisamāpannasya abhi..................kośāto ekaraśmi niścaritā tasya ca ekaraśmiya niścaritāyā aṣṭādaśa buddhakṣetra-sahasrāṇi prabhayā-m-anubhāsitā-m-abhūṣi. ṣuparisphuṭāni ca tāni buddhakṣetrāṇāṃ saṃdṛśyi......

* M. Ajita etarahi etāni buddhakṣetrāṇi saṃdṛśyanti. tenāṃ-jıta(?) Ajita samayena tasya bhagavata vīśati bodhisatvakotyo sa-manubaddhā abhūsi tasmiṃ pariṣāyāṃ dharmaśravaṇāy .....[a]bhūṣi. tenaṃ cinta(?) Ajita samayena te bodhisatvā mahāsatvā aścarya-prāptā abhūṣi adbhutaprāptā kautūhalaprāptāḥ raśmi avabhāsitaṃ lokaṃ dṛṣṭvā.

---

1 Tib. 9ª, l. 6: ངོ་མཚར་དུ་གྱུར་ རྨད་དུ་གྱུར་ དགའ་བར་གྱུར་ཏོ།

2 B. ०बद्धा

व्युत्थाय तं वरप्रभं बोधिसत्त्वमारभ्य सद्धर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं संप्रकाशयामास(*)। यावत् परिपूर्णान् षष्ट्यन्तरकल्पान् भाषितवानेकासने निषण्णोऽसंप्रवेधमानेन कायेनानिञ्जमानेन चित्तेन। सा च सर्वावती पर्षदेकासने निषण्णा तान् षष्ट्यन्तरकल्पांस्तस्य भगवतोऽन्तिकाद्धर्मं शृणोति स्म। न च तस्यां पर्षद्येकसत्त्वस्यापि कायक्लमथोऽभून्न च चित्तक्लमथः।

अथ स भगवांश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः षष्ट्यन्तरकल्पानामत्ययात् तं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सूत्रान्तं महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववादं सर्वबुद्धपरिग्रहं निर्दिश्य तस्मिन्नेव क्षणलवमुहूर्ते परिनिर्वाणमारोचितवान् सदेवकस्य लोकस्य समारकस्य सब्रह्मकस्य सश्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः सदेवमानुषासुरायाः पुरस्तात्। अद्य भिक्षवोऽस्यामेव रात्र्यां मध्यमे यामे तथागतोऽनुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वास्यतीति।

अथ खल्वजित स भगवांश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः श्रीगर्भं नाम बोधिसत्त्वं महासत्त्वमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ व्याकृत्य तां सर्वावतीं पर्षदमामन्त्रयते स्म। अयं भिक्षवः श्रीगर्भो बोधिसत्त्वो ममानन्तर[1]-मनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते विमलनेत्रो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्-संबुद्धो भविष्यति।

अथ खल्वजित स भगवांश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तस्यामेव रात्र्यां मध्यमे यामेऽनुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतः। तं च सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं स वरप्रभो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो धारितवानशीतिं चान्तरकल्पांस्तस्य भगवतः परिनिर्वृतस्य शासनं स वरप्रभो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो धारितवान् संप्रकाशितवान्। तत्राजित ये तस्य भगवतोऽष्टौ पुत्रा अभूवन् मतिप्रमुखास्ते तस्यैव वरप्रभस्य बोधिसत्त्वस्यान्तेवासिनोऽभूवन्। ते तेनैव परिपाचिता अभूवन्ननुत्तरायां सम्यक्संबोधौ तैश्च ततः पश्चाद्बहूनि बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणि दृष्टानि सत्कृतानि च। सर्वे च तेऽनुत्तरां सम्यक्-

---

* M. Tena ca Ajita samayena tas............p[r]abho nāma bodhisatvo mahāsatvo abhūṣi tasya aṣṭaśatā antevāsikā abhūṣi so ca bhagavāṃ tato samādhito vyosthahitvā Varaprabhaṃ bodhisatvam (?) ār addhvā Saddharmapuṇḍarīkaṃ nāma dharmapa[r]y[yāyam]...

---

1 J. ममान्तर॰

संबोधिमभिसंबुद्धाः पश्चिमकश्च तेषां दीपङ्करोऽभूत्तथागतोऽर्हन् सम्यक्-संबुद्धः।

तेषां चाष्टानामन्तेवासिशतानामेको बोधिसत्त्वोऽधिमात्रं लाभगुरुकोऽभूत् सत्कारगुरुको ज्ञातगुरुको यशस्कामस्तस्योद्दिष्टोद्दिष्टानि पदव्यञ्जनान्यन्तर्धीयन्ते न सन्तिष्ठन्ते स्म। तस्य यशस्काम इत्येव संज्ञाभूत्। तेनापि तेन कुशलमूलेन बहूनि बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राण्यारागितान्यभूवन्। आरागयित्वा च सत्कृतानि गुरुकृतानि मानितानि पूजितान्यर्चितान्यपचायितानि। स्यात् खलु पुनस्तेऽजित काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वा। अन्यः स तेन कालेन तेन समयेन वरप्रभो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूद्धर्मभाणकः। न खलु पुनरेवं द्रष्टव्यम्। तत् कस्य हेतोः। अहं स तेन कालेन तेन समयेन वरप्रभो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूद्धर्मभाणकः। यश्चासौ यशस्कामो नाम बोधिसत्त्वोऽभूत् कौसीद्यप्राप्तः। त्वमेवाजित स तेन कालेन तेन समयेन यशस्कामो नाम बोधिसत्त्वोऽभूत् कौसीद्यप्राप्तः।

इति ह्यजिताहमनेन पर्यायेणेदं भगवतः पूर्वनिमित्तं दृष्ट्वैवंरूपां रश्मिमुत्सृष्टामेवं[1] परिमीमांसे यथा भगवानपि तं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सूत्रान्तं महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववादं सर्वबुद्धपरिग्रहं भाषितुकामः।

अथ खलु मञ्जुश्रीः[2] कुमारभूत एतमेवार्थं भूयस्या मात्रया प्रदर्शयमानस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

अतीतमध्वानमनुस्मरामि अचिन्तिये अपरिमितस्मि कल्पे।
यदा जिनो आसि प्रजान उत्तमश्चन्द्रस्य सूर्यस्य प्रदीप नाम ॥५७॥
सद्धर्म देशेति प्रजान नायको विनेति सत्त्वान अनन्तकोट्यः।
समादपेती[3] बहुबोधिसत्त्वानचिन्तियानुत्तमि बुद्धज्ञाने ॥५८॥
ये चाष्ट पुत्रास्तद तस्य आसन् कुमारभूतस्य विनायकस्य।
दृष्ट्वा च तं प्रव्रजितं महामुनिं जहित्व कामांल्लघु सर्वि प्राव्रजन् ॥५९॥
धर्मं च सो भाषति लोकनाथो अनन्तनिर्देशवरं ति सूत्रम्।
नामेन वैपुल्यमिदं प्रवुच्यति प्रकाशयी प्राणिसहस्रकोटिनाम् ॥६०॥
समनन्तरं भाषिय सो विनायकः पर्यङ्क बन्धित्व क्षणस्मि तस्मिन्।
अनन्तनिर्देशवरं समाधिं धर्मासनस्थो मुनिश्रेष्ठ ध्यायी ॥६१॥

---

1 B. ०मेव 2 B. अथ मञ्जुश्रीः 3 B. ०ति

दिव्यं च मान्दारववर्षमासीदघट्टिता दुन्दुभयश्च नेदुः ।
देवाश्च यक्षाश्च स्थितान्तरीक्षे कुर्वन्ति पूजां द्विपदोत्तमस्य[1] ॥६२॥
सर्वं च क्षेत्रं प्रचचाल तत्क्षणमाश्चर्यमत्यद्भुतमासि तत्र[2] ।
रश्मिं च एकां प्रमुमोच नायको भ्रुवान्तरात्तामतिदर्शनीयाम् ॥६३॥
पूर्वां च गत्वा दिश सा हि रश्मिरष्टादशक्षेत्रसहस्रपूर्णा[3] ।
प्रभासयं भ्राजति सर्वलोकं दर्शेति सत्त्वान च्युतोपपादम् ॥६४॥
रत्नामया क्षेत्र तथात्र केचिद्वैडूर्यनिर्भास तथैव केचित् ।
दृश्यन्ति चित्रा अतिदर्शनीया रश्मिप्रभासेन विनायकस्य ॥६५॥
देवा मनुष्यास्तथ नागयक्षा गन्धर्व तत्राप्सरकिन्नराश्च ।
ये चाभियुक्ताः सुगतस्य पूजया दृश्यन्ति पूजेन्ति च लोकधातुषु ॥६६॥
बुद्धाश्च दृश्यन्ति स्वयं स्वयंभुवः सुवर्णयूपा इव दर्शनीयाः ।
वैडूर्यमध्ये च सुवर्णबिम्बं पर्षायमध्ये प्रवदन्ति धर्मम् ॥६७॥
तहि श्रावकाणां गणना न विद्यते ते[4] चाप्रमाणाः सुगतस्य श्रावकाः ।
एकैकक्षेत्रस्मि विनायकानां रश्मिप्रभा दर्शयते हि सर्वान् ॥६८॥
वीर्यैरुपेताश्च अखण्डशीला अच्छिद्रशीला मणिरत्नसादृशाः ।
दृश्यन्ति पुत्रा नरनायकानां विहरन्ति ये पर्वतकन्दरेषु ॥६९॥
सर्वस्वदानानि परित्यजन्तः क्षान्तीबला ध्यानरताश्च धीराः ।
बहुबोधिसत्त्वा यथ गङ्गवालिकाः सर्वेऽपि दृश्यन्ति तया हि रश्म्या ॥७०॥
अनिञ्जमानाश्च अवेधमानाः क्षान्तौ स्थिता ध्यानरताः समाहिताः ।
दृश्यन्ति पुत्राः सुगतस्य औरसा ध्यानेन ते प्रस्थित अग्रबोधिम् ॥७१॥
भूतं पदं शान्तमनास्रवं च प्रजानमानाश्च प्रकाशयन्ति ।
देशेन्ति धर्मं बहुलोकधातुषु सुगतानुभावादियमीदृशी क्रिया ॥७२॥

---

1 Tib. 10ᵇ, l. 7 : ལྷ་ཡི་མེ་ཏོག་མན་དཱ་རབ་འབབ །
མ་བརྡུངས་པར་ནི་སྒྲ་ཡང་འགྱུར །
ལྷ་དང་ གནོད་སྦྱིན་བར་སྣང་གནས་ འཁོད་པ །
ཀང་གཉིས་དམ་པ་ལ་ནི་མཆོད་པ་བྱེད །

2 B. ॰मभ्यदभुतमासि तच्च 3 B. पूर्णाः 4 J. त

दृष्ट्वा च ता पर्ष चतस्र तायिनश्चन्द्रार्कदीपस्य इमं प्रभावम् ।
हर्षस्थिताः सर्वि भवित्व तत्क्षणमन्योन्य पृच्छन्ति कथं नु एतत् ॥७३॥
अचिराच्च सो नरमरुयक्षपूजितः समाधितो व्युत्थितलोकनायकः ।
वरप्रभं पुत्र तदाध्यभाषत यो बोधिसत्त्वो विदु धर्मभाणकः ॥७४॥
लोकस्य चक्षुश्च गतिश्च त्वं विदुर्वैश्वासिको धर्मधरश्च मह्यम् ।
त्वं ह्यत्र साक्षी मम धर्मकोशे यथाहु भाषिष्यि हिताय प्राणिनाम् ॥७५॥
संस्थापयित्वा बहुबोधिसत्त्वान् हर्षित्व संवर्णिय संस्तवित्वा ।
प्रभाषते तज्जिन अग्रधर्मान् परिपूर्ण सो अन्तरकल्पषष्टिम् ॥७६॥
यं चैव सो भाषति लोकनाथो एकासनस्थः प्रवराग्रधर्मम् ।
तं सर्वमाधारयि सो जिनात्मजो वरप्रभो यो अभु धर्मभाणकः ॥७७॥
सो चो जिनो [1]भाषिय अग्रधर्मं प्रहर्षयित्वा जनतामनेकाम् ।
तस्मिंश्च दिवसे वदते स नायकः पुरतो हि लोकस्य सदेवकस्य ॥७८॥
प्रकाशिता मे इय धर्मनेत्री आचक्षितो धर्मस्वभाव यादृशः ।
निर्वाणकालो मम अद्य भिक्षवो रात्रीय यामस्मि ह मध्यमस्मिन् ॥७९॥
भवथाप्रमत्ता अधिमुक्तिसारा अभियुज्यथा मह्य इमस्मि शासने ।
सुदुर्लभा भोन्ति जिना महर्षयः कल्पान कोटीनयुतान अत्ययात् ॥८०॥
सन्तापजाता बहुबुद्धपुत्रा दुःखेन चोग्रेण समर्पिताभवन् ।
श्रुत्वा न घोषं द्विपदोत्तमस्य निर्वाणशब्दं अतिक्षिप्रमेतत् ॥८१॥
आश्वासयित्वा च नरेन्द्रराजा ताः[2] प्राणकोट्यो बहवो अचिन्तियाः[3] ।
मा भायथा[4] भिक्षव निर्वृते मयि भविष्यथ[5] बुद्ध ममोत्तरेण[6] ॥८२॥
श्रीगर्भ एषो विदु बोधिसत्त्वो गतिं गतो ज्ञानि अनास्रवस्मिन् ।
स्पृशिष्यते उत्तममग्रबोधिं विमलाग्रनेत्रो ति जिनो भविष्यति ॥८३॥
तामेव रात्रिं तद यामि मध्यमे परिनिर्वृतो हेतुक्षये वा दीपः ।
शरीर वैस्तारिकु तस्य चाभूत् स्तूपान कोटीनयुता अनन्तका ॥८४॥

---

1 B. सा चो जनो
2 B. या
3 B. अचिन्तियामः
4 B. भायथ
5 J. ०ष्यते
6 B. ममान्तरेण

भिक्षुश्च तत्रा तथ[1] भिक्षुणीयो ये प्रस्थिता उत्तममग्रबोधिम् ।
अनल्पकास्ते यथ गङ्गवालिका अभियुक्त तस्यो[2] सुगतस्य शासने ॥८५॥
यश्चापि भिक्षुस्तद धर्मभाणको वरप्रभो येन स धर्म धारितः ।
अशीति सो अन्तरकल्पपूर्णां तहि शासने भाषति अग्रधर्मान् ॥८६॥
अष्टाशतं तस्य अभूषि शिष्याः परिपाचिता ये तद तेन सर्वे ।
दृष्टा च तेभिर्बहुबुद्धकोट्यः सत्कारु तेषां च कृतो महर्षिणाम् ॥८७॥
चर्यां चरित्वा तद आनुलोमिकीं बुद्धा अभूवन् बहुलोकधातुषु ।
परस्परं ते च अनन्तरेण अन्योन्य व्याकर्षु तदाग्रबोधये ॥८८॥
तेषां च बुद्धान परस्परेण दीपङ्करः पश्चिमको अभूषि ।
देवातिदेवो ऋषिसङ्घपूजितो विनीतवान् प्राणिसहस्रकोट्यः ॥८९॥
यश्चासि तस्यो[3] सुगतात्मजस्य वरप्रभस्यो[3] तद धर्म भाषतः ।
शिष्यः कुसीदश्च स लोलुपात्मा लाभं च ज्ञातं च गवेषमाणः[4] ॥९०॥
यशोऽर्थिकश्चाप्यतिमात्र आसीत् कुलाकुलं च प्रतिपन्नमासीत्[5] ।
उद्देश स्वाध्यायु तथास्य सर्वो न तिष्ठते भाषितु तस्मि काले ॥९१॥
नामं च तस्यो[3] इममेवमासीद् यशकामनाम्ना दिशतासु विश्रुतः ।
स चापि तेनाकुशलेन कर्मणा कल्माषभूतेनभिसंस्कृतेन ॥९२॥
आरागयी बुद्धसहस्रकोट्यः पूजां च तेषां विपुलामकार्षीत् ।
चीर्णा च चर्या वर आनुलोमिकी दृष्टश्च बुद्धो अयु शाक्यसिंहः ॥९३॥
अयं च सो पश्चिमको भविष्यति अनुत्तरां लप्स्यति चाग्रबोधिम् ।
मैत्रेयगोत्रो भगवान् भविष्यति विनेष्यति प्राणसहस्रकोट्यः ॥९४॥

---

1 B. भिक्षू बहू तथपि च 2 B. तस्य 3 B. ०स्य

4 Tib, 12ª, l. 4: སློབ་མ་སྙེདན་དང་ལྡན་ཞིང་ལེ་ལོ་ཅན། །
ཞེས་ཀྱི་ཁེ་དང་རྙེད་པ་ཚོལ་བ་དང་། །

5 J. प्रतिपन्न श्रा० Tib. 12ª, l. 4-5:
ཤིན་ཏུ་གྲགས་པ་འདོད་པའི་ཤས་ཆེ་ཞིང་། །
གྲོང་ནས་གྲོང་དུ་རྒྱུ་བར་གྱུར་པ་སྟེ། །

कौसीद्यप्राप्तस्तद यो बभूव परिनिर्वृतस्य सुगतस्य शासने ।
त्वमेव सो तादृशको बभूव अहं च आसीत्तद धर्मभाणकः ॥९५॥
इमेन हं कारणहेतुनाद्य दृष्ट्वा निमित्तं इदमेवरूपम् ।
ज्ञानस्य तस्य प्रथितं निमित्तं प्रथमं मया तत्र वदामि दृष्टम् ॥९६॥
ध्रुवं जिनेन्द्रोऽपि समन्तचक्षुः शाक्याधिराजः परमार्थदर्शी ।
तमेव यं इच्छति भाषणाय पर्यायमग्रं तद् यो मया श्रुतः[1] ॥९७॥
तदेव परिपूर्णनिमित्तमद्य उपायकौशल्य विनायकानाम् ।
संस्थापनं कुर्वति शाक्यसिंहो भाषिष्यते धर्मस्वभावमुद्राम् ॥९८॥
प्रयता सुचित्ता भवथा कृताञ्जली भाषिष्यते लोकहितानुकम्पी ।
वर्षिष्यते धर्ममनन्तवर्षं तर्पिष्यते ये स्थित बोधिहेतोः ॥९९॥
येषां च सन्देहगतीह काचिद् ये संशया या विचिकित्स काचित् ।
व्यपनेष्यते ता विदुरात्मजानां ये बोधिसत्त्वा इह बोधिप्रस्थिताः[2] ॥१००॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये निदानपरिवर्तो नाम
प्रथमः ॥१॥

1 B. यं मया श्रुतम्   2 J. प्रस्थित

उपायकौशल्यपरिवर्तः

अथ[1] खलु भगवान् स्मृतिमान् संप्रजानं[2]स्ततः समाधेर्व्युत्थितो व्युत्थायायुष्मन्तं शारिपुत्रमामन्त्रयते स्म। गम्भीरं शारिपुत्र दुर्दृशं दुरनुबोधं बुद्धज्ञानं तथागतैरर्हद्भिः सम्यक्संबुद्धैः प्रतिबुद्धं दुर्विज्ञेयं सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धैः। तत् कस्य हेतोः। बहुबुद्धकोटीनयुतशतसहस्रपर्युपासिताविनो हि शारिपुत्र तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा बहुबुद्धकोटीनयुतशतसहस्र[3]चीर्णचरिताविनोऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ दूरानुगताः कृतवीर्या आश्चर्याद्भुतधर्मसमन्वागता दुर्विज्ञेयधर्मसमन्वागता दुर्विज्ञेयधर्मानुज्ञाताविनः।

दुर्विज्ञेयं शारिपुत्र संधाभाष्यं[4] तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानाम्। तत् कस्य हेतोः। स्वप्रत्ययान् धर्मान् प्रकाशयन्ति विविधोपायकौशल्यज्ञानदर्शनहेतुकारणनिर्देशनारम्बरणनिरुक्तिप्रज्ञप्तिभिस्तैस्तैरुपायकौशल्यैस्तस्मिंस्तस्मिंल्लग्नान् सत्त्वान् प्रमोचयितुम्। महोपायकौशल्यज्ञानदशनपरमपारमिताप्राप्ताः शारिपुत्र तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः। असङ्गाप्रतिहतज्ञानदर्शनबलवैशारद्यावेणिकेन्द्रियबलबोध्यङ्गध्यानविमोक्षसमाधिसमापत्त्यद्भुतधर्मसमन्वागता विविधधर्मसंप्रकाशकाः। महाश्चर्याद्भुतप्राप्ताः शारिपुत्र तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः। अलं शारिपुत्र एतावदेव भाषितुं[4] भवतु परमाश्चर्यप्राप्ताः शारिपुत्र तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः। तथागत एव शारिपुत्र तथागतस्य धर्मान्[5] देशयेद् यान् धर्मांस्तथागतो जानाति। सर्वधर्मानपि शारिपुत्र तथागत एव देशयति। सर्वधर्मानपि तथागत एव जानाति। ये च ते धर्मा यथा च ते धर्मा यादृशाश्च ते धर्मा यल्लक्षणाश्च ते धर्मा यत्स्वभावाश्च ते धर्माः। ये च यथा च यादृशाश्च यल्लक्षणाश्च यत्स्वभावाश्च ते धर्मा इति। तेषु धर्मेषु तथागत एव प्रत्यक्षोऽपरोक्षः।

अथ खलु भगवानेतमेवार्थं भूयस्या मात्रया सन्दर्शयमानस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

---

1 Tib. folio 12b. l. 4 2 B. संप्रज्ञानस्त॰ 3 B. ॰सकल्प॰

4 Tib. 13a, l. 1: སྨྲས་པོར་ དགོངས་དེ་ བཤད་པ །

5 B. भाषितं 6 B. धर्मं

अप्रमेया महावीरा लोके समरुमानुषे ।
न शक्यं सर्वशो ज्ञातुं सर्वसत्त्वैर्विनायकाः ॥१॥
बला विमोक्षा[1] ये तेषां वैशारद्याश्च यादृशाः ।
यादृशा बुद्धधर्माश्च न शक्यं ज्ञातु केनचित् ॥२॥
पूर्वे निषेविता चर्या बुद्धकोटीन अन्तिके ।
गम्भीरा चैव सूक्ष्मा च दुर्विज्ञेया सुदुर्दृशा ॥३॥
तस्यां चीर्णाय चर्यायां कल्पकोट्यो अचिन्तिया ।
फलं मे बोधिमण्डस्मिन् दृष्टं यादृशकं हि तत् ॥४॥
अहं च तत् प्रजानामि ये चान्ये लोकनायकाः ।
यथा यद् यादृशं चापि लक्षणं चास्य यादृशम् ॥५॥
न तद् दर्शयितुं शक्यं व्याहारोऽस्य न विद्यते ।
नाप्यसौ तादृशः कश्चित् सत्त्वो लोकेऽस्मि विद्यते ॥६॥
यस्य तं देशयेद्धर्मं[2] देशितं चापि जानियात् ।
अन्यत्र बोधिसत्त्वेभ्यो अधिमुक्तीय ये स्थिताः ॥७॥
ये चापि ते लोकविदुष्य श्रावकाः
कृताधिकाराः सुगतानुवर्णिताः ।
क्षीणास्रवा अन्तिमदेहधारिणो
न तेष विषयोऽस्ति जिनान ज्ञाने ॥८॥
स चैव[3] सर्वा इय लोकधातु
पूर्णा भवेच्छारिसुतोपमानाम् ।

M. 1 [Śāri]putra sarvb......
M. 2 [Arhan]tā samyaksam......
M. 3 [dha]rmam deśa
M. 4 [Punastṛt[īyasya]
M. 5 [Ka]lpa-saṃkṣobha
M. 6 Ti
M. 7 Tatra Śār[iputra]
M. 8 [Śrāva]kā vedayi[tavyā]

---

1 B. विमोक्षाश्च 2 B. दर्शयेद्धर्मं 3 J. सचेव

एकीभवित्वान[1] विचिन्तयेयुः
　　सुगतस्य ज्ञानं न हि शक्य जानितुम् ॥९॥
सचे ह त्वंसादृशकेहि पण्डितैः
　　पूर्णा भवेयुर्दश पिद्दिशायो ।
ये चापि मह्यं इमि श्रावकान्ये
　　तेषां पि पूर्णा भवि एवमेव ॥१०॥
एकीभवित्वान च तेऽद्य सर्वे
　　विचिन्तयेयुः सुगतस्य ज्ञानम् ।
न शक्त सर्वे सहिता पि ज्ञातुं
　　यथाप्रमेयं[2] मम बुद्धज्ञानम् ॥११॥
प्रत्येकबुद्धान अनास्रवाणां
　　तीक्ष्णेन्द्रियाणान्तिमदेहधारिणाम् ।
दिशो दशः[3] सर्व भवेयु पूर्णा
　　यथा नड़ानां वनवेणुनां वा ॥१२॥
एकीभवित्वान विचिन्तयेयु-
　　र्ममाग्रधर्माण प्रदेशमात्रम् ।
कल्पान कोटीनयुताननन्ता-
　　न्न तस्य भूतं परिजानि अर्थम् ॥१३॥
नवयानसंप्रस्थित बोधिसत्त्वाः
　　कृताधिकारा बहुबुद्धकोटिषु ।
सुविनिश्चितार्था बहुधर्मभाणका-
　　स्तेषां पि पूर्णा दशिमा दिशो भवेत् ॥१४।
नड़ान वेणून व[4] नित्यकाल-
　　मच्छिद्रपूर्णो भवि सर्वलोकः ।
एकीभवित्वान विचिन्तयेयु-
　　र्यो धर्म साक्षात् सुगतेन दृष्टः ॥१५॥

1 B. ०भवित्वानु०　　2 B. यच्चाप्र०　　3 B. दश

4 B. च, Tib. 14a, l. 3: སྨྱིག་དང་འདམ་བུ །

अनुचिन्तयित्वा बहुकल्पकोट्यो
गङ्गा यथा वालिक अप्रमेयाः ।
अनन्यचित्ताः सुखमाय प्रज्ञया
तेषां पि चास्मिन् विषयो न विद्यते ॥१६॥
अविवर्तिका ये भवि बोधिसत्त्वा
अनल्पका यथरिव गङ्गवालिकाः ।
अनन्यचित्ताश्च विचिन्तयेयु-
स्तेषां पि चास्मिन् विषयो न विद्यते ॥१७॥
गम्भीरधर्मा सुखुमा[1] पि बुद्धा
अतर्किकाः सर्वि अनास्रवाश्च ।
अहं च जानामिह यादृशा हि ते
ते[2] वा जिना लोकि दशद्दिशासु ॥१८॥
यं शारिपुत्रो[3] सुगतः प्रभाषते
अधिमुक्तिसम्पन्न भवाहि तत्र ।
अनन्यथावादि जिनो महर्षी
चिरेण पी[4] भाषति उत्तमार्थम्[5] ॥१९॥
आमन्त्रयामी[6] इमि सर्वश्रावकान्
प्रत्येकबोधाय च येऽभिप्रस्थिताः ।
संस्थापिता ये मय[7] निर्वृतीय
संमोक्षिता दुःखपरम्परातः ॥२०॥
उपायकौशल्य ममेतदग्रं
भाषामि धर्मं बहु येन लोके ।
तहिं तहिं लग्न प्रमोचयामि
त्रीणी च यानान्युपदर्शयामि ॥२१॥

अथ खलु ये[8] तत्र पर्षत्सन्निपाते महाश्रावका आज्ञातकौण्डिन्यप्रमुखा अर्हन्तः क्षीणास्रवा द्वादशवशीभूतशतानि ये चान्ये श्रावकयानिका भिक्षुभिक्षु-

1 B. सुखमा 2 B. ये 3 B. ०पुत्र
4 B. पि 5 B. श्रौत्तमार्थम् 6 B. ०यामि
7 B. मम 8 B. ते

ण्युपासकोपासिका ये च प्रत्येकबुद्धयानसंप्रस्थितास्तेषां सर्वेषामेतदभवत्। को नु हेतुः किं कारणं यद् भगवानधिमात्रमुपायकौशल्यं तथागतानां संवर्णयति। गम्भीरश्चायं मया धर्मोऽभिसंबुद्ध इति संवर्णयति। दुर्विज्ञेयश्च सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धैरिति संवर्णयति। यथा तावद् भगवता एकैव विमुक्तिराख्याता वयमपि बुद्धधर्माणां लाभिनो निर्वाणप्राप्ताः। अस्य च वयं भगवतो भाषितस्यार्थं न जानीमः।

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रस्तासां चतसृणां पर्षदां विचिकित्साकथंकथां विदित्वा चेतसैव चेतःपरिवितर्कमाज्ञायात्मना च धर्मसंशयप्राप्तस्तस्यां वेलायां भगवन्तमेतदवोचत्। को भगवन् हेतुः कः प्रत्ययो यद् भगवानधिमात्रं पुनः पुनस्तथागतानामुपायकौशल्यज्ञानदर्शनधर्मदेशनां संवर्णयति। गम्भीरश्च मे धर्मोऽभिसंबुद्ध इति। दुर्विज्ञेयं च संधाभाष्यमिति पुनः पुनः संवर्णयति। न च मे भगवतोऽन्तिकादेवंरूपो धर्मपर्यायः श्रुतपूर्वः। इमाश्च भगवंश्चतस्रः पर्षदो विचिकित्साकथंकथाप्राप्ताः। तत् साधु भगवान्निर्दिशतु यत् सन्धाय तथागतो गम्भीरस्य तथागतधर्मस्य पुनः पुनः संवर्णनां करोति।

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

चिरस्याद्य नरादित्य ईदृशीं कुरुते कथाम्।
बला विमोक्षा ध्यानाश्च अप्रमेया मि स्पर्शिताः ॥२२॥
बोधिमण्डं च कीर्तेसि पृच्छकस्ते न विद्यते।
संधाभाष्यं च कीर्तेसि न च त्वां कश्चि पृच्छति ॥२३॥
अपृच्छितो व्याहरसि चर्यां वर्णेसि चात्मनः।
ज्ञानाधिगम कीर्तेसि गम्भीरं च प्रभाषसे ॥२४॥
अद्येमे संशयप्राप्ता वशीभूता अनास्रवाः।
निर्वाणं प्रस्थिता ये च किमेतद् भाषते जिनः ॥२५॥
प्रत्येकबोधि प्रार्थेन्ता[1] भिक्षुण्यो भिक्षवस्तथा।
देवा नागाश्च यक्षाश्च गन्धर्वाश्च महोरगाः ॥२६॥
समालपन्तो अन्योन्यं प्रेक्षन्ते द्विपदोत्तमम्।
कथंकथी विचिन्तेन्ता व्याकुरुष्व महामुने ॥२७॥

---

1 B. प्रार्थेन्ति

यावन्तः श्रावकाः सन्ति सुगतस्येह सर्वशः ।
अहमत्र पारमीप्राप्तो निर्दिष्टः परमर्षिणा ॥२८॥
ममापि संशयो ह्यत्र स्वके स्थाने नरोत्तम ।
किं निष्ठा मम निर्वाणे अथ चर्या मि दर्शिता ॥२९॥

प्रमुञ्च घोषं वरदुन्दुभिस्वरा उदाहरस्वा[1] यथ एष धर्मः ।
इमे स्थिता पुत्र जिनस्य औरसा व्यवलोकयन्तश्च कृताञ्जली जिनम् ॥३०॥
देवाश्च नागाश्च सयक्षराक्षसाः कोटीसहस्रा यथ गङ्गवालिकाः ।
ये चापि प्रार्थेन्ति समग्रबोधिं सहस्रशीतिः परिपूर्ण ये स्थिताः ।३१॥
राजान ये महिपति चक्रवर्तिनो ये आगताः क्षेत्रसहस्रकोटिभिः ।
कृताञ्जली सर्वि सगौरवाः स्थिताः कथं नु चर्यां परिपूरयेम ॥३२॥

एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत् । अलं शारिपुत्र । किमनेनार्थेन भाषितेन । तत् कस्य हेतोः । उत्त्रसिष्यति शारिपुत्रायं सदेवको लोकोऽस्मिन्नर्थे व्याक्रियमाणे ।

द्वैतीयकमप्यायुष्मान् शारिपुत्रो भगवन्तमध्येषते[2] स्म । भाषतां भगवान् भाषतां सुगत एतमेवार्थम् । तत् कस्य हेतोः । सन्ति भगवंस्तस्यां पर्षदि बहूनि प्राणिशतानि बहूनि प्राणिसहस्राणि बहूनि प्राणिशतसहस्राणि बहूनि प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राणि पूर्वबुद्धदर्शावीनि प्रज्ञावन्ति यानि भगवतो भाषितं श्रद्धास्यन्ति प्रतीयिष्यन्ति उद्ग्रहीष्यन्ति ।

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रो भगवन्तमनया गाथयाध्यभाषत[3] ।

विस्पष्टु भाषस्व जिनान[4] उत्तमा
सन्तीह पर्षाय सहस्र प्राणिनाम् ।
श्राद्धाः[5] प्रसन्नाः सुगते सगौरवा
ज्ञास्यन्ति ये धर्मसुदाहृतं ते ॥३३॥

अथ खलु भगवान् द्वैतीयकमप्यायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत् । अलं शारिपुत्रानेनार्थेन प्रकाशितेन । उत्त्रसिष्यति शारिपुत्रायं सदेवको लोकोऽस्मिन्नर्थे व्याक्रियमाणे । अभिमानप्राप्ताश्च भिक्षवो महाप्रपातं प्रपतिष्यन्ति ।

---

1 B. ०स्व　　2 B. ०ध्येष्यते　　3 J. ०प्यभा०
4 J. जनान　　5 J. श्रद्धाः

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमां गाथामभाषत ।

अलं हि धर्मेणिह भाषितेन
सूक्ष्मं इदं ज्ञानमतर्किकं च ।
अभिमानप्राप्ता बहु सन्ति बाला
निर्दिष्टधर्मस्मि क्षिपे अजानकाः ॥३४॥

त्रैतीयकमप्यायुष्मान् शारिपुत्रो भगवन्तमध्येषते स्म। भाषतां भगवान् भाषतां सुगत एतमेवार्थम्। मादृशानां भगवन्निह पर्षदि बहूनि प्राणिशतानि संविद्यन्ते अन्यानि च भगवन् बहूनि प्राणिशतानि बहूनि प्राणिसहस्राणि बहूनि प्राणिशतसहस्राणि बहूनि प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राणि यानि भगवता पूर्वभवेषु परिपाचितानि तानि भगवतो भाषितं श्रद्धास्यन्ति प्रतीयिष्यन्ति उद्ग्रहीष्यन्ति। तेषां तद् भविष्यति दीर्घरात्रमर्थाय हिताय सुखायेति ।

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

भाषस्व धर्मं द्विपदानमुत्तमा अहं त्वमध्येषमि ज्येष्ठपुत्रः ।
सन्तीह प्राणीन सहस्रकोट्यो ये श्रद्दधास्यन्ति ते धर्म भाषितम् ॥३५॥
ये च त्वया पूर्वभवेषु नित्यं परिपाचिताः सत्त्व सुदीर्घरात्रम् ।
कृताञ्जली ते पि स्थितात्र सर्वे ये श्रद्दधास्यन्ति तवैत धर्मम् ॥३६॥
अस्मादृशा द्वादशिमे शताश्च ये चापि ते प्रस्थित अग्रबोधये ।
तान् पश्यमानः सुगतः प्रभाषतां तेषां च हर्षं परमं जनेतु ॥३७॥

अथ खलु भगवांस्त्रैतीयकमप्यायुष्मतः शारिपुत्रस्याध्येषणां विदित्वायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत्। यदिदानीं त्वं शारिपुत्र यावत्त्रैतीयकमपि तथागत-मध्येषसे। एवमध्येषमाणं त्वां शारिपुत्र किं वक्ष्यामि। तेन हि शारिपुत्र शृणु साधु च सुष्ठु च मनसिकुरु। भाषिष्येऽहं ते ।

समनन्तरभाषिता चेयं भगवता वाक्। अथ खलु ततः पर्षद आभिमानिकानां भिक्षूणां भिक्षुणीनामुपासकानामुपासिकानां पञ्चमात्राणि सहस्राण्युत्थायासनेभ्यो भगवतः पादौ शिरसाभिवन्दित्वा ततः पर्षदोऽपक्रामन्ति स्म। यथापीदमभिमानाकुशलमूलेनाप्राप्तेप्राप्तसंज्ञिनोऽनधिगतेऽधिगतसंज्ञिनः। त आत्मानं सव्रणं ज्ञात्वा ततः पर्षदोऽपक्रान्ताः। भगवांश्च तूष्णीम्भावेनाधि-वासयति स्म ।

अथ खलु भगवानायुष्मन्तं शारिपुत्रमामन्त्रयते स्म। निष्पलावा मे शारिपुत्र पर्षदपगतफल्गुः श्रद्धासारे प्रतिष्ठिता। साधु शारिपुत्रैतेषामाभिमानिका-

नामतोऽपक्रमणम्। तेन हि शारिपुत्र भाषिष्य एतमर्थम्। साधु भगवन्नित्यायुष्मान् शारिपुत्रो भगवतः प्रत्यश्रौषीत्।

भगवानेतदवोचत्। कदाचित् कर्हिचिच्छारिपुत्र तथागत एवंरूपां धर्मदेशनां कथयति। तद् यथापि नाम शारिपुत्रोदुम्बरपुष्पं कदाचित् कर्हिचित् संदृश्यते एवमेव शारिपुत्र तथागतोऽपि कदाचित् कर्हिचित् एवंरूपां धर्मदेशनां कथयति। श्रद्दधत मे शारिपुत्र भूतवाद्यहमस्मि तथावाद्यहमस्म्यनन्यथावाद्यहमस्मि। दुर्बोध्यं शारिपुत्र तथागतस्य संधाभाष्यम्। तत् कस्य हेतोः। नानानिरुक्तिनिर्देशाभिलापनिर्देशनैर्मया शारिपुत्र विविधैरुपायकौशल्यशतसहस्रैर्धर्मः संप्रकाशितः। अतर्कोऽतर्कावचरस्तथागतविज्ञेयः शारिपुत्र सद्धर्मः। तत् कस्य हेतोः। एककृत्येन शारिपुत्रैककरणीयेन तथागतोऽर्हन् सम्यक् संबुद्धो लोक उत्पद्यते महाकृत्येन महाकरणीयेन। कतमच्च शारिपुत्र तथागतस्यैककृत्यमेककरणीयं महाकृत्यं महाकरणीयं येन कृत्येन तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उत्पद्यते। यदिदं तथागतज्ञानदर्शनसमादापनहेतुनिमित्तं सत्त्वानां तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उत्पद्यते। तथागतज्ञानदर्शनसंदर्शनहेतुनिमित्तं सत्त्वानां तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उत्पद्यते। तथागतज्ञानदर्शनावतारणहेतुनिमित्तं सत्त्वानां तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उत्पद्यते। तथागतज्ञानप्रतिबोधनहेतुनिमित्तं सत्त्वानां तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उत्पद्यते। तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारणहेतुनिमित्तं सत्त्वानां तथागतोऽर्हन् सम्यक् संबुद्धो लोक उत्पद्यते। इदं तच्छारिपुत्र तथागतस्यैककृत्यमेककरणीयं महाकृत्यं महाकरणीयमेकप्रयोजनं लोके प्रादुर्भावाय। इति हि शारिपुत्र यत्तथागतस्यैककृत्यमेककरणीयं महाकृत्यं महाकरणीयं तत्तथागतः करोति। तत् कस्य हेतोः। तथागतज्ञानदर्शनसमादापक एवाहं शारिपुत्र तथागतज्ञानदर्शनसन्दर्शक एवाहं शारिपुत्र तथागतज्ञानदर्शनावतारक एवाहं शारिपुत्र तथागतज्ञानदर्शनप्रतिबोधक एवाहं शारिपुत्र तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारक एवाहं शारिपुत्र। एकमेवाहं शारिपुत्र यानमारभ्य सत्त्वानां धर्मं देशयामि यदिदं बुद्धयानम्। न किञ्चिच्छारिपुत्र द्वितीयं वा तृतीयं वा यानं संविद्यते। सर्वत्रैषा शारिपुत्र धर्मता दशदिग्लोके। तत् कस्य हेतोः। येऽपि ते शारिपुत्र अतीतेऽध्वन्यभूवन् दशसु दिक्ष्वप्रमेयेष्वसंख्येयेषु लोकधातुषु तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा बहुजन-

हिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च। ये नानाभिनिर्हारनिर्देशविविधहेतुकारणनिदर्शनारम्बणनिरुक्त्युपायकौशल्यैर्नानाधिमुक्तानां सत्त्वानां नानाधात्वाशयानामाशयं विदित्वा धर्मं देशितवन्तः। तेऽपि सर्वे शारिपुत्र बुद्धा भगवन्त एकमेव यानमारभ्य सत्त्वानां धर्मं देशितवन्तो यदिदं बुद्धयानं सर्वज्ञतापर्यवसानं यदिदं तथागतज्ञानदर्शनसमादापनमेव सत्त्वानां तथागतज्ञानदर्शनसंदर्शनमेव तथागतज्ञानदर्शनावतारणमेव तथागतज्ञानदर्शनप्रतिबोधनमेव तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारणमेव सत्त्वानां धर्मं देशितवन्तः। यैरपि शारिपुत्र सत्त्वै(*)स्तेषामतीतानां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामन्तिकात् सद्धर्मः श्रुतस्तेऽपि सर्वेऽनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेर्लाभिनोऽभूवन्।

येऽपि ते शारिपुत्रानागतेऽध्वनि भविष्यन्ति दशसु दिक्ष्वप्रमेयेष्वसंख्येयेषु लोकधातुषु तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा(*) बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च। ये च नानाभिर्निहारनिर्देशविविधहेतुकारणनिदर्शनारम्बणनिरुक्त्युपायकौशल्यैर्नानाधिमुक्तानां सत्त्वानां नानाधात्वाशयानामाशयं विदित्वा धर्मं देशयिष्यन्ति। तेऽपि सर्वे शारिपुत्र बुद्धा भगवन्त एकमेव यानमारभ्य सत्त्वानां धर्मं देशयिष्यन्ति(*) यदिदं बुद्धयानं सर्वज्ञतापर्यवसानं यदिदं तथागतज्ञानदर्शनसमादापनमेव सत्त्वानां तथागतज्ञानदर्शनसन्दर्शनमेव तथागतज्ञानदर्शनावतारणमेव तथागतज्ञानदर्शनप्रतिबोधनमेव तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारणमेव सत्त्वानां धर्मं देशयिष्यन्ति। येऽपि ते शारिपुत्र सत्त्वास्तेषामनागतानां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामन्तिकात् तं धर्मं श्रोष्यन्ति तेऽपि सर्वेऽनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेर्लाभिनो भविष्यन्ति।

येऽपि ते शारिपुत्रैतर्हि प्रत्युत्पन्नेऽध्वनि दशसु दिक्ष्वप्रमेयेष्वसंख्येयेषु लोकधातुषु तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धास्तिष्ठन्ति ध्रियन्ते यापयन्ति धर्मं च देशयन्ति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च। ये नानाभिनिर्हारनिर्देशविविधहेतुकारणनिदर्शनारम्बणनिरुक्त्युपायकौशल्यैर्नानाधिमुक्तानां सत्त्वानां

---

* M. [Śāri]putra sarvb... * M. [arhan]tā samyaksaṃ...
* M. [dha]rmaṃ deśa...

नानाधात्वाशयानामाशयं विदित्वा धर्मं देशयन्ति। तेऽपि सर्वे शारिपुत्र बुद्धा भगवन्त एकमेव यानमारभ्य सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति यदिदं बुद्धयानं सर्वज्ञतापर्यवसानं यदिदं तथागतज्ञानदर्शनसमादापनमेव सत्त्वानां तथागत-ज्ञानदर्शनसन्दर्शनमेव तथागतज्ञानदर्शनावतारणमेव तथागतज्ञानदर्शनप्रति-बोधनमेव तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारणमेव सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति। येऽपि ते शारिपुत्र[1] सत्त्वास्तेषां प्रत्युत्पन्नानां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धा-नामन्तिकात् तं धर्मं शृण्वन्ति तेऽपि सर्वेऽनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेर्लाभिनो भविष्यन्ति।

अहमपि शारिपुत्रैतर्हि तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानाञ्च मनुष्याणाञ्च नानाभिनिर्हारनिर्देशविविधहेतुकारणनिदर्शनारम्बण-निरुक्त्युपायकौशल्यैर्नानाधिमुक्तानां सत्त्वानां नानाधात्वाशयानामाशयं विदित्वा धर्मं देशयामि। अहमपि शारिपुत्रैकमेव यानमारभ्य सत्त्वानां धर्मं देशयामि यदिदं बुद्धयानं सर्वज्ञतापर्यवसानं यदिदं तथागतज्ञानदर्शनसमा-दापनमेव सत्त्वानां तथागतज्ञानदर्शनसन्दर्शनमेव तथागतज्ञानदर्शनावतारणमेव तथागतज्ञानदर्शनप्रतिबोधनमेव तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारणमेव सत्त्वानां धर्मं देशयामि। येऽपि ते शारिपुत्र सत्त्वा एतर्हि ममेमं धर्मं शृण्वन्ति तेऽपि सर्वेऽनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेर्लाभिनो भविष्यन्ति। तदनेनापि शारिपुत्र पर्याये-णैवं वेदितव्यं यथा नास्ति द्वितीयस्य यानस्य क्वचिद्दशसु दिक्षु लोके प्रज्ञप्तिः कुतः पुनस्तृतीयस्य(*)।

अपि तु खलु पुनः शारिपुत्र यदा तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः कल्पकषाये वोत्पद्यन्ते सत्त्वकषाये वा क्लेशकषाये वा दृष्टिकषाये वायुष्कषाये वोत्पद्यन्ते। एवंरूपेषु शारिपुत्र कल्पसंक्षोभ(*)कषायेषु बहुसत्त्वेषु लुब्धेष्वल्पकुशलमूलेषु तदा शारिपुत्र तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा उपायकौशल्येन तदेवैकं बुद्धयानं त्रियाननिर्देशेन निर्दिशन्ति(*)। तत्र शारिपुत्र(*) ये श्रावका अर्हन्तः प्रत्येकबुद्धा वेमां क्रियां तथागतस्य बुद्धयानसमादपनां

1 B. येऽपि शारि० * M...Punastṛt[īyasya].

* M...[ka]lpasaṃkṣobha... * M...ti.

* M. tatra śār[iputra]

न शृण्वन्ति नावतरन्ति नावबुध्यन्ति न ते शारिपुत्र तथागतस्य श्रावका वेदितव्या(*) नाप्यर्हन्तो नापि प्रत्येकबुद्धा वेदितव्याः।

अपि तु खलु पुनः शारिपुत्र यः कश्चिद् भिक्षुर्वा भिक्षुणी वार्हत्त्वं प्रतिजानीयादनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ प्रणिधानमपरिगृह्योछिन्नोऽस्मि बुद्धयानादिति वदेदेतावन्मे समुच्छ्रयस्य पश्चिमकं परिनिर्वाणं वदेदाभिमानिकं तं शारिपुत्र प्रजानीयाः। तत् कस्य हेतोः। अस्थानमेतच्छारिपुत्रानवकाशो यद्भिक्षुरर्हन् क्षीणास्रवः संमुखीभूते तथागत इमं धर्मं श्रुत्वा न श्रद्दध्यात् स्थापयित्वा परिनिर्वृतस्य तथागतस्य। तत् कस्य हेतोः। न हि ते शारिपुत्र श्रावकास्तस्मिन् काले तस्मिन् समये परिनिर्वृते तथागत एतेषामेवंरूपाणां सूत्रान्तानां धारका वा देशका वा भविष्यन्ति[1]। अन्येषु पुनः शारिपुत्र तथागतेष्वर्हत्सु सम्यक्संबुद्धेषु निःसंशया भविष्यन्ति। इमेषु बुद्धधर्मेषु श्रद्दधाध्वं मे शारिपुत्र पत्तीयतावकल्पयत। न हि शारिपुत्र तथागतानां मृषावादः संविद्यते। एकमेवेदं शारिपुत्र यानं यदिदं बुद्धयानम्।

अथ खलु भगवानेतमेवार्थं भूयस्या मात्रया संदर्शयमानस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

अथाभिमानप्राप्ता ये भिक्षुभिक्षुण्युपासकाः।
उपासिकाश्च अश्राद्धाः सहस्राः पञ्चनूनकाः ॥३८॥
अपश्यन्त[2] इमं दोषं छिद्रशिक्षासमन्विताः।
व्रणांश्च परिरक्षन्तः प्रक्रान्ता बालबुद्धयः ॥३९॥
पर्षत्कषायतान्[3] ज्ञात्वा लोकनाथोऽधिवासयि[4]।
तत्तेषां कुशलं नास्ति शृणुयुर्धर्म ये इमम् ॥४०॥
शुद्धा च निष्पलावा च सुस्थिता परिषन्मम।
फल्गु व्यपगता सर्वा सारा चेयं प्रतिष्ठिता ॥४१॥
शृणोहि मे शारिसुता यथैष संबुद्धधर्मः पुरुषोत्तमेहि।
यथा च बुद्धा कथयन्ति नायका उपायकौशल्यशतैरनेकैः ॥४२॥

---

* M...[śrāva]kā vedayi[tavyā]...

1 B. देशका भवि०

2 B. संपश्यन्त

3 B. पर्षत्कषट्टुतान्

4 B. ०थोऽसि ध्वंनि तान्

यथाशयं जानिय ते चरिं च नानाधिमुक्तानिह प्राणिकोटिनाम् ।
चित्राणि कर्माणि विदित्व तेषां पुराकृतं यत् कुशलं च तेहि ॥४३॥
नानानिरुक्तीहि च कारणेहि संप्रापयामी[1] इम तेष प्राणिनाम् ।
हेतूहि दृष्टान्तशतेहि चाहं तथा तथा तोषयि सर्वसत्त्वान् ॥४४॥
सूत्राणि भाषामि तथैव गाथा इतिवृत्तकं जातकमद्भुतञ्च ।
निदान औपम्यशतैश्च चित्रैर्गेयञ्च भाषामि तथोपदेशान् ॥४५॥
ये भोन्ति हीनाभिरता अविद्वसू अचीर्णचर्या बहुबुद्धकोटिषु ।
संसारलग्नाश्च सुदुःखिताश्च निर्वाण तेषामुपदर्शयामि ॥४६॥
उपायमेतं कुरुते स्वयम्भूर्बौद्धस्य ज्ञानस्य प्रबोधनार्थम् ।
न चापि तेषां प्रवदे कदाचिद् युष्मेपि बुद्धा इह लोकि[2] भेष्यथ ॥४७॥
किं कारणं कालमवेक्ष्य तायी क्षणञ्च दृष्ट्वा ततु[3] पश्च भाषते ।
सोऽयं क्षणो अद्य कथञ्चि लब्धो वदामि येनेह च भूतनिश्चयम् ॥४८॥
नवाङ्गमेतन्मम शासनञ्च प्रकाशितं सत्त्वबलाबलेन ।
उपाय एषो वरदस्य ज्ञाने प्रवेशनार्थाय निदर्शितो मे ॥४९॥
भवन्ति ये[4] चेह सदा विशुद्धा व्यक्ता शुची सूरत बुद्धपुत्राः ।
कृताधिकारा बहुबुद्धकोटिषु वैपुल्यसूत्राणि वदामि तेषाम् ॥५०॥
तथा हि ते आशयसंपदाय विशुद्धरूपाय समन्विताभून्[5] ।
वदामि तान् बुद्ध भविष्यथेति अनागतेऽध्वानि हितानुकम्पकाः ॥५१॥
श्रुत्वा च प्रीतिस्फुट भोन्ति सर्वे बुद्धा भविष्याम जगत्प्रधानाः ।
पुनश्च हं जानिय तेष चर्यां वैपुल्यसूत्राणि प्रकाशयामि ॥५२॥
इमे च ते श्रावक नायकस्य येहि श्रुतं शासनमेतमग्रयम् ।
एकापि गाथा श्रुत धारिता वा सर्वेष बोधाय[6] न संशयोऽस्ति ॥५३॥
एकं हि यानं द्वितियं न विद्यते तृतियं हि नैवास्ति कदाचि लोके ।
अन्यत्रुपाया पुरुषोत्तमानां यद्यानननात्वुपदर्शयन्ति ॥५४॥
बौद्धस्य ज्ञानस्य प्रकाशनार्थं लोके समुत्पद्यति लोकनाथः ।
एकं हि कार्यं द्वितियं न विद्यते न हीनयानेन नयन्ति बुद्धाः ॥५५॥

1 B. ०यामि
2 B. ०के
3 B. न तु
4 B. मे
5 B. ०भूत
6 B. बोधीय

प्रतिष्ठितो यत्र स्वयं स्वयम्भूर्यच्चैव बुद्धं यथ यादृशं च।
बलाश्च[1] ये ध्यानविमोक्ष-इन्द्रियास्तत्रैव सत्त्वा पि प्रतिष्ठपेति ॥५६॥
मात्सर्यदोषो हि भवेत मह्यं स्पृशित्व बोधिं विरजां विशिष्टाम्।
यदि हीनयानस्मि प्रतिष्ठपेयमेकं पि सत्त्वं न ममेतु साधु ॥५७॥
मात्सार्य मह्यं न कहिंचि विद्यते ईर्ष्या न मे नापि च छन्दरागः।
उच्छिन्नपापा मम सर्वधर्मास्तेनास्मि बुद्धो जगतोऽनुबोधात्[2] ॥५८॥
यथा ह्यहं चित्रितु लक्षणेहि प्रभासयन्तो इमु सर्वलोकम्।
पुरस्कृतः प्राणिशतैरनेकैर्देशेमिमां धर्मस्वभावमुद्राम् ॥५९॥
एवञ्च चिन्तेम्यहु शारिपुत्र कथं नु एवं भवि सर्वसत्त्वाः
द्वात्रिंशतीलक्षणरूपधारिणः स्वयंप्रभा लोकविदू स्वयम्भूः ॥६०॥
यथा च पश्यामि यथा च चिन्तये यथा च सङ्कल्प ममासि पूर्वम्।
परिपूर्णमेतत् प्रणिधानु[3] मह्यं बुद्धा च बोधिं च[4] प्रकाशयामि ॥६१॥
सचेदहं शारिसुता वदेयं सत्त्वान बोधाय जनेथ छन्दम्।
अजानकाः सर्व भ्रमेयुरत्र न जातु गृह्णीयु सुभाषितं मे ॥६२॥
तांश्चैव हं जानिय एवरूपान्न चीर्णचर्याः पुरिमासु जातिषु।
अध्योषिताः कामगुणेषु सक्तास्तृष्णाय संमूर्छित मोहचित्ताः ॥६३॥
ते कामहेतोः प्रपतन्ति दुर्गतिं षट्सू गतीषू परिखिद्यमानाः।
कटसी च वर्धेन्ति पुनः पुनस्ते दुःखेन संपीड़ित अल्पपुण्याः ॥६४॥
विलग्न दृष्टीगहनेषु नित्यमस्तीति नास्तीति तथास्ति नास्ति।
द्वाषष्टिदृष्टीकृत निश्चयित्वा[5] असन्तभावं परिगृह्य ते स्थिताः ॥६५॥
दुःशोधका मानिन[6] दम्भिनश्च वङ्काः शठा अल्पश्रुताश्च बालाः।
ते नैव शृण्वन्ति सुबुद्धघोषं कदाचिपि जाति[7] सहस्रकोटिषु ॥६६॥
तेषामहं शारिसुता उपायं वदामि दुःखस्य करोथ अन्तम्।
दुःखेन संपीड़ित दृष्ट्व सत्त्वान्निर्वाण तत्राप्युपदर्शयामि ॥६७॥
एवं च भाषाम्यहु नित्यनिर्वृता आदिप्रशान्ता इमि सर्वधर्माः।
चर्यां च सो[8] पूरिय बुद्धपुत्रो अनागतेऽध्वानि जिनो भविष्यति ॥६८॥

---

1 J. बला च
2 B. जगतानुबो०
3 B. ०धान
4 J. नो
5 J. निश्रयित्वा
6 B. मानि च
7 B. जाति०
8 B. यो

उपायकौशल्य ममैवरूपं यत् त्रीणि यानान्युपदर्शयामि ।
एकं तु यानं हि नयश्च एक एका चियं देशन नायकानाम् ॥६९॥
व्यपनेहि काङ्क्षां तथ संशयं च येषां च केषां चिह काङ्क्ष विद्यते ।
अनन्यथावादिन लोकनायका एकं इदं यानु द्वितीयु[1] नास्ति ॥७०॥
ये चाप्यभूवन् पुरिमास्तथागताः परिनिर्वृता बुद्धसहस्रनेके ।
अतीतमध्वानमसंख्यकल्पे तेषां प्रमाणं न कदाचि विद्यते ॥७१॥
सर्वेहि तेहि[2] पुरुषोत्तमेहि प्रकाशिता धर्म बहू विशुद्धाः ।
दृष्टान्तकैः कारणहेतुभिश्च उपायकौशल्यशतैरनेकैः ॥७२॥
सर्वे च ते दर्शयि एकयानमेकं च यानं अवतारयन्ति ।
एकस्मि याने परिपाचयन्ति अचिन्तिया प्राणिसहस्रकोट्यः ॥७३॥
अन्ये उपाया विविधा जिनानां येही प्रकाशेन्तिममग्रधर्मम् ।
ज्ञात्वाधिमुक्तिं तथ आशयं च तथागता[3] लोकि सदेवकस्मिन् ॥७४॥
ये चापि सत्त्वास्तहि तेष संमुखं श्रृण्वन्ति धर्मं अथ वा श्रुताविनः ।
दानश्च दत्तं चरितश्च शीलं क्षान्त्या च संपादित सर्वचर्याः ॥७५॥

M. 69 ... ... vad[e]m[i] ।
... ... nayaśca ekāṃ ayāṃ c... ॥
M. 70 ... ... ।
......[vā]d...jinastathāgata [yā]na dvitī[ya] nāsti ॥
M. 71 Ye pi...[a]bhūṣi p ... ... ।
... ... na kadāci v[id]yate ॥
M. 72 ... puru[ṣ]ottamebhiḥ pra[kāśi]tā dharmabahu...a... ।
... ... ॥
M. 73 ... ...[e]kayāna ekaṃ ca yānaṃ a[va]tārayanti ।
ekasmi yāne paripāca[yanti]...ac...nt...y... ... ॥
M. 74 ... m[i] agradharmā... ... ... ।
adhimuktijñā[tvā]...āśayaṃ ca tathā tathā lok...sa... ॥
M. 75 ye c... ... ... ।
... [śī]lakṣāntī ca[saṃ]p[ā]dita bra... ॥

---

1 B. यान द्वितीय
2 J. तेही
3 B. तथागतो

वीर्येण ध्यानेन[1] कृताधिकाराः प्रज्ञाय वा चिन्तित एति धर्माः ।
विविधानि पुण्यानि कृतानि येहि ते सर्वि बोधाय[2] अभूषि लाभिनः ॥७६॥
परिनिर्वृतानाञ्च जिनान तेषां ये शासने केचिदभूषि सत्त्वाः ।
क्षान्ता च दान्ता च विनीत तत्र ते सर्वि बोधाय[2] अभूषि लाभिनः ॥७७॥
ये यापि धातून करोन्ति पूजां जिनान तेषां परिनिर्वृतानाम् ।
रत्नामयान् स्तूपसमहस्रनेकान सुवर्णरूप्यस्य च स्फाटिकस्य ॥७८॥
ये चाश्मगर्भस्य करोन्ति स्तूपान् कर्केतना[3]मुक्तमयाश्च केचित् ।
वैडूर्यश्रेष्ठस्य तथैन्द्रनीलान्[4] ते सर्वि बोधाय[5] अभूषि लाभिनः ॥७९॥
ये चापि शैलेषु करोन्ति स्तूपान् ये चन्दनानामगुरुस्य केचित् ।
ये देवदारुस्य करोन्ति स्तूपान् ये दारुसंघातमयांश्च केचित् । ८०॥
इष्टामयान् मृत्तिकसञ्चितान् वा प्रीताश्च कुर्वन्ति जिनान स्तूपान् ।
उद्दिश्य ये पांसुकराशयोऽपि अटवीषु दुर्गेषु च कारयन्ति ॥८१॥
सिकतामयान् वा पुन कूट कृत्वा ये केचिदुद्दिश्य जिनान स्तूपान् ।
कुमारकाः क्रीड़िषु तत्र तत्र ते सर्वि बोधाय[5] अभूषि लाभिनः ॥८२॥

M. 76 [Vīr]yy[e]ṇa dhyānebhi kṛ[tā]dhik...cintayi... ।
M. 77 Parinirvṛtānāṃ pi jināna te...[śā]sane keci abhūṣi satvā ।
kṣāntā ca ... .[vi]nīta saman ...... ॥
M. 78 ... [jin]āna teṣāṃ parinirvṛtānāṃ ... ।
Ratna...s[thū]pasahasrakoṭayaḥ suvarṇarū...sphāṭik ॥
M. 79 Ya sphāṭikāyā suviśiṣṭa ... ... ।
... ... sarvbi bodhāya abhūṣī lā[bhina] ॥
M. 80 ... pa ... ... ।
Ye devadārusya karinsu sth[ūpān ye dā]rusaṃghāta karimsu ke-cit ॥
M. 81 ... ... vā ... ... ।
... ... aṭaveṣu durgeteṣu karin[su] ॥
M. 82 Sikatāmayaṃ vā punaḥ ku...[ud]diśya...rā ... ।
... ... [lābh]ina ॥

---

1 B. वीर्ये च ध्याने च
2 B. बोधीय
3 B. ०तन०
4 B. ०नीले
5 B. बोधीय

रत्नामया[1] बिम्ब तथैव केचिद्द्वात्रिंशतीलक्षणरूपधारिणः ।
उद्दिश्य कारापित येहि चापि ते सर्वि बोधाय[2] अभूषि लाभिनः ॥८३॥
ये सप्तरत्नामय तत्र केचिद् ये ताम्रिका वा तथ कांसिका वा ।
कारापयीषु सुगतान बिम्बा ते सर्वि बोधाय[2] अभूषि लाभिनः ॥८४॥
सीसस्य लोहस्य च मृत्तिकाय वा कारापयीषु सुगतान विग्रहान् ।
ये पुस्तकर्मामय दर्शनीयांस्ते सर्वि बोधाय[2] अभूषि लाभिनः ॥८५॥
ये चित्रभित्तीषु करोन्ति विग्रहान् परिपूर्णगात्राञ् शतपुण्यलक्षणान् ।
लिखेत् स्वयं चापि लिखापयेद्वा ते सर्वि बोधाय[2] अभूषि लाभिनः ॥८६॥
ये चापि केचित्तहि शिक्षमाणाः क्रीड़ारतिं चापि विनोदयन्तः ।
नखेन काष्ठेन कृतासि[3] विग्रहान् भित्तीषु पुरुषा च कुमारका वा[4] ॥८७॥
सर्वे च ते कारुणिका अभूवन् सर्वेऽपि ते तारयि प्राणिकोट्यः ।
समादपेन्ता बहुबोधिसत्त्वांस्ते सर्वि बोधाय अभूषि लाभिनः[5] ॥८८॥
धातूषु यैश्चापि[6] तथागतानां स्तूपेषु वा मृत्तिकविग्रहेषु वा ।
आलेख्य भित्तीष्वपि पांसुस्तूपे पुष्पा च गन्धा च प्रदत्त आसीत् । ८९॥

M. 83 Ratnamayāṃ [b]imba...rayittha dvātrīśatī lakṣaṇarupa...।
[U]ddiśya kārāpi ... ... ॥
M. 84 ... ... ye tamraka ca...kā vā ।
Kārāpitāsi suga ... s...rvbi bo ... ... ॥
M. 85 ... ... yinsu[su]gatāna vigrahā ।
... ... ddha atidarśanīyās...[abhū]ṣilābhi[na] ॥
M. 86 ... ...]la]kṣaṇā ।
Likhīstvayam ... ikhāpayā vā te pi.. abhūṣī ... ॥
M. 87 ... · [si]kmā ... ।
... na kāṣṭena ... ālikh ... ॥
M. 88 ... ṣu puruṣā va kumāraka[v]ā sarvbe cabodhāy[a] ।
... ... hubodhisatva ... ॥
M. 89 ...ga gatā ... ... dhātuṣ[u] stūpeṣu ... mṛttik ... ... ।
... ... ॥

---

1 B. ०मयान् 2 B. बोधीय 3 J. कृतावि

4 B. विग्रहांस्ते सर्वि बोधीय अभूषि लाभिनः ॥८७॥

5 B. भित्तीषु पुरुषा च कुमारका वा सर्वे च ते कारुणिका अभूवन् ।
सर्वेऽपि ते तारयि प्राणिकोटयः समासपेन्ता बहुबोधि सत्त्वान् ॥८८॥

6 B. ये चापि

वाद्या च वादापित येहि तत्र भेर्योऽथ शङ्खाः पटहाः सुघोषकाः ।
निर्नादिता दुन्दुभयश्च येहि पूजाविधानाय वराग्रबोधिनाम् ॥९०॥
वीणाश्च ताड़ा पणवाश्च येहि मृदङ्ग वंशा तुणवा[1] मनोज्ञाः ।
एकोत्सवा वा सुकुमारका वा ते सर्वि बोधाय[2] अभूषि लाभिनः ॥९१॥
वादापिता झल्लरियोऽपि येहि जलमण्डका चर्पटमण्डका[3] वा ।
सुगतान उद्दिश्यथ पूजनार्थं गीतं सुगीतं[4] मधुरं मनोज्ञम् ॥९२॥
सर्वे च ते बुद्ध अभूषि लोके कृत्वान तां बहुविधधातुपूजाम् ।
किमल्पकं पि सुगतान धातुषु एकं पि वादापिय वाद्यभाण्डम् ॥९३॥
पुष्पेन चैकेन पि पूजयित्वा आलेख्यभित्तौ सुगतान् बिम्बान्[5] ।
विक्षिप्तचित्ता पि च पूजयित्वा अनुपूर्व द्रक्ष्यन्ति च[6] बुद्धकोटयः ॥९४॥
यैश्चाञ्जलि तत्र कृतोऽपि स्तूपे परिपूर्ण एका तलशक्तिका वा ।
उन्नामितं शीर्षमभून्मुहूर्तमवनामितः[7] कायु तथैकवारम् ॥९५॥
नमोऽस्तु बुद्धाय[8] कृतैकवारं येही तदा धातुधरेषु तेषु ।
विक्षिप्तचित्तैरपि एकवारं ते सर्वि प्राप्ता इममग्रबोधिम् ॥९६॥
सुगतान तेषां तद तस्मिकाले परिनिर्वृतानामथ तिष्ठतां वा ।
ये धर्मनामापि श्रुणिंसु[9] सत्त्वास्ते सर्वि बोधाय[10] अभूषि लाभिनः ॥९७॥

M. 90 ... ... khā paṭa ... ।
... irnāditaṃ d...m...bh...yāc...ā... ... ॥
M. 93 ... ... ।
... ... ekaṃ pi vādyabhāṇḍa ... ... ॥
M. 94 Ekena puṣpena pi pū ... ... ।
... ... ॥
M. 95 ...i tatra kṛtāsi sthūpe pavipū[r]ṇṇa ekā......śaktikā vā ।
Unnāmitaṣīrṣa abh...ta[ṃ] hetu-kṣayā ca(?)jyotim ॥
M. 97 ...tāna teṣāṃ tadasmiṃ kāle parinirvṛ...tha tiṣṭhamāna ।
ye dharmavāsaṃ va śruṇ......bhuṣi... l...... ... ॥

---

1 B. प्रणादा 2 B. बोधीय
3 B. वाप्यथ॰ 4 A. गीतं च गीतं 5 B. बिम्बम् 6 B. ति
7 B. ॰नामितं 8 J. बुद्धान 9 B. श्रुणेन्सु
10 B. बोधीय

अनागता पी[1] बहुबुद्धकोट्यो अचिन्तिया येषु प्रमाणु नास्ति ।
ते पी जिना उत्तमलोकनाथाः प्रकाशयिष्यन्ति उपायमेतम् ॥९८॥
उपायकौशल्यमनन्तु तेषां भविष्यति लोकविनायकानाम् ।
येना[2] विनेष्यन्तिह प्राणकोट्यो बौद्धस्मि ज्ञानस्मि अनास्रवास्मिन् ॥९९॥
एकोऽपि सत्त्वो न कदाचि तेषां श्रुत्वान धर्मं न भवेत[3] बुद्धः ।
प्रणिधानमेतद्धि तथागतानां चरित्व बोधाय चरापयेयम् ॥१००॥
धर्मामुखा[4] कोटिसहस्रनेके प्रकाशायिष्यन्ति अनागतेऽध्वे ।
उपदर्शयन्तो इममेकयानं वक्ष्यन्ति धर्मं हि तथागतत्वे ॥१०१॥
स्थितिका हि एषा सद् धर्मनेत्री प्रकृतिश्च धर्माण सदा प्रभा-
विदित्व बुद्धा द्विपदानमुत्तमा प्रकाशायिष्यन्तिममेकयानम् ॥१०२॥
धर्मस्थितिं धर्मनियामतां च नित्यस्थितां लोकि इमामकम्प्याम् ।
बुद्धाश्च बोधिं पृथिवीय मण्डे प्रकाशायिष्यन्ति उपायकौशलम् ॥१०३॥
दशसू दिशासू नरदेवपूजितास्तिष्ठन्ति बुद्धा यथ गङ्गवालिकाः ।
सुखापनार्थं इह सर्वप्राणिनां ते चापि भाषन्तिममग्रबोधिम् ॥१०४॥

M. 98 ... ... ।
... ma lokanāyakā upāyajñene...ā śiṣyāsti ॥

M. 99 upāyakauśalya a...ti lokavināyakān[ām] ।
... ... ॥

M. 100 ... [ka]dāci teṣāṃ śrutvāna dharmaṃ na bhavey... [buddhhā]m ।
Praṇidhānametādṛśa nāyakānāṃ caritva bodhāya carā... ॥

M. 101 ... ... ।
... darśayantāstathāgatatvā ya va[kṣyanti dharmaṃ]... ॥

M. 102 kṛtikā hi eṣā sa...buddhanetr...prak(ṛ)tiṃ ...... ।
... ... ॥

M. 103 [sthi]ti dharmaniyāmatā ca [n]ityasthititi loki ima[ma] kampikam ।
... ... mahim...maṇḍena ji...n...vināyaka upā ...... ॥

M. 104 ... ... ।
... iha sa...[prā]ṇināṃ te cāpi bhāṣanti mi agradhavma ॥

---

1 B. पि
2 J. येन
3 B. भवेय
4 B. धर्मासुखा

उपायकौशल्य प्रकाशयन्ति विविधानि यानान्युपदर्शयन्ति ।
एकञ्च यानं परिदीपयन्ति बुद्धा इमामुत्तमशान्तभूमिम् ॥१०५॥
चरितञ्च ते जानिय सर्वदेहिनां यथाशयं यच्च पुरा निषेवितम् ।
वीर्यं च स्थामं च विदित्व तेषां ज्ञात्वाधिमुक्तिं च प्रकाशयन्ति ॥१०६॥
दृष्टान्तहेतून् बहु दर्शयन्ति बहुकारणाञ्च् ज्ञानबलेन नायकाः ।
नानाधिमुक्तांश्च विदित्व सत्त्वान्नानाभिनिर्हारुपदर्शयन्ति ॥१०७॥
अहं पि च तर्हि जिनेन्द्रनायको उत्पन्न सत्त्वान सुखापनार्थम् ।
संदर्शयामी[1] इम बुद्धबोधिं नानाभिनिर्हारसहस्रकोटिभिः ॥१०८॥
देशेमि धर्मं च बहुप्रकारं अधिमुक्तिमध्याशय ज्ञात्व प्राणिनाम् ।
संहर्षयामी[1] विविधैरुपायैः प्रत्यात्मिकं ज्ञानबलं ममैतत् ॥१०९॥
अहं पि पश्यामि दरिद्रसत्त्वान् प्रज्ञाय पुण्येहि च विप्रहीणान् ।
प्रस्कन्द[2] संसारि निरुद्ध दुर्गे मग्नाः पुनर्दुःखपरम्परासु ॥११०॥
तृष्णाविलग्नांश्चमरीव बाले कामैरिहान्धीकृतसर्वकालम् ।
न बुद्धमेषन्ति महानुभावं न धर्मं मार्गन्ति दुखान्तगामिनम् ॥१११॥

M. 105 ...pā...kośalyaprakāśay ... ... ।
... ... ॥
M. 106 ...jā...r[vba]prāṇināṃ adyāśayaṃ ya purimaṃ ni ।
vīryyaṃ ca sthāmaṃ ca ... ... ॥
M. 107 ... ... ।
... ... nirhārapadarśa... ॥
M. 108 Ahaṃ pi ... ... ।
... ... ॥
M. 109 ...adhimukti adyāś ..jñātvā prāṇ ... ... ।
... ... ॥
M. 110 ... ... ।
Pra[s]kandha saṃsār...durg...ruddhā muci...
[duḥ]khaparaṃparāya ॥
M. 111 ... ... ।
... ... nt[i] duḥkhā...[gā]mim ॥

---

1 B. ०मि 2 J. प्रस्कन्न

गतीषु षट्सु परिरुद्धचित्ताः[1] कुदृष्टिदृष्टीषु स्थिता अकम्प्याः ।
दुःखातु[2] दुःखानुप्रधावमानाः[3] कारुण्य मह्यं बलवन्तु तेषु ॥११२॥
सोऽहं विदित्वा तहि बोधिमण्डे सप्ताह त्रीणि[4] परिपूर्ण संस्थितः ।
अर्थं [5]विचिन्तेमिममेवरूपं उल्लोकयन् पादपमेव तत्र ॥११३॥
प्रेक्षामि तं चानिमिषं द्रुमेन्द्रं तस्यैव हेष्टे अनुचंक्रमामि[6] ।
आश्चर्यज्ञानञ्च इदं विशिष्टं सत्त्वाश्च मोहान्ध अविद्वसू इमे ॥११४॥
ब्रह्मा च मां याचति तस्मि काले शक्रश्च चत्वारि च लोकपालाः ।
महेश्वरो ईश्वर एव चापि मरुद्गणानाञ्च सहस्रकोट्यः ॥११५॥
कृताञ्जली सर्वि स्थिताः सगौरवा अर्थं च चिन्तेमि कथं करोमि ।
अहञ्च बोधीय[7] वदामि वर्णान् इमे च दुःखैरभिभूत सत्त्वाः ॥११६॥
ते मह्य धर्मं क्षिपि बालभाषितं क्षिपित्व गच्छेयुरपायभूमिम् ।
श्रेयो ममा[8] नैव कदाचि भाषितुं अद्यैव मे निर्वृतिरस्तु शान्ता ॥११७॥

M. 112 Ṣaṭsu[ga]tiṣu paliguddha-c...kudṛ...dṛṣṭīsu sthitā a...।
... ... ॥
M. 113 ...[bo]dhimaṇḍe saptāhtrīṇi paripū[r]ṇa... ...
Arthaṃ vicintemi katha[ṃ] karom[i]...taṃ (?)pāda-polok... ॥
M. 114. ... ... ।
...[jñā]naṃ ca imaṃ viśiṣṭaṁ...atvācca[mohāndha] avidvasacca ॥
M. 115 Brahmāśca...yācati tas ... ... ।
... ... ॥
M. 116 Kṛtāñjali sarvbi sthi...sagaura[vā]...aṃ ca cintemi kathaṃ karomi ।
... ...ahaṃ ca bodhāya ... ... ॥
M. 117 ... ...[kṣi]pitva gaccheyu apāyabhum[i]m ।
Śreyo mama naiva kadāci..[ṣ]i...me nirvṛti botu kṛ[tā] ॥

---

1 J. परिगृद्ध॰ 2 J. दुःखेन 3 B, दुःखं प्रतिवेदमानाः
4 J. ॰णी 5 B. हि
6 B. ॰ङ्क्रयामि 7 J. बोधाय 8 B. मम

पुरिमांश्च बुद्धान् समनुस्मरन्तो उपायकौशल्यु[1] यथा च तेषाम् ।
यं नून हं पि[2] इम बुद्धबोधिं त्रिधा विभज्येह[3] प्रकाशयेयम् ॥११८॥
एवं च मे चिन्तितु एष धर्मो ये चान्ये[4] बुद्धा दशसु दिशासु ।
दर्शिन्सु ते मह्य तदात्मभावं साधुं ति घोषं समुदीरयन्ति ॥११९॥
साधू मुने लोकविनायकाग्र अनुत्तरं ज्ञानमिहाधिगम्य ।
उपायकौशल्यु विचिन्तयन्तो अनुशिक्षसे लोकविनायकानाम् ॥१२०॥
वयं पि बुद्धाय परं[5] तदा पदं तृधा च कृत्वान प्रकाशयामः ।
हीनाधिमुक्ता हि अविद्वसू नरा भविष्यथा बुद्ध न श्रद्दधेयुः ॥१२१॥
ततो वयं कारणसंग्रहेण उपायकौशल्य निषेवमाणाः ।
फलाभिलाषं परिकीर्तयन्तः समादपेमो बहुबोधिसत्त्वान् ॥१२२॥
अहं चुदग्रस्तद आसि श्रुत्वा घोषं मनोज्ञं पुरुषर्षभाणाम् ।
उदग्रचित्तो भणि तेष तायिनां न मोहवादी प्रवरा महर्षी[6] ॥१२३॥

M. 118 … … … … … ।
… ima buddhabodhitrividhākara… [pra]-
kāśayeyam ॥
M. 119 Evaṃ ca …m . . … e… ye ca an … ।
… … … … … ॥
M. 120 Sādhu mune lokavināy…gr…anuttarāṃ dharma
imādhigam… ।
… … … … … ॥
M. 121 … …[tr]idhā karitvāna prakāśayāma ।
hī…[dhi]muktā hi narā avidvaso buddh … ॥
M. 122 … … … … … ।
… …yanto samā…pemo bahu bo…satvā ॥

---

1 B. ०ल्य
2 J. ०पी
3 B. विभाष्येह
4 J. चान्य
5 J. ०द्धा परमं
6 Tib. 23b, l. 4: སྐྱེས་བུ་ཁྱུ་མཆོག་དག་གི་ཡིད་འོང་སྒྲ །
ཐོས་ནས་དེ་ཚེ་ང་ནི་དགའ་བར་གྱུར །
དགའ་བའི་སེམས་ཀྱིས་སྨྲོད་པ་དེ་དག་ལ །
དྲང་སྲོང་ཆེ་མཆོག་དོན་ཡོད་གསུང་བ་སྟེ ༎

अहं पि एवं समुदाचरिष्ये यथा वदन्ती[1] विदु लोकनायकाः ।
अहं पि संक्षोभि इमस्मि दारुणे उत्पन्न सत्त्वान कषायमध्ये ॥१२४॥
ततो ह्यहं शारिसुता विदित्वा वाराणसीं प्रस्थितु तस्मि काले ।
तहि पञ्चकानां प्रवदामि भिक्षुणां धर्मं उपायेन प्रशान्तभूमिम् ॥१२५॥
ततः प्रवृत्तं मम धर्मचक्रं निर्वाणशब्दश्च अभूषि लोके ।
अर्हन्तशब्दस्तथ धर्मशब्दः संघस्य शब्दश्च अभूषि तत्र[2] ॥१२६॥
भाषामि वर्षाणि अनल्पकानि निर्वाणभूमिं चुपदर्शयामि ।
संसारदुःखस्य च एष अन्तो एवं वदामी[3] अहु नित्यकालम् ॥१२७॥
यस्मिंश्च काले अहु शारिपुत्र पश्यामि पुत्रान् द्विपदोत्तमानाम् ।
ये प्रस्थिता उत्तममग्रबोधिं कोटीसहस्राणि अनल्पकानि ॥१२८॥
उपसंक्रमित्वा च ममैव अन्तिके कृताञ्जलीः सर्वि स्थिताः सगौरवाः ।
येही श्रुतो धर्म जिनान आसीत् उपायकौशल्यु[4] बहुप्रकारम् ॥१२९॥
ततो ममा[5] एतदभूषि तत्क्षणं समयो ममा[5] भाषितुमग्रधर्मम् ।
यस्याहमर्थं इह लोकि जातः प्रकाशयामी[6] तमिहाग्रबोधिम् ॥१३०॥
दुःश्रद्दधं एतु भविष्यतेऽद्य निमित्तसंज्ञानिह[7] बालबुद्धिनाम् ।
अधिमानप्राप्तान अविद्वसूनां इमे तु श्रोष्यन्ति हि बोधिसत्त्वाः ॥१३१॥
विशारदश्चाहु तदा प्रहृष्टः संलीयनां सर्व विवर्जयित्वा ।
भाषामि मध्ये सुगतात्मजानां तांश्चैव बोधाय समादपेमि[8] ॥१३२॥

---

1 B. ०न्ति

2 Tib. 23b, 1. 6: དེ་ནས་ང་ཡིས་ཆོས་ཀྱི་འཁོར་ལོ་བསྐོར། ।
མྱ་ངན་འདའ་བའི་སྒྲ་ཡང་འཇིག་རྟེན་བྱུང་། ।
དགྲ་བཅོམ་སྒྲ་དང་དེ་བཞིན་ཆོས་ཀྱི་སྒྲ། ।
དགེ་འདུན་སྒྲ་ཡང་དེ་ཚེ་བྱུང་བར་གྱུར། ॥

3 B. ०मि   4 B, ०ल्य   5 B. मम

6 B. ०मि   7 B. ०ज्ञीनिह

8 Tib. 24a. 1, 3: དེ་ཚེ་ང་ནི་འཇིགས་མེད་རབ་ཏུ་དགའ། ।
ཡང་དག་ཉང་འཛོག་ཐམས་ཅད་རྣམ་སྤངས་ནས། ।

संदृश्य चैतादृशबुद्धपुत्रांस्तवापि काङ्क्षा व्यपनीत भेष्यति ।
ये चा शता द्वादशिमे अनास्रवा बुद्धा भविष्यन्तिमि लोकि सर्वे ॥133॥
यथैव तेषां पुरिमाण तायिनां अनागतानाञ्च जिनान धर्मता ।
ममापि एषैव विकल्पवर्जिता तथैव हं देशयि अद्य तुभ्यम् 134॥
कदाचि कहिाच कथंचि लोके उत्पादु भोति पुरुषर्षभाणाम् ।
उत्पद्य चा लोकि अनन्तचक्षुषः कदाचिदेतादृशु धर्म देशयुः ॥135॥
सुदुर्लभो ईदृशु अग्रधर्मः कल्पान कोटीनयुतैरपि स्यात् ।
सुदुर्लभा ईदृशकाश्च सत्त्वाः श्रुत्वान ये श्रद्दधि अग्रधर्मम् ॥136॥
औदुम्बरं पुष्प यथैव दुर्लभं कदाचि कहिंचि[1] कथंचि दृश्यते ।
मनोज्ञरूपं च जनस्य तद् भवेदाश्चर्यु[2] लोकस्य सदेवकस्य[3] ॥137॥
अतश्च आश्चर्यतरं वदामि श्रुत्वान यो धर्ममिमं सुभाषितम् ।
अनुमोदि एकं पि भणेय वाचं कृत सर्वबुद्धान भवेय पूजा ॥138॥
व्यपनेहि काङ्क्षामिह संशयं च आरोचयामि[4] अहु धर्मराजा ।
समादपेमि[4] अहमग्रबोधौ न श्रावकाः केचिदिहास्ति मह्यम् ॥139॥
तव शारिपुत्रैतु रहस्यु भोतु ये चापि मे श्रावक मह्य सर्वे ।
ये बोधिसत्त्वाश्च इमे प्रधाना रहस्यमेतन्मम धारयन्तु ॥140॥
किं कारणं पञ्चकषायकाले क्षुद्राश्च दुष्टाश्च भवन्ति सत्त्वाः ।
कामैरिहान्धीकृत बालबुद्धयो न तेष बोधाय कदाचि चित्तम् ॥141॥

བདེ་བར་གཤེགས་པའི་སྲས་ཀྱི་དབུས་སུ་བཤད། །
དེ་དག་བྱང་ཆུབ་ལ་ནི་ཡང་དག་བརྩོན། ‖

1 J. कश्चिच

2 B. ०र्यं

3 Tib. 24a, l. 6-7: ཨུ་དུམ་བཱ་རའི་མེ་ཏོག་རྙེད་དཀའ་བཞིན། །
རེས་འགའ་གང་ཞིག་ཅི་ཡིས་སྣང་གྱུར་ན། །
གཟུགས་དེ་འགྲོ་བའི་ ཡིད་དུ་ འོང་བ་སྟེ། །
ལྷར་བཅས་ འཇིག་རྟེན་རྣམས་ལ་ ངོ་མཚར་འགྱུར། ‖

4 J. ०पी

श्रुत्वा च यानं मम एतदेकं प्रकाशितं तेन जिनेन आसीत् ।
अनागतेऽध्वानि भ्रमेयु सत्त्वाः सूत्रं क्षिपित्वा नरकं व्रजेयुः ॥१४२॥
लज्जी शुची ये च भवेयु सत्त्वाः संप्रस्थिता[1] उत्तममग्रबोधिम् ।
विशारदो भूत्व वदेमि तेषामेकस्य यानस्य अनन्तवर्णान् ॥१४३॥
एतादृशी देशन नायकानामुपायकौशल्यमिदं वरिष्ठम् ।
बहुहि[2] सन्धावचनेहि चोक्तं दुर्बोध्यमेतं हि अशिक्षितेहि ॥१४४॥
तस्माद्धि सन्धावचनं विजानिया बुद्धान लोकाचरियाण तायिनाम् ।
जहित्व काङ्क्षां विजहित्व संशयं भविष्यथा बुद्ध जनेथ हर्षम्[3] ॥१४५॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याय उपायकौशल्यपरिवर्तो
नाम द्वितीयः ॥२॥

---

1 J. सत्त्वा ये प्रस्थिता

2 B. बहूनि

3 Tib. 24b, l. 5

औपम्य-परिवर्तः

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रस्तस्यां वेलायां तुष्ट उदग्र आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातो येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवतोऽभिमुखो भगवन्तमेव व्यवलोकयमानो भगवन्तमेतदवोचत्। आश्चर्याद्भुतप्राप्तोऽस्मि भगवन्नौद्बिल्यप्राप्त इदमेवंरूपं भगवतोऽन्तिकाद् घोषं श्रुत्वा। तत् कस्य हेतोः। अश्रुत्वैव तावदहं भगवन्निदमेवंरूपं भगवतोऽन्तिकाद् धर्मं तदन्यान् बोधिसत्त्वान् दृष्ट्वा बोधिसत्त्वानां चानागतेऽध्वनि बुद्धनाम[1] श्रुत्वातीव शोचाम्यतीव सन्तप्ये भ्रष्टोऽस्म्येवंरूपात् तथागतज्ञानगोचराज् ज्ञानदर्शनात्। यदा चाहं भगवन्नभीक्ष्णं गच्छामि पर्वतगिरिकन्दराणि वनषण्डान्यारामनदीवृक्षमूलान्येकान्तानि दिवा-विहाराय तदाप्यहं भगवन् यद्भूयस्त्वेनानेनैव विहारेण विहरामि। तुल्ये नाम[2] धर्मधातुप्रवेशे वयं भगवता हीनेन यानेन निर्यातिताः। एवं च मे भगवंस्तस्मिन् समये भवत्यस्माकमेवैषोऽपराधो नैव भगवतोऽपराधः। तत् कस्य हेतोः। सचेद् भगवानस्माभिः प्रतीक्षितः स्यात् सामुत्कर्षिकीं धर्मदेशनां कथयमानो यदिदमनुत्तरां सम्यक्सम्बोधिमारभ्य तेष्वेव वयं भगवन् धर्मेषु निर्याताः स्याम। यत् पुनर्भगवन्नस्माभिरनुपस्थितेषु बोधिसत्त्वेषु संधाभाष्यं भगवतोऽजानमानैस्त्वरमाणैः प्रथमभाषितैव तथागतस्य धर्मदेशना श्रुत्वोद्गृहीता धारिता भाविता चिन्तिता मनसिकृता। सोऽहं भगवन्नात्मपरिभाषणयैव भूयिष्ठेन रात्रिंदिवान्यतिनामयामि। अद्यास्मि भगवन् निर्वाणप्राप्तः। अद्यास्मि भगवन् परिनिर्वृतः। अद्य मे भगवन्नर्हत्त्वं प्राप्तम्। अद्याहं भगवन् भगवतः पुत्रो ज्येष्ठ औरसो मुखतो[3] जातो धर्मजो धर्मनिर्मितो धर्मदायादो धर्मनिर्वृत्तः। अपगतपरिदाहोऽस्म्यद्य भगवन्निममेवंरूपमद्भुतधर्ममश्रुतपूर्वं भगवतोऽन्तिकाद् घोषं श्रुत्वा।

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रस्तस्यां वेलायां भगवन्तमाभिर्गाथाभिरध्य-भाषत।

---

1 J. बुद्धनामं   2 B. तुल्यनाम॰   3 B. सुखतो

आश्चर्यप्राप्तोऽस्मि महाविनायक औद्बिल्यजातो इमु घोष श्रुत्वा।
कथंकथा मह्य न भूय काचित् परिपाचितोऽहं इह अग्रयाने ॥१॥
आश्चर्यभूतः सुगतान घोषः काङ्क्षां च शोकं च जहाति प्राणिनाम्।
क्षीणास्रवस्यो[1] मम यश्च शोको विगतोऽस्ति[2] सर्वं श्रुणियान घोषम्[3] ॥२॥
दिवाविहारम् अनुचंक्रमन्तो वनषण्ड आराममथ वृक्षमूलम्।
गिरिकन्दरांश्चाप्युपसेवमानो अनुचिन्तयामी[4] इममेव चिन्ताम् ॥३॥
अहोऽस्मि परिवञ्चितु पापचित्तैस्तुल्येषु धर्मेषु अनास्रवेषु।
यन्नाम त्रैधातुकि अग्रधर्मं न देशयिष्यामि अनागतेऽध्वे ॥४॥
द्वात्रिंशतीलक्षण मह्य भ्रष्टा सुवर्णवर्णच्छविता च भ्रष्टा।
बला विमोक्षाश्चिमि सर्वि रिञ्चिता तुल्येषु धर्मेषु अहोऽस्मि मूढः ॥५॥
अनुव्यञ्जना[5] ये च महामुनीनामशीतिपूर्णाः प्रवरा विशिष्टाः।
अष्टादशावेणिक ये च धर्मास्ते चापि भ्रष्टा अहु वञ्चितोऽस्मि ॥६॥
दृष्ट्वा च त्वां लोकहितानुकम्पी दिवाविहारं परिगम्य चैकः।
हा वञ्चितोऽस्मीति विचिन्तयामि असङ्गज्ञानातु अचिन्तियातः ॥७॥
रात्रिन्दिवानि क्षपयामि नाथ भूयिष्ठ सो एव विचिन्तयन्तः।
पृच्छामि तावद् भगवन्तमेव भ्रष्टोऽहमस्मीत्यथ वा न वेति ॥८॥
एवं च मे चिन्त्ययतो जिनेन्द्र गच्छन्ति रात्रिन्दिव नित्यकालम्।
दृष्ट्वा च अन्यान् बहु बोधिसत्त्वान् संवर्णिताँल्लोकविनायकेन ।९॥
श्रुत्वा च सोऽहं इमु बुद्धधर्मं सन्धाय एतत् किल भाषितं ति।
अतर्किकं सूक्ष्ममनास्रवञ्च ज्ञानं प्रणेती[6] जिन बोधिमण्डे ॥१०॥
दृष्टीविलग्नो ह्यहमासि पूर्वं परिव्राजकस्तीर्थिकसंमतश्च।
ततो ममा[7] आशयु ज्ञात्व नाथो दृष्टीविमोक्षाय ब्रवीति निर्वृतिम् ॥११॥

---

1 B ०स्य　　2 B. ०तो मि

3 Tib. 26b, l.2: ཟག་པ་ཟད་པ་བདག་གི་མྱ་ངན་ཀུང་། གསུང་ཐོས་པས་ནི་ཐམས་ཅད་བསལ་བར་གྱུར ॥

4 B. ०मि　　5 B. व्यञ्जना

6 B. ०ति　　7 B. मम

विमुच्यता दृष्टिकृतानि सर्वशः शून्यांश्च धर्मानहु स्पर्शयित्वा।
ततो विजानाम्यहु निर्वृतोऽस्मि न चापि निर्वाणमिदं प्रवुच्यति[1] ॥१२॥
यदा तु बुद्धो भवतेऽग्रसत्त्वः पुरस्कृतो नरमरुयक्षराक्षसैः।
द्वात्रिंशतीलक्षणरूपधारी अशेषतो निर्वृतु भोति तत्र ॥१३॥
व्यपनीत सर्वाणि मि मन्यितानि श्रुत्वा च घोषं अहमद्य निर्वृतः।
यदापि व्याकुर्वसि अग्रबोधौ पुरतो हि लोकस्य सदेवकस्य ॥१४॥
बलवच्च आसीन्मम छम्भितत्वं प्रथमं गिरं श्रुत्व विनायकस्य।
मा हैव मारो स्र भवेद्विहेठको अभिनिर्मिनित्वा भुवि बुद्धवेषम् ॥१५॥
यदा तु हेतूहि च कारणैश्च दृष्टान्तकोटीनयुतैश्च दर्शिता।
सुपरिस्थिता सा वरबुद्धबोधिस्ततोऽस्मि निष्काङ्क्षु श्रुणित्व धर्मम् ॥१६॥
यदा च मे बुद्धसहस्रकोट्यः कीर्तेष्यती तान् परिनिर्वृतान् जिनान्।
यथा[2] च तैर्देशितु एष धर्म उपायकौशल्य प्रतिष्ठिहित्वा ॥१७॥
अनागताश्चो बहुबुद्ध लोके तिष्ठन्ति ये चो परमार्थदर्शिनः।
उपायकौशल्यशतैश्च धर्मं निदर्शयिष्यन्त्यथ देशयन्ति च ॥१८॥
तथा[3] च ते आत्मन यादृशी चरी अभिनिष्क्रमित्वा[4] प्रभृतीय संस्तुता।
बुद्धं च ते यादृशु धर्मचक्रं यथा च तेऽवस्थित धर्मदेशना ॥१९॥
ततश्च जानामि न एष मारो भूतां चरिं दर्शयि लोकनाथः।
न ह्यत्र माराण गतीहि[5] विद्यते ममैव चित्तं विचिकित्सप्राप्तम् ॥२०॥
यदा तु मधुरेण गभीरवल्गुना संहर्षितो बुद्धस्वरेण चाहम्।
तदा मि विध्वंसित सर्वसंशया विचिकित्स नष्टा च स्थितोऽस्मि ज्ञाने ॥२१॥
निःसंशयं भेष्यि तथागतोऽहं पुरस्कृतो लोकि सदेवकेऽस्मिन्।
संधाय वक्ष्ये इमु बुद्धबोधिं समादपेन्तो बहुबोधिसत्त्वान् ॥२२॥

एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत्। आरोचयामि ते शारिपुत्र प्रतिवेदयामि तेऽस्य सदेवकस्य लोकस्य पुरतः समारकस्य सब्रह्मकस्य सश्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः पुरतः। मया त्वं शारिपुत्र विंशतीनां बुद्धकोटीनयुत-

---

1 B. प्रबुध्यति
2 B. यदा
3 B. B. यदा
4 J. अभिनिष्क्रमातात्
5 B. गतीह

शतसहस्राणामन्तिके परिपाचितोऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। मम च त्वं शारिपुत्र दीर्घरात्रमनुशिक्षितोऽभूत्। स त्वं शारिपुत्र बोधिसत्त्वसंमन्त्रितेन बोधिसत्त्वरहस्येनेह मम प्रवचन उपपन्नः। स त्वं शारिपुत्र बोधिसत्त्वाधिष्ठानेन तत्पौर्वकं चर्याप्रणिधानं बोधिसत्त्वसंमन्त्रितं बोधिसत्त्वरहस्यं न समनुस्मरसि। निर्वृतोऽस्मीति मन्यसे। सोऽहं त्वां शारिपुत्र पूर्वचर्याप्रणिधानज्ञानानुबोधमनुस्मारयितुकाम इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सूत्रान्तं महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववादं सर्वबुद्धपरिग्रहं श्रावकाणां संप्रकाशयामि।

अपि खलु पुनः शारिपुत्र भविष्यसि त्वमनागतेऽध्वन्यप्रमेयैः कल्पैरचिन्त्यैरप्रमाणैर्बहूनां तथागतकोटीनयुतशतसहस्राणां सद्धर्मं धारयित्वा विविधां च पूजां कृत्वेमामेव बोधिसत्त्वचर्यां परिपूर्य पद्मप्रभो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक् संबुद्धो लोके भविष्यसि विद्याचरणसम्पन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणाञ्च बुद्धो भगवान्।

तेन खलु पुनः शारिपुत्र समयेन तस्य भगवतः पद्मप्रभस्य तथागतस्य विरजं नाम बुद्धक्षेत्रं भविष्यति समं रमणीयं प्रासादिकं परमसुदर्शनीयं परिशुद्धं च स्फीतं च ऋद्धं च क्षेमं च सुभिक्षं च बहुजननारीगणाकीर्णं च मरुप्रकीर्णं च वैडूर्यमयं सुवर्णसूत्राष्टापदनिबद्धम्। तेषु चाष्टापदेषु रत्नवृक्षा भविष्यन्ति सप्तानां रत्नानां पुष्पफलैः सततसमितं समर्पिताः।

सोऽपि शारिपुत्र पद्मप्रभस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्त्रीण्येव यानान्यारभ्य धर्मं देशयिष्यति। किं चापि शारिपुत्र स तथागतो न कल्पकषाय उत्पत्स्यते। अपितु प्रणिधानवशेन धर्मं देशयिष्यति।

महारत्नप्रतिमण्डितश्च नाम शारिपुत्र स कल्पो भविष्यति। तत् किं मन्यसे शारिपुत्र केन कारणेन स कल्पो महारत्नप्रतिमण्डित इत्युच्यते। रत्नानि शारिपुत्र बुद्धक्षेत्रे बोधिसत्त्वा उच्यन्ते[1]। ते तस्मिन् काले तस्यां विरजायां लोकधातौ बहवो बोधिसत्त्वा भविष्यन्त्यप्रमेयासंख्येयाचिन्त्यातुल्यामाप्या गणनां समतिक्रान्ता अन्यत्र तथागतगणनया। तेन कारणेन स कल्पो महारत्नप्रतिमण्डित इत्युच्यते।

तेन खलु पुनः शारिपुत्र समयेन बोधिसत्त्वास्तस्मिन् बुद्धक्षेत्रे यद्भूयसा

---

1 J. उच्यते

रत्नपद्मविक्रामिणो भविष्यन्ति। अनादिकर्मिकाश्च ते बोधिसत्त्वा भविष्यन्ति चिरचरितकुशलमूला बहुबुद्धशतसहस्रचीर्णब्रह्मचर्यास्तथागतपरिसंस्तुता बुद्धज्ञानाभियुक्ता महाभिज्ञापरिकर्मनिर्जाताः सर्वधर्मनयकुशला मार्दवाः स्मृतिमन्तः। भूयिष्ठेन शारिपुत्रैवंरूपाणां बोधिसत्त्वानां परिपूर्णं तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति।

तस्य खलु पुनः शारिपुत्र पद्मप्रभस्य तथागतस्य द्वादशान्तरकल्पा आयुष्प्रमाणं भविष्यति स्थापयित्वा कुमारभूतत्वम्। तेषाञ्च सत्त्वानामष्टान्तरकल्पा आयुष्प्रमाणं भविष्यति। स च शारिपुत्र पद्मप्रभस्तथागतो द्वादशानामन्तरकल्पानामत्ययेन धृतिपरिपूर्णं नाम बोधिसत्त्वं महासत्त्वं व्याकृत्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिनिर्वास्यति। अयं भिक्षवो धृतिपरिपूर्णो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ममान्तर[1]मनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते। पद्मवृषभविक्रामी नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानाञ्च मनुष्याणाञ्च बुद्धो भगवान्। तस्यापि शारिपुत्र पद्मवृषभविक्रामिणस्तथागतस्यैवंरूपमेव बुद्धक्षेत्रं भविष्यति।

तस्य खलु पुनः शारिपुत्र पद्मप्रभस्य तथागतस्य परिनिर्वृतस्य द्वात्रिंशदन्तरकल्पान् सद्धर्मः स्थास्यति। ततस्तस्य तस्मिन् सद्धर्मक्षीणे द्वात्रिंशदन्तरकल्पान् सद्धर्मप्रतिरूपकः स्थास्यति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

भविष्यसे शारिसुता तुहंपि अनागतेऽध्वानि जिनस्तथागतः।
पद्मप्रभो नाम समन्तचक्षुर्विनेष्यसे प्राणिसहस्रकोट्यः॥२३॥
बहुबुद्धकोटीषु करित्व सत्क्रियां चर्याबलं तत्र उपार्जयित्वा।
उत्पादयित्वा च दशो बलानि स्पृशिष्यसे उत्तममग्रबोधिम्॥२४॥
अचिन्तिये अपरिमितस्मि कल्पे प्रभूतरत्नस्तद कल्पु भेष्यति।
विरजा च नाम्ना तद लोकधातुः क्षेत्रं विशुद्धं द्विपदोत्तमस्य॥२५॥
वैडूर्यसंस्तीर्ण तथैव भूमिः सुवर्णसूत्रप्रतिमण्डिता च।
रत्नामयैर्वृक्षशतैरुपेता सुदर्शनीयैः फलपुष्पमण्डितैः॥२६॥

1 B. ममातन्तर॰, J. ममोत्तोर॰

स्मृतिमन्त तस्मिन् बहुबोधिसत्त्वाः चर्याभिनिर्हारसुकोविदाश्च ।
ये शिक्षिता बुद्धशतेषु चर्या ते तत्र क्षेत्रे उपपद्य सन्ति ॥२७॥
सो च्चेज्जिनः पश्चिमके समुच्छ्रये कुमारभूमीमतिनामयित्वा ।
जहित्व कामानभिनिष्क्रमित्वा स्पृशिष्यते उत्तममग्रबोधिम् ॥२८॥
सम द्वादशा अन्तरकल्प तस्य भविष्यते आयु तदा जिनस्य ।
मनुजानपी अन्तरकल्प[1] अष्ट आयुष्प्रमाणं तहि तेष भेष्यति ॥२९॥
परिनिर्वृतस्यापि जिनस्य तस्य द्वात्रिंशतीं अन्तरकल्पपूर्णाम् ।
सद्धर्म संस्थास्यति तस्मि काले हिताय लोकस्य सदेवकस्य ॥३०॥
सद्धर्मि क्षीणे प्रतिरूपकोऽस्य द्वात्रिंशती अन्तरकल्प स्थास्यति ।
शरीरवैस्तारिक तस्य तायिनः सुसत्कृतो नरमरुतैश्च नित्यम् ॥३१॥
एतादृशः सो भगवान् भविष्यति प्रहृष्ट त्वं शारिसुता भवस्व ।
त्वमेव सो तादृशको भविष्यसि अनाभिभूतो द्विपदानमुत्तमः ॥३२॥

अथ खलु ताश्चतस्रः पर्षदो भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकादेवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्या आयुष्मतः शारिपुत्रस्येदं व्याकरणमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ भगवतोऽन्तिकात् संमुखं श्रुत्वा तुष्टा उदग्रा आत्तमनसः प्रमुदिताः प्रीतिसौमनस्यजाताः स्वकस्वकैश्चीवरैर्भगवन्तमभिच्छादमामासुः । शक्रश्च देवानामिन्द्रो ब्रह्मा च सहांपतिरन्याश्च देवपुत्रशतसहस्रकोट्यो भगवन्तं दिव्यैर्वस्त्रैरभिच्छादयामासुः । दिव्यैश्च मान्दारवैर्महामान्दारवैश्च पुष्पैरभ्यवकिरन्ति स्म । दिव्यानि च वस्त्राण्युपर्यन्तरीक्षे भ्रामयन्ति स्म । दिव्यानि च तूर्यशतसहस्राणि दुन्दुभयश्चोपर्यन्तरीक्षे पराहनन्ति स्म । महन्तं च पुष्पवर्षमभिप्रवर्षयित्वैवं च वाचं भाषन्ते स्म । पूर्वं भगवता वाराणस्यामृषिपतने मृगदावे धर्मचक्रं प्रवर्तितमिदं पुनर्भगवताद्यानुत्तरं द्वितीयं धर्मचक्रं प्रवर्तितम् । ते च देवपुत्रास्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषन्त ।

धर्मचक्रं प्रवर्तेसि लोके अप्रतिपुद्गल ।
वाराणस्यां महावीर स्कन्धानामुदयं व्ययम् ॥३३॥
प्रथमं प्रवर्तितं तत्र द्वितीयमिह नायक ।
दुःश्रद्दधेय यस्तेषां देशितोऽद्य विनायक ॥३४॥

---

1 B. मनुजानमभ्यन्तर०

बहुधर्मः श्रुतोऽस्माभिर्लोकनाथस्य संमुखम् ।
न चायमीदृशो धर्मः श्रुतपूर्वः कदाचन ॥३५॥
अनुमोदाम महावीर संधाभाष्यं महर्षिणः[1] ।
यथायों व्याकृतो ह्येष शारिपुत्रो विशारदः ॥३६॥
वयमप्येदृशाः स्यामो बुद्धा लोके अनुत्तराः ।
संधाभाष्येण देशेन्तो बुद्धबोधिमनुत्तराम् ॥३७॥
यच्छ्रुतं[2] कृतमस्माभिरस्मिँल्लोके परत्र वा
आरागितश्च यद्बुद्धः[3] प्रार्थना भोतु बोधये ॥३८॥

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रो भगवन्तमेतदवोचत्। निष्काङ्क्षोऽस्मि भगवन् विगतकथंकथो भगवतोऽन्तिकात् संमुखमिदमात्मनो व्याकरणं श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। यानि चेमानि भगवन् द्वादश वशीभूतशतानि भगवता पूर्वं शैक्षभूमौ स्थापितान्येवमववदितान्येवमनुशिष्टान्यभूवन्। एतत्पर्यवसानो मे भिक्षवो धर्मविनयो यदिदं जातिजराव्याधिमरणशोकसमतिक्रमो निर्वाणसमवसरणः। इमे च भगवन् द्वे भिक्षुसहस्रे शैक्षाशैक्षाणां भगवतः श्रावकाणां सर्वेषामात्मदृष्टिभवदृष्टिविभव[4]दृष्टिसर्वदृष्टिविवर्जितानां निर्वाणभूमिस्थिताः स्म इत्यात्मनः[5] संजानतां ते भगवतोऽ[6]न्तिकादिममेवंरूपमश्रुतपूर्वं धर्मं श्रुत्वा कथंकथामापन्नाः। तत् साधु भगवान् भाषतामेषां भिक्षूणां कौकृत्यविनोदनार्थं यथा भगवन्नेताश्चतस्रः पर्षदो निष्काङ्क्षा निर्विचिकित्सा भवेयुः।

एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत्। ननु ते मया शारिपुत्र पूर्वमेवाख्यातं यथा नानाभिनिर्हारनिर्देशविविधहेतुकारणनिदर्शनारम्बणनिरुक्त्युपायकौशल्यैर्नानाधिमुक्तानां सत्त्वानां नानाधात्वाशयानामाशयं विदित्वा तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो धर्मं देशयति। इमामेवानुत्तरां सम्यक्संबोधिमारभ्य सर्वधर्मदेशनाभिर्बोधिसत्त्वयानमेव समादापयति। अपि तु खलु पुनः शारिपुत्रौपम्यं ते करिष्यामि अस्यैवार्थस्य भूयस्या मात्रया सन्दर्शनार्थम्। तत् कस्य हेतोः। उपमयेहैकत्या विज्ञपुरुषा भाषितस्यार्थमाजानन्ति।

---

1 B. महर्षिणाम् 2 J. यच्छुभं 3 J. संबुद्धः
4 B. ०त्मदृष्टिविभव० 5 B. ०त्मान 6 B. ०तां भगवतो०

तद् यथापि नाम शारिपुत्रेह स्यात् कस्मिंश्चिदेव ग्रामे वा नगरे वा निगमे वा जनपदे वा जनपदप्रदेशे वा राष्ट्रे वा राजधान्यां वा गृहपतिर्जीर्णो वृद्धो महल्लकोऽभ्यतीतवयोऽनुप्राप्त आढ्यो महाधनो महाभोगः। महच्चास्य निवेशनं भवेदुच्छ्रितं च विस्तीर्णं च चिरकृतं च जीर्णं च द्वयोर्वा त्रयाणां वा चतुर्णां वा पञ्चानां वा प्राणिशतानामावासः। एकद्वारं च तन्निवेशनं भवेत्। तृणसंछन्नं च भवेत्। विगडितप्रासादं[1] च भवेत्। पूतिस्तम्भ-मूलं च भवेत। संशीर्णकुड्यकटलेपनं च भवेत्। तच्च सहसैव महताग्नि-स्कन्धेन सर्वपार्श्वेषु सर्वावन्तं निवेशनं प्रदीप्तं भवेत्। तस्य च पुरुषस्य बहवः कुमारकाः स्युः पञ्च वा दश विंशतिर्वा। स च पुरुषस्तस्मान्निवेश-नाद् बहिर्निर्गतः स्यात्।

अथ खलु शारिपुत्र स पुरुषस्तं स्वकं निवेशनं महताग्निस्कन्धेन समन्तात् संप्रज्वलितं दृष्ट्वा भीतस्त्रस्त उद्विग्नचित्तो भवेदेवं चानुविचिन्तयेत् प्रति-बलोऽहमनेन महताग्निस्कन्धेनासंस्पृष्टोऽपरिदग्धः क्षिप्रमेव स्वस्तिनास्माद् गृहादादीप्ताद् द्वारेण[2] निर्गन्तुं निर्धावितुम्। अपि तु य इमे ममैव पुत्रा बालकाः कुमारका अस्मिन्नेव निवेशन आदीप्ते तैस्तैः क्रीडनकैः क्रीडन्ति रमन्ति परिचारयन्ति। इमं चागारमादीप्तं न जानन्ति न बुध्यन्ते न विदन्ति न चेतयन्ति नोद्वेगमापद्यन्ते। संतप्यमाना अप्यनेन महताग्निस्कन्धेन महता च दुःखस्कन्धेन स्पृष्टाः समाना न दुःखं मनसि कुर्वन्ति। नापि निर्गमनमनसि-कारमुत्पादयन्ति।

स च शारिपुत्र पुरुषो बलवान् भवेद् बाहुबलिकः। स एवमनुविचिन्तयेदह-मस्मि बलवान् बाहुबलिकश्च। यन्न्वहं सर्वानिमान् कुमारकानेकपिण्डयित्वोत्-सङ्गेनादायास्माद् गृहान्निर्गमयेयम्। स पुनरेवमनुविचिन्तयेत्। इदं खलु निवेशनमेकप्रवेशं संवृतद्वारमेव कुमारकाश्चपलाश्चञ्चला बालजातीयाश्च मा हैव परिभ्रमेयुः। तेऽनेन महताग्निस्कन्धेनानयव्यसनमापद्येरन्। यन्नूनमह-मेतान् संचोदयेयमिति प्रतिसंख्याय तान् कुमारकानामन्त्रयते स्म। आगच्छत भवन्तः कुमारका निर्गच्छत। आदीप्तमिदं गृहं महताग्निस्कन्धेन। मा है-वात्रैव सर्वेऽनेन महताग्निस्कन्धेन धक्ष्यथानयव्यसनमापत्स्यथ। अथ खलु

---

1 J. विगड्तिप्रसादं 2 J. दूरेण

ते कुमारका एवं तस्य हितकामस्य पुरुषस्य तद्भाषितं नावबुध्यन्ते नोद्विजन्ति नोत्त्रसन्ति न सन्त्रसन्ति न सन्त्रासमापद्यन्ते न विचिन्तयन्ति न निर्धावन्ति नापि जानन्ति न विजानन्ति किमेतदादीप्तं नामेति। अन्यत्र तेन तेनैव धावन्ति विधावन्ति पुनः पुनश्च तं पितरमवलोकयन्ति। तत् कस्य हेतोः। यथापीदं बालभावत्वात्।

अथ खलु स पुरुष एवमनुविचिन्तयेत्। आदीप्तमिदं निवेशनं महताग्निस्कन्धेन संप्रदीप्तं मा हैवाहं चेमे च कुमारका इहैवानेन महताग्निस्कन्धेनानयव्यसनमापत्स्यामहे। *यन्न्वहमुपायकौशल्येनेमान् कुमारकान् अस्माद् गृहात् निष्कामयेयम्। स च पुरुषस्तेषां कुमारकाणामाशयज्ञो भवेदधिमुक्तिं च विजानीयात्। तेषां च कुमारकाणामनेकविधान्यनेकानि† क्रीडनकानि भवेयुर्विविधानि च रमणीयकानीष्टानि कान्तानि प्रियाणि मन-आपानि तानि च दुर्लभानि भवेयुः।

अथ खलु स पुरुषस्तेषां कुमारकाणामाशयं‡ जानंस्तान् कुमारकानेतदवोचत्। यानि तानि कुमारका युष्माकं क्रीडनकानि रमणीयकान्याश्चर्याद्भुतानि येषामलाभात् संतप्यथ नानावर्णानि$ बहुप्रकाराणि। तद् यथा गोरथकान्यजरथकानि मृगरथकानि। यानि भवतामिष्टानि कान्तानि प्रियाणि मन-आपानि तानि च मया सर्वाणि बहिर्निवेशनद्वारे स्थापितानि युष्माकं क्रीडनहेतोः। आगच्छन्तु भवन्तो निर्धावन्त्वस्मान्निवेशनात्¶। अहं वो यस्य यस्य येनार्थो येन प्रयोजनं भविष्यति तस्मै तस्मै तत् प्रदास्यामि। आगच्छत शीघ्रं तेषां कारणं निर्धावत। अथ खलु ते कुमारकास्तेषां क्रीडनकानां§ रमणीयकानामर्थाय यथे-

---

* M. yanūnaṃ ahaṃ upāyakauśalyena ime kumārakā ito niṣkāsayeyā so ...

† M. āvividhāni krīḍāpanākāni bhaveyuḥ vividhāni ca dhāraṇīyakāni bhaveyuḥ

‡ M. [ku]mārakānāṃ āśaya saṃjānat...te kumārakā evaṃ vadeyāt yāni tāni bho ku ...

$ M. nānāvarṇāni bahupra [kā]rāṇi tad yathā gorathamṛgarathakā yuṣmākam... ...

¶ M. ... yāth ito niveśanāto[ba]hi yuṣmākaṃ yasya yena kāryaṃ bhabiṣyati ।

§ M. [krīḍāpanakā]nāṃ ra...īyakānāṃ yathepsitānāṃ yathāsaṃkalpitānāṃ iṣṭānāṃ k[ā]ntānāṃ priyā[ṇāṃ]

प्सितानां यथासंकल्पितानामिष्टानां कान्तानां प्रियाणां मन-आपानां नामधेयानि श्रुत्वा तस्मादादीप्तादागारात[1] क्षिप्रमेवारब्धवीर्या बलवता जवेनान्योन्यम-* प्रतीक्षमाणाः कः प्रथमं कः प्रथमतरमित्यन्योन्यं संघट्टितकायास्तस्मादादीप्ता-दगारात् क्षिप्रमेव निर्धाविताः।

अथ स पुरुषः क्षेमस्वस्तिना तान् कुमारकान् निर्गतान्† दृष्ट्वाभयप्राप्तानिति विदित्वाकाशे ग्रामचत्वर उपविष्टः प्रीतिप्रामोद्यजातो निरुपादानो विगत-नीवरणो[2]ऽभयप्राप्तो भवेत्। अथ खलु ते कुमारका येन स पिता तेनोपसंक्राम-न्नुपसंक्रम्यैवं वदेयुः। देहि‡ नस्तात तानि विविधानि क्रीडनकानि रमणी-यानि। तद् यथा गोरथकान्यजरथकानि मृगरथकानि। अथ खलु शारिपुत्र स पुरुषस्तेषां स्वकानां पुत्राणां वातजवसम्पन्नान् गोरथकानेवानुप्रयच्छेत् सप्तरत्न-मयान् सवेदिकान् $सकिङ्किणीजालाभिप्रलम्बितानुच्चान् प्रगृहीतानाश्चर्याद्भुत-रत्नालंकृतान् रत्नदामकृतशोभान् पुष्पमाल्यालङ्कृतांस्तूलिकागोणिकास्तरणान् दूष्यपटप्रत्यास्तीर्णानुभयतो लोहितोपधानान् श्वेतैः¶ प्रपाण्डरैः शीघ्रजवैर्गोणै-र्योजितान् बहुपुरुषपरिगृहीतान् सवैजयन्तान् गोरथकानेव वातबलजव-सम्पन्नानेकवर्णानेकविधानेकैकस्य§ दारकस्य दद्यात्। तत् कस्य हेतोः। तथा हि शारिपुत्र स पुरुष आढ्यश्च भवेन्महाधनश्च प्रभूतकोष्ठागारश्च। स एवं मन्येत्[3]। अलं म एषां कुमारकाणामन्यैर्यानैर्दत्तैरिति। **तत् कस्य हेतोः। सर्व एवैते कुमारका ममैव पुत्राः सर्वे च मे प्रिया मन-आपाः। संविद्यन्ते च

---

* M. ... [ja]vena anyam...apratipālavanta kaḥ prathamakāḥ prathamataraka anonyasamgaṭṭitakāya ta......

† M. ...ntā dṛṣṭvā .....[ca]tvare upaviṣṭā [vid]itvā prītis[ukhi]-to bha[v]eyām nirupādāno vigatanīvaraṇ...

‡ M. ... [asam]ākam bhāmā [?] de[h]i as[m]ā[ka]m tāta tāni vividhāni krīḍāpanakāni......

$ M. ...kiṃkiṇīkāmuktā......

¶ M. ... [śve]tebhiś ca paṇḍurebhi...

§ M. ... ya ceda eka...me...ya ekamekasya...ārakasya dadyā...

** M. ... evaṃ paśy ... teṣāṃ kumārak[ā]ṇāṃ khuḍak[e]bhir yānebhi dīrṇebhi tat kasya heto sarvbe ca......

---

1 J ०दगारात 2 B ०निवरण० 3 B पश्येत्; Tib. སེམས་ཏེ

म इमान्येवंरूपाणि महायानानि *समं च मयैते कुमारकाः सर्वे चिन्तयितव्या न विषमम्। अहमपि बहुकोशकोष्ठागारः सर्वसत्त्वानामप्यहमिमान्येवंरूपाणि महायानानि दद्याम्†। किमङ्ग पुनः स्वकानां पुत्राणाम्। ते च दारकास्तस्मिन् समये तेषु महायानेष्वभिरूढाश्चर्याद्भुतप्राप्ता भवेयुः। तत् किं मन्यसे शारिपुत्र मा हैव तस्य पुरुषस्य‡ मृषावादः स्याद् येन तेषां दारकाणां पूर्वं त्रीणि यानान्युपदर्शयित्वा पश्चात् सर्वेषां महायानान्येव दत्तान्युदारयानान्येव दत्तानि।

शारिपुत्र आह। न ह्येतद् भगवन्न ह्येतत् सुगत। अनेनैव तावद् भगवन् कारणेन स पुरुषो§ न मृषावादी भवेद् यत्तेन पुरुषेणोपायकौशल्येन ते दारकास्तस्मादादीप्ताद् गृहान्निष्कासिता जीवितेन चाभिच्छादिताः। तत् कस्य हेतोः। आत्मभावप्रतिलम्भेनैव भगवन् सर्वक्रीडनकानि ¶लब्धानि भवन्ति। यद्यपि तावद् भगवन् स पुरुषस्तेषां कुमारकाणामेकरथमपि§ न दद्यात् तथापि तावद् भगवन् स पुरुषो न मृषावादी भवेत्। तत् कस्य हेतोः। तथा हि भगवंस्तेन पुरुषेण पूर्वमेवैवमनुविचिन्तितमुपायकौशल्येनाहमिमान् कुमारकांस्तस्मान्महतो दुःखस्कन्धात्** परिमोचयिष्यामीति। अनेनापि भगवन् पर्यायेण तस्य पुरुषस्य न मृषावादो भवेत्। कः पुनर्वादो यत्तेन पुरुषेण प्रभूतकोशकोष्ठागारमस्तीति कृत्वा पुत्रप्रियतामेव मन्यमानेन श्लाघमानेनैकवर्णान्येकयानानि दत्तानि यदुत महायानानि। नास्ति भगवंस्तस्य पुरुषस्य मृषावादः।

एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत्। साधु साधु शारिपुत्र।

* M. ... [ma]hāyānāni]sa]maṃ ca mayāimeṣāṃ kumārakānāṃ sarvbeṣāṃ cintayitavyaṃ na viṣaṃ ah[aṃ]...

† M. ... yānā...dy[āṃ] kiṃ puna...[sva]kānāṃ putrāṇāṃ te ca dārakā tasmiṃ samaye [tā]ni mahā......

‡ M. ... [tas]ya puruṣasya kiṃbhiḥ mṛṣāvādaṃ bhavati [ye]na teṣāṃ dārakāṇāṃ mahāy... ...

§ M. ... puruṣa amṛṣavādi bhava...yena te kumā[ra]kā ādīptāto ākārāt[o] niṣ .. ...

¶ M. ... paṇīyakāni labdh[ā]ni bhavanti kaḥ puna[p]r[ā]ṇāya(?) ya amina puruṣeṇa upāyak... ...

§ M. ṅāṃ ekarathakāmpi na dadyāt tathāpi tāvad Bhaga[v]ā[ṃ] satpuruṣ..amṛṣāvādirbhaveyata... ...

** M. [ta]to mahantāto duḥkhaskandhāto parimocayiśyāmīti imena bhagavāṃ paryāyena... ...

एवमेतच्छारिपुत्र। एवमेतद् यथा वदसि। एवमेव शारिपुत्र तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः सर्वभयविनिवृत्तः सर्वोपद्रवोपायासोपसर्गदुःखदौर्मनस्याविद्यान्धकारतमस्तिमिरपटलपर्यवनाहेभ्यः सर्वेण सर्वं सर्वथा विप्रमुक्तः। तथागतो ज्ञानबलवैशारद्यावेणिकबुद्धधर्मसमन्वागत ऋद्धिबलेनातिबलवाँल्लोकपिता महोपायकौशल्यज्ञानपरमपारमिताप्राप्तो महाकारुणिकोऽपरिखिन्नमानसो हितैष्यनुकम्पकः। स त्रैधातुके महता दुःखदौर्मनस्यस्कन्धेनादीप्तजीर्णपटलशरणनिवेशनसदृश उत्पद्यते सत्त्वानां जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासाविद्यान्धकारतमस्तिमिरपटलपर्यवनाहप्रतिष्ठानां* रागद्वेषमोहपरिमोचनहेतोरनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ समादापनहेतोः। स उत्पन्नः समानः पश्यति सत्त्वान् दह्यतः पच्यमानांस्तप्यमानान्† परितप्यमानान् जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः परिभोगानिमित्तञ्च कामहेतुनिदानं चानेकविधानि दुःखानि प्रत्यनुभवन्ति। ‡दृष्टधार्मिकं च पर्येष्टिनिदानं परिग्रहनिदानं च साम्परायिकं नरकतिर्यग्योनियमलोकेष्वनेकविधानि दुःखानि प्रत्यनुभविष्यन्ति। देवमनुष्यदारिद्र्यमनिष्टसंयोगमिष्टविनाभाविकानि§ च दुःखानि प्रत्यनुभवन्ति। तत्रैव च दुःखस्कन्धे परिवर्तमानाः क्रीडन्ति रमन्ते परिचारयन्ति नोत्त्रसन्ति न सन्त्रसन्ति न सन्त्रासमापद्यन्ते न बुध्यन्ते न चेतयन्ति ¶नोद्विजन्ति न निःसरणं पर्येषन्ते तत्रैव चादीप्तागारसदृशे त्रैधातुकेऽभिरमन्ति तेन तेनैव विधावन्ति। तेन च महता दुःखस्कन्धेनाभ्याहता न दुःखमनसिकारसंज्ञामुत्पादयन्ति।

तत्र$ शारिपुत्र तथागत एवं पश्यति। अहं खल्वेषां सत्त्वानां पिता। मया ह्येते सत्त्वा अस्मादेवंरूपान्महतो दुःखस्कन्धात् परिमोचयितव्या मया चैषां

* M. ... [avi]dyāndhāk... ...ra... ... [dve]ṣamohāgni... ...

† M. ...tapyantā paritapya saṃtapyantā jarāvyādhiśoka parideva... ...

‡ M. ...vanti dṛṣṭadharmikaṃ ca paryeṣṭinidā...[pa]rigraha-nidānaṃ saṃparāyikam ca [na]ra[ka]... ...

§ M. ... [i]ṣṭavinābhāvāni ca duḥkhāni pratyanu[bha]vant[i] tatra ca mahante duḥkhaskandhe pārivarttamā[nā]... ...

¶ M. ... ntanti ha udvījanti na nīsaranaṃ paryeśa[nt]i tatra caivo...ādīptākārasadṛśe traidhātuke a]bhiram... ...

$ M. tatra Sāriputra tathāgata evaṃ paśyati ahaṃ hi imeṣāṃ satvānām pitā. Maya ca... ...

सत्त्वानामप्रमेयमचिन्त्यं* बुद्धज्ञानसुखं दातव्यं येनैते सत्त्वाः क्रीडिष्यन्ति रमिष्यन्ति परिचारयिष्यन्ति विक्रीडितानि च करिष्यन्ति।

तत्र शारिपुत्र तथागत एवं पश्यति। सचेदहं ज्ञानबलोऽस्मीति कृत्वर्द्धिबलोऽस्मीति कृत्वानुपायेनैषां† सत्त्वानां तथागतज्ञानबलवैशारद्यानि संश्रावयेयं नैते सत्त्वा एभिर्धर्मैर्निर्यायेयुः। तत् कस्य हेतोः। अध्यवसिता ह्यमी सत्त्वाः पञ्चसु कामगुणेषु त्रैधातुकरत्यामपरिमुक्ता जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासेभ्यो ‡दह्यन्ते पच्यन्ते तप्यन्ते परितप्यन्ते। अनिर्धावितास्त्रैधातुकादादीप्तजीर्णपटलशरणनिवेशनसदृशात् कथमेते बुद्धज्ञानं परिभोक्ष्यन्ते।

तत्र शारिपुत्र तथागतो यद् यथापि नाम स पुरुषो बाहुबलिकः स्थापयित्वा बाहुबलमुपायकौशल्येन§ तान् कुमारकांस्तस्मादादीप्तादागारा[1]न्निष्कासयेन्निष्कासयित्वा च तेषां पश्चादुदाराणि महायानानि दद्यात्। एवमेव शारिपुत्र तथागतोऽप्यर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तथागतज्ञानबलवैशारद्यसमन्वागतः¶ स्थापयित्वा तथागतज्ञानबलवैशारद्यमुपायकौशल्यज्ञानेनादीप्तजीर्णपटलशरणनिवेशनसदृशात् त्रैधातुकात् सत्त्वानां निष्कासनहेतोस्त्रीणि $यानान्युपदर्शयति यदुत श्रावकयानं प्रत्येकबुद्धयानं बोधिसत्त्वयानमिति। त्रिभिश्च यानैः सत्त्वाँल्लोभयत्येवं चैषां वदति। मा भवन्तोऽस्मिन्नादीप्तागारसदृशे त्रैधातुकेऽभिरमध्वं **हीनेषु रूपशब्दगन्धरसस्पर्शेषु। अत्र हि यूयं त्रैधातुकेऽभिरताः पञ्चकामगुणसहगतया तृष्णया दह्यथ तप्यथ परितप्यथ। निर्धावध्वमस्मात् त्रैधातुकात् त्रीणि यानान्यनुप्राप्स्यथ यदिदं श्रावकयानं प्रत्येकबुद्धयानं†† बोधिसत्त्वयानमिति। अहं वोऽत्र स्थाने

---

* M. ... acintikaṃ buddhajñānasukha[ṃ] dātavya[ṃ] yena ete satvā rāmīyu krīḍeyu vikrīḍanīyāni... ...

† M. ... [u]pāyenā ime satvān tathāgata-jñānadarśana-bala-vaiśāradyaṃ śaṃśrāvayeyaṃ na ete satvā... ...

‡ M. ... sya-u[p]āyāsebhir dahyanti paridahyanti anirdāyitā traidhātukāto ādiptāśaraṇā-sa-ṛ... ...

§ M. ... sarvbaṃ bala-vīrya-upāyā-kauśalyena te k[u]māraka tata ādīptato ākārāto niṣkrā... ...

¶ M. ...bala-vaiśāradya-samanyāgato sthāpayitvā tathāgata-balavaiśā... ...

$ M. ... trīṇi yānāni deśay...yāna pratyeka... ...

** M. ... [abhira]matha hī[n]...gandharasa... ...

†† M. ... [pra]tyeka[buddha... ...

---

1 J ०दगारा०

प्रतिभूरहं वो दास्याम्येतानि त्रीणि यानान्यभियुज्यध्वे त्रैधातुकान्निःसरणहेतोः। एवं चैतांल्लोभयामि। एतानि भोः सत्त्वा यान्यार्याणि चार्यप्रशस्तानि च महारमणीयकसमन्वागतानि चाकृपणमेतैर्भवन्तः क्रीडिष्यथ रमिष्यथ परिचारयिष्यथ। इन्द्रियबलबोध्यङ्गध्यानविमोक्षसमाधिसमापत्तिभिश्च महतीं रतिं प्रत्यनुभविष्यथ। महता च सुखसौमनस्येन समन्वागता भविष्यथ।

तत्र शारिपुत्र ये सत्त्वाः पण्डितजातीया भवन्ति ते तथागतस्य लोकपितुरभिश्रद्दधन्ति। अभिश्रद्दधित्वा च तथागतशासनेऽभियुज्यन्त उद्योगमापद्यन्ते। तत्र केचित् सत्त्वा परघोषश्रवानुगमनमाकाङ्क्षमाणा आत्मपरिनिर्वाणहेतोश्चतुरार्यसत्यानुबोधाय तथागतशासनेऽभियुज्यन्ते। त उच्यन्ते श्रावकयानमाकाङ्क्षमाणास्त्रैधातुकान्निर्धावन्ति तद् यथापि नाम तस्मादादीप्तादगारादन्यतरे[1] दारका मृगरथमाकाङ्क्षमाणा निर्धाविताः। अन्ये सत्त्वा अनाचार्यकं ज्ञानं दमशमथमाकाङ्क्षमाणा आत्मपरिनिर्वाणहेतोर्हेतुप्रत्ययानुबोधाय तथागतशासनेऽभियुज्यन्ते। त उच्यन्ते प्रत्येकबुद्धयानमाकाङ्क्षमाणास्त्रैधातुकान्निर्धावन्ति तद् यथापि नाम तस्मादादीप्तादगारादन्यतरे[1] दारका अजरथमाङ्क्षमाणा निर्धाविताः। अपरे पुनः सत्त्वाः सर्वज्ञज्ञानं[2] बुद्धज्ञानं स्वयम्भुज्ञानमनाचार्यकं ज्ञानमाकाङ्माणा बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च सर्वसत्त्वपरिनिर्वाणहेतोस्तथागतज्ञानबलवैशारद्यानुबोधाय तथागतशासनेऽभियुज्यन्ते। त उच्यन्ते महायानमाकाङ्क्षमाणास्त्रैधातुकान्निर्धावन्ति। तेन कारणेनोच्यन्ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इति। तद् यथापि नाम तस्मादादीप्तादगारादन्यतरे दारका गोरथमाकाङ्क्षमाणा निर्धाविताः।

तद् यथापि नाम शारिपुत्र स पुरुषस्तान् कुमारकांस्तस्मादादीप्तादगारान्निर्धावितान्[3] दृष्ट्वा क्षेमस्वस्तिभ्यां परिमुक्तानभयप्राप्तानिति विदित्वात्मानं च महाधनं विदित्वा तेषां दारकाणामेकमेव यानमुदारमनुप्रयच्छेत् एवमेव शारिपुत्र तथागतोऽप्यर्हन् सम्यक्संबुद्धो यदा पश्यत्यनेकाः सत्त्वकोटीस्त्रैधातुकात् परिमुक्ता दुःखभयभैरवोपद्रवपरिमुक्तास्तथागतशासनद्वारेण[4] निर्धाविताः परि-

---

1 J तस्मादादीप्तागाराद॰

2 J पुनः सर्वज्ञ॰

3 J ॰दीप्तागारान्नि॰

4 B ॰शासने द्वारेण

मुक्ताः सर्वभयोपद्रवकान्तारेभ्यो निर्वृतिसुखप्राप्ताः। तानेतान् शारिपुत्र तस्मिन् समये तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः प्रभूतो महाज्ञानबलवैशारद्यकोश इति विदित्वा सर्वे चैते ममैव पुत्रा इति ज्ञात्वा बुद्धयानेनैव तान् सत्त्वान् परिनिर्वापयति। न च कस्यचित् सत्त्वस्य प्रत्यात्मिकं परिनिर्वाणं वदति। सर्वांश्च तान् सत्त्वांस्तथागतपरिनिर्वाणेन महापरिनिर्वाणेन परिनिर्वापयति। ये चापि ते शारिपुत्र सत्त्वास्त्रैधातुकात् परिमुक्ता भवन्ति तेषां तथागतो ध्यान-विमोक्षसमाधिसमापत्तीरार्याणि परमसुखानि क्रीडनकानि रमणीयकानि ददाति सर्वाण्येतान्येकवर्णानि। तद् यथापि नाम शारिपुत्र तस्य पुरुषस्य न मृषावादो भवेद् येन त्रीणि यानान्युपदर्शयित्वा तेषां कुमारकाणामेकमेव महायानं सर्वेषां दत्तं सप्तरत्नमयं सर्वालङ्कारविभूषितमेकवर्णमेवोदारयानमेव सर्वेषामग्र-यानमेव दत्तं भवेत् एवमेव शारिपुत्र तथागतोऽप्यर्हन् सम्यक्संबुद्धो न मृषा-वादी[3] भवति येन पूर्वमुपायकौशल्येन त्रीणि यानान्युपदर्शयित्वा पश्चान्महा-यानेनैव सत्त्वान् परिनिर्वापयति। तत् कस्य हेतोः। तथागतो हि शारिपुत्र प्रभूतज्ञानबलवैशारद्यकोशकोष्ठागारसमन्वागतः प्रतिबलः सर्वसत्त्वानां सर्वज्ञ-ज्ञानसहगतं धर्ममुपदर्शयितुम्। अनेनापि शारिपुत्र पर्यायेणैवं वेदितव्यम्। यथोपायकौशल्यज्ञानाभिनिर्हारैस्तथागत एकमेव महायानं देशयति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

यथा हि पुरुषस्य भवेदगारं जीर्णं महन्तं च सुदुर्बलं च।
विशीर्णप्रासादु तथा भवेत स्तम्भाश्च मूलेषु भूवेषु पूतिकाः॥३९
गवाक्षहर्म्या गडितैकदेशा विशीर्णं कुड्यं कटलेपनश्च।
जीर्णु प्रवृद्धोद्धृतवेदिकं[1] च तृणच्छदं सर्वत ओपतन्तम्॥४०
शतान पञ्चान अनूनकानां आवासु सो तत्र भवेत प्राणिनाम्।
बहूनि चा[2] निष्कुटसंकटानि उच्चारपूर्णानि जुगुप्सितानि॥४१
गोपानसी विगडित तत्र सर्वा कुड्याश्च भित्तीश्च तथैव स्रस्ताः।
गृध्राण कोट्यो निवसन्ति तत्र पारावतोलूक तथान्यपक्षिणः॥४२
आशीविषा दारुण तत्र सन्ति देशप्रदेशेषु[3] महाविषोग्राः।
विचित्रिका वृश्चिक-मूषिकाश्च एतान आवासु सुदुष्टप्राणिनाम्॥४३

1 B जीर्णप्रवृद्धं धुतवेदिकं 2 B च
3 B देशे प्र०

देशे च देशे अमनुष्य[1]भूयो उच्चारप्रस्त्रावविनाशितश्च ।
कृमिकीटखद्योतकपूरितश्च[2] श्वभिः शृगालैश्च निनादितश्च ॥४४
भेरुण्डका दारुण तत्र सन्ति मनुष्यकुणपानि च भक्षयन्तः[3] ।
तेषां च निर्याणु प्रतीक्षमाणाः श्वानाः शृगालाश्च वसन्त्यनेके ॥४५
ते दुर्बला नित्य क्षुधाभिभूता देशेषु देशेषु विखादमानाः ।
कलहं करोन्ताश्च निनादयन्ति सुभैरवं तद्गृहमेवरूपम् ॥४६
सुरौद्रचित्ता पि वसन्ति यक्षा मनुष्यकुणपानि विकड्ढमानाः ।
देशेषु देशेषु वसन्ति तत्र शतापदी गोनसकाश्च व्याडाः ॥४७
देशेषु देशेषु च निक्षिपन्ति ते पोतकान्यालयनानि कृत्वा ।
न्यस्तानि न्यस्तानि च तानि तेषां ते यक्षभूयो परिभक्षयन्ति ॥४८
यदा च ते यक्ष भवन्ति तृप्ताः परसत्त्व खादित्व सुरौद्रचित्ताः ।
परसत्त्वमांसैः परितृप्तगात्राः कलहं तदा तत्र करोन्ति तीव्रम् ॥४९
विध्वस्तलेनेषु वसन्ति तत्र कुम्भाण्डका दारुणरौद्रचित्ताः ।
वितस्तिमात्रास्तथ हस्तमात्रा द्विहस्तमात्राश्चनुचंक्रमन्ति ॥५०॥
ते चापि श्वानान् परिगृह्य पादैरुत्तानकान् कृत्व तथैव भूमौ ।
ग्रीवासु चोत्पीड्य विभर्त्सयन्तो[4] व्यावाधयन्तश्च[5] रमन्ति तत्र ॥५१॥
नानाश्च कृष्णाश्च तथैव दुर्बला उच्चा महन्ताश्च वसन्ति प्रेताः ।
जिघत्सिता भोजन मार्गमाणा आर्तस्वरं क्रन्दिषु तत्र तत्र ॥५२॥
सूचीमुखा गोणमुखाश्च केचित् मनुष्यमात्रास्तथ श्वानमात्राः ।
प्रकीर्णकेशाश्च करोन्ति शब्दमाहारतृष्णापरिदह्यमानाः ॥५३॥
चतुर्दिशं चात्र विलोकयन्ति गवाक्ष उल्लोकनकेहि नित्यम् ।
ते यक्षप्रेताश्च पिशाचकाश्च गृध्राश्च आहार गवेषमाणाः ॥५४॥

1 B देशे च अमनु०
2 B पूतिकश्च
3 B ०पानि विभक्त०
4 B वितंसयन्तो
5 B व्यायासयन्तश्च ; Tib. ཁང་བུར་བཅུག་པ ।

M. 53 ... ... bhakṣā ।
prakīrṇakeśāccāśca karo......i.........ṃ āhāra-tṛṣṇāy... ॥
M. 54 ... ... ।
... ... [ā]hāra-gameṣamānā ॥

एतादृशं भैरवु तद्गृहं भवेत् महन्तमुच्चं च सुदुर्बलं च ।
विजर्जरं दुर्बलमित्वरं च पुरुषस्य एकस्य परिग्रहं भवेत् ॥५५॥
स च बाह्यतः स्यात् पुरुषो गृहस्य निवेशनं तच्च भवेत् प्रदीप्तम् ।
सहसा समन्तेन चतुर्दिशं च ज्वालासहस्रैः परिदीप्यमानम् ॥५६॥
वंशाश्च दारूणि च अग्नितापिताः करोन्ति शब्दं गुरुकं सुभैरवम् ।
प्रदीप्त स्तम्भाश्च तथैव भित्तयो यक्षाश्च प्रेताश्च मुचन्ति नादम् ॥५७॥
ज्वालूषिता[1] गृध्रशताश्च भूयः कुम्भाण्डकाः प्लोष्टमुखा भ्रमन्ति ।
समन्ततो व्याडशताश्च तत्र नदन्ति क्रोशन्ति च दह्यमानाः ॥५८॥
पिशाचकास्तत्र बहू भ्रमन्ति संतापिता अग्निन मन्दपुण्याः ।
दन्तेहि पाटित्व ते[2]अन्यमन्यं रुधिरेण सिञ्चन्ति च दह्यमानाः ॥५९॥
भेरुण्डका कालगताश्च तत्र खादन्ति सत्त्वाश्च ते[2] अन्यमन्यम् ।
उच्चार दह्यत्यमनोज्ञगन्धः प्रवायते लोकि चतुर्दिशासु ॥६०॥
शतापदीयो प्रपलायमानाः कुम्भाण्डकास्ताः परिभक्षयन्ति ।
प्रदीप्तकेशाश्च भ्रमन्ति प्रेताः क्षुधाय दाहेन च दह्यमानाः ॥६१॥

---

1 B संलूषिता ; Tib. ཚིག་པར་འགྱུར། 2 J ति

M. 55 Etādṛś... ... bhīravatan niveśanaṃ ma... ।
... ... ॥
M. 56 ... stasya āsyān niveśanna tacca bha dīptam ।
sahasā sa ... ... ॥
M. 57 ... ... ।
patamti s[t]aṃbhācca tathaiva bha...ya...pretāśca
karo[nti]...॥
M. 58 ... ... ।
... ... krośu dahyamāṇā ॥
M. 59 Pi......bahu bh......manti s ... ... ।
... ... ॥
M. 60 ... ... [ta]tra khādanti vyāḍāni ca e[ka]mekam ।
uccāradahy...am ... ... ॥
M. 61 ... ... yanti ।
pradīptakeśāśca bhramanti pretā kṣudhāya agnīna
ca...hyamāṇā ॥

एतादृशं भैरव तन्निवेशनं ज्वालासहस्रैर्हि विनिश्चरद्भिः ।
पुरुषश्च सो तस्य गृहस्य स्वामी द्वारस्मि अस्थासि विपश्यमानः ॥६२॥
शृणोति चासौ स्वक[1] अत्र पुत्रान् क्रीडापनैः[2] क्रीडनसक्तबुद्धीन् ।
रमन्ति ते क्रीडनकप्रमत्ता यथापि बाला अविजानमानाः ॥६३॥
श्रुत्वा च सो तत्र प्रविष्टु क्षिप्रं प्रमोचनार्थाय तदात्मजानाम् ।
मा मह्य बाला इमि सर्वे दारका दह्येयु नश्येयु च क्षिप्रमेव ॥६४॥
स भाषते तेषमगारदोषान् दुःखं इदं भोः कुलपुत्र दारुणम् ।
विविधाश्च सत्त्वेह अयं च अग्नि महन्तिका दुःखपरंपरा तु[3] ॥६५॥
आशीविषा यक्ष सुरौद्रचित्ताः कुम्भाण्डप्रेता बहवो वसन्ति ।
भेरुण्डका श्वानशृगालसंघा गृध्राश्च आहार गवेषमाणाः ॥६६॥
एतादृशास्मिन्[4] बहवो वसन्ति विनापि चाग्नेः परमं सुभैरवम् ।
दुःखं इदं केवलमेवरूपं समन्ततश्चाग्निरयं प्रदीप्तः ॥६७॥
ते चोद्यमानास्तथ बालबुद्धयः कुमारकाः क्रीडनके प्रमत्ताः ।
न चिन्तयन्ते पितरं भणन्तं न चापि तेषां मनसीकरोन्ति ॥६८॥

---

1 B स्वके 2 J क्रीड़ापनक॰ 3 B ॰पराल 4 B ॰दृशाल

M. 62 [E]tādṛśc... ... ... ।
... ... [svā]mi dvārasmin asthin paśyamāṇā ॥

M. 63 Śṛṇoti...ti ca atra(?) orasā krīḍamā ... ... ।
... ... ॥

M. 64 Śrutv[ā] ca...st...ṣṭa kṣipraṃ parimo[ca]nārthāya tad-ātma-jānām ।
mā mam ... ... ॥

M. 65 ... [bhā]ṣ[a]ti duḥ[kh] ... ... ।
vividhāni sa...a...[a]yaṃśca ag ... ... ॥

M. 66 ... ... ।
... ...[svā]na... ... ... māṇā... ॥

M. 67 E...[dṛ]śa at[ra] ... ... ।
... ... ॥

M. 68 ...r...āti bāla-buddha[ku]mārakākr ... ... ।
... ... ॥

पुरुषश्च सो तत्र तदा विचिन्तयेत् सुदुःखितोऽस्मी[1] इह पुत्रचिन्तया ।
किं मह्य पुत्रेहि अपुत्रकस्य मा नाम दह्येयुरिहाग्निना इमे ॥६९॥
उपायु[2] सो चिन्तयि तस्मि काले लुब्धा इमे क्रीडनकेषु बालाः ।
न चात्र क्रीडा च रती च काचिद् बालान हो[3] यादृशु मूढभावः ॥७०॥
स तानवोचच्छृणुथा कुमारका नानाविधा यानक या ममास्ति ।
मृगैरजैर्गोणवरैश्च युक्ता उच्चा महन्ता समलंकृता च ॥७१॥
ता बाह्यतो अस्य निवेशनस्य निर्धावथा तेहि करोथ कार्यम् ।
युष्माकमर्थे मय कारितानि निर्याथ तैस्तुष्टमनाः समेत्य ॥७२॥
ते यान एतादृशका निशाम्य आरब्धवीर्यास्त्वरिता हि भूत्वा ।
निर्धावितास्तत्क्षणमेव सर्वे आकाशि तिष्ठन्ति दुखेन मुक्ताः ॥७३॥
पुरुषश्च सो निर्गत[4] दृष्ट्व दारकान् ग्रामस्य मध्ये स्थितु चत्वरस्मिन् ।
उपविश्य सिंहासनि तानुवाच अहो अहं निर्वृतु अद्य मार्षाः ॥७४॥
ये दुःखलब्धा मम ते तपस्विनः पुत्राः प्रिया ओरस विंश बालाः ।
ते दारुणे दुर्गगृहे अभूवन् बहुजन्तुपूर्णे च सुभैरवे च ॥७५॥

---

1 B ०स्मि 2 B उपाय 3 B हे 4 B निर्गति

M. 69 ... ...c[i]ntayi ... ... ।
kiṃ mahya putrebh[i] ... mānāma ... ॥
M. 70 ... ... ।
...ca atra [kr]īḍ...t...cia...l...ya. mūḍha-lobham ॥
M. 71 Sa tān avoca śru... ... ... ।
...[ma]hantā [ra]thagoṇa yukta ... ... ॥
M. 72 Te bāhyata [a]sya ni...nasya...thātebhi kasokrīḍā-kārāṃ ।
... ... ॥
M. 73 ...[etādṛ]śakā [śru]ṇitvā ārabdha-vīryyātvaritāṃ tvar[i]tvā ।
nirddhāpitāṃ tasmi kṣaṇasmi sarvbe a ... ॥
M. 74 ... ... ।
[u]paviṣṭa sīhāsani abravī girā aho a[haṃ]...rv... taṃ a... ॥
M. 75 ... ...i ... tā niveśana bahu du... ।
...r...sudāru[ṇe] ... ... ॥

आदीप्तके ज्वालसहस्रपूर्णे रता च ते क्रीडरतीषु आसन्।
मया च ते मोचित अद्य सर्वे येनाहु[1] निर्वाणु समागतोऽद्य ॥७६॥
सुखस्थितं तं पितरं विदित्वा उपगम्य ते दारक एवमाहुः।
ददाहि नस्तात यथाभिभाषितं त्रिविधानि यानानि मनोरमाणि ॥७७॥
सचेत्तव[2] सत्यक तात सर्वं यद्भाषितं तत्र निवेशने ते।
त्रिविधानि यानानि ह संप्रदास्ये ददस्व कालोऽयमिहाद्य तेषाम् ॥७८॥
पुरुषश्च सो कोशवली भवेत सुवर्णरूप्यामणिमुक्तिकस्य।
हिरण्य दासाश्च अनल्पकाः स्युरुपस्थपे एकविधा स याना[3] ॥७९॥
रत्नामया[4] गोणरथा[4] विशिष्टाः[4] सवेदिकाः[4] किङ्किणिजालनद्धाः[4]।
छत्रध्वजेभिः समलङ्कृताश्च[5] मुक्तामणीजालिकछादिताश्च[5] ॥८०॥
सुवर्णपुष्पाण कृतैश्च दामै[6]र्देशेषु देशेषु प्रलम्बमानैः।
वस्त्रैरुदारैः परिसंवृताश्च प्रत्यास्तृता[7] दुष्यवरैश्च शुक्लैः ॥८१॥
मृदुकान पट्टान तथैव तत्र वरतूलिकासंस्तृत येऽपि ते रथाः।
प्रत्यास्तृताः कोटिसहस्रमूल्यैर्वरैश्च कोच्कैर्वक[8]हंसलक्षणैः ॥८२॥
श्वेताः सुपुष्टा बलवन्त गोणा महाप्रमाणा अभिदर्शनीयाः।
ये योजिता रत्नरथेषु तेषु परिगृहीताः[9] पुरुषैरनेकैः ॥८३॥

---

1 B येनाह; Tib. དེ་བས་ང ། 2 J सचैव तं

3 B ॰पस्थायका नेकविधान॰ 4 J ॰न् ; i.e. puts the words in accusative plural. 5 J ॰तांश्च 6 J सहस्रदामै॰

7 J ॰स्तृतान् 8 J कोटम्बक॰ 9 J परी॰

M. 76 ... ...[a]haṃ nirvṛta adya māriṣā ... ।
... ... ॥
M. 77 ...kh...ta[ṃ] taṃ pitaraṃ ... ... i ... ।
... ... ॥
M. 78 ...cehi te satya dadāhi tāta...bhāṣitaṃ tatra niveś... ।
... ... ॥
M. 79 ....[bha]veyāṃ suvarṇa-rūpya-maṇi-mukā-cānām ।
hiraṇya... ... ... ॥
M. 80 ... ...jālamaṇḍitānāṃ n... ।
ddhvajebhi chatrebhi svalaṃkṛtā ca ... ॥

एतादृशान् सो पुरुषो ददाति पुत्राण सर्वाण वरान् विशिष्टान् ।
ते चापि तुष्टात्तमनाश्च[1] तेहि दिशाश्च विदिशाश्च व्रजन्ति क्रीडकाः ॥८४॥
एमेव[2] हं शारिसुता महर्षी सत्त्वान त्राणश्च पिता च भोमि ।
पुत्राश्च ते प्राणिन सर्वि मह्यं त्रैधातुके कामविलग्न बालाः ॥८५॥
त्रैधातुकं चो[3] यथ तन्निवेशनं सुभैरवं दुःखशताभिकीर्णम् ।
अशेषतः प्रज्वलितं समन्ताज्जातीजराव्याधिशतैरनेकैः ॥८६॥
अहं च त्रैधातुकमुक्त शान्तो एकान्त स्थायी पवने वसामि ।
त्रैधातुकं चो[4] ममिदं परिग्रहो ये ह्यत्र दह्यन्ति ममेति पुत्राः ॥८७॥
अहं च आदीनव तत्र दर्शयी विदित्व त्राणं अहमेव चैषाम् ।
न चैव मे ते श्रुणि सर्वि बाला यथापि कामेषु विलग्नबुद्धयः ॥८८॥
उपायकौशल्यमहं प्रयोजयी यानानि त्रीणि प्रवदामि चैषाम् ।
ज्ञात्वा च त्रैधातुकि नेकदोषान् निर्धावनार्थाय वदाम्युपायम् ॥८९॥
मां चैव ये निश्रित भोन्ति पुत्राः षडभिज्ञत्रैविद्यमहानुभावाः ।
प्रत्येकबुद्धाश्च भवन्ति येऽत्र अविवर्तिका ये चिह बोधिसत्त्वाः ॥९०॥
समान पुत्राण हु तेष तत्क्षणमिमेन दृष्टान्तवरेण पण्डित ।
वदामि एकं इमु बुद्धयानं परिगृह्णथा सर्वि जिना भविष्यथ ॥९१॥
तच्चा वरिष्ठं सुमनोरमं च विशिष्टरूपं चिह सर्वलोके ।
बुद्धान ज्ञानं द्विपदोत्तमानामुदाररूपं तथ वन्दनीयम् ॥९२॥
बलानि ध्यानानि तथा विमोक्षाः समाधिनां कोटिशता च नेका ।
अयं रथो ईदृशको वरिष्ठो रमन्ति येनो[5] सद बुद्धपुत्राः ॥९३॥
क्रीडन्त[6] एतेन क्षपेन्ति रात्रयो दिवसांश्च पक्षानृतवोऽथ मासान् ।
संवत्सरानन्तरकल्पमेव च क्षपेन्ति कल्पान,सहस्रकोट्यः ॥९४॥
रत्नामयं यानमिदं वरिष्ठं गच्छन्ति येनो[5] इह बोधिमण्डे ।
विक्रीडमाना बहुबोधिसत्त्वा ये चो शृणोन्ती[7] सुगतस्य श्रावकाः ॥९५॥
एवं प्रजानाहि त्वमद्य तिष्य नास्तीह यानं द्वितियं कहचित् ।
दिशो दशा[8] सर्वे गवेषयित्वा स्थापेत्वुपायं पुरुषोत्तमानाम् ॥९६॥

1 B तुष्टान्तमनाश्च
2 B एवमेव
3 B च
4 B च
5 B येन
6 B ०न्ति
7 B च श्रृणोन्ति
8 B दश

पुत्रा ममा[1] यूयमहं पिता वो मया च निष्कासित यूय दुःखात्।
परिदह्यमाना बहुकल्पकोट्यस्त्रैधातुकातो भयभैरवातः ॥९७॥
एवं च हं तत्र वदामि निर्वृतिमनिर्वृता यूय तथैव चाद्य।
संसारदुःखादिह यूय मुक्ता बौद्धं तु यानं व[2] गवेषितव्यम् ॥९८॥
ये बोधिसत्त्वाश्च इहास्ति केचिच्छृण्वन्ति सर्वे मम बुद्धनेत्रीम्।
उपायकौशल्यमिदं जिनस्य येनो विनेती[3] बहुबोधिसत्त्वान् ॥९९॥
हीनेषु कामेषु जुगुप्सितेषु रता यदा भोन्तिमि अत्र[4] सत्त्वाः।
दुःखं तदा भाषति लोकनायको अनन्यथावादिरिहार्यसत्यम् ॥१००॥
ये चापि दुःखस्य अजानमाना मूलं न पश्यन्ति ह बालबुद्धयः।
मार्गं हि तेषामनुदर्शयामि समुदागमस्तृष्ण[5] दुःखस्य सम्भवः ॥१०१॥
तृष्णानिरोधोथ[6] सदा अनिश्रिता निरोधसत्यं तृतियं इदं मे।
अनन्यथा येन च मुच्यते नरो मार्गं हि भावित्व विमुक्त भोति ॥१०२॥
कुतश्च ते शारिसुता विमुक्ता असन्तग्राहातु विमुक्त भोन्ति।
न च ताव ते सर्वत मुक्त भोन्ति अनिर्वृतांस्तान् वदतीह नायकः ॥१०३॥
किकारणं नास्य वदामि मोक्षमप्राप्यिमामुत्तम[7]मग्रबोधिम्।
ममैष छन्दो अहु धर्मराजा सुखापनार्थायिह लोकि जातः ॥१०४॥
इय शारिपुत्रा[8] मम धर्ममुद्रा या पश्चिमे कालि मयाद्य[9] भाषिता।
हिताय लोकस्य सदेवकस्य दिशासु विदिशासु च देशयस्व ॥१०५॥
यश्चापि ते भाषति[10] कश्चि सत्त्वो अनुमोदयामीति वदेत वाचम्।
मूर्ध्नेन चेदं प्रतिगृह्य सूत्रं अविवर्तिकं तं नरु धारयेस्त्वम् ॥१०६॥
दृष्टाश्च तेनो[11] पुरिमास्तथागताः सत्कारु तेषां च कृतो अभूषि।
श्रुतश्च धर्मो अयमेवरूपो य एत सूत्रं अभिश्रद्दधेत ॥१०७॥
अहं च त्वं चैव भवेत दृष्टो अयं च सर्वो मम भिक्षुसंघः।
दृष्टाश्च सर्वे इमि बोधिसत्त्वा ये श्रद्दधे भाषितमेत[12] मह्यम् ॥१०८॥

---

1 B मम 2 B च 3 B ०ति
4 B यत्र 5 J समुदागता० 6 B ०धार्थ
7 B मोक्षमप्राप्तिमामु० 8 B ०त्र 9 B पश्चकाले मम अद्य
10 J भाषिति 11 B तेन 12 B ०मग्र।

सूत्रं इमं बालजनप्रमोहनमभिज्ञज्ञानान मि एतु[1] भाषितम्।
विषयो हि नैवास्तिह श्रावकाणां प्रत्येकबुद्धान गतिर्न चात्र ॥१०९॥
अधिमुक्तिसारस्तुव शारिपुत्र किंवा पुनर्मह्य इमेऽन्यश्रावकाः।
एतेऽपि श्रद्धाय ममैव यान्ति प्रत्यात्मिकं ज्ञानु न चैव विद्यते ॥११०॥
मा चैव त्वं स्तम्भिषु मा च मानिषु मायुक्तयोगीन वदेसि एतत्।
बाला हि कामेषु सदा प्रमत्ता अजानका धर्मु क्षिपेयु भाषितम् ॥१११॥
उपायकौशल्य क्षिपित्व[2] मह्यं या बुद्धनेत्री सद लोकि संस्थिता।
भृकुटिं करित्वान क्षिपित्व यानं विपाकु तस्येह शृणोहि तीव्रम् ॥११२॥
क्षिपित्व सूत्रं इदमेवरूपं मयि तिष्ठमाने परिनिर्वृते वा।
भिक्षूषु वा तेषु खिलानि कृत्वा तेषां विपाकं ममिहं[3] शृणोहि ॥११३॥
च्युत्वा मनुष्येषु अवीचि तेषां प्रतिष्ठ भोती परिपूर्णकल्पात्[4]।
ततश्च भूयोऽन्तरकल्पनेकांश्च्युताश्च्युतास्तत्र पतन्ति[5] बालाः ॥११४॥
यदा च नरकेषु च्युता भवन्ति ततश्च तिर्यक्षु व्रजन्ति भूयः।
सुदुर्बलाः श्वानशृगालभूताः परेष[6] क्रीडापनका भवन्ति ॥११५॥
वर्णेन ते कालक तत्र भोन्ति कल्माषका व्राणिक कण्डुलाश्च।
निर्लोमका दुर्बल भोन्ति भूयो विद्वेषमाणा मम अग्रबोधिम् ॥११६॥
जुगुप्सिता प्राणिषु नित्य भोन्ति लोष्टप्रहाराभिहता रुदन्तः।
दण्डेन[7] सन्त्रासित तत्र तत्र क्षुधापिपासाहत शुष्कगात्राः ॥११७॥
उष्ट्राथ वा गर्दभ भोन्ति भूयो भारं वहन्तः कशदण्डताडिताः।
आहारचिन्तामनुचिन्तयन्तो ये बुद्धनेत्री क्षिपि बालबुद्धयः ॥११८॥
पुनश्च ते क्रोष्टुक भोन्ति तत्र बीभत्सकाः काणकु कुण्डकाश्च[8]।
उत्पीडिता ग्रामकुमारकेहि लोष्टप्रहाराभिहताश्च बालाः ॥११९॥
ततश्च्यवित्वान च भूयु बालाः पञ्चाशतीनां सम योजनानाम्।
दीर्घात्मभावा हि भवन्ति प्राणिनो जडाश्च मूढाः परिवर्तमानाः ॥१२०॥

---

1 B ज्ञात्वा न ममैत
2 J ०त्वा
3 J मयिहं
4 B ०कल्पान्
5 B ०श्च्युताश्च तत्र प्रप०
6 J परेषु
7 B दण्डेषु
8 J कुण्ठकाश्च ; Tib. འཁྱོང་པོ །

अपादका भोन्ति च कोडसक्किनो विखाद्यमाना बहुप्राणिकोटिभिः ।
सुदारुणां ते अनुभोन्ति वेदनां क्षिपित्व सूत्रं इदमेवरूपम् ॥१२१॥
पुरुषात्मभावं च यदा लभन्ते ते कुण्डका लङ्गक भोन्ति तत्र ।
कुब्जाथ काणा च जडा जघन्या अश्रद्दधन्ता इम सूत्र मह्यम् ॥१२२॥
अप्रत्यनीयाश्च भवन्ति लोके पूतीमुखात्तेष प्रवाति गन्धः ।
यक्षग्रहो उक्रमि तेष काये अश्रद्दधन्तानिम बुद्धबोधिम् ॥१२३॥
दरिद्रका पेषणकारकाश्च उपस्थायका नित्य परस्य दुर्बलाः ।
आबाध तेषां बहुकाश्च भोन्ति अनाथभूता विहरन्ति लोके ॥१२४॥
यस्यैव ते तत्र करोन्ति सेवनामदातुकामो भवती स तेषाम् ।
दत्तंपि चो नश्यति क्षिप्रमेव फलं हि पापस्य इमेवरूपम् ॥१२५॥
यच्चापि ते तत्र लभन्ति औषधं सुयुक्तरूपं कुशलेहि दत्तम् ।
तेनापि तेषां रुजु भूय वर्धते सो व्याधिरन्तं न कदाचि गच्छति ॥१२६॥
अन्येहि चौर्याणि कृतानि भोन्ति डमराथ डिम्बास्तथ विग्रहाश्च ।
द्रव्यापहाराश्च कृतास्तथान्यैर्निपतन्ति तस्योपरि पापकर्मणः ॥९२७॥
न जातु सो पश्यति लोकनाथं नरेन्द्रराजं महि शासमानम् ।
तस्याक्षणेष्वेव हि वासु भोति इमां क्षिपित्वा मम बुद्धनेत्रीम् ॥१२८॥
न चापि सो धर्म शृणोति बालो बधिरश्च सो भोति अचेतनश्च ।
क्षिपित्व बोधीमिममेवरूपामुपशान्ति तस्या न कदाचि भोति ॥१२९॥
सहस्रनेका नयुतांश्च भूयः कल्पान कोट्यो यथ गङ्गबालिकाः ।
जडात्मभावो विकलश्च भोति क्षिपित्व सूत्रं इमु पापकं फलम् ॥१३०॥
उद्यानभूमी नरकोऽस्य भोति निवेशनं तस्य अपायभूमिः ।
खरसूकरा क्रोष्टुक भूमिसूचकाः प्रतिष्ठितस्येह भवन्ति नित्यम् ॥१३१॥
मनुष्यभावत्वमुपेत्य चापि अन्धत्व बधिरत्व जडत्वमेति ।
परप्रेष्य सो भोति दरिद्र नित्यं तत्कालि तस्याभरणानिमानि ॥१३५॥
वस्त्राणि चो व्याधयु[1] भोन्ति तस्य व्रणान कोटीनयुताश्च काये ।
विचर्चिका कण्डु तथैव पामा कुष्ठं किलासं तथ आमगन्धः ॥१३३॥
सत्कायदृष्टिश्च घनास्य भोति उदीर्यते क्रोधबलं च तस्य ।
संरागु तस्यातिभृशं च भोति तिर्याण योनीषु च सो सदा रमी ॥१३४॥

1 B व्याधय

सचेदहं शारिसुताद्य तस्य परिपूर्णकल्पं प्रवदेय दोषान् ।
यो ही ममा[1] एतु क्षिपेत[2] सूत्रं पर्यन्तु दोषाण न शक्य गन्तुम् ॥१३५॥
संपश्यमानो इदमेव चार्थं त्वां संदिशामी अहु शारिपुत्र ।
मा हैव त्वं बालजनस्य अग्रतो भाषिष्यसे सूत्रमिमेवरूपम् ॥१३६॥
ये तू इह व्यक्त बहुश्रुताश्च स्मृतिमन्तु[3] ये पण्डित ज्ञानवन्तः ।
ये प्रस्थिता उत्तममग्रबोधिं तान् श्रावयेस्त्वं परमार्थमेतत् ॥१६७॥
दृष्टाश्च येही बहुबुद्धकोट्यः कुशलं च यै रोपितमप्रमेयम् ।
अध्याशयश्चा दृढ येष चो[4] स्यात्तान् श्रावयेस्त्वं परमार्थमेतत् ॥१३८॥
ये वीर्यवन्तः सद मैत्रचित्ता भावेन्ति मैत्रीमिह दीर्घरात्रम् ।
उत्सृष्टकाया तथ जीविते च तेषामिदं सूत्र भणेः समक्षम् ॥१३९॥
अन्योन्यसंकल्प सगौरवाश्च तेषां[5] च वालेहि न संस्तवोऽस्ति ।
ये चापि तुष्टा गिरिकन्दरेषु तान् श्रावयेस्त्वं इद सूत्र भद्रकम् ॥१४०॥
कल्याणमित्रांश्च निषेवमाणाः पापांश्च मित्रान् परिवर्जयन्ताः ।
यानीदृशान् पश्यसि बुद्धपुत्रांस्तेषामिदं सूत्र प्रकाशयेसि ॥१४१॥
अच्छिद्रशीला मणिरत्नसादृशा वैपुल्यसूत्राण परिग्रहे स्थिताः ।
पश्येसि यानीदृश बुद्धपुत्रांस्तेषाग्रतः सूत्रमिदं वदेसि ॥१४५॥
अक्रोधना ये सद आर्जवाश्च कृपासमन्वागत सर्वप्राणिषु ।
सगौरवा ये सुगतस्य अन्तिके तेषाग्रतः सूत्रमिदं वदेसि ॥१४३॥
यो धर्मु भाषे परिषाय मध्ये असङ्गप्राप्तो वदि युक्तमानसः ।
दृष्टान्तकोटीनयुतैरनेकैस्तस्येद सूत्रं उपदर्शयेसि ॥१४४॥
मूर्ध्नाञ्जलिं यश्च करोति बद्ध्वा सर्वज्ञभावं परिमार्गमाणः ।
दशो दिशो[6] योऽपि च चङ्क्रमेत सुभाषितं भिक्षु गवेषमाणः ॥१४५॥
वैपुल्यसूत्राणि च धारयेत न चास्य रुच्यन्ति कदाचिदन्ये ।
एकांपि गाथां न च धारयेऽन्यतस्तं श्रावयेस्त्वं[7] वरसूत्रमेतत् ॥१४६॥

---

1 B मया 2 B क्षिपेय 3 B ०मन्त
4 B चो 5 B येषां 6 B दिशो दश
7 B ०न्यतः संश्रावयेस्त्वं

तथागतस्यो[1] यथ धातु धारयेत्तथैव यो मार्गति कोचि तं नरः।
एमेव यो मार्गति सूत्रमीदृशं लभित्व चो[2] मूर्धनि धारयेत ॥१४७॥
अन्येषु सूत्रेषु न काचि चिन्ता[3] लोकायतैरन्यतरैश्च शास्त्रैः।
बालान एतादृश भोन्ति गोचरास्तांस्त्वं विवर्जित्व प्रकाशयेरिदम् ॥१४८॥
पूर्णं पि कल्पं अहु शारिपुत्र वदेयमाकारसहस्रकोट्यः।
ये प्रस्थिता उत्तममग्रबोधिं तेषाग्रतः सूत्रमिदं वदेसि ॥१४९॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याय औपम्यपरिवर्तो नाम तृतीयः ॥३॥

---

1 B ०तस्य 2 B च 3 B न कदाचि चिन्ता।

अधिमुक्तिपरिवर्तः

अथ खल्वायुष्मान् सुभूतिरायुष्मांश्च महाकात्यायन आयुष्मांश्च महाकाश्यप आयुष्मांश्च महामौद्गल्यायन इममेवंरूपमश्रुतपूर्वं धर्मं श्रुत्वा भगवतोऽन्तिकात् संमुखमायुष्मतश्च शारिपुत्रस्य व्याकरणं श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधावाश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता औद्बिल्यप्राप्तास्तस्यां वेलायामुत्थायासनेभ्यो येन भगवांस्तेनोपसंक्रामन्नुपसंक्रम्यैकांसमुत्तरासङ्गं[1] कृत्वा दक्षिणं जानु पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य[2] भगवन्तमभिमुखमुल्लोकयमाना अवनतकाया अभिनतकायाः प्रणतकायास्तस्यां वेलायां भगवन्तमेतदवोचन्[3] ।

वयं हि भगवन् जीर्णा वृद्धा महल्लका अस्मिन् भिक्षुसंघे स्थविरसंमता जराजीर्णीभूता निर्वाणप्राप्ताः स्म इति भगवन्निरुद्यमा अनुत्तरायां सम्यक् संबोधावप्रतिबलाः स्माप्रतिवीर्यारम्भाः स्म । यदापि भगवान् धर्मं देशयति[4] चिरं निषण्णश्च भगवान् भवति वयं च तस्यां धर्मदेशनायां प्रत्युपस्थिता भवामः । तदाप्यस्माकं भगवन् चिरं निषण्णानां भगवन्तं चिरं पर्युपासितानामङ्गप्रत्यङ्गानि दुःखन्ति सन्धिविसन्धयश्च दुःखन्ति । ततो वयं भगवन् भगवतो धर्मं देशयमानस्य* शून्यतानिमित्ताप्रणिहितं सर्वमाविष्कुर्मो नास्माभिरेषु बुद्धधर्मेषु बुद्धक्षेत्रव्यूहेषु वा बोधिसत्त्वविक्रीडितेषु वा तथागतविक्रीडितेषु वा स्पृहोत्पादिता । तत् कस्य हेतोः । यच्चास्माद्†भगवंस्त्रैधातुकान्निर्धाविता निर्वाणसंज्ञिनो वयं च जराजीर्णाः । ततो भगवन्न‡स्माभिरप्यन्ये बोधिसत्त्वा अववदिता अभूवन्ननुत्तरायां सम्यक्संबोधावनुशिष्टाश्च न च भगवंस्तत्रास्माभिरेकमपि स्पृहाचित्तमुत्पादितमभूत् । ते वयं भगवन्नेतर्हि भगवतोऽन्तिकाच्छ्रावकाणामपि व्याकरणमनुत्तरायां सम्यक्

---

1 J भगवांस्तेनोपसंक्रम्यैकांसमु०

2 B प्रणामयित्वा

3 J अवोचत्

4 J देशयेत्

---

* M. [de]śayamāṇasy[a]

† M. c=aiva Bhagavāṃ tr(ai)dh

‡ M. na ca Bhagavāṃ asmebhi

संबोधौ भवतीति श्रुत्वाश्चर्याद्भुतप्राप्ता महालाभप्राप्ताः* स भगवन्नद्य सहसैवेम-मेवंरूपमश्रुतपूर्वं तथागतघोषं श्रुत्वा महारत्नप्रतिलब्धाश्च स भगवन्नप्रमेय-रत्नप्रतिलब्धाश्च स। भगवन्नमार्गितमपर्येष्टमचिन्तितमप्रार्थितं[1] चास्माभि-†र्भगवन्निदमेवंरूपं महारत्नं प्रतिलब्धम्। प्रतिभाति नो भगवन् प्रतिभाति नः सुगत।

तद् यथापि नाम भगवन् कश्चिदेव पुरुषः पितुरन्तिकादपक्रामेत् ‡ सोऽपक्रम्या-न्यतरं जनपदप्रदेशं गच्छेत्। स तत्र बहूनि वर्षाणि विप्रवसेद् विंशतिं वा त्रिंशद्वा चत्वारिंशद् वा पञ्चाशद् वा। अथ स भगवन् महान् पुरुषो भवेत् स च दरिद्रः स्यात् स च वृत्तिं पर्येषमाण §आहारचीवरहेतोर्दिशो विदिशः[2] प्रक्रामन्नन्यतरं जनपदप्रदेशं गच्छेत्। तस्य च स पितान्यतमं जनपदं¶ प्रक्रान्तः स्याद् बहुधनधान्यहिरण्यकोशकोष्ठागारश्च भवेद् बहुसुवर्णरूप्यमणिमुक्तावैडूर्य-शङ्खशिलाप्रवाडजातरूपरजतसमन्वागतश्च भवेद् बहुदासीदासकर्मकर-पौरुषेयश्च भवेद् बहुहस्त्यश्वरथगवेडकसमन्वागतश्च$ भवेन्महापरिवारश्च** भवेन्महाजनपदेषु च धनिकः स्यादायोगप्रयोगकृषिवणिज्यप्रभूतश्च भवेत्।

अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुष आहारचीवरपर्येष्टिहेतोर्ग्रामनगरनिगम-जनपदराष्ट्रराजधानीषु ††पर्यटमानोऽनुपूर्वेण यत्रासौ पुरुषो बहुधनहिरण्य-

1 B ०मपर्येष्टिमचि०   2 B ०र्दश दिशः

* M. āścarya prāptā mahā lābh

† M. pratilabdhāś ca asmebh[i] ... ryeṣ. c ... asme [bhi]

‡ M. Bhagavāṃ kaścid eva daha[ro] ... [sā]ntikāto pakrame ... pad,

§ M. sa Bhagavāṃ mahanto puru ... [pu]traśc a.........vṛtti paryeṣ ... [ā]hā[ra]

¶ M. na prakrānto bhaveyaṃ ... kāra-prabh[ūtaś] ca [bhave]yāṃ bahu suva(r)ṇa ... [śaṅ]kh(a)śil[ā]

$ M. [gav]eḍakaprabhūtaś ca bhaveyāṃ

** M. bhaveyāṃ mahā janapada pra ṣu ca dha ... n(i)ko bhaveyā

†† M. [na]gara nigama rā[ja] ... [ṣ]u vicaranto yena sa puriṣo mahā dhano bah ... (u) hiraṇya(ko)

सुवर्णकोशकोष्ठागारस्तस्यैव पिता वसति तन्नगरमनुप्राप्तो भवेत्। अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुषस्य पिता बहुधनहिरण्यकोशकोष्ठागारस्तस्मिन् नगरे वसमानस्तं पञ्चाशद्वर्षनष्टं पुत्रं सततसमितमनुस्मरेत्* समनुस्मरमाणश्च न कस्यचिदाचक्षेदन्यत्रैक एवात्मनाध्यात्मं संतप्येदेवं च चिन्तयेत्। अहमस्मि जीर्णो वृद्धो महल्लकः प्रभूतं मे हिरण्यसुवर्णधनधान्यकोशकोष्ठागारं† संविद्यते न च मे पुत्रः कश्चिदस्ति। मा हैव मम कालक्रिया भवेत् सर्वमिदमपरिभुक्तं विनश्येत्। स तं पुनः पुनः पुत्रमनुस्मरेत्। अहो नामाहं निर्वृतिप्राप्तो ‡ भवेयं यदि मे स पुत्र इमं धनस्कन्धं परिभुञ्जीत।

अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुष आहारचीवरं पर्येषमाणोऽनुपूर्वेण§ येन तस्य प्रभूतहिरण्यसुवर्णधनधान्यकोशकोष्ठागारस्य समृद्धस्य पुरुषस्य¶ निवेशनं तेनोपसंक्रामेत्$। अथ खलु भगवन् स तस्य दरिद्रपुरुषस्य पिता स्वके निवेशनद्वारे महत्या ब्राह्मणक्षत्रियविट्शूद्रपरिषदा परिवृतः पुरस्कृतो महासिंहासने** सपादपीठे सुवर्णरूप्यप्रतिमण्डित उपविष्टो हिरण्यकोटीशतसहस्रैर्व्यवहारं कुर्वन् वालव्यजनेन वीज्यमानो विततविताने पृथिवीप्रदेशे मुक्तकुसुमाभिकीर्णे रत्नदामाभिप्रलम्बिते†† महत्यर्द्ध्योपविष्टः स्यात्। अद्राक्षीत् स भगवन् दरिद्रपुरुषस्तं स्वकं पितरं स्वके निवेशनद्वारे एवंरूपयर्द्ध्योपविष्टं महता जनकायेन परिवृतं गृहपतिकृत्यं कुर्वाणम्। दृष्ट्वा‡‡ च पुनर्भीतस्त्रस्तः संविग्नः संहृष्टरोमकूपजात उद्विग्नमानस एवमनुविचिन्तयामास। सह-

---

* M. [*ko*]śa koṣṭākāraṃ ... māṇa satataṃ paṃcāśa varṣa palāvitaṃ pu ... tra[*ṃ*] anusma

† M. evaṃ ca cinteyāṃ a[*haṃ*] ... mahalako bahuṃ ca me nā(*ma*) hiraṇy ... kośa koṣṭākā

‡ M. kta vinaśyeyāṃ sa *(ca)* ... anusmareyāṃ ahaṃ hi nāma sodṛśe ... (n)irv(*b*)āna pr.

§ M, paryeṣṭi paryeṣamāṇ(o)

¶ M. hiraṇya kośa koṣṭākārasya pu

$ M. [*nive*]śa[*na*]ṃ te

** M. pariṣāyāṃ gṛha pati ... [*pura*] skṛta...parivṛta maha mā (?)

†† M. ...iru(?) vejīyam pṛthivī pra pralambhi [*te*]

‡‡ M. riddhīye anupraviṣṭa...dṛṣṭv [*ā*]

सैवायं मया राजा वा राजमात्रो वासादितो नास्त्यस्माकमिह किंचित् कर्म। गच्छामो वयम्। येन दरिद्रवीथी* तत्रास्माकमाहारचीवरमल्पकृच्छ्रेणैव उत्पत्स्यते। अलं मे चिरं विलम्बितेन। मा हैवाहमिह वैष्टिको वा गृह्येयान्यतरं वा दोषमनुप्राप्नुयाम्।

अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुषो दुःखपरंपरामनसिकारभयभीतस्त्वरमाणः† प्रक्रामेत् पलायेन्न तत्र संतिष्ठेत्। अथ खलु भगवन् स आढ्यः पुरुषः स्वके निवेशनद्वारे सिंहासन उपविष्टस्तं स्वकं पुत्रं सहदर्शनेनैव प्रत्यभिजानीयात्। दृष्ट्वा च पुनस्तुष्ट उदग्र‡ आत्तमनस्कः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातो भवेदेवं च चिन्तयेत्। आश्चर्यं यावद् यत्र हि नामास्य महतो हिरण्यसुवर्णधनधान्यकोशकोष्ठागारस्य परिभोक्तोपलब्धः। अहं चैतमेव पुनः[1] पुनः समनुस्मरामि। अयं च स्वयमेवेहागतः। अहं च जीर्णो वृद्धो महल्लकः§।

अथ खलु भगवन् स पुरुषः पुत्रतृष्णासंपीडितस्तस्मिन् क्षणलवमुहूर्ते जवनान् पुरुषान् संप्रेषयेत्। गच्छत मार्षा एतं पुरुषं शीघ्रमानयध्वम्। अथ खलु भगवंस्ते पुरुषाः सर्व एव जवेन प्रधावितास्तं[2] दरिद्रपुरुषमध्यालम्बेयुः¶। अथ खलु दरिद्रपुरुषस्तस्यां§ वेलायां भीतस्त्रस्तः संविग्नः संहृष्टरोमकूपजात उद्विग्नमानसो दारुणमार्तस्वरं मुञ्चेदारवेद् विरवेत्। नाहं युष्माकं किंचिदपराध्यामीति[3]वाचं भाषेत। अथ खलु ते पुरुषा बलात्कारेण तं दरिद्रपुरुषं विरवन्तमप्याकर्षेयुः**। अथ खलु स दरिद्रपुरुषो भीतस्त्रस्तः ††संविग्न उद्विग्नमानस एवं च चिन्तयेत्। मा तावदहं वध्यो दण्ड्यो भवेयं नश्यामीति। स मूर्छितो

---

1 J. पनः 2 J. प्रधावित्वा तं 3 B. अपराध्यमिति

---

* M. [va] yaṃ yena daridra vīdik

† M. manasi kārebhi tvara

‡ M. (pu)na udāgra cint

§ M. r...vṛddho mahalako sa tṛṣṇa prā. ... tasmi(m) samaye tasmiṃ k(ṣ)a(ṇ)e tasmi la

¶ M. tvā taṃ puruṣaṃ adyālambheyuḥ

§ M. [pu]ruṣas tāyāṃ velāyaṃ dhāruṇa ārtta svaraṃ [mu]

** M. na ākaṇḍeyuḥ atha sa daridra

†† M. udvigno nyun āhaṃ vadyo nirnīyām īti

धरण्यां प्रपतेत् विसंज्ञश्च* स्यादासन्ने चास्य स पिता भवेत्। स तान् पुरुषानेवं वदेत्। मा भवन्त एतं पुरुषमानयन्त्विति** तमेनं शीतलेन वारिणा परिसिञ्चित्वा† न भूय आलपेत्। तत् कस्य हेतोः। जानाति स गृहपतिस्तस्य दरिद्रपुरुषस्य हीनाधिमुक्तिकतामात्मनश्चोदारस्थामतां जानीते च ममैष‡ पुत्र इति।

अथ खलु भगवन् स गृहपतिरुपायकौशल्येन§ न कस्यचिदाचक्षेन्ममैष$ पुत्र इति। अथ खलु भगवन् स गृहपतिरन्यतरं पुरुषमामन्त्रयेत्। गच्छ त्वं भोः पुरुष। एनं दरिद्रपुरुषमेवं वदस्व। गच्छ त्वं भोः पुरुष येनाकाङ्क्षसि मुक्तोऽसि। एवं वदति स पुरुषस्तस्मै प्रतिश्रुत्य येन स दरिद्रपुरुषस्तेनोपसंक्रामेदुपसंक्रम्य तं दरिद्रपुरुषमेवं वदेत्। गच्छ त्वं भोः पुरुष येनाकाङ्क्षसि मुक्तोऽसीति। अथ खलु स दरिद्रपुरुष ¶ इदं वचनं श्रुत्वाश्चर्याद्भुतप्राप्तो भवेत्। स *** उत्थाय तस्मात् पृथिवीप्रदेशाद् येन†† दरिद्रवीथी तेनोपसंक्रामेदाहारचीवरपर्येष्टिहेतोः। अथ खलु स गृहपतिस्तस्य दरिद्र§§पुरुषस्याकर्षणहेतोरुपायकौशल्यं प्रयोजयेत्$$। स तत्र द्वौ पुरुषौ प्रयोजयेद्¶¶ दुर्वर्णावल्पौजस्कौ। गच्छतां भवन्तौ योऽसौ पुरुष इहागतोऽभूत्। तं युवां द्विगुणया दिवसमुद्रयात्मवचनेनैव भरयित्वेह मम निवेशने‡‡‡ कर्म कारापयेथाम्। सचेत् स एवं वदेत् किं कर्म कर्तव्यमिति स युवाभ्यामेवं वक्तव्यः संकारधानं शोधयितव्यं सहावाभ्या-

---

* M. [mū] rcchā āgaccheyā[m] vis

** M. (tam) puruṣaṃ anayavatha nam e

† M. [pa]riṣiṃcitvā na bhūyam ā(lape) yā ... [ka]sya heto jānāti [s]o

‡ M. jānāti ca mam eṣa putra

§ M. (pur)uṣa upāya kau...

$ M. (ācā) kṣati mama eṣo pu

¶ M. si atha daridra pu

*** M. (prā)pto bhaveyāṃ usthāya pṛthi...

†† M. yena taṃ daridrā ve

§§ M. puruṣasya ā

$$ M. ...(k)au(śa)lyaṃ prayoja(ye)yāṃ

¶¶ M. saṃprayo

‡‡‡ M. [i]ha niv.

मिति। अथ तौ पुरुषौ तं दरिद्रपुरुषं पर्येषयित्वा* तया क्रियया संपादयेताम्†। अथ खलु तौ द्वौ पुरुषौ स च दरिद्रपुरुषो वेतनं गृहीत्वा तस्य महाधनस्य पुरुषस्यान्तिकात्तस्मिन्नेव निवेशने संकारधानं शोधयेयुः। तस्यैव च महाधनस्य पुरुषस्य गृहपरिसरे कटपलिकुञ्चिकायां वासं कल्पयेयुः। स चाढ्यः‡ पुरुषो गवाक्षवातायनेन तं स्वकं पुत्रं पश्येत् संकारधानं शोधयमानम्। दृष्ट्वा च पुनराश्चर्यप्राप्तो भवेत्।

अथ खलु स गृहपतिः स्वकान्निवेशनादवतीर्यापनयित्वा माल्याभरणान्यपनयित्वा मृदुकानि वस्त्राणि चौक्षाण्युदाराणि मलिनानि वस्त्राणि प्रावृत्य** दक्षिणेन पाणिना पिटकं परिगृह्य§ पांसुना स्वगात्रं दूषयित्वा दूरत एव संभाषमाणो[1] येन स दरिद्रपुरुषस्तेनोपसंक्रामेदुपसंक्रम्यैवं वदेत्। वहन्तु भवन्तः पिटकानि मा तिष्ठत हरत पांसूनि। अनेनोपायेन¶ तं पुत्रमालपेत्$ संलपेच्चैनं वदेत्। इहैव त्वं भोः पुरुष कर्म कुरुष्व मा भूयोऽन्यत्र गमिष्यसि। सविशेषं तेऽहं वेतनकं††दास्यामि। येन येन च ते कार्यं भवेत्तद्विश्रब्धं§§ मां याचेर्यदि वा कुण्डमूल्येन यदि वा कुण्डिकामूल्येन यदि वा स्थालिकामूल्येन यदि वा काष्ठमूल्येन यदि वा लवणमूल्येन यदि वा भोजनेन यदि वा प्रावरणेन। ‡‡अस्ति मे भोः पुरुष जीर्णशाटी। सचेत्तया ते कार्यं$$ स्याद् याचेरहं तेऽनुप्रदास्यामि¶¶। येन येन ते भोः पुरुष

---

1 B संभापयमाणो

---

* M. (*pa*)ryeṣitvā ...... † M. sampādeyāsu

‡ M. sa ca āḍhya puruṣo ....

** M. dh(ū)ṣita gātra s.m.

§ M. ca dakṣ .... [*piṭa*] kam ādhāyā paṃsu

¶ M. (*u*)pāye (*na*)...... $ M. .s, putram āl.

†† M. viśeṣan te vet. $$ M. ...k. bhaveyā visra. yācey

‡‡ M. na asti ca me bh. §§ M. saci taṃ kārya bhaveyā a

¶¶ M. dāsyām ī(*ti*)

कार्यमेवंरूपेण परिष्कारेण तं तमेवाहं ते सर्वमनुप्रदास्यामि*। निर्वृतस्त्वं भोः पुरुष भव यादृशस्ते† पिता तादृशस्तेऽहं मन्तव्यः। तत् कस्य हेतोः‡। अहं$ च वृद्धस्त्वं च दहरो मम च त्वया बहु कर्म कृतमिमं संकारधानं शोधयता¶ न च त्वया§ भोः पुरुषात्र** कर्म कुर्वता शाठ्यं वा वक्रता वा कौटिल्यं वा मानो वा म्रक्षो वा कृतपूर्वः करोषि वा। सर्वथा ते भोः पुरुष§§ न समनुपश्याम्येकमपि पापकर्म‡‡ यथैषामन्येषां पुरुषाणां कर्म कुर्वतामिमे दोषाः संविद्यन्ते। यादृशो मे पुत्र औरसस्तादृशस्त्वं ममाद्याग्रेण भवसि††।

अथ खलु भगवन् स¶¶ गृहपतिस्तस्य दरिद्रपुरुषस्य पुत्र[1] इति नाम कुर्यात् स च दरिद्रपुरुषस्तस्य$$ गृहपतेरन्तिके पितृसंज्ञामुत्पादयेत्। अनेन भगवन् पर्यायेण स गृहपतिः पुत्रकामतृषितो विंशतिवर्षाणि तं पुत्रं संकारधानं शोधापयेत्***। अथ विंशतेर्वर्षाणामत्ययेन स दरिद्रपुरुषस्तस्य गृहपतेर्निवेशने विश्रब्धो भवेन्निष्क्रमणप्रवेशे तत्रैव च कटपलिकुञ्चिकायां वासं कल्पयेत्।

अथ खलु भगवंस्तस्य गृहपतेर्ग्लान्यं प्रत्युपस्थितं भवेत् स मरणकालसमयं चात्मनः प्रत्युपस्थितं समनुपश्येत्। स तं दरिद्रपुरुषमेवं वदेत्। आगच्छ त्वं भोः पुरुष। इदं मम प्रभूतं हिरण्यसुवर्णधनधान्यकोशकोष्ठागार-

---

1 J ०स्तस्य पुत्र

---

* M. sarvbaṃ dāsyām iti nivṛ.

† M. ṣa bhavāhi yādṛśas te

‡ M. kasya heto　　　$ M. aha(ṃ) ṛ

¶ M. r. dhānaṃ sodhayamāṇena tv.

§ M. ca tvayā priya cakṣu......... ** M. puruṣa ...tra gaṭā

§§ M. ḥ karosi vā sarvbas te bho puru

‡‡ M. pi pāpa dharma yathā imeṣām any. ... (puru)ṣāṇāṃ gatamānānāṃ

†† M. (bhav)āhi　　¶¶ M. atha sa Bhagavāṃ āḍhya pu

$$ M. tasya daridra puruṣasya nāma la. eya s. ... pu-ṣo sya a

*** M. (ā)ḍhya puruṣaḥ putra-kāma-tṛṣita vi (ṃ) ... (śa) ti varṣāṇi putro saṃkāra-dhānaṃ sodh. ey (āṃ)

मस्त्यहं बाढग्लान इच्छाम्येतं यस्य दातव्यं यतश्च ग्रहीतव्यं यच्च निधातव्यं भवेत् सर्वं संजानीयाः। तत् कस्य हेतोः। यादृश एवाहमस्य द्रव्यस्य स्वामी तादृशस्त्वमपि मा च मे त्वं किंचिदतो विप्रणाशयिष्यसि।

अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुषोऽनेन पर्यायेण तच्च तस्य गृहपतेः प्रभूतं हिरण्यसुवर्णधनधान्यकोशकोष्ठागारं संजानीयादात्मना च ततो निःस्पृहो भवेन्न च तस्मात् किंचित् प्रार्थयेदन्तशः सक्तुप्रस्थमूल्यमात्रमपि तत्रैव च कटपलिकुञ्चिकायां वासं कल्पयेत्तामेव दरिद्रचिन्तामनुविचिन्तयमानः।

अथ खलु भगवन् स गृहपतिस्तं पुत्रं शक्तं परिपालकं परिपक्वं विदित्वाव-मर्दितचित्तमुदारसंज्ञया च पौर्विकया दरिद्रचिन्तयार्तीयन्तं जेहीयमाणं जुगुप्स-मानं विदित्वा मरणकालसमये प्रत्युपस्थिते तं दरिद्रपुरुषमानाय्य महतो ज्ञातिसंघस्योपनामयित्वा राज्ञो वा राजमात्रस्य वा पुरतो नैगमजानपदानां च संमुखमेवं संश्रावयेत्। शृण्वन्तु भवन्तोऽयं मम पुत्र औरसो मयैव जनितः। अमुकं नाम नगरं तस्मादेष पञ्चाशद्वर्षो नष्टः। अमुको नामैष नाम्नाहम-प्यमुको नाम। ततश्चाहं नगरादेतमेव मार्गमाण इहागतः। एष मम पुत्रोऽह-मस्य पिता। यः कश्चिन्ममोपभोगोऽस्ति तं सर्वमस्मै पुरुषाय निर्यातयामि यच्च मे किंचिदस्ति प्रत्यात्मकं धनं तत् सर्वमेष एव जानाति।

अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुषस्तस्मिन् समय इममेवंरूपं घोषं श्रुत्वाश्चर्या-द्भुतप्राप्तो भवेदेवं च विचिन्तयेत् सहसैव मयेदमेव तावद् हिरण्यसुवर्णधन-धान्यकोशकोष्ठागारं प्रतिलब्धमिति।

एवमेव भगवन् वयं तथागतस्य पुत्रप्रतिरूपकाः। तथागतश्चास्माकमेवं वदति पुत्रा मम यूयमिति यथा स गृहपतिः। वयं च भगवंस्तिसृभिर्दुःख-ताभिः संपीडिता अभूम। कतमाभिस्तिसृभिर्यदुत दुःखदुःखतया संस्कारदुःख-तया विपरिणामदुःखतया च संसारे च हीनाधिमुक्तिकाः। ततो वयं भगवता बहून् धर्मान् प्रत्यवरान् संकारधानसदृशाननुविचिन्तयिताः। तेषु चास्म प्रयुक्ता घटमाना व्यायच्छमाना निर्वाणमात्रं च वयं भगवन् दिवसमुद्रामिव पर्येषमाणा मार्गामः। तेन च वयं भगवन्निर्वाणेन प्रतिलब्धेन तुष्टा भवामो बहु च लब्धमिति मन्यामहे तथागतस्यान्तिकादेषु धर्मेष्वभियुक्ता घटित्वा व्याय-मित्वा। प्रजानाति च तथागतोऽस्माकं हीनाधिमुक्तिकतां ततश्च भगवानस्मानु-पेक्षते न संभिनत्ति नाचष्टे योऽयं तथागतस्य ज्ञानकोश एष एव युष्माकं भविष्यतीति। भगवांश्चास्माकमुपायकौशल्येनास्मिंस्तथागतज्ञानकोशे दायादान्

संस्थापयति। निःस्पृहाश्च वयं भगवंस्तत एवं जानीम एतदेवास्माकं बहुकरं यद्वयं तथागतस्यान्तिकाद्दिवसमुद्राभिव निर्वाणं प्रतिलभामहे। ते वयं भगवन् बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां तथागतज्ञानदर्शनमारभ्योदारां धर्मदेशनां कुर्मस्तथागतज्ञानं विवरामो दर्शयाम उपदर्शयामो वयं भगवंस्ततो निःस्पृहाः समानाः। तत् कस्य हेतोः। उपायकौशल्येन तथागतोऽस्माक-मधिमुक्तिं प्रजानाति। तच्च वयं न जानीमो न बुध्यामहे यदिदं भगवतैतर्हि कथितं यथा वयं भगवतो भूताः पुत्रा भगवांश्चास्माकं स्मारयति तथागत-ज्ञानदायादान्। तत् कस्य हेतोः। यथापि नाम वयं तथागतस्य भूताः पुत्रा इति। अपि[1] तु खलु पुनर्हीनाधिमुक्ताः सचेद् भगवानस्माकं पश्येदधिमुक्ति-बलं बोधिसत्त्वशब्दं भगवानस्माकमुदाहरेद् वयं पुनर्भगवता द्वे कार्ये कारापिता बोधिसत्त्वानां चाग्रतो हीनाधिमुक्तिका इत्युक्तास्ते चोदारायां बुद्धबोधौ समादापिताः। अस्माकं चेदानीं भगवानधिमुक्तिबलं ज्ञात्वेदमुदाहृतवाननेन वयं भगवन् पर्यायेणैवं वदामः। सहसैवास्माभिर्निःस्पृहैराकाङ्क्षितममा-र्गितमपर्येषितमचिन्तितमप्रार्थितं सर्वज्ञतारत्नं प्रतिलब्धं यथापीदं तथागतस्य पुत्रैः।

अथ खल्वायुष्मान् महाकाश्यपस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

आश्चर्यभूता स्म तथाद्भुताश्च औद्बिल्यप्राप्ता स्म श्रुणित्व घोषम्।
सहसैव अस्माभिरयं तथाद्य मनोज्ञघोषः श्रुतु नायकस्य ॥१॥
विशिष्टरत्नान महन्तराशिर्मुहूर्तमात्रेणयमद्य लब्ध।
न चिन्तितो नापि कदाचि प्रार्थितस्तं श्रुत्व आश्चर्यगता स्म सर्वे ॥२॥
यथापि बालः पुरुषो भवेत उत्प्लावितो बालजनेन सन्तः।
पितुः सकाशातु अपक्रमेत अन्यं च देशं व्रजि सो सुदूरम् ॥३॥

---

1 J भूताः पुत्राः। अपि

---

2 M. ...r...tna...mahanta-r ... ... ।
... ... ॥
3 M. ...[*bhave*]y (*a*)ṃ utpādi(*to*)...la...nena bālaḥ ... ।
pito sakāśā[*to*] ... ... ॥

पिता च तं शोचति तस्मि काले पलायितं ज्ञात्व स्वकं हि पुत्रम् ।
शोचन्तु सो दिग्विदिशासु अंचे[1] वर्षाणि पञ्चाशदनूनकानि ॥४॥
तथा च सो पुत्र गवेषमाणो अन्यं महन्तं नगरं हि गत्वा ।
निवेशनं मापिय तत्र तिष्ठेत् समर्पितो कामुगणेहि पञ्चभिः ॥५॥
बहु॰ हिरण्यं च सुवर्णरूप्यं धान्यं धनं शङ्खशिलाप्रवाड़म् ।
हस्ती च अश्वाश्च पदातयश्च गावः पशूश्चैव तथैड़काश्च ॥६॥
प्रयोग आयोग तथैव क्षेत्रा दासी च दासा बहु प्रेष्यवर्गः ।
सुसत्कृतः प्राणिसहस्रकोटिभी राज्ञश्च सो वल्लभु नित्यकालम् ॥७॥
कृताञ्जली तस्य भवन्ति नागरा ग्रामेषु ये चापि वसन्ति ग्रामिणः ।
बहुवाणिजास्तस्य व्रजन्ति अन्तिके बहूहि कार्येहि कृताधिकाराः ॥८॥
एतादृशो ऋद्धिमतो नरः स्याज्जीर्णश्च वृद्धश्च महल्लकश्च ।
स पुत्रशोकं अनुचिन्तयन्तः क्षपेय रात्रिंदिव नित्यकालम् ॥९॥
स तादृशो दुर्मति मह्य पुत्रः पञ्चाश वर्षाणि[2] तदा पलानकः[3] ।
अयं च कोशो विपुलो ममास्ति कालक्रिया चो मम प्रत्युपस्थिता ॥१०॥

1 B हंचे 2 B & J वर्षापि 3 B पलायकः

4 M. ... ... putraṃ ।
... (ā)vidiśāsu aṇḍat. paṃcāśa varṣāṇi anūnakāni ॥

5 M. ...a [tha] ... ... ।
... ... [gu] ṇebhi paṃcabhi ॥

6 M. bahu hiraṇyaṃ ca suvarṇa tasya dhānya-dhana-mukti-
śil (ā) pravāṭaṃ ।
... ... [aśv]...c. ॥

7 M. ... ... [dāsī] ś ca dā ... hu-preṣya-vargā ।
susaṃskṛ ta prāṇ(a) sahasra-koṭibhi- rājñaśca val
labha nitya kāl ... ... ॥

8 M. ... ... [nā]garā grāmeṣu ... ।
nikas tasya vrajanti sāntike ba kārye bhi bahu-prakāraiḥ ॥

9 M. etādṛśa ṛ[ddhi] m. ... naras tadā ।
...[pu] tra-śokā anuci ... kālaṃ ॥

10 M. sa tādṛśo durmatim... [paṃ] cāśa varṣāṇi tadā palāpitaḥ ।
ayaṃ ... ... vipu.pasthitā ॥

सो चापि बालो तद तस्य पुत्रो दरिद्रकः कृपणकु नित्यकालम् ।
ग्रामेण ग्रामं अनुचंक्रमन्तः पर्येषते भक्त तथापि चोड़म् ॥११॥
पर्येषमाणोऽपि कदाचि किंचिल्लभेत किंचित् पुन नैव किंचित् ।
स शुष्यते परशरणेषु[1] बालो दद्रूय कण्डूय च दिग्धगात्रः[2] ॥१२॥
सो च व्रजेन्तं नगरं यहिं पिता अनुपूर्वशो तत्र गतो भवेत ।
भक्तं च चोड़ं च गवेषमाणो निवेशनं यत्र पितु स्वकस्य ॥१३॥
सो[3] चापि आढ्यः पुरुषो महाधनो द्वारस्मि सिंहासनि संनिषण्णः ।
परिवारितः प्राणिशतैरनेकैर्वितान तस्या[4] विततोऽन्तरीक्षे ॥१४॥
आप्तो जनश्चास्य समन्ततः स्थितो धनं हिरण्यं च गणेन्ति केचित् ।
केचित्तु लेखानपि लेखयन्ति केचित् प्रयोगं च प्रयोजयन्ति ॥१५॥
सो चा दरिद्रो तहि एतु दृष्ट्वा विभूषितं गृहपतिनो निवेशनम् ।
कहिं नु अद्य अहमत्र आगतो राजा अयं भेष्यति राजमात्रः ॥१६॥
मा दानि दोषं पि लभेयमत्र गृह्णित्व वेष्टिं पि च कारयेयम् ।
अनुचिन्तयन्तः स पलायते नरो दरिद्रवीथीं परिपृच्छमानः ॥१७॥

---

1 B परस० 2 B ०य विदिग्धगात्रः 3 B स 4 B तस्य

---

11 M. sa c... ...[*dari*]...draka kṛpaṇaka nitya-kāla-m ।
grame ... grāmaṃ anucaṃkramanta paryeṣati bhakta tatha-aiva co... ॥

12 M. ... ... [*la*]bhate ca kiṃ ci puna n niva ki... ।
... ... dadrūya kaṇḍūya kilānta-gātra ca ॥

13 M. ca vrajet taṃ nagaraṃ yahi pitā anupurvbaśas tatra ।
......āṇo ni(*v*) e.... i ... ॥

14 M. ...[*pu*]ruṣo mahā-dhano dvārasmi siṃh-āsani āniṣāṇaḥ ।
parivārita prāṇa śatair bahubhir (*vi*)tā ... ... ॥

15 M. ... ... ।
...cātra lekhāni likhanti kāryye ke-ci prayogāni prayojayanti ॥

16 M. so ca dari...putra vā ... ... ।
... ... ॥

17 M. mā dāni doṣā pi ... eyam. atra ... veṣṭiṃ va gṛhya pa bahu kāriyeya ... ... ।

सो चा धनी तं खकु पुत्र दृष्ट्वा सिंहासनस्थश्च भवेत् प्रहृष्टः।
स दूतकान् प्रेषयि तस्य अन्तिके आनेथ एतं पुरुषं दरिद्रम् ॥१८॥
समनन्तरं तेहि गृहीतु सो नरो गृहीतमात्रोऽथ च[1] मूर्छ गच्छेत्।
ध्रुवं खु मह्यं वधका उपास्थिताः किं मह्य[2] चोडेन थ भोजनेन वा ॥१९॥
दृष्ट्वा च सो पण्डितु तं महाधनी हीनाधिमुक्तो अयु बाल दुर्मतिः।
न श्रद्दधी मह्यमिमां विभूषितां[3] पिता ममायं ति न चापि श्रद्दधीत् ॥२०॥
पुरुषांश्च सो तत्र प्रयोजयेत वङ्काश्च ये काणक कुण्ठकाश्च।
कुचैलका कृष्णक हीनसत्त्वाः पर्येषथा तं नरु कर्मकारकम् ॥२१॥
संकारधानं इमु मह्य पूतिकमुच्चारप्रस्रावविनाशितं च।
तं शोधनार्थाय करोहि कर्म द्विगुणं च ते वेतनकं प्रदास्ये ॥२२॥
एतादृशं घोष श्रुणित्व सो नरो आगत्य संशोधयि तं प्रदेशम्।
तत्रैव सो आवसथं च कुर्यान्निवेशनस्योपरि कुञ्चिकेऽ[4]स्मिन् ॥२३॥
सो चा धनी तं पुरुषं निरीक्षेद् गवाक्ष ओलोकनकेपि[5] नित्यम्।
हीनाधिमुक्तो अयु मह्य पुत्रः संकारधानं शुचिकं करोति ॥२४॥

1 B ०त्रो अथ 2 B किमद्य 3 J विभूतां
4 B ०शनस्य पलिकु० 5 B ०हि

18 M. … … na-stho bhaviya prahṛṣṭa … … ।
so dūtak. esayi tasya sāntike ānetha etā puruṣa daridram ॥
19 M. … … [gṛ]hita-mātras tatra mu[r]cchagacch ।
… tā kiṃ mahya coṭena ca bhojane … ॥
20 M. dṛṣṭvāna so paṇḍita taṃ mahā-dhano hīnādhimukta
(b)āl. [d] u … … … … ।
… … bhūṣi nacāpi okalpa … … … ॥
21 M. … tatra prayojayeyāṃ dvaṃkā t. kāṇa ka-khuṭṭakāś ça ।
duścoṭakaḥ khaṃjana hīna…paryeṣa … … ॥
22 M. … … nam ida mahya paśca … … … ।
… … dhanārth kar[o]hi karma (dv)i(g)uṇaṃ ca te
vedanakaṃ pradāsye ॥
23 M. etādṛśaṃ ghoṣa B3) śruṇitva so na [ro] syaiv… ।
… … [s]m[iṃ] … … … ॥
24 M. so ca dha(n)ī taṃ puruṣaṃ nirīkṣati gavākṣa-oloka-
nakena nityaṃ ।
hin-ādhim. (kt)a … … … ॥

स ओतरित्वा पिटकं गृहीत्वा मलिनानि वस्त्राणि च प्रावरित्वा ।
उपसंक्रमेत्तस्य नरस्य अन्तिके अवभर्त्सयन्तो न करोथ कर्म ॥२५॥
द्विगुणं च ते वेतनकं ददामि द्विगुणां च भूयस्तथ पादम्रक्षणम् ।
सलोणभक्तं च ददामि तुभ्य शाकं च शाटिं च पुनर्ददामि ॥२६॥
एवं च तं भर्त्सिय[1] तस्मि काले संश्लेषयेत्तं पुनरेव पण्डितः ।
सुष्ठुं खलू[2] कर्म करोषि अत्र पुत्रोऽसि व्यक्तं मम नात्र संशयः ॥२७॥
स स्तोकस्तोकं च गृहं प्रवेशयेत् कर्मं च कारापयितं मनुष्यम् ।
विंशाच्च वर्षाणि सुपूरितानि क्रमेण विश्रम्भयि तं नरं सः ॥२८॥
हिरण्यु सो मौक्तिकु स्फाटिकं च प्रतिशामयेत्तत्र[3] निवेशनस्मिन् ।
सर्वं च सो संगणनां करोति अर्थं च सर्वं अनुचिन्तयेत ॥२९॥
बहिर्धा सो तस्य निवेशनस्य कुटिकाय एको वसमानु बालः ।
दरिद्रचिन्तामनुचिन्तयेत न मेऽस्ति एतादृश भोगु केचित् ॥३०॥
ज्ञात्वा च सो तस्य इमेवरूपमुदारसंज्ञाभिगतो मि पुत्रः ।
स आनयित्वा सुहृज्ञातिसंघं निर्यातयिष्याम्यहु सर्वमर्थम् ॥३१॥
राजान सो नैगमनागरांश्च समानयित्वा बहुवाणिजांश्च ।
उवाच एवं[4] परिषाय मध्ये पुत्रो ममायं चिर विप्रनष्टकः ॥३२॥
पञ्चाश वर्षाणि सुपूर्णकानि अन्ये चऽतो[5] विंशतिये मि दृष्टः ।
असुकातु नगरातु ममैष नष्टो अहं च मार्गन्त इहैवमागतः ॥३३॥

---

1 B भर्त्सयि
2 B खलु
3 B प्रतिशामयोत्तत्र
4 B एवं उवाच
5 B चतो

---

25 M. ca ... ... ।
pran(*u*) xṛ mī tasya narasya sāntike utsadyayaṃtaś ca
karoṣi karma ॥
27 M. evaṃ ca ... ... tsayaṃ tasmi kāle olahnayī sa pun ... ... ।
... ... ॥
28 M. ... ... ।
idhaṁ vīś taṃ nara karmena vi ... ... ॥

सर्वस्य द्रव्यस्य अयं प्रभुर्मे एतस्य निर्यातयि सर्वशेषतः[1] ।
करोतु कार्यं च पितुर्धनेन सर्वं कुटुम्बं च ददामि एतत् ॥३४॥
आश्चर्यप्राप्तश्च भवेन्नरोऽसौ दरिद्रभावं पुरिमं स्मरित्वा ।
हीनाधिमुक्तिं च पितुश्च तान् गुणाँल्लब्ध्वा कुटुम्बं सुखितोऽस्मि अद्य ॥३५॥
तथैव चास्माक विनायकेन हीनाधिमुक्तित्व विजानियान ।
न श्रावितं बुद्ध भविष्यथेति यूयं किल श्रावक मह्य पुत्राः ॥३६॥
अस्मांश्च अध्येषति लोकनाथो ये प्रस्थिता उत्तममग्रबोधिम् ।
तेषां वदे काश्यप मार्गमनुत्तरं यं मार्ग भावित्व भवेयु बुद्धाः ॥३७॥
वयं च तेषां सुगतेन प्रेषिता बहुबोधिसत्त्वान महाबलानाम् ।
अनुत्तरं मार्ग प्रदर्शयाम दृष्टान्तहेतूनयुतानकोटिभिः ॥३८॥
श्रुत्वा च अस्माकु[2] जिनस्य पुत्रा बोधाय भावेन्ति सुमार्गमग्रम् ।
ते व्याक्रियन्ते च क्षणस्मि तस्मिन् भविष्यथा बुद्ध इमस्मि लोके ॥३९॥
एतादृशं कर्म करोम तायिनः संरक्षमाणा इम धर्मकोशम् ।
प्रकाशयन्तश्च जिनात्मजानां वैश्वासिकस्तस्य यथा नरः सः ॥४०॥
दरिद्रचिन्ताश्च विचिन्तयाम विश्राणयन्तो इमु[3]बुद्धकोशम्[4] ।
न चैव प्रार्थेम जिनस्य ज्ञानं जिनस्य ज्ञानं च प्रकाशयामः ॥४१॥
प्रत्यात्मिकीं निर्वृति कल्पयाम एतावता ज्ञानमिदं न भूयः ।
नास्माक हर्षोऽपि कदाचि भोति क्षेत्रेषु बुद्धान श्रुणित्व व्यूहान् ॥४२॥
शान्ताः किला[5] सर्विमि धर्मऽनास्रवा निरोध उत्पादविवर्जिताश्च ।
न चात्र कश्चिद् भवतीह धर्मो एवं तु चिन्तेत्व न भोति श्रद्धा ॥४३॥
सुनिःस्पृहा स्मा[6] वय दीर्घरात्रं बौद्धस्य ज्ञानस्य अनुत्तरस्य ।
प्रणिधानमस्माक न जातु तत्र इयं परा निष्ठ जिनेन उक्ता ॥४४॥
निर्वाणपर्यन्ति समुच्छ्रयेऽस्मिन् परिभाविता शून्यत दीर्घरात्रम् ।
परिमुक्त त्रैधातुकदुःखपीडिताः कृतं च अस्माभि जिनस्य शासनम् ॥४५॥
यं हि प्रकाशेम जिनात्मजानां ये प्रस्थिता भोन्ति इहाग्रबोधौ ।
तेषां च यत्किञ्चि वदाम धर्मं स्पृह तत्र अस्माक न जातु भोति ॥४६॥

---

1 J सर्वऽशेषतः 2 B अस्माक 3 B इम
4 J ०घोषम् 5 B किल 6 B स्म

तं चास्य लोकाचरियः स्वयंभूरुपेक्षते कालमवेक्षमाणः ।
न भाषते भूत पदार्थसंधिं अधिमुक्तिमस्माकु[1] गवेषमाणः ॥४७॥
उपायकौशल्य यथैव तस्य महाधनस्य पुरुषस्य काले ।
हीनाधिमुक्तं सततं दमेति दमियान चास्मै प्रददाति वित्तम् ॥४८॥
सुदुष्करं कुर्वेति लोकनाथो उपायकौशल्य प्रकाशयन्तः ।
हीनाधिमुक्तान् दमयन्तु पुत्रान् दमेत्व च ज्ञानमिदं ददाति ॥४९॥
आश्चर्यप्राप्ता सहसा स्म अद्य यथा दरिद्रो लभियान वित्तम् ।
फलं च प्राप्तं इह बुद्धशासने प्रथमं विशिष्टं च अनास्रवं च ॥५०॥
यच्छीलमस्माभि च दीर्घरात्रं संरक्षितं लोकविदुष्य शासने ।
अस्माभि लब्धं फलमद्य तस्य शीलस्य पूर्वं चरितस्य नाथ ॥५१॥
यद् ब्रह्मचर्यं परमं विशुद्धं निषेवितं शासनि नायकस्य ।
तस्यो विशिष्टं फलमद्य लब्धं शान्तं उदारं च अनास्रवं च ॥५२॥
अद्यो वयं श्रावकभूतनाथ संश्रावयिष्यामथ चाग्रबोधिम् ।
बोधीय शब्दं च प्रकाशयामस्तेनो वयं श्रावक भीष्मकल्पाः ॥५३॥
अर्हन्तभूता वयमद्य नाथ अर्हामहे पूज सदेवकातः ।
लोकात् समारातु सब्रह्मकातः सर्वेष सत्त्वान च अन्तिकातः ॥५४॥
को नाम शक्तः प्रतिकर्तु तुभ्यमुद्युक्तरूपो बहुकल्पकोट्यः ।
सुदुष्कराणीदृशाका करोषि सुदुष्करान् यानिह मर्त्यलोके ॥५५॥
हस्तेहि पादेहि शिरेण चापि प्रतिप्रियं दुष्करकं हि कर्तुम् ।
शिरेण अंसेन च यो धरेत[2] परिपूर्णकल्पान् यथ गङ्गवालिकाः ॥५६॥
खाद्यं ददेद् भोजनवस्त्रपानं शयनासनं चो[3] विमलोत्तरच्छदम् ।
विहार कारापयि चन्दनामयान् संस्तीर्य चो दूष्ययुगेहि दद्यात् ॥५७॥
गिलानभैषज्य बहुप्रकारं पूजार्थ दद्यात् सुगतस्य नित्यम् ।
ददेय कल्पान् यथ गङ्गवालिका नैवं कदाचित् प्रतिकर्तु शक्यम् ॥५८॥

---

1 B ०क 2 B ०न पयोधरेण 3 B च

महात्मधर्मा अतुलानुभावा महर्द्धिकाः क्षान्तिबले प्रतिष्ठिताः[1] ।
बुद्धा महाराज अनास्रवा जिना[2] सहन्ति बालान[3] इमीदृशानि ॥५९॥
अनुवर्तमानस्तथ नित्यकालं निमित्तचारीण ब्रवीति धर्मम् ।
धर्मेश्वरो ईश्वरु सर्वलोके महेश्वरो लोकविनायकेन्द्रः ॥६०॥
प्रतिपत्ति दर्शेति बहुप्रकारं सत्त्वान स्थानानि प्रजानमानः ।
नानाधिमुक्तिं च विदित्व तेषां हेतूसहस्रेहि ब्रवीति धर्मम् ॥६१॥
तथागतश्चर्यं प्रजानमानः सर्वेष सत्त्वान थ पुद्गलानाम् ।
बहुप्रकारं हि ब्रवीति धर्मं निदर्शयन्तो इममग्रबोधिम् ॥६२॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याय अधिमुक्तिपरिवर्तो नाम चतुर्थः ॥४॥

---

1 B ०र्मो अतुलानु भावो महर्द्धिकः क्षान्तिबले प्रतिष्ठितः

2 B ०द्धो महाराज अनास्रवो जिनो 3 B बाला न

ओषधीपरिवर्तः

अथ खलु भगवानायुष्मन्तं महाकाश्यपं तांश्चान्यान् स्थविरान् महाश्रावकानामन्त्रयामास। साधु साधु महाकाश्यप साधु खलु पुनर्युष्माकं काश्यप यद्यूयं तथागतस्य भूतान् गुणवर्णान् भाषध्वे। एते च काश्यप तथागतस्य भूता गुणा अतश्चान्येऽप्रमेया असंख्येया येषां न सुकरः पर्यन्तोऽधिगन्तुमपरिमितानपि कल्पान् भाषमाणैः। धर्मस्वामी काश्यप तथागतः सर्वधर्माणां राजा प्रभुर्वशी। यं च काश्यप तथागतो धर्मं यत्रोपनिक्षिपति स तथैव भवति। सर्वधर्मांश्च काश्यप तथागतो युक्त्योपनिक्षिपति[1]। तथागतज्ञानेनोपनिक्षिपति[2]। यथा ते धर्माः सर्वज्ञभूमिमेव गच्छन्ति। सर्वधर्मार्थगतिं च तथागतो व्यवलोकयति। सर्वधर्मार्थवशिताप्राप्तः सर्वधर्माध्याशयप्राप्तः सर्वधर्मविनिश्चयकौशल्यज्ञानपरमपारमिताप्राप्तः सर्वज्ञज्ञानसंदर्शकः सर्वज्ञज्ञानावतारकः सर्वज्ञज्ञानोपनिक्षेपकः काश्यप तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः।

तद् यथापि नाम काश्यपास्यां त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ यावन्तस्तृणगुल्मौषधिवनस्पतयो नानावर्णा नानाप्रकारा ओषधिग्रामा नानानामधेयाः पृथिव्यां जाताः पर्वतगिरिकन्दरेषु वा मेघश्च महावारिपरिपूर्ण उन्नमेद् उन्नमित्वा सर्वावतीं त्रिसाहस्रमहासाहस्रां लोकधातुं संछादयेत् संछाद्य च सर्वत्र समकालं वारि प्रमुञ्चेत्। तत्र काश्यप ये तृणगुल्मौषधिवनस्पतयोऽस्यां त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातौ तत्र ये तरुणाः कोमलनाडशाखापत्रपलाशास्तृणगुल्मौषधिवनस्पतयो द्रुमा महाद्रुमाः सर्वे ते ततो महामेघप्रमुक्ताद्वारिणो यथाबलं यथाविषयमब्धातुं प्रत्यापिबन्ति ते चैकरसेन वारिणा प्रभूतेन मेघ[3]-प्रमुक्तेन यथाबीजमन्वयं विवृद्धिं विरूढिं विपुलतामापद्यन्ते तथा च पुष्पफलानि प्रसवन्ति ते च पृथक्पृथग् नानानामधेयानि प्रतिलभन्ते। एकधरणीप्रतिष्ठिताश्च ते सर्वे ओषधिग्रामा बीजग्रामा एकरसतोयाभिष्यन्दिताः। एवमेव काश्यप तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उत्पद्यते। यथा महामेघः

---

1 B युक्त्योपदिशत्युपनिक्षिपति ; Tib. དེ་ལྟར་འཇོག་གོ །

2 J adds तथोपनिक्षिपति

3 B & J प्रभूतेनैकमेघ०

उन्नमते तथा तथागतोऽप्युत्पद्य सर्वावन्तं सदेवमानुषासुरं लोकं स्वरेणाभिविज्ञापयति। तद् यथापि नाम काश्यप महामेघः सर्वावतीं त्रिसाहस्रमहासाहस्रां लोकधातुमवच्छादयति। एवमेव काश्यप तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः सदेवमानुषासुरस्य लोकस्य पुरत एवं शब्दमुदीरयति घोषमनुश्रावयति। तथागतोऽस्मि भवन्तो देवमनुष्या अर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तीर्णस्तारयामि[1] मुक्तो मोचयाम्याश्वस्त आश्वासयामि परिनिर्वृतः परिनिर्वापयामि। अहमिमं च लोकं परं च लोकं सम्यक्प्रज्ञया यथाभूतं प्रजानामि सर्वज्ञः सर्वदर्शी। उपसंक्रामन्तु मां भवन्तो देवमनुष्या धर्मश्रवणाय। अहं मार्गस्याख्याता मार्गदेशिको मार्गविन्मार्गकोविदः[2]। तत्र काश्यप बहूनि प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राणि तथागतस्य धर्मश्रवणायोपसंक्रामन्ति। अथ तथागतोऽपि तेषां सत्त्वानामिन्द्रियवीर्यपरापरवैमात्रतां ज्ञात्वा तांस्तान् धर्मपर्यायानुपसंहरति तां तां धर्मकथां कथयति बह्वीं विचित्रां हर्षणीयां परितोषणीयां प्रामोद्यकरणीयां[3] हितसुखसंवर्तनकरणीयां[4] यया कथया ते सत्त्वा दृष्ट एव धर्मे सुखिता भवन्ति कालं च कृत्वा सुगतीषूपपद्यन्ते यत्र प्रभूतांश्च कामान् परिभुञ्जन्ते धर्मं च शृण्वन्ति। श्रुत्वा च तं धर्मं विगतनीवरणा भवन्त्यनुपूर्वेण च सर्वज्ञधर्मेष्वभियुज्यन्ते यथाबलं यथाविषयं यथास्थानम्।

तद् यथापि नाम काश्यप महामेघः सर्वावतीं त्रिसाहस्रमहासाहस्रां लोकधातुं संछाद्य समं वारि प्रमुञ्चति सर्वांश्च तृणगुल्मौषधिवनस्पतीन् वारिणा संतर्पयति यथाबलं यथाविषयं यथास्थामं च ते तृणगुल्मौषधिवनस्पतयो वार्यापिबन्ति स्वकस्वकां च जातिप्रमाणतां गच्छन्ति। एवमेव काश्यप तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो यं धर्मं भाषते सर्वः स धर्म एकरसो यदुत विमुक्तिरसो विरागरसो निरोधरसः सर्वज्ञज्ञानपर्यवसानः। तत्र काश्यप ये ते सत्त्वास्तथागतस्य धर्मं भाषमाणस्य शृण्वन्ति धारयन्त्यभिसंयुज्यन्ते न त आत्मनात्मानं जानन्ति वा वेदयन्ति वा बुध्यन्ति वा। तत् कस्य हेतोः। तथागत एव काश्यप तान् सत्त्वांस्तथा जानाति ये च ते यथा च ते यादृशाश्च ते। यं च ते चिन्तयन्ति यथा च ते चिन्तयन्ति येन च ते चिन्तयन्ति। यं च ते भावयन्ति यथा च ते भावयन्ति येन च ते भावयन्ति। यं च ते प्राप्नुवन्ति

1 J ०स्तीर्णास्तारयामि
2 B & J मार्गविन्मार्गश्रावको मार्गको०
3 B प्रामोद्यकरणीं
4 B ०नकरीं

यथा च ते प्राप्नुवन्ति येन च ते प्राप्नुवन्ति। तथागत एव काश्यप तत्र प्रत्यक्षः प्रत्यक्षदर्शी यथा च दर्शी तेषां सत्त्वानां तासु तासु भूमिषु स्थितानां तृणगुल्मौषधिवनस्पतीनां हीनोत्कृष्टमध्यमानाम्। सोऽहं काश्यप एकरसधर्मं विदित्वा यदुत विमुक्तिरसं निर्वृतिरसं निर्वाणपर्यवसानं नित्यपरिनिर्वृतमेक-भूमिकमाकाशगतिकमधिमुक्तिं सत्त्वानामनुरक्षमाणो न सहसैव सर्वज्ञज्ञानं संप्रकाशयामि। आश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता यूयं काश्यप यद् यूयं संधाभाषितं तथागतस्य न शक्नुथावतरितुम्। तत् कस्य हेतोः। दुर्विज्ञेयं काश्यप तथा-गतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां संधाभाषितमिति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिममेवार्थं भूयस्या मात्रया संदर्शयमान इमा गाथा अभाषत।

धर्मराजा अहं लोक उत्पन्नो भवमर्दनः।
धर्मं भाषामि सत्त्वानामधिमुक्तिं विजानिय ॥१॥
धीरबुद्धी महावीरा चिरं रक्षन्ति भाषितम्।
रहस्यं चापि धारेन्ति न च भाषन्ति प्राणिनाम् ॥२॥
दुर्बोध्यं चापि तज्ज्ञानं सहसा श्रुत्व बालिशाः।
काङ्क्षां कुर्युः सुदुर्मेधास्ततो भ्रष्टा भ्रमेयु ते ॥३॥
यथाविषयु भाषामि यस्य यादृशकं बलम्।
अन्यमन्येहि अर्थेहि दृष्टि कुर्वामि उज्जुकाम् ॥४॥
यथापि काश्यपा मेघो लोकधातूय उन्नतः।
सर्वमोनहती चापि छादयन्तो वसुंधराम् ॥५॥
सो च वारिस्य संपूर्णो विद्युन्माली महाम्बुदः।
निर्नादयन्त शब्देन हर्षयेत् सर्वदेहिनः ॥६॥
सूर्यरश्मी निवारित्वा शीतलं कृत्व मण्डलम्।
हस्तप्राप्तोऽवतिष्ठन्तो वारि मुञ्चेत् समन्ततः ॥७॥
स चैव मम मुञ्चेत आपस्कन्धमनल्पकम्।
प्राखरन्तः[1] समन्तेन तर्पयेन्मेदिनीमिमाम् ॥८॥
इह या काचि[2] मेदिन्यां जाता ओषधयो भवेत्।
तृणगुल्मवनस्पत्यो द्रुमा वाथ महाद्रुमाः ॥९॥

---

1 Pali: पग्घरन्तो ; पक्खरन्तो　　　2 J काश्चि

सस्यानि विविधान्येव यच्चापि हरितं भवेत् ।
पर्वते कन्दरे चैव निकुञ्जेषु च यद्भवेत् ॥१०॥
सर्वान् संतर्पयेन्मेघस्तृणगुल्मवनस्पतीन् ।
तृषितां धरणीं तर्पेत् परिषिञ्चति चौषधीः ॥११॥
तच्च एकरसं वारि मेघमुक्तमिह स्थितम् ।
यथाबलं यथाविषयं तृणगुल्मा पिबन्ति तत् ॥१२॥
द्रुमाश्च ये केचि महाद्रुमाश्च खुद्राक मध्याश्च यथावयाश्च[1] ।
यथाबलं सर्वे पिबन्ति वारि पिबन्ति वर्धन्ति यथेच्छकामाः ॥१३॥
काण्डेन नाडेन त्वचा यथैव शाखाप्रशाखाय तथैव पत्रैः ।
वर्धन्ति पुष्पेहि फलेहि चैव मेघाभिवृष्टेन महौषधीयः ॥१४॥
यथाबलं ता विषयश्च यादृशो यासां च यद् यादृशकं च बीजम् ।
स्वकस्वकं ताः प्रसवं ददन्ति वारिं च तं एकरसं प्रमुक्तम् ॥१५॥
एमेव बुद्धोऽपि ह लोकि काश्यप उत्पद्यते वारिधरो व लोके ।
उत्पद्य च[2] भाषति लोकनाथो भूतां चरिं दर्शयते च प्राणिनाम् ॥१६॥
एवं च संश्रावयते महर्षिः पुरस्कृतो लोकि सदेवकेस्मिन् ।
तथागतोऽहं द्विपदोत्तमो जिनो उत्पन्नु लोकस्मि यथैव मेघः ॥१७॥
संतर्पयिष्याम्यहु सर्वसत्त्वान् संशुष्कगात्रांस्त्रिभवे विलग्नान् ।
दुःखेन शुष्यन्त सुखे स्थपेयं कामांश्च दास्याम्यहु निर्वृतिं च ॥१८॥
शृणोथ मे देवमनुष्यसंघा उपसंक्रमध्वं मम दर्शनाय ।
तथागतोऽहं भगवाननाभिभूः संतारणार्थं इह लोकि जातः ॥१९॥
भाषामि च प्राणिसहस्रकोटिनां धर्मं विशुद्धं अभिदर्शनीयम् ।
एका च तस्यो[3] समता तथत्वं यदिदं विमुक्तिश्चथ निर्वृती च ॥२०॥
स्वरेण चैकेन वदामि धर्मं बोधिं निदानं करियान नित्यम् ।
समं हि एतद्विषमत्व नास्ति न कश्चि विद्वेषु न रागु विद्यते ॥२१॥
अनुनीयता मह्य न काचिदस्ति[4] प्रेमा च दोषश्च न मे कहिंचित् ।
समं च धर्मं प्रवदामि देहिनां यथैकसत्त्वस्य तथा परस्य ॥२२॥

---

1 B ०वशाश्च ; Tib. ན་ཚོད་ཇི་བཞིན་དུ །

2 J सो 3 B तस्य 4 B न कदाचिदस्ति

अनन्यकर्मा प्रवदामि धर्मं गच्छन्तु तिष्ठन्तु निषीदमानः ।
निषण्णशय्यासनमारुहित्वा किलासिता मह्य न जातु विद्यते ॥२३॥
संतर्पयामी इमु सर्वलोकं मेघो व वारिं सम मुञ्चमानः ।
आर्येषु नीचेषु च तुल्यबुद्धिर्दुःशीलभूतेष्वथ शीलवत्सु ॥२४॥
विनष्टचारित्र तथैव ये नराश्चारित्र-आचारसमन्विताश्च ।
दृष्टिस्थिता ये च विनष्टदृष्टी सम्यग्दृशो ये चाविशुद्धदृष्टयः[1] ॥२५॥
हीनेषु चोत्कृष्टमतीषु[2] चापि मृद्विन्द्रियेषु[3] प्रवदामि धर्मम् ।
किलासितां सर्व विवर्जयित्वा सम्यक् प्रमुञ्चाम्यहु धर्मवर्षम् ॥२६॥
यथाबलं च श्रुणियान मह्यं विविधासु भूमीषु प्रतिष्ठहन्ति ।
देवेषु मर्त्येषु मनोरमेषु शक्रेषु ब्रह्मेष्वथ चक्रवर्तिषु ॥२७॥
क्षुद्रानुक्षुद्रा इम ओषधीयो क्षुद्रीक एता इह याव[4] लोके ।
अन्या च मध्या महती च ओषधी शृणोथ ताः सर्व प्रकाशयिष्ये ॥२८॥
अनास्रवं धर्म प्रजानमाना निर्वाणप्राप्ता विहरन्ति ये नराः ।
षडभिज्ञत्रैविद्य भवन्ति ये च सा क्षुद्रिका ओषधि संप्रवुत्ता ॥२९॥
गिरिकन्दरेषू विहरन्ति ये च प्रत्येकबोधिं स्पृहयन्ति ये नराः ।
ये ईदृशा मध्यविशुद्धबुद्धयः सा मध्यमा ओषधि संप्रवुत्ता ॥३०॥
ये प्रार्थयन्ते पुरुषर्षभत्वं बुद्धो भविष्ये नरदेवनाथः ।
वीर्यं च ध्यानं च निषेवमाणाः सा ओषधी अग्र इयं प्रवुच्चति ॥३१॥
ये चापि युक्ताः सुगतस्य पुत्रा मैत्रीं निषेवन्तिह शान्तचर्याम् ।
निष्काङ्क्षप्राप्ता पुरुषर्षभत्वे अयं द्रुमो वुच्यति एवरूपः ॥३२॥
अविवर्तिचक्रं हि प्रवर्तयन्ता ऋद्धीबलस्मिन् स्थित ये च धीराः ।
प्रमोचयन्तो बहुप्राणिकोटी महाद्रुमो सो च प्रवुच्चते हि ॥३३॥
समश्च सो धर्म जिनेन भाषितो मेघेन वा वारि समं प्रमुक्तम् ।
चित्रा अभिज्ञा इम एवरूपा यथौषधीयो धरणीतलस्थाः ॥३४॥
अनेन दृष्टान्तनिदर्शनेन उपायु जानाहि तथागतस्य ।
यथा च सो भाषति एकधर्मं नानानिरुक्ती जलबिन्दवो वा ॥३५॥

---

1 B & J च विशुद्ध॰ 2 B चो श्रेष्ठमतीषु 3 B ऋद्धिन्द्रियेषु ; Tib. བརྟུལ་ཆེ །

4 J या च

ममापि चो वर्षतु धर्मवर्षं लोको ह्ययं तर्पितु भोति सर्वः ।
यथाबलं चानुविचिन्तयन्ति सुभाषितं एकरसं पि धर्मम् ॥३६॥
तृणगुल्मका वा यथ वर्षमाणे मध्या पि वा ओषधियो यथैव ।
द्रुमा पि वा ते च महाद्रुमा वा यथ शोभयन्ते दशदिक्षु सर्वे ॥३७॥
इयं सदा लोकहिताय धर्मता तर्पेति धर्मेणिमु सर्वलोकम् ।
संतर्पितश्चाप्यथ सर्वलोकः प्रमुञ्चते ओषधि पुष्पकाणि ॥३८॥
मध्यापि च[1] ओषधियो विवर्धयी अर्हन्त ये ते स्थित आस्रवक्षये ।
प्रत्येकबुद्धा वनषण्डचारिणो निष्पादयी धर्ममिमं सुभाषितम् ॥३९॥
बहुबोधिसत्त्वाः स्मृतिमन्त धीराः सर्वत्र त्रैधातुकि ये गतिंगताः ।
पर्येषमाणा इममग्रबोधिं द्रुमा व वर्धन्ति ति[2] नित्यकालम् ॥४०॥
य ऋद्धिमन्तश्चतुध्यानध्यायिनो ये शून्यतां श्रुत्व जनेन्ति प्रीतिम् ।
रश्मीसहस्राणि प्रमुञ्चमानास्ते चैव वुच्चन्ति महाद्रुमा इह ॥४१॥
एतादृशी काश्यप धर्मदेशना मेघेन वा वारि समं प्रमुक्तम् ।
वह्नी[3] विवर्धन्ति महौषधीयो मनुष्यपुष्पाणि अनन्तकानि ॥४२॥
स्वप्रत्ययं धर्म प्रकाशयामि कालेन दर्शेमि च बुद्धबोधिम् ।
उपायकौशल्यु ममैतदग्रं सर्वेष चो लोकविनायकानाम् ॥४३॥
परमार्थ एवं[4] मय[5] भूतभाषितो ते[6] श्रावकाः सर्वि न[7] एन्ति निर्वृतिम् ।
चरन्ति एते वरबोधिचारिकां बुद्धा भविष्यन्तिमि सर्वश्रावकाः ॥४४॥

पुनरपरं काश्यप तथागतः सत्त्वविनये समो न चासमः । तद्यथा काश्यप चन्द्रसूर्यप्रभा सर्वलोकमवभासयति कुशलकारिणमकुशलकारिणं चोर्ध्वावस्थितमधरावस्थितं च सुगन्धि दुर्गन्धि स सर्वत्र समं प्रभा निपतति न विषमम् । एवमेव काश्यप तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां सर्वज्ञज्ञानचित्तप्रभा सर्वेषु पञ्चगत्युपपन्नेषु सत्त्वेषु यथाधिमुक्तिं महायानिकप्रत्येकबुद्धयानिकश्रावक-

1 J मध्यानि च 2 B ते 3 B येही
4 B एषा ; Tib. འདི་ལྟར་དོན་དམ་ཡང་དག་ངས་བཤད་པ །
5 B मम 6 B ये
7 B त ; Tib. ཉན་ཐོས་དེ་ཀུན་མྱ་ངན་མ །

यानिकेषु सद्धर्मदेशना समं प्रवर्तते। न च तथागतस्य ज्ञानप्रभाया ऊनता वातिरिक्तता वा यथा पुण्यज्ञानसमुदागमाय संभवति। न सन्ति काश्यप त्रीणि यानानि केवलमन्योन्यचरिताः सत्त्वास्तेन त्रीणि यानानि प्रज्ञप्यन्ते।

एवमुक्त आयुष्मान् महाकाश्यपो भगवन्तमेतदवोचत्। यदि भगवन्न सन्ति त्रीणि यानानि किं कारणं प्रत्युत्पन्नेऽध्वनि श्रावकप्रत्येकबुद्धबोधिसत्त्वानां प्रज्ञप्तिः प्रज्ञप्यते।

एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं महाकाश्यपमेतदवोचत्। तद्यथा काश्यप कुम्भकारः समासु मृत्तिकासु भाजनानि करोति। तत्र कानिचिद्गुडभाजनानि भवन्ति कानिचिद् घृतभाजनानि कानिचिद् दधिक्षीरभाजनानि कानिचिद् हीनान्यशुचिभाजनानि भवन्ति। न च मृत्तिकाया नानात्वमथ च द्रव्यप्रक्षेपमात्रेण भाजनानां नानात्वं प्रज्ञायते। एवमेव काश्यपैकमेवेदं यानं यदुत बुद्धयानं न द्वितीयं न तृतीयं वा यानं संविद्यते।

एवमुक्त आयुष्मान् महाकाश्यपो भगवन्तमेतदवोचत्। यद्यपि भगवन् सत्त्वा नानाधिमुक्तयो ये त्रैधातुकान्निःसृताः किं तेषामेकं निर्वाणमुत द्वे त्रीणि वा। भगवानाह सर्वधर्मसमतावबोधाद्धि काश्यप निर्वाणम्। तच्चैकं न द्वे न त्रीणि। तेन हि काश्यपोपमां ते करिष्याम्युपमयेहैकत्या विज्ञपुरुषा भाषितस्यार्थमाजानन्ति।

तद्यथा काश्यप जात्यन्धः पुरुषः स एवं ब्रूयान्न सन्ति सुवर्णदुर्वर्णानि रूपाणि न सन्ति सुवर्णदुर्वर्णानां रूपाणां द्रष्टारो न स्तः सूर्याचन्द्रमसौ न सन्ति नक्षत्राणि न सन्ति ग्रहा न सन्ति ग्रहाणां द्रष्टारः। अथान्ये पुरुषास्तस्य जात्यन्धस्य पुरुषस्य पुरत एवं वदेयुः। सन्ति सुवर्णदुर्वर्णानि रूपाणि सन्ति सुवर्णदुर्वर्णानां रूपाणां द्रष्टारः स्तः सूर्याचन्द्रमसौ सन्ति नक्षत्राणि सन्ति ग्रहाः सन्ति ग्रहाणां द्रष्टारः। स च जात्यन्धः पुरुषस्तेषां पुरुषाणां न श्रद्दध्यान्नोक्तं गृह्णीयात्। अथ कश्चिद् वैद्यः सर्वव्याधिज्ञः स्यात्। स तं जात्यन्धं पुरुषं पश्येत् तस्यैवं स्यात्। तस्य पुरुषस्य पूर्वपापेन कर्मणा व्याधिरुत्पन्नः। ये च केचन व्याधय उत्पद्यन्ते ते सर्वे चतुर्विधा वातिकाः पैत्तिकाः श्लैष्मिकाः सान्निपातिकाश्च। अथ स वैद्यस्तस्य व्याधेर्व्युपशमनार्थं पुनः पुनरुपायं चिन्तयेत् तस्यैवं स्यात्। यानि खल्विमानि द्रव्याणि प्रचरन्ति न तैः शक्योऽयं व्याधिश्चिकित्सितुं सन्ति तु हिमवति पर्वतराजे चतस्र ओषधयः। कतमाश्चतस्रः। तद्यथा

प्रथमा सर्ववर्णरसस्थानानुगता नाम द्वितीया सर्वव्याधिप्रमोचनी नाम तृतीया सर्वविषविनाशनी नाम चतुर्थी यथास्थानस्थितसुखप्रदा नाम। इमाश्चतस्रः ओषधयः। अथ स वैद्यस्तस्मिन् जात्यन्धे कारुण्यमुत्पाद्य तादृशमुपायं चिन्तयेद् येनोपायेन हिमवन्तं पर्वतराजं शक्नुयाद् गन्तुम्। गत्वा चोर्ध्वमप्यारोहेदधोऽप्यवतरेत्तिर्यगपि प्रविचिनुयात्। स एवं प्रविचिन्वंस्ताश्चतस्र ओषधीराराग‌येदाराग्य च कांचिद्दन्तैः क्षोदितां कृत्वा दद्यात् कांचित् पेषयित्वा दद्यात् कांचिदन्यद्रव्यसंयोजितां पाचयित्वा दद्यात् कांचिदामद्रव्यसंयोजितां कृत्वा दद्यात् कांचिच्छलाकया शरीरस्थानं विद्ध्वा दद्यात् कांचिदग्निना परिदाह्य दद्यात् कांचिदन्योन्यद्रव्यसंयुक्तां यावत् पानभोजनादिष्वपि योजयित्वा दद्यात्। अथ स जात्यन्धपुरुषस्तेनोपाययोगेन चक्षुः प्रतिलभेत। स प्रतिलब्धचक्षुर्बहिरध्यात्मं दूर आसन्ने च चन्द्रसूर्यप्रभां नक्षत्राणि ग्रहान् सर्वरूपाणि च पश्येत्। एवं च वदेत्। अहो बताहं मूढो योऽहं पूर्वमाचक्षमाणानां न श्रद्दधामि नोक्तं गृह्णामि। सोऽहमिदानीं सर्वं पश्यामि मुक्तोऽस्मि अन्धभावात् प्रतिलब्धचक्षुश्चास्मि न च मे कश्चिद् विशिष्टतरोऽस्तीति। तेन च समयेन पञ्चाभिज्ञा ऋषयो भवेयुर्दिव्यचक्षुर्दिव्यश्रोत्रपरचित्तज्ञानपूर्वनिवासानुस्मृतिज्ञानर्द्धिविमोक्षक्रियाकुशलास्ते तं पुरुषमेवं वदेयुः। केवलं भोः पुरुष त्वया चक्षुः प्रतिलब्धं न तु भवान् किंचिज्जानाति। कुतोऽभिमानस्ते समुत्पन्नः। न च तेऽस्ति प्रज्ञा न चासि पण्डितः। तमेनमेवं वदेयुः। यदा त्वं भोः पुरुषान्तर्गृहं निषण्णो बहिरन्यानि रूपाणि न पश्यसि न च जानासि नापि ते ये सत्त्वाः स्निग्धचित्ता वा द्रुग्धचित्ता वा। न विजानीषे पञ्चयोजनान्तरस्थितस्य जनस्य भाषमाणस्य। भेरीशङ्खादीनां शब्दं न प्रजानासि न शृणोषि। क्रोशान्तरमप्यनुत्क्षिप्य पादौ न शक्नोषि[1] गन्तुम्। जातसंवृद्धश्चासि मातुः कुक्षौ तां च क्रियां न स्मरसि। तत् कथमसि पण्डितः कथं च सर्वं पश्यामीति वदसि। तत् साधु भोः पुरुष यदन्धकारं तत्प्रकाशमिति संजानीषे यच्च प्रकाशं तदन्धकारमिति संजानीषे।

अथ स पुरुषस्तान् ऋषीनेवं वदेत्। क उपायः किं वा शुभं कर्म कृत्वेदृशीं प्रज्ञां प्रतिलभेय युष्माकं प्रसादाच्चैतान् गुणान् प्रतिलभेय। अथ

1 B शक्नोषि

खलु त ऋषयस्तस्य पुरुषस्यैवं कथयेयुः। यदीच्छस्यरण्ये वस पर्वतगुहासु वा निषण्णो धर्मं चिन्तय क्लेशाश्च ते प्रहातव्याः। तथा धूतगुणसमन्वागतोऽभिज्ञाः प्रतिलप्स्यसे। अथ स पुरुषस्तमर्थं गृहीत्वा प्रव्रजितः। अरण्ये वसन् एकाग्रचित्तो लोकतृष्णां प्रहाय पञ्चाभिज्ञाः प्राप्नुयात्। प्रतिलब्धाभिज्ञश्च चिन्तयेत्। यदहं पूर्वमन्यत् कर्म कृतवान् तेन मे न कश्चिद् गुणोऽधिगतः। इदानीं यथाचिन्तितं गच्छामि पूर्वं चाहमल्पप्रज्ञोऽल्पप्रतिसंवेद्यन्धभूतोऽस्मयासीत्।

इति हि काश्यपोपमैषा कृतास्यार्थस्य विज्ञप्तये। अयं च पुनरत्रार्थो द्रष्टव्यः। जात्यन्ध इति काश्यप षड्गतिसंसारस्थितानां सत्त्वानामेतदधिवचनं ये सद्धर्मं न जानन्ति क्लेशतमोऽन्धकारं च संवर्धयन्ति ते चाविद्यान्धा अविद्यान्धाश्च संस्कारानुपविचिन्वन्ति संस्कारप्रत्ययं च नामरूपं यावदेवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्कन्धस्य समुदयो भवति।

एवमविद्यान्धास्तिष्ठन्ति सत्त्वाः संसारे तथागतस्तु करुणां जनयित्वा त्रैधातुकान्निःसृतः पितेव प्रिय एकपुत्रके करुणां जनयित्वा त्रैधातुकेऽवतीर्य सत्त्वान् संसारचक्रे परिभ्रमतः संपश्यति न च संसारान्निःसरणं प्रजानन्ति। अथ भगवांस्तान् प्रज्ञाचक्षुषा पश्यति दृष्ट्वा च जानाति। अमी सत्त्वाः पूर्वं कुशलं कृत्वा मन्दद्वेषास्तीव्ररागा मन्दरागास्तीव्रद्वेषाः केचिदल्पप्रज्ञाः केचित् पण्डिताः केचित् परिपाकशुद्धाः केचिन्मिथ्यादृष्टयस्तेषां सत्त्वानां तथागत उपायकौशल्येन त्रीणि यानानि देशयति।

तत्र यथा त ऋषयः पञ्चाभिज्ञा विशुद्धचक्षुष एवं बोधिसत्त्वा बोधिचित्तान्युत्पाद्यानुत्पत्तिकीं धर्मक्षान्तिं प्रतिलभ्यानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यन्ते।

तत्र यथासौ महावैद्य एवं तथागतो द्रष्टव्यः। यथासौ जात्यन्धस्तथा मोहान्धा सत्त्वा द्रष्टव्याः। यथा वातपित्तश्लेष्माण एवं रागद्वेषमोहाः। द्वाषष्टि च दृष्टिकृतानि द्रष्टव्यानि। यथा चतस्र ओषधयस्तथा शून्यतानिमित्ताप्रणिहितनिर्वाणद्वारं च द्रष्टव्यम्। यथा यथा द्रव्याण्युपयुज्यन्ते तथा तथा व्याधयः प्रशाम्यन्तीति। एवं शून्यतानिमित्ताप्रणिहितानि विमोक्षमुखानि भावयित्वा सत्त्वा अविद्यां निरोधयन्ति। अविद्यानिरोधात् संस्कारनिरोधः। यावदेवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्कन्धस्य निरोधो भवति एवं चास्य चित्तं न कुशले तिष्ठति न पापे।

यथान्धश्चक्षुः प्रतिलभते तथा श्रावकप्रत्येकबुद्धयानीयो द्रष्टव्यः। संसारक्लेशबन्धनानि छिनत्ति क्लेशबन्धनान्निर्मुक्तः प्रमुच्यते षड्गतिकात् त्रैधातुकात्। तेन श्रावकयानीय एवं जानात्येवं च वाचं भाषते। न सन्त्यपरे धर्मा अभिसंबोद्धव्या निर्वाणप्राप्तोऽस्मीति। अथ खलु तथागतस्तस्मै धर्मं देशयति। येन सर्वधर्मा न प्राप्ताः कुतस्तस्य निर्वाणमिति। तं भगवान् बोधौ समादापयति। स उत्पन्नबोधिचित्तो न संसारस्थितो न निर्वाणप्राप्तो भवति। सोऽवबुध्य त्रैधातुकं दशसु दिक्षु शून्यं निर्मितोपमं मायोपमं स्वप्नमरीचिप्रतिश्रुत्कोपमं लोकं पश्यति। स सर्वधर्माननुत्पन्नाननिरुद्धानबद्धानमुक्ताननतमोऽन्धकारान् नप्रकाशान् पश्यति। य एवं गम्भीरान् धर्मान् पश्यति स पश्यत्यपश्यनया सर्वत्रैधातुकं परिपूर्णमन्योन्यसत्त्वाशयाधिमुक्तम्[1]।

अथ खलु भगवानिममेवार्थं भूयस्या मात्रया संदर्शयमानस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

चन्द्रसूर्यप्रभा यद्वन्निपतन्ति समं नृषु।
गुणवत्स्वथ पापेषु प्रभाया नोनपूर्णता ॥४५॥
तथागतस्य प्रज्ञाभासमा ह्यादित्यचन्द्रवत्[2]।
सर्वसत्त्वान् विनयते न चोना नैव चाधिका ॥४६॥
यथा कुलालो मृद्भाण्डं कुर्वन् मृत्सु समास्वपि।
भवन्ति भाजना तस्य गुडक्षीरघृताम्भसाम् ॥४७॥
अशुचेः कानिचित्तत्र[3] दध्नोऽन्यानि भवन्ति तु[4]।
मृदमेकां स गृह्णाति कुर्वन् भाण्डानि भार्गवः ॥४८॥
यादृक् प्रक्षिप्यते द्रव्यं भाजनं तेन लक्ष्यते।
सत्त्वाविशेषेऽपि तथा रुचिभेदात्तथागताः ॥४९॥
यानभेदं वर्णयन्ति बुद्धयानं तु निश्चितम्।
संसारचक्रस्याज्ञानान्निर्वृतिं न विजानते ॥५०॥
यस्तु शून्यान् विजानाति धर्मानात्मविवर्जितान्।
संबुद्धानां भगवतां बोधिं जानाति तत्त्वतः ॥५१॥

---

1 The reading should be परिपूर्णमन्यान्यसत्त्वाशयाधिमुक्तिम्।
2 B प्रज्ञा च भासदादि० ; Tib. ཉིན་རབ་འོད་སྟོམས་པ།
3 J कानिचिदर्थे   4 J च

प्रज्ञामध्यव्यवस्थानात् प्रत्येकजिन उच्यते ।
शून्यज्ञानविहीनत्वाच्छ्रावकः संप्रभाष्यते ॥५२॥
सर्वधर्मावबोधात्तु सम्यक् संबुद्ध उच्यते ।
तेनोपायशतैर्नित्यं धर्मं देशेति प्राणिनाम् ॥५३॥
यथा हि कश्चिज्जात्यन्धः सूर्येन्दुग्रहतारकाः ।
अपश्यन्नेवमाहासौ नास्ति रूपाणि सर्वशः ॥५४॥
जात्यन्धे तु महावैद्यः कारुण्यं संनिवेश्य ह ।
हिमवन्तं स गत्वान[1] तिर्यगूर्ध्वमधस्तथा ॥५५॥
सर्ववर्णरसस्थाना[2] नगाल्लभत ओषधीः ।
एवमादीश्चतस्रोऽथ प्रयोगमकरोत्ततः ॥५६॥
दन्तैः संचूर्ण्य कांचित्तु पिष्ट्वा चान्यां तथापराम्[3] ।
सूच्यग्रेण प्रवेश्याङ्गे जात्यन्धाय प्रयोजयेत् ॥५७॥
स लब्धचक्षुः संपश्येत् सूर्येन्दुग्रहतारकाः ।
एवं चास्य भवेत् पूर्वमज्ञानात्तदुदाहृतम् ॥५८॥
एवं सत्त्वा महाज्ञाना जात्यन्धाः संसरन्ति हि ।
प्रतीत्योत्पादचक्रस्य अज्ञानाद्दुःखवर्त्मनः[4] ॥५९॥
एवमज्ञानसंमूढे लोके सर्वविदुत्तमः ।
तथागतो महावैद्य उत्पन्नः करुणात्मकः ॥६०॥
उपायकुशलः शास्ता सद्धर्मं देशयत्यसौ ।
अनुत्तरां बुद्धबोधिं देशयत्यग्रयानिके ॥६१॥
प्रकाशयति मध्यां तु मध्यप्रज्ञाय नायकः ।
संसारभीरवे बोधिमन्यां संवर्णयत्यपि[5] ॥६२॥
त्रैधातुकान्निःसृतस्य श्रावकस्य विजानतः ।
भवत्येवं मया प्राप्तं निर्वाणममलं शिवम् ॥६३॥

---

1 B गत्वा च ; J गत्वाथ

2 B ०स्थामा ; Tib. ཁ་དོག་རོ་ཀུན་གནས་ལྡན་པ །

3 J काश्चित् पिष्ट्वा चान्यास्तथापराः

4 B ०धर्मणः ; Tib. ལམ །

5 B ०तोऽपि

तामेव तत्र प्रकाशेमि नैतन्निर्वाणमुच्यते ।
सर्वधर्मावबोधात्तु निर्वाणं प्राप्यतेऽमृतम् ॥६४॥
महर्षयो यथा तस्मै करुणां संनिवेश्य वै ।
कथयन्ति च मूढोऽसि मा तेऽभूज्ज्ञानवानहम् ॥६५॥
अभ्यन्तरावस्थितस्त्वं यदा भवसि कोष्ठके ।
बहिर्यद्वर्तते तद्वै न जानीषे त्वमल्पधीः ॥६६॥
योऽभ्यन्तरेऽवस्थितस्तु बहिर्ज्ञातं[1] कृताकृतम् ।
सो अद्यापि न जानाति कुतस्त्वं वेत्स्यसेऽल्पधीः
पञ्चयोजनमात्रे तु यः शब्दो निश्चरेदिह ।
तं श्रोतुं न समर्थोऽसि प्रागेवान्यं विदूरतः ॥६८॥
त्वयि ये पापचित्ता वा अनुनीतास्तथापरे ।
ते न शक्यं त्वया ज्ञातुमभिमानः कुतोऽस्ति ते ॥६९॥
क्रोशमात्रेऽपि गन्तव्ये पदवीं न विना गतिः ।
मातुः कुक्षौ च यद्वृत्तं विस्मृतं तत्तदेव ते ॥७०॥
अभिज्ञा यस्य पञ्चैताः स सर्वज्ञ इहोच्यते ।
त्वं मोहादप्यकिंचिज्ज्ञः सर्वज्ञोऽस्मीति भाषसे ॥७१॥
सर्वज्ञत्वं प्रार्थयसे यद्यभिज्ञाभिनिर्हरेः[2] ।
तं चाभिज्ञाभिनिर्हारमरण्यस्थो विचिन्तय ।
धर्मं विशुद्धं तेन त्वमभिज्ञाः प्रतिलप्स्यसे ॥७२॥
सोऽर्थं गृह्य गतोऽरण्यं चिन्तयेत् सुसमाहितः ।
अभिज्ञाः प्राप्तवान् पञ्च न चिरेण गुणान्वितः ॥७३॥
तथैव श्रावकाः सर्वे प्राप्तनिर्वाणसंज्ञिनः ।
जिनोऽथ देशयेत्तस्मै विश्रामोऽयं न निर्वृतिः ॥७४॥
उपाय एष बुद्धानां वदन्ति यदिमं[3] नयम् ।
सर्वज्ञत्वमृते नास्ति निर्वाणं तत् समारभ ॥७५॥
त्र्यध्वज्ञानमनन्तं च षट् च पारमिताः शुभाः ।
शून्यतामनिमित्तं च प्रणिधानविवर्जितम् ॥७६॥

---

1 J ०ज्ञेयं 2 J ०भिज्ञानं हि निर्हर 3 J यदिदं

बोधिचित्तं च ये चान्ये धर्मा निर्वाणगामिनः ।
सास्रवानास्रवाः शान्ताः सर्वे गगनसंनिभाः ॥७७॥
ब्रह्मविहाराश्चत्वारः संग्रहा ये च कीर्तिताः ।
सत्त्वानां विनयार्थाय कीर्तिताः परमर्षिभिः ॥७८॥
यश्च धर्मान् विजानाति मायास्वप्नस्वभावकान् ।
कदलीस्कन्धनिःसारान् प्रतिश्रुत्का समानकान् ॥७९॥
तत्स्वभावं च जानाति त्रैधातुकमशेषतः ।
अबद्धमविमुक्तं च न[1] विजानाति निर्वृतिम् ॥८०॥
सर्वधर्मान् समान् शून्यान्निर्नानाकरणात्मकान् ।
न चैतान्[2] प्रेक्षते नापि किंचिद्धर्मं विपश्यति ॥८१॥
स पश्यति महाप्रज्ञो धर्मकायमशेषतः ।
नास्ति यानत्रयं किंचिदेकयानमिहास्ति तु ॥८२॥
सर्वधर्माः समाः सर्वे समाः समसमाः सदा ।
एवं ज्ञात्वा विजानाति निर्वाणममृतं शिवम् ॥८३॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याय ओषधीपरिवर्तो
नाम पञ्चमः ॥५॥

---

1 B स   2 J चैतां

व्याकरण-परिवर्तः

अथ खलु भगवानिमा गाथा भाषित्वा सर्वावन्तं भिक्षुसंघमामन्त्रयते स्म। आरोचयामि वो भिक्षवः प्रतिवेदयामि। अयं मम श्रावकः काश्यपो भिक्षुस्त्रिशतो बुद्धकोटीसहस्राणामन्तिके सत्कारं करिष्यति गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यति तेषां च बुद्धानां भगवतां सद्धर्मं धारयिष्यति। स पश्चिमे समुच्छ्रय अवभासप्राप्तायां लोकधातौ महाव्यूहे कल्पे रश्मिप्रभासो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्। द्वादश चास्यान्तरकल्पानायुष्प्रमाणं भविष्यति। विंशतिं चास्यान्तरकल्पान् सद्धर्मः स्थास्यति। विंशतिमेवान्तरकल्पान् सद्धर्मप्रतिरूपकः स्थास्यति। तच्चास्य बुद्धक्षेत्रं शुद्धं भविष्यति शुच्यपगतपाषाणशर्करकठल्यमपगतश्वभ्रप्रपातमपगतस्यन्दनिकागूथोडिगल्लं[1] समं रमणीयं प्रासादिकं दर्शनीयं वैडूर्यमयं रत्नवृक्षप्रतिमण्डितं सुवर्णसूत्राष्टापदनिबद्धं पुष्पाभिकीर्णम्। बहूनि च तत्र बोधिसत्त्वशतसहस्राण्युत्पत्स्यन्ते। अप्रमेयाणि च तत्र श्रावककोटीनयुतशतसहस्राणि भविष्यन्ति। न च तत्र मारः पापीयानवतारं लप्स्यते न च मारपर्षत् प्रज्ञास्यते। भविष्यति[2] तत्र खलु पुनर्मारश्च मारपर्षदश्च। अपि तु खलु पुनस्तत्र लोकधातौ तस्यैव भगवतो रश्मिप्रभासस्य तथागतस्य शासने सद्धर्मपरिग्रहायाभियुक्ता भविष्यन्ति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

पश्याम्यहं भिक्षव बुद्धचक्षुषा स्थविरो ह्ययं काश्यप बुद्ध भेष्यति।
अनागतेऽध्वानि असंख्यकल्पे कृत्वान पूजां द्विपदोत्तमानाम् ॥१॥
त्रिंशत्सहस्राः परिपूर्णकोट्यो जिनानयं द्रक्ष्यति काश्यपो ह्ययम्।
चरिष्यती तत्र च ब्रह्मचर्यं बौद्धस्य ज्ञानस्य कृतेन भिक्षवः ॥२॥

---

1 Cf. Pali: Oligalla=a dirty pool.

2 J न च तत्र मारः पापीयान् मारपर्षा वा प्रज्ञास्यते। भविष्यन्ति

कृत्वान पूजां द्विपदोत्तमानां समुदानिय ज्ञानमिदं अनुत्तरम् ।
स पश्चिमे चोच्छ्रयि[1] लोकनाथो भविष्यते अप्रतिमो महर्षिः ॥३॥
क्षेत्रं च तस्य प्रवरं भविष्यति विचित्र शुद्धं शुभ दर्शनीयम् ।
मनोज्ञरूपं सद प्रेमणीयं सुवर्णसूत्रैः समलंकृतं च ॥४॥
रत्नामया वृक्ष तहिं विचित्रा अष्टापदस्मि तहि एकमेके ।
मनोज्ञगन्धं च विमुञ्चमाना भेष्यन्ति क्षेत्रस्मि इमस्मि भिक्षो ॥५॥
पुष्पप्रकारैः समलंकृतं च विचित्रपुष्पैरुपशोभितं च ।
श्वभ्रप्रपाता न च तत्र सन्ति समं शिवं भेष्यति दर्शनीयम् ॥६॥
तहि[2] बोधिसत्त्वान सहस्रकोट्यः सुदान्तचित्तान महर्द्धिकानाम् ।
वैपुल्यसूत्रान्तधराण तायिनां बहू भविष्यन्ति सहस्रनेके ॥७॥
अनास्रवा अन्तिमदेहधारिणो भेष्यन्ति ये श्रावक धर्मराज्ञः ।
प्रमाणु तेषां न कदाचि विद्यते दिव्येन ज्ञानेन गणित्व कल्पान् ॥८॥
सो द्वादश अन्तरकल्प[3] स्थास्यति सद्धर्म विंशान्तरकल्प स्थास्यति ।
प्रतिरूपकश्चान्तरकल्पविंशति रश्मिप्रभासस्य वियूह भेष्यति ॥९॥

अथ खल्वायुष्मान् महामौद्गल्यायनः स्थविर आयुष्मांश्च सुभूतिरायुष्मांश्च महाकात्यायनः प्रवेपमानैः कायैर्भगवन्तमनिमिषैर्नेत्रैर्व्यवलोकयन्ति स्म । तस्यां च वेलायां पृथक् पृथङ्मनःसंगीत्येमा गाथा अभाषन्त ।

अर्हन्त हे महावीर शाक्यसिंह नरोत्तम ।
अस्माकमनुकम्पाय बुद्धशब्दमुदीरय ॥१०॥
अवश्यमवसरं ज्ञात्वा अस्माकं पि नरोत्तम ।
अमृतेनेव सिञ्चित्वा व्याकुरुष्व विभो जिन ॥११॥
दुर्भिक्षादागतः[4] कश्चिन्नरो लब्ध्वा सुभोजनम् ।
प्रतीक्ष भूय उच्येत हस्तप्राप्तस्मि भोजने ॥१२॥
एवमेवोत्सुका अस्मो हीनयानं विचिन्तय ।
दुष्कालभुक्तसत्त्वा[5] वा बुद्धज्ञानं लभामहे ॥१३॥

---

1 चोच्छ्रयि for समुच्छ्रये
2 B तेहि
3 B अन्तरकल्प०
4 B दुर्भिक्ष आगतः
5 B ०भग्नसत्त्वा ; Tib. དུས་ངན་སེམས་ཅན་ཟས་ཉེད་འདྲ ।

न तावदस्मान् संबुद्धो व्याकरोति महामुनिः ।
यथा हस्तस्मि प्रक्षिप्तं न तद् भुञ्जीत भोजनम् ॥१४॥
एवं च उत्सुका वीर श्रुत्वा घोषमनुत्तरम् ।
व्याकृता यद भेष्यामस्तदा भेष्याम निर्वृताः ॥१५॥
व्याकरोहि महावीर हितैषी अनुकम्पकः ।
अपि दारिद्र्यचित्तानां भवेदन्तो महामुने ॥१६॥

अथ खलु भगवांस्तेषां महाश्रावकाणां स्थविराणामिममेवंरूपं चेतसैव चेतःपरिवितर्कमाज्ञाय पुनरपि सर्वावन्तं भिक्षुसंघमामन्त्रयते स्म । अयं मे भिक्षवो महाश्रावकः स्थविरः सुभूतिस्त्रिंशत एव[1] बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणां सत्कारं करिष्यति गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यति । तत्र च ब्रह्मचर्यं चरिष्यति बोधिं च समुदानयिष्यति । एवंरूपांश्चाधिकारान् कृत्वा पश्चिमे समुच्छ्रये शशिकेतुर्नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् ।

रत्नसंभवं च नामास्य तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति । रत्नावभासश्च नाम स कल्पो भविष्यति । समं च तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति रमणीयं स्फटिकमयं रत्नवृक्षविचित्रितमपगतश्वभ्रप्रपातमपगतगूथोडिगल्लं मनोज्ञं पुष्पाभिकीर्णम् । कूटागारपरिभोगेषु चात्र पुरुषा वासं कल्पयिष्यन्ति । बहवश्चास्य श्रावका भविष्यन्त्यपरिमाणा येषां न शक्यं गणनया पर्यन्तोऽधिगन्तुम् । बहूनि चात्र बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि भविष्यन्ति । तस्य च भगवतो द्वादशान्तरकल्पानायुष्प्रमाणं भविष्यति । विंशतिं चान्तरकल्पान् सद्धर्मः स्थास्यति । विंशतिमेवान्तरकल्पान् सद्धर्मप्रतिरूपकः स्थास्यति । स च भगवान् वैहायसमन्तरीक्षे स्थित्वा अभीक्ष्णं धर्मं देशयिष्यति बहूनि च बोधिसत्त्वशतसहस्राणि बहूनि च श्रावकशतसहस्राणि विनेष्यति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

आरोचयामि अहमद्य भिक्षवः प्रतिवेदयाम्यद्य ममा शृणोथ[2] ।
स्थविरः सुभूतिर्मम श्रावकोऽयं भविष्यते बुद्ध अनागतेऽध्वनि ॥१७॥

---

1 J ०स्त्रिशतामेव 2 B मम श्रृणोथ

बुद्धांश्च पश्यित्व महानुभावान् त्रिंशच्च पूर्णा नयुतान कोटीः ।
चरिष्यते चर्य तदानुलोमिकीमिमस्य ज्ञानस्य कृतेन चैषः[1] ॥१८॥
स पश्चिमे वीर समुच्छ्रयस्मिन् द्वात्रिंशतीलक्षणरूपधारी ।
सुवर्णयूपप्रतिमो महर्षिर्भविष्यते लोकहितानुकम्पी ॥१९॥
सुदर्शनीयं च सुक्षेत्र भेष्यति इष्टं मनोज्ञं च महाजनस्य ।
विहरिष्यते यत्र स लोकबन्धुस्तारित्व प्राणीनयुतान कोटीः ॥२०॥
बहुबोधिसत्त्वात्र महानुभावा अविवर्त्यचक्रस्य प्रवर्तितारः ।
तीक्ष्णेन्द्रियास्तस्य जिनस्य शासने ये[2] शोभयिष्यन्ति त बुद्धक्षेत्रम् ॥२१॥
बहुश्रावकास्तस्य न संख्य तेषां प्रमाणु नैवास्ति कदाचि तेषाम् ।
षडभिज्ञत्रैविद्यमहर्द्धिकाश्च अष्टाविमोक्षेषु प्रतिष्ठिताश्च ॥२२॥
अचिन्तियं ऋद्धिबलं च भेष्यति प्रकाशयन्तस्यिममग्रबोधिम् ।
देवा मनुष्या यथ गङ्गवालिका भेष्यन्ति तस्यो सततं कृताञ्जली ॥२३॥
सो द्वादशो अन्तरकल्प स्थास्यति सद्धर्मु विंशान्तरकल्प स्थास्यति ।
प्रतिरूपको विंशतिमेव स्थास्यति कल्पान्तराणि द्विपदोत्तमस्य ॥२४॥

अथ खलु भगवान् पुनरेव सर्वावन्तं भिक्षुसंघमामन्त्रयते स्म। आरोचयामि वो भिक्षवः प्रतिवेदयामि। अयं मम श्रावकः स्थविरो महाकात्यायनोऽष्टानां बुद्धकोटीशतसहस्राणामन्तिके सत्कारं करिष्यति गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यति। परिनिर्वृतानां च तेषां तथागतानां स्तूपान् करिष्यति योजनसहस्रं समुच्छ्रयेण पञ्चाशद्योजनानि परिणाहेन सप्तानां रत्नानाम्। तद् यथा सुवर्णस्य रूप्यस्य वैडूर्यस्य स्फटिकस्य लोहितमुक्तेरश्मगर्भस्य मुसारगल्वस्य सप्तमस्य रत्नस्य। तेषां च स्तूपानां पूजां करिष्यति पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीभिश्च[3]। ततश्च भूयः परेण परतरेण पुनर्विंशतीनां बुद्धकोटीनामन्तिक एवंरूपमेव सत्कारं करिष्यति गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यति। स पश्चिमे समुच्छ्रये पश्चिम आत्मभावप्रतिलम्भे जाम्बूनदप्रभासो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्।

---

1 B चैषाम्　　2 B य　　3 B ०विजयन्तीभिश्च

परिशुद्धं चास्य बुद्धक्षेत्रं भविष्यति समं रमणीयं प्रासादिकं दर्शनीयं स्फटिकमयं रत्नवृक्षाभिविचित्रितं सुवर्णसूत्राच्छोडितं[1] पुष्पसंस्तरसंस्तृतमपगतनिरयतिर्यग्योनियमलोकासुरकायं बहुनरदेवप्रतिपूर्णं बहुश्रावकशतसहस्रोपशोभितं बहुबोधिसत्त्वशतसहस्रालंकृतम्। द्वादश चास्यान्तरकल्पानायुष्प्रमाणं भविष्यति। विंशतिं चास्यान्तरकल्पान् सद्धर्मः स्थास्यति। विंशतिमेवान्तरकल्पान् सद्धर्मप्रतिरूपकः स्थास्यति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

शृणोथ मे भिक्षव अद्य सर्वे उदाहरन्तस्य गिरामनन्यथाम्।
कात्यायनः स्थविरु अयं मि श्रावकः करिष्यते पूज विनायकानाम् ॥२५॥
सत्कारु तेषां च बहुप्रकारं बहुविधं[2] लोकविनायकानाम्।
स्तूपांश्च कारापयि निर्वृतानां पुष्पेहि गन्धेहि च पूजयिष्यति ॥२६॥
लभित्व सो पश्चिमकं समुच्छ्रयं परिशुद्धक्षेत्रस्मि जिनो भविष्यति।
परिपूरयित्वा इममेव ज्ञानं देशेष्यते प्राणिसहस्रकोटिनाम् ॥२७॥
स सत्कृतो लोकि सदेवकस्मिन् प्रभाकरो बुद्ध विभुर्भविष्यति।
जाम्बूनदाभासु स चापि नाम्ना संतारको देवमनुष्यकोटिनाम् ॥२८॥
बहुबोधिसत्त्वास्तथ श्रावकाश्च अमिता असंख्यापि च तत्र क्षेत्रे।
उपशोभयिष्यन्ति ति[3] बुद्धशासनं भवप्रहीणा विभवाश्च सर्वे ॥२९॥

अथ खलु भगवान् पुनरेव सर्वावन्तं भिक्षुसंघमामन्त्रयते स्म। आरोचयामि वो भिक्षवः प्रतिवेदयामि। अयं मम श्रावकः स्थविरो महामौद्गल्यायनोऽष्टाविंशतिबुद्धसहस्राण्या[4]रागयिष्यति तेषां च बुद्धानां भगवतां विविधं सत्कारं करिष्यति गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यति। परिनिर्वृतानां च तेषां बुद्धानां भगवतां स्तूपान् कारयिष्यति सप्तरत्नमयान्। तद् यथा सुवर्णस्य रूप्यस्य वैडूर्यस्य स्फटिकस्य लोहितमुक्तेरश्मगर्भस्य मुसारगल्वस्य। योजनसहस्रं समुच्छ्रयेण पञ्चयोजनशतानि परिणाहेन। तेषां च स्तूपानां विविधां पूजां करिष्यति पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीभिः। ततश्च भूयः परेण परतरेण विंशतेर्बुद्धकोटीशतसहस्राणामेवंरूपमेव सत्कारं करिष्यति गुरुकारं

---

1 Tib. ཐིག་པ། 2 B बहुविधं 3 B ते 4 B ०बुद्धक्षेत्रसह०

माननां पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यति। पश्चिमे चात्मभावप्रतिलम्भे तमालपत्रचन्दनगन्धो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्। मनोऽभिरामं च नामास्य तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति। रतिप्रपूर्णश्च नाम स कल्पो भविष्यति। परिशुद्धं चास्य तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति समं रमणीयं प्रासादिकं सुदर्शनीयं स्फटिकमयं रत्नवृक्षाभिविचित्रितं मुक्तकुसुमाभिकीर्णं बहुनरदेवप्रतिपूर्णमृषिशतसहस्रनिषेवितं यदुत श्रावकैश्च बोधिसत्त्वैश्च। चतुर्विंशति चास्यान्तरकल्पानायुष्प्रमाणं भविष्यति। चत्वारिंशच्चान्तरकल्पान् सद्धर्मः स्थास्यति। चत्वारिंशदेवान्तरकल्पान् सद्धर्मप्रतिरूपकः स्थास्यति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

मौद्गल्यगोत्रो मम श्रावकोऽयं जहित्व मानुष्यकमात्मभावम्।
विंशत्सहस्राणि जिनान तायिनामन्यांश्च अष्टौ विरजान द्रक्ष्यति ॥३०॥
चरिष्यते तत्र च ब्रह्मचर्यं बौद्धं इमं ज्ञान गवेषमाणः।
सत्कारु तेषां द्विपदोत्तमानां विविधं तदा काहि विनायकानाम्[1] ॥३१॥
सद्धर्मु तेषां विपुलं प्रणीतं धारेत्व कल्पान सहस्रकोट्यः।
पूजां च स्तूपेषु करिष्यते तदा परिनिर्वृतानां सुगतान तेषाम् ॥३२॥
रत्नामयान् स्तूप सवैजयन्तान् करिष्यते तेष जिनोत्तमानाम्।
पुष्पेहि गन्धेहि च पूजयन्तो वाद्येहि वा लोकहितानुकम्पिनाम् ॥३३॥
तत्पश्चिमे चैव[2] समुच्छ्रयस्मिन् प्रियदर्शने तत्र मनोज्ञक्षेत्रे।
भविष्यते लोकहितानुकम्पी तमालपत्रचन्दनगन्धनाम्ना ॥३४॥
चतुर्विंशपूर्णान्तर कल्प तस्य आयुष्प्रमाणं सुगतस्य भेष्यति।
प्रकाशयन्तस्यिम बुद्धनेत्रीं मनुजेषु देवेषु च नित्यकालम् ॥३५॥
बहुश्रावकास्तस्य जिनस्य तत्र कोटी सहस्रा यथ गङ्गवालिकाः।
षड्भिज्ञ त्रैविद्यमहर्द्धिकाश्च अभिज्ञप्राप्ताः सुगतस्य शासने ॥३६॥
अवैवर्तिकाश्चो[3] बहुबोधिसत्त्वा आरब्धवीर्याः सद[4] संप्रजानाः।
अभियुक्तरूपाः सुगतस्य शासने तेषां सहस्राणि बहूनि तत्र ॥३७॥

1 J काहिति विनाय० 2 B चैष 3 B ०काश्च
4 B सत ; Tib. དག་དུ །

परिनिर्वृतस्यापि जिनस्य तस्य सद्धर्मु संस्थास्यति तस्मि काले ।
विंशाच्च विंशान्तरकल्प पूर्णा एतत्प्रमाणं प्रतिरूपकस्य ॥३८॥
महर्द्धिकाः पञ्च मि श्रावका ये निर्दिष्ट ये ते मय[1] अग्रबोधये ।
अनागतेऽध्वानि जिना स्वयंभुवस्तेषां च चर्या शृणुथा ममान्तिकात् ॥३९॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये व्याकरणपरिवर्तो नाम षष्ठः ॥६॥

---

1 B मम

पूर्वयोग-परिवर्तः

भूतपूर्वं भिक्षवोऽतीतेऽध्वन्यसंख्येयैः कल्पैरसंख्येयतरैर्विपुलैरप्रमेयैरचिन्त्यैरपरिमितैरप्रमाणैस्ततः परेण परतरेण यदासीत्तेन कालेन तेन समयेन महाभिज्ञाज्ञानाभिभूर्नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः* शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् संभवायां लोकधातौ महारूपे कल्पे। कियच्चिरोत्पन्नः स भिक्षवस्तथागतोऽभूत्। तद् यथापि नाम† भिक्षवो यावानिह त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ पृथिवीधातुस्तं कश्चिदेव पुरुषः सर्वं चूर्णीकुर्यान्मषिं कुर्यात्। अथ खलु स पुरुषस्तस्माल्लोकधातोरेकं परमाणुरजो गृहीत्वा पूर्वस्यां दिशि‡ लोकधातुसहस्रमतिक्रम्य तदेकं परमाणुरज उपनिक्षिपेत्। अथ स पुरुषो द्वितीयं च परमाणुरजो गृहीत्वा ततः परेण परतरं लोकधातुसहस्रमतिक्रम्य¶ द्वितीयं परमाणुरज उपनिक्षिपेत्। अनेन पर्यायेण स पुरुषः सर्वावन्तं पृथिवीधातुमुपनिक्षिपेत् पूर्वस्यां दिशि। तत् किं मन्यध्वे भिक्षवः शक्यं तेषां लोकधातूनामन्तो§ वा पर्यन्तो वा गणनयाधिगन्तुम्। त आहुः। नो हीदं भगवन्नो हीदं सुगत। भगवानाह। शक्यं पुनर्भिक्षवस्तेषां लोकधातूनां केनचिद् गणकेन वा गणकमहामात्रेण** वा गणनया पर्यन्तोऽधिगन्तुं येषु $$वोपनिक्षिप्तानि तानि परमाणुरजांसि येषु वा नोपनिक्षिप्तानि। न त्वेव तेषां कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणां शक्यं गणनायोगेन पर्यन्तोऽधिगन्तुम्। यावन्तः कल्पास्तस्य भगवतो महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्यैतावान्††

---

* M. l (*o*) ke udapā (*di v*) idyā/ca-raṇa-sampanna sugato loka/vida anuttara pu (*ru*)

† M. (*bhikṣa*) ve so tathāgato utpanno abhūṣi imasmiṃ (*t*) ṛ s(y)ād yath āpi nāma

‡ M. s (*o*) puruṣo tato loka dhātuto ekaṃ paramāṇu rajaṃ gṛhṇitvā pūrvbāyāṃ diś.......

¶ M. ṇu rajaṃ gṛhṇi tato pareṇa parataraṃ loka dhātu sahasraṃ atikkramitvā tad api

§ M. kṣipeyāṃ pūrvbāyāṃ diśāyām tat ki manyatha bhikṣavaḥ śakya teṣāṃ lo......

** M. [*pu*] na bhikṣave teṣāṃ loka dhātūna ke na cid eva gaṇakena vā gaṇa(*ka*)

$$ M. māṇu rajā upanikṣiptā yatra ca nopanikṣiptā yāvan tā s (o)

†† M. bhagavāṃ tathāgato Mahā abhijña jñānābhibhu par (*ni*)

स कालोऽभूदेवमचिन्त्य एवमप्रमाणः। तं चाहं भिक्षवस्तथागतं तावच्चिरं परिनिर्वृतमनेन तथागतज्ञानदर्शनबलाधानेन यथाद्य श्वो वा परिनिर्वृत-मनुस्मरामि‡।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

अभू अतीता बहु कल्पकोट्यो अनुस्मरामि द्विपदानमुत्तमम्।
अभिज्ञज्ञानाभिभुवं महामुनिमभूषि तत्कालमनुत्तमो जिनः ॥१॥
यथा त्रिसाहस्रिम लोकधातुं कश्चिद् रजं कुर्य अणुप्रमाणम्।
परमाणुमेकं च ततो गृहीत्वा क्षेत्रं सहस्रं गमियान निक्षिपेत् ॥२॥
द्वितीयं तृतीयं पि च एव निक्षिपेत् सर्वं पि सो निक्षिपि[1] तं रजो गतम्।
रिक्ता भवेता इय लोकधातुः सर्वश्च सो पांसु भवेत क्षीणः ॥३॥
यो लोकधातूषु भवेत तासु पांसु रजो यस्य प्रमाणु नास्ति।
रजं करित्वान अशेषतस्तं लक्ष्यं ददे कल्पशते गते च[2] ॥४॥
एवाप्रमेया बहु कल्पकोट्यः परिनिर्वृतस्य सुगतस्य तस्य।
परमाणु सर्वे न भवन्ति लक्ष्यास्तावद्बहु क्षीण भवन्ति कल्पाः ॥५॥
तावच्चिरं निर्वृतु तं विनायकं तान् श्रावकांस्तांश्चपि बोधिसत्त्वान्।
एतादृशं ज्ञानु तथागतानां स्मरामि वृत्तं यथ[3] अद्य श्वो वा ॥६॥

---

‡ M. ...na yathā adya-m-eva paranivṛtaṃ
... ... ।
1 M. [*Abhi*] jña jñan âbhibhu loka naya[*ko*] ... ॥
... ... ।
2 M. ... ... kṣipe ॥
3 dvitiya tṛtīyaṃ pi ... ... ।
... ... ॥
4 M. ...paṃsu rajo yasya pramāṇa nâsti ... ।
... ... ॥
... ... ।
5 M. paramāṇavā sarvbe na bhonti lakṣās tāva bahu kalpā ॥
6 ... ... to jinaḥ... ... ... ।
... ... ॥

---

1 B निक्षिपिं   2 J गतेस्मिन्   3 B सर्वोप्यथ

एतादृशं भिक्षव ज्ञानमेतदनन्तज्ञानस्य तथागतस्य ।
बुद्धं मया कल्पशतैरनेकैः स्मृतीय सूक्ष्माय अनास्रवाय ॥७॥

तस्य खलु पुनर्भिक्षवो महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवस्तथागतस्यार्हतः सम्यक् संबुद्धस्य चतुष्पञ्चाशत्कल्पकोटीनयुतशतसहस्राण्यायुष्प्रमाणमभूत्* ।

पूर्वे च स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽनभिसंबुद्धोऽनुत्तरां सम्यक् संबोधिं बोधिमण्डवराग्रगत एव सर्वां मारसेनां† प्राभञ्जीत् पराजैषीत् प्रभञ्जयित्वा पराजयित्वानुत्तरां सम्यक् संबोधिमभिसंभोत्स्यामीति । न च तावत्तस्य ते धर्मा आमुखीभवन्ति स्म । स बोधिवृक्षमूले बोधिमण्ड एकमन्तरकल्पमस्थात् । द्वितीयमप्यन्तरकल्पमस्थात् न च तावदनुत्तरां‡ सम्यक् संबोधिमभिसंबुध्यते । तृतीयमपि चतुर्थमपि पञ्चममपि षष्ठमपि सप्तममष्टममपि§ नवममपि दशममप्यन्तरकल्पं बोधिवृक्षमूले बोधिमण्डेऽस्थात् सकृद्वर्तनेन पर्यङ्केनान्तरादव्युत्थितः । अनिञ्जमानेन चित्तेनाचलमानेनावेपमानेन** कायेनास्थान्न च तावदस्य ते धर्मा आमुखीभवन्ति स्म ।

तस्य खलु पुनर्भिक्षवो भगवतो बोधिमण्डवराग्रगतस्य [1]देवैस्त्रयस्त्रिंशैर्महासिंहासनं प्रज्ञप्तमभूद्†† योजनशतसहस्रसमुच्छ्रयेण यत्र स भगवान् निषद्यानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः । समनन्तरनिषण्णस्य च खलु पुनस्तस्य भगवतो

---

7 M. ...etādṛśaṃ jñānam idan tu bhikṣava ananta jñ(ā)n ... ।
... ... ॥

* M. bhijña jñān ābhibho tathāgatasy ârhataḥ samyak sambuddhaḥ catuṣ.

† M. [sa]myak saṃbodhi bodhi maṇḍa vara gata evaṃ sarvba Mārāṃ Māras.

‡ M. so bodhi vṛkṣa mūle bodhi maṇḍe eka abhyāntara kalpa asthāsī na ca tāva

§ M. [bo]dhim abhisaṃbudhyati tṛtīyam api caturtham api paṃcam api ṣaṣṭam apis...

** M. [ke] na anantarāṃ atyutthahanto animcamānena cittena acalam.

†† M. [vṛ] kṣa mūle devehi tāva triśehi mahā siṃhāsana prajñā]ptam abhū [ṣ]ī

---

1 B देवैस्त्राय०

बोधिमण्डे अथ ब्रह्मकायिका देवपुत्रा दिव्यं पुष्पवर्षमभिप्रवर्षयामासुर्बोधिमण्डस्य परिसामन्तकेन योजनशतमन्तरिक्षे च वातान् प्रमुञ्चन्ति ये तं जीर्णपुष्पमवकर्षयन्ति। यथाप्रवर्षितं च तत् पुष्पवर्षं तस्य भगवतो बोधिमण्डे निषण्णस्याव्युच्छिन्नं प्रवर्षयन्ति परिपूर्णान् दशान्तरकल्पांस्तं भगवन्तमभ्यवकिरन्ति स्म। तथा प्रवर्षितं च तत् पुष्पवर्षं प्रवर्षयन्ति यावत् परिनिर्वाणकालसमये तस्य भगवतस्तं भगवन्तमभ्यवकिरन्ति। चातुर्महाराजकायिकाश्च देवपुत्रा दिव्यां देवदुन्दुभिमभिप्रवादयामासुस्तस्य भगवतो बोधिमण्डवराग्रगतस्य सत्कारार्थमव्युच्छिन्नं प्रवादयामासुः परिपूर्णान् दशान्तरकल्पांस्तस्य भगवतो निषण्णस्य। तत उत्तरि तानि दिव्यानि तूर्याणि सततसमितं प्रवादयामासुर्यावत्तस्य भगवतो महापरिनिर्वाणकालसमयात्।

अथ खलु भिक्षवो दशानामन्तरकल्पानामत्ययेन स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सम्यक् संबुद्धोऽनुत्तरां सम्यक् संबोधिमभिसंबुद्धः। समनन्तराभिसंबुद्धं च तं विदित्वा ये तस्य भगवतः कुमारभूतस्य षोडश पुत्रा अभूवन्नौरसा ज्ञानाकरो नाम तेषां ज्येष्ठोऽभूत्। तेषां च खलु पुनर्भिक्षवः षोडशानां राजकुमाराणामेकैकस्य च विविधानि क्रीडनकानि रामणीयकान्यभूवन् विचित्राणि दर्शनीयानि। अथ खलु भिक्षवस्ते षोडश राजकुमारास्तानि विविधानि क्रीडनकानि रामणीयकानि विसर्जयित्वा तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धं विदित्वा मातृभिर्धातृभिश्च रुदन्तीभिः परिवृताः पुरस्कृतास्तेन च महाराज्ञा चक्रवर्तिनार्यकेण महाकोशेन राजामात्यैश्च बहुभिश्च प्राणिकोटीनयुतशतसहस्रैः परिवृताः पुरस्कृता येन भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो बोधिमण्डवराग्रगतस्तेनोपसंक्रामन्ति स्म। तस्य भगवतः सत्कारार्थाय गुरुकारार्थाय माननार्थाय पूजनार्थायार्चनार्थायापचायनार्थायोपसंक्रान्ता उपसंक्रम्य तस्य भगवतः पादौ शिरोभिर्वन्दित्वा तं भगवन्तं त्रिष्प्रदक्षिणीकृत्याञ्जलिं प्रगृह्य तं भगवन्तं संमुखमाभिर्गाथाभिः सारूप्याभिरभिष्टुवन्ति स्म।

महाभिषट्कोऽसि अनुत्तरोऽसि अनन्तकल्पैः समुदागतोऽसि।
उत्तारणार्थायिह सर्वदेहिनां परिपूर्ण संकल्पु अयं ति भद्रकः ॥८॥

सुदुष्करा अन्तरकल्पिमान्[1] दश कृतानि[2] एकासनि संनिषद्य।
न च तेऽन्तरा कायु कदाचि चालितो न हस्तपादं न पि चान्यदङ्गम् ॥९॥
चित्तं पि ते शान्तगतं सुसंस्थितमनिञ्जभूतं सद अप्रकम्प्यम्।
विक्षेपु नैवास्ति कदाचि पि तव[3] अत्यन्तशान्तस्थितु त्वं अनास्रवः ॥१०॥
दिष्ट्यासि क्षेमेण च स्वस्तिना च अविहेठितः प्राप्त इमाग्रबोधिम्।
अस्माकमृद्धी इयमेवरूपा दिष्ट्या च वर्धाम नरेन्द्रसिंह ॥११॥
अनायिकेयं प्रज सर्वदुःखिता उत्पाटिताक्षी व निहीनसौख्या[4]।
मार्गं न जानन्ति दुखान्तगामिनं न मोक्षहेतोर्जनयन्ति वीर्यम् ॥१२॥
अपाय वर्धन्ति च दीर्घरात्रं दिव्याश्च कायाः परिहाणधर्माः।
न श्रूयते जातु जिनान शब्दस्तमोऽन्धकारो अयु सर्वलोकः ॥१३॥
प्राप्तं च ते लोकविदू इहाद्य शिवं पदं उत्तमनास्रवं च।
वयं च लोकश्च अनुगृहीतः[5] शरणं च त्वा एति व्रजाम नाथ ॥१४॥

अथ खलु भिक्षवस्ते षोडश राजकुमाराः कुमारभूता एव बालकास्त भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिः संमुखमभिष्टुत्य तं भगवन्तमध्येषन्ते स्म। धर्मचक्रप्रवर्तनतायै देशयतु भगवान् धर्मं देशयतु सुगतो धर्मं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च। तस्यां च वेलायामिमा गाथा अभाषन्त।

देशेहि धर्मं शतपुण्यलक्षणा विनायका अप्रतिमा महर्षे।
लब्धं ति ज्ञानं प्रवरं विशिष्टं प्रकाशया लोकि सदेवकस्मिन् ॥१५॥
अस्मांश्च तारेहि इमांश्च सत्त्वान् निदर्शय ज्ञानु तथागतानाम्।
यथा वयं पि इममग्रबोधिं अनु प्राप्नुयामोऽथ इमे च सत्त्वाः ॥१६॥
चर्यां च ज्ञानं पि च सर्व जानसि अध्याशयं पूर्वकृतं च पुण्यम्।
अधिमुक्ति जानासि च सर्वप्राणिनां प्रवर्तया चक्रवरं अनुत्तरम् ॥१७॥

इति।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन तेन भगवता महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवा तथागते-

---

1 B ०कल्पिमे 2 B कृता त
3 B कदाचित्तव 4 J विहीन० 5 J अनूगृहीता

नार्हता सम्यक्संबुद्धेनानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यमानेन दशसु दिक्ष्वेकैकस्यां दिशि पञ्चाशल्लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्राणि षड्विकारं प्रकम्पितान्यभूवन् महता चावभासेन स्फुटान्यभूवन्। सर्वेषु च तेषु लोकधातुषु या लोकान्तरिकास्तासु य अक्षणाः संवृता अन्धकारतमिस्रा यत्रेमावपि चन्द्रसूर्यावेवं महर्द्धिकावेवं महानुभावावेवं महौजस्कावाभयाप्याभां नानुभवतो वर्णेनापि वर्णं तेजसापि तेजो नानुभवतः। तास्वपि तस्मिन् समये महतोऽवभासस्य प्रादुर्भावोऽभूत्। येऽपि तासु लोकान्तरिकासु सत्त्वा उपपन्नास्तेऽप्यन्योन्यमेवं पश्यन्त्यन्योन्यमेवं संजानन्ति। अन्येऽपि वत भोः सत्त्वाः सन्तीहोपपन्नाः। अन्येऽपि वत भोः सत्त्वाः सन्तीहोपपन्ना इति। सर्वेषु च तेषु लोकधातुषु यानि देवभवनानि देवविमानानि च यावद् ब्रह्मलोकात् षड्विकारं प्रकम्पितान्यभूवन् महता चावभासेन स्फुटान्यभूवन्नतिक्रम्य देवानां देवानुभावम्। इति हि भिक्षवस्तस्मिन् समये तेषु लोकधातुषु महतः पृथिवीचालस्य महतश्चोदारिकस्यावभासस्य लोके प्रादुर्भावोऽभूत्।

अथ पूर्वस्यां दिशि तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु यानि ब्राह्माणि विमानानि तान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च। अथ खलु भिक्षवस्तेषां महाब्रह्मणामेतदभवत्। इमानि खलु पुनर्ब्राह्माणि विमानान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च। कस्य खल्विदं पूर्वनिमित्तं भविष्यतीति। अथ खलु भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्माणस्ते सर्वेऽन्योन्यभवनानि गत्वारोचयामासुः।

अथ खलु भिक्षवः सर्वसत्त्वत्राता नाम महाब्रह्मा तं महान्तं ब्रह्मगणं गाथाभिरध्यभाषत।

> अतीव नो हर्षित अद्य सर्वे विमानश्रेष्ठा इमि प्रज्वलन्ति।
> श्रिया द्युतीया च मनोरमा ये[1] किं कारणं ईदृशु भेष्यतेऽद्य ॥१८॥
> साधु गवेषामथ एतमर्थं को देवपुत्रो उपपन्नु अद्य।
> यस्यानुभावो अयमेवरूपो अभूतपूर्वो अयमद्य दृश्यते ॥१९॥
> यदि वा भवेद् बुद्ध नरेन्द्रराजा उत्पन्नु लोकस्मि कहिंचिदद्य।
> यस्यो निमित्तं इममेवरूपं श्रिया दशो दिक्षु ज्वलन्ति अद्य ॥२०॥

1 J मनोरमाय

अथ खलु भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्माणस्ते सर्वे सहिताः समग्रास्तानि दिव्यानि स्वानि स्वानि ब्राह्माणि विमानान्यभिरुह्य दिव्यांश्च सुमेरुमात्रान् पुष्पपुटान् गृहीत्वा चतसृषु दिक्ष्वनुचंक्रमन्तोऽनुविचरन्तः पश्चिमं दिग्भागं प्रक्रान्ताः। अद्राक्षुः खलु पुनस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणः पश्चिमे दिग्भागे तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं बोधिमण्डवराग्रगतं बोधिवृक्षमूले सिंहासनोपविष्टं परिवृतं पुरस्कृतं देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यैस्तैश्च पुत्रैः षोडशभी राजकुमारैरध्येष्यमाणं धर्मचक्रप्रवर्तनतायै। दृष्ट्वा च पुनर्येन स भगवांस्तेनोपसंक्रान्ताः। उपसंक्रम्य तस्य भगवतः पादौ शिरोभिर्वन्दित्वा तं भगवन्तमनेकशतसहस्रकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य तैश्च सुमेरुमात्रैः पुष्पपुटैस्तं भगवन्तमभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म तं च बोधिवृक्षं दशयोजनप्रमाणम्। अभ्यवकीर्य तानि ब्राह्माणि विमानानि तस्य भगवतो निर्यातयामासुः। परिगृह्णातु भगवानिमानि ब्राह्माणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय। परिभुञ्जतु सुगत इमानि ब्राह्माणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय।

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणस्तानि स्वानि स्वानि विमानानि तस्य भगवतो निर्यात्य तस्यां वेलायां तं भगवन्तं संमुखमाभिर्गाथाभिः सारूप्याभिरभिष्टुवन्ति स्म।

आश्चर्यभूतो जिन अप्रमेयो उत्पन्न लोकस्मि हितानुकम्पी।
नाथोऽसि शास्तासि गुरू सि जातो अनुग्रहीता दशिमा दिशोऽद्य ॥२१॥
पञ्चाशती कोटिसहस्रपूर्णा या[1] लोकधातून इतो भवन्ति।
यतो वयं वन्दन आगता जिनं विमानश्रेष्ठान् प्रजहित्व सर्वशः ॥२२॥
पूर्वेण कर्मेण कृतेन अस्मिन्[2] विचित्रचित्रा हि इमे विमानाः।
प्रतिगृह्य अस्माकमनुग्रहार्थं परिभुञ्जतां लोकविदू यथेष्टम् ॥ २३॥

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणस्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं संमुखमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभिष्टुत्य तं भगवन्तमेतदूचुः। प्रवर्तयतु भगवान् धर्मचक्रं प्रवर्तयतु सुगतो धर्मचक्रं लोके

---

1 J ०र्णा पि   2 J अस्मैः

देशयतु भगवान् निर्वृतिं तारयतु भगवान् सत्त्वाननुगृह्णातु भगवानिमं लोकं देशयतु भगवान् धर्मस्वामी धर्ममस्य[1] लोकस्य समारकस्य सब्रह्मकस्य सश्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः सदेवमानुषासुरायाः। तद् भविष्यति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च।

अथ खलु भिक्षवस्तानि पञ्चाशद्ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राण्येकस्वरेण समसंगीत्या तं भगवन्तमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरध्यभाषन्त।

देशेहि भगवन् धर्मं देशेहि द्विपदोत्तम।
मैत्रीबलं च देशेहि सत्त्वांस्तारेहि दुःखितान् ॥२४॥
दुर्लभो लोकप्रद्योतः पुष्पमौदुम्बरं यथा।
उत्पन्नोऽसि महावीर अध्येषामस्तथागतम् ॥२५॥

अथ खलु भिक्षवः स भगवांस्तेषां महाब्रह्मणां तूष्णीम्भावेनाधिवासयति स्म।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन पूर्वदक्षिणे दिग्भागे तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु यानि ब्राह्माणि विमानानि तान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च। अथ खलु भिक्षवस्तेषां ब्रह्मणामेतदभवत्। इमानि खलु पुनर्ब्राह्माणि विमानान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च। कस्य खल्विदं पूर्वनिमित्तं भविष्यतीति। अथ खलु भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्माणस्तेऽपि सर्वेऽन्योन्यभवनानि गत्वारोचयामासुः। अथ खलु भिक्षवोऽधिमात्रकारुणिको नाम महाब्रह्मा तं महान्तं ब्रह्मगणं गाथाभिरध्यभाषत[2]।

कस्य पूर्वनिमित्तेन मारिषा अद्य दृश्यते।
विमानाः सर्वि भ्राजन्ति अधिमात्रं यशस्विनः ॥२६॥
यदि वा देवपुत्रोऽद्य पुण्यवन्त इहागतः।
यस्येमे अनुभावेन विमानाः सर्वि शोभिताः ॥२७॥
अथ वा बुद्ध लोकेऽस्मिन्नुत्पन्नो द्विपदोत्तमः।
अनुभावेन यस्याद्य विमान इमि ईदृशाः ॥२८॥

---

1 B धर्ममस्य सदेवकस्य

2 J ०भिरभाषत

सहिताः सर्वि मार्गामो नैतत् कारणमल्पकम् ।
न खल्वेतादृशं पूर्वं निमित्तं जातु दृश्यते ॥२९॥
चतुर्दिशं प्रपद्यामो अश्वामः क्षेत्रकोटियो ।
व्यक्तं लोकेऽद्य बुद्धस्य प्रादुर्भावो भविष्यति ॥३०॥

अथ खलु भिक्षवस्तान्यपि पञ्चाशद्ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राणि तानि स्वानि स्वानि दिव्यानि ब्राह्माणि विमानान्यभिरुह्य दिव्यांश्च सुमेरुमात्रान् पुष्पपुटान् गृहीत्वा चतसृषु दिक्ष्वनुचंक्रमन्तोऽनुविचरन्त उत्तरपश्चिमं दिग्भागं प्रक्रान्ताः। अद्राक्षुः खलु पुनर्भिक्षवस्ते महाब्रह्माण उत्तरपश्चिमे दिग्भागे तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं बोधिमण्डवराग्रगतं बोधिवृक्षमूले सिंहासनोपविष्टं परिवृतं पुरस्कृतं देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुड़किन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यैस्तैश्च पुत्रैः षोड़शभी राजकुमारैरध्येष्यमाणं धर्मचक्रप्रवर्तनतायै। दृष्ट्वा च पुनर्येन स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रान्ताः। उपसंक्रम्य च तस्य भगवतः पादौ शिरोभिर्वन्दित्वा तं भगवन्तमनेकशतसहस्रकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य तैः सुमेरुमात्रैः पुष्पपुटैस्तं भगवन्तमभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म तं च बोधिवृक्षं दशयोजनप्रमाणम्। अभ्यवकीर्य तानि ब्राह्माणि विमानानि तस्य भगवतो निर्यातयामासुः। परिगृह्णातु भगवानिमानि ब्राह्माणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय। परिभुञ्जतु सुगत इमानि ब्राह्माणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय।

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणस्तानि स्वानि स्वानि विमानानि तस्य भगवतो निर्यात्य तस्यां वेलायां तं भगवन्तं संमुखभाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभिष्टुवन्ति स्म।

नमोऽस्तु ते अप्रतिमा महर्षे देवातिदेवा कलविङ्कसुस्वरा।
विनायका लोकि सदेवकस्मिन् वन्दामि[1] ते लोकहितानुकम्पी ॥३१॥
आश्चर्यभूतोऽसि कथंचिलोके[2] उत्पन्नु अद्यो सुचिरेण नाथ।
कल्पान पूर्णा शत शून्य आसीदशीति बुद्धैरयु जीवलोकः ॥३२॥
शून्यश्च आसीद्द्विपदोत्तमेहि अपायभूमी तद उत्सदासि।
दिव्याश्च कायाः परिहायिषू तदा[3] अशीतिकल्पान शता सुपूर्णा ॥३३॥

1 J वन्दाम 2 B ०ल्लोके 3 Tib. དག་དུ=सदा

सो दानि चक्षुश्च गतिश्च लेनं त्राणं पिता चो[1] तथ बन्धुभूतः।
उत्पन्नु लोकस्मि हितानुकम्पी अस्माक पुण्यैरिह धर्मराजा ॥३४॥

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणस्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं संमुखमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभिष्टुत्य तं भगवन्तमेतदूचुः। प्रवर्तयतु भगवान् धर्मचक्रं प्रवर्तयतु सुगतो धर्मचक्रं लोके देशयतु भगवान् निर्वृतिं तारयतु भगवान् सत्त्वान् अनुगृह्णातु भगवानिमं लोकं देशयतु भगवान् धर्ममस्य[2] लोकस्य समारकस्य सब्रह्मकस्य सश्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः सदेवमानुषासुरायाः। तद् भविष्यति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च।

अथ खलु भिक्षवस्तानि पञ्चाशद्ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राण्येकस्वरेण समसंगीत्या तं भगवन्तमाभ्यां सारूप्याभ्यां गाथाभ्यामध्यभाषन्त।

प्रवर्तया[3] चक्रवरं महामुने प्रकाशया[4] धर्मु दशादिशासु।
तारेहि सत्त्वान् दुखधर्मपीड़ितान् प्रामोद्यहर्षं जनयस्व देहिनाम् ॥३५॥
यं श्रुत्व बोधीय भवेयु लाभिनो दिव्यानि स्थानानि व्रजेयु चापि।
हायेयु चो[5] आसुरकाय सर्वे शान्ताश्च दान्ताश्च सुखी भवेयुः ॥३६॥

अथ खलु भिक्षवः स भगवांस्तेषामपि महाब्रह्मणां तूष्णींभावेनाधिवासयति स्म।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन दक्षिणस्यां दिशि तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु यानि ब्राह्माणि विमानानि तान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च। अथ खलु भिक्षवस्तेषां महाब्रह्मणामेतदभवत्। इमानि खलु पुनर्ब्राह्माणि विमानान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च। कस्य खल्विदमेवंरूपं पूर्वनिमित्तं भविष्यति। अथ खलु भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्माणस्ते सर्वेऽन्योन्यभवनानि गत्वारोचयामासुः। अथ खलु भिक्षवः सुधर्मो नाम महाब्रह्मा तं महान्तं ब्रह्मगणं गाथाभ्यामध्यभाषत।

---

1 B च 2 B धर्ममस्य सदेवकस्य 3 B प्रवर्तय
4 B प्रकाशय 5 B च

नाहेतु नाकारणमद्य मार्षाः सर्वे विमाना इह जाज्वलन्ति ।
निमित्त[1] दर्शेन्ति ह किंचि लोके साधु गवेषाम तमेतमर्थम् ॥३७॥
अनून कल्पान शत व्यतीता नैतादृशं जातु निमित्तमासीत् ।
यदि वोपपन्नो इह देवपुत्रो उत्पन्नु लोके यदि वेह बुद्धः ॥३८॥

अथ खलु भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्माणस्ते सर्वे सहिताः समग्रास्तानि दिव्यानि स्वानि स्वानि ब्राह्माणि विमानान्यभिरुह्य दिव्यांश्च सुमेरुमात्रान् पुष्पपुटान् गृहीत्वा चतसृषु दिक्ष्वनुचंक्रमन्तोऽनुविचरन्त उत्तरं दिग्भागं प्रक्रान्ताः। अद्राक्षुः खलु पुनर्भिक्षवस्ते महाब्रह्माण उत्तरं दिग्भागं तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं बोधिमण्डवराग्रगतं बोधिवृक्षमूले सिंहासनोपविष्टं परिवृतं पुरस्कृतं देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यैस्तैश्च पुत्रैः षोड्षभीं राजकुमारैरध्येष्यमाणं धर्मचक्रप्रवर्तनतायै। दृष्ट्वा च पुनर्येन स भगवांस्तेनोपसंक्रान्ताः। उपसंक्रम्य तस्य भगवतः पादौ शिरोभिर्वन्दित्वा तं भगवन्तमनेकशतसहस्रकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य तैः सुमेरुमात्रैः पुष्पपुटैस्तं भगवन्तमभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म। तं च बोधिवृक्षं दशयोजनप्रमाणम् अभ्यवकीर्य तानि ब्राह्माणि दिव्यानि विमानानि तस्य भगवतो निर्यातयामासुः। परिगृह्णातु भगवानिमानि ब्राह्माणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय। परिभुञ्जतु सुगत इमानि ब्राह्माणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय।

अथ खलु भिक्षवस्तेऽपि महाब्रह्माणस्तानि स्वानि स्वानि विमानानि तस्य भगवतो निर्यात्य तस्यां वेलायां तं भगवन्तं संमुखमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभिष्टुवन्ति स्म।

सुदुर्लभं दर्शन नायकानां स्वभ्यागतं ते भवरागमर्दन।
सुचिरस्य ते दर्शनमद्य लोके परिपूर्णकल्पान शतेभि दृश्यसे ॥३९॥
तृषितां प्रजां तर्पय लोकनाथ अदृष्टपूर्वोऽसि कथंचि दृश्यसे।
औदुम्बरं पुष्प यथैव दुर्लभं तथैव दृष्टोऽसि कथंचि नायक ॥४०॥
विमान अस्माकमिमा विनायक तवानुभावेन विशोभिताद्य।
परिगृह्य एतानि समन्तचक्षुः परिभुञ्ज चास्माकमनुग्रहार्थम् ॥४१॥

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणस्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं

1 B निमित्तं

तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं संमुखमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभिष्टुत्य तं भगवन्तमेतदूचुः। प्रवर्तयतु भगवान् धर्मचक्रं लोके देशयतु भगवान् निर्वृतिं तारयतु भगवान् सत्त्वाननुगृह्णातु भगवानिमं लोकं देशयतु भगवान् धर्ममस्य[1] लोकस्य समारकस्य सब्रह्मकस्य सश्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः सदेवमानुषासुरायाः। तद् भविष्यति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च।

अथ खलु भिक्षवस्तानि पञ्चाशद्ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राण्येकस्वरेण समसंगीत्या तं भगवन्तमाभ्यां सारूप्याभ्यां गाथाभ्यामध्यभाषन्त।

देशेहि धर्मं भगवन् विनायक प्रवर्तया धर्ममयं च चक्रम्।
निर्नादया धर्ममयं च दुन्दुभिं तं धर्मशङ्खं च प्रपूरयस्व ॥४२॥
सद्धर्मवर्षं वर्षयस्व लोके वल्गुस्वरं भाष सुभाषितं च।
अध्येषितो धर्ममुदीरयस्व मोचेहि सत्त्वानयुतान कोट्यः ॥४३॥

अथ खलु भिक्षवः स भगवांस्तेषां महाब्रह्मणां तूष्णींभावेनाधिवासयति स्म। पेयालम्। एवं दक्षिणपश्चिमायां दिश्येवं पश्चिमायां दिश्येवं पश्चिमोत्तरस्यां दिश्येवमुत्तरस्यां दिश्येवमुत्तरपूर्वस्यां दिश्येवमधोदिशि।

अथ खलु भिक्षव ऊर्ध्वायां दिशि तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु यानि ब्राह्माणि विमानानि तान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च। अथ खलु भिक्षवस्तेषां महाब्रह्मणामेतदभवत्। इमानि खलु पुनर्ब्राह्माणि विमानान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च। कस्य खल्विदमेवंरूपं पूर्वनिमित्तं भविष्यतीति। अथ खलु भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्माणस्ते सर्वेऽन्योन्यभवनानि गत्वारोचयामासुः। अथ खलु भिक्षवः शिखी नाम महाब्रह्मा तं महान्तं ब्रह्मगणं गाथाभिरध्यभाषत।

कि कारणं मार्ष इदं भविष्यति येना विमानानि परिस्फुटानि।
ओजेन वर्णेन द्युतीय चापि अधिमात्रवृद्धानि किमत्र कारणम् ॥४४॥
न ईदृशं नो अभिदृष्टपूर्वं श्रुतं च केनो तथ पूर्व आसीत्।
ओजस्फुटानि यथ अद्य एता अधिमात्र भ्राजन्ति किमत्र कारणम् ॥४५॥

1 B & J धर्ममस्य सदेवकस्य

यदि वा नु कश्चिद्भवि देवपुत्रः शुभेन कर्मेण समन्वितो[1] इह ।
उपपन्नु तस्यो अयमानुभावो यदि वा भवेद् बुद्ध कदाचि लोके ॥४६॥

अथ खलु भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्माणस्ते सर्वे सहिताः समग्रास्तानि दिव्यानि स्वानि स्वानि ब्राह्माणि विमानान्यभिरुह्य दिव्यांश्च सुमेरुमात्रान् पुष्पपुटान् गृहीत्वा चतसृषु दिक्ष्वनुचंक्रमन्तोऽनुविचरन्तो येनाधोदिग्भागस्तेनोपसंक्रान्ताः। अद्राक्षुः खलु पुनर्भिक्षवस्ते महाब्रह्माणोऽधोदिग्भागे तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं बोधिमण्डवराग्रगतं बोधिवृक्षमूले सिंहासनोपविष्टं परिवृतं पुरस्कृतं देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यैस्तैश्च पुत्रैः षोडशभी राजकुमारैरध्येष्यमाणं धर्मचक्रप्रवर्तनतायै। दृष्ट्वा च पुनर्येन स भगवांस्तेनोपसंक्रान्ताः। उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरोभिर्वन्दित्वा तं भगवन्तमनेकशतसहस्रकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य तैः सुमेरुमात्रैः पुष्पपुटैस्तं भगवन्तमभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म तं च बोधिवृक्षं दशयोजनप्रमाणम्। अभ्यवकीर्य तानि दिव्यानि स्वानि स्वानि ब्राह्माणि विमानानि तस्य भगवतो निर्यातयामासुः। प्रतिगृह्णातु भगवानिमानि ब्राह्माणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय। परिभुञ्जतु सुगत इमानि ब्राह्माणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादायेति ।

अथ खलु भिक्षवस्तेऽपि महाब्रह्माणस्तानि स्वानि स्वानि विमानानि तस्य भगवतो निर्यात्य तस्यां वेलायां तं भगवन्तं संमुखमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभिष्टुवन्ति स्म ।

साधुदर्शन बुद्धानां लोकनाथान तायिनाम् ।
त्रैधातुकस्मि बुद्धा वै सत्त्वानां ये प्रमोचकाः ॥४७॥
समन्तचक्षु लोकेन्द्रा व्यवलोकेन्ति दिशो दश ।
विवरित्वामृतद्वारमोतारेन्ति बहून् जनान् ॥४८॥
शून्या अचिन्तियाः कल्पा अतीताः पूर्वि ये अभूः ।
अदर्शना जिनेन्द्राणां अन्धा आसीद्दिशो दश ॥४९॥
वर्धन्ति नरकास्तीव्रास्तिर्यग्योनिस्तथासुराः ।
प्रेतेषु चोपपद्यन्ते प्राणिकोट्यः सहस्रशः ॥५०॥

---

1 B समर्पितो ; Tib. དགེ་བའི་ལས་དང་ལྡན་པ །

दिव्याः कायाश्च हीयन्ते[1] च्युता गच्छन्ति दुर्गतिम् ।
अश्रुत्वा धर्म बुद्धानां गत्येषां भोति पापिका ॥५१॥
चर्याशुद्धिगतिप्रज्ञा हीयन्ते[1] सर्वप्राणिनाम् ।
सुखं विनश्यती तेषां सुखसंज्ञा च नश्यति ॥५२॥
अनाचाराश्च ते भोन्ति असद्धर्मे प्रतिष्ठिताः ।
अदान्ता लोकनाथेन दुर्गतिं प्रपतन्ति ते ॥५३॥
दृष्टोऽसि लोकप्रद्योत सुचिरेणासि आगतः ।
उत्पन्नु सर्वसत्त्वानां कृतेन अनुकम्पकः ॥५४॥
दिष्ट्या क्षेमेण प्राप्तोऽसि बुद्धज्ञानमनुत्तरम् ।
वयं ते अनुमोदामो लोकश्चैव सदेवकः ॥५५॥
विमानानि सुचित्राणि अनुभावेन ते विभो ।
ददाम ते महावीर प्रतिगृह्ण महामुने ॥५६॥
अस्माकमनुकम्पार्थं परिभुञ्ज विनायक ।
वयं च सर्वसत्त्वाश्च अग्रां बोधिं स्पृशेमहि ॥५७॥

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणस्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं संमुखमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभिष्टुत्य तं भगवन्तमेतदूचुः । प्रवर्तयतु भगवान् धर्मचक्रं प्रवर्तयतु सुगतो धर्मचक्रं देशयतु भगवान् निर्वृतिं तारयतु भगवान् सर्वसत्त्वाननुगृह्णातु भगवानिमं लोकं देशयतु भगवान् धर्मनस्य[2] लोकस्य[3] समारकस्य सब्रह्मकस्य सश्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः सदेवमानुषासुरायाः । तद् भविष्यति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च ।

अथ खलु भिक्षवस्तानि पञ्चाशद्ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राण्येकस्वरेण समसंगीत्या तं भगवन्तमाभ्यां सारूप्याभ्यां गाथाभ्यामध्यभाषन्त ।

प्रवर्तया[4] चक्रवरमनुत्तरं पराहनस्वा[5] अमृतस्य दुन्दुभिम् ।
प्रमोचया[6] दुःखशतैश्च सत्त्वान् निर्वाणमार्गं च प्रदर्शयस्व ॥५८॥

---

1 B हायन्ते
2 B & J धर्मसस्य सदेवकस्य
3 J drops लोकस्य
4 B प्रवर्तय
5 B पराहनस्व
6 B प्रमोचय

अस्माभिरध्येषितु भाष धर्ममस्माननुगृह्ण इमं च लोकम्।
वल्गुस्वरं चो[1] मधुरं प्रमुञ्च समुदानितं कल्पसहस्रकोटिभिः ॥५९॥

अथ खलु भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तेषां ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राणामध्येषणां विदित्वा तेषां च षोडशानां पुत्राणां राजकुमाराणां तस्यां वेलायां धर्मचक्रं प्रवर्तयामास त्रिपरिवर्तं द्वादशाकारमप्रवर्तितं श्रमणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेण वा ब्रह्मणा वान्येन वा केनचित् पुनर्लोके सह धर्मेण। यदिदं दुःखमयं दुःखसमुदयोऽयं दुःखनिरोध इयं दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदार्थसत्यमिति। प्रतीत्यसमुत्पादप्रवृत्तिं च विस्तरेण संप्रकाशयामास। इति हि भिक्षवोऽविद्याप्रत्ययाः संस्काराः संस्कारप्रत्ययं विज्ञानं विज्ञानप्रत्ययं नामरूपं नामरूपप्रत्ययं षडायतनं षडायतनप्रत्ययः स्पर्शः स्पर्शप्रत्यया वेदना वेदनाप्रत्यया तृष्णा तृष्णाप्रत्ययमुपादानमुपादानप्रत्ययो भवो भवप्रत्यया जातिर्जातिप्रत्यया जरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासाः संभवन्ति। एवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्कन्धस्य समुदयो भवति। अविद्यानिरोधात् संस्कारनिरोधः संस्कारनिरोधाद् विज्ञाननिरोधो विज्ञाननिरोधान्नामरूपनिरोधो नामरूपनिरोधात् षडायतननिरोधः षडायतननिरोधात् स्पर्शनिरोधः स्पर्शनिरोधाद् वेदनानिरोधो वेदनानिरोधात्तृष्णानिरोधस्तृष्णानिरोधादुपादाननिरोध उपादाननिरोधाद् भवनिरोधो भवनिरोधाज्जातिनिरोधो जातिनिरोधाज्जरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासा निरुध्यन्ते। एवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्कन्धस्य निरोधो भवति।

सहप्रवर्तितं चेदं भिक्षवस्तेन भगवता महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवा तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन धर्मचक्रं सदेवकस्य लोकस्य समारकस्य सब्रह्मकस्य सश्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः सदेवमानुषासुरायाः पर्षदः पुरस्तात्। अथ तस्मिन्नेव क्षणलवमुहूर्ते षष्टेः प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राणामनुपादायास्रवेभ्यश्चित्तानि विमुक्तानि सर्वे च ते त्रैविद्याः षडभिज्ञा अष्टविमोक्षध्यायिनः संवृत्ताः। पुनरनुपूर्वेण भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो द्वितीयां धर्मदेशनामकार्षीत् तृतीयामपि धर्मदेशनामकार्षीच्चतुर्थीमपि धर्मदेशनामकार्षीत्।

---

1 B च

अथ खलु भिक्षवस्तस्य भगवतो महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यैकैकस्यां धर्मदेशनायां गङ्गानदीवालुकासमानां प्राणिकोटी-नयुतशतसहस्राणामनुपादायास्रवेभ्यश्चित्तानि विमुक्तानि। ततः पश्चाद् भिक्षव-स्तस्य भगवतो गणनासमतिक्रान्तः श्रावकसंघोऽभूत्।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन ते षोड़श राजकुमाराः कुमारभूता एव समानाः श्रद्धयागारादनागारिकां प्रव्रजिताः सर्वे च ते श्रामणेरा अभूवन् पण्डिता व्यक्ता मेधाविनः कुशला बहुबुद्धशतसहस्रचरिताविनोऽर्थिनश्चानुत्तरायाः सम्यक्-संबोधेः। अथ खलु भिक्षवस्ते षोड़श श्रामणेरास्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञाना-भिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदूचुः। इमानि खलु पुनर्भगवंस्तथागतस्य बहूनि श्रावककोटीनयुतशतसहस्राणि महर्द्धिकानि महानुभावानि महेशाख्यानि भगवतो धर्मदेशनया परिनिष्पन्नानि। तत् साधु भगवांस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्-संबुद्धोऽस्माकमनुकम्पामुपादायानुत्तरां सम्यक्संबोधिमारभ्य धर्मं देशयतु यद्वयमपि तथागतस्यानुशिक्षेमहि। अर्थिनो वयं भगवंस्तथागतज्ञानदर्शनेन। भगवानेवास्माकमस्मिन्नेवार्थे साक्षी त्वं च भगवन् सर्वसत्त्वाशयज्ञो जानीषे अस्माकमध्याशयमिति।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन तान् बालान् दारकान् राजकुमारान् प्रव्रजितान् श्रामणेरान् दृष्ट्वा यावांस्तस्य राज्ञश्चक्रवर्तिनः परिवारस्ततोऽर्धः प्रव्रजितोऽभूदशीतिप्राणिकोटीनयुतशतसहस्राणि।

अथ खलु भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्-संबुद्धस्तेषां श्रामणेराणामध्याशयं विदित्वा विंशतेः कल्पसहस्राणामत्ययेन सद्धर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं सूत्रान्तं महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववादं सर्व-बुद्धपरिग्रहं विस्तरेण संप्रकाशयामास तासां सर्वासां चतसृणां पर्षदाम्।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन तस्य भगवतो भाषितं ते षोड़श राजकुमाराः श्रामणेरा उद्गृहीतवन्तो धारितवन्त आराधितवन्तः पर्याप्तवन्तः[1]।

अथ खलु भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्-संबुद्धस्तान् षोड़श श्रामणेरान् व्याकार्षीदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। तस्य खलु पुनर्भिक्षवो महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्येमं

1 Tib. ཐོས་སོ་བཟུང་ངོ་ཀུན་ཆུབ་པར་བྱས་སོ།

सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं भाषमाणस्य श्रावकाश्चाधिमुक्तवन्तः। ते च षोड़श श्रामणेरा बहूनि च प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राणि विचिकित्साप्राप्तान्यभूवन्[1]।

अथ खलु भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्ध इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमष्टौ कल्पसहस्राण्यविश्रान्तो भाषित्वा विहारं प्रविष्टः प्रतिसंलयनाय तथा प्रतिसंलीनश्च भिक्षवः स तथागतश्चतुरशीतिकल्पसहस्राणि विहारस्थित एवासीत्।

अथ खलु भिक्षवस्ते षोड़श श्रामणेरास्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतं प्रतिसंलीनं विदित्वा पृथक् पृथग् धर्मासनानि सिंहासनानि प्रज्ञाप्य तेषु निषण्णास्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतं नमस्कृत्य तं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं विस्तरेण चतसृणां पर्षदां चतुरशीतिकल्पसहस्राणि संप्रकाशितवन्तः। तत्र भिक्षव एकैकः श्रामणेरो बोधिसत्त्वः षष्टिषष्टिगङ्गानदीवालुकासमानि प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राण्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिपाचितवान् समादापितवान् संहर्षितवान् समुत्तेजितवान् संप्रहर्षितवानवतारितवान्।

अथ खलु भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तेषां चतुरशीतेः कल्पसहस्राणामत्ययेन स्मृतिमान् संप्रजानस्तस्मात् समाधेर्व्युत्तिष्ठेद्[2] व्युत्थाय च स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतो येन तद्धर्मासनं तेनोपसंक्रामदुपसंक्रम्य प्रज्ञप्त एवासने न्यषीदत्।

समनन्तरनिषण्णश्च खलु पुनर्भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतस्तस्मिन् धर्मासनेऽथ तावदेव सर्वावन्तं पर्षन्मण्डलमवलोक्य भिक्षुसंघमामन्त्रयामास। आश्चर्यप्राप्ता भिक्षवोऽद्भुतप्राप्ता इमे षोड़श श्रामणेराः प्रज्ञावन्तो बहुबुद्धकोटीनयुतशतसहस्रपर्युपासिताश्चीर्णचरिता बुद्धज्ञानपर्युपासका[3] बुद्धज्ञानप्रतिग्राहका बुद्धज्ञानावतारका बुद्धज्ञानसंदर्शकाः। पर्युपासध्वं भिक्षव एतान् षोड़श श्रामणेरान् पुनः पुनर्ये केचिद् भिक्षवः श्रावकयानिका वा प्रत्येकबुद्धयानिका वा बोधिसत्त्वयानिका वैषां कुलपुत्राणां धर्मदेशनां न प्रतिक्षेप्स्यन्ति न प्रतिबाधिष्यन्ते सर्वे ते क्षिप्रमनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेर्लाभिनो भविष्यन्ति सर्वे च ते तथागतज्ञानमनुप्राप्स्यन्ति।

---

1 Tib. ཐེ་ཚོམ་ཟ་བར་གྱུར་ཏོ།

2 J ०र्व्युत्तिष्ठन्

3 J ०पासिका

तैः खलु पुनर्भिक्षवः षोडशभिः कुलपुत्रैस्तस्य भगवतः शासनेऽयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः पुनः पुनः संप्रकाशितोऽभूत्। तैः खलु पुनर्भिक्षवः षोडशभिः श्रामणेरैर्बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैर्यानि तान्येकैकेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन षष्टिषष्टिगङ्गानदीवालुकासमानि सत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि बोधाय समादापितान्यभूवन् सर्वाणि च तानि तैरेव सार्धं तासु तासु जातिष्वनुप्रव्रजितानि तान्येव समनुपश्यन्तस्तेषामेवान्तिकाद्धर्ममश्रौषुः। तैश्चत्वारिंशद् बुद्धकोटीसहस्राण्यारागितानि केचिदद्याप्यारागयन्ति।

आरोचयामि वो भिक्षवः प्रतिवेदयामि वो ये ते षोडश राजकुमाराः कुमारभूता ये तस्य भगवतः शासने श्रामणेरा धर्मभाणका अभूवन् सर्वे तेऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धाः सर्वे च त एतर्हि तिष्ठन्ति ध्रियन्ते यापयन्ति दशसु दिक्षु नानाबुद्धक्षेत्रेषु बहूनां श्रावकबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणां धर्मं देशयन्ति यदुत पूर्वस्यां दिशि भिक्षवोऽभिरत्यां लोकधातावक्षोभ्यो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो मेरुकूटश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः। पूर्वदक्षिणस्यां दिशि भिक्षवः सिंहघोषश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः सिंहध्वजश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः। दक्षिणस्यां दिशि भिक्षव आकाशप्रतिष्ठितश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो नित्यपरिनिर्वृतश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः। दक्षिणपश्चिमायां दिशि भिक्षव इन्द्रध्वजश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो ब्रह्मध्वजश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः। पश्चिमायां दिशि भिक्षवोऽमितायुश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः सर्वलोकधातूपद्रवोद्वेगप्रत्युत्तीर्णश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः। पश्चिमोत्तरस्यां दिशि भिक्षवस्तमालपत्रचन्दनगन्धाभिज्ञश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो मेरुकल्पश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः। उत्तरस्यां दिशि भिक्षवो मेघस्वरदीपश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो मेघस्वरराजश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः। उत्तरपूर्वस्यां दिशि भिक्षवः सर्वलोकभयच्छम्भितत्वविध्वंसनकरश्च[1] नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धोऽहं च भिक्षवः शाक्यमुनिर्नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः षोडशमो मध्ये खल्वस्यां सहायां लोकधातावनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः।

---

1 J ०म्भितध्वंसनकरश्च

ये पुनस्ते भिक्षवस्तदास्माकं श्रामणेरभूतानां सत्त्वा धर्मं श्रुतवन्तस्तस्य भगवतः शासन एकैकस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बहूनि गङ्गानदीवालुका-समानि सत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि यान्यस्माभिः समादापितान्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ तान्येतानि भिक्षवोऽद्यापि श्रावकभूमावेवावस्थितानि परि-पाच्यन्त एवानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। एवैषामानुपूर्व्येणानुत्तरायाः सम्यक् संबोधेरभिसंबोधनाय। तत् कस्य हेतोः। एवं दुरधिमोच्यं हि भिक्षव-स्तथागतज्ञानम्। कतमे च ते भिक्षवः सत्त्वा ये मया बोधिसत्त्वेन तस्य भगवतः शासने अप्रमेयाण्यसंख्येयानि गङ्गानदीवालुकासमानि सत्त्वकोटी-नयुतशतसहस्राणि सर्वज्ञताधर्ममनुश्रावितानि। यूयं ते भिक्षवस्तेन कालेन तेन समयेन सत्त्वा अभूवन्।

ये च मम परिनिर्वृतस्यानागतेऽध्वनि श्रावका भविष्यन्ति बोधिसत्त्वचर्यां च श्रोष्यन्ति न चावभोत्स्यन्ते बोधिसत्त्वा वयमिति। किं चापि ते भिक्षवः सर्वे परिनिर्वाणसंज्ञिनः परिनिर्वास्यन्ति। अपि तु खलु पुनर्भिक्षवो यदहम-न्यासु लोकधातुष्वन्योन्यैर्नामधेयैर्विहरामि तत्र ते पुनरुत्पत्स्यन्ते तथागत-ज्ञानं पर्येषमाणास्तत्र च ते पुनरेवैतां क्रियां श्रोष्यन्ति। एकमेव तथागतानां परिनिर्वाणं नास्त्यन्यद् द्वितीयमितो बहिर्निर्वाणम्। तथागतानाम् एतद्भिक्षव उपायकौशल्यं वेदितव्यं धर्मदेशनाभिनिर्हारश्च। यस्मिन् भिक्षवः समये तथागतः परिनिर्वाणकालसमयमात्मनः समनुपश्यति परिशुद्धं च पर्षदं पश्य-त्यधिमुक्तिसारां शून्यधर्मगतिं गतां ध्यानवतीं महाध्यानवतीम्। अथ खलु भिक्षवस्तथागतोऽयं काल इति विदित्वा सर्वान् बोधिसत्त्वान् सर्वश्रावकांश्च संनिपात्य पश्चादेतमर्थं संश्रावयति। न भिक्षवः किंचिदस्ति लोके द्वितीयं नाम यानं परिनिर्वाणं वा कः पुनर्वादस्तृतीयस्य। उपायकौशल्यं खल्विदं भिक्षवस्तथागतानामर्हतां दूरप्रनष्टं[1] सत्त्वधातुं विदित्वा हीनाभिर-तान् कामपङ्कमग्नांस्तत एषां भिक्षवस्तथागतस्तन्निर्वाणं भाषते यदधि-मुच्यन्ते।

तद् यथापि नाम भिक्षव इह स्यात् पञ्चयोजनशतिकमटवीकान्तारं महां-श्चात्र जनकायः प्रतिपन्नो भवेद् रत्नद्वीपं गमनाय। देशिकश्चैषामेको भवेद् व्यक्तः पण्डितो निपुणो मेधावी कुशलः खल्वटवीदुर्गाणां स च तं सार्थ-

1 B & J प्रणष्टं

मटवीमवक्रामयेत्। अथ खलु स महाजनकायः श्रान्तः क्लान्तो भीतस्त्रस्तः एवं वदेत्। यत् खल्वार्य देशिक परिणायक जानीया वयं हि श्रान्ताः क्लान्ता भीतास्त्रस्ता अनिर्वृताः। पुनरेव प्रतिनिवर्तयिष्यामोऽतिदूरमितोऽटवीकान्तारमिति। अथ खलु भिक्षवः स देशिक उपायकुशलस्तान् पुरुषान् प्रतिनिवर्तितुकामान् विदित्वा एवं चिन्तयेत्। मा खल्विमे तपस्विनस्तादृशं महारत्नद्वीपं न गच्छेयुरिति। स तेषामनुकम्पार्थमुपायकौशल्यं प्रयोजयेत्। तस्या अटव्या मध्ये योजनशतं वा द्वियोजनशतं वा त्रियोजनशतं वातिक्रम्यर्द्धिमयं नगरमभिनिर्मिमीयात्। ततस्तान् पुरुषानेवं वदेत्। मा भवन्तो भैष्ट मा निवर्तध्वमयमसौ महाजनपदोऽत्र विश्राम्यत। अत्र वो यानि कानिचित् करणीयानि तानि सर्वाणि कुरुध्वमत्र निर्वाणप्राप्ता विहरध्वमत्र विश्रान्ताः। यस्य पुनः कार्यं भविष्यति स तं महारत्नद्वीपं गमिष्यति।

अथ खलु भिक्षवस्ते कान्तारप्राप्ताः सत्त्वा आश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता भवेयुर्मुक्ता वयमटवीकान्तारादिह निर्वाणप्राप्ता विहरिष्याम इति। अथ खलु भिक्षवस्ते पुरुषास्तदृद्धिमयं नगरं प्रविशेयुरागतसंज्ञिनश्च भवेयुर्निस्तीर्णसंज्ञिनश्च भवेयुः। निर्वृताः शीतीभूता स्म इति मन्येरन्। ततस्तान् देशिको विश्रान्तान् विदित्वा तदृद्धिमयं नगरमन्तर्धापयेदन्तर्धापयित्वा च तान् पुरुषानेवं वदेत्। आगच्छन्तु भवन्तः सत्त्वा अभ्यासन्न एव महारत्नद्वीपः। इदं तु मया नगरं युष्माकं विश्रामणार्थमभिनिर्मितमिति।

एवमेव भिक्षवस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो युष्माकं सर्वसत्त्वानां च देशिकः। अथ खलु भिक्षवस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्ध एवं पश्यति। महदिदं क्लेशकान्तारं निर्गन्तव्यं निष्क्रान्तव्यं प्रहातव्यम्। मा खल्विम एकमेव बुद्धज्ञानं श्रुत्वा द्रवेणैव प्रतिनिवर्तयेयुर्नैवोपसंक्रमेयुः। बहुपरिक्लेशमिदं बुद्धज्ञानं समुदानयितव्यमिति। तत्र तथागतः सत्त्वान् दुर्बलाशयान् विदित्वा यथा स देशिकस्तदृद्धिमयं नगरमभिनिर्मिमीते तेषां सत्त्वानां विश्रामणार्थं विश्रान्तानां चैषामेवं कथयतीदं खल्वृद्धिमयं नगरमिति। एवमेव भिक्षवस्तथागतोऽप्यर्हन् सम्यक्संबुद्धो महोपायकौशल्येनान्तरा द्वे निर्वाणभूमी सत्त्वानां विश्रामणार्थं देशयति संप्रकाशयति। यदिदं श्रावकभूमिं प्रत्येकबुद्धभूमिं च। यस्मिंश्च भिक्षवः समये ते सत्त्वास्तत्र स्थिता भवन्ति। अथ खलु भिक्षवस्तथागतोऽप्येवं संश्रावयति। न खलु पुनर्भिक्षवो यूयं कृतकृत्याः

कृतकरणीयाः। अपि तु खलु पुनर्भिक्षवो युष्माकमभ्यासः। इतस्तथागतज्ञानं व्यवलोकयध्वं भिक्षवो व्यवचारयध्वं यद् युष्माकं निर्वाणं नैव निर्वाणम्। अपि तु खलु पुनरुपायकौशल्यमेतद् भिक्षवस्तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां यत् त्रीणि यानानि संप्रकाशयन्तीति।

अथ खलु भगवानिममेवार्थं भूयस्या मात्रयोपदर्शयमानस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

अभिज्ञज्ञानाभिभु लोकनायको यद्बोधिमण्डस्मि निषण्ण आसीत्।
दशेह सो अन्तर कल्प पूर्णान् न लप्सि बोधिं परमार्थदर्शी ॥६०॥
देवाथ नागा असुराथ गुह्यका उद्युक्त पूजार्थ जिनस्य तस्य।
पुष्पाण वर्षं प्रमुमोचु तत्र बुद्धे च बोधिं नरनायकेऽस्मिन् ॥६१॥
उपरिं च खे दुन्दुभयो विनेदुः सत्कारपूजार्थं जिनस्य तस्य।
सुदुःखिता चापि जिनेन तत्र चिरबुध्यमानेन अनुत्तरं पदम् ॥६२॥
दशान चो अन्तरकल्प अत्ययात् स्पृशे स बोधिं भगवाननाभिभूः।
हृष्टा उदग्रास्तद आसु सर्वे देवा मनुष्या भुजगासुराश्च ॥६३॥
वीराः कुमारा अथ तस्य षोडश पुत्रा गुणाढ्या नरनायकस्य।
उपसंक्रमी प्राणिसहस्रकोटिभिः पुरस्कृतास्तं द्विपदेन्द्रमग्रम् ॥६४॥
वन्दित्व पादौ च विनायकस्य अध्येषिषू धर्म प्रकाशयस्व।
अस्मांश्च तर्पेहि इमं च लोकं सुभाषितेनेह नरेन्द्रसिंह ॥६५॥
चिरस्य लोकस्य दशद्दिशेऽस्मिन् विदितोऽसि उत्पन्नु महाविनायक।
निमित्तसंचोदनहेतु प्राणिनां ब्राह्मा विमानानि प्रकम्पयन्तः ॥६६॥
दिशाय पूर्वाय सहस्रकोट्यः क्षेत्राण पञ्चाशदभूषि कम्पिताः।
तत्रापि ये ब्राह्मविमान अग्रास्ते तेजवन्तो अधिमात्रमासि ॥६७॥
विदित्व ते पूर्वनिमित्तमीदृशमुपसंक्रमी लोकविनायकेन्द्रम्।
पुष्पैरिहाभ्योकिरियाण नायकमर्पेन्ति ते सर्व विमान तस्य ॥६८॥
अध्येषिषू चक्रप्रवर्तनाय गाथाभिगीतेन अभिसंस्तविंसु।
तूष्णीं च सो आसि नरेन्द्रराजा न ताव कालो मम धर्म भाषितुम् ॥६९॥
एवं दिशि दक्षिणियां पि[1] तत्र अथ पश्चिमा हेष्टिम उत्तरस्याम्।
उपरिष्टिमायां विदिशासु चैव आगत्य ब्रह्माण सहस्रकोट्यः ॥७०॥

1 B दिशा दक्षिणापि

पुष्पेभि अभ्योकिरियाण नायकं पादौ च वन्दित्व विनायकस्य ।
निर्यातयित्वा च विमान सर्वानभिष्टवित्वा पुनरभ्ययाचि ॥७१॥
प्रवर्तया चक्रमनन्तचक्षुः सुदुर्लभस्त्वं बहुकल्पकोटिभिः ।
दर्शेहि मैत्रीबल पूर्वसेवितमपावृणोही अमृतस्य द्वारम् ॥७२॥
अध्येषणां ज्ञात्व अनन्तचक्षुः प्रकाशते धर्म बहुप्रकारम् ।
चत्वारि सत्यानि च विस्तरेण प्रतीत्य सर्वे इमि भाव उत्थिताः ॥७३॥
अविद्य आदी करियाण चक्षुमान् प्रभाषते स मरणान्तदुःखम् ।
जातिप्रसूता इमि सर्वदोषा मृत्युं च मानुष्यमिमेव जानथ ॥७४॥
समनन्तरं भाषितु धर्म तेन बहुप्रकारा विविधा अनन्ताः ।
श्रुत्वानशीतीनयुतान कोट्यः सत्त्वाः स्थिताः श्रावक भूतले लघुम् ॥७५॥
क्षणं द्वितीयं अपरं अभूषि जिनस्य तस्यो बहुधर्म भाषतः ।
विशुद्धसत्त्वा यथ गङ्गवालुकाः क्षणेन ते श्रावकभूत आसीत् ॥७६॥
ततोत्तरी अगणियु तस्य आसीत् संघस्तदा लोकविनायकस्य ।
कल्पान कोटीन्ययुता[1] गणेन्त एकैक नो चान्तु लभेय तेषाम् ॥७७॥
ये चापि ते षोड़श राजपुत्रा ये ओरसा चैलकभूत सर्वे ।
ते श्रामणेरा अवचिंसु तं जिनं प्रकाशया नायक अग्रधर्मम् ॥७८॥
यथा वयं लोकविदू भवेम यथैव त्वं सर्वजिनानमुत्तम ।
इमे च सत्त्वा भवि सर्वि एव[2] यथैव त्वं वीर विशुद्धचक्षुः ॥७९॥
सो चा जिनो आशयु ज्ञात्व तेषां कुमारभूतान तथात्मजानाम् ।
प्रकाशयी उत्तममग्रबोधिं दृष्टान्तकोटीनयुतैरनेकैः ॥८०॥
हेतूसहस्रैरुपदर्शयन्तो अभिज्ञज्ञानं च प्रवर्तयन्तः ।
भूतां चरिं दर्शयि लोकनाथो यथा चरन्तो विदु बोधिसत्त्वाः ॥८१॥
इदमेव सद्धर्मसुपुण्डरीकं वैपुल्यसूत्रं भगवानुवाच ।
गाथासहस्रेहि अनल्पकेहि येषां प्रमाणं यथ गङ्गवालिकाः ॥८५॥
सो चा जिनो भाषिय सूत्रमेतद्विहारु प्रविशित्व विलक्षयीत ।
पूर्णानशीतिश्चतुरश्च कल्पान् समाहितैकासनि लोकनाथः ॥८३॥
ते श्रामणेराश्च विदित्व नायकं विहारि आसन्नमनिष्क्रमन्तम् ।
संश्रावयिंसु बहुप्राणिकोटिनां बौद्धं इमं ज्ञानमनास्रवं शिवम् ॥८४॥

1 B कोटीनयुता

2 J एवं

पृथक्पृथगासन प्रज्ञपित्वा अभाषि तेषामिदमेव सूत्रम् ।
सुगतस्य तस्य तद शासनस्मिन् अधिकार कुर्वन्तिममेवरूपम् ॥८५॥
गङ्गा यथा वालुक अप्रमेया सहस्रषष्टिं तद श्रावयिंसु ।
एकैकु तस्य सुगतस्य पुत्रो विनेति सत्त्वानि अनल्पकानि ॥८६॥
तस्यो जिनस्य परिनिर्वृतस्य चरित्व ते पश्यिसु बुद्धकोट्यः ।
तेही तदा श्रावितकेहि सार्धं कुर्वन्ति पूजां द्विपदोत्तमानाम् ॥८७॥
चरित्व चर्यां विपुलां विशिष्टां बुद्धा च ते बोधि दशद्दिशासु ।
ते षोड्शा तस्य जिनस्य पुत्रा दिशासु सर्वासु द्वये द्वयो जिनाः ॥८८॥
ये चापि संश्रावितका तदासी ते श्रावका तेष जिनान सर्वे ।
इममेव बोधिं उपनामयन्ति क्रमक्रमेण विविधैरुपायैः ॥८९॥
अहं पि अभ्यन्तरि तेष आसीन्मयापि संश्रावित सर्वि यूयम् ।
तेनो मम श्रावक यूयमद्य बोधावुपायेनिह[1] सर्वि नेमि ॥९०॥
अयं खु हेतुस्तद पूर्व आसीदयं प्रत्ययो येन हु धर्म भाषे ।
नयाम्यहं येन ममाग्रबोधिं मा भिक्षवो उत्रसथेह स्थाने ॥९१॥
यथाटवी उग्र भवेय दारुणा शून्या निरालम्ब निराश्रया च ।
बहुश्वापदा चैव अपानिया च बालान सा भीषणिका भवेत ॥९२॥
पुरुषाण चो[2] तत्र सहस्रनेका ये प्रस्थितास्तामटवीं भवेयुः ।
अटवी च सा[3] शून्य भवेत दीर्घा पूर्णानि पञ्चाशत योजनानि ॥९३॥
पुरुषश्च आढ्यः स्मृतिमन्तु व्यक्तो धीरो विनीतश्च विशारदश्च ।
यो देशिकस्तेष भवेत तत्र अटवीय दुर्गाय सुभैरवाय ॥९४॥
ते चापि खिन्ना बहुप्राणिकोट्य उवाच तं देशिक तस्मि काले ।
खिन्ना वयं आर्य न शक्नुयाम निवर्तनं अद्यिह रोचते नः ॥९५॥
कुशलश्च सो पि तद पण्डितश्च प्रणायकोपाय तदा विचिन्तयेत् ।
धिक् कष्ट रत्नैरिमि सर्वि बाला भ्रश्यन्ति आत्मान निवर्तयन्तः ॥९६॥
यन्नून हं ऋद्धिबलेन वाद्य नगरं महन्तं अभिनिर्मिणेयम् ।
प्रतिमण्डितं वेश्मसहस्रकोटिभिर्विहार उद्यानुपशोभितं च ॥९७॥
वापी नदीयो अभिनिर्मिणेयम् आरामपुष्पे प्रतिमण्डितं च ।
प्राकारद्वारैरुपशोभितं च नारीनरैश्चाप्रतिमैरुपेतम् ॥९८॥

---

1 B ०येनह 2 B च 3 B स

निर्माणु कृत्वा इति तान् वदेय मा भायथा हर्ष करोथ चैव ।
प्राप्ता भवन्तो नगरं वरिष्ठं प्रविश्य कार्याणि कुरुष्व क्षिप्रम् ॥९९॥
उदग्रचित्ता भणथेह निर्वृता निस्तीर्ण सर्वा अटवी अशेषतः ।
आश्वासनार्थाय वदेति वाचं कथं न प्रत्यागत सर्वि अस्या ॥१००॥
विश्रान्तरूपांश्च विदित्व सर्वान् समानयित्वा च पुनर्ब्रवीति ।
आगच्छथ मह्य शृणोथ भाषतो ऋद्धीमयं नगरमिदं विनिर्मितम् ॥१०१॥
युष्माक खेदं च मया विदित्वा निवर्तनं मा च[1] भविष्यतीति ।
उपायकौशल्यमिदं ममेति जनेथ वीर्यं गमनाय द्वीपम् ॥१०२॥
एमेव हं भिक्षव देशिको वा प्रणायकः प्राणिसहस्रकोटिनाम् ।
खिद्यन्त पश्यामि तथैव प्राणिनः क्लेशाण्डकोशं न प्रभोन्ति भेत्तुम् ॥१०३॥
ततो मया चिन्तितु एष अर्थो विश्रामभूता इमि निर्वृतीकृताः ।
सर्वस्य दुःखस्य निरोध एष अर्हन्तभूमौ कृतकृत्य यूयम् ॥१०४॥
समये यदा तु स्थित अत्र स्थाने पश्यामि यूयामर्हन्त तत्र सर्वान्[2] ।
तदा च[3] सर्वानिह संनिपात्य भूतार्थमाख्यामि यथैष धर्मः ॥१०५॥
उपायकौशल्य विनायकानां यद्यान देशेन्ति त्रयो महर्षी ।
एकं हि यानं न द्वितीयमस्ति विश्रामणार्थं तु द्वि-यान देशिता ॥१०६॥
ततो वदेमि अहमद्य भिक्षवो जनेथ वीर्यं परमं उदारम् ।
सर्वज्ञज्ञानेन[4] कृतेन यूयं नैतावता निर्वृति काचि भोति ॥१०७॥
सर्वज्ञज्ञानं तु यदा स्पृशिष्यथ दशो बला ये च जिनान धर्माः ।
द्वात्रिंशतीलक्षणरूपधारी बुद्धा भवित्वान भवेथ निर्वृताः ॥१०८॥
एतादृशी देशन नायकानां विश्रामहेतोः प्रवदन्ति निर्वृतिम् ।
विश्रान्त ज्ञात्वान च निर्वृतीये सर्वज्ञज्ञाने उपनेन्ति सर्वान् ॥१०९॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये पूर्वयोगपरिवर्तो
नाम सप्तमः ॥७॥

---

109 M. ... na tu ni[r]vṛt. ... ... ॥

---

1 J मा बु
2 J ०मर्हन्तसर्वान्
3 J ततो नु
4 J सर्वज्ञज्ञानस्य

पञ्चभिक्षुशत-व्याकरणपरिवर्तः

अथ खल्वायुष्मान् पूर्णो मत्रायणीपुत्रो *भगवतोऽन्तिकादिदमेवंरूपमुपाय-कौशल्यज्ञानदर्शनं संधाभाषितनिर्देशं श्रुत्वैषां च महाश्रावकाणां व्याकरणं श्रुत्वेमां** च पूर्वयोगप्रतिसंयुक्तां कथां श्रुत्वेमां च भगवतो वृषभतां श्रुत्वाश्चर्य-प्राप्तोऽभूदद्भुतप्राप्तोऽभून्निरामिषेण च चित्तेन प्रीतिप्रामोद्येन स्फुटोऽभूत्†। महता च प्रीतिप्रामोद्येन महता च धर्मगौरवेणोत्थायासनाद् भगवतश्चरणयोः प्रणिपत्यैवं चित्तमुत्पादितवान्। आश्चर्यं भगवन्नाश्चर्यं सुगत परमदुष्करं†† तथागता अर्हन्तः सम्यक् संबुद्धाः कुर्वन्ति य इमं नानाधातुकं लोकमनुवर्त-यन्ते बहुभिश्चोपायकौशल्यज्ञाननिदर्शनैः सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति तस्मिं-स्तस्मिंश्च सत्त्वान् विलग्नानुपायकौशल्येन प्रमोचयन्ति। किमत्र भगवन्न-स्माभिः शक्यं कर्तुम्। तथागत एवास्माकं जानीत आशयं पूर्वयोगचर्यां च। स भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्यैकान्ते स्थितोऽभूद् भगवन्तमेव नमस्कुर्वन्ननिमिषाभ्यां च नेत्राभ्यां संप्रेक्षमाणः।

अथ खलु भगवानायुष्मतः पूर्णस्य मैत्रायणीपुत्रस्य चित्ताशयमवलोक्य सर्वावन्तं भिक्षुसंघमामन्त्रयते स्म। पश्यथ भिक्षवो यूयमिमं श्रावकं पूर्णं मत्रायणीपुत्रं यो मयास्य‡ भिक्षुसंघस्य धर्मकथिकानामग्र्यो निर्दिष्टो बहुभिश्च भूतैर्गुणैरभिष्टुतो बहुभिश्च प्रकारैरस्मिन् मम शासने सद्धर्मपरिग्रहायाभि-युक्तः। $चतसृणां पर्षदां संहर्षकः समादापकः समुत्तेजकः संप्रहर्षकोऽक्लान्तो धर्मदेशनया अलमस्य[1] धर्मस्याख्याता अलमनुग्रहीता सब्रह्मचारिणाम्।

---

* M. Bhagavataḥ s. ... to idam...
** M. dhāyāṃ imāś ca pū(r)vba/yoga/pr.
† M. [a] bhūṣī mahatā ca prīti
†† M. duṣkaraṃ tathāgato
‡ M. imasmiṃ bh.
$ M. [ca]turṇṇāṃ pariṣāṇāṃ saṃ

---

1 J अनालसस्य

मुक्त्वा भिक्षवस्तथागतं* नान्यः शक्तः पूर्णं मैत्रायणीपुत्रमर्थतो वा व्यञ्जनतो वा पर्यादातुम्। तत् किं मन्यध्वे भिक्षवो ममैवायं सद्धर्मपरिग्राहक इति। न खलु पुनर्भिक्षवो युष्माभिरेवं द्रष्टव्यम्। तत् कस्य हेतोः। अभिजानाम्यहं भिक्षवोऽतीतेऽध्वनि नवनवतीनां बुद्धकोटीनां यत्रानेनैव[1] तेषां बुद्धानां भगवतां शासने सद्धर्मः परिगृहीतः। तद् यथापि नाम ममैतर्हि सर्वत्र† चाग्र्यो धर्मकथिकानामभूत् सर्वत्र च शून्यतागतिंगतोऽभूत् सर्वत्र च प्रतिसंविदां लाभ्यभूत्‡ सर्वत्र च बोधिसत्त्वाभिज्ञासु गतिंगतोऽभूत्। सुविनिश्चितधर्मदेशको निर्विचिकित्सधर्मदेशकः परिशुद्धधर्मदेशकश्चाभूत्। $तेषां च बुद्धानां भगवतां शासने यावदायुष्प्रमाणं ब्रह्मचर्यं चरितवान् सर्वत्र च श्रावक इति संज्ञायते स्म। स खल्वनेनोपायेनाप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणामर्थमकार्षीदप्रमेयानसंख्येयांश्च सत्त्वान् परिपाचितवाननुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। सर्वत्र च बुद्धकृत्येन सत्त्वानां प्रत्युपस्थितोऽभूत् सर्वत्र चात्मनो बुद्धक्षेत्रं परिशोधयति स्म सत्त्वानां च परिपाकायाभियुक्तोऽभूत्। एषामपि भिक्षवो विपश्यिप्रमुखानां सप्तानां तथागतानां येषामहं सप्तम एष एवाग्र्यो धर्मकथिकानामभूत्।

यदपि तद्भिक्षवो भविष्यत्यनागतेऽध्वन्यस्मिन् भद्रकल्पे चतुर्भिर्बुद्धैरूनं बुद्धसहस्रं तेषामपि शासन एषैव पूर्णो मैत्रायणीपुत्रोऽग्र्यो धर्मकथिकानां भविष्यति सद्धर्मपरिग्राहकश्च भविष्यति। एवमनागतेऽध्वन्यप्रमेयाणामसंख्येयानां बुद्धानां भगवतां सद्धर्ममाधारयिष्यति अप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामर्थं करिष्यत्यप्रमेयानसंख्येयांश्च सत्त्वान् परिपाचयिष्यत्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। सततसमितं चाभियुक्तो भविष्यत्यात्मनो बुद्धक्षेत्रपरिशुद्धये सत्त्वपरिपाचनाय। स इमामेवंरूपां बोधिसत्त्वचर्यां परिपूर्याप्रमेयरसंख्येयैः कल्पैरनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते। धर्मप्रभासो

* M. yitvā ca bhikṣave Tathāgataṃ
† M. sarvbatra
ca a. dharma/kathikā̃/nām/
‡ M. lābhī-m-abh[ūṣī] ... ...
$ M. (t) eṣāṃ

1 J ०नवतीनां यत्रानेनैव

नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवानस्मिन्नेव बुद्धक्षेत्र उत्पत्स्यते।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन गङ्गानदीवालुकोपमास्त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातव एकं बुद्धक्षेत्रं भविष्यति। समं पाणितलजातं सप्तरत्नमयमपगतपर्वतं सप्तरत्नमयैः कूटागारैः परिपूर्णं भविष्यति। देवविमानानि चाकाशस्थितानि भविष्यन्ति देवा अपि मनुष्यान् द्रक्ष्यन्ति मनुष्या अपि देवान् द्रक्ष्यन्ति। तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेनेदं बुद्धक्षेत्रमपगतपापं भविष्यत्यपगतमातृग्रामं च। सर्वे च ते सत्त्वा औपपादुका भविष्यन्ति ब्रह्मचारिणो मनोमयैरात्मभावैः स्वयंप्रभा ऋद्धिमन्तो वैहायसंगमा वीर्यवन्तः स्मृतिमन्तः प्रज्ञावन्तः सुवर्णवर्णैः समुच्छ्रयैर्द्वात्रिंशद्भिर्महापुरुषलक्षणैः समलंकृतविग्रहाः। तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन तस्मिन् बुद्धक्षेत्रे तेषां सत्त्वानां द्वावाहारौ भविष्यतः। कतमौ द्वौ। यदुत धर्मप्रीत्याहारो ध्यानप्रीत्याहारश्च। अप्रमेयाणि चासंख्येयानि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि भविष्यन्ति सर्वेषां च महाभिज्ञाप्राप्तानां प्रतिसंविद्गतिं गतानां सत्त्वाववादकुशलानाम्। गणनासमतिक्रान्ताश्चास्य श्रावका भविष्यन्ति महर्द्धिका महानुभावा अष्टविमोक्षध्यायिनः। एवमपरिमितगुणसमन्वागतं तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति। रत्नावभासश्च नाम स कल्पो भविष्यति। सुविशुद्धा च नाम सा लोकधातुर्भविष्यति। अप्रमेयानसंख्येयांश्चास्य कल्पानायुष्प्रमाणं भविष्यति। परिनिर्वृतस्य च तस्य भगवतो धर्मप्रभासस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य सद्धर्मश्चिरस्थायी भविष्यति। रत्नमयैश्च स्तूपैः सा लोकधातुः स्फुटा भविष्यति। एवमचिन्त्यगुणसमन्वागतं भिक्षवस्तस्य भगवतस्तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति। इदमवोचद् भगवान्। इदं वदित्वा सुगतो ह्यथापरमेतदुवाच शास्ता।

शृणोथ मे भिक्षव एतमर्थं यथा चरी मह्य सुतेन चीर्णा।
उपायकौशल्य सुशिक्षितेन यथा च चीर्णा इय बोधिचर्या ॥१॥
हीनाधिमुक्ता इम सत्त्व ज्ञात्वा उदारयाने च समुत्त्रसन्ति।
ततु श्रावका भोन्तिमि बोधिसत्त्वाः प्रत्येकबोधिं च निदर्शयन्ति ॥२॥
उपायकौशल्यशतैरनेकैः परिपाचयन्ति बहु बोधिसत्त्वान्।
एवं च भाषन्ति वयं हि श्रावका दूरे वयं उत्तममग्रबोधिया ॥३॥

एतां चरिं तेष्वनुशिक्षमाणाः परिपाकु गच्छन्ति हि सत्त्वकोट्यः।
हीनाधिमुक्ताश्च कुसीदरूपा अनुपूर्वि ते सर्वि भवन्ति बुद्धाः ॥४॥
अज्ञानचर्यां च चरन्ति एते वयं खलु श्रावक अल्पकृत्याः।
निर्विण्ण सर्वासु च्युतोपपत्तिषु स्वकं च क्षेत्रं परिशोधयन्ति ॥५॥
सरागतामात्म निदर्शयन्ति सदोषतां चापि समोहतां च।
दृष्टीविलग्नांश्च विदित्व सत्त्वांस्तेषां पि दृष्टीं समुपाश्रयन्ति ॥६॥
एवं चरन्तो बहु मह्य श्रावकाः सत्त्वानुपायेन विमोचयन्ति।
उन्मादु[1] गच्छेयु नरा अविद्वसू सचैव सर्वं चरितं प्रकाशयेत् ॥७॥
पूर्णो अयं श्रावक मह्य भिक्षवश्चरितो पुरा बुद्धसहस्रकोटिषु।
तेषां च सद्धर्म परिग्रहीषीद्[2] बौद्ध इदं ज्ञान गवेषमाणः ॥८॥
सर्वत्र चैषो अभु अग्रश्रावको बहुश्रुतश्चित्रकथी विशारदः।
संहर्षकश्चा अकिलासि नित्यं सद बुद्धकृत्येन च प्रत्युपस्थितः ॥९॥
महाअभिज्ञासु सदा गतिंगतः प्रतिसंविदानां च अभूषि लाभी।
सत्त्वान चो इन्द्रियगोचरज्ञो धर्मं च देशेति सदा विशुद्धम् ॥१०॥
सद्धर्म श्रेष्ठं च प्रकाशयन्तः परिपाचयी सत्त्व सहस्रकोट्यः।
अनुत्तरस्मिन्निह अग्रयाने क्षेत्रं स्वकं श्रेष्ठु विशोधयन्तः ॥११॥
अनागते चापि तथैव अध्वे पूजेष्यती बुद्ध सहस्रकोट्यः।
सद्धर्म श्रेष्ठं च परिग्रहीष्यति स्वकं च क्षेत्रं परिशोधयिष्यति ॥१२॥
देशेष्यती धर्म सदा विशारदो उपायकौशल्यसहस्रकोटिभिः।
बहूंश्च सत्त्वान् परिपाचयिष्यति सर्वज्ञज्ञानस्मि अनास्रवस्मिन् ॥१३॥
सो पूज कृत्वा नरनायकानां सद्धर्मश्रेष्ठं सद धारयित्वा।
भविष्यती बुद्ध स्वयंभु लोके धर्मप्रभासो दिशतासु विश्रुतः ॥१४॥
क्षेत्रं च तस्य सुविशुद्ध भेष्यती रत्नान सप्तान सदा विशिष्टम्।
रत्नावभासश्च स कल्पु भेष्यती सुविशुद्ध सो भेष्यति लोकधातुः ॥१५॥
बहुबोधिसत्त्वान सहस्रकोट्यो महाअभिज्ञासु सुकोविदानाम्।
येहि स्फुटो भेष्यति लोकधातुः सुविशुद्ध शुद्धेहि महर्द्धिकेहि ॥१६॥
अथ श्रावकाणां पि सहस्रकोट्यः संघस्तदा भेष्यति नायकस्य।
महर्द्धिकानष्टविमोक्षध्यायिनां प्रतिसंविदासू च गतिंगतानाम् ॥१७॥

---

1 B उत्पादु

2 B परिग्रहेषीद

सर्वे च सत्त्वास्तहि बुद्धक्षेत्रे शुद्धा भविष्यन्ति च ब्रह्मचारिणः।
उपपादुकाः सर्वि सुवर्णवर्णा द्वात्रिंशतीलक्षणरूपधारिणः ॥१८॥

आहारसंज्ञा च न तत्र भेष्यति अन्यत्र धर्मे रति ध्यानप्रीतिः।
न मातृग्रामोऽपि च तत्र भेष्यति न चाप्यपायान च दुर्गतीभयम् ॥१९॥

एतादृशं क्षेत्रवरं भविष्यति पूर्णस्य संपूर्णगुणान्वितस्य।
आकीर्ण सत्त्वेहि सुभद्रकेहि यत्किंचिमात्रं पि इदं प्रकाशितम् ॥२०॥

अथ खलु तेषां द्वादशानां वशीभूतशतानामेतदभवत्। आश्चर्यप्राप्ता स्माद्भुतप्राप्ताः स्म। सचेदस्माकमपि भगवान् यथेमेऽन्ये महाश्रावका व्याकृता एवमस्माकमपि तथागतः पृथक् पृथग् व्याकुर्यात्। अथ खलु भगवांस्तेषां महाश्रावकाणां चेतसैव चेतः परिवितर्कमाज्ञायायुष्मन्तं महाकाश्यपमामन्त्रयते स्म। इमानि काश्यप द्वादश वशीभूतशतानि येषामहमेतर्हि संमुखीभूतः सर्वाण्येतान्यहं काश्यप द्वादश वशीभूतशतान्यनन्तरं व्याकरोमि। तत्र काश्यप कोण्डिन्यो भिक्षुर्महाश्रावको द्वाषष्टीनां बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणां परेण परतरं समन्तप्रभासो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्। तत्र काश्यपानेनैकेन नामधेयेन पञ्च तथागतशतानि भविष्यन्ति। अतः पञ्च महाश्रावकशतानि सर्वाण्यनन्तरमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यन्ते सर्वाण्येव समन्तप्रभासनामधेयानि भविष्यन्ति। तद् यथा गयाकाश्यपो नदीकाश्यप उरुविल्वकाश्यपः कालः कालोदाय्यनिरुद्धो रेवतः कप्फिणो वक्कुलश्चुन्दः स्वागत इत्येवंप्रमुखानि पञ्च वशीभूतशतानि।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

कोण्डिन्यगोत्रो मम श्रावकोऽयं तथागतो भेष्यति लोकनाथः।
अनागतेऽध्वानि अनन्तकल्पे विनेष्यते प्राणिसहस्रकोट्यः ॥२१॥

समन्तप्रभो नाम जिनो भविष्यति क्षेत्रं च तस्य परिशुद्ध भेष्यति।
अनन्तकल्पस्मि अनागतेऽध्वनि दृष्ट्वान बुद्धान् बहवो ह्यनन्तान् ॥२२॥

प्रभास्वरो बुद्धबलेनुपेतो विघुष्टशब्दो दशसु दिशासु।
पुरस्कृतः प्राणिसहस्रकोटिभिर्देशेष्यती उत्तममग्रबोधिम् ॥२३॥

ततु[1] बोधिसत्त्वा अभियुक्तरूपा विमानश्रेष्ठान्यभिरुह्य चापि ।
विहरन्त तत्र अनुचिन्तयन्ति विशुद्धशीला सद साधुवृत्तयः ॥२४॥
श्रुत्वान धर्मं द्विपदोत्तमस्य अन्यानि क्षेत्राण्यपि चो सदा ते ।
व्रजन्ति ते बुद्धसहस्रवन्दकाः पूजां च तेषां विपुलां करोन्ति ॥२५॥
क्षणेन ते चापि तदास्य क्षेत्रं प्रत्यागमिष्यन्ति विनायकस्य ।
प्रभासनामस्य नरोत्तमस्य चर्याबलं तादृशकं भविष्यति ॥२६॥
षष्टिः सहस्रा परिपूर्णकल्पानायुष्प्रमाणं सुगतस्य तस्य ।
ततश्च भूयो द्विगुणेन तायिनः परिनिर्वृतस्येह स धर्म स्थास्यति ॥२७॥
प्रतिरूपकश्चास्य भविष्यते पुनस्त्रिगुणं ततो एत्तकमेव कालम् ।
सद्धर्मभ्रष्टे तद तस्य तायिनो दुःखिता भविष्यन्ति नरा मरू च ॥२८॥
जिनान तेषां समनामकानां समन्तप्रभाणां पुरुषोत्तमानाम् ।
परिपूर्णपञ्चाशतनायकानां एते भविष्यन्ति परंपराय ॥२९॥
सर्वेष एतादृशकाश्च व्यूहा ऋद्धीबलं च तथ बुद्धक्षेत्रम् ।
गणश्च सद्धर्म तथैव ईदृशः सद्धर्मस्थानं च समं भविष्यति ॥३०॥
सर्वेषमेतादृशकं भविष्यति नामं तदा लोकि सदेवकस्मिन् ।
यथा मया पूर्वि प्रकीर्तितासीत् समन्तप्रभासस्य नरोत्तमस्य ॥३१॥
परंपरा एव तथान्यमन्यं ते व्याकरिष्यन्ति हितानुकम्पी ।
अनन्तरायं मम अद्य भेष्यति यथैव शासाम्यहु सर्वलोकम् ॥३२॥
एवं खु एते त्वमिहाद्य काश्यप धारेहि पञ्चाशतनूनकानि ।
वशिभूत ये चापि ममान्यश्रावकाः कथयाहि चान्येष्वपि श्रावकेषु ॥३३॥

---

29 M. ... ... [p*u*] ruṣottam[*ā*]nāṃ ।
pa ... ... ॥

30 M. ... ... ca ... ... ।
...va edṛ[*sa*]ḥ saddharma[*sthā*]naṃ ca samaṃ bhaviṣyati ॥

32 M. parampa [*rā*] yāṃ tatha anyam ... [vy]ākariṣyanti hitânukamp ... ... ।
... ... ॥

33 M. ... ... r[*e*]h[*i*] paṃcāśata nūnakāni ।
vaśi...ta...mama śrāvakânye kathay ... ... ॥

---

1 B तेहि

अथ खलु तानि पञ्चार्हच्छतानि भगवतः संमुखमात्मनो व्याकरणानि* श्रुत्वा तुष्टा उदग्रा आत्तमनसः** प्रमुदिताः प्रीतिसौमनस्यजाता येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्ता उपसंक्रम्य भगवतः पादयोः शिरोभिर्निपत्यैवमाहुः***। अत्ययं वयं भगवन् देशयामो †यैरस्माभिर्भगवन्नेवं सततसमितं चित्तं परिभावितमिदमस्माकं परिनिर्वाणम्। परिनिर्वृता वयमिति यथापीदं भगवन्नव्यक्ता†† अकुशला अविधिज्ञाः। तत् कस्य हेतोः†††। यैर्नामास्माभिर्भगवंस्तथागतज्ञानेऽभिसंबोद्धव्य एवंरूपेण परीत्तेन ज्ञानेन परितोषं गताः स्म।

तद् यथापि नाम भगवन्§ कस्यचिदेव पुरुषस्य कंचिदेव मित्रगृहं प्रविष्टस्य§§ मत्तस्य वा सुप्तस्य वा स मित्रोऽनर्घमणिरत्नं वस्त्रान्ते वध्नीयादस्येदं मणिरत्नं भवत्विति। अथ खलु भगवन् स पुरुष उत्थायासनात् प्रक्रामेत्। सोऽन्यं जनपदप्रदेशं‡ प्रपद्येत। स तत्र कृच्छ्रप्राप्तो भवेदाहारचीवरपर्येष्टिहेतोः‡‡ कृच्छ्रमापद्येत। महता च व्यायामेन कथंचित् कंचिदाहारं प्रतिलभेत तेन च सन्तुष्टो भवेदात्तमनस्कः प्रमुदितः। अथ$ खलु भगवंस्तस्य पुरुषस्य स पुराणमित्रः$$ पुरुषो येन तस्य तदनर्घेयं मणिरत्नं वस्त्रान्ते बद्धं स तं पुनरेव पश्येत्तमेवं वदेत्। किं त्वं भोः पुरुष कृच्छ्रमापद्यसे आहारचीवरपर्येष्टिहेतोर्यदा¶ यावद् भोः पुरुष मया¶¶ तव सुखविहारार्थं सर्वकामनिवर्तकमनर्घेयं मणिरत्नं

---

* M. n. vyākaraṇaṃ. tvā hṛṣ [*ṭā*]

** M. ā tta.........ditā
prīti-prāmodya [*s*]o

*** M. [*eta*]d avocaṅ atyayaṃ Bha

† M. o......s [m]ābhi ci.

†† M. vayaṃ Bhagavāṃ avaruktā ak.

††† M. tat kasy*a* heto yena nāma ...

§ M. [*Bhagav*]āṃ kasya cid eva puruṣasya

§§ M. viṣṭasya mattasya suptasya an. ka ma

‡ M. pradeśaṃ palāpeyāṃ so

‡‡ M. [*bha*] veyā [*ṃ*] āhāra paryeṣṭi ni... ...
ca kṛcchra

$ M. atha Bhaga vāṃtasya

$$ M. ṇa mittro yena
tadā anargha [*ra*]tna.

¶ M. ra paryeṣṭi nimittaṃ yad.

¶¶ M. yaṃ mayā navā yeva sarvba phāṣa[*vi*]

वस्त्रान्त उपनिबद्धम्। निर्यातितं ते भोः पुरुष ममैतन्मणिरत्नम्। तदेवमुपनिबद्धमेव भोः पुरुष वस्त्रान्ते मणिरत्नम्। न च नाम* त्वं भोः पुरुष प्रत्यवेक्षसे। किं मम** बद्धं केन वा बद्धं को हेतुः किं निदानं वा बद्धम्। एतद्बालजातीयस्त्वं भोः पुरुष यस्त्वं कृच्छ्रेणाहारचीवरं पर्येषमाणस्तुष्टिमापद्यसे। गच्छ† त्वं भोः पुरुषैतन्मणिरत्नं ग्रहाय महानगरं गत्वा परिवर्तयस्व। तेन च धनेन सर्वाणि धनकरणीयानि कुरुष्वेति।

एवमेव ††भगवन्नस्माकमपि तथागतेन पूर्वमेव बोधिसत्त्वचर्यां चरता ‡सर्वज्ञताचित्तान्युत्पादितान्यभूवन् तानि च वयं भगवन्न जानीमो न बुध्यामहे। ते वयं भगवन्नर्हद्भूमौ निर्वृताः स्म इति संजानीमः‡‡। वयं कृच्छ्रं जीवामो यद्वयं भगवन्नेवं परीत्तेन ज्ञानेन परितोषमापद्यामः सर्वज्ञज्ञानप्रणिधानेन सदा अविनष्टेन ते वयं भगवंस्तथागतेन संबोध्यमानाः। मा$ यूयं भिक्षव एतन्निर्वाणं मन्यध्वं$$ संविद्यन्ते भिक्षवो युष्माकं¶ सन्ताने कुशलमूलानि यानि मया पूर्वं परिपाचितानि। एतर्हि च ममैवेदमुपायकौशल्यं धर्मदेशनाभिलापेन यद् यूयमेतर्हि निर्वाणमिति मन्यध्वे। एवं¶¶ च वयं भगवता संबोधयित्वाद्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ व्याकृताः।

अथ खलु तानि पञ्चवशीभूतशतान्याज्ञातकौण्डिन्यप्रमुखानि तस्यां§ वेलायामिमा गाथा अभाषन्त§§।

---

* M. [*e*] vaṃ na tvaṃ bho puruṣa etaṃ

** M. mama etaṃ kasya heto
kiṃ nidāna [*s*] au. (?)

† M. gaccha tvaṃ bho puruṣa etaṃ ma mahā nagaraṃ gatvā parivarttehi tena ca

†† M. m. Bhagavat[*ā*] an[u]ttara ...
pūrvbam evaṃ bodhi

‡ M. caramāṇena sa[*rvbajña*]t[*ā*]...

‡‡ M. saṃjānāma kṛcchraṃ jīvāma vayaṃ etat tena ... ta...

$ M. mā etaṃ bhikṣav.

$$ M. manyatha santi yuṣmākaṃ tāni kuśala

¶ M. [*yu*] ṣme ei n.

¶¶ M. [*ma*]nyatha evaṃ ca vayaṃ Bhagavatāṃ saṃbodhayitvā addhyaṃ anu

§ M. [*tā*] yāṃ vailāyā [*ṃ*]

§§ M. [*i*] māni gāthāni bhāṣi

हृष्टा प्रहृष्टा स्म श्रुणित्व एतां आश्वासनामीदृशिकामनुत्तराम् ।
यं व्याकृता स्म परमाग्रबोधये नमोऽस्तु ते नायक नन्तचक्षुः ॥३४॥
देशेमहे अत्ययु तुभ्यमन्तिके यथैव बाला अविदू अजानकाः ।
यं वै वयं निर्वृतिमात्रकेण परितुष्ट आसीत् सुगतस्य शासने ॥३५॥
यथापि पुरुषो भवि कश्चिदेव प्रविष्ट स स्यादिह मित्रशालम् ।
मित्रं च तस्य धनवन्तमाढ्यं सो तस्य दद्याद् बहु खाद्यभोज्यम् ॥३६॥
संतर्पयित्वान च भोजनेन अनेकमूल्यं रतनं स दद्यात् ।
बद्धान्तरीये वसनान्ति ग्रन्थिं दत्त्वा च तस्येह भवेत तुष्टः ॥३७॥
सो चापि प्रक्रान्तु भवेत बालो उत्थाय सोऽन्यं नगरं व्रजेत ।
सो कृच्छ्रप्राप्तः कृपणो गवेषी आहार पर्येषति खिद्यमानः ॥३८॥
पर्येषित भोजननिर्वृतः स्याद् भक्तं उदारं अविचिन्तयन्तः ।
तं चापि रत्नं हि भवेत विस्मृतं बद्धान्तरीये स्मृतिरस्य नास्ति ॥३९॥
तमेव सो पश्यति पूर्वमित्रो येनास्य दत्तं रतनं गृहे स्वे ।
तमेव[1] सुष्ठू परिभाषयित्वा दर्शेति रत्नं वसनान्तरस्मिन् ॥४०॥
दृष्ट्वा च सो परमसुखैः समर्पितो रत्नस्य तस्यो अनुभाव ईदृशः ।
महाधनी कोशवली च सो भवेत् समर्पितः कामगुणेहि पञ्चहि ॥४१॥

34 M. t...hṛṣṭa.prahṛṣṭa sma śruṇitva e. ... ... ।
35 M. ... ... yathaiva bālā a [v] i ū ajānakā ... ।
... ... ye ca vay ॥
36 M. ... ... khādya bhojyaṃ ।
37 M. saṃtar ... ... ।
38 M. ... ... āya so nagara vrajeya ।
anyam so kṛ [cch] ra ... ... ॥
39 M. ... ... ।
... ... [a] ntarīya smi smṛti sya nâsti ॥
40 M. tame ... ... ।
41 M. ... ... samarpito anubhāva tasya ratanasya e ... ।

[1] B तमेन

एमेव भगवन् वयमेवरूपम् अजानमाना प्रणिधानपूर्वकम् ।
तथागतेनैव इदं हि दत्तं भवेषु पूर्वेष्विह दीर्घरात्रम् ॥४२॥
वयं च भगवन्निह बालबुद्धयो अजानका स्मो[1] सुगतस्य शासने ।
निर्वाणमात्रेण वयं हि तुष्टा न उत्तरी प्रार्थयि नापि चिन्तयी ॥४३॥
वयं च संबोधित लोकबन्धुना न एष एतादृश काचि निर्वृतिः ।
ज्ञानं प्रणीतं पुरुषोत्तमानां या निर्वृतीयं परमं च सौख्यम् ॥४४॥
इदं चुदारं विपुलं बहुविधं अनुत्तरं व्याकरणं च श्रुत्वा ।
प्रीतो उदग्रा विपुला स्म जाताः परस्परं व्याकरणाय नाथ ॥४५॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये पञ्चभिक्षुशतव्याकरण-
परिवर्तो नामाष्टमः* ॥८॥

42 M. ... ... ।
...naiva idaṃ pradattaṃ bhaveṣu pūrvbeṣu ... r ... ॥
43 M. ... ... ।
... ... [*ci*]ntayī ॥
44 M. vayaṃ ca saṃbodhita ... ... ।
... ... ॥
45 M. daṃ ... an [*u*] ttara ... ... ।
* M. [*nā*]ma samā ptaḥ

1 B स्म

आनन्दादि-व्याकरणपरिवर्तः

अथ खल्वायुष्मानानन्दस्तस्यां वेलायामेवं चिन्तयामास। अप्येव नाम वयमेवंरूपं व्याकरणं प्रतिलभेमहि*। एवं च †चिन्तयित्वानुविचिन्त्य प्रार्थयित्वोत्थायासनाद् भगवतः पादयोर्निपत्य आयुष्मांश्च राहुलोऽप्येवं चिन्तयित्वानुविचिन्त्य प्रार्थयित्वा भगवतः पादयोर्निपत्यैवं वाचमभाषत। अस्मा‡कमपि तावद् भगवन्नवसरो भवत्वस्माकमपि तावत् सुगतावसरो भवतु। अस्माकं हि भगवान् पिता जनको नयनं त्राणं च। वयं हि भगवन् सदेवमानुषासुरे लोकेऽतीव चित्रीकृताः। भगवतश्चैते पुत्रा भगवतश्चोपस्थायका भगवतश्च धर्मकोशं§ धारयन्तीति। तन्नाम भगवन् क्षिप्रमेव प्रतिरूपं भवेद् यद् भगवानस्माकं व्याकुर्यादनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ।

अन्ये च द्वे भिक्षुसहस्रे सातिरेके ¶शैक्षाशैक्षाणां श्रावकाणामुत्थायासनेभ्य एकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वाञ्जलिं प्रगृह्य भगवतोऽभिमुखं भगवन्तमुल्लोकयमाने तस्थतुरेतामेव चिन्तामनुविचिन्तयमाने§ यदुतेदमेव बुद्धज्ञानम्। अप्येव नाम वयमपि व्याकरणं प्रतिलभेमह्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधाविति।

**अथ खलु भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते स्म। भविष्यसि त्वमानन्दानागतेऽध्वनि सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिज्ञो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्। द्वाषष्टीनां बुद्धकोटीनां सत्कारं कृत्वा गुरुकारं माननां पूजनां च कृत्वा तेषां बुद्धानां भगवतां सद्धर्मं धारयित्वा ††शासनपरिग्रहं च कृत्वानुत्तरां सम्यक् संबोधिमभिसंभोत्स्यसि। स

---

* M. lābheyām iti evaṃ ca cint.

† M. tvā Bhagava ta pā

‡ M. m api tā

§ M. [ko]śa dharā iti tan.

¶ M. *Kāni*
śaikṣ āśaikṣāṇāṃ śrāvakāṇāṃ utth.

§ M. māṇāḥ
atha khalu [*Bhaga*] vāṃ āyuṣmantaṃ Ānandam eta

** M. saṃpannaḥ
sugato [*lo*]ka vi [*da a*]nuttaraḥ ... ṣa dāmya sā

†† M. haṃ kṛtvā anuttarā.

त्वमानन्द अनुत्तरां सम्यक्संबुद्धः समानो विंशतिगङ्गानदीवालुकासमानि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि परिपाचयिष्यस्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। समृद्धं च ते बुद्धक्षेत्रं भविष्यति वैडूर्यमयं च। अनवनामितवैजयन्ती च नाम* सा लोकधातुर्भविष्यति। मनोज्ञशब्दाभिगर्जितश्च नाम स कल्पो भविष्यति। अपरिमितांश्च कल्पांस्तस्य भगवतः सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिज्ञस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यायुष्प्रमाणं भविष्यति येषां कल्पानां न शक्यं गणनया पर्यन्तोऽधिगन्तुम्। तावदसंख्येयानि तानि †कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि§ तस्य भगवत आयुष्प्रमाणं भविष्यति। यावच्चानन्द तस्य भगवतः सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिज्ञस्य‡ तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यायुष्प्रमाणं भविष्यति। तद्द्विगुणं परिनिर्वृतस्य सद्धर्मः स्थास्यति। यावांस्तस्य भगवतः सद्धर्मः स्थास्यति तद्द्विगुणं सद्धर्मप्रतिरूपकं स्थास्यति। तस्य खलु पुनरानन्द सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिज्ञस्य तथागतस्य दशसु दिक्षु बहूनि गङ्गानदीवालुकासमानि बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणि[1] वर्णं भाषिष्यन्ति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा$ गाथा अभाषत।

आरोचयामी अहु भिक्षुसंघे आनन्दभद्रो मम धर्मधारकः।
अनागतेऽध्वानि जिनो भविष्यति पूजित्व षष्टिं सुगतान कोट्यः ॥१॥
नामेन सो सागरबुद्धिधारी अभिज्ञप्राप्तो इति तत्र विश्रुतः।
परिशुद्धक्षेत्रस्मि सुदर्शनीये अनोनतायां ध्वजवैजयन्त्याम् ॥२॥
तहि बोधिसत्त्वा यथ गङ्गवालिकास्ततश्च भूयो परिपाचयिष्यति।
महर्द्धिकश्चो[2] स जिनो भविष्यति दशद्दिशे लोकविघुष्टशब्दः ॥३॥
अमितं च तस्यायु तदा भविष्यति यः स्थास्यते लोकहितानुकम्पकः।
परिनिर्वृतस्यापि जिनस्य तायिनो द्विगुणं च सद्धर्मु स तस्य स्थास्यति ॥४॥

---

* M. śuddhaṃ. e. ddha kṣe [*tra*]......
† M. y.ya kalpak [*o*] ṭi nayuta
§ M. [*k*] rīḍita [*r*] āj ābhijñasya tathāgatasya a
‡ M. bhagavata Sāgara dhara buddi vikrīḍita rā
$ M. atha khalu Bhagavāṃ tāyāṃ velāyāṃ

---

1 J ०कोटीन्ययुत० 2 B ०श्च

प्रतिरूपकं तद्द्विगुणेन भूयः संस्थास्यते तस्य जिनस्य शासने।
तदापि सत्त्वा यथ गङ्गवालिका हेतुं जनेष्यन्तिह बुद्धबोधौ ॥५॥

अथ खलु तस्यां पर्षदि नवयानसंप्रस्थितानामष्टानां बोधिसत्त्वसहस्राणामेतदभवत्। न बोधिसत्त्वानामपि तावदस्माभिरेवमुदारं व्याकरणं श्रुतपूर्वं कः पुनर्वादः श्रावकाणाम्। कः खल्वत्र हेतुर्भविष्यति कः प्रत्यय इति। अथ खलु भगवांस्तेषां बोधिसत्त्वानां चेतसैव चेतः परिवितर्कमाज्ञाय तान् बोधिसत्त्वानामन्त्रयामास। सममस्माभिः कुलपुत्रा एकक्षण एकमुहूर्ते मया चानन्देन चानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादितं धर्मगगनाभ्युद्गतराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य संमुखम्। तत्रैष कुलपुत्रा बाहुश्रुत्ये च सततसमितमभियुक्तोऽभूदहं च वीर्यारम्भेऽभियुक्तः। तेन मया क्षिप्रतरमनुत्तरा सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धा। अयं पुनरानन्दभद्रो बुद्धानां भगवतां सद्धर्मकोशधर एव भवति स्म। यदुत बोधिसत्त्वानां परिनिष्पत्तिहेतोः प्रणिधानमेतत् कुलपुत्रा अस्य कुलपुत्रस्येति।

अथ खल्वायुष्मानानन्दो भगवतोऽन्तिकादात्मनो व्याकरणं श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधावात्मनश्च बुद्धक्षेत्रगुणव्यूहान् श्रुत्वा पूर्वप्रणिधानचर्यां च श्रुत्वा तुष्ट उदग्र आत्तमनस्कः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातोऽभूत्। तस्मिंश्च समये बहूनां बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणां सद्धर्ममनुस्मरति स्मात्मनश्च पूर्वप्रणिधानम्।

अथ खल्वायुष्मानानन्दस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

आश्चर्यभूता जिन अप्रमेया ये स्मारयन्ति मम धर्मदेशनाम्।
परिनिर्वृतानां हि जिनान तायिनां समनुस्मरामी यथ अद्य श्वो वा ॥६॥

निष्काङ्क्षप्राप्तोऽस्मि स्थितोऽस्मि बोधये उपायकौशल्य ममेदमीदृशम्।
परिचारकोऽहं सुगतस्य भोमि सद्धर्म धारेमि च बोधिकारणात् ॥७॥

अथ खलु भगवानायुष्मन्तं राहुलभद्रमामन्त्रयते स्म। भविष्यसि त्वं राहुलभद्रानागतेऽध्वनि सप्तरत्नपद्मविक्रान्तगामी नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्। दशलोकधातुपरमाणुरजःसमांस्तथागतानर्हतः सम्यक्संबुद्धान् सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वार्चयित्वा सदा तेषां

बुद्धानां भगवतां ज्येष्ठपुत्रो भविष्यसि तद्यथापि नाम ममैतर्हि। तस्य खलु पुना राहुलभद्र भगवतः सप्तरत्नपद्मविक्रान्तगामिनस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यैवंरूपमेवायुष्प्रमाणं भविष्यत्येवंरूपैव सर्वाकारगुणसम्पद् भविष्यति तद्यथापि नाम तस्य भगवतः सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिज्ञस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य सर्वाकारगुणोपेता बुद्धक्षेत्रगुणव्यूहा भविष्यन्ति। तस्यापि राहुल सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिज्ञस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य त्वमेव ज्येष्ठपुत्रो भविष्यसि। ततः पश्चात् परेणानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यसीति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

अयं ममा[1] राहुल ज्येष्ठपुत्रो यो औरसो आसि कुमारभावे।
बोधिं पि[2] प्राप्तस्य ममैष पुत्रो धर्मस्य दायाद्यधरो महर्षिः॥८॥
अनागतेऽध्वे बहुबुद्धकोट्यो यान् द्रक्ष्यसे[3] येष प्रमाणु नास्ति।
सर्वेष तेषां हि जिनान पुत्रो भविष्यती[4] बोधि गवेषमाणः॥९॥
अज्ञात चर्या इय राहुलस्य प्रणिधानमेतस्य अहं प्रजानमि।
करोति संवर्णन लोकबन्धुषु[5] अहं किला[6] पुत्र तथागतस्य॥१०॥
गुणान कोटीनयुताप्रमेयाः प्रमाणु येषां न कदाचिदस्ति।
ये राहुलस्येह[7] ममौरसस्य तथा हि एषो स्थितु बोधिकारणात्॥११॥

अद्राक्षीत् खलु पुनर्भगवांस्ते द्वे श्रावकसहस्रे शैक्षाशैक्षाणां श्रावकाणां भगवन्तमवलोकयमानेऽभिमुखं प्रसन्नचित्ते मृदुचित्ते मार्दवचित्ते। अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते स्म। पश्यसि त्वमानन्दैते द्वे श्रावकसहस्रे शैक्षाशैक्षाणां श्रावकाणाम्। आह। पश्यामि भगवन् पश्यामि सुगत। भगवानाह। सर्वे एवैत आनन्द द्वे भिक्षुसहस्रे समं बोधिसत्त्वचर्यां समुदानयिष्यन्ति पञ्चाशल्लोकधातुपरमाणुरजःसमांश्च बुद्धान् भगवतः सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वार्चयित्वापचायित्वा सद्धर्मं च धारयित्वा पश्चिमे समुच्छ्रय एकक्षणेनैकमुहूर्तेनैकलवेनैकसंनिपातेन दशसु दिक्ष्वन्योन्यासु लोकधातुषु स्वेषु स्वेषु बुद्धक्षेत्रेष्वनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यन्ते। रत्नकेतुराजा[8] नाम तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा भविष्यन्ति।

---

1 B मम 2 B मि 3 B ०ते 4 B ०ति
5 B ०ष 6 B किल 7 B ०हुकस्ये० 8 B राजो

परिपूर्णं चैषां कल्पमायुष्प्रमाणं भविष्यति। समाश्चैषां बुद्धक्षेत्रगुणव्यूहा भविष्यन्ति। समः श्रावकगणो बोधिसत्त्वगणश्च भविष्यति। समं चैषां परिनिर्वाणं भविष्यति। समश्चैषां सद्धर्मः स्थास्यति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

*द्वे वै सहस्रे इमि श्रावकाणां आनन्द ये ते मम अग्रतः स्थिताः।
तान् व्याकरोमी अहमद्य पण्डिताननागतेऽध्वानि तथागतत्वे ॥१२॥
अनन्तऔपम्यनिदर्शनेहि बुद्धान अग्र्यां करियाण पूजाम्†।
आरागयिष्यन्ति ममाग्रबोधिं स्थिहित्व चरिमस्मि समुच्छ्रयस्मिन् ॥१३॥
एकेन नामेन दशद्दिशासु क्षणस्मि एकस्मि तथा मुहूर्ते।
निषद्य च‡ द्रुमप्रवराण मूले बुद्धा भविष्यन्ति स्पृशित्व ज्ञानम् ॥१४॥
एकं च तेषामिति नाम भेष्यति रत्नस्य केतूतिह[1] लोकि विश्रुताः।
समानि क्षेत्राणि वराणि तेषां समो गणः श्रावकबोधिसत्त्वाः ॥१५॥
$ऋद्धिप्रभूता इह सर्वि लोके समन्ततस्ते दशसु दिशासु।
धर्मं प्रकाशेत्व यदापि निर्वृताः सद्धर्मु तेषां सममेव स्थास्यति ॥१६॥

अथ खलु ते शैक्षाशैक्षाः श्रावका भगवतोऽन्तिकात् संमुखं स्वानि स्वानि व्याकरणानि¶ श्रुत्वा तुष्टा उदग्रा आत्तमनस्काः प्रमुदिताः प्रीतिसौमनस्यजाता भगवन्तं गाथाभ्यामध्यभाषन्त।

तृप्ता स्म लोकप्रद्योत श्रुत्वा व्याकरणं इदम्।
अमृतेन यथा सिक्ताः सुखिता स्म तथागत§ ॥१७॥
नास्माकं काङ्क्षा विमतिर्न भेष्याम नरोत्तमाः।
अद्यास्माभिः सुखं प्राप्तं श्रुत्वा व्याकरणं इदम् ॥१८॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके** धर्मपर्याये आनन्दराहुलाभ्यामन्याभ्यां च द्वाभ्यां भिक्षुसहस्राभ्यां व्याकरणपरिवर्तो नाम नवमः ॥९॥

---

* M, *bhā* ṣi dv. ai sr. imi
† M. na a.m̱ [*kari*] yāna pūjāṃ ārā
‡ M. *dru* ma pravarāṇa mūle buddhā bhaviṣyanti spṛ
$ M. ṛddhi prabhūtā tahi sarvba loke samant.
¶ M. [ś] rutvā tuṣṭā udāgrā āttamanā prītī prāmod [*ya*]
§ M. Tathāgata iti
** M. Saddharmo-pauṇḍarī [ke]

---

1 केतु+इति+इह

धर्मभाणक-परिवर्तः

अथ खलु भगवान् भैषज्यराजं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमारभ्य तान्यशीतिं बोधिसत्त्वसहस्राण्यामन्त्रयते* स्म। पश्यसि त्वं भैषज्यराजास्यां पर्षदि बहुदेवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुड़किन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यान्† भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकाः श्रावकयानीयान्‡ प्रत्येकबुद्धयानीयान् बोधिसत्त्वयानीयांश्च यैरयं धर्मपर्यायस्तथागतस्य संमुखं श्रुतः। आह। पश्यामि भगवन् पश्यामि सुगत। भगवानाह। §सर्वे खल्वेते भैषज्यराज बोधिसत्त्वा महासत्त्वा यैरस्यां पर्षद्यन्तश एकापि $गाथा श्रुतैकपदमपि श्रुतं यैर्वा पुनरन्तश एकचित्तोत्पादेनाप्यनुमोदितमिदं सूत्रं सर्वा एता अहं भैषज्यराज **चतस्रः पर्षदो व्याकरोम्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। येऽपि केचिद् भैषज्यराज तथागतस्य परिनिर्वृतस्येमं‡‡ धर्मपर्यायं श्रोष्यन्त्यन्तश §§एकगाथामपि ¶¶श्रुत्वान्तश एकेनापि चित्तोत्पादेनाभ्यनुमोदयिष्यन्ति तानप्यहं भैषज्यराज कुलपुत्रान् वा कुलदुहितॄर्वा व्याकरोम्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। परिपूर्णबुद्धकोटीनयुतशतसहस्रपर्युपासिताविनस्ते भैषज्यराज कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा भविष्यन्ति। बुद्धकोटीनयुतशतसहस्रकृतप्रणिधानास्ते भैषज्यराज कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा भविष्यन्ति। सत्त्वानामनुकम्पार्थमस्मिन्$$ जम्बुद्वीपे मनुष्येषु प्रत्याजाता वेदितव्याः। य इतो धर्मपर्यायादन्तश एकगाथामपि धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति

---

* M. [ā] mantrayati sma Bhaiṣaj

† M. amanuṣyā bhikṣu [bhi] kṣuṇī up

‡ M. pratyekabuddhayānikā va bodhisatvayāni[kā]...

§ M. [sa]rvbāṃ vā sarvbe te Bhaiṣajyarāja samaṃ bodhisatvā mahāsatvā ;

M. [Bhai] ṣajya rājā samā bodhisatvā mahā s

$ M. gāthāmapi śrutāṃ ekapadam api śruta antama[śo]...

** M. ete catvāra pariṣā ahaṃ vyākaromi anuttar;

M. catvāraḥ pariṣā ahaṃ vyākaromi anuttarāyām [sa] myak saṃ

‡‡ M. tasya imaṃ dharmaparyyāyaṃ ṇi

§§ M. antamaśa ekāṃ gāthām api

¶¶ M. pi śrutvā ca ekenāpi cittotpādena anum.

$$ M. [anu] kaṃpārtha manuṣyesu upapann[ā]. ye i [to]

प्रकाशयिष्यन्ति संग्राहयिष्यन्ति लिखिष्यन्ति लिखित्वा †चानुस्मरिष्यन्ति कालेन च कालं व्यवलोकयिष्यन्ति। तस्मिंश्च पुस्तके तथागतगौरवमुत्पादयिष्यन्ति शास्तृगौरवेण सत्करिष्यन्ति ‡गुरुकरिष्यन्ति मानयिष्यन्ति पूजयिष्यन्ति। तं च पुस्तकं §पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावाद्यादिभिर्नमस्काराञ्जलिकर्मभिश्च पूजयिष्यन्ति। ये केचिद् भैषज्यराज कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वेतो धर्मपर्यायादन्तश एकगाथामपि धारयिष्यन्त्यनुमोदयिष्यन्ति वा सर्वांस्तानहं भैषज्यराज व्याकरोम्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ।

तत्र भैषज्यराज¶ यः कश्चिदन्यतरः पुरुषो वा स्त्री वैवं[1] वदेत्। कीदृशाः खल्वपि ते सत्त्वा भविष्यन्त्यनागतेऽध्वनि तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा इति। $तस्य भैषज्यराज पुरुषस्य वा स्त्रिया वा स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा दर्शयितव्यः।** य इतो धर्मपर्यायादन्तशश्चतुष्पादिकामपि गाथां धारयिता श्रावयिता वादेशयिता वा सगौरवो वेह धर्मपर्याये। अयं स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा यो ह्यनागतेऽध्वनि तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भविष्यति। एवं पश्य। तत् कस्य हेतोः††। स हि भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा तथागतो वेदितव्यः सदेवकेन लोकेन। तस्य च तथागतस्यैवं सत्कारः कर्तव्यो§§ यः खल्वस्माद्धर्मपर्यायादन्तश एकगाथामपि धारयेत् कः पुनर्वादो य इमं धर्मपर्यायं सकलसमाप्तमुद्गृह्णीयाद् धारयेद्वा वाचयेद् वा पर्यवाप्नुयाद्‡‡ वा प्रकाशयेद् वा लिखेद् वा लिखापयेद् वा लिखित्वा चानुस्मरेत् तत्र च पुस्तके सत्कारं कुर्याद् गुरुकारं कुर्यान्माननां पूजनामर्चनामपचायनां $$पुष्पधूपगन्धमाल्य-

† M. likhitaṁ yā anusmariṣyanti vyapalokayi tatra;
‡ M. likhitaṃ vāṃ anusmariṣyanti vya.
§ M. [u]tpādayiṣyanti satkariṣyanti ca gurukariṣyanti ca tāni
¶ M. [pu]ṣp(e)bhi gandhebhi [mālye]bhi vile
$ M. jā yaḥ kaści anyo pi puruṣa...ke.c, e...
** M. evaṃ abhyanumoditvā evaṃ tathāgata bhaviṣyati tasyai.
†† M. [da]rśayitavyaṃ ayaṃ bho puruṣa kulaputra anāgāte
§§ M. paśyāhi tat kasya heto iti hi Bhaiṣ.
‡‡ M. satkāraṃ karaṇīyaṃ ya i o
$$ M. puneya vā prav...vā dhā
M. yā puṣpehi gandhi [mā] lyehi vilepanehi cūrṇṇehi dhūpe
M. [vi] lepanehi cūrṇeh[i] hi

1 B ०दन्यतरो वा पुरुषो स्त्री वैवं

*विलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावाद्याञ्जलिनमस्कारैः प्रणामैः। †परिनिष्पन्नः स भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वानुत्तरायां‡ सम्यक्संबोधौ वेदितव्यस्तथागतदर्शी च वेदितव्यो§ लोकस्य हितानुकम्पकः प्रणिधानवशेनोपपन्नोऽस्मिन् जम्बुद्वीपे मनुष्येष्वस्य धर्मपर्यायस्य संप्रकाशनतायै। ¶यः स्वयमुदारं धर्माभिसंस्कारमुदारां च बुद्धक्षेत्रोपपत्तिं स्थापयित्वास्य धर्मपर्यायस्य[1] संप्रकाशनहेतोर्मयि परिनिर्वृते** सत्त्वानां हितार्थमनुकम्पार्थं चेहोपपन्नो†† वेदितव्यस्तथागतदूतः स भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा वेदितव्यः। तथागतकृत्यकरस्तथागतसंप्रेषितः स भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा संज्ञातव्यो य इमं‡‡ धर्मपर्यायं तथागतस्य परिनिर्वृतस्य संप्रकाशयेदन्तशो रहसि चौर्येणापि कस्यचिदेकसत्त्वस्यापि संप्रकाशयेदाचक्षीत वा।

यः खलु पुनर्भैषज्यराज§§ कश्चिदेव सत्त्वो दुष्टचित्तः पापचित्तो रौद्रचित्तस्तथागतस्य संमुखं कल्पमवर्णं भाषेत्। यश्च तेषां तथारूपाणां धर्मभाणकानामस्य सूत्रान्तस्य धारकाणां¶¶ गृहस्थानां वा प्रव्रजितानां वैकामपि वाचमप्रियां संश्रावयेद् भूतां वाभूतां वा[2]। इदमागाढतरं पापकं कर्मेति वदामि। तत् कस्य हेतोः। तथागताभरणप्रतिमण्डितः स भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता$$

† M. [na] maskāryā parinișpannaḥ so kulaputra
‡ M. [a] nuttarāyāṃ samyak saṃbodhāyāṃ tathā...dayitavya hi
§ M. śyī ca vedayitavyaṃ hitānukampakaś ca lokasya praṇi
¶ M. kāśanāyāṃ so svakaṃ udāraṃ karmābhisaṃskāraṃ udārām
M. [u]dārakarmābhisaṃskāraṃ udāraṃ ca buddhakṣem pa. tī...pa tyā i
** M. saṃprakāśanaheto mama parnirvbṛtasa satvā[*nāṃ*] hi
†† M. no (?) vedayitavyas Tathāgata dūtaḥ s. ...ṣita so Bhaiṣajya
‡‡ M. saṃjāneyāsi. ya ida*ṃ* dharma pa ......ya Tathāgatasya parini [*r*]vṛ
§§ M. Bheṣajya rājā kaś cid evaṃ pāpa duṣṭa citto rodro citto Tathāgatasya
¶¶ M. [*dhā*]rakānāṃ gṛhasthānāṃ pravrajitānāṃ ekavāram api apriyāṃ śrāveyā
$$ M. [*ku*]ladhītā vā vedayitavya Tathāgata so Bhaiṣajyā rājā ansena harati so ye

1 J drops धर्मपर्यायस्य   2 J °येद् भूतां वा

वा वेदितव्यः। तथागतं स भैषज्यराजांसेन परिहरति य इमं धर्मपर्यायं लिखित्वा पुस्तकगतं कृत्वांसेन परिहरति। स येन येनैव प्रक्रामेत्तेन तेनैव सत्त्वैरञ्जलीकरणीयः सत्कर्तव्यो गुरुकर्तव्यो मानयितव्यः पूजयितव्योऽर्चयितव्योऽपचायितव्यो दिव्यमानुष्यकैः *पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावाद्यखाद्यभोज्यान्नपानयानैरग्रप्राप्तैश्च दिव्यै रत्नराशिभिः। स धर्मभाणकः सत्कर्तव्यो गुरुकर्तव्यो मानयितव्यः पूजयितव्यो दिव्याश्च रत्नराशयस्तस्य धर्मभाणकस्योपनामयितव्याः। तत् कस्य हेतोः।† अप्येव नामैकवारमपीमं धर्मपर्यायं संश्रावयेद् यं श्रुत्वाप्रमेया असंख्येयाः सत्त्वाः क्षिप्रमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिनिष्पद्येयुः।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा$ गाथा अभाषत।

बुद्धत्वे स्थातुकामेन स्वयंभूज्ञानमिच्छता।
सत्कर्तव्याश्च ते सत्त्वा ये धारेन्ति इमं नयम् ॥१॥
सर्वज्ञत्वं च यो इच्छेत् कथं शीघ्रं भवेदिति।
स इमं धारयेत् सूत्रं सत्कुर्याद् वापि धारकम् ॥२॥
प्रेषितो लोकनाथेन सत्त्ववैनेयकारणात्।
सत्त्वानामनुकम्पार्थं सूत्रं यो वाचयेदिदम् ॥३॥
उपपत्तिं शुभां त्यक्त्वा स धीर इह आगतः।
सत्त्वानामनुकम्पार्थं सूत्रं यो धारयेदिदम् ॥४॥

---

* M. pus (*p*)ebhi gandhebh(*i*) mālyehi (*vi*)lepaṃnehi dhūpeh vastrehi vādye

† M. kula putrasya upanāmayitavya tat kasya heto apy eva nāma

$ M. [*kha*]l[*u*] Bhagavāṃ tāyāṃ velā(*yāṃ*) imāni gāthāni bhāṣi

1 M. buddhatve sthātu kām ... ... ।

2 M. ... ... bhavet ... ।
sa idaṃ sūtra dhā[*re*]yāṃ satka[*re*]yā vā dhāraka ... ॥

3 M. preṣito loka nāthebhi ... ... ।

4 M. ... ... āgata ।
satvā(*nā*)m anu. pārth y(*a*) sūtra ima dhārayeṃt ... ॥

उपपत्ति वशा[1] तस्य येन सो दृश्यते तहि ।
पश्चिमे कालि भावन्तो इदं सूत्रं निरुत्तरम् ॥५॥
दिव्येहि पुष्पेहि च[2] सत्करेत मानुष्यकैश्चापि हि सर्वगन्धैः ।
दिव्येहि वस्त्रेहि च[2] छादयेया रत्नेहि अभ्योकिरि धर्मभाणकम् ॥६॥
कृताञ्जली तस्य भवेत नित्यं यथा जिनेन्द्रस्य स्वयम्भुवस्तथा ।
यः पश्चिमे कालि सुभैरवेऽस्मिन् परिनिर्वृतस्य इद सूत्र धारयेत् ॥७॥
खाद्यं च भोज्यं च तथान्नपानं विहारशय्यासनवस्त्रकोट्यः ।
ददेय पूजार्थ जिनात्मजस्य अप्येकवारं पि वदेत सूत्रम् ॥८॥
तथागतानां करणीय कुर्वते मया च सो प्रेषित मानुषं भवम् ।
यः सूत्रमेतच्चरिमस्मि काले लिखेय धारेय श्रुणेय वापि ॥९॥
यश्चैव स्थित्वेह जिनस्य संमुखं श्रावेदवर्णं परिपूर्ण कल्पम् ।
प्रदुष्टचित्तो भृकुटिं करित्वा बहुं नरोऽसौ प्रसवेत पापम् ॥१०॥
यश्चापि सूत्रान्तधराण तेषां प्रकाशयन्तानिह सूत्रमेतत् ।
अवर्णमाक्रोश वदेय तेषां बहुतरं तस्य वदामि पापम् ॥११॥
नरश्च यो संमुख संस्तवेया कृताञ्जली मां परिपूर्णकल्पम् ।
गाथान कोटीनयुतैरनेकैः पर्येषमाणो इममग्रबोधिम् ॥१२॥
बहुं खु सो तत्र लभेत पुण्यं मां संस्तवित्वान प्रहर्षजातः ।
अतश्च सो बहुतरकं लभेत यो वर्ण तेषां प्रवदेन्मनुष्यः ॥१३॥

---

5 M. upapatti vaśi … … … … ।
6 M. … … [*mā*]nuṣyakaiś ca tatha sarva … ndhai ।
divyebhi vastrebhi na cchādayeyāṃ ratane… … ॥
7 M. … subheravasmiṃ parinirvtasya mama sū tra dhārayet ॥
8 M. khādyaṃ ca bhojyaṃ ca … … … ।
9 M. …tasya karaṇīya kurvbati mayā ca so preṣita manuṣa bhava ।
ya sūtra … … … … ॥
10 M. … … … … [*k*]lpam ।
praduṣṭacitto bhṛkuṭim karitvā bahun tu pāpa prasaveya so nara ॥
12 M. … sāmukham naraṃ kṛtaṃjali māṃ paripūrṇṇa kalpaṃ ।
gāthāna ko … … … … ॥
13 M. … kam l[*abh*]eta yo varṇṇa teṣām bhaṇe paṇḍitānām ॥

---

1 J ०वशो 2 B त

अष्टादश कल्पसहस्रकोट्यो यस्तेषु पुस्तेषु करोति पूजाम्।
शब्देहि रूपेहि रसेहि चापि दिव्यैश्च गन्धैश्च स्पर्शैश्च दिव्यैः ॥१४॥
करित्व पुस्तान तथैव पूजां अष्टादश कल्पसहस्रकोट्यः।
यदि श्रुणो एकश एत सूत्रं आश्चर्यलाभोऽस्य भवेन्महानिति ॥१५॥

आरोचयामि ते भैषज्यराज प्रतिवेदयामि ते। बहवो हि मया भैषज्यराज* धर्मपर्याया भाषिता भाषामि भाषिष्ये च। सर्वेषां च तेषां भैषज्यराज धर्मपर्यायाणामयमेव धर्मपर्यायः सर्वलोकविप्रत्यनीकः सर्वलोकाश्रद्दधनीयः† । तथागतस्याप्येतद् भैषज्यराज आध्यात्मिकधर्मरहस्यं तथागतबलसंरक्षितमप्रतिभिन्नपूर्वमनाचक्षितपूर्वमनाख्यातमिदं स्थानम्। बहुजनप्रतिक्षिप्तोऽयं भैषज्यराज‡ धर्मपर्यायस्तिष्ठतोऽपि तथागतस्य कः पुनर्वादः परिनिर्वृतस्य।

अपि तु खलु पुनर्भैषज्यराज तथागतचीवरच्छन्नास्ते कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा वेदितव्याः। अन्यलोकधातुस्थितैश्च $तथागतैरवलोकिताश्चाधिष्ठिताश्च। प्रत्यात्मिकं च तेषां श्रद्धाबलं भविष्यति कुशलमूलबलं च प्रणिधानबलं च। तथागतविहारैकस्थाननिवासिनश्च ते भैषज्यराज कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा भविष्यन्ति। तथागतपाणिपरिमार्जितमूर्धानश्च ते भविष्यन्ति। य इमं धर्मपर्यायं तथागतस्य परिनिर्वृतस्य श्रद्दधिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति लिखिष्यन्ति सत्करिष्यन्ति गुरुकरिष्यन्ति परेषां च संश्रावयिष्यन्ति।

यस्मिन् खलु पुनर्भैषज्यराज पृथिवीप्रदेशेऽयं धर्मपर्यायो भाष्येत वा देश्येत वा लिख्येत वा स्वाध्यायेत[1] वा संगायेत वा तस्मिन् भैषज्यराज पृथिवीप्रदेशे तथागतचैत्यं कारयितव्यं महन्तं रत्नमयमुच्चं प्रगृहीतं न च तस्मिन्नवश्यं तथागतशरीराणि प्रतिष्ठापयितव्यानि। तत् कस्य हेतोः। एकघनमेव तस्मिंस्तथागतशरीरमुपनिक्षिप्तं भवति। यस्मिन् पृथिवीप्रदेशेऽयं

---

15 M. ... ... dadā pi so naro aṣṭā, ... ।
... ... sūtra vividhā prakāśitā ॥

* M. bahu mayā Bhaiṣ ajy [*arājā*]

† M. sarvba loka aśraddhanīyam

‡ M. [*pa*]ryāyaṃ Bhaiṣajya r[*ājā*]

$ M. [*bh*]i avalo

---

1 B लिख्येत वा लिखितो वा पुस्तकगतः स्वाध्या०

धर्मपर्यायो भाष्येत वा देश्येत वा पठ्येत वा संगायेत वा लिख्येत वा लिखितो वा पुस्तकगतस्तिष्ठेत् तस्मिंश्च स्तूपे सत्कारो गुरुकारो मानना पूजनार्चना करणीया सर्वपुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीभिः सर्वगीतवाद्यनृत्यतूर्यताडावचरसंगीतिसंप्रवादितैः पूजा करणीया। ये च खलु पुनर्भैषज्यराज सत्त्वास्तं तथागतचैत्यं लभेरन् वन्दनाय पूजनाय दर्शनाय वा सर्वे ते भैषज्यराज अभ्यासन्नीभूता वेदितव्या अनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेः। तत् कस्य हेतोः। बहवो भैषज्यराज गृहस्थाः प्रव्रजिताश्च बोधिसत्त्वचर्यां चरन्ति न च पुनरिमं धर्मपर्यायं लभन्ते दर्शनाय वा श्रवणाय वा लिखनाय वा पूजनाय वा। न तावत्ते भैषज्यराज बोधिसत्त्वचर्यायां कुशला भवन्ति यावन्नेमं धर्मपर्यायं शृण्वन्ति। ये त्विमं धर्मपर्यायं शृण्वन्ति श्रुत्वा चाधिमुच्यन्त्यवतरन्ति विजानन्ति परिगृह्णन्ति तस्मिन् समये त आसन्नस्थायिनो भविष्यन्त्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधावभ्याशीभूताः।

तद् यथापि नाम भैषज्यराज कश्चिदेव पुरुषो भवेदुदकार्थ्युदकगवेषी। स उदकार्थमुज्जङ्गले पृथिवीप्रदेश उदपानं खानयेत्। स यावत् पश्येच्छुष्कं पाण्डरं पांसुं निर्वाह्यमानं तावज्जानीयात् दूर इतस्तावदुदकमिति। अथ परेण समयेन स पुरुष आर्द्रपांसुमुदकसंमिश्रं कर्दमपङ्कभूतमुदकबिन्दुभिः स्रवद्भिर्निर्वाह्यमानं *पश्येत् तांश्च पुरुषानुदपानखानकान् कर्दमपङ्कदिग्धाङ्गान्। अथ खलु पुनर्भैषज्यराज स पुरुषस्तत्पूर्वनिमित्तं दृष्ट्वा निष्काङ्क्षो भवेन्निर्विचिकित्स आसन्नमिदं खलूदकमिति। एवमेव †भैषज्यराज दूरे ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भवन्त्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ यावन्नेमं धर्मपर्यायं शृण्वन्ति नोद्गृह्णन्ति नावतरन्ति नावगाहन्ते न चिन्तयन्ति। यदा खलु पुनर्भैषज्यराज बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं‡ धर्मपर्यायं शृण्वन्त्युद्गृह्णन्ति धारयन्ति वाचयन्त्यवतरन्ति स्वाध्यायन्ति चिन्तयन्ति भावयन्ति तदा तेऽभ्याशीभूता भविष्यन्त्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। सत्त्वानामितो भैषज्यराज धर्मपर्यायादनुत्तरा¶सम्यक्संबोधिराजायते। तत् कस्य हेतोः। परमसन्धाभाषितविवरणो ह्ययं धर्मपर्यायस्तथागतैरर्हद्भिः

---

* M. paśyeyā[*m*]

† M. [*Bh*]aiṣajyarājā dūre tāvat te

‡ M. [*kha*]l(*u*) imaṃ dharma paryāy [*aṃ*]

¶ M. [*samya*]k sambodhi āyaktā

सम्यक्संबुद्धैर्धर्मनिगूढस्थानमाख्यातं बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां परिनिष्पत्ति-हेतोः। यः कश्चिद्$ भैषज्यराज बोधिसत्त्वोऽस्य धर्मपर्यायस्योत्त्रसेत् संत्रसेत् संत्रासमापद्येन्नवयानसंप्रस्थितः स भैषज्यराज बोधिसत्त्वो महासत्त्वो वेदितव्यः। सचेत् पुनः श्रावकयानीयोऽस्य धर्मपर्यायस्योत्त्रसेत् संत्रसेत् संत्रासमापद्येदधिमानिकः स भैषज्यराज श्रावकयानिकः पुद्गलो वेदितव्यः।

यः कश्चिद् भैषज्यराज बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य पश्चिमे काले पश्चिमे समय इमं धर्मपर्यायं चतसृणां पर्षदां संप्रकाशयेत्तेन भैषज्यराज बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन तथागतलयनं प्रविश्य तथागतचीवरं प्रावृत्य तथागतस्यासने निषद्यायं धर्मपर्यायश्चतसृणां पर्षदां संप्रकाशयितव्यः। कतमच्च भैषज्यराज तथागतलयनम्। सर्वसत्त्वमैत्रीविहारः खलु पुनर्भैषज्यराज तथागतलयनम्। तत्र तेन कुलपुत्रेण प्रवेष्टव्यम्। कतमच्च भैषज्यराज तथागतचीवरम्। महाक्षान्तिसौरत्यं खलु पुनर्भैषज्यराज तथागतचीवरम्। तत्तेन कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्रा वा प्रावरितव्यम्। कतमच्च भैषज्यराज तथागतस्य धर्मासनम्। सर्वधर्मशून्यताप्रवेशः खलु पुनर्भैषज्यराज तथागतस्य धर्मासनम्। तत्र तेन कुलपुत्रेण निषत्तव्यं निषद्य चायं धर्मपर्यायश्चतसृणां पर्षदां संप्रकाशयितव्यः। अनवलीनचित्तेन बोधिसत्त्वेन पुरस्ताद् बोधिसत्त्वगणस्य बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितानां चतसृणां पर्षदां संप्रकाशयितव्यः। अन्यलोकधातुस्थितश्चाहं भैषज्यराज तस्य कुलपुत्रस्य निर्मितैः पर्षदः समावर्तयिष्यामि। निर्मितांश्च भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकाः संप्रेषयिष्यामि धर्मश्रवणाय। ते तस्य धर्मभाणकस्य भाषितं न प्रतिवाधिष्यन्ति न प्रतिक्षेप्स्यन्ति। सचेत् खलु पुनररण्यगतो भविष्यति तत्राप्यहमस्य बहुदेवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुड़-किन्नरमहोरगान् संप्रेषयिष्यामि धर्मश्रवणाय। अन्यलोकधातुस्थितश्चाहं भैषज्य राज तस्य कुलपुत्रस्य मुखमुपदर्शयिष्यामि। यानि चास्यास्माद्धर्मपर्यायात् पद-व्यञ्जनानि परिभ्रष्टानि भविष्यन्ति तानि तस्य स्वाध्यायतः प्रत्युच्चारयिष्यामि।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

लीयनां सर्व वर्जित्वा शृणुयात् सूत्रमीदृशम्।
दुर्लभो वैश्रवो ह्यस्य अधिमुक्ती पि दुर्लभा ॥१८॥

$ M. yo Bhaiṣajyarājā atra dh[*arma*]paryāye

उदकार्थी यथा कश्चित् खानयेत् कूप जङ्गले।
शुष्कं च पांसु पश्येत खान्यमाने पुनः पुनः ॥१७॥
सो दृष्ट्वा चिन्तयेत्तत्र दूरे वारि इतो भवेत्।
इदं निमित्तं दूरे स्यात् शुष्कपांसुरितोच्छ्रृतः ॥१८॥
तदा तु आर्द्रं पश्येत पांसु स्निग्धं पुनः पुनः।
निष्ठा तस्य भवेत्तत्र नास्ति दूरे जलं इह ॥१९॥
एवमेव तु ते दूरे बुद्धज्ञानस्य तादृशाः।
अशृण्वन्त इदं सूत्रमभावित्वा पुनः पुनः ॥२०॥
यदा तु गम्भीरमिदं श्रावकाणां विनिश्चयम्।
सूत्रराजं श्रुणिष्यन्ति चिन्तयिष्यन्ति वासकृत् ॥२१॥
ते भोन्ति सन्निकृष्टा वै बुद्धज्ञानस्य पण्डिताः।
यथैव चार्द्रे पांसुस्मिन् आसन्नं जलमुच्यते ॥२२॥
जिनस्य लेनं प्रविशित्वा प्रावरित्वा मि चीवरम्।
ममासने निषीदित्वा अभीतो भाषि पण्डितः ॥२३॥
मैत्रीबलं च लयनं क्षान्तिसौरत्य चीवरम्।
शून्यता चासनं मह्यमत्र स्थित्वा हि देशयेत् ॥२४॥
लोष्टं दण्डं वाथ शक्ती आक्रोश-तर्जनाथ वा।
भाषन्तस्य भवेत्तत्र स्मरन्तो मम ता सहेत् ॥२५॥
क्षेत्रकोटीसहस्रेषु आत्मभावो दृढो मम।
देशेमि धर्म सत्त्वानां कल्पकोटीरचिन्तियाः ॥२६॥
अहं पि तस्य वीरस्य यो मह्य परिनिर्वृते।
इदं सूत्रं प्रकाशेया प्रेषेष्ये बहुनिर्मितान् ॥२७॥
भिक्षवो भिक्षुणीया च उपासका उपासिकाः।
तस्य पूजां करिष्यन्ति पर्षदश्च समा अपि ॥२८॥
लोष्टं दण्डांस्तथाक्रोशांस्तर्जनां परिभाषणाम्।
ये चापि तस्य दास्यन्ति धारिष्यन्ति[1] स्य निर्मिताः ॥२९॥
यदापि चैको विहरन् स्वाध्यायन्तो भविष्यति।
नरैर्विरहिते देशे अटव्यां पर्वतेषु वा ॥३०॥

1 J वारेष्यन्ति; Tib. [Tibetan]

ततोऽस्य अहं दर्शिष्ये आत्मभाव प्रभास्वरम् ।
स्खलितं चास्य स्वाध्यायमुच्चारिष्ये पुनः पुनः ॥३१॥
तर्हिं च स्य[1] विहरतो एकस्य वनचारिणः ।
देवान् यक्षांश्च प्रेषिष्ये सहायांस्तस्य नैकशः ॥३२॥

एतादृशास्तस्य गुणा भवन्ति चतुर्ण पर्षाण प्रकाशकस्य[2] ।
एको विहारे[3] वनकन्दरेषु स्वाध्याय कुर्वन्तु ममाहि[4] पश्येत् ॥३३॥
प्रतिभान तस्य[5] भवती असङ्गं निरुक्तिधर्माण बहू प्रजानति ।
तोषेति सो प्राणिसहस्रकोट्यः यथापि[6] बुद्धेन अधिष्ठितत्वात्[7] ॥३४॥
ये चापि तस्याश्रित भोन्ति सत्त्वास्ते बोधिसत्त्वा लघु भोन्ति सर्वे ।
तत्संगतिं चापि निषेवमाणाः पश्यन्ति बुद्धान यथ[8] गङ्गवालिकाः ॥३५॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये धर्मभाणकपरिवर्तो नाम दशमः ॥१०॥

---

1 B च से ; चस्य for चास्य
2 J प्रकाशयन्तः
3 B विहारी
4 J ममं हि
5 J तस्या
6 J ०कोट्यस्तथापि
7 J ०ष्ठतत्वात्
8 B बुद्धान् यथ

स्तूपसंदर्शन-परिवर्तः

अथ खलु भगवतः पुरस्तात्ततः पृथिवीप्रदेशात् पर्षन्मध्यात् सप्तरत्नमयः स्तूपोऽभ्युद्गतः* पञ्चयोजनशतान्युच्चैस्त्वेन तदनुरूपेण च परिणाहेन। अभ्युद्गम्य वैहायसमन्तरीक्षे समवातिष्ठच्चित्रो दर्शनीयः पञ्चभिः पुष्पग्रहणीयवेदिकासहस्रैः स्वभ्यलंकृतो बहुतोरणसहस्रैः† प्रतिमण्डितः पताकावैजयन्तीसहस्राभिः प्रलम्बितो[1] रत्नदामसहस्राभिः प्रलम्बितः पट्टघण्टासहस्रैः प्रलम्बितस्तमालपत्र-[2] चन्दनगन्धं ‡प्रमुञ्चमानस्तेन च गन्धेन सर्वावतीयं लोकधातुः संमूर्च्छिताभूत्। छत्रावली चास्य यावच्चातुर्महाराजकायिकदेवभवनानि समुच्छ्रिताभूत् सप्तरत्नमयी। तद् यथा सुवर्णस्य§ रूप्यस्य वैडूर्यस्य मुसारगल्वस्याश्मगर्भस्य लोहितमुक्तेः कर्केतनस्य। तस्मिंश्च स्तूपे त्रायस्त्रिंशत्कायिका देवपुत्रा दिव्यैर्मान्दारवमहामान्दारवैः पुष्पैस्तं रत्नस्तूपमवकिरन्त्यध्यवकिरन्त्यभिप्रकिरन्ति¶। तस्माच्च रत्नस्तूपादेवंरूपः$ शब्दो निश्चरति स्म। साधु साधु भगवन् शाक्यमुने। सुभाषितस्तेऽयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः। एवमेतद् भगवन्नेवमेतत् सुगत**।

अथ खलु ताश्चतस्रः पर्षदस्तं महान्तं ††रत्नस्तूपं दृष्ट्वा वैहायसमन्तरीक्षे स्थितं संजातहर्षाः प्रीतिप्रामोद्यप्रसादप्राप्ताः। तस्यां वेलायामुत्थायासनेभ्योऽञ्जलिं प्रगृह्यावस्थिताः।

---

* M. [*ra*]tnamayaṃ sthūpaṃ abhyudgacch.

† M. [*puṣ*]pagr...adi [*sa*]hasrebhiḥ svalaṃkṛta : bahu / to

‡ M. [*sa*]hasrebhi pralambhita tamālapatra (*ca*)ndanagan-[*dh*]a pramuṃcam.

§ M. bhavana anuprāptānāṃ ratnānāṃ syā[*d yathe*]daṃ suvarṇa

¶ M. ca puṣpavarṣebhi abhyavakiranti ca ra[*tn*]e[*bhi*] nāgayakṣa.

$ M. bhi vilepanacchatradhvajapatā[*k*]ehi vādyanṛtyehi tatra sthū [*p*]e

** M. [*Bhaga*]vāṃ Śākya muniṃ ya imaṃ bodhisatvā. sugrahaṃ mahā jñāna samatasara.

†† M. [*ni*]rdiśasi atha khalu tā catvāri [*pa*]riṣāṃ taṃ mahā ratna sthūpaṃ paśyitvā r. s.

---

1 J ०सहस्रालंकृतो   2 J ०सहस्रप्रलम्बितस्तत्र

अथ खलु तस्यां वेलायां महाप्रतिभानो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सदेवमानुषासुरं* लोकं कौतूहलप्राप्तं विदित्वा भगवन्तमेतदवोचत्। को भगवन् हेतुः कः प्रत्ययोऽस्यैवंरूपस्य महारत्नस्तूपस्य लोके प्रादुर्भावाय। को वा भगवन्नस्मान्महारत्नस्तूपादेवंरूपं† शब्दं निश्चारयति। एवमुक्ते भगवान् महाप्रतिभानं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। अस्मिन् महाप्रतिभान महारत्नस्तूपे तथागतस्यात्मभावस्तिष्ठत्येकघनस्तस्यैव‡ स्तूपः। स एव शब्दं निश्चारयति। अस्ति महाप्रतिभानाधस्तायां दिश्यसंख्येयानि लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्राण्यतिक्रम्य रत्नविशुद्धा नाम लोकधातुः। तस्यां प्रभूतरत्नो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धोऽभूत्। तस्यैतद् भगवतः§ पूर्वप्रणिधानमभूत्। अहं खलु पूर्वं[1] बोधिसत्त्वचर्यां चरमाणो न तावन्निर्यातोऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ यावन्मयायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो बोधिसत्त्वाववादो न श्रुतोऽभूत्¶। यदा तु मयायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः श्रुतस्तदा पश्चादहं परिनिष्पन्नोऽभूवमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। तेन खलु पुनर्महाप्रतिभान भगवता प्रभूतरत्नेन[2] तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन परिनिर्वाणकालसमये सदेवकस्य लोकस्य समारकस्य सब्रह्मकस्य[3] सश्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः पुरस्तादेवमारोचितम्। मम खलु भिक्षवः परिनिर्वृतस्यास्य तथागतात्मभावविग्रहस्यैको महारत्नस्तूपः कर्तव्यः। शेषाः पुनस्तूपा ममोद्दिश्य$ कर्तव्याः। तस्य खलु पुनर्महाप्रतिभान भगवतः प्रभूतरत्नस्य तथा-

---

* M. [*velā*]yāṃ Mahāpratibhāno nāma bodhisatvo mahāsatvaḥ sadevamānusy âsur.

† M. [*evaṃ rūpa*]sya mahantasya ratnasthūpasya prādurbhāāya kiṃ vā Bhagavāṃ ato.

‡ M. [*Mahā pra*]tibhāna sthūpe Tathāgatasya ātmābhāva pratilābha ekaghana tasye

§ M. nāma tathā tathāgato-m-abhūṣi Ratnaviśuddhāyāṃ lokadhātau tasya bhagavataḥ

¶ M. yāva me na ayaṃ Saddharmapauṇḍarīkaṃ dharmaparyāyaṃ bodhisatvopādaṃ śru[*tam*]

$ M. tathāgata ātmāna vigrahasya ekaṃ mahantaṃ sthūpaṃ karttavyṃ śeṣā uddiś.

---

1 B पूर्वे 2 B ०रत्नो 3 J drops सब्रह्मकस्य

गतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यैतदधिष्ठानमभूत्। अयं मम स्तूपो दशसु दिक्षु सर्वलोकधातुषु येषु बुद्धक्षेत्रेष्वयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः संप्रकाश्येत* तेषु तेष्वयं ममात्मभावविग्रहस्तूपः समभ्युद्गच्छेत्। तैस्तैर्बुद्धैर्भगवद्भिरस्मिन् सद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये भाष्यमाणे पर्षन्मण्डलस्योपरिवैहायसं तिष्ठेत्। तेषां च बुद्धानां भगवतामिमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं भाषमाणानामयं ममात्मभावविग्रहस्तूपः साधुकारं दद्यात्†। तदयं महाप्रतिभान तस्य भगवतः प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य शरीरस्तूपोऽस्यां सहायां लोकधातावस्मिन् सद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये मया भाष्यमाणेऽस्मात् पर्षन्मण्डल-मध्यादभ्युद्गम्योपर्यन्तरीक्षे वैहायसं स्थित्वा साधुकारं ददाति स्म।

अथ खलु महाप्रतिभानो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्**। पश्याम वयं भगवन्नेतं तथागतविग्रहं भगवतोऽनुभावेन। एवमुक्ते भगवान् महाप्रतिभानं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। तस्य खलु पुनर्महाप्रतिभान भगवतः प्रभूतरत्नस्य†† तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य प्रणिधानं गुरुकमभूत्। एतदस्य प्रणिधानम्। यदा खल्वन्येषु बुद्धक्षेत्रेषु बुद्धा भगवन्त इमं सद्धर्म-पुण्डरीकं धर्मपर्यायं भाषेयुस्तदायं ममात्मभावविग्रहस्तूपोऽस्य सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य श्रवणाय गच्छेत्तथागतानामन्तिकम्‡। यदा पुनस्ते बुद्धा भगवन्तो ममात्मभावविग्रहमुद्घाट्य दर्शयितुकामा भवेयुश्चतसृणां पर्षदाम् अथ तैस्तथागतैर्दशसु दिक्ष्वन्योन्येषु बुद्धक्षेत्रेषु य आत्मभावनिर्मितास्तथागतविग्रहा अन्योन्यनामधेयास्तेषु तेषु बुद्धक्षेत्रेषु सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति तान् सर्वान् संनि-पात्य तैरात्मभावनिर्मितैस्तथागतविग्रहैः§ सार्धं पश्चादयं ममात्मभावविग्रहस्तूपः

---

* M. [*ya*]tra ayaṃ Saddharmapauṇḍarikaṃ dharmaparyā-yaṃ saṃprakāśeyāṃ tatra

† M. sādhuṃ kāraṃ dadeyāṃ sa eṣa Mahāpratibhā tasya tathā

** M. [*Ma*]hāpratibhāno bodhisatvo mahāsatvo Bhagavantam eta[*d*]

†† M. [*ma*]hāsatvam etad avocat tasya tu Mahāpratibhāna Prabhū

‡ M. ...[*t*] i...sapa. śruṇanāya yaś ca tathāga...

§ M. tebhi tathāgata vigrahebhi.

समुद्घाख्योपदर्शयितव्यश्चतसृणां पर्षदाम्। तन्मयापि महाप्रतिभान बहवस्तथागतविग्रहा निर्मिता ये दशसु दिक्ष्वन्योन्येषु बुद्धक्षेत्रेषु लोकधातुसहस्रेषु सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति ते सर्वे खल्विहानयितव्या भविष्यन्ति।

अथ खलु महाप्रतिभानो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्। तानपि तावद् भगवंस्तथागतात्मभावांस्तथागतनिर्मितान् सर्वान् वन्दामहै।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामूर्णाकोशाद् रश्मिं प्रामुञ्चत्। यया रश्म्या समनन्तरप्रमुक्तया पूर्वस्यां दिशि पञ्चाशत्सु गङ्गानदीवालुकासमेषु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये बुद्धा भगवन्तो विहरन्ति स्म ते सर्वे संदृश्यन्ते स्म। तानि च बुद्धक्षेत्राणि स्फटिकमयानि संदृश्यन्ते स्म रत्नवृक्षैश्च चित्राणि संदृश्यन्ते स्म दूष्यपट्टदामसमलंकृतानि बहुबोधिसत्त्वशतसहस्रपरिपूर्णानि वितानवितततानि सप्तरत्नहेमजालप्रतिच्छन्नानि। तेषु तेषु बुद्धा भगवन्तो मधुरेण वल्गुना स्वरेण सत्त्वानां धर्मं देशयमानाः संदृश्यन्ते स्म। बोधिसत्त्वशतसहस्रैश्च परिपूर्णानि तानि बुद्धक्षेत्राणि संदृश्यन्ते स्म। एवं पूर्वदक्षिणस्यां दिशि। एवं दक्षिणस्यां दिशि। एवं दक्षिणपश्चिमायां दिशि। एवं पश्चिमायां दिशि। एवं पश्चिमोत्तरायां दिशि। एवमुत्तरायां दिशि। एवमुत्तरपूर्वस्यां दिशि। एवमधस्तायां दिशि। एवमूर्ध्वायां दिशि। एवं समन्ताद्दशसु दिक्ष्वेकैकस्यां दिशि बहूनि गङ्गानदीवालुकोपमानि बुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशतसहस्राणि बहुषु गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये बुद्धा भगवन्तस्तिष्ठन्ति ते सर्वे संदृश्यन्ते स्म।

अथ खलु ते दशसु दिक्षु तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः स्वान् स्वान् बोधिसत्त्वगणानामन्त्रयन्ति स्म। गन्तव्यं खलु पुनः कुलपुत्रा भविष्यत्यस्माभिः सहां लोकधातुं भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यान्तिकं प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य शरीरस्तूपवन्दनाय। अथ खलु ते बुद्धा भगवन्तः स्वैः स्वैरुपस्थायकैः सार्धमात्मद्वितीया आत्मतृतीया इमां सहां लोकधातुमागच्छन्ति स्म। इति हि तस्मिन् समय इयं सर्वावती लोकधातू रत्नवृक्षप्रतिमण्डिताभूद् वैडूर्यमयी सप्तरत्नहेमजालसंछन्ना महारत्नगन्धधूपनधूपिता मान्दारवमहामान्दारवपुष्पसंस्तीर्णा किङ्किणीजालालंकृता सुवर्णसूत्राष्टापदनिबद्धा अपगत-ग्रामनगरनिगम-जनपदराष्ट्रराजधानी अपगत-कालपर्वतापगतमुचिलिन्दमहामुचिलिन्दपर्वतापगतचक्रवाड--महाचक्रवाड-पर्वतापगतसुमेरु-

पर्वतापगततदन्य-महापर्वतापगत-महासमुद्रापगत-नदी-महानदी--परिसंस्थिता[1]-भूदपगतदेवमनुष्यासुरकायापगतनिरयतिर्यग्योनियमलोका। इति हि तस्मिन् समये येऽस्यां सहायां लोकधातौ षड्गत्युपपन्नाः सत्त्वास्ते सर्वेऽन्येषु लोकधातुषूपनिक्षिप्ता अभूवन् स्थापयित्वा ये तस्यां पर्षदि संनिपतिता अभूवन्। अथ खलु ते बुद्धा भगवन्त उपस्थायकद्वितीया उपस्थायकतृतीया इमां सहां लोकधातुमागच्छन्ति स्म। आगतागताश्च ते तथागता रत्नवृक्षमूले सिंहासनमुपनिश्रित्य विहरन्ति स्म। एकैकश्च रत्नवृक्षः पञ्चयोजनशतान्युच्चैस्त्वेनाभूदनुपूर्वशाखापत्रपलाशपरिणाहः पुष्पफलप्रतिमण्डितः। एकैकस्मिंश्च रत्नवृक्षमूले सिंहासनं प्रज्ञप्तमभूत् पञ्चयोजनशतान्युच्चैस्त्वेन महारत्नप्रतिमण्डितम्। तस्मिन्नेकैकस्तथागतः पर्यङ्कं बद्ध्वा निषण्णोऽभूत्। अनेन पर्यायेण सर्वस्यां त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ सर्वरत्नवृक्षमूलेषु तथागताः पर्यङ्कं बद्ध्वा निषण्णा अभूवन्।

तेन खलु पुनः समयेनेयं त्रिसाहस्रमहासाहस्री लोकधातुस्तथागतपरिपूर्णाभून्न तावद् भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्यात्मभावनिर्मिता एकस्मादपि दिग्भागात् सर्व आगता अभूवन्। अथ खलु पुनर्भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तेषां तथागतविग्रहाणामागतागतानामवकाशं निर्मिमीते स्म। समन्तादष्टभ्यो दिग्भ्यो विंशतिबुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशतसहस्राणि सर्वाणि वैडूर्यमयानि सप्तरत्नहेमजालसंछन्नानि किङ्किणीजालालंकृतानि मान्दारवमहामान्दारवपुष्पसंस्तीर्णानि दिव्यवितानविततानि दिव्यपुष्पदामाभिप्रलम्बितानि दिव्यगन्धधूपनधूपितानि। सर्वाणि च तानि विंशतिबुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशतसहस्राण्यपगत-ग्रामनगरनिगमजनपद-राष्ट्रराजधानीन्यपगतकालपर्वतान्यपगतमुचिलिन्दमहामुचिलिन्द-पर्वतान्यपगतचक्रवाडमहाचक्रवाडपर्वतान्यपगत--सुमेरुपर्वतान्यपगततदन्यमहापर्वतान्यपगतमहासमुद्राण्यपगतनदीमहानदीनि परिसंस्थापयत्यपगतदेवमनुष्यासुरकायान्यपगतनिरयतिर्यग्योनियमलोकानि। तानि च सर्वाणि बहुबुद्धक्षेत्राण्येकमेव बुद्धक्षेत्रमेकमेव पृथिवीप्रदेशं परिसंस्थापयामास समं रमणीयं सप्तरत्नमयैश्च वृक्षैश्चित्रितं तेषां च रत्नवृक्षाणां पञ्चयोजनशतान्यारोहपरिणाहोऽनुपूर्वशाखापत्रपुष्पफलो-

1 J परिसंस्थापिता०

पेतः। सर्वस्मिंश्च रत्नवृक्षमूले पञ्चयोजनशतान्यारोहपरिणाहं दिव्यरत्नमयं विचित्रं दर्शनीयं सिहासनं प्रज्ञप्तमभूत्। तेषु रत्नवृक्षमूलेष्वागतागतास्तथागताः सिंहासनेषु पर्यङ्कं बद्ध्वा निषीदन्ते स्म। अनेन पर्यायेण पुनरपराणि विंशतिलोकधातुकोटीनयुतशतसहस्राण्येकैकस्यां दिशि शाक्यमुनिस्तथागतः परिशोधयति स्म। तेषां तथागतानामागतागतानामवकाशार्थं तान्यपि विंशतिलोकधातुकोटीनयुतशतसहस्राण्येकैकस्यां दिश्यपगतग्रामनगरनिगमजनपदराष्ट्र-राजधानीन्यपगतकाल-पर्वतान्यपगतमुचिलिन्दमहा--मुचिलिन्दपर्वतान्यपगतचक्रवाड़महाचक्रवाड़पर्वतान्यपगतसुमेरुपर्वतान्यपगततदन्यमहापर्वतान्यपगतमहासमुद्राण्यपगतनदीमहानदीनि परिसंस्थापयत्यपगतदेवमनुष्यासुरकायान्यपगतनिरयतिर्यग्योनियमलोकानि। ते च सर्वसत्त्वा अन्येषु लोकधातुषूपनिक्षिप्ताः। तान्यपि बुद्धक्षेत्राणि वैडूर्यमयानि सप्तरत्नहेमजालप्रतिच्छन्नानि किङ्किणीजालालंकृतानि मान्दारवमहामान्दारवपुष्पसंस्तीर्णानि दिव्यवितानविततानि दिव्यपुष्पदामाभिप्रलम्बितानि दिव्यगन्धधूपनधूपितानि रत्नवृक्षोपशोभितानि। सर्वे च ते रत्नवृक्षाः पञ्चयोजनशतप्रमाणाः पञ्चयोजनप्रमाणानि च सिंहासनान्यभिनिर्मितानि। ततस्ते तथागता निषीदन्ते स्म पृथक् पृथक् सिंहासनेषु रत्नवृक्षमूलेषु पर्यङ्कं बद्ध्वा।

तेन खलु पुनः समयेन भगवता शाक्यमुनिना ये निर्मितास्तथागताः पूर्वस्यां दिशि सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति स्म गङ्गानदीवालुकोपमेषु बुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशतसहस्रेषु ते सर्वे समागता दशभ्यो दिग्भ्यस्ते चागता अष्टासु दिक्षु निषण्णा अभूवन्। तेन खलु पुनः समयेनैकैकस्यां दिशि त्रिंशल्लोकधातुकोटीशतसहस्राण्यष्टभ्यो दिग्भ्यः समन्तात्तैस्तथागतैराक्रान्ता अभूवन्। अथ खलु ते तथागताः स्वेषु स्वेषु[1] सिंहासनेषूपविष्टाः स्वान् स्वानुपस्थायकान् संप्रेषयन्ति स्म भगवतः शाक्यमुनेरन्तिकं रत्नपुष्पपुटान् दत्त्वैवं वदन्ति स्म। गच्छत यूयं गृध्रकूटं पर्वतं गत्वा च पुनस्तस्मिंस्तं भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं वन्दित्वास्मद्वचनादल्पाबाधतां मन्दग्लानतां च बलं च स्पर्शविहारतां च परिपृच्छध्वं सार्धं बोधिसत्त्वगणेन श्रावकगणेन। अनेन च रत्नराशिनाभ्यवकिरध्वमेवं च वदध्वम्। ददाति खलु पुनर्भगवांस्तथागतश्छन्दमस्य

1 J तथागताः स्वेषु

महारत्नस्तूपस्य समुद्घाटने। एवं ते तथागताः सर्वे स्वान् स्वानुपस्थायकान् संप्रेषयामासुः।

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतस्तस्यां वेलायां स्वान्निर्मितानशेषतः समागतान् विदित्वा पृथक्पृथक्सिंहासनेषु निषण्णांश्च विदित्वा तांश्चोपस्थायकांस्तेषां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामागतान् विदित्वा छन्दं च तैस्तथागतैरर्हद्भिः सम्यक्संबुद्धैरारोचितं विदित्वा तस्यां वेलायां स्वकाद्धर्मासनादुत्थाय वैहायसमन्तरीक्षेऽतिष्ठत्। ताश्च सर्वाश्चतस्रः परिषदः उत्थायासनेभ्योऽञ्जलीः परिगृह्य भगवतो मुखमुल्लोकयन्तस्तस्थुः[1]। अथ खलु भगवांस्तं महान्तं रत्नस्तूपं वैहायसं स्थितं दक्षिणया हस्ताङ्गुल्या मध्ये समुद्घाटयति स्म समुद्घाट्य च द्वे भित्ती प्रविसारयति स्म। तद्यथापि नाम महानगरद्वारेषु महाकपाटसंपुटावर्गलविमुक्तौ प्रविसार्येते। एवमेव भगवांस्तं महान्तं रत्नस्तूपं वैहायसं स्थितं दक्षिणया हस्ताङ्गुल्या मध्ये समुद्घाट्यापावृणोति स्म। समनन्तरविवृतस्य खलु पुनस्तस्य महारत्नस्तूपस्य। अथ खलु भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः सिंहासनोपविष्टः पर्यङ्कं बद्ध्वा परिशुष्कगात्रः संघटितकायो यथा समाधिसमापन्नस्तथा संदृश्यते स्म। एवं च वाचमभाषत। साधु साधु भगवन् शाक्यमुने। सुभाषितस्तेऽयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः। साधु खलु पुनस्त्वं भगवन् शाक्यमुने यस्त्वमिमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं पर्षन्मध्ये भाषसे। अस्यैवाहं भगवन् सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य श्रवणायेहागतः।

अथ खलु ताश्चतस्रः पर्षदस्तं भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं बहुकल्पकोटीनयुतशतसहस्रपरिनिर्वृतं तथा भाषमाणं दृष्ट्वाश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता अभूवन्। तस्यां वेलायां तं भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं तं च भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं दिव्यमानुष्यकै रत्नराशिभिरभ्यवकिरन्ति स्म। अथ खलु भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य तस्मिन्नेव सिंहासनेऽर्धासनमदासीत्तस्यैव महारत्नस्तूपाभ्यन्तर एवं

---

1 B drops ताश्च सर्वाश्चतस्रः परिषदः उत्थायासनेभ्योऽञ्जलीः परिगृह्य भगवतो मुखमुल्लोकयन्तस्तस्थुः।

च वदति। इहैव भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतो निषीदतु। अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतस्तस्मिन्नर्धासने निषसाद तेनैव तथागतेन सार्धमुभौ च तौ तथागतौ तस्य महारत्नस्तूपस्य मध्ये सिंहासनोपविष्टौ वैहायसमन्तरीक्षस्थौ संदृश्येते।

अथ खलु तासां चतसृणां पर्षदामेतदभवत्। दूरस्था वयमाभ्यां तथागताभ्याम्। यन्नूनं वयमपि तथागतानुभावेन वैहायसमभ्युद्गच्छेम इति। अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतस्तासां चतसृणां पर्षदां चेतसैव चेतःपरिवितर्कमाज्ञाय तस्यां वेलायामृद्धिबलेन ताश्चतस्रः पर्षदो वैहायसमुपर्यन्तरीक्षे प्रतिष्ठापयति स्म। अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतस्तस्यां वेलायां ताश्चतस्रः पर्षद आमन्त्रयते स्म। को भिक्षवो युष्माकमुत्सहते तस्यां सहायां लोकधाताविमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं संप्रकाशयितुम्। अयं स कालोऽयं स समयः संमुखीभूतस्तथागतः परिनिर्वायितुकामो भिक्षवस्तथागत इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमुपनिक्षिप्य।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

अयमागतो निर्वृतको महर्षी रतनामयं स्तूप प्रविश्य नायकः।
श्रवणार्थ धर्मस्य इमस्य भिक्षवः को धर्महेतोर्न जनेत वीर्यम् ॥१॥
बहुकल्पकोटीपरिनिर्वृतोऽपि सो नाम अद्यापि शृणोति धर्मम्।
तहिं तहिं गच्छति धर्महेतोः सुदुर्लभो धर्म यमेवरूपः ॥२॥
प्रणिधानमेतस्य विनायकस्य निषेवितं पूर्वभवे यदासीत्।
परिनिर्वृतोपी[1] इमु सर्वलोकं पर्येषती सर्वदशद्दिशासु ॥३॥
इमे च सर्वे मम आत्मभावाः सहस्रकोट्यो यथ गङ्गवालिकाः।
ते धर्मकृत्यस्य कृतेन आगताः परिनिर्वृतं च इमु द्रष्टु नाथम् ॥४॥
छोरित्व क्षेत्राणि स्वकस्वकानि तथ श्रावकान्नरमरुतश्च सर्वान्।
सद्धर्मसंरक्षणहेतु सर्वे कथं[2] चिरं तिष्ठिय धर्मनेत्री ॥५॥
एतेष बुद्धान निषीदनार्थं बहुलोकधातून सहस्रकोट्यः।
संक्रामिता मे तथ सर्वसत्त्वा ऋद्धीबलेन परिशोधिताश्च ॥६॥

1 B पि

2 B यथा; Tib.

एतादृशी उत्सुकता इयं मे कथं प्रकाशेदिय धर्मनेत्री।
इमे च बुद्धा स्थित अप्रमेया द्रुमाण मूले यथ पद्मराशिः॥७॥
द्रुममूलकोटीय अनल्पकायो[1] सिंहासनस्थेहि विनायकेहि।
शोभन्ति तिष्ठन्ति च नित्यकालं हुताशनेनेव[2] यथान्धकारम्॥८॥
गन्धो मनोज्ञो दशसू दिशासु प्रवायते लोकविनायकानाम्।
येना इमे मूर्च्छित सर्वसत्त्वा वाते प्रवाते इह नित्यकालम्॥९॥
मयि निर्वृते यो एतं धर्मपर्यायु धारयेत्।
क्षिप्रं व्याहरतां वाचं लोकनाथान संमुखम्॥१०॥
परिनिर्वृतो हि संबुद्धः प्रभूतरत्नो मुनिः।
सिंहनादं श्रुणे तस्य व्यवसायं करोति यः॥११॥
अहं द्वितीयो बहवो इमे च ये कोटियो आगत नायकानाम्।
व्यवसाय श्रोष्यामि जिनस्य पुत्रात् यो उत्सहेद्धर्ममिमं प्रकाशितुम्॥१२॥
अहं च तेन भवि पूजितः सदा प्रभूतरत्नश्च जिनः स्वयम्भूः।
यो गच्छते दिशविदिशासु नित्यं श्रवणाय धर्मं इममेवरूपम्॥१३॥
इमे च ये आगत लोकनाथा विचित्रिता यैरिय शोभिता भूः।
तेषां पि पूजा विपुला अनल्पका कृता भवेत् सूत्रप्रकाशनेन॥१४॥
अहं च दृष्टो इह आसनस्मिन् भगवांश्च योऽयं स्थितु स्तूपमध्ये।
इमे च अन्ये बहुलोकनाथा ये आगताः क्षेत्रशतैरनेकैः[3]॥१५॥
चिन्तेथ कुलपुत्रा हो सर्वसत्त्वानुकम्पया।
सुदुष्करमिदं स्थानमुत्सहन्ति विनायकाः॥१६॥
बहुसूत्रसहस्राणि यथा गङ्गायवालिकाः।
तानि कश्चित् प्रकाशेत न तद् भवति दुष्करम्॥१७॥
सुमेरुं यश्च हस्तेन अध्यालम्बित्व मुष्टिना।
क्षिपेत क्षेत्रकोटीयो न तद् भवति दुष्करम्॥१८॥
यश्च इमां त्रिसाहस्रीं पादाङ्गुष्ठेन कम्पयेत्।
क्षिपेत क्षेत्रकोटीयो न तद् भवति दुष्करम्॥१९॥

---

1 J अनल्पि का० 2 J ०नैव

3 B क्षेत्रसहस्रकोटिभिः ; Tib. ཞིང་བརྒྱ་ད་མ་དག་ནས་གང་འོངས་པ །

भवाग्रे यश्च तिष्ठित्वा धर्मं भाषेन्नरो इह ।
अन्य सूत्रसहस्राणि न तद् भवति दुष्करम् ॥२०॥
निर्वृतस्मिन् तु लोकेन्द्रे पश्चात् काले सुदारुणे ।
य इदं धारयेत् सूत्रं भाषेद्वा तत् सुदुष्करम् ॥२१॥
आकाशधातुं यः सर्वामेकमुष्टिं तु निक्षिपेत् ।
प्रक्षिपित्वा च गच्छेत न तद् भवति दुष्करम् ॥२२॥
यस्तु ईदृशकं सूत्रं निर्वृतस्मिन् तदा मयि ।
पश्चात्काले लिखेच्चापि इदं भवति दुष्करम् ॥२३॥
पृथिवीधातुं च यः सर्वां नखाग्रे संप्रवेशयेत् ।
प्रक्षिपित्वा च गच्छेत ब्रह्मलोकं पि आरुहेत् ॥२४॥
न दुष्करं हि सो कुर्यान्न च वीर्यस्य तत्तकम् ।
तं दुष्करं करित्वान सर्वलोकस्यिहाग्रतः ॥२५॥
अतोऽपि दुष्करतरं निर्वृतस्य तदा मम ।
पश्चात्काले इदं सूत्रं वदेया यो मुहूर्तकम् ॥२६॥
न दुष्करमिदं लोके कल्पदाहस्मि यो नरः ।
मध्ये गच्छेददह्यन्तस्तृणभारं[1] वहेत च ॥२७॥
अतोऽपि दुष्करतरं निर्वृतस्य तदा मम ।
धारयित्वा इदं सूत्रमेकसत्त्वं पि श्रावयेत् ॥२८॥
धर्मस्कन्धसहस्राणि चतुरशीति धारयेत्[2] ।
सोपदेशान् यथाप्रोक्तान् देशयेत् प्राणिकोटिनाम् ॥२९॥
न ह्येतं दुष्करं भोति तस्मिन् कालस्मि भिक्षुणाम् ।
विनयेच्छ्रावकान् मह्यं पञ्चाभिज्ञासु स्थापयेत् ॥३०॥
तस्येदं दुष्करतरं इदं सूत्रं च धारयेत् ।
श्रद्दधेदधिमुच्येद्वा भाषेद्वापि पुनः पुनः ॥३१॥
कोटीसहस्रान् वहवः अर्हत्त्वे योऽपि स्थापयेत् ।
षड्भिज्ञान्महाभागान् यथा गङ्गायवालिकाः ॥३२॥

---

1 B गच्छेत दह्य० 2 B चतुरशीतिं पिधा०

अतो बहुतरं कर्म करोति स नरोत्तमः।
निर्वृतस्य हि यो मह्यं सूत्रं धारयते वरम् ॥३३॥
लोकधातुसहस्रेषु बहु मे धर्म भाषिताः।
अद्यापि चाहं भाषामि बुद्धज्ञानस्य कारणात् ॥३४॥
इदं तु सर्वसूत्रेषु सूत्रमग्रं प्रवुच्यते।
धारेति यो इदं सूत्रं स धारे जिनविग्रहम् ॥३५॥
भाषध्वं कुलपुत्राहो संमुखं वस्तथागतः।
य उत्सहति वः कश्चित् पश्चात् कालस्मि धारणम् ॥३६॥
महत्प्रियं कृतं भोति लोकनाथान सर्वशः।
दुराधारमिदं सूत्रं धारयेद् यो मुहूर्तकम् ॥३७॥
संवर्णितश्च सो भोति[1] लोकनाथेहि सर्वदा।
शूरः शौटीर्यवांश्चापि क्षिप्राभिज्ञश्च बोधये ॥३८॥
धुरावाहश्च[2] सो भोति लोकनाथान औरसः।
दान्तभूमिमनुप्राप्तः सूत्रं धारेति यो इदम् ॥३९॥
चक्षुभूतश्च सो भोति लोके सामरमानुषे।
इदं सूत्रं प्रकाशित्वा निर्वृते नरनायके ॥४०॥
वन्दनीयश्च सो भोति सर्वसत्त्वान पण्डितः।
पश्चिमे कालि यो भाषेत् सूत्रमेकं मुहूर्तकम् ॥४१॥

अथ खलु भगवान् कृत्स्नं बोधिसत्त्वगणं ससुरासुरं च लोकमामन्त्र्यैतदवोचत्। भूतपूर्वं भिक्षवोऽतीतेऽध्वन्यहमप्रमेयासंख्येयान् कल्पान् सद्धर्मपुण्डरीकं सूत्रं पर्येषितवानखिन्नोऽविश्रान्तः। पूर्वं चाहमनेकान् कल्पाननेकानि कल्पशतसहस्राणि राजाभूवम्। अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ कृतप्रणिधानो न च मे चित्तव्यावृत्तिरभूत्। षण्णां च पारमितानां परिपूर्य[3] उद्युक्तोऽभूवमप्रमेयदानप्रदः सुवर्णमणिमुक्तावैडूर्यशङ्खशिलाप्रवाड़जातरूपरजताश्मगर्भमुसारगल्वलोहितमुक्ताग्रामनगरनिगमजनपदराष्ट्रराजधानीभार्यापुत्रदुहितृदासीदासकर्मकरपौरुषेयहस्त्यश्वरथयावदात्मशरीरपरित्यागी करचरणशिरोत्तमाङ्गप्रत्यङ्गजीवितदाता। न च मे कदाचिदाग्रहचित्तमुत्पन्नम्। तेन

1 B भाति 2 J धूत॰ 3 B ॰पूर्या

च समयेनायं लोको दीर्घायुरभूदनेकवर्षशतसहस्रजीवितेन चाहं कालेन धर्मार्थं राज्यं कारितवान् न विषयार्थम्। सोऽहं ज्येष्ठं कुमारं राज्येऽभिषिच्य चतुर्दिशं ज्येष्ठधर्मगवेषणायोद्युक्तोऽभूवमेवं घण्टया घोषापयितवान्। यो मे ज्येष्ठं धर्ममनुप्रदास्यत्यर्थं चाख्यास्यति तस्याहं दासो भूयासम्। तेन च कालेनर्षिरभूत् स मामेतदवोचत्। अस्ति महाराज सद्धर्मपुण्डरीकं नाम सूत्रं ज्येष्ठधर्मनिर्देशकम्। तद्यदि दास्यमभ्युपगच्छसि ततस्तेऽहं तं धर्मं श्रावयिष्यामि सोऽहं श्रुत्वा तस्यर्षेर्वचनं हृष्टस्तुष्ट उदग्र आत्तमनाः प्रीतिसौमनस्यजातो येन स ऋषिस्तेनोपेयिवानुपेत्यावोचत्। यत्ते दासेन कर्म करणीयं तत् करोमि। सोऽहं तस्यर्षेर्दासभावमभ्युपेत्य तृणकाष्ठपानीयकन्दमूलफलादीनि प्रेष्यकर्माणि कृतवान् यावद्द्वाराध्यक्षोऽप्यहमासम्। दिवसं चैवंविधं कर्म कृत्वा रात्रौ शयानस्य मञ्चके पादान् धारयामि। न च मे कायक्लमो न चेतसि क्लमोऽभूत्। एवं च मे कुर्वतः परिपूर्णं वर्षसहस्रं गतम्।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामेतमेवार्थं परिद्योतयन्निमा गाथा अभाषत।

कल्पानतीतान् समनुस्मरामि यदाहमासं धार्मिको[1] धर्मराजा।
राज्यं च मे धर्महेतोः कृतं तन्न च कामहेतोर्ज्येष्ठधर्महेतोः ॥४२॥
चतुर्दिशं मे कृत घोषणोऽयं धर्मं वचेद् यस्तस्य दास्यं व्रजेयम्।
आसीदृषिस्तेन कालेन धीमान् सूत्रस्य सद्धर्मनाम्नः प्रवक्ता ॥४३॥
स मामवोचद् यदि ते[2] धर्मकाङ्क्षा उपेहि दास्यं धर्ममतः[3] प्रवक्ष्ये।
तुष्टश्चाहं वचनं तं निशाम्य कर्माकरोद्दासयोग्यं तदा यं[4] ॥४४॥
न कायचित्तक्लमथो स्पृशेन्मां सद्धर्महेतोर्दासमागतस्य।
प्रणिधिस्तदा मे भवि सत्त्वहेतोर्नात्मानमुद्दिश्य न कामहेतोः ॥४५॥
स राज आसीत्तदा लब्धवीर्यो[5] अनन्यकर्माणि दशादिशासु[6]।
परिपूर्णकल्पान सहस्रखिन्नो[7] यावत् सूत्रं लब्धवान् धर्मनामं[8] ॥४६॥

तत् किं मन्यध्वे भिक्षवोऽन्यः स तेन कालेन तेन समयेन राजाभूत्। न खलु पुनरेवं द्रष्टव्यम्। तत् कस्य हेतोः। अहं स तेन कालेन तेन समयेन

---

1 B धर्मिको 2 J ति 3 B धर्मं ततः 4 B यतं
5 J तावदारब्धवीर्यो 6 J अनन्यकर्मोऽश्चिदश॰ ; B दशदिशासु
7 सहस्र+अखिन्नो 8 B धर्मनाम

राजाभूवम्। स्यात् खलु पुनर्भिक्षवोऽन्यः स तेन कालेन तेन समयेनर्षिरभूत्। न खलु पुनरेवं द्रष्टव्यम्। अयमेव स तेन कालेन तेन समयेन देवदत्तो भिक्षुर्ऋषिरभूत्। देवदत्तो हि भिक्षवो मम कल्याणमित्रम्। देवदत्तमेव चागम्य मया षट् पारमिताः परिपूरिता महामैत्री महाकरुणा महामुदिता महोपेक्षा द्वात्रिंशन्महापुरुषलक्षणान्यशीत्यनुव्यञ्जनानि सुवर्णवर्णच्छविता दशबलानि चत्वारि वैशारद्यानि चत्वारि संग्रहवस्तून्यष्टादशावेणिकबुद्धधर्मा महर्द्धिबलता दशदिक्सत्त्वनिस्तारणता सर्वमेतद्देवदत्तमागम्य। आरोचयामि वो भिक्षवः प्रतिवेदयाम्येष देवदत्तो भिक्षुरनागतेऽध्वन्यप्रमेयैः कल्पैरसंख्येयैर्देवराजो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च भगवान् देवसोपानायां लोकधातौ। देवराजस्य खलु पुनर्भिक्षवस्तथागतस्य विंशत्यन्तरकल्पानायुष्प्रमाणं भविष्यति। विस्तरेण च धर्मं देशयिष्यति। गङ्गानदीवालुकासमाश्च सत्त्वाः सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्करिष्यन्ति। अनेके च सत्त्वाः प्रत्येकबोधौ चित्तमुत्पादयिष्यन्ति। गङ्गानदीवालुकासमाश्च सत्त्वा अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयिष्यन्त्यवैवर्तिकक्षान्तिप्रतिलब्धाश्च भविष्यन्ति। देवराजस्य खलु पुनर्भिक्षवस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य विंशत्यन्तरकल्पान् सद्धर्मः स्थास्यति। न च शरीरं धातुभेदेन भेत्स्यते। एकघनं चास्य शरीरं भविष्यति सप्तरत्नस्तूपं प्रविष्टम्। स च स्तूपः षष्टियोजनशतान्युच्चैस्त्वेन भविष्यति चत्वारिंशद्योजनान्यायामेन। सर्वे च तत्र देवमनुष्याः पूजां करिष्यन्ति पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकाभिर्गाथाभिर्गीतेन चाभिष्टोष्यन्ति। ये च तं स्तूपं प्रदक्षिणं करिष्यन्ति प्रणामं वा तेषां केचिदग्रफलमर्हत्त्वं साक्षात्करिष्यन्ति केचित् प्रत्येकबोधिमनुप्राप्स्यन्ते। अचिन्त्याश्चाप्रमेया देवमनुष्या अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तान्युत्पाद्याविनिवर्तनीया भविष्यन्ति।

अथ खलु भगवान् पुनरेव भिक्षुसंघमामन्त्रयते स्म। यः कश्चिद् भिक्षवोऽनागतेऽध्वनि कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेदं सद्धर्मपुण्डरीकं सूत्रपरिवर्तं[1] श्रोष्यति श्रुत्वा च न काङ्क्षिष्यति न विचिकित्सिष्यति विशुद्धचित्तश्चाधि[2]मोक्ष्यते। तेन तिसृणां दुर्गतीनां द्वारं पिथितं भविष्यति। नरकतिर्यग्योनि-

1 B परिपरि०   2 B विशुद्धिचित्त०

यमलोकोपपत्तिषु न पतिष्यति। दशदिग्बुद्धक्षेत्रोपपन्नश्चेदमेव सूत्रं जन्मनि जन्मनि श्रोष्यति। देवमनुष्यलोकोपपन्नस्य चास्य विशिष्टस्थानप्राप्तिर्भविष्यति। यस्मिंश्च बुद्धक्षेत्र उपपत्स्यते तस्मिन्नौपपादुके सप्तरत्नमये पद्म उपपत्स्यते तथागतस्य संमुखम्।

अथ खलु तस्यां वेलायामधस्ताद्दिशः प्रभूतरत्नस्य तथागतस्य बुद्धक्षेत्रादागतः प्रज्ञाकूटो नाम बोधिसत्त्वः। स तं प्रभूतरत्नं तथागतमेतदवोचत्। गच्छामो भगवन् स्वकं बुद्धक्षेत्रम्। अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतः प्रज्ञाकूटं बोधिसत्त्वमेतदवोचत्। मुहूर्तं तावत् कुलपुत्रागमयस्व यावन्मदीयेन बोधिसत्त्वेन मञ्जुश्रिया कुमारभूतेन सार्धं कंचिदेव धर्मविनिश्चयं कृत्वा पश्चात् स्वकं बुद्धक्षेत्रं गमिष्यसि। अथ खलु तस्यां वेलायां मञ्जुश्रीः कुमारभूतः सहस्रपत्रे पद्मे शकटचक्रप्रमाणमात्रे निषण्णोऽनेकबोधिसत्त्वपरिवृतः पुरस्कृतः समुद्रमध्यात् सागरनागराजभवनादभ्युद्गम्योपरि वैहायसं खगपथेन गृध्रकूटे पर्वते भगवतोऽन्तिकमुपसंक्रान्तः। अथ मञ्जुश्रीः कुमारभूतः पद्मादवतीर्य भगवतः शाक्यमुनेः प्रभूतरत्नस्य च तथागतस्य पादौ शिरसाभिवन्दित्वा येन प्रज्ञाकूटो बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य प्रज्ञाकूटेन बोधिसत्त्वेन सार्धं संमुखं संमोदनीं संरञ्जनीं[1] विविधां कथामुपसंगृह्यैकान्ते न्यषीदत्। अथ खलु प्रज्ञाकूटो बोधिसत्त्वो मञ्जुश्रियं कुमारभूतमेतदवोचत्। समुद्रमध्यगतेन त्वया मञ्जुश्रीः कियान् सत्त्वधातुर्विनीतः। मञ्जुश्रीराह। अनेकान्यप्रमेयाण्यसंख्येयानि सत्त्वानि विनीतानि। तावदप्रमेयाण्यसंख्येयानि यावद्वाचा न शक्यं विज्ञापयितुं चित्तेन वा चिन्तयितुम्। मुहूर्तं तावत् कुलपुत्रागमयस्व यावत् पूर्वनिमित्तं द्रक्ष्यसि। समनन्तरभाषिता चेयं मञ्जुश्रिया कुमारभूतेन वाक् तस्यां वेलायामनेकानि पद्मसहस्राणि समुद्रमध्यादभ्युद्गतान्युपरिवैहायसं तेषु च पद्मेष्वनेकानि बोधिसत्त्वसहस्राणि संनिषण्णानि। अथ ते बोधिसत्त्वास्तेनैव खगपथेन येन गृध्रकूटः पर्वतस्तेनोपसंक्रान्ता उपसंक्रम्य ततश्चोपरिवैहायसं स्थिताः संदृश्यन्ते स्म। सर्वे च ते मञ्जुश्रिया कुमारभूतेन विनीता अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। तत्र ये बोधिसत्त्वा महायानसंप्रस्थिताः पूर्वमभूवंस्ते महायानगुणान् षट्पारमिताः संवर्णयन्ति। ये श्रावकपूर्वा बोधिसत्त्वास्ते श्रावकयानमेव संवर्णयन्ति। सर्वे च ते सर्व-

1 B संरजनीं

धर्मान् शून्यानिति संजानन्ति स्म महायानगुणांश्च। अथ खलु मञ्जुश्रीः कुमारभूतः प्रज्ञाकूटं बोधिसत्त्वमेतदवोचत्। सर्वोऽयं कुलपुत्र मया समुद्रमध्यगतेन सत्त्वविनयः कृतः स चायं संदृश्यते। अथ खलु प्रज्ञाकूटो बोधिसत्त्वो मञ्जुश्रियं कुमारभूतं गाथाभिर्गीतेन परिपृच्छति स्म।

महाभद्र प्रज्ञया शूरनामन्नसंख्येया ये विनीतास्त्वयाद्य।
सत्त्वा अमी कस्य चायं प्रभावस्तद्ब्रूहि पृष्टो नरदेव त्वमेतत्[1] ॥४७॥
कं वा धर्मं देशितवानसि त्वं किं वा सूत्रं बोधिमार्गोपदेशम्।
यच्छ्रुत्वामी बोधये जातचित्ताः सर्वज्ञत्वे निश्चितं लब्धगाधाः ॥४८॥

मञ्जुश्रीराह। समुद्रमध्ये सद्धर्मपुण्डरीकं सूत्रं भाषितवान्न चान्यत्। प्रज्ञाकूट आह। इदं सूत्रं गम्भीरं सूक्ष्मं दुर्दर्शं न चानेन सूत्रेण किंचिदन्यत् सूत्रं सममस्ति। अस्ति कश्चित् सत्त्वो य[2] इदं सूत्ररत्नं सत्कुर्यादवबोद्धुमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुम्। मञ्जुश्रीराह। अस्ति कुलपुत्र सागरस्य नागराज्ञो दुहिताष्टवर्षा जात्या महाप्रज्ञा तीक्ष्णेन्द्रिया ज्ञानपूर्वंगमेन कायवाङ्मनस्कर्मणा समन्वागता सर्वतथागतभाषितव्यञ्जनार्थोद्ग्रहणे धारणीप्रतिलब्धा सर्वधर्मसत्त्वसमाधानसमाधिसहस्रैकक्षणप्रतिलाभिनी। बोधिचित्ताविनिवर्तिनी विस्तीर्णप्रणिधाना सर्वसत्त्वेष्वात्मप्रेमानुगता गुणोत्पादने च समर्था न च तेभ्यः परिहीयते। स्मितमुखी परमया शुभवर्णपुष्करतया समन्वागता मैत्रचित्ता करुणां च वाचं भाषते। सा सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुं समर्था। प्रज्ञाकूटो बोधिसत्त्व आह। दृष्टो मया भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतो बोधाय घटमानो बोधिसत्त्वभूतोऽनेकानि पुण्यानि कृतवाननेकानि च कल्पसहस्राणि न कदाचिद् वीर्यं स्रंसितवान्। त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ नास्ति कश्चिदन्तशः सर्षपमात्रोऽपि पृथिवीप्रदेशो यत्रानेन शरीरं न निक्षिप्तं सत्त्वहितहेतोः। पश्चाद् बोधिमभिसंबुद्धः। क एवं श्रद्दध्याद् यदनया शक्यं मुहूर्तेनानुत्तरां सम्यक् संबोधिमभिसंबोद्धुम्।

अथ खलु तस्यां वेलायां सागरनागराजदुहिताग्रतः स्थिता संदृश्यते स्म। सा भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्यैकान्तेऽस्थात्। तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

---

1 J ते तत

2 J ये ...

पुण्यं पुण्यं गम्भीरं च दिशः स्फुरति सर्वशः ।
सूक्ष्मं शरीरं द्वात्रिंशल्लक्षणैः समलंकृतम् ॥४९॥
अनुव्यञ्जनयुक्तं च सर्वसत्त्वनमस्कृतम् ।
सर्वसत्त्वाभिगम्यं च अन्तरापणवद् यथा ॥५०॥
यथेच्छया मे संबोधिः साक्षी मेऽत्र तथागतः ।
विस्तीर्णं देशयिष्यामि धर्मं दुःखप्रमोचनम् ॥५१॥

अथ खलु तस्यां वेलायामायुष्मान् शारिपुत्रस्तां सागरनागराजदुहितरमेतदवोचत् । केवलं कुलपुत्रि बोधाय चित्तमुत्पन्नमविवर्त्याप्रमेयप्रज्ञा चासि सम्यक्संबुद्धत्वं तु दुर्लभम् । अस्ति कुलपुत्रि स्त्री न च वीर्यं स्रंसयत्यनेकानि च कल्पशतान्यनेकानि च कल्पसहस्राणि पुण्यानि करोति षट्पारमिताः परिपूरयति न चाद्यापि बुद्धत्वं प्राप्नोति । किं कारणम् । पञ्च स्थानानि स्त्र्यद्यापि न प्राप्नोति । कतमानि पञ्च । प्रथमं ब्रह्मस्थानं द्वितीयं शक्रस्थानं तृतीयं महाराजस्थानं चतुर्थं चक्रवर्तिस्थानं पञ्चममवैवर्तिकबोधिसत्त्वस्थानम् ।

अथ खलु तस्यां वेलायां सागरनागराजदुहितुरेको मणिरस्ति यः कृत्स्नां महासाहस्रां लोकधातुं मूल्यं क्षमते । स च मणिस्तया सागरनागराजदुहित्रा भगवते दत्तः । स भगवता चानुकम्पामुपादाय प्रतिगृहीतः । अथ सागरनागराजदुहिता प्रज्ञाकूटं बोधिसत्त्वं स्थविरं च शारिपुत्रमेतदवोचत् । योऽयं मणिर्मया भगवतो दत्तः स च भगवता शीघ्रं प्रतिगृहीतो नेति । स्थविर आह । त्वया च शीघ्रं दत्तो भगवता च शीघ्रं प्रतिगृहीतः । सागरनागराजदुहिताह । यद्यहं भदन्त शारिपुत्र महर्द्धिकी स्यां शीघ्रतरं सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्येयं न चास्य मणेः प्रतिग्राहकः स्यात् ।

अथ तस्यां वेलायां सागरनागराजदुहिता सर्वलोकप्रत्यक्षं स्थविरस्य च शारिपुत्रस्य प्रत्यक्षं तत् स्त्रीन्द्रियमन्तर्हितं पुरुषेन्द्रियं च प्रादुर्भूतं बोधिसत्त्वभूतं चात्मानं संदर्शयति । तस्यां वेलायां दक्षिणां दिशं प्रक्रान्तः । अथ दक्षिणस्यां दिशि विमला नाम लोकधातुस्तत्र सप्तरत्नमये बोधिवृक्षमूले निषण्णमभिसंबुद्धमात्मानं संदर्शयति स्म द्वात्रिंशल्लक्षणधरं सर्वानुव्यञ्जनरूपं प्रभया च दशदिशं स्फुरित्वा धर्मदेशनां कुर्वाणम् । ये च सहायां लोकधातौ सत्त्वास्ते सर्वे तं तथागतं पश्यन्ति स्म सर्वैश्च देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमनुष्यामनुष्यैर्नमस्यमानं धर्मदेशनां च कुर्वन्तम् । ये च सत्त्वास्तस्य तथागतस्य धर्मदेशनां

शृण्वन्ति सर्वे तेऽविनिवर्तनीया भवन्त्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। सा च विमला लोकधातुरियं च सहा लोकधातुः षड्विकारं प्राकम्पत्। भगवतश्च शाक्यमुनेः पर्षन्मण्डलानां त्रयाणां प्राणिसहस्राणामनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिप्रतिलाभोऽभूत्। त्रयाणां च प्राणिशतसहस्राणामनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ व्याकरणप्रतिलाभोऽभूत्।

अथ प्रज्ञाकूटो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः स्थविरश्च शारिपुत्रस्तूष्णीमभूताम्।

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये

स्तूपसंदर्शनपरिवर्तो

नामैकादशमः ॥११॥

उत्साहपरिवर्तः

अथ खलु भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महाप्रतिभानश्च बोधिसत्त्वो महासत्त्वो विंशतिबोधिसत्त्वशतसहस्रपरिवारो भगवतः संमुखमिमां वाचमभाषेताम्। अल्पोत्सुको भगवान् भवत्वस्मिन्नर्थे। वयमिमं भगवन् धर्मपर्यायं तथागतस्य परिनिर्वृतस्य सत्त्वानां देशयिष्यामः संप्रकाशयिष्यामः। किं चापि भगवन् शठकाः सत्त्वास्तस्मिन् काले भविष्यन्ति परीत्तकुशलमूला अधिमानिका लाभसत्कारसंनिश्रिता अकुशलमूलप्रतिपन्ना दुर्दमा अधिमुक्तिविरहिता अनधिमुक्तिबहुलाः। अपि तु खलु पुनर्वयं भगवन् क्षान्तिबलमुपदर्शयित्वा तस्मिन् काल इदं सूत्रमुद्देक्ष्यामो धारयिष्यामो देशयिष्यामो लिखिष्यामः सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः कायजीवितं च वयं भगवन्नुत्सृज्येदं सूत्रं प्रकाशयिष्यामः। अल्पोत्सुको भगवान् भवत्विति।

अथ खलु तस्यां पर्षदि शैक्षाशैक्षाणां भिक्षूणां पञ्चमात्राणि भिक्षुशतानि भगवन्तमेतदूचुः। वयमपि भगवन्नुत्सहामह इमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयितुमपि तु खलु पुनर्भगवन्नन्यासु लोकधातुष्विति। अथ खलु यावन्तस्ते भगवतः श्रावकाः शैक्षाशैक्षा भगवता व्याकृता अनुत्तरायां सम्यक्संबोधावष्टौ भिक्षुसहस्राणि सर्वाणि तानि येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य भगवन्तमेतदूचुः। अल्पोत्सुको भगवान् भवतु वयमपीमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयिष्यामस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य पश्चिमे काले पश्चिमे समयेऽपि त्वन्यासु लोकधातुषु। तत् कस्य हेतोः। अस्यां भगवन् सहायां लोकधातावधिमानिकाः सत्त्वा अल्पकुशलमूला नित्यं व्यापन्नचित्ताः शठा वङ्कजातीयाः।

अथ खलु महाप्रजापती गौतमी भगवतो मातृभगिनी षड्भिर्भिक्षुणीसहस्रैः सार्धं शैक्षाशैक्षाभिर्भिक्षुणीभिरुत्थायासनाद् येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य भगवन्तमुल्लोकयन्ती स्थिताभूत्। अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायां महाप्रजापतीं गौतमीमामन्त्रयामास। किं त्वं गौतमि दुर्मनस्विनी स्थिता तथागतं व्यवलोकयसि। नाहं परिकीर्तिता व्याकृता चानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। अपि

नु[1] खलु पुनर्गौतमि सर्वपर्षद्व्याकरणेन व्याकृतासि। अपि तु खलु पुनस्त्वं गौतमि इत उपादायाष्टात्रिंशतां बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणामन्तिके सत्कारं गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां कृत्वा बोधिसत्त्वो महासत्त्वो धर्मभाणको भविष्यसि। इमान्यपि षड्भिक्षुणीसहस्राणि शैक्षाशैक्षाणां भिक्षुणीनां त्वयैव सार्धं तेषां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामन्तिके बोधिसत्त्वा धर्मभाणका भविष्यन्ति। ततः परेण परतरेण बोधिसत्त्वचर्यां परिपूर्य सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यसि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्। स च गौतमि सर्वसत्त्वप्रियदर्शनस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तानि षड्बोधिसत्त्वसहस्राणि परंपराव्याकरणेन व्याकरिष्यत्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ।

अथ खलु राहुलमातुर्यशोधराया भिक्षुण्या एतदभवत्। न मे भगवता नामधेयं परिकीर्तितम्। अथ खलु भगवान् यशोधराया भिक्षुण्याश्चेतश्चैव चेतःपरिवितर्कमाज्ञाय यशोधरां भिक्षुणीमेतदवोचत्। आरोचयामि ते यशोधरे प्रतिवेदयामि ते। त्वमपि दशानां बुद्धकोटीसहस्राणामन्तिके सत्कारं गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां कृत्वा बोधिसत्त्वो धर्मभाणको भविष्यसि। बोधिसत्त्वचर्यां चानुपूर्वेण परिपूर्य रश्मिशतसहस्रपरिपूर्णध्वजो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यसि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् भद्रायां लोकधातौ। अपरिमितं च तस्य भगवतो रश्मिशतसहस्रपरिपूर्णध्वजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यायुष्प्रमाणं भविष्यति।

अथ खलु महाप्रजापती गौतमी भिक्षुणी षड्भिक्षुणीसहस्रपरिवारा यशोधरा च भिक्षुणी चतुर्भिक्षुणीसहस्रपरिवारा भगवतोऽन्तिकात् स्वकं व्याकरणं श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधावाश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ताश्च तस्यां वेलायामिमां गाथामभाषन्त।

भगवन् विनेतासि विनायकोऽसि शास्तासि लोकस्य सदेवकस्य।
आश्वासदाता नरदेव पूजितो वयम्पि संतोषित अद्य नाथ ॥१॥

अथ खलु ता भिक्षुण्य इमां गाथां भाषित्वा भगवन्तमेतदूचुः।

---

1 B तु

वयमपि भगवन् समुत्सहामह इमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयितुं पश्चिमे काले पश्चिमे समयेऽपित्वन्यासु लोकधातुष्विति।

अथ खलु भगवान् येन तान्यशीतिबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि धारणीप्रतिलब्धानां बोधिसत्त्वानामवैवर्तिकधर्मचक्रप्रवर्तकानां तेनावलोकयामास।

अथ खलु ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः समनन्तरावलोकिता भगवता उत्थायासनेभ्यो येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्यैवं चिन्तयामासुः। अस्माकं भगवान् अध्येषत्यस्य धर्मपर्यायस्य संप्रकाशनतायै। ते खल्वेवमनुविचिन्त्य संप्रकम्पिताः परस्परमूचुः। कथं वयं कुलपुत्राः करिष्यामो यद् भगवानध्येषत्यस्य धर्मपर्यायस्यानागतेऽध्वनि संप्रकाशनतायै। अथ खलु ते कुलपुत्रा भगवतो गौरवेणात्मनश्च पूर्वचर्याप्रणिधानेन भगवतोऽभिमुखं सिंहनादं नदन्ते स्म। वयं भगवन्ननागतेऽध्वनीमं धर्मपर्यायं तथागते परिनिर्वृते दशसु दिक्षु गत्वा सर्वसत्त्वाँल्लेखयिष्यामः पाठयिष्यामश्चिन्तापयिष्यामः प्रकाशयिष्यामो भगवत एवानुभावेन। भगवांश्चास्माकमन्यलोकधातुस्थितो रक्षावरणगुप्तिं करिष्यति।

अथ खलु ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः समं संगीत्या भगवन्तमाभिर्गाथाभिरध्यभाषन्त।

अल्पोत्सुकस्त्वं भगवन् भवस्व वयं तदा ते परिनिर्वृतस्य।
स्वं पश्चिमे[1] कालि सुभैरवास्मिन् प्रकाशयिष्यामिद सूत्रमुत्तमम् ॥२॥
आक्रोशांस्तर्जनांश्चैव[2] दण्ड-उद्गूरणानि च।
बालानां संसहिष्यामोऽधिवासिष्याम नायक ॥३॥
दुर्बुद्धिनश्च वङ्काश्च शठा बालाधिमानिनः।
अप्राप्ते प्राप्तसंज्ञी च घोरे कालस्मि पश्चिमे ॥४॥
अरण्यवृत्तकाश्चैव कन्थां प्रावरियाण च।
संलेखवृत्तिचारि स्म[3] एवं वक्ष्यन्ति दुर्मती ॥५॥

---

1 B अपश्चिमे 2 J ०स्तर्जनांश्चैव
3 B संलेखचरिता अस्मे

रसेषु गृद्ध सक्ताश्च गृहीणां धर्म देशयी ।
सत्कृताश्च भविष्यन्ति षड्भिज्ञा यथा तथा ॥६॥
रौद्रचित्ताश्च दुष्टाश्च गृहवित्तविचिन्तकाः[1] ।
अरण्यगुप्तिं प्रविशित्वा अस्माकं परिवादकाः ॥७॥
अस्माकं चैव वक्ष्यन्ति लाभसत्कारनिश्रिताः ।
तीर्थिका बतिमे भिक्षू स्वानि काव्यानि देशयुः ॥८॥
स्वयं सूत्राणि ग्रन्थित्वा लाभसत्कारहेतवः ।
पर्षायमध्ये भाषन्ते अस्माकमनुकुट्टकाः ॥९॥
राजेषु राजपुत्रेषु राजामात्येषु वा तथा ।
विप्राणां गृहपतीनां च अन्येषां चापि भिक्षुणाम् ॥१०॥
वक्ष्यन्त्यवर्णमस्माकं तीर्थ्यवादं च कारयी[2] ।
सर्वं वयं क्षमिष्यामो गौरवेण महर्षिणाम् ॥११॥
ये चास्मान् कुत्सयिष्यन्ति तस्मिन् कालस्मि दुर्मती ।
इमे बुद्धा भविष्यन्ति क्षमिष्यामथ सर्वशः ॥१२॥
कल्पसंक्षोभ भीष्मस्मिन् दारुणस्मि महाभये ।
यक्षरूपा बहू भिक्षू अस्माकं परिभाषकाः ॥१३॥
गौरवेणेह लोकेन्द्रे उत्सहाम सुदुष्करम् ।
क्षान्तीय कक्ष्यां बन्धित्वा सूत्रमेतं प्रकाशये ॥१४॥
अनर्थिका स्म कायेन जीवितेन च नायक ।
अर्थिकाश्च स्म बोधीय तव निक्षेपधारकाः ॥१५॥
भगवानेव जानीते यादृशाः पापभिक्षवः ।
पश्चिमे कालि भेष्यन्ति संधाभाष्यमजानकाः ॥१६॥
भृकुटी सर्वे सोढव्या अप्रज्ञप्तिः पुनः पुनः ।
निष्कासनं विहारेभ्यो बन्धकुट्टी[3] बहुविधा ॥१७॥
आज्ञप्तिं लोकनाथस्य स्मरन्ता कालि पश्चिमे ।
भाषिष्याम इदं सूत्रं पर्षन्मध्ये विशारदाः ॥१८॥

---

1 B ०चिन्ताविं० ; Tib. ཁྱིམ་དང་ནོར་ལ་རྣམ་པར་སེམས ।

2 B चारयी

3 B बहु० ; Tib. བཅིང ।

नगरेष्वथ[1] ग्रामेषु ये भेष्यन्ति इहार्थिकाः ।
गत्वा गत्वास्य दास्यामो निक्षेपं तव[2] नायक ॥१९॥
प्रेषणं तव लोकेन्द्र करिष्यामो महामुने ।
अल्पोत्सुको भव त्वं हि शान्तिप्राप्तो सुनिर्वृतः ॥२०॥
सर्वे च लोकप्रद्योता आगता ये दिशो दश ।
सत्यां वाचं प्रभाषामो अधिमुक्तिं विजानसि ॥२१॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याय उत्साहपरिवर्तो नाम द्वादशमः ॥१२॥

1 B ०षु च   2 B तुभ्य

सुखविहारपरिवर्तः

अथ खलु मञ्जुश्रीः कुमारभूतो भगवन्तमेतदवोचत्। दुष्करं भगवन् [1]परमदुष्करमेभिर्बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैरुत्सोढ़ं भगवतो गौरवेण। कथं भगवन्नेभिर्बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैरयं धर्मपर्यायः पश्चिमे काले पश्चिमे समये संप्रकाशयितव्यः। एवमुक्ते भगवान् मञ्जुश्रियं कुमारभूतमेतदवोचत्। चतुर्षु मञ्जुश्रीधर्मेषु प्रतिष्ठितेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनायं धर्मपर्यायः पश्चिमे काले पश्चिमे समये संप्रकाशयितव्यः। कतमेषु चतुर्षु। इह मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाचारगोचरप्रतिष्ठितेनायं धर्मपर्यायः पश्चिमे काले पश्चिमे समये[2] संप्रकाशयितव्यः। कथं च मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्व आचारगोचरप्रतिष्ठितो भवति। यदा च मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वः क्षान्तो भवति दान्तो दान्तभूमिमनुप्राप्तोऽनुत्त्रूस्तासंत्रस्तमना[3] अनभ्यसूयको यदा च मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो न कस्मिंश्चिद्ध... †चरति[4] यथाभूतं च धर्माणां स्वलक्षणं व्यवलोकयति। या खल्वेषु धर्मेष्वविचारणाऽविकल्पना[5] अयमुच्यते मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याचारः। ‡कतमश्च मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य गोचरः। यदा च मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो न राजानं संसेवते[6] न राजपुत्रान्न राजमहामात्रान्न राजपुरुषान् संसेवते[6] न भजते न पर्युपास्ते नोपसंक्रामति §नान्यतीर्थ्यांश्चरकपरिव्राजकाजीवकनिर्ग्रन्थान्न काव्यशास्त्रप्रसृतान् सत्त्वान् संसेवते[6] न भजते न पर्युपास्ते। न च लोकायतमन्त्रधारकान्न लोकायतिकान् सेवते न भजते न पर्युपास्ते न च तैः सार्धं संस्तवं करोति। न चण्डालान्न मौष्टिकान्न सौकरिकान्न कौक्कुटिकान्न ¶मृगलुब्धकान्न मांसिकान्न नटनृत्तकान्न झल्लान्न मल्लान्नान्यानि परेषां रति-

† M. t (i) yathā bhū (*taṃ*)
‡ M. ś ca Mañju śrī bodhisatvasya (*go*) caro yadā Ma
§ M. na anya tīrtthikaś caraka (*pa*)rivrājakāṃ (*na ca*), ni(*r*) gr *anthān* ...
¶ M. mṛga lubdhakāṃ ma naṭāṃ name ṭṭak. ṇ na jhalān

1 G. सुदुष्क॰
2 G. omits पश्चिमे काले पश्चिमे समये
3 G. omits असंत्रस्त॰
4 B रज्यति
5 G धर्मेष्वाचारणा॰
6 G सेवते

क्रीड़ास्थानानि तानि नोपसंक्रामति। न च तैः सार्धं संस्तवं करोत्यन्यत्रोपसंक्रान्तानां कालेन कालं धर्मं भाषते तं चानिश्रितो भाषते। श्रावकयानीयांश्च भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिका न सेवते न भजते न पर्युपास्ते न च तैः सार्धं *संस्तवं करोति। न च तैः सह समवधानगोचरो भवति चंक्रमे वा विहारे वान्यत्रोपसंक्रान्तानां चैषां कालेन कालं धर्मं भाषते तं चानिश्रितो भाषते। †अयं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य गोचरः।

‡पुनरपरं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो न $मातृग्रामस्यान्यतरान्यतरमनुनयनिमित्तमुद्गृह्याभीक्ष्णं[1] धर्मं देशयति न च मातृग्रामस्याभीक्ष्णं दर्शनकामो भवति। न च कुलान्युपसंक्रमति न च दारिकां वा कन्यां वा वधुकां वाभीक्ष्णमाभाषितव्यां मन्यते न प्रतिसंमोदयति[2]। न च पण्डकस्य ¶धर्मं देशयति न च तेन सार्धं संस्तवं करोति न च प्रतिसंमोदयति[2]। न चैकाकी भिक्षार्थमन्तर्गृहं प्रविशत्यन्यत्र तथागतानुस्मृतिं भावयमानः। सचेत् पुनर्मातृग्रामस्य§ धर्मं देशयति स नान्तशो धर्मसंरागेणापि धर्मं देशयति कः पुनर्वादः स्त्रीसंरागेण। नान्तशो दन्तावलीमप्युपदर्शयति कः पुनर्वाद औदारिकमुखविकारम्[3]। न च श्रामणेरं न च श्रामणेरीं न भिक्षुं न भिक्षुणीं न कुमारकं न कुमारिकां सातीयति[4] न च तैः सार्धं संस्तवं करोति न च[5] संलापं करोति स च **प्रतिसंलयनगुरुको भवति अभीक्ष्णं च प्रतिसंलयनं सेवते[6]। अयमुच्यते मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रथमो गोचरः।

---

* M. saṃstavaṃ karoti : na ca tebhi sā(*r*)ddha(*ṃ*) s. ma...
† M. ayaṃ Mañju śrī bodhisatvas(*ya*) ...
‡ M. pu(*na*) paraṃ Ma......
$ M. mātṛ (*grāmasya*) abhiṣṇaṃ darśa(*na*) kāmo bhavatl na ca kuleṣu upasaṃ
¶ M. (*dha*)rmaṃ deśayati na ca tebhi sārddhaṃ saṃstavaṃ karoti na te prati...)
§ M. sya dharmaṃ. (*de*) śayati na antamaśo dharma saṃrāge-(*ṇ*) āpi karāṭik. (?)
** M. (*saṃ*) lpāna gurukaś ca bhavati abhiṣṇaṃ pratisa(*ṃ*) lpāna. sevati ayaṃ

---

1 B ०त्तं गृह्या० 2 G ०मोदते 3 G adds करिष्यति
4 G सादीयति 5 G omits संस्तवं करोति न च
6 B करोति न च प्रतिसंलापगुरुको भवति न चाभीक्ष्णं प्रतिसंलपनं सेवते ; Tib.
འདང་དུ་ཡང་དག་འཛོག་ལ་རྟག་དུ་བསྟེན་པ་ཡིན་དེ །

पुनरपरं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वधर्मान् शून्यान् व्यवलोकयति* यथावत्प्रतिष्ठितान् धर्मानविपरीतस्थायिनो[1] यथाभूतस्थितानचलानकम्प्यानविवर्त्यानपरिवर्तान् सदा[2] यथाभूतस्थितानाकाशस्वभावान्निरुक्तिव्यवहार-†विवर्जितानजातानभूतान् अनसंभूतान् असंस्कृतान् असन्तानान् असत्ताभिलाप[3]प्रव्याहृतानसंगस्थानस्थितान् संज्ञाविपर्यासप्रादुर्भूतान्। एवं हि मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभीक्ष्णं‡ सर्वधर्मान् व्यवलोकयन् विहरति[4]। अनेन विहारेण विहरन् बोधिसत्त्वो महासत्त्वो गोचरे स्थितो भवति। अयं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वस्य द्वितीयो गोचरः।

$अथ खलु भगवानेतमेवार्थं भूयस्या मात्रया संदर्शयमानस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

यो बोधिसत्त्व इच्छेया पश्चात्काले सुदारुणे।
इदं सूत्रं प्रकाशेतुं अनोलीनो विशारदः ¶॥१॥
आचारगोचरं §रक्षेदसंसृष्टः शुचिर्भवेत्।
वर्जयेत् संस्तवं नित्यं राजपुत्रेहि[5] राजभिः॥२॥
ये चापि राजपुरुषाः कुर्यात्तेहि न संस्तवम्।
चण्डालमुष्टिकैः शौण्डैस्तीर्थिकैश्चापि सर्वशः** ॥३॥
अधिमानीन्न सेवेत विनये चागमे स्थितान्[6]।
अर्हन्तसंमतान् भिक्षून् दुःशीलांश्चैव वर्जयेत्॥४॥

---

* M. yatı yathāva pratiṣṭhitā aviparī(*ta*)sthāyino yathā-bhūta sthinā
† M. ajātā abhūtā asaṃbhūtāṃ (*a*) saṃkhyātā asaṃt âbhilapa pra.
‡ M. abhiṣṇiṃ vyapalokayamā[*no*] [*a*]nena vihāreṇa abhiṣṇaṃ bo.
$ M. atha khalu Bhagavāṃ etad evaṃ (*bhūya*)so mātrayā saṃda [*rśa*]ya
¶ M. ...[*pra*] kāśetu[*ṃ*] anolino viśārada ॥
§ M. ācāra gocaraṃ rakṣe ... s. ... ।
** M. [*ca*] ṇḍāla mauṣṭikaiś c āpi tī o kebhiś ca sarvbaśaḥ. ॥

---

1 G adds यथा समतया 2 B समादाय ; J समदा

3 B ०भूतान्न संस्कृतान्नासंस्कृतान्न सतो ना सतोऽनभिलाप० ; Tib. མ་བྱུང་བ་ཡང་དག་པར་མ་བྱུང་བ་མེད་པ་འདུས་མ་བྱས་པ་རྒྱུན་མེད་པ་ མེད་པ་བ་ཚིག་གིས་ བརྗོད་པ། 4 G व्यवलोकयन् स्थितो भवति 5 G ०पुत्रेषु

6 B विनये च दाग० ; J विनयेचागम०

भिक्षुणीं[1] वर्जयेन्नित्यं हास्यसंलापगोचराम्[2] ।
उपासिकाश्च वर्जेत प्राकटा या अवस्थिताः ॥५॥
या निर्वृतिं गवेषन्ति दृष्टे धर्मे उपासिकाः ।
वर्जयेत् संस्तवं ताभिः आचारो अयमुच्यते ॥६॥
यश्चैनमुपसंक्रम्य धर्मं पृच्छेऽग्रबोधये ।
तस्य भाषेत् सदा धीरो अनोलीनो अनिश्रितः ॥७॥
स्त्रीपण्डकाश्च ये सत्त्वाः संस्तवं तैर्विवर्जयेत् ।
कुलेषु चापि वधुकां कुमार्यश्च विवर्जयेत् ॥८॥
न ताः संमोदयेज्जातु कौशल्यं हास[3] पृच्छितुम् ।
संस्तवं तेहि वर्जेत सौकरौरभ्रिकैः सह ॥९॥
ये चापि विविधान् प्राणीन् हिंसेयुर्भोगकारणात् ।
मांसं सूनाय[4] विक्रेन्ति संस्तवं तैर्विवर्जयेत् ॥१०॥
स्त्रीपोषकाश्च ये सत्त्वा वर्जयेत्तेहि संस्तवम् ।
नटेभिर्झल्लमल्लेभिर्ये चान्ये तादृशा जनाः[5] ॥११॥
वारमुख्या न सेवेत ये चान्ये भोगवृत्तिनः[6] ।
प्रतिसंमोदनं[7] तेभिः सर्वशः परिवर्जयेत् ॥१२॥
यदा च धर्मं देशेया मातृग्रामस्य पण्डितः ।
न चैकः प्रविशेत्तत्र नापि हास्यस्थितो भवेत् ॥१३॥
यदापि प्रविशेद् ग्रामं भोजनार्थी पुनः पुनः ।
द्वितीयं भिक्षु मार्गेत बुद्धं वा समनुसरेत् ॥१४॥

---

5 M. ... hā... [*sya*] sa [*ṃ*] lāpa gocaraḥ ।
upāsikāś ca varjeyāṃ pr ... ... ॥
7 M. ... k. (*ra*)mya dharmaṃ pṛcche gra bodha ।
tasya bhāṣi ... ... ॥
9 M. ... kauśalyaṃ hā ... ।
11 M. s (*tr*)ī po[*ṣakāś*] ... ... ।

---

1 J भिक्षुण्यो 2 J गोचरा 3 B & J साधु
4 Tib. བཟའ་ཕྱིར། 5 B भवेत्
6 G वृत्तयः 7 G मोदतां

आचारगोचरो ह्येष प्रथमो मे निदर्शितः ।
विहरन्ति येन सप्रज्ञा[1] धारेन्ता सूत्रमीदृशम् ॥१५॥
यदा न चरते धर्मं हीन उत्कृष्टमध्यमे ।
संस्कृतासंस्कृते चापि भूताभूते च सर्वशः ॥१६॥
स्त्रीति नाचरते धीरो पुरुषेति न कल्पयेत् ।
सर्वधर्मं अजातत्वाद्[2] गवेषन्तो न पश्यति ॥१७॥
आचारो हि अयं उक्तो बोधिसत्त्वान सर्वशः ।
गोचरो यादृशस्तेषां तं शृणोथ प्रकाशतः ॥१८॥
असन्तका धर्म इमे प्रकाशिता[3] अप्रादुभूताश्च अजात सर्वे[4] ।
शून्या निरीहा स्थित नित्यकालं अयं गोचरो उच्यति पण्डितानाम् ॥१९॥
विपरीतसंज्ञीहि इमे विकल्पिता असन्तसन्ताहि अभूतभूततः ।
अनुत्थिताश्चापि[5] अजातधर्मा जाताथ भूता[6] विपरीतकल्पिताः ॥२०॥
एकाग्रचित्तो हि समाहितः[7] सदा सुमेरुकूटो यथ सुस्थितश्च ।
एवं स्थितश्चापि हि तान् निरीक्षेदाकाशभूतानिम[8] सर्वधर्मान् ॥२१॥
सदापि आकाशसमानसारकान् अनिञ्जितान्मन्यनवर्जितांश्च[9] ।
स्थिता हि धर्मा इमि नित्यकालं अयु गोचरो उच्यति पण्डितानाम् ॥२२॥
ईर्यापथं यो मम रक्षमाणो भवेत भिक्षू मम निर्वृतस्य ।
प्रकाशयेत् सूत्रमिदं हि लोके न चापि संलीयन तस्य काचित् ॥२३॥
कालेन वा चिन्तयमानु पण्डितः[10]प्रविश्य लेनं[11]तथ घट्टयित्वा ।
विपश्य धर्मं इमु सर्व योनिशो उत्थाय देशेत अलीनचित्तः ॥२४॥
राजान तस्येह करोन्ति रक्षां ये राजपुत्राश्च शृणोन्ति धर्मम् ।
अन्येऽपि चो गृहपतिब्राह्मणाश्च परिवार्य सर्वेऽस्य स्थिता भवन्ति ॥२५॥

पुनरपरं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य पश्चिमे

---

1 B सत्प्र० 2 B अजातत्वा ग० 3 G इमे च देशिता
4 B अजातकाश्च 5 B अनुस्थिता० ; J अनुच्छिता० ; Tib. མ་བྱུང་བ །
6 B अभूता 7 G ०चित्तो सुसमा० 8 J ०मि
9 B सदापि आकाशसमा न सारका अनिञ्जिता मन्यनवर्जिताश्च
10 B कालेन चो चिन्तयमातु 11 G लयनं

काले पश्चिमे समये[1] सद्धर्मविप्रलोपे वर्तमाने इमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयितुकामः सुखस्थितो भवति। स सुखस्थितश्च धर्मं भाषते कायगतं वा पुस्तकगतं वा। परेषां च देशयमानो नाधिमात्रमुपालम्भजातीयो[2] भवति न चान्यान् धर्मभाणकान् भिक्षून् परिवदति न चावर्णं भाषते न चावर्णं निश्चारयति न चान्येषां श्रावकयानीयानां भिक्षूणां नाम गृहीत्वा[3] अवर्णं भाषते न चावर्णं[4] चारयति न च तेषामन्तिके प्रत्यर्थिकसंज्ञी[5] भवति। तत् कस्य हेतोः। यथापीदं सुखस्थानस्थितत्वात्। स आगतागतानां धार्मश्रावणिकानामनुपरिग्राहिकया[6] अनभ्यसूयया[7] धर्मं देशयति। अविवदमानो न च प्रश्नं पृष्टः श्रावकयानेन विसर्जयति। अपि तु खलु पुनस्तथा विसर्जयति यथा बुद्धज्ञानमभिसंबुध्यते।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

सुखस्थितो भोति सदा विचक्षणः सुखं निषण्णस्तथ धर्मु भाषते।
उदार प्रज्ञप्त करित्व आसनं चौक्षे मनोज्ञे पृथिवीप्रदेशे ॥२६॥
चौक्षं च।सो चीवर प्रावरित्वा सुरक्तरङ्गं सुप्रशस्तरङ्गैः।
आसेवकां[8] कृष्ण तथाददित्वा महाप्रमाणं च[9] निवासयित्वा ॥२७॥
सपादपीठस्मि निषद्य आसने विचित्रदूष्येहि सुसंस्तृतस्मिन्[10]।
सुधौतपादश्च उपारुहित्वा स्निग्धेन शीर्षेण मुखेन चापि ॥२८॥
धर्मासने चात्र निषीदियान[11] एकाग्रसत्त्वेषु समागतेषु।
उपसंहरेच्चित्रकथा वहूश्च भिक्षूण चो[12] भिक्षुणिकान[13] चैव ॥२९॥
उपासकानां च उपासिकानां राज्ञां तथा राजसुतान चैव।
विचित्रितार्थां मधुरां कथेया अनभ्यसूयन्तु सदा स पण्डितः ॥३०॥

---

1 B & J insert पश्चिमायां पञ्चाशत्यां
2 G ०रम्भजा०
3 G नामं गृह्य
4 G drops भाषते न चावर्णं
5 G केषामकन्तिकप्रत्यथिकार्थसं०
6 B ०हिका
7 G अनभ्यसूचरतया
8 B आसेवक ; Tib. རྡུལ་གཟན=सङ्कत्तिका
9 G महाब्राह्मणाश्च
10 G सुसंस्कृतेस्मिन्
11 B ०दयान
12 B & J चा
13 B & J ०णियान

पृष्टोऽपि चासौ तद प्रश्न तेहि अनुलोममर्थं पुनर्निर्दिशेत[1] ।
तथा च देशेय तमर्थजातं[2] यथ श्रुत्व बोधीय भवेयु लाभिनः ॥३१॥
किलासितां चापि विवर्जयित्वा[3] न चापि उत्पादयि खेदसंज्ञाम् ।
अरतिं च सर्वां विजहेत पण्डितो मैत्रीबलं चा परिषाय भावयेत् ॥३२॥
भाषेच्च रात्रिंदिवमग्रधर्म दृष्टान्तकोटीनयुतैः स पण्डितः ।
संहर्षयेत् पर्ष तथैव तोषयेन्न चापि किंचित्तु जातु प्रार्थयेत्[4] ॥३३॥
खाद्यं च भोज्यं च तथान्नपानं वस्त्राणि शय्यासनचीवरं वा ।
गिलानभैषज्य न चिन्तयेत न विज्ञपेया परिषाय किंचित् ॥३४॥
अन्यत्र चिन्तेय सदा विचक्षणो भवेय बुद्धोऽहमिमे च सत्त्वाः ।
एतन्ममो[5] सर्वसुखोपधानं यं धर्म[6] श्रावेमि हिताय लोके ॥३५॥
यश्चापि भिक्षू मम निर्वृतस्य अनीर्षुको एत[7] प्रकाशयेया ।
न तस्य दुःखं न च अन्तरायो शोकोपयासा[8] न भवेत् कदाचित् ॥३६॥
न तस्य संत्रासन कश्चि[9] कुर्यान्न ताड़नां नापि अवर्ण भाषेत्[10] ।
न चापि निष्कासन जातु तस्य तथा हि सो क्षान्तिबले प्रतिष्ठितः ॥३७॥
सुखस्थितस्यो[11] तद पण्डितस्य[12] एवं स्थितस्यो[11] यथ भाषितं मया ।
गुणान कोटीशत भोन्त्यनेके न शक्यते कल्पशतेहि वक्तुम् ॥३८॥

पुनरपरं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य सद्धर्मक्षयान्तकाले वर्तमान इदं सूत्रं धारयमाणो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽनीर्षुको भवत्यशठोऽमायावी न चान्येषां बोधिसत्त्वयानीयानां पुद्गलानामवर्णं भाषते नापवदति नावसादयति। न चान्येषां भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकानां श्रावकयानीयानां वा प्रत्येकबुद्धयानीयानां वा बोधिसत्त्वयानीयानां वा कौकृत्यमुपसंहरति। दूरे यूयं कुलपुत्रा अनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेर्न तस्यां

1 G ०र्दिशेय
2 G ०ज्ञातं
3 B & J ०येत
4 J प्रार्थयेत
5 B एवं सम०
6 B & J सत्त्वसुखोपधानं सद्धर्म
7 B एव
8 G ०रायो न शोकुपायासा
9 G जातु
10 G ताड़नं नापि अवर्ण भाषे
11 B ०स्य
12 G पिरिड

यूयं संदृश्यध्वे। अत्यन्तप्रमादविहारिणो यूयम्[1]। न यूयं[2] प्रतिबलास्तं ज्ञानमभिसंबोद्धुमित्येवं न कस्यचिद् बोधिसत्त्वयानीयस्य कौकृत्यमुपसंहरति। न च धर्मविवादाभिरतो भवति न च धर्मविवादं करोति सर्वसत्त्वानां चान्तिके मैत्रीबलं न विजहाति। सर्वतथागतानां चान्तिके पितृसंज्ञामुत्पादयति सर्वबोधिसत्त्वानां चान्तिके शास्तृसंज्ञामुत्पादयति। ये च दशसु दिक्षु लोके बोधिसत्त्वा महासत्त्वास्तानभीक्ष्णमध्याशयेन गौरवेण च नमस्कुरुते। धर्मं च देशयमानोऽनूनमनधिकं धर्मं देशयति समेन धर्मप्रेम्णा न च कस्यचिदन्तशो धर्मप्रेम्णाप्यधिकतरमनुग्रहं करोतीमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयमानः।

अनेन मञ्जुश्रीस्तृतीयेन धर्मेण समन्वागतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य सद्धर्मपरिक्षयान्तकाले वर्तमान इमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयमानः सुखस्पर्शं विहरत्यविहेठितश्चेमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयति। भवन्ति चास्य धर्मसंगीत्यां सहायका उत्पत्स्यन्ते चास्य धार्मश्रावणिका येऽस्येमं धर्मपर्यायं श्रोष्यन्ति श्रद्धास्यन्ति पत्तीयिष्यन्ति धारयिष्यन्ति पर्यवाप्स्यन्ति लिखिष्यन्ति लिखापयिष्यन्ति पुस्तकगतं च कृत्वा सत्करिष्यन्ति गुरुकरिष्यन्ति मानयिष्यन्ति पूजयिष्यन्ति।

इदमवोचद् भगवानिदं वदित्वा सुगतो ह्यथापरमेतदुवाच शास्ता।

शाठ्यं च मानं तथ कूटनां च अशेषतो उज्झिय धर्मभाणकः।
ईर्ष्यां न कुर्यात्तथ जातु पण्डितो य इच्छते सूत्रमिदं प्रकाशितुम् ॥३९॥
अवर्ण जातू[3] न वदेय कस्यचिद्दृष्टीविवादं च न जातु कुर्यात्।
कौकृत्यस्थानं च न जातु कुर्यान्न लप्स्यसे ज्ञानमनुत्तर त्वम् ॥४०॥
सदा च सो आर्जवु मार्दवश्च क्षान्तश्च भोती सुगतस्य पुत्रः।
धर्मं प्रकाशेतु पुनः पुनश्चिमं न तस्य खेदो भवती कदाचित् ॥४१॥
ये बोधिसत्त्वा दशसू[4] दिशासु सत्त्वानुकम्पाय चरन्ति लोके।
ते सर्वि शास्तार भवन्ति मह्यं गुरुगौरवं तेषु जनेत पण्डितः ॥४२॥
स्मरित्व बुद्धान् द्विपदानमुत्तमान् जिनेषु नित्यं पितृसंज्ञ कुर्यात्।
अधिमानसंज्ञां च विहाय सर्वां न तस्य भोती तद अन्तरायः ॥४३॥

---

1 G अत्यन्तमप्रमत्तविहारिणो यूयम्　　2 B & J drop यूयं
3 B जातु　　4 B दशसु

श्रुणित्व धर्मं इममेवरूपं स रक्षितव्यस्तद पण्डितेन ।
सुखं विहाराय समाहितश्च सुरक्षितो भोति च प्राणिकोटिभिः ॥४४॥

पुनरपरं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य सद्धर्मप्रतिक्षयान्तकाले वर्तमान इमं धर्मपर्यायं धारयितुकामस्तेन भिक्षुणा गृहस्थप्रव्रजितानामन्तिकाद् दूरेण दूरं[1] विहर्तव्यं मैत्रीविहारेण च विहर्तव्यम्। ये च सत्त्वा बोधाय संप्रस्थिता भवन्ति तेषां सर्वेषामन्तिके स्पृहोत्पादयितव्या। एवं चानेन चित्तमुत्पादयितव्यम्। महादुष्प्रज्ञजातीया बतेमे सत्त्वा ये तथागतस्योपायकौशल्यं संधाभाषितं न शृण्वन्ति न जानन्ति न बुध्यन्ते न पृच्छन्ति न श्रद्दधन्ति नाधिमुच्यन्ते। किं चाप्येते सत्त्वा इमं धर्मपर्यायं नावतरन्ति न बुध्यन्ते। अपि तु खलु पुनरहमेतामनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य यो यस्मिन् स्थितो भविष्यति तं तस्मिन्नेवर्द्धिबलेनावर्जयिष्यामि पत्तीयापयिष्याम्यवतारयिष्यामि परिपाचयिष्यामि।

अनेनापि मञ्जुश्रीश्चतुर्थेन धर्मेण समन्वागतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्येमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयमानोऽव्याबाधो भवति सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकानां राज्ञां राजपुत्राणां राजामात्यानां राजमहामात्राणां नैगमजानपदानां ब्राह्मणगृहपतीनाम्। अन्तरीक्षावचराश्चास्य देवताः श्राद्धाः[2] पृष्ठतोऽनुबद्धा भविष्यन्ति धर्मश्रवणाय देवपुत्राश्चास्य सदानुबद्धा भविष्यन्त्यारक्षायै ग्रामगतस्य वा विहारगतस्य वोपसंक्रमिष्यन्ति रात्रिंदिवं धर्मं परिपृच्छकास्तस्य च व्याकरणेन तुष्टा उदग्रा आत्तमनस्का भविष्यन्ति। तत कस्य हेतोः। सर्वबुद्धाधिष्ठितोऽयं मञ्जुश्रीर्धर्मपर्यायः। अतीतानागतप्रत्युत्पन्नैर्मञ्जुश्रीस्तथागतैरर्हद्भिः सम्यक्संबुद्धैरयं धर्मपर्यायो नित्याधिष्ठितः। दुर्लभोऽस्य मञ्जुश्रीर्धर्मपर्यायस्य बहुषु लोकधातुषु शब्दो वा घोषो वा नामश्रवो वा।

तद् यथापि नाम मञ्जुश्री राजा भवति बलचक्रवर्ती बलेन तं स्वकं राज्यं निर्जिनाति। ततोऽस्य प्रत्यर्थिकाः प्रत्यमित्राः प्रतिराजानस्तेन सार्धं विग्रहमापन्ना भवन्ति। अथ तस्य राज्ञो बलचक्रवर्तिनो विविधा योधा भवन्ति। ते तैः शत्रुभिः सार्धं युध्यन्ते। अथ स राजा तान् योधान् युध्यमानान् दृष्ट्वा तेषां

---

1 J drops दूरं   2 J श्रद्धाः

योधानां प्रीतो भवत्यात्तमनस्कः। स प्रीत आत्तमनाः समानस्तेषां योधानां विविधानि दानानि ददाति। तद् यथा ग्रामं वा ग्रामक्षेत्राणि वा ददाति नगरं नगरक्षेत्राणि वा ददाति वस्त्राणि ददाति वेष्टनानि हस्ताभरणानि पादाभरणानि कण्ठाभरणानि कर्णाभरणानि सौवर्णसूत्राणि हारार्धहाराणि हिरण्यसुवर्ण-मणिमुक्तावैडूर्यशङ्खशिलाप्रवाड़ान्यपि ददाति हस्त्यश्वरथपत्तिदासीदासानपि ददाति यानानि शिविकाश्च ददाति। न पुनः कस्यचिच्चूड़ामणिं ददाति। तत् कस्य हेतोः। एक एव हि स चूड़ामणी राज्ञो मूर्धस्थायी। यदा पुन-र्मञ्जुश्री राजा तमपि चूड़ामणिं ददाति तदा स सर्वो राज्ञश्चतुरङ्गबलकाय आश्चर्यप्राप्तो भवत्यद्भुतप्राप्तः। एवमेव मञ्जुश्रीस्तथागतोऽप्यर्हन् सम्यक्-संबुद्धो धर्मस्वामी धर्मराजा स्वेन बाहुबलनिर्जितेन पुण्यबलनिर्जितेन त्रैधातुके धर्मेण धर्मराज्यं कारयति। तस्य मारः पापीयांस्त्रैधातुकमाक्रामति। अथ खलु तथागतस्याप्यार्या योधा मारेण सार्धं युध्यन्ते। अथ खलु मञ्जुश्री-स्तथागतोऽप्यर्हन् सम्यक्संबुद्धो धर्मस्वामी धर्मराजा तेषामार्याणां योधानां युध्यतां दृष्ट्वा विविधानि सूत्रशतसहस्राणि भाषते स्म चतसृणां पर्षदां संहर्षणार्थम्। निर्वाणनगरं चैषां महाधर्मनगरं ददाति। निर्वृत्या चैनान् प्रलोभयति स्म। न पुनरिममेवंरूपं धर्मपर्यायं भाषते स्म। तत्र मञ्जुश्रीर्यथा स राजा बलचक्रवर्ती तेषां योधानां युध्यतां महता पुरुषकारेण विस्मापितः समानः पश्चात्तं सर्वस्वभूतं पश्चिमं चूड़ामणिं ददाति सर्वलोकाश्रद्धेयं विस्मयभूतम्। यथा मञ्जुश्रीस्तस्य राज्ञः स चूड़ामणिश्चिररक्षितो मूर्धस्थायी एवमेव मञ्जुश्री-स्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्त्रैधातुके धर्मराजो धर्मेण राज्यं कारयमाणो यस्मिन् समये पश्यति श्रावकांश्च बोधिसत्त्वांश्च स्कन्धमारेण वा क्लेशमारेण वा सार्धं युध्यमानान् तैश्च सार्धं युध्यमानैर्यदा रागद्वेषमोहक्षयः सर्वत्रैधातुका-न्निःसरणं सर्वमारनिर्घातनं महापुरुषकारः कृतो भवति तदा तथागतो-ऽर्हन् सम्यक्संबुद्धोऽप्याराागितः समानस्तेषामार्याणां योधानामिममेवंरूपं सर्वलोकविप्रत्यनीकं सर्वलोकाश्रद्धेयमभाषितपूर्वमनिर्दिष्टपूर्वं धर्मपर्यायं भाषते स्म। सर्वेषां सर्वज्ञताहारकं महाचूड़ामणिप्रख्यं तथागतः श्रावकेभ्योऽनुप्रयच्छति स्म। एषा हि मञ्जुश्रीस्तथागतानां परमा धर्मदेशनायं पश्चिमस्तथागतानां धर्मपर्यायः सर्वेषां धर्मपर्यायाणामयं धर्मपर्यायः सर्वगम्भीरः सर्वलोक-विप्रत्यनीकः। योऽयं मञ्जुश्रीस्तथागतेनाद्य तेनैव राज्ञा बलचक्रवर्तिना चिर-

परिरक्षितश्चूडामणिरवमुच्य योधेभ्यो दत्तः। एवमेव मञ्जुश्रीस्तथागतोऽपीमं धर्मगुह्यं चिरानुरक्षितं सर्वधर्मपर्यायाणां मूर्धस्थायि तथागतविज्ञेयं तदिदं तथागतेनाद्य संप्रकाशितमिति।

अथ खलु भगवानेतमेवार्थं भूयस्या मात्रया संदर्शयमानस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

मैत्रीबलं चो[1] सद दर्शयन्तः कृपायमाणः सद सर्वसत्त्वान्।
प्रकाशयेद्धर्ममिमेवरूपं सूत्रं विशिष्टं सुगतेहि वर्णितम् ॥४५॥
गृहस्थ[2] ये प्रव्रजिताश्च ये स्युरथ बोधिसत्त्वास्तद कालि पश्चिमे।
सर्वेषु मैत्रीबल सो हि दर्शयी मा हैव क्षेप्स्यन्ति श्रुणित्व धर्मम् ॥४६॥
अहं तु बोधिमनुप्रापुणित्वा यदा स्थितो भेष्यि[3] तथागतत्वे।
ततो उपानेष्यि उपायि स्थित्वा[4] संश्रावयिष्ये इममग्रबोधिम् ॥४७॥
यथापि राजा बलचक्रवर्ती योधान दद्याद् विविधं हिरण्यम्।
हस्तींश्च अश्वांश्च रथान् पदातीन् नगराणि ग्रामांश्च ददाति तुष्टः ॥४८॥
केषांचि हस्ताभरणानि प्रीतो ददाति रूप्यं च सुवर्णसूत्रम्।
मुक्तामणिं शङ्खशिलाप्रवाडं विविधांश्च दासान् स ददाति प्रीतः ॥४९॥
यदा तु सो उत्तमसाहसेन विस्मापितो केनचि तत्र भोति।
विज्ञाय आश्चर्यमिदं कृतं ति मुकुटं स मुञ्चित्व मणिं ददाति ॥५०॥
तथैव बुद्धो अहु धर्मराजा क्षान्तीबलः प्रज्ञप्रभूतकोशः।
धर्मेण शासामिमु सर्वलोकं हितानुकम्पी करुणायमानः ॥५१॥
सत्त्वांश्च दृष्ट्वाथ विहन्यमानान् भाषामि सूत्रान्त सहस्रकोट्यः।
पराक्रमं जानिय तेष प्राणिनां ये शुद्धसत्त्वा इह क्लेशघातिनः ॥५२॥
अथ धर्मराजापि महाभिषट्कः पर्यायकोटीशत भाषमाणः।
ज्ञात्वा च सत्त्वान् बलवन्तु ज्ञानी चूडामणिं वा इम सूत्र देशयी ॥५३॥
इमु पश्चिमु[5] लोकि वदामि सूत्रं सूत्राण सर्वेष ममाग्रभूतम्।
संरक्षितं मे न च जातु प्रोक्तं तं श्रावयाम्यद्य श्रुणोथ सर्वे ॥५४॥

---

1 B च
2 J गहस्थ
3 B भो०
4 B उपाययित्वा
5 J पश्चिमं

चत्वारि धर्मा इमि एवरूपा मयि निर्वृते ये च निषेवितव्याः ।
ये चार्थिका उत्तममग्रबोधौ व्यापारणं ये च करोन्ति मह्यम् ॥५५॥
न तस्य शोको न पि चान्तरायो दौर्मणिकं नापि गिलानकत्वम् ।
न च च्छवी कृष्णिक तस्य भोति न चापि हीने नगरस्मि वासः ॥५६॥
प्रियदर्शनोऽसौ सततं महर्षी तथागतो वा यथ पूज्य भोति ।
उपस्थायकास्तस्य भवन्ति नित्यं ये देवपुत्रा दहरा भवन्ति ॥५७॥
न तस्य शस्त्रं न विषं कदाचित् काये क्रमे नापि च दण्डलोष्टम् ।
संमीलितं तस्य मुखं भवेय यो तस्य आक्रोशमपी[1] वदेया ॥५८॥
सो बन्धुभूतो भवतीह प्राणिनामालोकजातो विचरन्तु मेदिनीम् ।
तिमिरं हरन्तो बहुप्राणकोटिनां यो सूत्र धारे इमु निर्वृते मयि ॥५९॥
सुपिनस्मि[2] सो पश्यति भद्ररूपं[3] भिक्षूंश्च सो पश्यति भिक्षुणीश्च ।
सिंहासनस्थं च तथात्मभावं धर्मं प्रकाशेन्तु बहुप्रकारम् ॥६०॥
देवांश्च यक्षान् यथ गङ्गवालिका असुरांश्च नागांश्च बहुप्रकारान् ।
तेषां च सो भाषति अग्रधर्मं सुपिनस्मि सर्वेष कृताञ्जलीनाम् ॥६१॥
तथागतं सो सुपिनस्मि पश्यति देशेन्त धर्मं बहुप्राणिकोटिनाम् ।
रश्मीसहस्राणि प्रमुञ्चमानं वल्गुस्वरं काञ्चनवर्णनाथम् ॥६२॥
सो चा तही भोति कृताञ्जलिस्थितो अभिष्टवन्तो द्विपदुत्तमं मुनिम् ।
सो चा जिनो भाषति अग्रधर्मं चतुर्ण पर्षाण महाभिषट्कः ॥६३॥
सो च प्रहृष्टो भवती श्रुणित्वा प्रामोद्यजातश्च करोति पूजाम् ।
सुपिने च सो धारणि प्रापुणोति अविवर्तियं ज्ञान स्पृशित्व क्षिप्रम् ॥६४॥
ज्ञात्वा च सो आशयु लोकनाथस्तं व्याकरोती पुरुषर्षभत्वे ।
कुलपुत्र त्वं पीह अनुत्तरं शिवं स्पृशिष्यसि ज्ञानमनागतेऽध्वनि ॥६५॥
तवापि क्षेत्रं विपुलं भविष्यति पर्षाश्च चत्वारि यथैव मह्यम् ।
श्रोष्यन्ति धर्मं विपुलं अनास्रवं सगौरवा[4] भूत्व कृताञ्जली च ॥६६॥
पुनश्च सो पश्यति आत्मभावं भावेन्त धर्मं गिरिकन्दरेषु ।
भावित्व धर्मं च स्पृशित्व धर्मतां समाधि सो लब्धु
जिनं च पश्यति ॥६७॥

---

1 B ०पि　　　　2 B ०नांश्च
3 B बुद्ध　　　　4 J सुगौरवा

सुवर्णवर्णं शतपुण्यलक्षणं सुपिनस्मि दृष्ट्वा च शृणोति धर्मम् ।
श्रुत्वा च तं पर्षदि संप्रकाशयी सुपिनो खु तस्यो अयमेवरूपः ॥६८॥
स्वप्ने ऽपि सर्वं प्रजहित्व राज्यमन्तःपुरं ज्ञातिगणं तथैव ।
अभिनिष्क्रमी सर्व जहित्व कामानुपसंक्रमी येन च बोधिमण्डम् ॥६९॥
सिंहासने तत्र निषीदियानो द्रुमस्य मूले तहि बोधि अर्थिकः ।
दिवसान सप्तान तथात्ययेन अनुप्राप्स्यते ज्ञानु तथागतानाम् ॥७०॥
बोधिं च प्राप्तस्ततु व्युत्थहित्वा प्रवर्तयी चक्रमनास्रवं हि ।
चतुर्ण पर्षाण सधर्म देशयी अचिन्तिया कल्पसहस्रकोट्यः ॥७१॥
प्रकाशयित्वा तहि धर्म नास्रवं निर्वापयित्वा बहुप्राणिकोट्यः ।
निर्वायती[1] हेतुक्षये व दीपः सुपिनो अयं सो भवतेवरूपः ॥७२॥
बहु आनुशंसाश्च अनन्तकाश्च ये मञ्जुघोषा सद तस्य भोन्ति ।
यो पश्चिमे कालि इममग्रधर्मं सूत्रं प्रकाशेय मया सुदेशितम् ॥७३॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये सुखविहारपरिवर्तो
नाम त्रयोदशमः ॥१३॥

———

1 B ०यति

बोधिसत्त्वपृथिवीविवरसमुद्गम-परिवर्तः

अथ खल्वन्यलोकधात्वागतानां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानामष्टौ गङ्गानदी-वालुकासमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वास्तस्मिन् समये ततः पर्षन्मण्डलादभ्युत्थिता[1] अभूवन्। तेऽञ्जलिं प्रगृह्य भगवतोऽभिमुखा भगवन्तं नमस्यमाना भगवन्त-मेतदूचुः। सचेद् भगवानस्माकमनुजानीयाद् वयमपि भगवन्निमं धर्मपर्यायं तथागतस्य परिनिर्वृतस्य तस्यां सहायां लोकधातौ संप्रकाशयेम वाचयेम लेख-येम पूजयेम अस्मिंश्च धर्मपर्यायेे योगमापद्येमहि। तत् साधु भगवानस्माकम-पीमं धर्मपर्यायमनुजानातु। अथ खलु भगवांस्तान् बोधिसत्त्वानेतदवोचत्। अलं कुलपुत्राः किं युष्माकमनेन कृत्येन। सन्ति कुलपुत्रा इह ममैवास्यां सहायां लोकधातौ षष्टिगङ्गानदीवालुकासमानि बोधिसत्त्वसहस्राण्येकस्य बोधिसत्त्वस्य परिवारः। एवंरूपाणां च बोधिसत्त्वानां षष्ट्येव गङ्गानदी-वालुकासमानि बोधिसत्त्वसहस्राणि येषामेकैकस्य बोधिसत्त्वस्येयानेव परिवारो ये मम परिनिर्वृतस्य पश्चिमे काले पश्चिमे समय इमं धर्मपर्यायं धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति संप्रकाशयिष्यन्ति।

समनन्तरभाषिता चेयं भगवता वाक्। अथेयं सहा लोकधातुः समन्तात् स्फुटिता विस्फुटिताभूत् तेभ्यश्च स्फोटान्तरेभ्यो बहूनि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशत-सहस्राण्युत्तिष्ठन्ते स्म। सुवर्णवर्णैः कायैर्द्वात्रिंशद्भिर्महापुरुषलक्षणैः समन्वा-गता येऽस्यां महापृथिव्यामध आकाशधातौ विहरन्ति स्म। इमामेव सहां लोकधातुं निश्रित्य ते खल्विममेवंरूपं॰ भगवतः शब्दं श्रुत्वा पृथिव्या अधः समुत्थिताः। येषामेकैको बोधिसत्त्वः षष्टिगङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवारो गणी महागणी गणाचार्यः। तादृशानां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां गणीनां महागणीनां गणाचार्याणां षष्टिगङ्गानदीवालुकोपमानि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशत-सहस्राणि य इतः सहाया लोकधातोर्धरणीविवरेभ्यः समुन्मज्जन्ते स्म। कः पुनर्वादः पञ्चाशद्गङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादश्चत्वारिंशद्गङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्व-परिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादस्त्रिंशद्गङ्गानदी-वालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादो विंशतिबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादो

---

1 J ०त

दशगङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादः पञ्चचतुस्त्रिद्विगङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वाद एकगङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादोऽर्धगङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादश्चतुर्भाग-षड्भागाष्टभाग-दशभाग-विंशतिभाग-त्रिंशद्भागचत्वारिंशद्भाग-पञ्चाशद्भाग-शतभागसहस्रभागशतसहस्रभागकोटीभाग-कोटीशतभागकोटीसहस्रभागकोटीशतसहस्रभागकोटीनयुतशतसहस्रभाग-गङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादो बहुबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्रपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादः कोटीपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादः शतसहस्रपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्[1]। कः पुनर्वादः सहस्रपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादः पञ्चशतपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादश्चतुःशतत्रिशतद्विशतपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादः एकशतपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादः पञ्चाशद्बोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। पेयालम्। कः पुनर्वादश्चत्वारिंशत्त्रिंशद्विंशतिदशपञ्चचतुस्त्रिद्विबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वाद आत्मद्वितीयानां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादोऽपरिवाराणामेकविहारिणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। न तेषां संख्या वा गणना वोपमा वोपनिषद्वोपलभ्यते य इह सहायां लोकधातौ धरणीविवरेभ्यो बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः समुन्मज्जन्ते स्म। ते चोन्मज्ज्योन्मज्ज्य येन स महारत्नस्तूपो वैहायसमन्तरीक्षे स्थितो यस्मिन् स भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः परिनिर्वृतो भगवता शाक्य-

---

1 G कः पुनर्वादः पञ्चचत्वारस्त्रयो द्वौ। कः पुनर्वादः एक गङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादोऽर्धगङ्गानदीबालुकोपमबोधिसत्त्वानां परिवाराणाम्। कः पुनर्वादश्चतुर्भाग-षड्भागाष्टभाग-सहस्रभाग-कोटिशतभाग-कोटिनयुतशतसहस्रभाग-गङ्गनदीबालुकोपमबोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्। कः पुनर्वादः शतसहस्रपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम्।

मुनिना तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन सार्धं सिंहासने निषण्णस्तेनोपसंक्रामन्ति स्म। उपसंक्रम्य चोभययोस्तथागतयोरर्हतोः सम्यक्संबुद्धयोः पादौ शिरोभिर्वन्दित्वा सर्वांश्च तान् भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्यात्मीयान् निर्मितांस्तथागतविग्रहान् ये ते समन्ततो दशसु दिक्ष्वन्योन्यासु लोकधातुषु संनिपतिता नानारत्नवृक्षमूलेषु सिंहासनोपविष्टाः। तान् सर्वानभिवन्द्य नमस्कृत्य चानेकशतसहस्रकृत्वस्तांस्तथागतानर्हतः सम्यक्संबुद्धान् प्रदक्षिणीकृत्य नानाप्रकारैर्बोधिसत्त्वस्तवैरभिष्टुत्यैकान्ते तस्थुरञ्जलिं[1] प्रगृह्य भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं भगवन्तं च प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमभिसंमुखं नमस्कुर्वन्ति स्म।

तेन खलु पुनः समयेन तेषां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां पृथिवीविवरेभ्य उन्मज्जतां तथागतांश्च वन्दमानानां नानाप्रकारैर्बोधिसत्त्वस्तवैरभिष्टुवतां परिपूर्णाः पञ्चाशदन्तरकल्पा गच्छन्ति स्म। तांश्च पञ्चाशदन्तरकल्पान् स भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तूष्णीमभूत्। ताश्चतस्रः पर्षदस्तानेव पञ्चाशदन्तरकल्पांस्तूष्णींभावेनावस्थिता अभूवन्। अथ खलु भगवांस्तथारूपमृद्ध्यभिसंस्कारमकरोद् यथा रूपेणर्द्ध्यभिसंस्कारेणाभिसंस्कृतेन ताश्चतस्रः पर्षदस्तमेवैकं पश्चाद् भक्तं संजानन्ते स्म। इमां च सहां लोकधातुं शतसहस्राकाशपरिगृहीतां बोधिसत्त्वपरिपूर्णामद्राक्षुः। तस्य खलु पुनर्महतो बोधिसत्त्वगणस्य महतो बोधिसत्त्वराशेश्चत्वारो बोधिसत्त्वा महासत्त्वा ये प्रमुखा अभूवन् तद्यथा विशिष्टचारित्रश्च नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽनन्तचारित्रश्च नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वो विशुद्धचारित्रश्च नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सुप्रतिष्ठितचारित्रश्च नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वः। इमे चत्वारो बोधिसत्त्वा महासत्त्वास्तस्य महतो बोधिसत्त्वगणस्य महतो बोधिसत्त्वराशेः प्रमुखा अभूवन्। अथ खलु चत्वारो बोधिसत्त्वा महासत्त्वास्तस्य महतो बोधिसत्त्वगणस्य महतो बोधिसत्त्वराशेरग्रतः स्थित्वा भगवतोऽभिमुखमञ्जलिं प्रगृह्य भगवन्तमेतदूचुः। कच्चिद् भगवतोऽल्पाबाधता मन्दग्लानता सुखसंस्पर्शविहारता च। कच्चिद् भगवन् सत्त्वाः स्वाकाराः सुविज्ञापकाः सुविनेयाः सुविशोधकाः। मा हैव भगवतः खेदमुत्पादयन्ति।

---

1 B ०रञ्जलिं

अथ खलु ते चत्वारो बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भगवन्तमाभ्यां गाथाभ्यामध्यभाषन्त।

कच्चित् सुखं विहरसि लोकनाथ प्रभंकर।
आबाधविप्रमुक्तोऽसि स्पर्शः काये तवानघ ॥१॥
स्वाकाराश्चैव ते सत्त्वाः सुविनेयाः सुशोधकाः।
मा हैव खेदं जनयन्ति लोकनाथस्य भाषतः ॥२॥

अथ खलु भगवांस्तस्य महतो बोधिसत्त्वगणस्य महतो बोधिसत्त्वराशेः प्रमुखांश्चतुरो बोधिसत्त्वान् महासत्त्वानेतदवोचत्। एवमेतत् कुलपुत्रा एवमेतत्। सुखसंस्पर्शविहारोऽस्म्यल्पाबाधो मन्दग्लानः स्वाकाराश्च ममैव ते सत्त्वाः सुविज्ञापकाः सुविनेयाः सुविशोधका न च मे खेदं जनयन्ति विशोध्यमानाः। तत् कस्य हेतोः। ममैव ह्येते कुलपुत्राः सत्त्वाः पौर्विकेषु सम्यक् संबुद्धेषु कृतपरिकर्माणो दर्शनादेव हि कुलपुत्राः श्रवणाच्च ममाधिमुच्यन्ते बुद्धज्ञानमवतरन्त्यवगाहन्ते। यत्र येऽपि श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा कृतपरिचर्या अभूवंस्तेऽपि मयैवैतर्हि बुद्धधर्मज्ञानमवतारिता संश्राविताश्च परमार्थम्।

अथ खलु ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वास्तस्यां वेलायामिमे गाथे अभाषन्त[1]।

साधु साधु महावीर अनुमोदामहे वयम्।
स्वाकारा येन ते सत्त्वाः सुविनेयाः सुशोधकाः ॥३॥
ये चेदं ज्ञानगम्भीरं श्रृण्वन्ति तव नायक।
श्रुत्वा च अधिमुच्यन्ते उत्तरन्ति च नायक ॥४॥

एवमुक्ते भगवांस्तस्य महतो *बोधिसत्त्वगणस्य महतो बोधिसत्त्वराशेः प्रमुखेभ्यश्चतुर्भ्यो बोधिसत्त्वेभ्यो महासत्त्वेभ्यः साधुकारमदात्। साधु साधु कुलपुत्रा ये यूयं तथागतमभिनन्दथेति†।

‡तेन खलु पुनः समयेन मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यान्येषां चाष्टानां गङ्गानदीवालुकोपमानां बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणामेतदभवत्। अदृष्ट-

3 M. ... ... ṭe vay[aṃ] ।
... y[e]na te suāgarā satva suvaineyāḥ. ॥

* M. to bo[dhisa]tvagaṇasya mahato bodhisatvarāśeḥ pramukh.

† M. [na]ndatha

‡ M. tena ca samayena Maitreyasya bodhisa

1 B गाथेऽभाषन्त

पूर्वोऽयमस्माभिर्महाबोधिसत्त्वगणो महाबोधिसत्त्वराशिरश्रुतपूर्वश्च$ योऽयं पृथिवीविवरेभ्यः समुन्मज्य भगवतः पुरतः स्थित्वा भगवन्तं सत्कुर्वन्ति गुरुकुर्वन्ति मानयन्ति पूजयन्ति भगवन्तं च प्रतिसंमोदन्ते। कुतः खल्विमे बोधिसत्त्वा महासत्त्वा आगता¶ इति।

अथ खलु मैत्रेयो§ बोधिसत्त्वो महासत्त्व आत्मना विचिकित्सां कथंकथां विदित्वा तेषां गङ्गानदीवालुकोपमानां बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणां चेतसैव चेतःपरिवितर्कमाज्ञाय तस्यां वेलायामञ्जलिं प्रगृह्य* भगवन्तं गाथाभिगीतेनैतमेवार्थं परिपृच्छति स्म।

वहुसहस्रा नयुताः कोटीयो च अनन्तकाः।
अपूर्वा बोधिसत्त्वानामाख्याहि द्विपदोत्तम ॥५॥
कुतो इमे कथं वापि आगच्छन्ति महर्द्धिकाः।
महात्मभावा रूपेण कुत एतेष आगमः[1] ॥६॥
धृतिमन्ताश्चिमे सर्वे स्मृतिमन्तो महर्षयः।
प्रियदर्शनाश्च रूपेण कुत एतेष आगमः[1] ॥७॥
एकैकस्य च लोकेन्द्र बोधिसत्त्वस्य विज्ञिनः।
अप्रमेयपरिवारो[2] यथा गङ्गाय वालिकाः ॥८॥
गङ्गावालिकसमा षष्टि परिपूर्णा यशस्विनः।
परिवारो[2] बोधिसत्त्वस्य सर्वे बोधाय प्रस्थिताः ॥९॥
एवंरूपाण वीराणां पर्षवन्तान तायिनाम्।
षष्टिरेव प्रमाणेन गङ्गावालिकया इमे ॥१०॥

$ M. bhi evarūpo bodhisatvagaṇaṃ bodhisatvarāśi aśruta
¶ M. ime āgata
§ M. atha khalu Maitreyo bodhi.
* M. ... yāṃ tāyāṃ velāyā aṃjaliṃ pratigṛhya ...
5 M. ... ... dvipadottama ... ॥
6 M. kuta ime katham vāpi āgacchantimah. ।
7 M. ... ṇa kuta eteṣa āgatam ... ... ॥
8 M. ekaikasya ca lokendra bodhisa ... ...
9 M. ... bodhisatvasya sarvbe bodhāya prasthitāḥ ... ॥
10 M. eva rūpāṇṇa ... ... ।

1 J कुत एते समागताः 2 J ०वारा

अतो बहुतराश्चान्ये परिवारैरनन्तकैः ।
पञ्चाशतीय गङ्गाय चत्वारिंशाच्च त्रिंशति ॥११॥
समो[1] विंशतिगङ्गाया परिवारः समन्ततः ।
अतो बहुतराश्चान्ये येषां दश च पञ्च च ॥१२॥
एकैकस्य परीवारो बुद्धपुत्रस्य तायिनः ।
कुतोऽयमीदृशी पर्षदागताद्य विनायक ॥१३॥
चत्वारि त्रीणि द्वे चापि गङ्गावालिकया समाः ।
एकैकस्य परीवारा येऽनुशिक्षा[2]सहायकाः ॥१४॥
अतो बहुतराश्चान्ये गणना येष्वनन्तिका[3] ।
कल्पकोटीसहस्रेषु उपमेतुं न शक्नुयात् ॥१५॥
अर्धगङ्गा त्रिभागश्च दशविंशतिभागिकः ।
परिवारोऽथ वीराणां बोधिसत्त्वान तायिनाम् ॥१६॥
अतो बहुतराश्चान्ये प्रमाणैषां[4] न विद्यते ।
एकैकं गणयन्तेन कल्पकोटीशतैरपि ॥१७॥
अतो बहुतराश्चान्ये परिवारैरनन्तकैः ।
कोटी कोटी च कोटी च अर्धकोटी तथैव च ॥१८॥
गणनाव्यतिवृत्ताश्च अन्ये भूयो महर्षिणाम् ।
बोधिसत्त्वा महाप्रज्ञाः स्थिताः सर्वे सगौरवाः ॥१९॥
परिवारसहस्रं च शतपञ्चाशदेव च ।
गणना नास्ति एतेषां कल्पकोटीशतैरपि ॥२०॥
विंशतिर्दश पञ्चाथ चत्वारि त्रीणि द्वे तथा ।
परिवारोऽथ वीराणां गणनैषां न विद्यते ॥२१॥

---

11 M. yo ka paṇcāśati ... (Gaṅg)ā ... catṃśati ॥
15 ... śakṇumaḥ ... ... ॥
17 M. ato ba ... pramāṇ. ... ... ।
18 M. (koṭī) ca arddhakoṭī ca yeṣa ca ... ॥
19 M. gaṇanā veti ... ... ।
20 M. ... śatā paṃcāśam eva ca ... ।
gaṇanā nāsti eteṣāṃ kalpa ... ... ॥

---

1 J समा 2 J ०शिक्षी
3 B येष तत्तिका 4 J प्रमाण एषां

चरन्त्येकात्मका ये च शान्ति विदन्ति चैककाः ।
गणना तेष नैवास्ति ये इहाद्य समागताः ॥२२॥
गङ्गावालिकासमान् कल्पान् गणयेत यदी नरः ।
शलाकां गृह्य हस्तेन पर्यन्तं नैव सो लभेत् ॥२३॥
महात्मनां च सर्वेषां वीर्यवन्तान तायिनाम् ।
बोधिसत्त्वान वीराणां कुत एतेष संभवः ॥२४॥
केनैषां देशितो धर्मः केन बोधीय स्थापिताः ।
रोचन्ति शासनं कस्य कस्य शासनधारकाः ॥२५॥
भित्त्वा हि पृथिवीं सर्वां समन्तेन चतुर्दिशम् ।
उन्मज्जन्ति महाप्रज्ञा ऋद्धिमन्ता विचक्षणाः ॥२६॥
जर्जरा लोकधात्वेयं समन्तेन कृता मुने ।
उन्मज्जमानैरेतैर्हि बोधिसत्त्वैर्विशारदैः ॥२७॥
न ह्येते जातु अस्माभिर्दृष्टपूर्वाः कदाचन ।
आख्याहि नो तस्य नाम लोकधातोर्विनायक ॥२८॥
दशादिशा[1] हि अस्माभिरञ्चितायो[2] पुनः पुनः ।
न च दृष्टा इमेऽस्माभिर्बोधिसत्त्वाः कदाचन ॥२९॥
दृष्टो न जातुरस्माभिरेकोऽपि तनयस्तव ।
इमेऽद्य सहसा दृष्टा आख्याहि चरितं मुने ॥३०॥
बोधिसत्त्वसहस्राणि शतानि नयुतानि च ।
सर्वे कौतूहलप्राप्ताः पश्यन्ति द्विपदोत्तमम् ॥३१॥

---

22 M. ... ekātmakāś ca ye santi ranti vindanti ekakāḥ ।
23 M. gṛhṇitvā paryyantan neva gacchiṣu ... ॥
24 M. mahātmān(a)ṃ ... ... ।
25 M. ... ... sthāpitān ।
... ... kasya śāsana rocanti kasya ॥
27 M. ... ... yaṃ samantena kṛtā mune ।
unmajjantebhi etebhi bo ... ... ॥
29 M. cāya asmābhi kaṇṭhitayi punaḥ punaḥ ... ।
31 M. bodhisatvasahasrāṇi ... ... ।

---

1 B दिशा०   2 B ०न्विता०

व्याकुरुष्व महावीर अप्रमेय निरोपधे ।
कुत एन्ति इमे शूरा बोधिसत्त्वा विशारदाः ॥३२॥

तेन खलु पुनः समयेन* ये ते तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा अन्येभ्यो लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेभ्योऽभ्यागता भगवतः †शाक्यमुनेस्तथागतस्य निर्मिता येऽन्येषु लोकधातुषु सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति स्म ये भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य समन्तादष्टभ्यो दिग्भ्यो रत्नवृक्षमूलेषु महारत्नसिंहासनेषूपविष्टाः पर्यङ्कबद्धाः तेषां ‡तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां ये स्वकस्वका उपस्थायकास्तेऽपि तं महान्तं बोधिसत्त्वगणं बोधिसत्त्वराशिं दृष्ट्वा समन्तात् पृथिवीविवरेभ्य उन्मज्जन्तमाकाशधातुप्रतिष्ठितं तेऽप्याश्चर्यप्राप्तास्तान् स्वान् स्वांस्तथागतानेतदूचुः। कुतो भगवन्नियन्तो बोधिसत्त्वा महासत्त्वा आगच्छन्त्यप्रमेया असंख्येयाः$। एवमुक्तास्ते तथागता अर्हन्तः सम्यक् संबुद्धास्तान् स्वान् स्वानुपस्थायकानेतदूचुः। आगमयध्वं यूयं कुलपुत्रा मुहूर्तम्। एष मैत्रेयो नाम बोधिसत्त्वो¶ महासत्त्वो भगवतः शाक्यमुनेरनन्तरं व्याकृतोऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। स एतं §भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतमर्थं परिपृच्छत्येष च भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो व्याकरिष्यति। ततो यूयं श्रोष्यथेति[1]।

अथ खलु भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमामन्त्रयते स्म। साधु

---

32 M. ...vīrā [bodh]isatvā viśāradā ... ... ॥

* M. tena ca sama

† M. [*Śākyam*]un(*i*)nā nirmitā anyasu lokadhātuṣu dharma(*ṃ*) deśayanti te tathā

‡ M. [*tathāga*]tānā[*ṃ*] samyaksaṃbuddhānāṃ ye te svakā upasthāyakās te pi taṃ mahantaṃ bodhisatvaga[*ṇam*[.

$ M. tathāgata etad avocu: kuto [*Bhagā*]vāṃ ime etā bodhisatvā āgacchanti apramey[*a*]

¶ M. [*a*]vocu: āgametha yuṣme ku. ā muhurttamātraṃ eṣa Maitreyo bodhisatvo

§ M. Bhagavanta Śākyamuno etam[*arthaṃ*] (*pa*)ripṛcchati eṣa Bhagavaṃ vy [*āka*]riṣyati śṛ[*ṇutha*]

---

1 B °ति

साध्वजित। उदारमेतदजित *स्थानं यत्त्वं मां परिपृच्छसि। अथ खलु भगवान् सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणमामन्त्रयते स्म। तेन हि कुलपुत्राः सर्व एव प्रयता भवध्वं सुसंनद्धा दृढस्थामाश्च भवध्वं सर्वश्चायं बोधिसत्त्वगणः। तथागतज्ञानदर्शनं** कुलपुत्रास्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः सांप्रतं संप्रकाशयति तथागतवृषभितं तथागतकर्म तथागतविक्रीडितं तथागतविजृम्भितं तथागतपराक्रममिति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत†।

प्रयता भवध्वं कुलपुत्र सर्वे इमां प्रमुञ्चामि गिरामनन्यथाम्।
मा खू विषादं कुरुथेह पण्डिता अचिन्तियं ज्ञानु तथागतानाम्॥३३॥

धृतिमन्त भूत्वा स्मृतिमन्त सर्वे समाहिताः सर्वि स्थिता भवध्वम्।
अपूर्वधर्मो[1] श्रुणितव्यु अद्य आश्चर्यभूतो हि तथागतानाम्॥३४॥

विचिकित्स मा जातु कुरुध्व सर्वे अहं हि युष्मान् परिसंस्थपेमि।
अनन्यथावादिरहं विनायको ज्ञानं च मे यस्य न काचि संख्या॥३५॥

गम्भीरधर्माः सुगतेन बुद्धा अतर्किया येष प्रमाणु नास्ति।
तानद्य हं धर्म प्रकाशयिष्ये शृणोथ मे यादृशका यथा च ते॥३६॥

अथ खलु भगवानिमा गाथा भाषित्वा तस्यां वेलायां मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमामन्त्रयते स्म। आरोचयामि तेऽजित प्रतिवेदयामि। य इमेऽजित बोधिसत्त्वा अप्रमेया असंख्येया अचिन्त्या अतुल्या अगणनीया ये ‡युष्माभिरदृष्टपूर्वा य एतर्हि पृथिवीविवरेभ्यो निष्क्रान्ताः। मयैतेऽजित सर्वे बोधिसत्त्वा महासत्त्वा अस्यां सहायां लोकधातावनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य समादापिताः$ समुत्तेजिताः संप्रहर्षिता ¶अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिणा-

* M. ta Ajita sthāna yas t(*va*)ṃ [*pari*]pṛccha(*si*) tena hi ku[*laputr*]āḥ pra

** M. [*darśa*]nā kulaputras tathāgata [*saṃ*]p[*ra*]ti sampra kā[*śa*]yiṣyati.

† M. tayāṃ velāyāṃ imā[*ni*] gāthāni bhāṣīt

34 M. dhṛtivanta [*bha*]vatha [smṛti]vanta sarvbe samādhiy.... ।

35 M. ... [*a*] haṃ tu y...e [*pemi*] ... ... ।
ananyathā vādi ... ... ॥

‡ M. bhi adṛṣṭapū[rv]b. [e]ta[*rhi*] pṛthivīvivar[*e*]bhy.

$ M. [*a*]bhisaṃbudhita sa[*mādā*] pitā ...

¶ M. anuttarā ... ...

1 B ०धर्मा

मिताः। मया चैते कुलपुत्रा अस्मिन् बोधिसत्त्वधर्मे परिपाचिताः§ प्रतिष्ठापिता निवेशिताः परिसंस्थापिता अवतारिताः परिबोधिताः परिशोधिताः। एते चाजित बोधिसत्त्वा महासत्त्वा अस्यां सहायां लोकधातावधस्तादाकाशधातुपरिग्रहे प्रतिवसन्ति। *स्वाध्यायोद्देशचिन्ता-योनिशो-मनसिकारप्रवृत्ता एते कुलपुत्रा असङ्गणिकारामा †असंसर्गाभिरता अनिक्षिप्तधुरा आरब्धवीर्याः। एतेऽजित कुलपुत्रा विवेकारामा विवेकाभिरताः। नैते कुलपुत्रा देवमनुष्यानुपनिश्राय विहरन्त्यसंसर्गचर्याभिरताः। एते कुलपुत्रा ‡धर्मारामाभिरता बुद्धज्ञानेऽभियुक्ताः।

§अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

ये बोधिसत्त्वा इमि अप्रमेया अचिन्तिया येष प्रमाणु नास्ति।
ऋद्धीय प्रज्ञाय श्रुतेनुपेता बहुकल्पकोटीचरिताश्च ज्ञाने ॥३७॥
परिपाचिताः सर्वि मयैति बोधये ममैव क्षेत्रस्मि वसन्ति चैते।
परिपाचिताः सर्वि मयैव एते ममैव पुत्राश्चिमि बोधिसत्त्वाः ॥३८॥
सर्वे ति आरण्यधुताभियुक्ताः संसर्गभूमिं सद वर्जयन्ति।
असङ्गचारी[1] च ममैति पुत्रा ममोत्तमां चर्यनुशिक्षमाणाः ॥३९॥
वसन्ति आकाशपरिग्रहेऽस्मिन्[2] क्षेत्रस्य हेष्टा परिचारि वीराः[3]।
समुदानयन्ता इममग्रबोधिं उद्युक्त रात्रिंदिवमप्रमत्ताः ॥४०॥

---

§ M. [*pra*]tiṣṭhāpitā parisaṃsthāpi[*ta*] avataraṃti paribodhi [*tā*]
* M. saṃtā svāddhyāyantā cin[*taya*]nto yo[*ni*]ś (*o*)...na....r.
† M. sag abhiratā ete kulaputrā [*a*]ni [*kṣipta*] dhurā āra
‡ M. dharmārāmaratīratā buddhajñātā.
§ M. atha khalu Bha[*gavāṃ*] tāyāṃ v.
37 M. [*ṛ*]ddhīya prajñāya śruteu ruṣāt, [*ba*]hak[*oṭ*]ī ca. itāś ca jñāne
38 M. ... [*ma*]n aiva putra imi bodhisat. ... ॥
39 M. sarvbe ti āraṇya dhut ādhimuktā saṃsarga[*bhū*]miṃ s,
40 M. [*vasa*]nti akāśaparigrahasmi [[*kṣe*]trasya hiṣṭā ca imasya paṇḍitaḥ ... ... ।
samudāna ... ... ॥

---

1 J असर्ग°
2 B °ग्रहस्मिन्=Tib. ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་འདིར །
3 भागि° ; Tib. ཞིང་འདིའི་འོག་ན་དཔའ་རྣམས་ཡོངས་སུ་སྤྱོད །

आरब्धवीर्या स्मृतिमन्त सर्वे प्रज्ञाबलस्मिन् स्थित अप्रमेये ।
विशारदा धर्मु कथेन्ति चैते प्रभास्वरा पुत्र ममैति सर्वे ॥४१॥
मया च प्राप्य इममग्रबोधिं नगरे गयायां द्रुममूलि तत्र ।
अनुत्तरं वर्तिय धर्मचक्रं परिपाचिताः सर्वि इहाग्रबोधौ ॥४२॥
अनास्रवा भूत इयं मि वाचा श्रुणित्व सर्वे मम श्रद्दधध्वम् ।
एवं चिरं प्राप्त मयाग्रबोधि परिपाचिताश्चैति मयैव सर्वे ॥४३॥

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तानि च संबहुलानि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राण्याश्चर्यप्राप्तान्यभूवन् अद्भुतप्राप्तानि विस्मयप्राप्तानि । कथं नाम भगवतानेन क्षणविहारेणाल्पेन कालान्तरेणामी एतावन्तो बोधिसत्त्वा महासत्त्वा असंख्येयाः समादापिताः परिपाचिताश्चानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत् । कथमिदानीं भगवंस्तथागतेन कुमारभूतेन कपिलवस्तुनः शाक्यनगरान्निष्क्रम्य गयानगरान्नातिदूरे बोधिमण्डवराग्रगतेनानुत्तरा सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धा । तस्याद्य भगवन् कालस्य सातिरिक्तानि चत्वारिंशद्वर्षाणि । तत् कथं भगवंस्तथागतेनेयता कालान्तरेणेदमपरिमितं तथागतकृत्यं कृतं तथागतेन तथागतवृषभिता तथागतपराक्रमः कृतः । योऽयं बोधिसत्त्वगणो बोधिसत्त्वराशिरियता भगवन् कालान्तरेणानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ समादापितः परिपाचितश्चास्य भगवन् बोधिसत्त्वगणस्य बोधिसत्त्वराशेर्गण्यमानस्य कल्पकोटीनयुतशतसहस्रैरप्यन्तो नोपलभ्यते । एवमप्रमेया भगवन्निमे बोधिसत्त्वा महासत्त्वा एवमसंख्येयाश्चिरचरितब्रह्मचर्या बहुबुद्धशतसहस्रावरोपितकुशलमूला बहुकल्पशतसहस्रपरिनिष्पन्नाः ।

तद्यथापि नाम भगवन् कश्चिदेव पुरुषो नवो दहरः शिशुः कृष्णकेशः प्रथमेन वयसा समन्वागतः पञ्चविंशतिवर्षो जात्या भवेत् । स वर्षशतिकान् पुत्रानादर्शयेदेवं च वदेत् । एते कुलपुत्रा मम पुत्रा इति । ते च वर्षशतिकाः पुरुषा एवं च वदेयुः । एषोऽस्माकं पिता जनक इति । तस्य च पुरुषस्य

---

41 M. ... ... [*apra*]meyā ।
visārādā dharma kathenti citraṃ prabhaṃkarā putra mameti ... ॥

भगवंस्तद्वचनमश्रद्धेयं भवेल्लोकस्य दुःश्रद्धेयम्। एवमेव भगवानचिराभिसंबुद्धोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमिमे च बोधिसत्त्वा महासत्त्वा बह्वप्रमेया बहुकल्पकोटीनयुतशतसहस्रचीर्णचरितब्रह्मचर्या दीर्घरात्रं हि कृतनिश्चया बुद्धज्ञाने समाधिमुखशतसहस्रसमापद्यनव्युत्थानकुशला महाभिज्ञापरिकर्मनिर्याता महाभिज्ञाकृतपरिकर्माणः पण्डिता बुद्धभूमौ संगीतकुशलास्तथागतधर्माणामाश्चर्याद्भुता लोकस्य महावीर्यबलस्थामप्राप्ताः। तांश्च भगवानेवं वदति। मयैत आदित एव समादापिताः समुत्तेजिताः परिपाचिताः परिणामितास्चास्यां बोधिसत्त्वभूमाविति। अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धेन मयैष सर्ववीर्यपराक्रमः कृत इति। किं चापि वयं भगवंस्तथागतस्य वचनं श्रद्धया गमिष्यामः। अनन्यथावादी तथागत इति। तथागत एवैतमर्थं जानीयात्। नवयानसंप्रस्थिताः खलु पुनर्भगवन् बोधिसत्त्वा महासत्त्वा विचिकित्सामापद्यन्ते। अत्र स्थाने परिनिर्वृते तथागत इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा न पत्तीयिष्यन्ति न श्रद्धास्यन्ति नाधिमोक्ष्यन्ति। ततस्ते भगवन् धर्मव्यसनसंवर्तनीयेन कर्माभिसंस्कारेण समन्वागता भविष्यन्ति। तत् साधु भगवन्नेतमेवार्थं देशय यद्वयं निःसंशया अस्मिन् धर्मे भवेम अनागतेऽध्वनि बोधिसत्त्वयानीयाः कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा श्रुत्वा न विचिकित्सामापद्येरन्निति।

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायां भगवन्तमाभिर्गाथाभिरध्यभाषत।

यदासि जातो कपिलाह्वयस्मिन् शाक्याधिवासे अभिनिष्क्रमित्वा।
प्राप्तोऽसि बोधिं नगरे गयाह्वये कालोऽयमल्पोऽत्र तु[1] लोकनाथ ॥४४॥
इमे च ते आर्यविशारदा बहू ये कल्पकोटीचरिता महागणी।
ऋद्धीबले च स्थित अप्रकम्पिताः सुशिक्षिताः प्रज्ञबले गतिंगताः ॥४५॥
अनूपलिप्ताः पदुमं व वारिणा भित्त्वा महीं ये इह अद्य आगताः।
कृताञ्जली सर्वि स्थिताः सगौरवाः स्मृतिमन्त लोकाधिपतिस्य पुत्राः ॥४६॥
कथं इमं अद्भुतमीदृशं ते तं श्रद्दधिष्यन्तिमि बोधिसत्त्वाः।
विचिकित्सनिर्घातनहेतु भाष तं त्वं चैव देशेहि यथैव अर्थः ॥४७॥
यथा हि पुरुषो इह कश्चिदेव दहरो भवेया शिशु कृष्णकेशः।
जात्या च सो विंशतिरुत्तरे वा दर्शेति पुत्रान् शतवर्षजातान् ॥४८॥

---

1 J कालोऽयमलस्तु

वलीहि पलितेहि च ते उपेता एषो च नो देहकरो ति ब्रूयुः ।
दुःश्रद्दधं तद्भवि लोकनाथ दहरस्य पुत्रा इमि एवरूपाः ॥४९॥
एमेव भगवांश्च नवो वयस्थः[1] इमे च विज्ञा बहुबोधिसत्त्वाः ।
स्मृतिमन्त प्रज्ञाय विशारदाश्च सुशिक्षिताः कल्पसहस्रकोटिषु ॥५०॥
धृतिमन्त प्रज्ञाय विचक्षणाश्च प्रासादिका दर्शनियाश्च सर्वे ।
विशारदा धर्मविनिश्चयेषु परिसंस्तुता लोकविनायकेहि ॥५१॥
असङ्गचारी पवनेव सन्ति [2]आकाशधातौ सततं अनिश्रिताः ।
जानेन्ति[3] वीर्यं सुगतस्य पुत्राः पर्येषमाणा इम बुद्धभूमिम् ॥५२॥
कथं नु श्रद्धेयमिदं भवेया परिनिर्वृते लोकविनायकस्मिन् ।
विचिकित्स अस्माक न काचिदस्ति शृणोमथा संमुख[4] लोकनाथा[5] ॥५३॥
विचिकित्स कृत्वान इमस्मि स्थाने गच्छेयु मा दुर्गति बोधिसत्त्वाः ।
त्वं व्याकुरुष्वा[6] भगवन् यथावत् कथ बोधिसत्त्वाः परिपाचिता इमे ॥५४॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये बोधिसत्त्वपृथिवीविवर-
समुद्गमपरिवर्तो नाम चतुर्दशमः ॥१४॥

---

1 B एगेव भगवंश्च न बोधयेम ; Tib: བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀུང་སྐ་གཞན་ལ །

2 B असङ्गचारीव वने वसन्ति ; Tib: རླུང་ལྟར་ཆགས་པ་མ་མཆིས་ཀྱུ་
བ་ སྟེ །

3 B जानन्ति　　　4 J संमुखी

5 B ०नाथ　　　6 B ०कुरुष्व

तथागतायुष्प्रमाणपरिवर्तः

अथ खलु भगवान् सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणमामन्त्रयते स्म। अवकल्पयध्वं मे कुलपुत्रा अभिश्रद्दधध्वं तथागतस्य भूतां वाचं व्याहरतः। द्वितीयकमपि भगवांस्तान् बोधिसत्त्वानामन्त्रयते स्म। अवकल्पयध्वं मे कुलपुत्रा अभिश्रद्दधध्वं तथागतस्य भूतां वाचं व्याहरतः। तृतीयकमपि भगवांस्तान् बोधिसत्त्वानामन्त्रयते स्म। अवकल्पयध्वं मे कुलपुत्रा अभिश्रद्दधध्वं तथागतस्य भूतां वाचं व्याहरतः। अथ खलु स सर्वावान् बोधिसत्त्वगणो मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमग्रतः स्थापयित्वाञ्जलिं प्रगृह्य भगवन्तमेतदवोचत्। भाषतु भगवानेतमेवार्थं भाषतु सुगतो वयं तथागतस्य भाषितमभिश्रद्धास्यामः। द्वितीयकमपि स सर्वावान् बोधिसत्त्वगणो भगवन्तमेतदवोचत्। भाषतु भगवानेतमेवार्थं भाषतु सुगतो वयं तथागतस्य भाषितमभिश्रद्धास्यामः। तृतीयकमपि स सर्वावान् बोधिसत्त्वगणो भगवन्तमेतदवोचत्। भाषतु भगवानेतमेवार्थं भाषतु सुगतो वयं तथागतस्य भाषितमभिश्रद्धास्याम इति।

अथ खलु भगवांस्तेषां बोधिसत्त्वानां यावत् तृतीयकमप्यध्येषणां विदित्वा तान् बोधिसत्त्वानामन्त्रयते स्म। तेन हि कुलपुत्राः शृणुध्वमिदमेवंरूपं ममाधिष्ठानबलाधानं[1] यदयं[2] कुलपुत्राः सदेवमानुषासुरो लोक एवं संजानीते। सांप्रतं भगवता शाक्यमुनिना तथागतेन शाक्यकुलादभिनिष्क्रम्य गयाह्वये महानगरे बोधिमण्डवराग्रगतेनानुत्तरा[3] सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धेति[4]। नैवं द्रष्टव्यम्। अपि तु खलु पुनः कुलपुत्रा बहूनि मम कल्पकोटीनयुतशतसहस्राण्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य तद् यथापि नाम कुलपुत्राः पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये पृथिवीधातुपरमाणवः। अथ खलु कश्चिदेव पुरुष उत्पद्यते स एकं परमाणुरजं गृहीत्वा पूर्वस्यां दिशि पञ्चाशल्लोकधात्वसंख्येयशतसहस्राण्यतिक्रम्य तदेकं परमाणुरजः समुपनिक्षिपेत्। अनेन पर्यायेण कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि स पुरुषः सर्वांस्ताँल्लोकधातून् व्यपगत-

---

1 ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་སྟོབས་བསྐྱེད་པ=समाधिबलाधानम्

2 J योऽयं

3 B ०रां

4 B ०द्ध इति

पृथिवीधातून् कुर्यात् सर्वाणि च तानि पृथिवीधातुपरमाणुरजांस्यनेन पर्यायेणानेन च लक्षनिक्षेपेण पूर्वस्यां दिश्युपनिक्षिपेत्। तत् किं मन्यध्वे कुलपुत्राः शक्यं ते लोकधातवः केनचिच्चिन्तयितुं वा गणयितुं वा तुलयितुं वोपलक्षयितुं वा। एवमुक्ते मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः स च सर्वावान् बोधिसत्त्वगणो बोधिसत्त्वराशिर्भगवन्तमेतदवोचत्। असंख्येयास्ते भगवँल्लोकधातवोऽगणनीयाश्चित्तभूमिसमतिक्रान्ताः। सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धैरपि भगवन्नार्येण ज्ञानेन न शक्यं चिन्तयितुं वा गणयितुं वा तुलयितुं वोपलक्षयितुं वा। अस्माकमपि तावद् भगवन्नवैवर्त्यभूमिस्थितानां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानामस्मिन् स्थाने चित्तगोचरो न प्रवर्तते। तावदप्रमेया भगवंस्ते लोकधातवो भवेयुरिति।

एवमुक्ते भगवांस्तान् बोधिसत्त्वान् महासत्त्वानेतदवोचत्। आरोचयामि वः कुलपुत्राः प्रतिवेदयामि वो यावन्तः कुलपुत्रास्ते लोकधातवो येषु तेन पुरुषेण तानि परमाणुरजांस्युपनिक्षिप्तानि येषु च नोपनिक्षिप्तानि सर्वेषु तेषु कुलपुत्रा लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु न तावन्ति परमाणुरजांसि संविद्यन्ते यावन्ति मम कल्पकोटीनयुतशतसहस्राण्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य। यतः प्रभृत्यहं कुलपुत्रा अस्यां सहायां लोकधातौ सत्त्वानां धर्मं देशयाम्यन्येषु च लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु। ये च मया कुलपुत्रा अत्रान्तरा तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः परिकीर्तिता दीपंकरतथागतप्रभृतयस्तेषां च तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां परिनिर्वाणानि[1] मयैव तानि कुलपुत्रा उपायकौशल्यधर्मदेशनाभिनिर्हारनिर्मितानि। अपि तु खलु पुनः कुलपुत्रास्तथागत आगतागतानां सत्त्वानामिन्द्रियवीर्यवैमात्रतां[2] व्यवलोक्य तस्मिंस्तस्मिन्नात्मनो[3] नाम व्याहरति तस्मिंस्तस्मिंश्चात्मनः परिनिर्वाणं व्याहरति तथा तथा च सत्त्वान् परितोषयति नानाविधैर्धर्मपर्यायैः। तत्र कुलपुत्रास्तथागतो नानाधिमुक्तानां सत्त्वानामल्पकुशलमूलानां बहुपक्लेशानामेवं वदति। दहरोऽहमस्मि भिक्षवो जात्याभिनिष्क्रान्तोऽचिराभिसंबुद्धोऽस्मि भिक्षवोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिम्। यत् खलु पुनः कुलपुत्रास्तथागत एवं चिराभिसंबुद्ध एवं व्याहरति

---

1 B परिनिर्वाणाय

2 B ०यपरापरज्ञतां वीर्यारश्मिमात्र० ; Tib. དབང་པོ་དང་བརྩོན་འགྲུས་ཀྱི་རིམ་པ།

3 B तस्मिन्ना०

अचिराभिसंबुद्धोऽहमस्मीति नान्यत्र सत्त्वानां परिपाचनार्थमवतारणार्थमेते धर्मपर्याया भाषिताः। सर्वे च ते कुलपुत्रा धर्मपर्यायास्तथागतेन सत्त्वानां विनयार्थाय भाषिताः। यां च कुलपुत्रास्तथागतः सत्त्वानां विनयार्थवाचं[1] भाषत आत्मोपदर्शनेन वा परोपदर्शनेन[2] वात्मारम्बणेन वा परारम्बणेन वा यत्किञ्चित्तथागतो व्याहरति सर्वे ते धर्मपर्यायाः सत्यास्तथागतेन भाषिता नास्त्यत्र तथागतस्य मृषावादः। तत् कस्य हेतोः। दृष्टं हि तथागतेन त्रैधातुकं यथाभूतं न जायते न म्रियते न च्यवते नोपपद्यते न संसरति न परिनिर्वाति न भूतं नाभूतं न सन्तं नासन्तं[3] न तथा नान्यथा न वितथा नावितथा। न[4] तथा त्रैधातुकं तथागतेन दृष्टं यथा बालपृथग्जनाः पश्यन्ति[5] प्रत्यक्षधर्मा तथागतः खल्वस्मिन् स्थानेऽसंप्रमोषधर्मा। तत्र तथागतो यां कांचिद्वाचं व्याहरति सर्वं तत् सत्यं न मृषा नान्यथा। अपि तु खलु पुनः सत्त्वानां नानाचरितानां नानाभिप्रायाणां संज्ञाविकल्पचरितानां कुशलमूलसंजननार्थं विविधान् धर्मपर्यायान् विविधैरारम्बणैर्व्याहरति। यद्धि कुलपुत्रास्तथागतेन कर्तव्यं तत्तथागतः करोति। तावच्चिराभिसंबुद्धोऽपरिमितायुष्प्रमाणस्तथागतः[6] सदा स्थितः। अपरिनिर्वृतस्तथागतः परिनिर्वाणमादर्शयति वैनेयवशेन[7]। न च तावन्मे कुलपुत्रा अद्यापि पौर्विकी बोधिसत्त्वचर्यापरिनिष्पादितायुष्प्रमाणमप्यपरिपूर्णम्। अपि तु खलु पुनः कुलपुत्रा अद्यापि तद्द्विगुणेन मे कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि भविष्यन्त्यायुष्प्रमाणस्यापरिपूर्णत्वात्। इदानीं खलु पुनरहं कुलपुत्रा अपरिनिर्वायमाण एव परिनिर्वाणमारोचयामि। तत् कस्य हेतोः। सत्त्वानहं कुलपुत्रा अनेन पर्यायेण परिपाचयामि मा हैव मेऽतिचिरं तिष्ठतोऽभीक्ष्णदर्शनेनाकृतकुशलमूलाः सत्त्वाः पुण्यविरहिता दरिद्रभूताः कामलोलुपा अन्धा दृष्टिजालसंछन्नास्तिष्ठति तथागत इति विदित्वा किलीकृतसंज्ञा[8] भवेयुर्न च तथागते दुर्लभसंज्ञामुत्पादयेयुरासन्ना वयं तथागतस्येति वीर्यं नारभेयुस्त्रैधातुकान्निःसरणार्थं न च तथागते दुर्लभसंज्ञामुत्पादयेयुः। ततः कुलपुत्राः तथागत उपायकौशल्येन तेषां सत्त्वानां दुर्लभप्रादुर्भावो भिक्षवस्तथागत इति

---

1 J विनयनार्थं
2 B drops वा परोपदर्शनेन
3 B न सत्तं नासत्तं
4 B नावितथा नान्यथा न
5 B ०ना न पश्यन्ति
6 B ०माणां तथा०
7 J ०वशात्
8 J किणी०

वाचं व्याहरति स्म। तत् कस्य हेतोः। तथा हि तेषां सत्त्वानां बहुभिः कल्प-कोटीनयुतशतसहस्रैरपि तथागतदर्शनं भवति वा न वा। ततः खल्वहं कुलपुत्रास्तदारम्बणं कृत्वैवं वदामि। दुर्लभप्रादुर्भावा हि भिक्षवस्तथागता इति। ते भूयस्या मात्रया दुर्लभप्रादुर्भावांस्तथागतान् विदित्वाश्चर्यसंज्ञामुत्-पादयिष्यन्ति शोकसंज्ञामुत्पादयिष्यन्ति। अपश्यन्तश्च तथागतानर्हतः सम्यक्-संबुद्धान् तृषिता भविष्यन्ति तथागतदर्शनाय। तेषां तानि तथागतारम्बण-मनस्कारकुशलमूलानि दीर्घरात्रमर्थाय हिताय सुखाय च भविष्यन्ति एतमर्थं विदित्वा तथागतोऽपरिनिर्वायन्नेव परिनिर्वाणमारोचयति सत्त्वानां वैनेयवश-मुपादाय। तथागतस्यैष कुलपुत्रा धर्मपर्यायो[1] यदेवं व्याहरति नास्त्यत्र तथागतस्य मृषावादः।

तद् यथापि नाम कुलपुत्राः कश्चिदेव वैद्यपुरुषो भवेत् पण्डितो व्यक्तो मेधावी सुकुशलः सर्वव्याधिप्रशमनाय। तस्य च पुरुषस्य बहवः पुत्रा भवेयु-र्दश वा विंशतिर्वा त्रिंशद्वा चत्वारिंशद् वा पञ्चाशद् वा शतं वा। स च वैद्यः प्रवासगतो भवेत् ते चास्य सर्वे पुत्रा गरपीड़ा वा विषपीड़ा वा भवेयुः। तेन गरेण वा विषेण वा दुःखाभिर्वेदनाभिरभितूर्णा भवेयुः। ते तेन गरेण वा विषेण वा दह्यमानाः पृथिव्यां प्रपतेयुः। अथ स तेषां वैद्यः पिता प्रवासादागच्छेत् ते चास्य पुत्रास्तेन गरेण वा विषेण वा दुःखाभिर्वेदनाभिरार्ताः। केचिद्विपरीत-संज्ञिनो भवेयुः केचिदविपरीतसंज्ञिनो भवेयुः। सर्वे च ते तेनैव दुःखेनार्तास्तं पितरं दृष्ट्वाभिनन्देयुरेवं चैनं वदेयुः। दिष्ट्यासि तात क्षेमस्वस्तिभ्यामागतः। तदस्माकमस्मादात्मोपरोधाद्[2] गराद्वा विषाद् वा परिमोचयस्व। ददस्व नस्तात जीवितमिति। अथ खलु स वैद्यस्तान् पुत्रान् दुःखार्तान् दृष्ट्वा वेदनाभिभूतान् दह्यतः पृथिव्यां परिवेष्टमानान् ततो महाभैषज्यं समुदानयित्वा वर्णसंपन्नं गन्ध-सम्पन्नं रससंपन्नं[3] च शिलायां पिष्ट्वा तेषां पुत्राणां पानाय दद्यादेवं चैनान् वदेत्। पिबथ पुत्रा इदं महाभैषज्यं वर्णसंपन्नं गन्धसंपन्नं रससंपन्नम्। इदं यूयं पुत्रा महाभैषज्यं पीत्वा क्षिप्रमेवास्माद् गराद्वा विषाद् वा परिमोक्ष्यध्वे स्वस्था

1 B देशना॰ ; Tib. ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་དེ །

2 B तदस्मादात्मनोऽपरोधाद् ; Tib. བདག་ཅག་གི་ལུས་འཇིག་པར་བྱེད་པའི་དེ་ལས །

3 J drops रससम्पन्नं

भविष्यथारोगाश्च। तत्र ये तस्य वैद्यस्य पुत्रा अविपरीतसंज्ञिनस्ते भैषज्यस्य वर्णं च दृष्ट्वा गन्धं चाघ्राय रसं चास्वाद्य क्षिप्रमेवाभ्यवहरेयुः। ते चाभ्यवहरन्तस्तस्मादाबाधात् सर्वेण सर्वं विमुक्ता भवेयुः। ये पुनस्तस्य पुत्रा विपरीतसंज्ञिनस्ते तं पितरमभिनन्देयुरेनं चैवं वदेयुः। दिष्ट्यासि तात क्षेमस्वस्तिभ्यामागतो यस्त्वमस्माकं चिकित्सक इति। ते चैवं वाचं भाषेरन् तच्च भैषज्यमुपनामितं न पिबेयुः। तत् कस्य हेतोः। तथाहि तेषां तया विपरीतसंज्ञया तद् भैषज्यमुपनामितं वर्णेनापि न रोचते गन्धेनापि रसेनापि न रोचते। अथ खलु स वैद्यपुरुष एवं चिन्तयेत्। इमे मम पुत्रा अनेन गरेण वा विषेण वा विपरीतसंज्ञिनः। ते खल्विदं महाभैषज्यं न पिबन्ति मां चाभिनन्दन्ति। यन्न्वहमिमान् पुत्रानुपायकौशल्येनेदं भैषज्यं पाययेयमिति। अथ खलु स वैद्यस्तान् पुत्रानुपायकौशल्येन तद्भैषज्यं पाययितुकाम एवं वदेत्। जीर्णोऽहमस्मि[1] कुलपुत्रा वृद्धो महल्लकः कालक्रिया च मे प्रत्युपस्थिता। मा च यूयं पुत्रा शोचिष्ट मा च क्लममापद्यध्वम्। इदं वो मया महाभैषज्यमुपनीतम्। सचेदाकाङ्क्षध्वे तदेव भैषज्यं पिबध्वम्। स एवं तान् पुत्रानुपायकौशल्येनानुशिष्यान्यतरं जनपदप्रदेशं प्रक्रान्तः। तत्र गत्वा कालगतमात्मानं येषां ग्लानानां पुत्राणामारोचयेत्। ते तस्मिन् समयेऽतीव शोचयेयुरतीव परिदेवेयुः। यो ह्यस्माकं पिता नाथो जनकोऽनुकम्पकः सोऽपि नामैकः कालगतस्तेऽद्य वयमनाथाः संवृत्ताः। ते खल्वनाथभूतमात्मानं समनुपश्यन्तोऽशरणमात्मानं समनुपश्यन्तोऽभीक्ष्णं शोकार्ता भवेयुस्तेषां च तयाभीक्ष्णं शोकार्ततया[2] सा विपरीतसंज्ञाविपरीतसंज्ञा भवेत्। यच्च तद्भैषज्यं वर्णगन्धरसोपेतं तद्वर्णगन्धरसोपेतमेव संजानीयुः। ततस्तस्मिन् समये तद्भैषज्यमभ्यवहरेयुस्ते चाभ्यवहरन्तस्तस्मादाबाधात् परिमुक्ता भवेयुः। अथ खलु स वैद्यस्तान् पुत्रानाबाधविमुक्तान् विदित्वा पुनरेवात्मानमुपदर्शयेत्। तत् किं मन्यध्वे कुलपुत्रा मा हैव तस्य वैद्यस्य तदुपायकौशल्यं कुर्वतः कश्चिन्मृषावादेन संचोदयेत्। आहुः। नो हीदं भगवन्नो हीदं सुगत। आह। एवमेव कुलपुत्रा अहमप्यप्रमेयासंख्येयकल्पकोटीनयुतशतसहस्राभिसंबुद्ध इमामनुत्तरां सम्यक्संबोधिमपि तु खलु पुनः कुलपुत्रा अहमन्तरान्तरमेवंरूपाण्युपायकौशल्यानि सत्त्वानामुपदर्शयामि विनयार्थं न च मे कश्चिदत्र स्थाने मृषावादो भवति।

---

1 J जीर्णाहमस्मि   2 J शोकार्तया

अथ खलु भगवानिमामेवार्थगतिं भूयस्या मात्रया संदर्शयमानस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

अचिन्तिया कल्पसहस्रकोट्यो
यासां प्रमाणं न कदाचि विद्यते।
प्राप्ता मया एष तदाग्रबोधि-
र्धर्मं च देशेम्यहु नित्यकालम् ॥१॥

समादपेमी बहुबोधिसत्त्वान्
बौद्धस्मि[1] ज्ञानस्मि स्थपेमि चैव।
सत्त्वान कोटीनयुताननेकान्
परिपाचयामी बहुकल्पकोट्यः ॥२॥

निर्वाणभूमिं चुपदर्शयामि
विनयार्थ सत्त्वान वदाम्युपायम्।
न चापि निर्वाम्यहु तस्मि काले
इहैव चो धर्मु प्रकाशयामि ॥३॥

तत्रापि चात्मानमधिष्ठहामि
सर्वांश्च सत्त्वान[2] तथैव चाहम्।
विपरीतबुद्धी च नरा विमूढाः
तत्रैव तिष्ठन्तु न पश्यिषू माम् ॥४॥

परिनिर्वृतं दृष्ट्व ममात्मभावं
धातूषु पूजां विविधां करोन्ति।
मां चा अपश्यन्ति[3] जनेन्ति तृष्णां
ततोर्जुकं चित्त प्रभोति तेषाम् ॥५॥

ऋजू यदा ते मृदुमार्दवाश्च
उत्सृष्टकामाश्च भवन्ति सत्त्वाः।
ततो अहं श्रावकसंघ कृत्वा
आत्मान दर्शेम्यहु गृध्रकूटे ॥६॥

---

1 B बौधस्मि   2 J सत्त्वानपि
3 B मां च अपश्यन्ति

एवं च हं तेष वदामि पश्चात्
इहैव नाहं तद आसि निर्वृतः ।
उपायकौशल्य ममेति भिक्षवः
पुनः पुनो भोम्यहु जीवलोके ॥७॥
अन्येहि सत्त्वेहि पुरस्कृतोऽहं
तेषां प्रकाशेमि ममाग्रबोधिम् ।
यूयं च शब्दं न शृणोथ मह्यं
अन्यत्र सो निर्वृतु लोकनाथः ॥८॥
पश्याम्यहं सत्त्व विहन्यमानां
न चाहु दर्शेमि तदात्मभावम् ।
स्पृहेन्तु तावन्मम दर्शनस्य
तृषितान सद्धर्मु प्रकाशयिष्ये ॥९॥
सदाधिष्ठानं मम एतदीदृशं
अचिन्तिया कल्पसहस्रकोट्यः ।
न च च्यवामी इतु गृध्रकूटात्
अन्यासु शय्यासनकोटिभिश्च ॥१०॥
यदापि सत्त्वा इम लोकधातुं
पश्यन्ति कल्पेन्ति च दह्यमानम् ।
तदापि चेदं मम बुद्धक्षेत्रं
परिपूर्ण भोती मरुमानुषाणाम् ॥११॥
क्रीड़ा रती तेष विचित्र भोति
उद्यानप्रासादविमानकोट्यः ।
प्रतिमण्डितं रत्नमयैश्च पर्वतै-
र्द्रुमैस्तथा पुष्पफलैरुपेतैः ॥१२॥
उपरिं च देवाऽभिहनन्ति तूर्यान्
मन्दारवर्षं च विसर्जयन्ति ।
ममं च[1] अभ्योकिरि श्रावकांश्च
ये चान्य बोधाविह प्रस्थिता विदू ॥१३॥

---

1 B ममैव

एवं च मे क्षेत्रमिदं सदा स्थितं
अन्ये च कल्पेन्तिसु[1] दह्यमानम् ।
सुभैरवं पश्यिषु लोकधातुं
उपद्रुतं शोकशताभिकीर्णम् ॥१४॥
न चापि मे नाम शृणोन्ति जातु
तथागतानां बहुकल्पकोटिभिः ।
धर्मस्य वा मह्य गणस्य चापि
पापस्य कर्मस्य फलेवरूपम् ॥१५॥
यदा तु सत्त्वा मृदु मार्दवाश्च
उत्पन्न भोन्तीह मनुष्यलोके ।
उत्पन्नमात्राश्च शुभेन कर्मणा
पश्यन्ति मां धर्मु प्रकाशयन्तम् ॥१६॥
न चाहु भाषामि कदाचि तेषां
इमां क्रियामीदृशिकीमनुत्तराम् ।
तेनो अहं दृष्ट चिरस्य भोमि
ततोऽस्य[2] भाषामि सुदुर्लभा जिनाः ॥१७॥
एतादृशं ज्ञानबलं मयेदं
प्रभास्वरं यस्य न कश्चिदन्तः ।
आयुश्च मे दीर्घमनन्तकल्पं
समुपार्जितं पूर्व चरित्व चर्याम् ॥१८॥
मा संशयं अत्र कुरुध्व पण्डिता
विचिकित्सितं चो[3] जहथा अशेषम् ।
भूतां प्रभाषाम्यहमेत वाचं
मृषा ममा[4] नैव कदाचि वाग् भवेत् ॥१९॥
यथा हि सो वैद्य उपायशिक्षितो
विपरीतसंज्ञीन सुतान हेतोः ।

---

1 B ०म
2 B ०तोपि
3 B च
4 B मम

जीवन्तमात्मान मृतेति ब्रूयात्
तं वैद्युग विज्ञो[1] न मृषेण चोदयेत् ॥२०॥
यमेव हं लोकपिता स्वयम्भूः
चिकित्सकः सर्वप्रजान नाथः।
विपरीतमूढांश्च विदित्व बालान्
अनिर्वृतो निर्वृत दर्शयामि ॥२१॥
किं कारणं मह्यमभीक्ष्णदर्शनाद्
विश्रद्ध भोन्ती अबुधा अजानकाः।
विश्वस्त कामेषु प्रमत्त भोन्ती
प्रमादहेतोः प्रपतन्ति दुर्गतिम् ॥२२॥
चरिं चरिं जानिय नित्यकालं
वदामि सत्त्वान तथा तथाहम्।
कथं नु बोधावुपनामयेयं
कथ बुद्धधर्माण भवेयु लाभिनः ॥२३॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये तथागतायुष्प्रमाण-
परिवर्तो नाम पञ्चदशमः ॥१५॥

---

1 J विज्ञ॰

पुण्यपर्यायपरिवर्तः

अस्मिन् खलु पुनस्तथागतायुष्प्रमाणनिर्देशे निर्दिश्यमानेऽप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामर्थः कृतोऽभूत्। अथ खलु भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमामन्त्रयते स्म। अस्मिन् खलु पुनरजित तथागतायुष्प्रमाणनिर्देश-धर्मपर्याये निर्दिश्यमानेऽष्टषष्टिगङ्गानदीवालुकासमानां बोधिसत्त्वकोटीनयुत-शतसहस्राणामनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिरुत्पन्ना। एभ्यः सहस्रगुणेन येषां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां धारणीप्रतिलम्भोऽभूत्। अन्येषां च साहस्रिक-लोकधातुपरमाणुरजःसमानां* बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानामिमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा असङ्गप्रतिभानता-प्रतिलम्भोऽभूत्। अन्येषां च द्विसाहस्रिकलोकधातुपरमाणु-रजःसमानां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां कोटीनयुतशतसहस्रपरिवर्ताया धारण्याः प्रतिलम्भोऽभूत्**। अन्ये च त्रिसाहस्रिकलोकधातुपरमाणुरजःसमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वावैवर्त्यधर्मचक्रं प्रवर्तयामासुः। अन्ये च मध्यमकलोकधातुपरमाणुरजःसमा† बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्म-पर्यायं श्रुत्वा विमलनिर्भासचक्रं प्रवर्तयामासुः। अन्ये च क्षुद्रकलोकधातु-परमाणुरजःसमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वाष्टजाति[प्रति]बद्धा अभूवन्ननुत्तरायां†† सम्यक्संबोधौ। अन्ये च चतुश्चातुर्द्वीपिका लोकधातु[1]पर-माणुरजःसमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा चतुर्जातिप्रतिबद्धा अभूवन्ननुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। अन्ये च त्रिचातुर्द्वीपिका लोकधातु[2]परमाणुर-जःसमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा त्रिजातिप्रतिबद्धा अभूवन्ननु-त्तरायां सम्यक्संबोधौ। अन्ये††† च द्विचातुर्द्वीपिका‡ लोक[3]धातुपरमाणुरजः-

---

* M. *lokadhā*tuparamāṇura

** M. *sa*hasra ananta (*va*)rttāyāṃ dhāraṇyāṃ prati

† M. maddhyimika lokadhātu para [*mā ṇu*] raja sam˙

†† M. aṣṭa[jāti]prati[*ba*]ddhā abhūṣīt anutta

††† M. [a*nuttarāy*]yāṃ samyak saṃbodhāy[ā]ṃ [ā]ny[*e*]

‡ M. ca dvica [*turdvī*] pika lokadhātu param.

---

1 B अन्ये चतुर्द्वीपकलोक०   2 B ०त्रिचतुर्द्वीपकलोक०

3 B द्विचतुर्द्वीपकलोक०

समा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा द्विजातिप्रतिबद्धा अभूवन्नुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। अन्ये चैकचातुर्द्वीपिकालोक[1]धातुपरमाणुरजःसमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा‡‡ इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वैकजातिप्रतिबद्धा अभूवन्ननुत्तरायां सम्यक् संबोधौ। अष्टत्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुपरमाणुरजःसमैश्च बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैरिमं धर्मपर्यायं श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ‡‡‡ चित्तानुत्पादितानि।

अथ समनन्तरनिर्दिष्टे भगवतैषां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां धर्माभिसमये प्रतिष्ठाने अथ तावदेवोपरिवैहायसादन्तरीक्षान्मान्दारवमहामान्दारवाणां* पुष्पाणां पुष्पवर्षमभिप्रवृष्टं तेषु च लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु यानि तानि बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राण्यागत्य रत्नवृक्षमूलेषु सिंहासनोपविष्टानि तानि सर्वाणि चावकिरन्ति स्माभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म। भगवन्तं** च शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं तं च भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं परिनिर्वृतं सिंहासनोपविष्टमवकिरन्ति स्माभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म। तं च सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणं ताश्चतस्रः पर्षदोऽवकिरन्ति*** स्माभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म। दिव्यानि च चन्दनागरुचूर्णान्यन्तरीक्षात् प्रवर्षन्ति स्मोपरिष्टाच्चान्तरीक्षे वैहायसं महादुन्दुभयोऽघट्टिताः प्रणेदुर्मनोज्ञमधुरगम्भीरनिर्घोषाः। दिव्यानि§ च दूष्ययुग्मशतसहस्राण्युपरिष्टादन्तरीक्षात् प्रपतन्ति स्म। हारार्धहारमुक्ताहारमणिरत्नमहारत्नानि चोपरिष्टाद्वैहायसमन्तरीक्षे समन्तात् सर्वासु दिक्षु प्रलम्बन्ति§§ स्म। समन्ताच्चानर्घप्राप्तस्य धूपस्य घटिकासहस्राणि रत्नमयानि स्वयमेव प्रविचरन्ति स्म। एकैकस्य च तथागतस्य रत्नमयीं छत्रावलीं§§§ यावद् ब्रह्मलोकादुपरिवैहायसमन्तरीक्षे

‡‡ M. [*para*]māṇu rajasamā bodhisatvā mahā
‡‡‡ M. [*paryā*]yaṃ śrutvā anuttarāyāṃ samyak saṃbodh[*āyāṃ*]
* M. [*anta*]rīkṣāto mandārava mahāmandārava
** M. tāni sarvbāṇi-m-abhyavakiranti Bhagav.
*** M. [*bo*]dhisatva gaṇāṃ tāś ca catasra pariṣādīkaṃ
§ M. manojña madhuraṃ gambhīraṃ nirghoṣaṃ di
§§ M [*antarī*]kṣāto samantena tavebhi (?) diśābhiḥ prala
§§§ M. [*ra*]tnamayānāṃ cchatra pāṭīpāṭīya.

1 B चेकचतुर्द्वीपकलोक°

बोधिसत्त्वा महासत्त्वा धारयामासुः। अनेन पर्यायेण सर्वेषां तेषामप्रमेयाणामसंख्येयानां बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणां ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वा रत्नमयीं छत्रावलीं यावद् ब्रह्मलोकादुपरिवैहायसमन्तरीक्षे धारयामासुः। पृथक् पृथग्गाथाभिनिर्हारैर्भूतैर्बुद्धस्तवैस्तांस्तथागतानभिष्टुवन्ति* स्म।

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

आश्चर्य धर्मः सुगतेन श्रावितो न जातु अस्माभिः श्रुतैष पूर्वम्।
महात्मता यादृशि नायकानां आयुष्प्रमाणं च यथा अनन्तम् ॥१॥
एवं च धर्मं श्रुणियान अद्य विभज्यमानं सुगतेन संमुखम्।
प्रीतिस्फुटाः प्राणसहस्रकोट्यो य औरसा लोकविनायकस्य ॥२॥
अविवर्तिया केचि स्थिताग्रबोधौ केचि स्थिता धारणिये वरायाम्[1]।
असङ्गप्रतिभाणि स्थिताश्च केचित् कोटीसहस्राय च धारणीये ॥३॥
परमाणु क्षेत्रस्य तथैव चान्ये ये प्रस्थिता उत्तमबुद्धज्ञाने।
केचिच्च जातीभि तथैव चाष्टभि जिना भविष्यन्ति अनन्तदर्शिनः ॥४॥
केचित्तु चत्वारि अतिक्रमित्वा केचित्त्रिभिश्चैव द्विभिश्च अन्ये।
लप्स्यन्ति बोधिं परमार्थदर्शिनः श्रुणित्व धर्मं इमु नायकस्य ॥५॥
केचापि एकाय स्थिहित्व जात्या सर्वज्ञ भोष्यन्ति भवान्तरेण।
श्रुणित्व आयु इमु नायकस्य एतादृशं लब्धु फलं अनास्रवम् ॥६॥
अष्टान क्षेत्राण यथा रजो भवेत् एवाप्रमाणा गणनाय तत्तकाः।
याः सत्त्वकोट्यो हि श्रुणित्व धर्मं उत्पादयिंसू[2] वरबोधिचित्तम् ॥७॥

---

* M. pṛthak pṛthak tāṃs tathāgatāṃ abhis
1 M. ... ... pūrvbaṃ ।
mahâtmatā yādṛśi ... ya [*kānāṃ*] ... ॥
2 M. ... ... [*au*] rasā lokavināyakasya ॥
3 M. avivarttī... ... ...
4 M. ... [*a*] nye ye saṃsthitā uttamo buddha [*jñā*] ne ।
ke cā [*pi*] ... ॥
5 M. ... na dharma ima nā[*ya*]kasya ॥
7 M. ... ... [*gaṇa*] nāya yāttakaṃ ।

---

1 B धरायाम्; Tib. མཆོག་ལ།

2 B उत्पादयित्वा

एतादृशं कर्म कृतं महर्षिणा प्रकाशयन्तेनिम बुद्धबोधिम्[1]।
अनन्तकं यस्य प्रमाणु नास्ति आकाशधातू च यथाऽप्रमेयः ॥८॥
मान्दारवाणां च प्रवर्षि वर्षं बहुदेवपुत्राण सहस्रकोट्यः।
शक्राश्च ब्रह्मा यथ गङ्गवालिका ये आगता क्षेत्रसहस्रकोटिभिः ॥९॥
सुगन्धचूर्णानि च चन्दनस्य अगरुस्य चूर्णानि च मुञ्चमानाः।
चरन्ति आकाशि यथैव पक्षी अभ्योकिरन्ता विधिवज्जिनेन्द्रान् ॥१०॥
उपरिं च वैहायसु दुन्दुभीयो निनादयन्तो मधुरा अघट्टिताः।
दिव्यान दूष्याण सहस्रकोट्यः क्षिपन्ति भ्रामेन्ति च नायकानाम् ॥११॥
अनर्घमूल्यस्य च धूपनस्य रत्नामयी घटिकसहस्रकोट्यः।
स्वयं समन्तेन विचेरु तत्र पूजार्थ लोकाधिपतिस्य तायिनः ॥१२॥
उच्चान् महन्तान् रतनामयांश्च छत्राण कोटीनयुताननन्तान्।
धारन्तिमे पण्डित बोधिसत्त्वाः अवतंसकान् यावत ब्रह्मलोकात् ॥१३॥
सवैजयन्तांश्च सुदर्शनीयान् ध्वजांश्च ओरोपयि नायकानाम्।
गाथासहस्रैश्च अभिष्टुवन्ति प्रहृष्टचित्ताः सुगतस्य पुत्राः ॥१४॥
एतादृशाश्चर्यविशिष्ट अद्भुता विचित्र दृश्यन्तिमि अद्य नायकाः।
आयुष्प्रमाणस्य निदर्शनेन प्रामोद्यलब्धा इमि सर्वसत्त्वाः ॥१५॥
विपुलोऽद्य अर्थो दशसू दिशासु घोषश्च अभ्युद्गतु नायकानाम्।
संतर्पिताः प्राणसहस्रकोट्यः कुशलेन बोधाय समन्विताश्च ॥१६॥

अथ खलु भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमामन्त्रयते स्म। यैरजितास्मिंस्तथागतायुष्प्रमाणनिर्देशधर्मपर्याये निर्दिश्यमाने सत्त्वैरेकचित्तोत्पादिकाप्यधिमुक्तिरुत्पादिताभिश्रद्दधानता वा कृता कियत्ते कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा पुण्यं प्रसवन्तीति। तच्छृणु साधु च सुष्ठु च मनसिकुरु। भाषिष्येऽहं यावत् पुण्यं प्रसवन्तीति। तद् यथापि नामाजित कश्चिदेव कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिकाङ्क्षमाणः पञ्चसु पारमितास्वष्टौ कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि चरेत्। तद् यथा दानपारमितायां शीलपारमितायां क्षान्तिपारमितायां वीर्यपारमितायां ध्यानपारमितायां विरहितः प्रज्ञापारमितया। येन चाजित कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्रा वेमं तथागतायुष्प्रमाणनिर्देशं धर्मपर्यायं श्रुत्वैकचित्तोत्पादिकाप्यधिमुक्तिरुत्-

---

1 B बुद्धभूमिम्; Tib. བྱང་ཆུབ།

पादिकाभिश्रद्दधानता वा कृता। अस्य पुण्याभिसंस्कारस्य कुशलाभिसंस्कारस्यासौ पौर्वकः पुण्याभिसंस्कारः कुशलाभिसंस्कारः पञ्चपारमिताप्रतिसंयुक्तोऽष्टकल्पकोटीनयुतशतसहस्रपरिनिष्पन्नः शततमीमपि कलां नोपयाति सहस्रतमीमपि शतसहस्रतमीमपि कोटीशतसहस्रतमीमपि कोटीनयुतसहस्रतमीमपि कोटीनयुतशतसहस्रतमीमपि कलां नोपयाति संख्यामपि कलामपि गणनामप्युपमामप्युपनिषामपि न क्षमते। एवंरूपेणाजित पुण्याभिसंस्कारेण समन्वागतः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा विवर्ततेऽनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेरिति नैतत्स्थानं विद्यते।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

यश्च पारमिताः पञ्च समादायेह वर्तते।
इदं ज्ञानं गवेषन्तो बुद्धज्ञानमनुत्तरम्॥१७॥
कल्पकोटीसहस्राणि अष्टौ पूर्णानि युज्यते।
दानं ददन्तो बुद्धेभ्यः श्रावकेभ्यः पुनः पुनः॥१८॥
प्रत्येकबुद्धांस्तर्पेन्तो बोधिसत्त्वान कोटियः।
खाद्यभोज्यान्नपानेहि वस्त्रशय्यासनेहि च॥१९॥
प्रतिश्रयान् विहारांश्च चन्दनस्येह कारयेत्[1]।
आरामान् रमणीयांश्च चंक्रमस्थानशोभितान्॥२०॥
एतादृशं ददित्वान दानं चित्रं बहुविधम्।
कल्पकोटीसहस्राणि दत्त्वा बोधाय नामयेत्॥२१॥
पुनश्च शीलं रक्षेत शुद्धं संबुद्धवर्णितम्।
अखण्डं संस्तुतं विज्ञैर्बुद्धज्ञानस्य कारणात्॥२२॥
पुनश्च क्षान्तिं भावेत दान्तभूमौ प्रतिष्ठितः।
धृतिमान् स्मृतिमांश्चैव परिभाषाः क्षमे बहुः॥२३॥
ये चोपलम्भिकाः सत्त्वा अधिमाने प्रतिष्ठिताः।
कुत्सनं च सहेत्तेषां बुद्धज्ञानस्य कारणात्॥२४॥
नित्योद्युक्तश्च वीर्यस्मिन् अभियुक्तो दृढस्मृतिः।
अनन्यमनसंकल्पो भवेया कल्पकोटियः॥२५॥

---

1 B वन्दनस्येह कारणात्; Tib. ཙན་དན།

अरण्यवासि तिष्ठन्तो चंक्रमं[1] अभिरुह्य च ।
स्त्यानमिद्धं च वर्जित्वा कल्पकोट्यो हि यश्चरेत् ॥२६॥
यश्च ध्यायी महाध्यायी ध्यानारामः समाहितः ।
कल्पकोट्यः स्थितो ध्यायेत् सहस्राण्यष्टऽनूनकाः ॥२७॥
तेन ध्यानेन सो वीरः प्रार्थयेद् बोधिमुत्तमाम् ।
अहं स्यामिति सर्वज्ञो ध्यानपारमितां गतः ॥२८॥
यच्च पुण्यं भवेत्तेषां निषेवित्वा इमां क्रियाम् ।
कल्पकोटीसहस्राणि ये पूर्वं परिकीर्तिताः ॥२९॥
आयुं च मम यो श्रुत्वा स्त्री वापि पुरुषोऽपि वा ।
एकक्षणं पि श्रद्धाति इदं पुण्यमनन्तकम् ॥३०॥
विचिकित्सां च वर्जित्वा इञ्जिता मन्यितानि च ।
अधिमुच्येन्मुहूर्तं पि फलं तस्येदमीदृशम् ॥३१॥
बोधिसत्त्वाश्च ये भोन्ति चरिताः कल्पकोटियः ।
न ते त्रसन्ति श्रुत्वेदं मम आयुरचिन्तियम् ॥३२॥
मूर्धेन च नमस्यन्ति अहमप्येदृशो भवेत् ।
अनागतस्मिन्नध्वानि तारेयं प्राणिकोटियः ॥३३॥
यथा शाक्यमुनिर्नाथः शाक्यसिंहो महामुनिः ।
बोधिमण्डे निषीदित्वा सिंहनादमिदं नदेत् ॥३४॥
अहमप्यनागतेऽध्वानि सत्कृतः सर्वदेहिनाम् ।
बोधिमण्डे निषीदित्वा आयुं देशेष्यमीदृशम् ॥३५॥
अध्याशयेन संपन्नाः श्रुताधाराश्च ये नराः ।
संधाभाष्यं विजानन्ति काङ्क्षा तेषां न विद्यते ॥३६॥

पुनरपरमजित* य इमं तथागतायुष्प्रमाणनिर्देशं धर्मपर्यायं श्रुत्वावतरेदधि-

---

32 M. [*bo*]dhisatvāś ca ye bodhi caritvā ka. ... ।
33 M. ... [*tāre*]ya prāṇa koṭaya ॥
35 M. ... ... sa [*rvba*] prāṇinām ।
bodhim. ... ... ॥
36 M. ... ... [*kān*] kṣa vidyate ॥
* M. punar apara [*ṃ*] a.

---

1 B चंक्रमे

मुच्येतावगाहेतावबुध्येत सोऽस्मादप्रमेयतरं* पुण्याभिसंस्कारं प्रसवेद् बुद्धज्ञानसंवर्तनीयम्†। कः पुनर्वादो य इममेवंरूपं धर्मपर्यायं शृणुयाच्छ्रावयेद् वाचयेद् धारयेद्वा लिखेद्वा लिखापयेद्वा पुस्तकगतं वा सत्कुर्याद् गुरुकुर्यान्मानयेत् पूजयेत् सत्कारयेद्वा पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वज‡पताकाभिस्तैलप्रदीपैर्वा घृतप्रदीपैर्वा गन्धतैलप्रदीपैर्वा[1] बहुतरं पुण्याभिसंस्कारं प्रसवेद् बुद्धज्ञानसंवर्तनीयम्§।

¶यदा चाजित स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेमं तथागतायुष्प्रमाणनिर्देशं धर्मपर्यायं श्रुत्वाध्याशयेनाधिमुच्यते तदा तस्येदमध्याशयलक्षणं वेदितव्यं यदुत$ गृध्रकूटपर्वतगतं मां धर्मं निर्देशयन्तं द्रक्ष्यति बोधिसत्त्वगणपरिवृतं बोधिसत्त्वगणपुरस्कृतं श्रावकसंघमध्यगतम्। इदं च मे बुद्धक्षेत्रं सहां लोकधातुं वैडूर्यमयीं समप्रस्तरां द्रक्ष्यति** सुवर्णसूत्राष्टापदविनद्धां रत्नवृक्षैर्विचित्रिताम्। कूटागारपरिभोगेषु चात्र बोधिसत्त्वान् निवसतो द्रक्ष्यति। इदमजिताध्याशयेनाधिमुक्तस्य कुलपुत्रस्य वा कुलदुहितुर्वाध्याशयलक्षणं वेदितव्यम्††।

अपि तु खलु पुनरजित तानप्यहमध्याशयाधिमुक्तान् कुलपुत्रान् वदामि ये तथागतस्य परिनिर्वृतस्येमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा न प्रतिक्षेप्स्यन्त्युत्तरि चाभ्यनुमोदयिष्यन्ति। कः पुनर्वादो ये धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति। ततस्तथागतं सोंऽसेन परिहरति य इमं धर्मपर्यायं पुस्तकगतं कृत्वांसेन परिहरति। न मे तेनाजित कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्रा वा स्तूपाः कर्तव्या न विहाराः कर्तव्या

---

* M. [*at*]o aprameyataraṃ so puṃ

† M. r. [*buddha*] [*da*]rśana [*saṃ*]va

‡ M. gandhebhi māly[*ebhi*] ... cchatrebhi dhvaj,

§ M. s[*aṃ*]varttanī[*yaṃ*]nasaṃvartanen [*a*]

¶ M. yadā ca Ajita s[*o*]

$ M. [*veda*]yitavyaṃ yad idaṃ Gṛddhrakū[*ṭa*]

** M. drakṣyati suvarṇ[*ṇ*]asūtra-aṣṭapadī

†† M. ......saṃjā[*ne*] yāsi

---

1 J drops गन्धतैलप्रदीपैर्वा

न भिक्षुसंघाय ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारास्तेनानुप्रदेया भवन्ति। तत् कस्य हेतोः। कृता मे तेनाजित कुलपुत्रेण* वा कुलदुहित्रा वा शरीरेषु शरीरपूजा सप्तरत्नमयाश्च †स्तूपाः कारिता यावद् ब्रह्मलोकमुच्चैस्त्वेनानुपूर्वपरिणाहेन[1] सच्छत्रपरिग्रहाः सवैजयन्तीका घण्टासमुद्गानुरताः[2] तेषां च शरीरस्तूपानां विविधाः सत्काराः कृता नानाविधैर्दिव्यैर्मानुष्यकैः पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवर‡च्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीभिर्विविधमधुरमनोज्ञपटुपटहदुन्दुभिमहा§दुन्दुभिभिर्वाद्यताड़निनादनिर्घोषशब्दैर्नानाविधैश्च गीतनृत्यलास्यप्रकारैर्बहुभिरपरिमितैर्बह्वप्रमेयाणि कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि सत्कारः कृतो भवति। इमं धर्मपर्यायं मम परिनिर्वृतस्य धारयित्वा वाचयित्वा लिखित्वा प्रकाशयित्वा विहारा अपि तेनाजित कृता भवन्ति विपुला विस्तीर्णाः प्रगृहीताश्च लोहितचन्दनमया¶ द्वात्रिंशत्प्रासादा अष्टतला भिक्षुसहस्रावासा आरामपुष्पोपशोभिताश्चंक्रमवनोपेताः शयनासनोपस्तब्धाः खाद्यभोज्यान्नपानग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारपरिपूर्णाः §सर्वसुखोपधानप्रतिमण्डिताः। ते च बह्वप्रमेया यदुत शतं वा **सहस्रं वा शतसहस्रं वा कोटी वा कोटीशतं वा कोटीसहस्रं वा कोटीशतसहस्रं वा कोटीनयुतशतसहस्रं वा। ते च मम संमुखं श्रावकसंघस्य निर्यातितास्ते च मया परिभुक्ता वेदितव्याः। य इमं धर्मपर्यायं तथागतस्य परिनिर्वृतस्य†† धारयेद् वा वाचयेद्वा देशयेद्वा लिखेद्वा लेखयेद्वा तदने-

---

* M. 'ta cakula[*pu*]trebh[*i*]

† M. [*c*]chatrapratākā sa vejay. also [*dhva*]japraka vejayantebh

‡ M. [*te*] ṣāṃ ca śarīrasthūpānāṃ vividhasatkāraṃ [*k*] r.

§ M. [*du*]ndubhimahādundubhiś ca gītebhiś nṛtyebhiś ca vādyebhi lesye [*bhi*]

¶ M. yaṃ mama paranirvṛtasya dh. also [*parini*] rvṛtasya dhārayitvā vā vācayitvā

§ M. [*lohi*] ta candanā mayā dvātrīṃśa pr.

** M. bhaiṣajya paripūrṇāṃ sarvasukho

†† M. śataṃ vā śata

---

1 J ॰ना 2 J घण्टापट्टनुरणिताः

नाहमजित पर्यायेणैवं वदामि । न मे तेन परिनिर्वृतस्य धातुस्तूपाः कारयितव्या न संघपूजा । कः पुनर्वादोऽजित य इमं धर्मपर्यायं धारयन् दानेन वा संपादयेच्छीलेन वा क्षान्त्या वा वीर्येण वा ध्यानेन वा प्रज्ञया वा संपादयेद्बहुतरं पुण्याभिसंस्कारं स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा प्रसवेद् बुद्धज्ञानसंवर्त्तनीयमप्रमेयमसंख्येयमपर्यन्तम् । तद् यथापि नामाजिताकाशधातुरपर्यन्तः पूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तराधरोर्धासु दिक्षु विदिक्ष्वेवमप्रमेयासंख्येयान् स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा पुण्याभिसंस्कारान् प्रसवेद् बुद्धज्ञानसंवर्तनीयान् य इमं धर्मपर्यायं धारयेद्वा वाचयेद्वा देशयेद्वा लिखेद्वा लिखापयेद्वा । तथागतचैत्यसत्कारार्थं चाभियुक्तो भवेत्तथागतश्रावकाणां च वर्णं भाषेत बोधिसत्त्वानां च महासत्त्वानां गुणकोटीनयुतशतसहस्राणि परिकीर्तयेत् परेषां च संप्रकाशयेत् क्षान्त्या च संपादयेच्छीलवांश्च भवेत् कल्याणधर्मः सुखसंवासः क्षान्तश्च भवेद्दान्तश्च भवेदनभ्यसूयकश्चापगतक्रोधमनस्कारोऽव्यापन्नमनस्कारः* स्मृतिमांश्च स्थामवांश्च भवेद् वीर्यवांश्च नित्याभियुक्तश्च भवेद् बुद्धधर्मपर्येष्ट्या ध्यायी च भवेत् प्रतिसंलयनगुरुकः[1] प्रतिसंलयनबहुलश्च प्रश्नप्रभेदकुशलश्च भवेत् प्रश्नकोटीनयुतशतसहस्राणां विसर्जयिता । यस्य कस्यचिदजित [2]बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्येमं धर्मपर्यायं तथागतस्य परिनिर्वृतस्य धारयत इम एवंरूपा गुणा भवेयुर्ये मया परिकीर्तिताः सोऽजित कुलपुत्रो† वा कुलदुहिता वैवं वेदितव्यो[3] बोधिमण्डसंप्रस्थितोऽयं कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा बोधिमभिसंबोद्धुं बोधिवृक्षमूलं गच्छति । यत्र चाजित स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा तिष्ठेद्वा निषीदेद्वा चंक्रमेद् वा‡ तत्राजित तथागतमुद्दिश्य चैत्यं कर्तव्यं तथागतस्तूपोऽयमिति च स वक्तव्यः सदेवकेन लोकेनेति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

पुण्यस्कन्धो अपर्यन्तो वर्णितो मे पुनः पुनः[2] ।
य इदं धारयेत् सूत्रं निर्वृते नरनायके ॥३७॥

---

* M. [*a*]vyāpanna m.
† M. [*ku*]la putra evaṃ
‡ M. [*śay*]yā[*ṃ*] vā kalpe [*yāṃ*] tatra caityaṃ Tath[*āgataṃ*]
37 M. ... ... [*m*]e p[*u*]naḥ punaḥ ।
ya im[*aṃ s*]ūtr[*aṃ*] ... ॥

---

1 J drops प्रतिसंलयगुरुकः   2 J दत्ततेषां

पूजाश्च मे कृतास्तेन धातुस्तूपाश्च कारिताः ।
रत्नामया विचित्राश्च दर्शनीयाः सुशोभनाः ॥३८॥
ब्रह्मलोकसमा उच्चा छत्रावड़िभिरन्विताः ।
परिणाहवन्तः श्रीमन्तो वैजयन्तीसमन्विताः ॥३९॥
पटुघण्टा रणन्तश्च पट्टदामोपशोभिताः ।
वातेरितास्तथा घण्टा शोभन्ति जिनधातुषु ॥४०॥
पूजा च विपुला तेषां पुष्पगन्धविलेपनैः ।
कृता वाद्यैश्च वस्त्रैश्च दुन्दुभीभिः पुनः पुनः ॥४१॥
मधुरा वाद्यभाण्डा च वादिता तेषु धातुषु ।
गन्धतैलप्रदीपाश्च दत्तास्ते पि[1] समन्ततः ॥४२॥
य इदं धारयेत् सूत्रं क्षयकालि च देशयेत् ।
ईदृशी मे कृता तेन विविधा पूजनन्तिका ॥४३॥
अग्रा विहारकोट्योपि बहुश्चन्दनकारिताः[1] ।
द्वात्रिंशती च प्रासादा उच्चैस्त्वेनाष्ट्वत्तलाः ॥४४॥
शय्यासनैरुपस्तब्धाः खाद्यभोज्यैः समन्विताः ।
प्रवेणी प्रणीत प्रज्ञप्ता आवासाश्च सहस्रशः ॥ ४५ ॥
आरामाश्चंक्रमा दत्ताः पुष्पारामोपशोभिताः ।
बहु उच्छदकाश्चैव बहुरूपविचित्रिताः ॥४६॥
संघस्य विविधा पूजा कृता मे तेन संमुखम् ।
य इदं धारयेत् सूत्रं निर्वृतस्मिन् विनायके ॥४७॥
अधिमुक्तिसारो यो स्यादतो बहुतरं हि सः ।
[4]पुण्यं लभेत यो एतत् सूत्रं वाचेल्लिखेत वा ॥४८॥

---

39 M. ... ...[*pa*] riṇāhavanto nupūrvbaṃ vaijya-[*antī* ॥
41 M. ... ...punaḥ ॥
42 M. ma [*dhurā*] ... ॥
48 M. ... [*la*] bh[*e*] ta. ... ॥

---

1 B बहवश्चन्दनाकारिताः

लिखापयेन्नरः कश्चित् सुनिरुक्तं च पुस्तके ।
पुस्तकं पूजयेत्तच्च गन्धमाल्यविलेपनैः ॥४९॥
दीपं च दद्याद् यो नित्यं गन्धतैलस्य पूरितम् ।
जात्युत्पलातिमुक्तैश्च प्रकरैश्चम्पकस्य च ॥५०॥
कुर्यादेतादृशीं पूजां पुस्तकेषु च यो नरः ।
बहु प्रसवते पुण्यं प्रमाणं यस्य नो भवेत् ॥५१॥
यथैवाकाशधातौ हि प्रमाणं नोपलभ्यते ।
दिशासु दशसू नित्यं पुण्यस्कन्धोऽयमीदृशः ॥५२॥
कः पुनर्वादो यश्च स्यात् क्षान्तो दान्तः समाहितः ।
शीलवांश्चैव ध्यायी च प्रतिसंलानगोचरः ॥५३॥
अक्रोधनो अपिशुनश्चैत्यस्मिन् गौरवे स्थितः ।
भिक्षूणां प्रणतो नित्यं नाधिमानी न चालसः ॥५४॥
प्रज्ञावांश्चैव धीरश्च प्रश्नं पृष्टो न कुप्यति ।
अनुलोमं च देशेति कृपाबुद्धी च प्राणिषु ॥५५॥
य ईदृशो भवेत् कश्चिद् यः सूत्रं धारयेदिदम् ।
न तस्य पुण्यस्कन्धस्य प्रमाणमुपलभ्यते ॥५६॥
यदि कश्चिन्नरः पश्येदीदृशं धर्मभाणकम् ।
धारयन्तमिदं सूत्रं कुर्याद्वैतस्य सत्क्रियाम् ॥५७॥
दिव्यैश्च पुष्पैस्तथ ओकिरेत
दिव्यैश्च वस्त्रैरभिच्छादयेत ।
मूर्धेन वन्दित्व च तस्य पादौ
तथागतोऽयं जनयेत संज्ञाम् ॥५८॥

---

53 M. ... ...yo asyāṃ kṣānto dān [*taḥ*] ... ।
55 M. ... ... [*pṛ*]ṣṭ[*o*] na kupyat[*i*] ।
[*a*] nulomaś ca deśe [*ti*] ... ॥
57 M. [*dhā*] rayanta imaṃ ... ... ॥

दृष्ट्वा च तं चिन्तयि तस्मि काले
गमिष्यते एष द्रुमस्य मूलम् ।
बुध्यिष्यते बोधिमनुत्तरां शिवां
हिताय लोकस्य सदेवकस्य ॥५९॥
यस्मिंश्च सो चंक्रमि तादृशो विदुः
तिष्ठेत वा यत्र निषीदयेद्वा ।
शय्यां च कल्पेय कहिंचि धीरो
भाषन्तु गाथां पि तु एकसूत्रात् ॥६०॥
यस्मिंश्च स्तूपं पुरुषोत्तमस्य
कारापयेच्चित्र सुदर्शनीयम् ।
उद्दिश्य बुद्धं भगवन्त नायकं
पूजां च चित्रां तहि कारयेत्तथा ॥६१॥
मया स भुक्तः पृथिवीप्रदेशो
मया स्वयं चंक्रमितं च[1] तत्र ।
तत्रोपविष्टो अहमेव च स्यां[2]
यत्र स्थितः सो भवि बुद्धपुत्रः ॥६२॥

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये पुण्यपर्याय-
परिवर्तो नाम षोडशमः ॥ १६ ॥

---

59 M.... ... [*kā*] le gami... ... ... ;

---

1 J चंक्रमितश्च 2 B चास्यां

अनुमोदनापुण्यनिर्देशपरिवर्तः

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्। यो भगवन्निमं धर्मपर्यायं देश्यमानं श्रुत्वानुमोदेत् कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा कियन्तं स भगवन् कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा पुण्यं प्रसवेदिति।

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायामिमां गाथामभाषत।

यो निर्वृते महावीरे शृणुयात् सूत्रमीदृशम्।
श्रुत्वा चाभ्यनुमोदेया कियन्तं कुशलं भवेत् ॥१॥

अथ खलु भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। यः कश्चिदजित कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा तथागतस्य परिनिर्वृतस्येमं धर्मपर्यायं देश्यमानं संप्रकाश्यमानं शृणुयाद् भिक्षुर्वा भिक्षुणी वोपासको वोपासिका वा विज्ञपुरुषो वा कुमारको वा कुमारिका वा श्रुत्वा चाभ्यनुमोदेत्। सचेत्ततो धर्मश्रवणादुत्थाय प्रक्रामेत् स च विहारगतो वा गृहगतो वारण्यगतो वा वीथीगतो वा ग्रामगतो वा जनपदगतो वा तान् हेतूंस्तानि कारणानि तं धर्मं यथाश्रुतं यथोद्गृहीतं यथाबलमपरस्य सत्त्वस्याचक्षीत मातुर्वा पितुर्वा ज्ञातेर्वा संमोदितस्य वान्यस्य वा संस्तुतस्य कस्यचित्[1] सोऽपि यदि श्रुत्वानुमोदेत् अनुमोद्य च पुनरन्यस्मा आचक्षीत। सोऽपि यदि श्रुत्वानुमोदेत अनुमोद्य च सोऽप्यपरस्मा आचक्षीत। सोऽपि तं श्रुत्वानुमोदेत्। इत्यनेन पर्यायेण यावत् पञ्चाशत् परंपरया। अथ खल्वजित योऽसौ पञ्चाशत्तमः पुरुषो भवेत् परंपराश्रवानुमोदकस्तस्यापि [2]तावदहमजित कुलपुत्रस्य वा कुलदुहितुर्वानुमोदनासहगतं पुण्याभिसंस्कारमभिनिर्देक्ष्यामि। तं शृणु साधु च सुष्ठु च मनसिकुरु। भाषिष्येऽहं ते।

तद्यथापि नामाजित चतुर्षु लोकधातुष्वसंख्येयशतसहस्रेषु ये सत्त्वाः सन्तः संविद्यमानाः षट्सु गतिषूपपन्ना अण्डजा वा जरायुजा वा संस्वेदजा

---

1 J ज्ञातेर्वा संमोदिकस्य वा संस्तुतस्य वान्यस्य वा कस्यचित्

2 J परम्परा श्रवानुमोदकस्तस्यापि ; Tib. བརྒྱུད་དེ་ཐོས་པ་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བ།

वौपपादुका वा रूपिणो वारूपिणो वा संज्ञिनो वासंज्ञिनो वा नैवसंज्ञिनो वा नासंज्ञिनो वापदा वा द्विपदा वा चतुष्पदा वा बहुपदा वा यावदेव सत्त्वाः सत्त्वधातौ संग्रहसमवसरणं गच्छन्ति। अथ कश्चिदेव पुरुषः समुत्पद्येत पुण्यकामो हितकामस्तस्य सत्त्वकायस्य सर्वकामक्रीड़ारतिपरिभोगानिष्टान् कान्तान् प्रियान् मनापान् दद्यात्। एकैकस्य सत्त्वस्य जम्बुद्वीपं परिपूर्णं दद्यात् कामक्रीड़ारतिपरिभोगाय हिरण्यसुवर्णरूप्यमणिमुक्तावैडूर्यशङ्खशिलाप्रवाड़ानश्वरथगोरथहस्तिरथान् दद्यात् प्रासादान् कूटागारान्। अनेन पर्यायेणाजित स पुरुषो दानपतिर्महादानपतिः परिपूर्णान्यशीतिं वर्षाणि दानं दद्यात्। अथ खल्वजित स पुरुषो दानपतिर्महादानपतिरेवं चिन्तयेत्। इमे खलु सत्त्वाः सर्वे मया क्रीड़ापिता रमापिताः सुखं जीवापिताः। इमे च ते भवन्तः सत्त्वा वलिनाः पलितशिरसो जीर्णवृद्धा महल्लका अशीतिवर्षिका जात्याभ्याशीभूताश्चैते कालक्रियायाः। यन्न्वहमेतांस्तथागतप्रवेदिते धर्मविनयेऽवतारयेयमनुशासयेयम्। अथ खल्वजित स पुरुषस्तान् सर्वसत्त्वान् समादापयेत् समादापयित्वा च तथागतप्रवेदिते धर्मविनयेऽवतारयेद् ग्राहयेत्। तस्य ते सत्त्वास्तं च धर्मं शृणुयुः श्रुत्वा चैकक्षणेनैकमुहूर्तेनैकलवेन सर्वे स्रोतआपन्नाः स्युः सकृदागामिनोऽनागामिनोऽनागामिफलं प्राप्नुयुर्यावदर्हन्तो भवेयुः क्षीणास्रवा ध्यायिनो महाध्यायिनोऽष्टविमोक्षध्यायिनः। तत् किं मन्यसेऽजित अपि नु स पुरुषो दानपतिर्महादानपतिस्ततो निदानं बहु पुण्यं प्रसवेदप्रमेयमसंख्येयम्। एवमुक्ते मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्। एवमेतद् भगवन्नेवमेतत् सुगत। अनेनैव तावद् भगवन् कारणेन स पुरुषो दानपतिर्महादानपतिर्बहुपुण्यं प्रसवेद् यस्तावतां सत्त्वानां सर्वसुखोपधानं दद्यात् कः पुनर्वादो यदुत्तर्यर्हत्त्वे प्रतिष्ठापयेत्।

एवमुक्ते भगवानजितं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। आरोचयामि तेऽजित प्रतिवेदयामि यश्च स दानपतिर्महादानपतिः पुरुषश्चतुर्षु लोकधातुष्वसंख्येयशतसहस्रेषु सर्वसत्त्वानां सर्वसुखोपधानैः परिपूर्याहत्त्वे प्रतिष्ठाप्य पुण्यं प्रसवेद् यश्च पञ्चाशत्तमः पुरुषः परंपराश्रवानुगतः श्रवणेनेतो धर्मपर्यायादेकामपि गाथामेकपदमपि श्रुत्वानुमोदेत। यच्चैतस्य पुरुषस्यानुमोदनासहगतं पुण्यक्रियावस्तु यच्च तस्य पुरुषस्य दानपतेर्महादानपतेर्दानसहगतमर्हत्त्वं प्रतिष्ठापनासहगतपुण्यक्रियावस्त्विदमेव ततो बहुतरम्। योऽयं पुरुषः पञ्चाशत्तमस्ततः पुरुषः परंपरात इतो धर्मपर्यायादेकामपि गाथामेकपदमपि श्रुत्वानु-

मोदेत्। अस्यानुमोदनासहगतस्याजित पुण्याभिसंस्कारस्य कुशलमूलाभिसंस्कारस्यानुमोदनासहगतस्याग्रतः असौ पौर्विको दानसहगतश्चार्हत्त्वप्रतिष्ठापनासहगतश्च पुण्याभिसंस्कारः शततमीमपि कलां नोपयाति[1] सहस्रतमीमपि शतसहस्रतमीमपि कोटीतमीमपि कोटीशततमीमपि कोटीसहस्रतमीमपि कोटीशतसहस्रतमीमपि कोटीनयुतशतसहस्रतमीमपि कलां नोपयाति[1] संख्यामपि कलामपि[2] गणनामप्युपमामप्युपनिषदमपि न क्षमते। एवमप्रमेयमसंख्येयमजित सोऽपि तावत् पञ्चाशत्तमः परंपराश्रवेण पुरुष इतो धर्मपर्यायादन्तश एकगाथामप्येकपदमप्यनुमोद्य च पुण्यं प्रसवति। कः पुनर्वादोऽजित योऽयं मम संमुखमिमं धर्मपर्यायं शृणुयाच्छ्रुत्वा चाभ्यनुमोदेत्। अप्रमेयतरमसंख्येयतरं तस्याहमजित तं पुण्याभिसंस्कारं वदामि।

यः खलु पुनरजितास्य धर्मपर्यायस्य श्रवणार्थं कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा स्वगृहान्निष्क्रम्य विहारं गच्छेत्। स च गत्वा तस्मिन्निमं धर्मपर्यायं मुहूर्तकमपि शृणुयात् स्थितो वा निषण्णो वा स सत्त्वस्तन्मात्रेण पुण्याभिसंस्कारेण कृतेनोपचितेन जातिविनिवृत्तो द्वितीये समुच्छ्रये द्वितीय आत्मभावप्रतिलम्भे गोरथानां लाभी भविष्यत्यश्वरथानां हस्तिरथानां शिविकानां गोयानाना[3]मृषभयानानां दिव्यानां च विमानानां लाभी भविष्यति। सचेत् पुनस्तत्र धर्मश्रवणे मुहूर्तमात्रमपि निषद्येमं धर्मपर्यायं शृणुयात् परं वा निषादयेदासनसंविभागं वा कुर्यादपरस्य सत्त्वस्य तेन स पुण्याभिसंस्कारेण लाभी भविष्यति शक्रासनानां ब्रह्मासनानां चक्रवर्तिसिंहासनानाम्। सचेत् पुनरजित कश्चिदेव कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वापरं पुरुषमेवं वदेदागच्छ त्वं भोः पुरुष सद्धर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं शृणुष्व स च पुरुषस्तस्य तां प्रोत्साहनामागम्य यदि मुहूर्तमात्रमपि शृणुयात् स सत्त्वस्तेन प्रोत्साहेन कुशलमूलेनाभिसंस्कृतेन धारणीप्रतिलब्धैर्बोधिसत्त्वैः सार्धं समवधानं प्रतिलभते। अजडश्च भवति तीक्ष्णेन्द्रियः प्रज्ञावान् न तस्य जातिशतसहस्रैरपि पूतिमुखं भवति न दुर्गन्धि। नाप्यस्य जिह्वारोगो भवति न मुखरोगो भवति। न च श्यामदन्तो भवति न विषमदन्तो भवति न पीतदन्तो भवति न दुःसंस्थितदन्तो न खण्डदन्तो न पतितदन्तो न वक्रदन्तो न लम्बोष्ठो भवति नाभ्यन्तरोष्ठो न प्रसारितोष्ठो न

1 J नोपैति
2 B कलनामपि
3 B गोपानाना॰

खण्डोष्ठो न वङ्कोष्ठो न कृष्णोष्ठो न वीभत्सोष्ठो भवति। न चिपिठनासो भवति न वक्रनासो भवति। न दीर्घमुखो भवति न वङ्कमुखो भवति न कृष्णमुखो भवति नाप्रियदर्शनमुखः। अपि तु खल्वजित सूक्ष्मसुजातजिह्वादन्तोष्ठो भवत्यायतनासः प्रणीतमुखमण्डलः सुभ्रूः सुपरिनिक्षिप्तललाटो भवति। सुपरिपूर्णपुरुषव्यञ्जनप्रतिलाभी च भवति। तथागतं चाववादानुशासकं प्रतिलभते क्षिप्रं च बुद्धैर्भगवद्भिः सह समवधानं प्रतिलभते। पश्याजितैकसत्त्वमपि नामोत्साहयित्वेयत् पुण्यं प्रसवति। कः पुनर्वादो यः सत्कृत्य शृणुयात् सत्कृत्य वाचयेत् सत्कृत्य देशयेत् सत्कृत्य प्रकाशयेदिति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

पश्चाशिमो यश्च परंपरायां
सूत्रस्यिमस्यो[1] शृणुतेकगाथाम्।
अनुमोदयित्वा[2] च प्रसन्नचित्तः
शृणुष्व पुण्यं भवि यत्तकं तत्॥२॥

स चैव पुरुषो भवि दानदाता
सत्त्वान कोटीनयुतेषु नित्यम्।
ये पूर्वमौपम्यकृता मया वै
तान् सर्वि तर्पेय अशीतिवर्षान्॥३॥

सो दृष्ट्व तेषां च जरामुपस्थितां
वली च खण्ड[3] च शिरश्च पाण्डरम्।
हाहाधिमुष्यन्ति हि[4] सर्वसत्त्वा
यन्नून धर्मेण हु ओवदेयम्॥४॥

सो तेष धर्मं वदतीह पश्चा-
न्निर्वाणभूमिं च प्रकाशयेत।
सर्वे भवाः फेनमरीचिकल्पा
निर्विद्यथा सर्वभवेषु क्षिप्रम्॥५॥

1 B ०स्य
2 J अनुमोदि श्रुत्वा
3 B खल्ली
4 J हाहाधिशुष्यन्तिमि

ते सर्वसत्त्वाश्च श्रुणित्व धर्मं
तस्यैव दातुः पुरुषस्य अन्तिकात् ।
अर्हन्तभूता भवि एककाले
क्षीणास्रवा अन्तिमदेहधारिणः ॥६॥

पुण्यं ततो बहुतरु तस्य हि स्यात्
परंपरातः श्रुणि एकगाथाम् ।
अनुमोदि वा यत्तकु तस्य पुण्यं
कल पुण्यस्कन्धः पुरिमो न भोति ॥७॥

एवं बहु[1] तस्य भवेत पुण्यं
अनन्तकं यस्य प्रमाणु नास्ति ।
गाथां पि श्रुत्वैक परंपराय
किं वा पुनः संमुख यो श्रुणेया ॥८॥

यश्चैकसत्त्वंपि वदेय तत्र
प्रोत्साहये गच्छ शृणुष्व धर्मम् ।
सुदुर्लभं सूत्रमिदं हि भोति
कल्पान कोटीनयुतैरनेकैः ॥९॥

स चापि प्रोत्साहितु तेन सत्त्वः
श्रुणेय सूत्रेम मुहूर्तकं पि ।
तस्यापि धर्मस्य फलं शृणोहि
मुखरोग[2] तस्य न कदाचि भोति ॥१०॥

जिह्वापि तस्य न कदाचि दुःखति
न तस्य दन्ता पतिता भवन्ति ।
श्यामाथ पीता विषमा च जातु
बीभत्सितोष्ठो न च जातु भोति ॥११॥

कुटिलं च शुष्कं च न जातु दीर्घं
मुखं न चिपिटं[3] स्य कदाचि भोति ।

---

1 J बहु॑ 2 J ०रोगु

3 B ह्रस्वं ; Tib. སྣ་ལེབ ।

सुसंस्थिता नास तथा ललाटं
दन्ता च ओष्ठौ मुखमण्डलश्च ॥१२॥
प्रियदर्शनो भोति सदा नराणां
पूतिं च वक्त्रं न कदाचि भोति ।
यथोत्पलस्येह सदा सुगन्धिः
प्रवायते तस्य मुखस्य गन्धः ॥१३॥
गृहाद्विहारं हि व्रजित्व धीरो
गच्छेत सूत्रं श्रवणाय एतत् ।
गत्वा च सो तत्र शृणे मुहूर्तं
[1]प्रसन्नचित्तस्य फलं शृणोथ ॥१४॥
सुगौरु तस्यो[2] भवतेत्मभावः
परियाति चो[3] अश्वरथेहि धीरः ।
हस्तीरथांश्चो[4] अभिरुह्य उच्चान्
रतनेहि चित्राननुचंक्रमेया ॥१५॥
विभूषितां सो शिविकां लभेत
नरैरनेकैरिह वाह्यमानाम् ।
गत्वापि धर्मं श्रवणाय तस्य
फलं शुभं भोति च एवरूपम् ॥१६॥
निषद्य चासौ परिषाय तत्र
शुक्लेन कर्मेण कृतेन तेन ।
शक्रासनानां भवते स लाभी
ब्रह्मासनानां च नृपासनानाम् ॥१७॥

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्यायेऽनुमोदनापुण्यनिर्देशपरिवर्तो नाम सप्तदशमः ॥१७॥

---

1 B शृणोन्मु०
2 B तस्य
3 B च
4 B ०श्च

धर्मभाणकानुशंसापरिवर्तः

अथ खलु भगवान् सततसमिताभियुक्तं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमामन्त्रयामास। यः कश्चित् कुलपुत्र इमं धर्मपर्यायं धारयिष्यति वाचयिष्यति वा देशयिष्यति वा लिखिष्यति वा स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वाष्टौ चक्षुर्गुणशतानि प्रतिलप्स्यते द्वादश श्रोत्रगुणशतानि प्रतिलप्स्यतेऽष्टौ घ्राणगुणशतानि प्रतिलप्स्यते द्वादश जिह्वागुणशतानि प्रतिलप्स्यतेऽष्टौ कायगुणशतानि प्रतिलप्स्यते द्वादश मनोगुणशतानि प्रतिलप्स्यते। तस्यैभिर्बहुभिर्गुणशतैः षड़िन्द्रियग्रामः परिशुद्धः सुपरिशुद्धो भविष्यति। स एवं परिशुद्धेन चक्षुरिन्द्रियेण प्राकृतेन मांसचक्षुषा मातापितृसम्भवेन त्रिसाहस्रमहासाहस्रां लोकधातुं सान्तर्बहिः सशैलवनषण्डामधो यावदवीचिं महानिरयमुपादायोपरि च यावद् भवाग्रं तत् सर्वं द्रक्ष्यति प्राकृतेन मांसचक्षुषा। ये च तस्मिन् सत्त्वा उपपन्नास्तान् सर्वान् द्रक्ष्यति कर्मविपाकं च तेषां ज्ञास्यतीति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

य इमं सूत्र भाषेत पर्षासु च विशारदः।
अनोलीनः प्रकाशेया गुणांस्तस्य शृणुष्व मे ॥१॥
अष्टौ गुणशतास्तस्य चक्षुषो भोन्ति[1] सर्वशः।
येनास्य विमलं भोति शुद्धं चक्षुरनाविलम् ॥२॥
स मांसचक्षुषा तेन मातापितृकसंभुना।
पश्यते लोकधात्वेमां सशैलवनकाननाम् ॥३॥
मेरुं सुमेरु सर्वां च चक्रवाड़ा स पश्यति।
ये चान्ये पर्वताः खण्डाः समुद्रांश्चापि पश्यति ॥४॥
यावानवीचि हेष्टेन भवाग्रं चोपरिष्टतः।
सर्वं स पश्यते धीरो मांसचक्षुस्य ईदृशम् ॥५॥
न ताव दिव्यचक्षु स्य भोति नो चापि जायते।
विषयो मांसचक्षुस्य भवेत्तस्यायमीदृशः ॥६॥

---

1 B भान्ति

पुनरपरं सततसमिताभियुक्त स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयमानः परेषां च संश्रावयमानस्तैर्द्वादशभिः श्रोत्रगुणशतैः समन्वागतः। ये त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ विविधाः शब्दा निश्चरन्ति यावदवीचिर्महानिरयो यावच्च भवाग्रं सान्तर्बहिः। तद्यथा हस्तिशब्दा वाश्वशब्दा वोष्ट्रशब्दा वा गोशब्दा वाजशब्दा वा जनपदशब्दा वा रथशब्दा वा रुदितशब्दा वा शोकशब्दा वा भैरवशब्दा वा शङ्खशब्दा वा घण्टाशब्दा वा पटहशब्दा वा भेरीशब्दा वा क्रीडाशब्दा वा गीतशब्दा वा नृत्यशब्दा वा तूर्यशब्दा वा वाद्यशब्दा वा स्त्रीशब्दा वा पुरुषशब्दा वा दारकशब्दा वा दारिकाशब्दा वा धर्मशब्दा वाधर्मशब्दा वा सुखशब्दा वा दुःखशब्दा वा बालशब्दा वार्यशब्दा वा मनोज्ञशब्दा वामनोज्ञशब्दा वा देवशब्दा वा नागशब्दा वा यक्षशब्दा वा राक्षसशब्दा वा गन्धर्वशब्दा वासुरशब्दा वा गरुडशब्दा वा किन्नरशब्दा वा महोरगशब्दा वा मनुष्यशब्दा वामनुष्यशब्दा वाग्निशब्दा वा वायुशब्दा वोदकशब्दा वा ग्रामशब्दा वा नगरशब्दा वा भिक्षुशब्दा वा श्रावकशब्दा वा प्रत्येकबुद्धशब्दा वा बोधिसत्त्वशब्दा वा तथागतशब्दा वा। यावन्तः केचित्त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ सान्तर्बहिः शब्दा निश्चरन्ति तान् शब्दांस्तेन प्राकृतेन परिशुद्धेन श्रोत्रेन्द्रियेण शृणोति। न च तावद्दिव्यं श्रोत्रमभिनिर्हरति तेषां तेषां च सत्त्वानां रुतान्यवबुध्यते विभावयति विभजति तेन च प्राकृतेन श्रोत्रेन्द्रियेण तेषां तेषां च सत्त्वानां रुतानि शृण्वतस्तस्य तैः सर्वशब्दैः श्रोत्रेन्द्रियं नाभिभूयते। एवंरूपः सततसमिताभियुक्त तस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य श्रोत्रे न्द्रियप्रतिलम्भो भवति न च तावद्दिव्यं श्रोत्रमभिनिर्हरति।

इदमवोचद् भगवानिदं वदित्वा सुगतो ह्यथापरमेतदुवाच शास्ता।

श्रोत्रेन्द्रियं तस्य विशुद्ध भोति
अनाविलं प्राकृतकं च तावत्।
विविधान् हि येनेह[1] शृणोति शब्दा-
निह लोकधातौ हि अशेषतोऽयम्[2] ॥७॥
हस्तीन अश्वान शृणोति शब्दान्
रथान गोणान अजैडकानाम्।

---

1 B drops येनेह   2 B ०तो मे

भेरीमृदङ्गान सुघोषकानां
वीणान वेणूनथ वल्लकीनाम् ॥८॥
गीतं मनोज्ञं मधुरं शृणोति
न चापि सो सज्जति तत्र धीरः।
मनुष्यकोटीन शृणोति शब्दान्
भाषन्ति यं यं च यहिं यहिं ते ॥९॥
देवान चो नित्य शृणोति शब्दान्
गीतस्वरं च मधुरं मनोज्ञम्।
पुरुषाण इस्त्रीण रुतानि चापि
तथ दारकाणामथ दारिकाणाम् ॥१०॥
ये पर्वतेष्वेव गुहानिवासी
कलविङ्कका कोकिलबर्हिणश्च।
पक्षीण ये जीवक जीवका हि
तेषां च वल्गू शृणुते हि शब्दान् ॥११॥
नरकेषु ये वेदन वेदयन्ति
सुदारुणांश्चापि करोन्ति शब्दान्।
आहारदुःखैरवपीडितानां
यान् प्रेत कुर्वन्ति तथैव शब्दान् ॥१२॥
असुराश्च ये सागरमध्यवासिनो
मुञ्चन्ति[1] घोषांस्तथ चान्यमन्यान्।
सर्वानिहस्थो स हि धर्मभाणकः
शृणोति शब्दान्न च ओस्तरीयति[2] ॥१३॥
तिर्याण योनीषु रुतानि यानि
अन्योन्यसंभाषणतां करोन्ति।
इह स्थितस्तानपि[3] सो शृणोति
विविधानि शब्दानि बहूविधानि ॥१४॥

---

1 B मुच्यन्ति   2 B ओतरीयति   3 J ०स्ता अपि

ये ब्रह्मलोके निवसन्ति देवा
अकनिष्ठ आभास्वर ये च देवाः ।
ये चान्यमन्यस्य करोन्ति घोषान्
शृणोति तत् सर्वमशेषतोऽसौ ॥१५॥
स्वाध्याय कुर्वन्तिह ये च भिक्षवः
सुगतानिह शासनि प्रव्रजित्वा ।
पर्षासु ये देशयते च धर्मं
तेषां पि शब्दं शृणुते स नित्यम् ॥१६॥
ये बोधिसत्त्वाश्चिह लोकधातौ
स्वाध्याय कुर्वन्ति परस्परेण ।
संगीति धर्मेषु च ये करोन्ति
शृणोति शब्दान् विविधांश्च तेषाम् ॥१७॥
भगवान् पि बुद्धो नरदम्यसारथिः
पर्षासु धर्मं ब्रुवते यमग्रम् ।
तं चापि सो शृण्वति एककाले
यो बोधिसत्त्वो इमु सूत्र धारयेत् ॥१८॥
सर्वे त्रिसाहस्रि इमस्मि क्षेत्रे
ये सत्त्व कुर्वन्ति बहूं पि शब्दान् ।
अभ्यन्तरेणापि च बाहिरेण
अवीचि पर्यन्त भवाग्रमूर्ध्वम् ॥१९॥
सर्वेष सत्त्वान शृणोति शब्दान्
न चापि क्षेत्रं उपरुध्यतेऽस्य ।
पट्विन्द्रियो[1] जानति स्थानस्थानं
श्रोत्रेन्द्रियं प्राकृतकं हि तावत् ॥२०॥

1 B षड़िन्द्रियो ; Tib. དབང་པོ་གསལ་ཞིང ।

न च ताव दिव्यस्मि करोति यत्नं
प्रकृत्य संतिष्ठति श्रोत्रमेतत्।
सूत्रं हि यो धारयते विशारदो
गुणास्य एतादृशका भवन्ति ॥२१॥

पुनरपरं सततसमिताभियुक्तास्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्येमं धर्मपर्यायं धारयतः* प्रकाशयतः स्वाध्यायतो लिखितोऽष्टाभिर्गुणशतैः समन्वागतं घ्राणेन्द्रियं परिशुद्धं भवति। स तेन परिशुद्धेन घ्राणेन्द्रियेण† ये त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ सान्तर्बहिर्विविधगन्धाः संविद्यन्ते। तद् यथा पूतिगन्धा वा मनोज्ञगन्धा वा नानाप्रकाराणां सुमनसां गन्धाः। तद् यथा** जातिकमल्लिका-चम्पकपाटलगन्धास्तान् गन्धान् घ्रायति। जलजानामपि पुष्पाणां विविधान् गन्धान् घ्रायति। तद् यथोत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकाणां गन्धान् घ्रायति। विविधानां पुष्पफलवृक्षाणां पुष्पफलगन्धान् घ्रायति। तद् यथा चन्दन-तमालपत्रतगरागरुसुरभिगन्धान्†† घ्रायति। नानाविकाराणि गन्धविकृति-शतसहस्राणि यान्येकस्थानस्थितः सर्वाणि घ्रायति। सत्त्वानामपि विविधान् गन्धान् घ्रायति। तद्यथा हस्त्यश्वगवेडकपशुगन्धान् घ्रायति। विविधानां च तिर्यग्योनिगतानां प्राणिनामात्मभावगन्धान् घ्रायति। स्त्रीपुरुषात्मभाव-गन्धान् घ्रायति। दारकदारिकात्मभावगन्धान्*† घ्रायति। दूरस्थानामपि तृणगुल्मौषधिवनस्पतीनां गन्धान् घ्रायति। भूतान् गन्धान् विन्दति न च तैर्गन्धैः संह्रियते न संमुह्यति। स इह स्थित एवं देवानामपि गन्धान् घ्रायति। तद् यथा पारिजातकस्य कोविदारस्य मान्दारवमहामान्दारवमञ्जूषकमहामञ्जू-षकानां दिव्यानां पुष्पाणां गन्धान्†* घ्रायति। दिव्यानामगरुचूर्णचन्दनचूर्णानां गन्धान् घ्रायति। दिव्यानां च नानाविधानां पुष्पविकृतिशतसहस्राणां गन्धान्§

---

21 M. ...[*ya*]tnaṃ prakṛtyaṃ saṃt...ṭh.t।
* M. dhāramāṇasya
† M. [*ghrā*]ṇendriyena ye tṛsa[*hasra*]
** M. syād yathedaṃ jātigandha
†† M. r.surabhigandhā
*† M. [*ātma*] bhāvagandha ghrā[*yati*]
†* M. gandhā ghrāyati
§ M. [*sa*] hāsrāṇāṃ dī.

घ्रायति†§ नामानि चैषां संजानीते। देवपुत्रात्मभावगन्धान् घ्रायति। तद् यथा शक्रस्य देवानामिन्द्रस्यात्मभावगन्धं§ घ्रायति। तं च जानीते यदि वा वैजयन्ते प्रासादे क्रीड़न्तं रमन्तं परिचारयन्तं यदि वा सुधर्मायां देवसभायां देवानां त्रायस्त्रिंशानां धर्मं देशयन्तं यदि वोद्यानभूमौ* निर्यान्तं क्रीड़नाय। अन्येषां च देवपुत्राणां पृथक्पृथगात्मभावगन्धान् घ्रायति। देवकन्यानामपि देववधूनामप्यात्मभावगन्धान् घ्रायति§†। देवकुमाराणामप्यात्मभावगन्धान् घ्रायति। देवकुमारिकाणामप्यात्मभावगन्धान् घ्रायति। न च तैर्गन्धैः संह्रियते। अनेन पर्यायेण यावद् भवाग्रोपपन्नानामपि** सत्त्वानामात्मभावगन्धान् घ्रायति। ब्रह्मकायिकानामपि देवपुत्राणां महाब्रह्मणामपि चात्मभावगन्धान् घ्रायति। अनेन पर्यायेण सर्वदेवनिकायानामप्यात्मभावगन्धान् घ्रायति। श्रावकप्रत्येकबुद्धबोधिसत्त्वतथागतात्मभावगन्धान् घ्रायति। तथागतासनानामपि गन्धान् घ्रायति*†। यस्मिंश्च स्थाने ते तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा विहरन्ति तच्च प्रजानाति। न चास्य तद् घ्राणेन्द्रियं तैस्तैर्विविधैर्गन्धैः प्रतिहन्यते नोपहन्यते†† न संपीड्यत आकाङ्क्षमाणश्च तांस्तान् गन्धान् परेषामपि$ व्याकरोति न चास्य स्मृतिरुपहन्यते।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत†*।

---

†§ M. so gandha ghrāyati devaputra ātmābhāvanā ... pi syād yathedaṃ Śakrasya devā[*nāṃ*]

§ M. [*ātmabhā*[vagandhaṃ ghrāyati

* M. [*Sudharmā*]yāṃ devasabhāyāṃ trayastriṃśānāṃ devaputrāṇāṃ dharmaṃ deśayati yadi vā ubhūmīy [*a*]

§† M. [*ghrāya*]t [*i*] devakanyānā pi ātmābhāvagandhaṃ ghrāyat devavadhūnānām api ā

** M. mavâgra upapannānām api Brahmakāyikanāṃ ca devaputrāṇāṃ Mahābrahmā [ṇām]

*† M. ham (?) api gandhaṃ ghrāyati...jānāti ca yatra viharati... na (*c*) âsya.

†† M. [*na pratiha*]nyanti (i) upahanyati na sampīḍīyati ākāṃkṣamāṇa

$ M. [*ga*]ndhaṃ pareṣāṃ vyākaroti. na (c) âsya smṛti u

†* M. [*bh*]āṣi

घ्राणेन्द्रियं तस्य विशुद्ध भोति
विविधांश्च गन्धान् बहु घ्रायतेऽसौ ।
ये लोकधातौ हि इमस्मि सर्वे
सुगन्धदुर्गन्ध भवन्ति केचित् ॥२२॥
जातीय गन्धो अथ मल्लिकाया
तमालपत्रस्य च चन्दनस्य ।
तगरस्य गन्धो अगरुष्य चापि
विविधान पुष्पाण फलान चापि ॥२३॥
सत्त्वान गन्धान् पि तथैव जानति
नराण नारीण च दूरत स्थितः ।
कुमारकाणां च कुमारिकाणां
गन्धेन सो जानति तेष स्थानम् ॥२४॥
राज्ञां पि सो जानति चक्रवर्तिनां
बलचक्रर्तिनथ मण्डलीनाम् ।
कुमारकामात्य तथैव तेषां
गन्धेन चान्तःपुर सर्व जानति ॥२५॥
परिभोगरत्नानि बहूविधानि
कुप्यानि भूमौ निहितानि यानि ।
स्त्रीरत्नभूतानि भवन्ति यापि
गन्धेन सो जानति बोधिसत्त्वः ॥२६॥

---

22 M. ghrāṇendriyaṃ tasya viśuddha bhoti
vividhāś ca gandhāṃ [*ghr*]āyati ... ।
ye lokadhā(tū) ya i(*ma*)sy sarvbaśaḥ
suga ... ... ॥

23 M. [*mā*]l(i)kāyāṃ tamālapatrasya ca candanasya
tvacasya gandhā [*puṣpā*)ṇa phalānāṃ câpi.
satvāna gandhā (*p*)i tathaiva jānati n.

24 M, [*dūra*]ta sthitaḥ kumārikāṇāṃ pi kumārakāṇāṃ
gandhena so jānati te

25 M. cakra li.
kumāramātyaṃ ca tathaiva teṣāṃ
gandhena câ ntaḥpura sarvba jānati

26 M. pari-bhogaratnāni [*bodhisa*]tvā

तेषां च या आभरणा भवन्ति
कायस्मि आमुक्त विचित्ररूपा।
वस्त्रं च माल्यं च विलेपनं च
गन्धेन सो जानति बोधिसत्त्वः ॥२७॥

स्थितां निषण्णां शयितां तथैव
क्रीडारतिं ऋद्धिबलं च सर्वम्।
सो जानती घ्राणबलेन धीरो
यो धारयेत् सूत्रमिदं वरिष्ठम् ॥२८॥

सुगन्धतैलान तथैव गन्धान्
नानाविधान् पुष्पफलान गन्धान्।
सकृतस्थितो जानति घ्रायते च
अमुकस्मि देशस्मि इमस्मि गन्धान्[2] ॥२९॥

ये पर्वतानां विवरान्तरेषु
बहु चन्दना पुष्पित तत्र सन्ति।
ये चापि तस्मिन् निवसन्ति सत्त्वाः
सर्वेष गन्धेन विदुर्विजानति ॥३०॥

ये चक्रवाड़स्य भवन्ति पार्श्वे
ये सागरस्यो निवसन्ति मध्ये।
पृथिवीय ये मध्यि वसन्ति सत्त्वाः
सर्वान् स गन्धेन विदुर्विजानति ॥३१॥

---

27 M. teṣā ca ye ābharaṇāṃ cavanti kāyasmi amukta
28 M. kriḍārati ṛddhibalaṃ ca sarvba
so jānate (*gh*)rāṇabale[*na*]
29 M. sakṛsthito jānati ghrāyate ca
am(*uka*)smi deśasmi[*m*]i a ime sti gandhā
30 M. ye pārvbatānāṃ vi
[*satv*]ā sarvbāṃ sa gandhena prajānati vidu
31 M. ye cakkravāṭha
[*bhavan*]t[*i*] pārśve y[*e sā*]garasya nivasanti madhye ।
pṛthivīya ye m. ... ... ॥

सुरांश्च जानाति तथासुरांश्च
अषुराण कन्याश्च विजानतेऽसौ ।
असुराण क्रीड़ाश्च रतिं च जानति
घ्राणस्य तस्येदृशकं बलं हि ॥३२॥

अटवीषु ये केचि चतुष्पदास्ति
सिंहाश्च व्याघ्रास्तथ हस्तिनागाः ।
महिषा गवा ये गवयश्च तत्र
घ्राणेन सो जानति तेष वासम् ॥३३॥

स्त्रियश्च या गुर्विणिका[1] भवन्ति
कुमारकां वापि कुमारिकां वा ।
धारेन्ति कुक्षौ हि किलान्तकाया
गन्धेन सो जानति यं तहिं स्यात् ॥३४॥

आपन्नसत्त्वां पि विजानतेऽसौ
विनाशधर्मां पि विजानतेऽसौ ।
इयं पि नारी व्यपनीतदुःखा
प्रसविष्यते पुण्यमयं कुमारम् ॥३५॥

---

32 M. asurāṁś ca jānati tathā surāṁś ca asurāṃ ।
ṇ. krīḍā ca ratiṃ ca jānatī ghrāṇa dam īdṛśa[*ka*]ṃ ।।

33 M. [*catu*]ṣpad[*ā*]... [*siṃhā*]ś ca vyā[*ghrā*] atha hastinā[*gāḥ*] ।
...[*vā*]saṁ ॥

34 M. striyāś ca ye garvbīṇiyo [*bhava*]nti
kumārakā vâpi kumārikā vā ... ।
dhārenti kukṣibhi kilāntakā[*yā*] ... ॥

35 M. rmaṃ pi tathaiva jānati ... ।
āyā[*ṃ*] pi nārī vya. taduḥkhā prasaviṣya ; [another reading] ayaṃ pi nārī apapanītaduḥkhā prasaviṣyati puṇyabalaṃ

---

1 B ०णाका

पुरुषाण अभिप्रायु बहुं विजानते
अभिप्रायगन्धं च तथैव घ्रायते ।
रक्तान दुष्टान तथैव म्रक्षिणां
उपशान्तचित्तान च गन्ध घ्रायते ॥३६॥
पृथिवीय ये चापि निधान सन्ति
धनं हिरण्यं च सुवर्णरूप्यम् ।
मञ्जूष लोही च तथा सुपूर्णा[1]
गन्धेन सो घ्रायति बोधिसत्त्वः ॥३७॥
हारार्धहारान्मणिमुक्तिकाश्च
अनर्घप्राप्ता विविधा च रत्ना ।
गन्धेन सो जानति तानि सर्वा
अनर्घनामं द्युतिसंस्थितं च ॥३८॥
उपरिं च देवेषु तथैव पुष्पा
मन्दारवांश्चैव मञ्जूषकांश्च ।
या पारिजातस्य च सन्ति पुष्पा
इह स्थितो घ्रायति ता स धीरः ॥३९॥
विमान ये यादृशकाश्च यस्य
उदारहीनास्तथ मध्यमाश्च ।
विचित्ररूपाश्च भवन्ति यत्र
इह स्थिते[2] घ्राणबलेन घ्रायति ॥४०॥

36 M. [*ta*]thaive pakṣiṇāṃ paśāntacittāna ca gandha ghrāyati; [another reading] na duṣṭāna tathaiva mrakṣiṇām upaśāntacittāna ca gandha ghrā
37 M. pṛthivīya ye câpi ... ।
[*suva*]rṇṇāṁ gandhena so jānati yatra saṁsthita ॥
38 M. hārârddhahārā maṇiratna caivaṃ
anarghapraptā vividhāni loke ... ।
gandhenā so jānatī taṃ ca sa[*rvbaṃ*] ... ॥
39 M. upare ca deveṣu tathaiva puṣpā mandāravāś câtha majū
40 M. [*yādṛśakā*]ś ca yasya udārahīnās tatha madhyemāś ca ।
vicitra ye ... ॥

1 B॰सुवर्णा ; Tib. གང་བ་དག ། 2 B स्थिता

उद्यानभूमिं च तथा प्रजानते
सुधर्मदेवासनि वैजयन्ते[1] ।
प्रासादश्रेष्ठे च तथा विजानते[2]
ये चो रमन्ते तहि देवपुत्राः ॥४१॥

इह स्थितो घ्रायति गन्धु तेषां
गन्धेन सो जानति देवपुत्रान् ।
यो यत्र कर्मा[3] कुरुते स्थितो वा
शेते[4] वा गच्छति यत्र वापि ॥४२॥

या देवकन्या बहुपुष्पमण्डिता
आमुक्तमाल्याभरणा अलंकृताः ।
रमन्ति गच्छन्ति च यत्र यत्र
गन्धेन सो जानति बोधिसत्त्वः ॥४३॥

यावद् भवाग्रादुपरिं च देवा
ब्रह्मा महाब्रह्मविमानचारिणः ।
तांश्चापि गन्धेन तहिं प्रजानते
स्थितांश्च ध्याने अथ व्युत्थितान् वा ॥४४॥

आभास्वराञ्जानति देवपुत्रान्
च्युतोपपन्नांश्च अपूर्वकांश्च ।
घ्राणेन्द्रियं ईदृश तस्य भोति
यो बोधिसत्त्वो इमु सूत्र धारयेत् ॥४५॥

ये केचि भिक्षू सुगतस्य शासने
अभियुक्तरूपा स्थित चंक्रमेषु[5] ।
उद्देश स्वाध्यायरताश्च भिक्षवो
सर्वान् हि सो जानति बोधिसत्त्वः ॥४६॥

ये श्रावका भोन्ति जिनस्य पुत्रा
विहरन्ति केचित् सद वृक्षमूले ।

41 M. [*dc ?*]vāna ca Vejayantā prāsādaśreṣṭā ca tathaiva jānati

1 J सुधर्म धर्माण स वै० ; Tib. ཆོས་ བཟང་ལྷ་གང་འཁོད་པ །
2 J प्रजानते 3 B कर्म 4 B & J श्रणोति ; Tib. ཉལ ། 5 J ० मे च

गन्धेन सर्वान् विदु जानते तान्
अमुत्र भिक्षू[1] अमुको स्थितो ति ॥४७॥
ये बोधिसत्त्वाः स्मृतिमन्त ध्यायिनो
उद्देशस्वाध्यायरताश्च ये सदा।
पर्षासु धर्मं च प्रकाशयन्ति
गन्धेन तान् जानति बोधिसत्त्वः ॥४८॥
यस्यां दिशायां सुगतो महामुनि-
र्धर्मं प्रकाशेति हितानुकम्पकः।
पुरस्कृतः श्रावकसंघमध्ये
गन्धेन सो जानति लोकनाथम् ॥४९॥
ये चापि सत्त्वास्य श्रृणोति धर्मं
श्रुत्वा च ये प्रीतमना भवन्ति
इह स्थितो जानति बोधिसत्त्वो
जिनस्य पर्षामपि तत्र सर्वाम् ॥५०॥
एतादृशं घ्राणबलं स्य भोति
न च ताव दिव्यं भवते स्य घ्राणम्।
पूर्वंगमं तस्य तु एत भोति
दिव्यस्य घ्राणस्य अनास्रवस्य ॥५१॥

पुनरपरं सततसमिताभियुक्त स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेमं धर्मपर्यायं धारयमाणो देशयमानः प्रकाशयमानो लिखमानस्तैर्द्वादशभिर्जिह्वागुणशतैः समन्वागतं जिह्वेन्द्रियं प्रतिलप्स्यते। स तथारूपेण जिह्वेन्द्रियेण यान् यान् रसानास्वादयति यान् यान् रसान् जिह्वेन्द्रिय उपनिक्षेप्स्यति सर्वे ते दिव्यं महारसं मोक्ष्यन्ते। तथा चास्वादयिष्यति यथा न कंचिद् रसममन-आपमास्वादयिष्यति। येऽप्यमन-आपा रसास्तेऽपि तस्य जिह्वेन्द्रिये समुपनिक्षिप्ता दिव्यं रसं मोक्ष्यन्ते। यं च धर्मं व्याहरिष्यति पर्षन्मध्यगतस्तेन तस्य ते सत्त्वाः प्रीणितेन्द्रिया भविष्यन्ति तुष्टाः परमतुष्टाः प्रामोद्यजाताः। मधुरश्चास्य वल्गुमनोज्ञस्वरो गम्भीरो निश्चरिष्यति हृदयंगमः प्रेमणीयः। तेनास्य ते सत्त्वा-

---

1 B भिक्षु

स्तुष्टा उदग्रचित्ता भविष्यन्ति। येषां च धर्मं देशयिष्यति ते चास्य मधुर-निर्घोषं श्रुत्वा वल्गुमनोज्ञं देवा अभ्युपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय वन्दनाय पर्यु-पासनाय धर्मश्रवणाय च। देवपुत्रा अपि देवकन्या अभ्युपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय धर्मश्रवणाय च। शक्रा अपि ब्रह्माणोऽपि ब्रह्मकायिका अपि देवपुत्रा उपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय वन्दनाय पर्यु-पासनाय धर्मश्रवणाय च। नागा नागकन्या अभ्युपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय धर्मश्रवणाय च। असुरा असुरकन्या अभ्युप-संक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय धर्मश्रवणाय च। गरुडा गरुड़कन्या अभ्युपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय धर्म-श्रवणाय च। किन्नराः किन्नरकन्या अपि महोरगा महोरगकन्या अपि यक्षा यक्षकन्या अपि पिशाचाः पिशाचकन्या अभ्युपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय धर्मश्रवणाय च। ते चास्य सत्कारं करिष्यन्ति गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यन्ति। भिक्षुभिक्षुण्यु-पासकोपासिका अपि दर्शनकामा भविष्यन्ति। राजानोऽपि राजपुत्रा अपि राजामात्या अपि राजमहामात्रा अपि दर्शनकामा भविष्यन्ति। बलचक्रवर्तिनोऽपि राजानश्चक्रवर्तिनोऽपि सप्तरत्नसमन्वागताः सकुमाराः सामात्याः सान्तःपुरपरिवारा दर्शनकामा भविष्यन्ति सत्कारार्थिनः। ताव-न्मधुरं स धर्मभाणको धर्मं भाषिष्यते यथाभूतं यथोक्तं तथागतेन। अन्येऽपि ब्राह्मणगृहपतयो नैगमजानपदास्तस्य धर्मभाणकस्य सततसमितं समनुबद्धा भविष्यन्ति यावदायुष्पर्यवसानम्। तथागतश्रावका अप्यस्य दर्शनकामा भविष्यन्ति। प्रत्येकबुद्धा अप्यस्य दर्शनकामा भविष्यन्ति। बुद्धा अप्यस्य भगवन्तो दर्शनकामा भविष्यन्ति। यस्यां च दिशि स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा विहरिष्यति तस्यां दिशि तथागताभिमुखं धर्मं देशयिष्यति बुद्धधर्माणां च भाजनभूतो भविष्यति। एवं मनोज्ञस्तस्य गम्भीरो धर्मशब्दो निश्चरिष्यति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

जिह्वेन्द्रियं तस्य विशिष्टु भोति
न जातु हीनं रस स्वादयेत।
निक्षिप्तमात्राश्च भवन्ति दिव्या
रसेन दिव्येन समन्विताश्च ॥५२॥

वल्गुस्वरां मधुर प्रभाषते गिरां
श्रवणीयमिष्टां च मनोरमां च ।
पर्याय मध्यस्मि ह प्रेमणीयं
गम्भीरघोषं च सदा प्रभाषते ॥५३॥

यश्चापि धर्मं शृणुतेऽस्य भाषतो
दृष्टान्तकोटीनयुतैरनेकैः ।
प्रामोद्य तत्रापि जनेति सोऽग्रं
पूजां च तस्य कुरुतेऽप्रमेयाम् ॥५४॥

देवापि नागासुरगुह्यकाश्च
द्रष्टुं तमिच्छन्ति च नित्यकालम् ।
शृण्वन्ति धर्मं च सगौरवाश्च
इमे गुणास्तस्य भवन्ति सर्वे ॥५५॥

आकाङ्क्षमाणश्च[1] इम लोकधातुं
स्वरेण सर्वामभिविज्ञपेया ।
स्निग्ध स्वरोऽस्य मधुरश्च भोति
गम्भीर वल्गुश्च सुप्रेमणीयः ॥५६॥

राजान ये क्षितिपति चक्रवर्तिनः
पूजार्थिकास्तस्युपसंक्रमन्ति ।
सपुत्रदारा करियाण अञ्जलिं
शृण्वन्ति धर्मस्य च नित्यकालम् ॥५७॥

यक्षाण चो भोति सदा पुरस्कृतो
नागान गन्धर्वगणान चैव ।
पिशाचकानां च पिशाचिकानां
सुसत्कृतो मानितु पूजितश्च ॥५८॥

ब्रह्मापि तस्य वशवर्ति भोति
महेश्वरो ईश्वर देवपुत्रः ।
शक्रस्तथान्येऽपि च देवपुत्रा
बहुदेवकन्याश्चुपसंक्रमन्ति ॥५९॥

1 B ०माण

बुद्धाश्च ये लोकहितानुकम्पकाः
सश्रावकास्तस्य निशाम्य घोषम्।
करोन्ति रक्षां मुखदर्शनाय
तुष्टाश्च भोन्ति ब्रुवतोऽस्य धर्मम् ॥६०॥

पुनरपरं सततसमिताभियुक्त स बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं धर्मपर्यायं धारयमाणो वा वाचयमानो वा प्रकाशयमानो वा देशयमानो वा लिखमानो वाष्टौ कायगुणशतानि प्रतिलप्स्यति। तस्य कायः शुद्धः परिशुद्धो वैडूर्यपरिशुद्धच्छविवर्णो भविष्यति प्रियदर्शनः सत्त्वानाम्। स तस्मिन्नात्मभावे परिशुद्धे सर्वं त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुं द्रक्ष्यति। ये च त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ सत्त्वाश्च्यवन्त्युपपद्यन्ते च हीनाः प्रणीताश्च सुवर्णा दुर्वर्णाः सुगतौ दुर्गतौ ये च चक्रवाड़महाचक्रवाड़ेषु मेरुसुमेरुषु च पर्वतराजेषु सत्त्वाः प्रतिवसन्ति ये चाधस्तादवीच्यावुर्ध्वं च यावद् भवाग्रं सत्त्वाः प्रतिवसन्ति तान् सर्वान् स्व आत्मभावे द्रक्ष्यति। ये चापि केचिदस्मिंस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ श्रावका वा प्रत्येकबुद्धा वा बोधिसत्त्वा वा तथागता वा प्रतिवसन्ति यं च ते तथागता धर्मं देशयन्ति ये च सत्त्वास्तांस्तथागतान् पर्युपासन्ते सर्वेषां तेषां सत्त्वानामात्मभावप्रतिलम्भात् स्व आत्मभावे द्रक्ष्यति। तत् कस्य हेतोः। यथापीदं परिशुद्धत्वादात्मभावस्येति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

परिशुद्ध तस्यो[1] भवतेत्मभावो
यथापि वैडूर्यमयो विशुद्धः।
सत्त्वान नित्यं प्रियदर्शनश्च
यः सूत्र धारेति इदं उदारम् ॥६१॥
आदर्शपृष्ठे यथ बिम्बु पश्येत्
लोकोऽस्य काये अयु दृश्यते तथा।
स्वयंभु[2] सो पश्यति नान्यि सत्त्वाः
परिशुद्धि कायस्मि इम एवरूपा[3] ॥६२॥

---

1 B तस्य   2 J तु ; Tib. སེམས་ཅན་གཞན་མིན་རང་བྱུང་།

3 B नान्य सत्त्वान् परिशुद्धि कायस्यियमेव॰ ; Tib. ཡོངས་སུ་དག་པའི་ལུས་ནི་དེ་འདྲའོ།

ये लोकधातौ हि इहास्ति सत्त्वा
मनुष्यदेवासुरगुह्यका वा ।
नरकेषु प्रेतेषु तिरश्चयोनिषु
प्रतिविम्बु[1] संदृश्यति तत्र काये ॥६३॥
विमान देवान भवाग्र याव-
च्छैलं पि चो[2] पर्वत चक्रवाड़म् ।
हिमवान् सुमेरुश्च महांश्च मेरुः
कायस्मि दृश्यन्तिमि सर्वथैव ॥६४॥
बुद्धां पि सो पश्यति आत्मभावे
सश्रावकान् बुद्धसुतांस्तथान्यान् ।
ये बोधिसत्त्वा विहरन्ति चैकका
गणे च ये धर्म प्रकाशयन्ति ॥६५॥
एतादृशी कायविशुद्धि तस्य
यहि दृश्यते सर्विय लोकधातुः
न च ताव सो दिव्य न प्रापुणोति[3]
प्रकृतीय कायस्यियमीदृशी भवेत् ॥६६॥

पुनरपरं सततसमिताभियुक्तास्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य तथागते परिनिर्वृत इमं धर्मपर्यायं धारयतो देशयतः संप्रकाशयतो लिखतो वाचयतस्तैर्द्वादशभिर्मनस्कारगुणशतैः समन्वागतं मन-इन्द्रियं परिशुद्धं भविष्यति। स तेन परिशुद्धेन मन-इन्द्रियेण यद्येकगाथामप्यन्तशः श्रोष्यति तस्य बह्वर्थमाज्ञास्यति। स तामवबुध्य तन्निदानं[4] मासमपि धर्मं देशयिष्यति चतुर्मासमपि संवत्सरमपि धर्मं देशयिष्यति। यं च धर्मं भाषिष्यति सोऽस्य स्मृतो न स संप्रमोषं यास्यति। ये केचिल्लौकिका लोकव्यवहारा भाष्याणि वा मन्त्रा वा सर्वांस्तान् धर्मनयेन संस्यन्दयिष्यति। यावन्तश्च केचित्त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ षट्सु गतिषूपपन्नाः सत्त्वाः संसरन्ति सर्वेषां तेषां सत्त्वानां चित्तचरितविस्पन्दितानि ज्ञास्यति। इञ्जितमन्यितप्रपञ्चितानि ज्ञास्यति प्रविचि-

---

1 B ०बिम्ब
2 B च
3 B त प्रापु०
4 J तानि०

निष्यति। अप्रतिलब्धे च तावदार्यज्ञान एवंरूपं चास्य मन-इन्द्रियं परिशुद्धं भविष्यति। यां यां च धर्मनिरुक्तिमनुविचिन्त्य धर्मं देशयिष्यति सर्वं तद् भूतं देशयिष्यति। सर्वं तत्तथागतभाषितं सर्वं पूर्वजिनसूत्रपर्यायनिर्दिष्टं भाषति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

मन-इन्द्रियं तस्य विशुद्ध भोति
प्रभास्वरं शुद्धमनाविलं च।
सो तेन धर्मान् विविधान् प्रजानति
हीनानथोत्कृष्ट तथैव मध्यमान् ॥६७॥

एकामपि गाथ श्रुणित्व धीरो
अर्थं बहुं जानति तस्य तत्र।
समितं[1] च भूतं च सदा प्रभाषते
मासान् पि चत्वारि तथापि[2] वर्षम् ॥६८॥

ये चापि सत्त्वा इह लोकधातौ
अभ्यन्तरे बाहिरिये वसन्ति।
देवा मनुष्यासुरगुह्यकाश्च
नागाश्च ये चापि तिरश्चयोनिषु ॥६९॥

षट्सु गतीषु[3] निवसन्ति सत्त्वा
विचिन्तितं तेष भवेत यं च।
एकक्षणे सर्वि विदुर्विजानते
धारेत्व सूत्रं इम आनुशंसाः ॥७०॥

यं चापि बुद्धः शतपुण्यलक्षणो
धर्मं प्रकाशेदिद सर्वलोके।
तस्यापि शब्दं शृणुते विशुद्धं
यं चापि सो भाषति गृह्यते तत् ॥७१॥

---

1 B सहितं; Tib. ཏག་ཏུ།

2 B अथापि

3 J षट्सू गतीषू

वह्न् विचिन्तेति च अग्रधर्मान्
वहूंश्च सो भाषति नित्यकालम् ।
न चास्य संमोह कदाचि भोति
धारेत्व सूत्रं इमि[1] आनुशंसाः ॥७२॥
संधि विसंधि च विजानतेऽसौ
सर्वेषु धर्मेषु विलक्षणानि ।
प्रजानते अर्थ निरुक्तयश्च
यथा च तं जानति भाषते तथा ॥७३॥
यं भाषितं भोतिह दीर्घरात्रं
पूर्वेहि लोकाचरियेहि सूत्रम् ।
तं धर्म सो भाषति नित्यकालं
असंत्रसन्तो परिषाय मध्ये ॥७४॥
मन-इन्द्रियं ईदृशमस्य भोति
धारेत्व सूत्रं इमु वाचयित्वा ।
न च ताव असङ्ग[2] लभते ह ज्ञानं
पूर्वंगमं तस्य इमं तु भोति ॥७५॥
आचार्यभूमौ हि स्थितश्च भोति
सर्वेष सत्त्वान कथेय धर्मम् ।
निरुक्तिकोटीकुशलश्च भोति
इमु धारयन्तो सुगतस्य सूत्रम् ॥७६॥
इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये धर्मभाणकानुशंसा*-
परिवर्तो नामाष्टादशमः ॥१८॥

---

73 M. visandhi ca
74 M. [*pu*]rimebhi lokacariye[*bhi*]
75 M. ca tasya jānaṁ pūrvbaṅgam.
* dharmabhāṇaka ānṛśaṁs.

---

1 B इम

2 B साङ्ग ; Tib. མ་ཆགས །

सदाऽपरिभूतपरिवर्तः

अथ खलु भगवान् महास्थामप्राप्तं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमामन्त्रयते स्म। अनेनापि तावन्महास्थामप्राप्त* पर्यायेणैवं वेदितव्यं यथा य इममेवंरूपं धर्मपर्यायं प्रतिक्षेप्स्यन्ति। एवंरूपांश्च सूत्रान्तधारकांश्च भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिका† आक्रोशिष्यन्ति परिभाषिष्यन्ति असत्यया परुषया वाचा समुदाचरिष्यन्ति तेषामेवमनिष्टो विपाको भविष्यति यो न शक्यं वाचा परिकीर्तयितुम्। ये चेममेवंरूपं सूत्रान्तं धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति देशयिष्यन्ति‡ पर्यवाप्स्यन्ति परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयिष्यन्ति तेषामेवमिष्टो विपाको भविष्यति यादृशो मया पूर्वं परिकीर्तित एवंरूपां च चक्षुःश्रोत्रघ्राणजिह्वाकायमनःपरिशुद्धिमधि§-गमिष्यन्ति।

भूतपूर्वं महास्थामप्राप्तातीतेऽध्वन्यसंख्येयैः कल्पैरसंख्येयतरैर्विपुलैरप्रमेयैर-चिन्त्यैस्तेभ्यः परेण परतरेण यदासीत्तेन कालेन तेन समयेन भीष्मगर्जितस्वरराजो नाम तथागतोऽर्हन्¶ सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् विनिर्भोगे कल्पे महासंभवायां लोकधातौ$। स खलु पुनर्महास्थामप्राप्त भगवान् भीष्मगर्जितस्वरराजस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तस्यां महासंभवायां लोकधातौ सदेवमानुषासुरस्य लोकस्य पुरतो धर्मं देशयति स्म। यदिदं श्रावकाणां चतुरार्यसत्यसंप्रयुक्तं धर्मं देशयति स्म जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःख-दौर्मनस्योपायाससमतिक्रमाय निर्वाणपर्यवसानं प्रतीत्यसमुत्पादप्रवृत्तिम्। बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां षट्पारमिताप्रतिसंयुक्तानामनुत्तरां सम्यक्संबोधि-

---

* M. [*Mā*]hāsthāma prāpta paryā[*yeṇa*]
† M. upāsaka upāsik[*ā*]ṃ
‡ M. yanti deśayanti pary
§ M. [*ya*] mano viśuddhiṃ nigacch[*nt*]i
¶ M. [*ta*] thāgato arhāṃ samya
$ M. yāṃ loka dhātau

मारभ्य तथागतज्ञानदर्शनपर्यवसानं धर्मं देशयति स्म। तस्य खलु पुनर्महास्थामप्राप्त भगवतो भीष्मगर्जितस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य चत्वारिंशद् गङ्गानदीवालिकासमानि कल्पकोटीनयुतशतसहस्राण्यायुष्प्रमाणमभूत्। परिनिर्वृतस्य जम्बुद्वीपपरमाणुरजःसमानि कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि सद्धर्मस्थितोऽभूच्चतुर्द्वीपपरमाणुरजःसमानि कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि सद्धर्मप्रतिरूपकः स्थितोऽभूत्। तस्यां खलु पुनर्महास्थामप्राप्त महासंभवायां लोकधातौ भगवतो भीष्मगर्जितस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य परिनिर्वृतस्य सद्धर्मप्रतिरूपके चान्तर्हितेऽपरोऽपि भीष्मगर्जितस्वरराज एव तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्। अनया महास्थामप्राप्त परंपरया तस्यां महासंभवायां लोकधातौ भीष्मगर्जितस्वरराजनाम्नां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां विंशतिकोटीनयुतशतसहस्राण्यभूवन्। तत्र महास्थामप्राप्त योऽसौ तथागतः सर्वपूर्वकोऽभूद् भीष्मगर्जितस्वरराजो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्। तस्य भगवतः परिनिर्वृतस्य सद्धर्मेऽन्तर्हिते सद्धर्मप्रतिरूपके चान्तर्धीयमाने तस्मिन् शासनेऽधिमानिकभिक्ष्वध्याक्रान्ते सदाऽपरिभूतो नाम बोधिसत्त्वो भिक्षुरभूत्। केन कारणेन महास्थामप्राप्त स बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सदाऽपरिभूत इत्युच्यते। स खलु पुनर्महास्थामप्राप्त बोधिसत्त्वो महासत्त्वो यं यमेव पश्यति भिक्षुं वा भिक्षुणीं वोपासकं वोपासिकां वा तं तमुपसंक्रम्यैवं वदति नाहमायुष्मन्तो युष्माकं परिभवामि। अपरिभूता यूयम्। तत् कस्य हेतोः। सर्वे हि भवन्तो बोधिसत्त्वचर्यां चरन्तु। भविष्यथ यूयं तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा इति। अनेन महास्थामप्राप्त पर्यायेण स बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भिक्षुभूतो नोद्देशं करोति न स्वाध्यायं करोति अन्यत्र यं यमेव पश्यति दूरगतमपि सर्वं तमुपसंक्रम्यैवं संश्रावयति भिक्षुं वा भिक्षुणीं वोपासकं वोपासिकां वा तं तमुपसंक्रम्यैवं वदति। नाहं भगिन्यो युष्माकं परिभवामि। अपरिभूता यूयम्। तत् कस्य हेतोः। सर्वा यूयं बोधिसत्त्वचर्यां चरध्वं भविष्यथ यूयं तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः। यं यमेव महास्थामप्राप्त स बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्मिन् समये भिक्षुं वा भिक्षुणीं वोपासकं वोपासिकां वैवं संश्रावयति

सर्वेऽस्य यद्भूयस्त्वेन[1] क्रुध्यन्ति व्यापदन्त्यप्रसादमुत्पादयन्त्याक्रोशन्ति परिभाषन्ते। कुतोऽयमपृष्टो भिक्षुरपरिभवचित्तमित्यस्माकमुपदर्शयति। परिभूतमात्मानं करोति यदस्माकं व्याकरोत्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ असन्तमनाकाङ्क्षितं च। अथ खलु महास्थामप्राप्त तस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बहूनि वर्षाणि तथाक्रुश्यतः परिभाष्यमाणस्य गच्छन्ति। न च कस्यचित् क्रुध्यति न व्यापादचित्तमुत्पादयति। ये चास्यैवं संश्रावयतो लोष्टं वा दण्डं वा क्षिपन्ति स तेषां दूरत एव उच्चैःस्वरं कृत्वा संश्रावयति स्म। नाहं युष्माकं परिभवामीति। तस्य ताभिरभिमानिकभिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकाभिः सततसमितं संश्राव्यमाणाभिः सदापरिभूत इति नाम कृतमभूत्।

तेन खलु पुनर्महास्थामप्राप्त सदाऽपरिभूतेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन कालक्रियायां प्रत्युपस्थितायां मरणकालसमये प्रत्युपस्थितेऽयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः श्रुतोऽभूत्। तेन च भगवता भीष्मगर्जितस्वरराजेन तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेनायं धर्मपर्यायो विंशतिभिर्गाथाविंशतिकोटीनयुतशतसहस्रैर्भाषितोऽभूत्। स च सदाऽपरिभूतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो मरणकालसमये प्रत्युपस्थितेऽन्तरीक्षनिर्घोषादिमं धर्मपर्यायमश्रौषीत्। येन केनचिद् भाषितमन्तरीक्षान्निर्घोषं श्रुत्वेमं धर्मपर्यायमुद्गृहीतवानिमां चैवंरूपां चक्षुर्विशुद्धिं श्रोत्रविशुद्धिं घ्राणविशुद्धिं जिह्वाविशुद्धिं कायविशुद्धिं[2] मनोविशुद्धिं च प्रतिलब्धवान्। सहप्रतिलब्धाभिर्विशुद्धिभिः पुनरन्यानि विंशतिवर्षकोटीनयुतशतसहस्राण्यात्मनो जीवितसंस्कारमधिष्ठायेमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं संप्रकाशितवान्। ये च तेऽभिमानिकाः सत्त्वा भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिका ये पूर्वं नाहं युष्माकं परिभवामीति संश्राविता यैरस्येदं सदाऽपरिभूत इति नाम कृतमभूत्तस्योदारर्द्धिबलस्थामं प्रतिज्ञाप्रतिभानबलस्थामं प्रज्ञाबलस्थामं च दृष्ट्वा सर्वेऽनुसहायीभूता अभूवन् धर्मश्रवणाय। सर्वे तेनान्यानि च बहूनि प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राण्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ समादापितान्यभूवन्।

स खलु पुनर्महास्थामप्राप्त बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्ततश्च्यवित्वा चन्द्रस्वरराजसहनाम्नां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां विंशतिकोटीशतान्याराागित-

---

1 B °त्वेन

2 J drops कायविशुद्धिं

वान् सर्वेषु चेमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयामास*। सोऽनुपूर्वेण तेनैव पूर्वकेण कुशलमूलेन पुनरप्यनुपूर्वेण दुन्दुभिस्वरराजसहनाम्नां† तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां विंशतिमेव तथागतकोटीनयुतशतसहस्राण्यारागितवान् सर्वेषु चेममेव सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमारागितवान् संप्रकाशितवांश्चतसृणां पर्षदाम्। सोऽनेनैव पूर्वकेण कुशलमूलेन पुनरप्यनुपूर्वेण मेघस्वरराजसहनाम्नां तथागतानमर्हतां सम्यक्संबुद्धानां विंशतिमेव तथागतकोटीशतसहस्राण्यारागितवान् सर्वेषु चेममेव सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमारागितवान् संप्रकाशितवांश्चतसृणां पर्षदाम्। सर्वेषु चैवंरूपया चक्षुःपरिशुद्ध्या समन्वागतोऽभूच्छ्रोत्रपरिशुद्ध्या घ्राणपरिशुद्ध्या जिह्वापरिशुद्ध्या कायपरिशुद्ध्या मनःपरिशुद्ध्या समन्वागतोऽभूत्।

स खलु पुनर्महास्थामप्राप्त सदाऽपरिभूतो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इयतां तथागतकोटीनयुतशतसहस्राणां सत्कारं गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां कृत्वान्येषां च बहूनां बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणां सत्कारं गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां कृत्वा सर्वेषु च तेष्विममेव सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमारागितवानारागयित्वा स तेनैव पूर्वकेण कुशलमूलेन‡ परिपक्वेनानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः। स्यात् खलु पुनस्ते महास्थाम§-प्राप्तैवं काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वान्यः स तेन कालेन तेन समयेन सदापरिभूतो¶ नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूद् यस्तस्य भगवतो भीष्मगर्जितस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः$ सम्यक्संबुद्धस्य शासने चतसृणां पर्षदां सदाऽपरिभूतः सम्मतोऽ[1]भूद् येन ते तावन्तस्तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा आरागिता अभूवन्। न खलु पुनस्ते महास्थामप्राप्तैवं द्रष्टव्यम्। तत् कस्य

* M. yāmāsa. sa.
† M. nāṃ tathā
‡ M. mūlena
§ M. [Ma]h[ā]sthāmaprapta.
¶ M. paribhū
$ M. [t]athāgatasyā.

1 B समन्ततो० ; Tib. གྲགས་ཤིང ।

हेतोः। अहमेव स महास्थामप्राप्त तेन कालेन तेन समयेन सदाऽपरिभूतो नाम* बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूवम्। यदा मया महास्थामप्राप्त पूर्वमयं धर्मपर्यायो नोद्गृहीतोऽभविष्यन्न धारितो नाहमेवं क्षिप्रमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धोऽभविष्यम्‡। यतश्चाहं महास्थामप्राप्त पौर्विकाणां तथागतानामर्हतां† सम्यक्संबुद्धानामन्तिकादिमं धर्मपर्यायं धारितवान् वाचितवान् देशितवांस्ततोऽहमेवं क्षिप्रमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः। यान्यपि तानि महास्थामप्राप्त तेन सदाऽपरिभूतेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन भिक्षुशतानि भिक्षुणीशतानि चोपासकशतान्युपासिकाशतानि च तस्य भगवतः शासन इमं धर्मपर्यायं संश्रावितानि[1] अभूवन्। नाहं युष्माकं परिभवामीति। सर्वे भवन्तो बोधिसत्त्वचर्यां चरन्तु। भविष्यथ यूयं तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः। यैस्तस्य बोधिसत्त्वस्यान्तिके व्यापादचित्तमुत्पादितमभूत् तैर्विंशतिकल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि न जातु तथागतो दृष्टोऽभून्नापि धर्मशब्दो न संघशब्दः श्रुतोऽभूत्। दश च कल्पसहस्राण्यवीचौ महानरके दारुणां वेदनां वेदयामासुः। ते च सर्वे तस्मात् कर्मावरणात् परिमुक्तास्तेनैव बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन परिपाचिता अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। स्यात् खलु पुनस्ते महास्थामप्राप्त काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वा कतमे तेन कालेन तेन समयेन ते सत्त्वा अभूवन् ये ते तं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमुल्लापितवन्त उच्चग्घि[2]तवन्तः। अस्यामेव महास्थामप्राप्त पर्षदि भद्रपालप्रमुखानि पञ्चबोधिसत्त्वशतानि सिंहचन्द्राप्रमुखानि§ पञ्चभिक्षुणीशतानि सुगतचेतनाप्रमुखानि पञ्चोपासिकाशतानि सर्वाण्यवैवर्तिकानि ¶कृतान्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। एवमियं महास्थामप्राप्त$ महार्थस्य धर्म

* M. nāma bodhisa.
‡ M. ni babhūvu te
† M. taḥ samya
§ M. pramukhā.
¶ M. k. anu
$ M. Mahāsthāmapr[*āpta*]

1 B संश्रावितवान्य॰

2 B उच्चघित॰

पर्यायस्य धारणा वाचना देशना* बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानामनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेराहारका† संवर्तते। तस्मात्तर्हि महास्थामप्राप्तायं धर्मपर्यायो बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैस्तथागते परिनिर्वृते अभीक्ष्णं धारयितव्यो वाचयितव्यो देशयितव्यः संप्रकाशयितव्य इति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

अतीतमध्वानमनुस्मरामि
भीष्मस्वरो राज जिनो यदासि।
महानुभावो नरदेवपूजितः
प्रणायको नरमरुयक्षरक्षसाम्[1] ॥१॥

तस्य जिनस्य परिनिर्वृतस्य
सद्धर्म संक्षोभ व्रजन्ति पश्चिमे।
भिक्षू[2] अभूषी तद बोधिसत्त्वो
नामेन सो सदपरिभूत उच्यते ॥२॥

उपसंक्रमित्वा तद भिक्षु अन्यान्
उपलम्भदृष्टीन तथैव भिक्षुणी।
परिभाव मह्यं न कदाचिदस्ति
यूयं हि चर्यां चरथाग्रबोधये ॥३॥

एवं च संश्रावयि नित्यकालं
आक्रोशपरिभाष सहन्तु तेषाम्।
कालक्रियायां समुपस्थितायां
श्रुतं इदं सूत्रमभूषि तेन ॥४॥

---

* M. nanā [b]odhi.
† M. yai saṃva. t.
4 M. [sa]hantu teṣā.

---

1 J ०राज्ञ० 2 B भिक्षु

अकृत्व कालं तद पण्डितेन
अधिष्ठिहित्वा च सुदीर्घमायुः ।
प्रकाशितं सूत्रमिदं तदासीत्
तहि शासने तस्य विनायकस्य ॥५॥

ते चापि सर्वे बहु ओपलम्भिका
बोधाय तेन परिपाचितासीत् ।
ततश्च्यवित्वान स बोधिसत्त्वो
आरागयी बुद्धसहस्रकोट्यः ॥६॥

अनुपूर्वपुण्येन कृतेन तेन
प्रकाशयित्वा इमु सूत्र नित्यम् ।
बोधिं स संप्राप्त जिनस्य पुत्रो
अहमेव सो शाक्यमुनिस्तदासीत् ॥७॥

ये चापि भिक्षू तद ओपलम्भिका[1]
या भिक्षुणी ये च उपासका वा ।
उपासिकास्तत्र च या तदासीद्[2]
ये बोधि संश्रावित पण्डितेन ॥८॥

ते चापि[3] दृष्ट्वा बहुबुद्धकोट्य
इमे च ते पञ्चशता अनूनकाः ।
तथैव भिक्षूण च भिक्षुणी च
उपासिकाश्चापि मि मह्य संमुखम् ॥९॥

---

5 M. ...ṛ[*tva* kā] ... ... ।
...[*sūtra*]m idaṃ tad ā[*s*]ī ... ... ॥
6 M. ......kā bodhāya ... ... ।
......[*sa*]hasra koṭ[*ya*]ḥ. ... ... ॥
7 M. ......ca sa prāpta ... ... ॥

---

1 B औप०
2 B यावदा० ; Tib. दे་न་दགེ་བསྙེན་མ་རྣམས་གང་བྱུང་བ། མཁས་པས་དེ་ཚེ།
3 J तैश्चापि

सर्वे मया श्रावित अग्रधर्मा[1]

ते चैव सर्वे परिपाचिता मे ।

मयि निर्वृते चापिमि सर्वि धीरा

इमु धारयिष्यन्ति ह सूत्रमग्रम् ॥१०॥

कल्पान कोट्यो बहुभीरचिन्त्यै-

र्न कदाचिदेतादृश धर्म श्रूयते ।

बुद्धान कोटीशत चैव भोन्ति

न च ते पिमं सूत्र प्रकाशयन्ति ॥११॥

तस्माच्छ्रुणित्वा इदमेवरूपं

परिकीर्तितं धर्मु स्वयं स्वयम्भुवा ।

आरागयित्वा च पुनः पुनश्चिमं

प्रकाशयेत् सूत्र मयीह[2] निर्वृते ॥१२॥

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके* धर्मपर्याये सदाऽपरिभूतपरिवर्तो नामैकोनविंशतितमः† ॥१९॥

---

* M. puṇḍarīke.

† M. viṃśatimaḥ [*sa*]m[*aptah*]

---

1 B ०धर्म

2 B समेह

तथागतर्द्ध्यभिसंस्कार-परिवर्तः

अथ खलु यानि तानि *साहस्रलोकधातुपरमाणुरजःसमानि बोधिसत्त्व-कोटीनयुतशतसहस्राणि† पृथिवीविवरेभ्यो निष्क्रान्तानि तानि सर्वाणि ‡भगवतोऽभिमुखमञ्जलिं प्रगृह्य भगवन्तमेतदूचुः। वयं भगवन्निमं धर्मपर्यायं§ तथागतस्य परिनिर्वृतस्य सर्वबुद्धक्षेत्रेषु यानि यानि भगवतो बुद्धक्षेत्राणि यत्र यत्र भगवान् परिनिर्वृतो भविष्यति तत्र तत्र संप्रकाशयिष्यामः। अर्थिनो वयं भगवन्ननेनैवमुदारेण धर्मपर्यायेण धारणाय वाचनाय देशनाय संप्रकाशनाय वा लिखनाय।

अथ खलु मञ्जुश्रीप्रमुखानि बहूनि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि यान्यस्यां सहायां लोकधातौ वास्तव्यानि भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिका देव-नागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्या बहवश्च गङ्गानदीवालिको-पमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भगवन्तमेतदूचुः। वयमपि ¶भगवन्निमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयिष्यामस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्यादृष्टेनात्मभावेन भगवन्नन्तरीक्षे स्थिता घोषं संश्रावयिष्यामोऽनवरोपितकुशलमूलानां च सत्त्वानां कुशलमूलान्य-वरोपयिष्यामः$।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायां तेषां पौर्विकाणां बोधिसत्त्वानां महा-सत्त्वानां गणिनां महागणिनां गणाचार्याणामेकं प्रमुखं विशिष्टचारित्रं नाम बोधिसत्त्वं महासत्त्वं गणिनं महागणिनं गणाचार्यमामन्त्रयामास। साधु साधु विशिष्टचारित्र। एवं युष्माभिः करणीयमस्य धर्मपर्यायस्यार्थे। यूयं तथा-गतेन परिपाचिताः।

---

* M. ra mahāsâ[*hasra*]

† M. sahasrā[*n*]i

‡ M. [*Bha*]gavato bhi[*mukhan*]

§ M. [*pa*]ryāyaṃ Tath

¶ M. [*Bha*]gavan vaya[*ṃ*]

$ M. [*a*]varopa[*y*]i

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतः स च भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः परिनिर्वृतः स्तूपमध्ये सिंहासनोपविष्टौ द्वावपि स्मितं प्रादुष्कुरुतो मुखविवरान्तराभ्यां च जिह्वेन्द्रियं निर्णामयतः। ताभ्यां च जिह्वेन्द्रियाभ्यां यावद् ब्रह्मलोकमनुप्राप्नुतस्ताभ्यां च जिह्वेन्द्रियाभ्यां बहूनि रश्मिकोटीनयुतशतसहस्राणि निश्चरन्ति स्म। तासु च रश्मिष्वेकैकस्या रश्मेर्बहूनि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि निश्चेरुः सुवर्णवर्णैः कायैर्द्वात्रिंशद्भिर्महापुरुषलक्षणैः समन्वागताः पद्मगर्भे सिंहासने निषण्णाः। ते च बोधिसत्त्वा दिग्विदिक्षु लोकधातुशतसहस्रेषु विसृताः सर्वासु दिग्विदिक्ष्वन्तरीक्षे स्थिता धर्मं देशयामासुः। यथैव भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो जिह्वेन्द्रियेणर्द्धिप्रातिहार्यं करोति प्रभूतरत्नश्च तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तथैव ते सर्वे तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा ये तेऽन्यलोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेभ्योऽभ्यागता रत्नवृक्षमूलेषु पृथक् पृथक् सिंहासनोपविष्टा जिह्वेन्द्रियेणर्द्धिप्रातिहार्यं कुर्वन्ति।

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्ते च सर्वे तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धास्तमृद्ध्यभिसंस्कारं परिपूर्णं वर्षशतसहस्रं कृतवन्तः। अथ खलु वर्षशतसहस्रस्यात्ययेन ते तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धास्तानि जिह्वेन्द्रियाणि पुनरेवोपसंहृत्यैकस्मिन्नेव क्षणलवमुहूर्ते समकालं सर्वैर्महासिंहोत्कासनशब्दः कृत एकश्चाच्छटासंघातशब्दः कृतस्तेन च महोत्कासनशब्देन महाच्छटासंघातशब्देन[1] यावन्ति दशसु दिक्षु बुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशतसहस्राणि तानि सर्वाण्याकम्पितान्यभूवन् प्रकम्पितानि संप्रकम्पितानि चलितानि प्रचलितानि संप्रचलितानि वेधितानि प्रवेधितानि संप्रवेधितानि। तेषु च सर्वेषु बुद्धक्षेत्रेषु यावन्तः सर्वसत्त्वा देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यास्तेऽपि सर्वे बुद्धानुभावेन तत्रस्था एवमिमां सहां लोकधातुं पश्यन्ति स्म। तानि च सर्वतथागतकोटीनयुतशतसहस्राणि रत्नवृक्षमूलेषु पृथक् पृथक् सिंहासनोपविष्टानि भगवन्तं च शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं तं च भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं परिनिर्वृतं तस्य महारत्नस्तूपस्य मध्ये सिंहासनोपविष्टं भगवता

---

1 B महास्फोटा संघात०; Tib. སེ་གོལ[གཏོགས་པའི་སྒྲ་]ཆེན་པོ།

शाक्यमुनिना तथागतेन सार्धं निषण्णं ताश्चतस्रः पर्षदः पश्यन्ति स्म। दृष्ट्वा चाश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता औद्बिल्यप्राप्ता अभूवन्। एवं चान्तरीक्षाद् घोषमश्रौषुः। एष मार्षा अप्रमेयाण्यसंख्येयानि लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्राण्यतिक्रम्य सहा नाम लोकधातुस्तस्यां शाक्यमुनिर्नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः। स एतर्हि सद्धर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं सूत्रान्तं महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववादं सर्वबुद्धपरिग्रहं बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां संप्रकाशयति। तं यूयमध्याशयेनानुमोदध्वं तं च भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं तं च भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं नमस्कुरुध्वम्।

अथ खलु ते सर्वसत्त्वा [1]इममेवंरूपमन्तरीक्षान्निर्घोषं श्रुत्वा तत्रस्था एव नमो भगवते शाक्यमुनये तथागतायार्हते सम्यक्संबुद्धायेति वाचं भाषन्ते स्माञ्जलिं प्रगृह्य। विविधाश्च पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्त्यो येनेयं सहा लोकधातुस्तेन क्षिपन्ति स्म नानाविधानि चाभरणानि पिनद्धानि हारार्धहारमणिरत्नान्यपि क्षिपन्ति स्म भगवतः शाक्यमुनेः प्रभूतरत्नस्य च तथागतस्य पूजाकर्मणे। अस्य च सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य ताश्च पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्त्यस्तानि च हारार्धहारमणिरत्नानि क्षिप्तानीमां सहां लोकधातुमागच्छन्ति स्म। तैश्च पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीराशिभिर्हारार्धहारैर्मणिरत्नैश्चास्यां सहायां लोकधातौ सार्द्धं तैरन्यैर्लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रैरेकीभूतैर्ये तेषु तथागताः संनिषण्णास्तेषु सर्वेषु वैहायसेऽन्तरीक्षे समन्तान्महापुष्पवितानं परिसंस्थितमभूत्।

अथ खलु भगवांस्तान् विशिष्टचारित्रप्रमुखान् बोधिसत्त्वान्महासत्त्वानामन्त्रयामास। अचिन्त्यप्रभावाः कुलपुत्रास्तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः। बहून्यप्यहं कुलपुत्राः कल्पकोटीनयुतशतसहस्राण्यस्य धर्मपर्यायस्य परीन्दनार्थं नानाधर्मप्रमुखैर्बहूनानुशंसान् भाषेयं न चाहं गुणानां पारं गच्छेयमस्य धर्मपर्यायस्य भाषमाणः। संक्षेपेण कुलपुत्राः सर्वबुद्धवृषभिता सर्वबुद्धरहस्यं सर्वबुद्धगम्भीरस्थानं मयास्मिन् धर्मपर्याये देशितम्। तस्मात्तर्हि

1 B इमेवं०

कुलपुत्रा युष्माभिस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य सत्कृत्यायं धर्मपर्यायो धारयितव्यो देशयितव्यो लिखितव्यो वाचयितव्यः प्रकाशयितव्यो भावयितव्यः पूजयितव्यः। यस्मिंश्च कुलपुत्राः पृथिवीप्रदेशेऽयं धर्मपर्यायो वाच्येत वा प्रकाश्येत वा देश्येत वा लिख्येत वा चिन्त्येत वा भाष्येत वा स्वाध्यायेत वा पुस्तकगतो वा तिष्ठेदारामे वा विहारे वा गृहे वा वने वा नगरे वा वृक्षमूले वा प्रासादे वा लयने वा गुहायां वा तस्मिन् पृथिवीप्रदेशे तथागतमुदिश्य चैत्यं कर्तव्यम्। तत् कस्य हेतोः। सर्वतथागतानां हि स पृथिवीप्रदेशो बोधिमण्डो वेदितव्यस्तस्मिंश्च पृथिवीप्रदेशे सर्वतथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धा इति वेदितव्यं तस्मिंश्च पृथिवीप्रदेशे सर्वतथागतैर्धर्मचक्रं प्रवर्तितं तस्मिंश्च पृथिवीप्रदेशे सर्वतथागताः परिनिर्वृता इति वेदितव्यम्।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत।

अचिन्तिया लोकहितान धर्मता
अभिज्ञज्ञानस्मि प्रतिष्ठितानाम्।
ये ऋद्धि दर्शेन्ति अनन्तचक्षुषः
प्रामोद्यहेतोरिह सर्वदेहिनाम् ॥१॥

जिह्वेन्द्रियं प्रापिय ब्रह्मलोकं[1]
रश्मीसहस्राणि प्रमुञ्चमानाः।
आश्चर्यभूता इह ऋद्धिद र्शिताः
ते सर्वि[2] ये प्रस्थित अग्रबोधौ ॥२॥

उत्कासितं चापि करोन्ति बुद्धा
एकाच्छटा ये च करोन्ति शब्दम्।
ते विज्ञपेन्ती[3] इमु सर्वलोकं
दशो दिशायां इम लोकधातुम्[4] ॥३॥

---

1 B सर्व० ; Tib. ཚངས་པའི་འཇིག་རྟེན།

2 J इय ऋद्धि दर्शिता तेषार्थि

3 B ०ति

4 J दशो दिशा यावत लोकधातून्

एतानि चान्यानि च प्रातिहार्या

गुणान्निदर्शेन्ति हितानुकम्पकाः ।

कथं नु ते हर्षित तस्मि काले

धारेयु सूत्रं सुगतस्य निर्वृते ॥४॥

बहूपि कल्पान सहस्रकोट्यो

वदेय वर्णं सुगतात्मजानाम् ।

ये धारयिष्यन्तिम सूत्रमग्रं

परिनिर्वृते लोकविनायकस्मिन् ॥५॥

न तेष पर्यन्त भवेद् गुणानां

आकाशधातौ हि यथा दिशासु ।

अचिन्तिया तेष गुणा भवन्ति

ये सूत्र धारेन्ति इदं शुभं सदा ॥६॥

दृष्टो अहं सर्वे इमे च नायका

अयं च यो निर्वृतु लोकनायकः ।

इमे च सर्वे वहुवोधिसत्त्वाः

पर्षाश्च चत्वारि अनेन दृष्टाः ॥७॥

अहं च आरागितु तेनिहाद्य

इमे च आरागित सर्वि नायकाः ।

अयं च यो निर्वृतको जिनेन्द्रो

ये चापि अन्ये दशसू[1] दिशासु ॥८॥

अनागतातीत तथा च बुद्धाः

तिष्ठन्ति ये चापि दशसु दिशासु ।

ते सर्वि दृष्टाश्च सुपूजिताश्च

भवेयु यो धारयि सूत्रमेतत् ॥९॥

रहस्यज्ञानं पुरुषोत्तमानां

यं बोधिमण्डस्मि विचिन्तितासीत् ।

---

1 B °सु

अनुचिन्तयेत् सो पि तु क्षिप्रमेव
यो धारयेत् सूत्रिमु भूतधर्मम् ॥१०॥
प्रतिभानु तस्यापि भवेदनन्तं
यथापि वायुर्न कहिंचि सज्जति ।
धर्मेपि चार्थे च निरुक्ति जानति
यो धारयेत् सूत्रमिदं विशिष्टम् ॥११॥
अनुसंधिसूत्राण सदा प्रजानति
संधाय यं भाषितु नायकेहि ।
परिनिर्वृतस्यापि विनायकस्य
सूत्राण सो जानति भूतमर्थम् ॥१२॥
चन्द्रोपमः सूर्यसमः स भाति
आलोकप्रद्योतकरः स भोति ।
विचरन्तु सो मेदिनि तेन तेन
समादपेती बहुबोधिसत्त्वान् ॥१३॥
तस्माद्धि ये पण्डित बोधिसत्त्वाः
श्रुत्वानिमानीदृश आनुशंसान्[1] ।
धारेयु सूत्रं मम निर्वृतस्य
न तेष बोधाय भवेत संशयः ॥१४॥

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये तथागतर्द्ध्यभिसंस्कार-
परिवर्तो नाम विंशतितमः ॥२०॥

---

1 B ०निह तादृश आनुशंसी

धारणी-परिवर्तः

अथ खलु भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्व उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य *भगवन्तमेतदवोचत्। कियद् भगवन् स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा पुण्यं प्रसवेद् य इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं धारयेत् कायगतं वा पुस्तकगतं† वा कृत्वा। एवमुक्ते भगवान् § भैषज्यराजं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। यः कश्चिद् भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वाशीतिगङ्गानदीवालिकासमानि तथागतकोटीनयुतशतसहस्राणि सत्कुर्याद् गुरुकुर्यान्मानयेत् पूजयेत् तत् किं मन्यसे भैषज्यराज कियत् कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततो निदानं बहु पुण्यं प्रसवेत्। भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्व आह। बहु भगवन् बहु सुगत। भगवानाह। आरोचयामि ते भैषज्यराज प्रतिवेदयामि। यः कश्चिद् भैषज्य-राज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वास्मात् सद्धर्मपुण्डरीकाद् ‡धर्मपर्यायादन्तश एकामपि चतुष्पदीगाथां धारयेद्$ वाचयेत् पर्यवाप्नुयात् प्रतिपत्त्या च संपादये-दतः स भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततो निदानं बहुतरं पुण्यं प्रसवेत्।

अथ खलु भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायां भगवन्तमेतद-वोचत्। दास्यामो वयं भगवंस्तेषां कुलपुत्राणां कुलदुहितॄणां वा येषामयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः कायगतो वा स्यात् पुस्तकगतो वा रक्षावरणगुप्तये धारणीमन्त्रपदानि। तद् यथा।**

---

* M. [*praṇā*]mayitvā Bhagavantam etad avo[cat] ketakaṃ Bha...

† M. vā pusta gataṃ

§ M. Bhagavān āha...

‡ M. [*dha*]rmaparyā

$ M. [*dhā*]rey(*ā*) vāce [*yā*]

** M. [*ya*] thedaṃ ane, ma

अन्ये मन्ये मने ममने चित्ते चरिते समे समिता विशान्ते मुक्ते मुक्ततमे समे अविषमे समसमे जये क्षये अक्षये अक्षिणे शान्ते समिते धारणि* आलोकभाषे प्रत्यवेक्षणि निधिरु अभ्यन्तर निविष्टे अभ्यन्तर पारिशुद्धिमुत्कुले अरडे परडे सुकाङ्क्षि असमसमे बुद्धविलोकिते धर्म-परीक्षिते संघनिर्घोषणि निर्घोणि भयाभयविशोधनि† मन्त्रे मन्त्राक्षयते रुते रुतकौशल्ये अक्षये अक्षयवनताये वक्कुले वलोड़ अमन्यनताये स्वाहा।

इमानि भगवन् मन्त्रधारणीपदानि द्वाषष्टिभिर्गङ्गानदीवालिकासमैर्बुद्धै-र्भगवद्भिर्भाषितानि‡। ते सर्वे बुद्धा भगवन्तस्तेन द्रुग्धाः स्युर्य एवंरूपान् धर्म-भाणकानेवंरूपान् सूत्रान्तधारकानतिक्रामेत्।

अथ खलु भगवान् भैषज्यराजाय बोधिसत्त्वाय महासत्त्वाय साधुकारमदात्। साधु साधु §भैषज्यराज सत्त्वानामर्थः कृतो धारणीपदानि भाषितानि सत्त्वाना-मनुकम्पामुपादाय रक्षावरणगुप्तिः कृता।

अथ खलु प्रदानशूरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो¶ भगवन्तमेतदवोचत्। अहमपि भगवन्नेवंरूपाणां धर्मभाणकानामर्थाय धारणीपदानि दास्यामि यत्तेषामेवं-रूपाणां धर्मभाणकानां न कश्चिदवतारप्रेक्ष्यवतारगवेष्यवतारं$ लप्स्यते। तद् यथा यक्षो वा राक्षसो वा पूतनो वा कृत्यो वा कुम्भाण्डो वा प्रेतो वावतार-प्रेक्ष्यवतारगवेष्यवतारं न लप्स्यत इति।

---

* M. [*dhā*]raṇī-ālokabhāṣa pratyavekṣaṇe niviṣṭe abhyantara

† M. bhāṣyâbhāṣyā śoddhīrbhū...mantra mantrakṣayā...ruda-kauśalyā

‡ M. [*tath*]āgatebhir bhāṣitāni te [*bu*]ddhā bhagavantā drud-dhā virā

§ M. sādhu Bhaiṣajyarājā bahūna te kulaputra sattvānāṃ a

¶ M. satvo Bhagavantam etad avocat aham api Bha(*ga*)vaṃ teṣāṃ

$ M. [*avatā*]raprekṣī avatāraṃ labhiṣyati na kaścis teṣāṃ tathārūpāṇāṃ

अथ खलु प्रदानशूरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां *वेलायामिमानि धारणीमन्त्रपदानि भाषते स्म। तद् यथा।

ज्वले महाज्वले उक्के तुक्के मुक्के अड़े अड़ावति नृत्ये
नृत्यावति इट्टिनि विट्टिनि चिट्टिनि नृत्यनि नृत्यावति स्वाहा।

इमानि भगवन् धारणीपदानि †गङ्गानदीवालिकासमैस्तथागतैरर्हद्भिः सम्यक्संबुद्धैर्भाषितान्यनुमोदितानि च। ते सर्वे तथागतास्तेन द्रुग्धाः स्युर्यस्तानेवंरूपान् धर्मभाणकानतिक्रमेत।

अथ खलु वैश्रवणो महाराजो‡ भगवन्तमेतदवोचत्। अहमपि भगवन् धारणीपदानि भाषिष्ये तेषां धर्मभाणकानां हिताय सुखायानुकम्पायै रक्षावरणगुप्तये। तद् यथा।

अट्टे तट्टे नट्टे वनट्टे अनड़े नाड़ि कुनड़ि स्वाहा।

$एभिर्भगवन् धारणीपदैस्तेषां धर्मभाणकानां पुद्गलानां रक्षां करोमि योजनशताच्चाहं तेषां कुलपुत्राणां कुलदुहितॄणां चैवंरूपाणां सूत्रान्तधारकाणां¶ रक्षा कृता भविष्यति स्वस्त्ययनं कृतं भविष्यति।

अथ खलु विरूढको महाराजो तस्यामेव पर्षदि सन्निपतितोऽभूत् सन्निषण्णश्च कुम्भाण्डकोटीनयुतशतसहस्रैः परिवृतः§ पुरस्कृतः। स उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य भगवन्तमेतदवोचत्। अहमपि भगवन् धारणीपदानि भाषिष्ये बहुजनहिताय तेषां च तथारूपाणां धर्मभाणकानामेवंरूपाणां सूत्रान्तधारकाणां रक्षावरणगुप्तये धारणीमन्त्रपदानि। तद् यथा**।

---

* M. satvo tāyāṃ velāyāṃ ime dhāra(ṇi)padā bhāṣisyād yathedaṃ

† M. padā Gaṃgānadivālika samebhi buddhebhir bhagavantebhi bhāṣit.

‡ M. (*r*)āj. [*Bha*]gavaṃ metad avocat aham api

$ M. ...konati imehi Bhagavāṃ

¶ M. [*su*[trântadhārakānāṁ rakṣā kṛtā bhaviṣyati svastyayanaṃ kṛt.

§ M. taḥ puraskṛto yena yena Bhagavāṃs tenopasaṃkrami upasaṃkramitva

** M. syād yath edaṃ agane gane gori gandhāri caṇḍāli mā

अगणे गणे गौरि गन्धारि चण्डालि मातङ्गि
पुक्कसि संकुले व्रूसलि सिसि स्वाहा।

इमानि तानि भगवन् धारणीमन्त्रपदानि यानि द्वाचत्वारिंशद्भिर्बुद्धकोटीभिर्भाषितानि। ते सर्वे तेन द्रुग्धाः स्युर्यस्तानेवंरूपान् *धर्मभाणकानतिक्रमेत।

अथ खलु लम्बा च नाम राक्षसी विलम्बा च नाम राक्षसी कूटदन्ती च नाम राक्षसी पुष्पदन्ती च नाम राक्षसी मकुटदन्ती च नाम राक्षसी केशिनी च नाम राक्षस्यचला च नाम राक्षसी मालाधारी† च नाम राक्षसी कुन्ती च नाम राक्षसी सर्वसत्त्वोजोहारी च नाम राक्षसी हारीती च नाम राक्षसी सपुत्रपरिवारा एताः सर्वा राक्षस्यो येन‡ भगवांस्तेनोपसंक्रान्ता उपसंक्रम्य सर्वास्ता राक्षस्य एकस्वरेण भगवन्तमेतदवोचन्। वयमपि भगवंस्तेषामेवंरूपाणां सूत्रान्तधारकाणां धर्मभाणकानां रक्षावरणगुप्तिं करिष्यामः स्वस्त्ययनं च करिष्यामो§ यथा तेषां धर्मभाणकानां न कश्चिदवतारप्रेक्ष्यवतारगवेष्यवतारं लप्स्यतीति।

अथ खलु ताः सर्वा राक्षस्य एकस्वरेण समं संगीत्या भगवत इमानि धारणीमन्त्रपदानि प्रयच्छन्ति स्म। तद्यथा¶।

इति मे इति मे इति मे इति मे इति मे। निमे
निमे निमे निमे निमे। रुहे रुहे रुहे रुहे
रुहे। स्तुहे स्तुहे स्तुहे स्तुहे स्तुहे स्वाहा।

इमं शीर्षं समारुह्य मा कश्चिद् द्रोही भवतु धर्मभाणकानां$ यक्षो वा राक्षसो वा प्रेतो वा पिशाचो वा पूतनो वा कृत्यो वा वेताडो

---

* M. [*bhaviṣ*]yanti yo teṣāṃ dharmabhāṇakānāṃ atikrameyāṃ

† M. Kāṭada(*n*)t(*ī*) ca nāma rākṣasī Keśinī ca nāma rākṣasī

‡ M. yena Bhagavāṃs tenopa. kramī a. harito bha

§ M. [*s*]yāmi ya teṣāṃ dharmabhāṇakanāṃ na kaścī. (ava) tārapreksī ava

¶ M. syād yathedaṃ iti me iti me iti me iti me a(*k*)

$ M. ha na [*bhav*] eyāṃ...
(*bhā*) nakānāṃ yakṣo vā rakṣaso vā preto vā

वा कुम्भाण्डो वा स्तब्धो वोमारको वोस्तारको वापस्मारको वा यक्षकृत्यो वामनुष्यकृत्यो वा मनुष्यकृत्यो वा एकाहिको वा द्वैतीयको वा त्रैतीयको वा चतुर्थको वा नित्यज्वरो वा विषमज्वरो वान्तशः स्वप्नान्तरगतस्यापि स्त्रीरूपाणि वा पुरुषरूपाणि वा दारकरूपाणि वा दारिकारूपाणि वा विहेठां कुर्युर्नेदं स्थानं विद्यते ।

अथ खलु ता राक्षस्य एकस्वरेण समं संगीत्या भगवन्तमाभिर्गाथाभिरध्यभाषन्त ।

सप्तधास्य स्फुटेन्मूर्धा अर्जकस्येव मञ्जरी ।
य इमं मन्त्र श्रुत्वा वै अतिक्रमेद्धर्मभाणकम् ॥१॥
या गतिर्मातृघातीनां पितृघातीन या[1] गतिः ।
तां गतिं प्रतिगच्छेद् यो धर्मभाणकमतिक्रमेत ॥२॥
या गतिस्तिलपीड़ानां तिलकूटानां च या गतिः ।
तां गतिं प्रतिगच्छेद् यो धर्मभाणकमतिक्रमेत् ॥३॥
या गतिस्तुलकूटानां कांस्यकूटान[2] या गतिः ।
तां गतिं प्रतिगच्छेद् यो धर्मभाणकमतिक्रमेत् ॥४॥

एवमुक्त्वा ताः कुन्तिप्रमुखा राक्षस्यो भगवन्तमेतदूचुः । वयमपि भगवंस्तेषामेवंरूपाणां धर्मभाणकानां रक्षां करिष्यामः स्वस्त्ययनं दण्डपरिहारं विषदूषणं करिष्याम इति । एवमुक्ते भगवांस्ता राक्षस्य एतदवोचत् । साधु साधु भगिन्यो यद् यूयं तेषां धर्मभाणकानां रक्षावरणगुप्तिं करिष्यध्वे येऽस्य धर्मपर्यायस्यान्तशो नामधेयमात्रमपि धारयिष्यन्ति । कः पुनर्वादो य इमं धर्मपर्यायं सकलसमाप्तं धारयिष्यन्ति पुस्तकगतं वा सत्कुर्युः पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीभिस्तैलप्रदीपैर्वा घृतप्रदीपैर्वा गन्धतैलप्रदीपैर्वा चम्पकतैलप्रदीपैर्वा वार्षिकतैलप्रदीपैर्वोत्पलतैलप्रदीपैर्वा

---

1 B ०घातीनां च या

2 B मानकूटानां च या

सुमनातैलप्रदीपैर्वहुशैर्बहुविधैः पूजाविधानशतसहस्रैः सत्करिष्यन्ति गुरुकरिष्यन्ति ते त्वया कुन्ति सपरिवारया रक्षितव्याः ।

अस्मिन् खलु पुनर्धारणीपरिवर्ते निर्दिश्यमाने अष्टाषष्टीनां प्राणिसहस्राणाम*नुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिप्रतिलाभोऽभूत् ।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये धारणीपरिवर्तो †नामैकविंशतिमः ॥२१॥

* M. [*saha*]srāṇi

† M. parivartt(*o*) nāma trayoviśat (*i*)*ma* samāpta

भैषज्यराजपूर्वयोग-परिवर्तः

अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतद-वोचत्। केन कारणेन भगवन् भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽस्यां सहायां लोकधातौ प्रविचरति बहूनि चास्य भगवन् दुष्करकोटीनयुतशतसह-स्राणि संदृश्यन्ते। तत् साधु भगवान् देशयतु तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भैषज्यराजस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य यत्किंचिच्चर्याप्रदेशमात्रं यच्छ्रुत्वा देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यास्तदन्यलोकधात्वागताश्च बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमे च महाश्रावकाः श्रुत्वा सर्वे प्रीतास्तुष्टा उदग्रा आत्तमनसो भवेयुरिति।

अथ खलु भगवान् नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्या-ध्येषणां विदित्वा तस्यां वेलायां नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। भूतपूर्वं कुलपुत्रातीतेऽध्वनि गङ्गानदीवालिकासमैः कल्पैर्यदासीत्तेन कालेन तेन समयेन चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रीर्नाम तथागतो-ऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान्। तस्य खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियस्तथागतस्या-र्हतः सम्यक्संबुद्धस्याशीतिकोट्यो बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां महासंनिपातो-ऽभूद् द्वासप्ततिगङ्गानदीवालिकासमाश्चास्य श्रावकसंनिपातोऽभूत्। अपगत-मातृग्रामं च तत्प्रवचनमभूदपगतनिरयतिर्यग्योनिप्रेतासुरकायं समं रमणीयं पाणितलजातं च तद्बुद्धक्षेत्रमभूद् दिव्यवैडूर्यमयभूमिभागं रत्नचन्दनवृक्षसमलंकृतं च रत्नजालसमीरितं चावसक्तपट्टदामाभिप्रलम्बितं च रत्नगन्धघटिकानिर्धूपितं च। सर्वेषु च रत्नवृक्षमूलेष्विषुक्षेपमात्रमात्रे रत्नव्योमकानि संस्थितान्यभूवन् सर्वेषु च रत्नव्योमकमूर्ध्नेषु कोटीशतं देवपुत्राणां तूर्यताडावचरसंगीति-संप्रभणितेनावस्थितमभूत्तस्य भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पूजाकर्मणे। स च भगवानिमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं तेषां महाश्रावकाणां तेषां च बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां विस्तरेण संप्रकाश-यति स्म सर्वसत्त्वप्रियदर्शनं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमधिष्ठानं कृत्वा। तस्य

खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य द्वाचत्वारिंशत्कल्पसहस्राण्यायुष्प्रमाणमभूत्तेषां च बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां तेषां च महाश्रावकाणां तावदेवायुष्प्रमाणमभूत्। स च सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्य भगवतः प्रवचने दुष्करचर्याभियुक्तोऽभूत्। स द्वादश वर्षसहस्राणि चंक्रमाभिरूढोऽभून्महावीर्यारम्भेण योगाभियुक्तोऽभूत्। स द्वादशानां वर्षसहस्राणामत्ययेन सर्वरूपसंदर्शनं नाम समाधिं प्रतिलभते स्म। सहप्रतिलम्भाच्च तस्य समाधेः स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तुष्ट उदग्र आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातस्तस्यां वेलायामेवं चिन्तयामास। इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमागम्यायं मया सर्वरूपसंदर्शनः समाधिः प्रतिलब्धः। तस्यां वेलायां स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्व एवं चिन्तयति स्म। यन्न्वहं भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियस्तथागतस्य पूजां कुर्यामस्य च सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य। स तस्यां वेलायां तथारूपं समाधिं समापन्नो यस्य समाधेः समनन्तरसमापन्नस्य सर्वसत्त्वप्रियदर्शनस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याथ तावदेवोपर्यन्तरीक्षान्मान्दारवमहामान्दारवाणां पुष्पाणां महन्तं पुष्पवर्षमभिप्रवृष्टम्। कालानुसारिचन्दनमेघः कृत उरगसारचन्दनवर्षमभिप्रवृष्टम्। तादृशी च नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सा गन्धजातिर्यस्या एकः कर्ष इमां सहालोकधातुं मूल्येन क्षमति।

अथ खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः स्मृतिमान् संप्रजानंस्तस्मात् समाधेर्व्युदतिष्ठद् व्युत्थाय चैवं चिन्तयामास। न तदृद्धिप्रातिहार्यसंदर्शनेन भगवतः पूजा कृता भवति यथात्मभावपरित्यागेनेति। अथ खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायामगरुतुरुष्ककुन्दुरुकरसं भक्षयति स्म चम्पकतैलं च पिबति स्म। तेन खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ पर्यायेण तस्य सर्वसत्त्वप्रियदर्शनस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सततसमितं गन्धं भक्षयतश्चम्पकतैलं च पिबतो द्वादशवर्षाण्यतिक्रान्तान्यभूवन्। अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तेषां द्वादशानां वर्षाणामत्ययेन तं स्वमात्मभावं दिव्यैर्वस्त्रैः परिवेष्ट्य गन्धतैलप्लुतं कृत्वा स्वकमधिष्ठानमकरोत् स्वकमधिष्ठानं कृत्वा स्वं कायं प्रज्वालयामास तथागतस्य

पूजाकर्मणेऽस्य च सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य पूजार्थम्। अथ खलु नक्षत्र-राज संकुसुमिताभिज्ञ तस्य सर्वसत्त्वप्रियदर्शनस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ताभिः कायप्रदीपप्रभाज्वालाभिरशीतिगङ्गानदीवालिकासमा लोकधातवः स्फुटा अभूवन्। तासु च लोकधातुष्वशीतिगङ्गानदीवालिकासमा एव बुद्धा भगवन्तस्ते सर्वे साधुकारं ददन्ति स्म। साधु साधु कुलपुत्र साधु खलु पुनस्त्वं कुलपुत्रायं स भूतो बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां वीर्यारम्भ इयं सा भूता तथागतपूजा धर्मपूजा। न तथा पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वज-पताकापूजा नाप्यामिषपूजा नाप्युरगसारचन्दनपूजा। इयं तत्कुलपुत्राग्र-प्रदानं न तथा राज्यपरित्यागदानं न प्रियपुत्रभार्यापरित्यागदानम्। इयं पुनः कुलपुत्र विशिष्टाग्रा वरा प्रवरा प्रणीता धर्मपूजा योऽयमात्मभावपरित्यागः। अथ खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ ते बुद्धा भगवन्त इमां वाचं भाषित्वा तूष्णीमभूवन्।

तस्य खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सर्वसत्त्वप्रियदर्शनात्मभावस्य दीप्यतो द्वादश वर्षशतान्यतिक्रान्तान्यभूवन्न च प्रशमं गच्छति स्म। स पश्चाद्द्वादशानां वर्षशतानामत्ययात् प्रशान्तोऽभूत्। स खलु पुनर्नक्षत्रराज-संकुसुमिताभिज्ञ सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्व एवंरूपां तथागत-पूजां च धर्मपूजां च कृत्वा ततश्च्युतस्तस्यैव भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रिय-स्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य प्रवचने राज्ञो विमलदत्तस्य गृह उपपन्न औपपादिक उत्सङ्गे पर्यङ्केण प्रादुर्भूतोऽभूत्। समनन्तरोपपन्नश्च खलु पुनः स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायां स्वमातापितरौ गाथया-ध्यभाषत।

अयं ममा चंक्रमु[1] राजश्रेष्ठ यस्मिन् मया स्थित्व समाधि लब्धः।
वीर्यं दृढं आरभितं महाव्रतं परित्यजित्वा प्रियमात्मभावम् ॥१॥

अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमां गाथां भाषित्वा स्वमातापितरावेतदवोचत्। अद्याप्यस्य तात स भगवांश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रीस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्ध एतर्हि तिष्ठति ध्रियते यापयति धर्मं देशयति यस्य मया भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियस्तथागतस्य

1 B ०म

पूजां कृत्वा सर्वरुतकौशल्यधारणी प्रतिलब्धायं च सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायोऽशीतिभिर्गाथाकोटीनयुतशतसहस्रैः कङ्करैश्च विवरैश्चाक्षोभ्यैश्च तस्य भगवतोऽन्तिकाच्छ्रुतोऽभूत्। साधयम्य तात गमिष्याम्यहं तस्य भगवतोऽन्तिकं तस्मिंश्च गत्वा भूयस्तस्य भगवतः पूजां करिष्यामीति। अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायां सप्ततालमात्रं वैहायसमभ्युद्गम्य सप्तरत्नमये कूटागारे पर्यङ्कमाभुज्य तस्य भगवतः सकाशमुपसंक्रान्त उपसंक्रम्य तस्य भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्य तं भगवन्तं सप्तकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य येन स भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य तं भगवन्तं नमस्कृत्वानया गाथयाभिष्टौति स्म।

सुविमलवदना नरेन्द्र धीरा तव प्रभ राजतियं[1] दशद्दिशासु।
तुभ्य सुगत कृत्व अग्रपूजां अहमिह आगतु नाथ दर्शनाय ॥२॥

अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायामिमां गाथां भाषित्वा तं भगवन्तं चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत्। अद्यापि त्वं भगवंस्तिष्ठसि। अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स भगवांश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रीस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। परिनिर्वाणकालसमयो मे कुलपुत्रानुप्राप्तः क्षयान्तकालो मे कुलपुत्रानुप्राप्तस्तद् गच्छ त्वं कुलपुत्र मम मञ्चं प्रज्ञपयस्व परिनिर्वायिष्यामीति। अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स भगवांश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रीस्तथागतस्तं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। इदं च ते कुलपुत्र शासनमनुपरिन्दामीमांश्च बोधिसत्त्वान्महासत्त्वानिमांश्च महाश्रावकानिमां च बुद्धबोधिमिमां च लोकधातुमिमानि च रत्नव्योमकानीमानि च रत्नवृक्षाणीमांश्च देवपुत्रान्ममोपस्थायकाननुपरिन्दामि। परिनिर्वृतस्य च मे कुलपुत्र ये धातवस्ताननुपरिन्दामि। आत्मना च त्वया कुलपुत्र मम धातूनां विपुला पूजा कर्तव्या वैस्तारिकाश्च ते धातवः कर्तव्याः स्तूपानां च बहूनि सहस्राणि कर्तव्यानि। अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स भगवांश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रीस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनं बोधि-

1 J राजतिदं

सत्त्वं महासत्त्वमेवमनुशिष्य तस्यामेव रात्र्यां पश्चिमे यामेऽनुपधिशेषे निर्वाण-धातौ परिनिर्वृतोऽभूत्।

अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं भगवन्तं चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियं तथागतं परिनिर्वृतं विदित्वो-रगसारचन्दनचितां कृत्वा तं तथागतात्मभावं संप्रज्वालयामास। दग्धं निशान्तं च तथागतात्मभावं विदित्वा ततो धातून् गृहीत्वा रोदति क्रन्दति परिदेवते स्म। अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो रुदित्वा क्रन्दित्वा परिदेवित्वा सप्तरत्नमयानि चतुरशीति-कुम्भसहस्राणि कारयित्वा तेषु तांस्तथागतधातून् प्रक्षिप्य सप्तरत्नमयानि चतु-रशीतिस्तूपसहस्राणि प्रतिष्ठापयामास यावद् ब्रह्मलोकमुच्चैस्त्वेन छत्रावली-समलंकृतानि पट्टघण्टासमीरितानि च। स तान् स्तूपान् प्रतिष्ठाप्यैवं चिन्तयामास। कृता मया तस्य भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियस्तथागतस्य धातूनां पूजा अतश्च भूय उत्तरिविशिष्टतरां तथागतधातूनां पूजां करिष्यामीति। अथ खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महा-सत्त्वस्तं सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणं तांश्च महाश्रावकांस्तांश्च देवनागयक्षगन्धर्वा-सुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यगणानामन्त्रयामास। सर्वे यूयं कुलपुत्राः समन्वाहरध्वं तस्य भगवतो धातूनां पूजां करिष्याम इति। अथ खलु नक्षत्रराज-संकुसुमिताभिज्ञ स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायां तेषां चतुरशीतीनां तथागतधातुस्तूपसहस्राणां पुरस्ताच्छतपुण्यविचित्रितं स्वं बाहुमादीपयामासादीप्य च द्वासप्ततिवर्षसहस्राणि तेषां तथागतधातुस्तूपानां पूजामकरोत्। पूजां च कुर्वता तस्याः पर्षदोऽसंख्येयानि श्रावककोटीनयुतशत-सहस्राणि विनीतानि सर्वैश्च तैर्बोधिसत्त्वैः सर्वरूपसंदर्शनसमाधिः प्रतिलब्धोऽ-भूत्।

अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स सर्वावान् बोधिसत्त्वगणस्ते च सर्वे महाश्रावकास्तं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमङ्गहीनं दृष्ट्वा अश्रुमुखा रुदन्तः क्रन्दन्तः परिदेवमानाः परस्परमेतदूचुः। अयं सर्वसत्त्वप्रिय-दर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽस्माकमाचार्योऽनुशासकः सोऽयं सांप्रतमङ्गहीनो बाहुहीनः संवृत्त इति। अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ स सर्वसत्त्वप्रिय-दर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तान् बोधिसत्त्वांस्तांश्च महाश्रावकांस्तांश्च देव-

पुत्रानामन्त्रयामास। मा यूयं कुलपुत्रा मामङ्गहीनं दृष्ट्वा रुदत मा क्रन्दत मा परिदेवध्वम्। एषोऽहं कुलपुत्रा ये केचिद्दशसु दिक्ष्वनन्तापर्यन्तासु लोकधातुषु बुद्धा भगवन्तस्तिष्ठन्ति ध्रियन्ते यापयन्ति तान् सर्वान् बुद्धान् भगवतः साक्षिणः कृत्वा। तेषां पुरतः सत्याधिष्ठानं करोमि येन सत्येन सत्यवचनेन स्वं मम बाहुं तथागतपूजाकर्मणे परित्यज्य सुवर्णवर्णो मे कायो भविष्यति तेन सत्येन सत्यवचनेनायं मम बाहुर्यथा पौराणो भवत्वियं च महापृथिवी षड्विकारं प्रकम्पत्वन्तरीक्षगताश्च देवपुत्रा महापुष्पवर्षं प्रवर्षन्तु। अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ समनन्तरकृतेऽस्मिन् सत्याधिष्ठाने तेन सर्वसत्त्वप्रियदर्शनेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाथ खल्वियं त्रिसाहस्रमहासाहस्री लोकधातुः षड्विकारं प्रकम्पित उपर्यन्तरीक्षाच्च महापुष्पवर्षमभिप्रवर्षितम्। तस्य च सर्वसत्त्वप्रियदर्शनस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य स बाहुर्यथा पौराणः संस्थितोऽभूद् यदुत तस्यैव बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ज्ञानबलाधानेन पुण्यबलाधानेन च। स्यात् खलु पुनस्ते नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वान्यः स तेन कालेन तेन समयेन सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूत्। न खलु पुनस्ते नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञैवं द्रष्टव्यम्। तत् कस्य हेतोः। अयं स नक्षत्रराज संकुसुमिताभिज्ञ भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तेन कालेन तेन समयेन सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूत्। इयन्ति नक्षत्रराज संकुसुमिताभिज्ञ भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दुष्करकोटीनयुतशतसहस्राणि करोत्यात्मभावपरित्यागांश्च करोति। बहुतरं खल्वपि स नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेमामनुत्तरां सम्यक्संबोधिमाकाङ्क्षमाणो यः पादाङ्गुष्ठं तथागतचैत्येष्वादीपयेदेकां हस्ताङ्गुलिं पादाङ्गलि वैकाङ्गं वा बाहुमादीपयेद् बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितः स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा बहुतरं पुण्याभिसंस्कारं प्रसवति न त्वेव राज्यपरित्यागान्न प्रियपुत्रदुहितृभार्यापरित्यागान्न त्रिसाहस्रमहासाहस्रीलोकधातोः सवनसमुद्रपर्वतोत्ससरस्तडागकूपारामायाः परित्यागात्। यश्च खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेमां त्रिसाहस्रमहासाहस्रीं लोकधातुं सप्तरत्नपरिपूर्णां कृत्वा सर्वबुद्धबोधिसत्त्वश्रावकप्रत्येकबुद्धेभ्यो दानं दद्यात् स नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा तावत् पुण्यं प्रसवति यावत् स कुलपुत्रो वाकु लदुहिता वा यः

इतः सद्धर्मपुण्डरीकाद्धर्मपर्यायादन्तशश्चतुष्पादिकामपि गाथां धारयेत्। इमं तस्य बहुतरं पुण्याभिसंस्कारं वदामि न त्वेवेमां त्रिसाहस्रमहासाहस्रीं लोकधातुं सप्तरत्नपरिपूर्णां कृत्वा दानं ददतस्तस्य सर्वबुद्धबोधिसत्त्वश्रावकप्रत्येकबुद्धेभ्यः।

तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सर्वेषामुत्ससरस्तडागानां महासमुद्रो मूर्धप्राप्तः। एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सर्वेषां तथागतभाषितानां सूत्रान्तानामयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो मूर्धप्राप्तः। तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सर्वेषां कालपर्वतानां चक्रवाडानां महाचक्रवाडानां च सुमेरुः पर्वतराजो मूर्धप्राप्तः। एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वेषां तथागतभाषितानां सूत्रान्तानां राजा मूर्धप्राप्तः। तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सर्वेषां नक्षत्राणां चन्द्रमाः प्रभाकरोऽग्रप्राप्तः। एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सर्वेषां तथागतभाषितानां सूत्रान्तानामयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायश्चन्द्रकोटीनयुतशतसहस्रातिरेकप्रभाकरोऽग्रप्राप्तः। तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सूर्यमण्डलं सर्वं तमोऽन्धकारं विधमति। एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वाकुशलतमोऽन्धकारं विधमति। तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ त्रायस्त्रिंशानां देवानां शक्रो देवानामिन्द्रः। एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वेषां तथागतभाषितानां सूत्रान्तानामिन्द्रः। तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ ब्रह्मा सहांपतिः सर्वेषां ब्रह्मकायिकानां देवानां राजा ब्रह्मलोके पितृकार्यं करोति। एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वेषां सत्त्वानां शैक्षाशैक्षाणां च सर्वश्रावकाणां प्रत्येकबुद्धानां बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितानां च पितृकार्यं करोति। तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सर्वबालपृथग्जनानतिक्रान्तः स्रोत आपन्नः सकृदागाम्यनागाम्यर्हत्प्रत्येकबुद्धश्च। एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वांस्तथागतभाषितान् सूत्रान्तानतिक्रम्याभ्युद्गतो मूर्धप्राप्तो वेदितव्यः। तेऽपि नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सत्त्वा मूर्धप्राप्ता वेदितव्याः ये खल्विमं सूत्रराजं धारयिष्यन्ति तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धानां बोधि-

सत्त्वोऽग्र आख्यायते। एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वेषां तथागतभाषितानां सूत्रान्तानामग्र आख्यायते। तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सर्वेषां श्रावकप्रत्येकबुद्धबोधिसत्त्वानां तथागतो धर्मराजः पट्टबद्धः। एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायस्तथागतभूतो बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितानाम्। त्राता खल्वपि नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वसत्त्वानां सर्वभयेभ्यो विमोचकः सर्वदुःखेभ्यः। तड़ाग इव तृषितानामग्निरिव शीतार्तानां चैलमिव नग्नानां सार्थवाह इव वणिजानां मातेव पुत्राणां नौरिव पारगामिनां वैद्य इवातुराणां दीप इव तमोऽन्धकारावृतानां रत्नमिव धनार्थिनां चक्रवर्तीव सर्वकोट्टराजानां समुद्र इव सरितामुल्केव सर्वतमोऽन्धकारविधमनाय। एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वदुःखप्रमोचकः सर्वव्याधिच्छेदकः सर्वसंसारभयबन्धनसंकटप्रमोचकः। येन चायं नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः श्रुतो भविष्यति यश्च लिखति यश्च लेखयति। एषां नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ पुण्याभिसंस्काराणां बौद्धेन ज्ञानेन न शक्यं पर्यन्तोऽधिगन्तुम्। यावन्तं पुण्याभिसंस्कारं स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा प्रसविष्यति। य इमं[1] धर्मपर्यायं धारयित्वा वाचयित्वा वा देशयित्वा वा श्रुत्वा वा लिखित्वा वा पुस्तकगतं वा कृत्वा सत्कुर्याद् गुरुकुर्यान्मानयेत् पूजयेत् पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीभिर्वाद्यवस्त्राञ्जलिकर्मभिर्वा घृतप्रदीपैर्वा गन्धतैलप्रदीपैर्वा चम्पकतैलप्रदीपैर्वा सुमनातैलप्रदीपैर्वा पाटलतैलप्रदीपैर्वा वार्षिकतैलप्रदीपैर्वा नवमालिकातैलप्रदीपैर्वा बहुविधाभिश्च पूजाभिः[2] सत्कारं कुर्याद् गुरुकारं कुर्यात् माननां कुर्यात् पूजनां कुर्यात्[3]।

बहु स नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा प्रसविष्यति य इमं भैषज्यराजपूर्वयोगपरिवर्तं धारयिष्यति वाचयिष्यति श्रोष्यति। सचेत् पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ मातृग्राम इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वोद्ग्रहीष्यति धारयिष्यति तस्य स एव पश्चिमः स्त्रीभावो

---

1 B ०व्यतीमं

2 B drops बहुविधाभिश्च पूजाभिः

3 B drops माननां कुर्यात् पूजनां कुर्यात्

भविष्यति। यः कश्चिन्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञेमं भैषज्यराजपूर्वयोगपरिवर्तं पश्चिमायां पञ्चाशत्यां श्रुत्वा मातृग्रामः प्रतिपत्स्यते स खल्वतश्च्युतः सुखावत्यां लोकधातावुपपत्स्यते। यस्यां स भगवानमितायुस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो बोधिसत्त्वगणपरिवृतस्तिष्ठति ध्रियते यापयति। स तस्यां पद्मगर्भे सिंहासने निषण्ण उपपत्स्यते न च तस्य रागो व्याबाधिष्यते[1] न द्वेषो न मोहो न मानो न मात्सर्यं न क्रोधो न व्यापादः। सहोपपन्नश्च पञ्चाभिज्ञाः प्रतिलप्स्यत अनुत्पत्तिकधर्मक्षान्ति च प्रतिलप्स्यते। अनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिप्रतिलब्धः स खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो द्वासप्ततिगङ्गानदीवालिका[2]समांस्तथागतान् द्रक्ष्यति। तादृशं चास्य चक्षुरिन्द्रियं परिशुद्धं भविष्यति येन चक्षुरिन्द्रियेण परिशुद्धेन तान् बुद्धान् भगवतो द्रक्ष्यति। ते चास्य बुद्धा भगवन्तः साधुकारमनुप्रदास्यन्ति। साधु साधु कुलपुत्र यत्त्वया सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं श्रुत्वा तस्य भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य प्रवचनं उद्दिष्टं स्वाध्यायितं भावितं चिन्तितं मनसिकृतं परसत्त्वानां च संप्रकाशितम्। अयं ते कुलपुत्र पुण्याभिसंस्कारो न शक्यमग्निना दग्धुं नोदकेन हर्तुम्*। अयं ते कुलपुत्र पुण्याभिसंस्कारो न शक्यं बुद्धसहस्रेणापि निर्देष्टुम्। विहतमारप्रत्यर्थिकस्त्वं कुलपुत्रोत्तीर्णभयसंग्रामो †मर्दितशत्रुकण्टकः। बुद्धशतसहस्राधिष्ठितोऽसि। न तव कुलपुत्र सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सश्रमणब्राह्मणिकायां प्रजायां सदृशो विद्यते तथागतमेकं विनिर्मुच्य। नान्यः ‡कश्चिच्छ्रावको वा प्रत्येकबुद्धो वा बोधिसत्त्वो वा यस्त्वां शक्तः पुण्येन वा प्रज्ञया वा समाधिना वाभिभवितुम्। एवं ज्ञानबलाधानप्राप्तः स नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ बोधिसत्त्वो भविष्यति।

यः कश्चिन्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञेमं §भैषज्यराजपूर्वयोगपरिवर्तं भाष्यमाणं श्रुत्वा साधुकारमनुप्रदास्यति तस्योत्पलगन्धो मुखाद्वास्यति गात्रेभ्यश्चास्य

---

* M. na udakenā ha(*rt*)u(*ṃ*) ayam api te

† M. sa tvaṃ kulaputrabhūto nirjitaśatru

‡ M. (*na*) anyo koci śrāvako vā bodhisatvo vā yo tvayā sadr̥śo

§ M. Nakṣatrarājasaṃkusumita imasya Bhaiṣajyarājapūrvayogaparivartta

---

1 B व्यवधि०   2 B ०बालिक०

चन्दनगन्धो भविष्यति। य इह धर्मपर्याये साधुकारं* दास्यति तस्येम एवंरूपा दृष्टधार्मिका गुणानुशंसा भविष्यन्ति ये मयैतर्हि निर्दिष्टाः। तस्मात्तर्हि नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञानुपरिन्दाम्यहमिमं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पूर्वयोगपरिवर्तं† यथा पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चाशत्यां वर्तमानायामस्मिन् जम्बुद्वीपे प्रचरेन्नान्तर्धानं गच्छेन्न च मारः पापीयानवता लभेन्न मारकायिका देवता न नागा न यक्षा न गन्धर्वा न कुम्भाण्डा अवतारं लभेयुः। ‡तस्मात्तर्हि नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञाधितिष्ठामीमं धर्मपर्यायमस्मिन् जम्बुद्वीपे। भैषज्यभूतो भविष्यति ग्लानानां सत्त्वानां व्याधिस्पृष्टानाम्। इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा व्याधिः काये न क्रमिष्यति§ न जरा नाकालमृत्युः। सचेत् पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ यः कश्चिद् बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितः पश्येदेवंरूपं सूत्रान्तधारकं भिक्षुं तं चन्दनचूर्णैर्नीलोत्पलैरभ्यकीरेद् अभ्यवकीर्य¶ चैवं चित्तमुत्पादयितव्यम्। गमिष्यत्ययं कुलपुत्रो बोधिमण्डम्। ग्रहीष्यत्ययं तृणानि प्रज्ञपयिष्यत्ययं बोधिमण्डे तृणसंस्तरम्। करिष्यत्ययं मारपक्षपराजयम्। प्रपूरयिष्यत्ययं धर्मशङ्खम्। $पराहनिष्यत्ययंधर्मभेरीमुत्तरिष्यत्ययं भवसागरम्। एवं नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ तेन बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितेन कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्रा वैवंरूपं सूत्रान्तधारकं भिक्षुं दृष्ट्वैवं चित्तमुत्पादयितव्यम्। इत्येतादृशाश्चास्य गुणानुशंसा भविष्यन्ति यादृशास्तथागतेन निर्दिष्टाः।

---

* M. sādhuṃkāraṃ pradāsyanti tasya dṛṣṭadharmikā ime guṇānuśaṃsā bha

† M. parivarttaṃ ya paścime kāle paścime samaye paścimāyāṃ paṃcāśa

‡ M. na yakṣā na kuṃbhāṇḍâ tasmāt tarhi Nakṣatrarāja saṃkusumita adhiṣṭhahāmi idaṃ dh(*ar*)m(*a*)

§ M. maṣyati na jarā na vyādhi na maraṇaṃ sace Nakṣatrarājasaṃkusumita eva sūtrānta.

¶ M. abhyavakiritvā evaṃ cittaṃm utpādayitvā tena bodhisatvayāna saṃprasthitena

$ M. [*śaṃ*]khaṃ parā[*ha*]niṣyati ayaṃ dharmabheri uttariṣyati ayaṃ bhava[*sā*] garaṃ taṃ tena

अस्मिन्* खलु पुनर्भैषज्यराजपूर्वयोगपरिवर्ते निर्दिश्यमाने चतुरशीतीनां बोधिसत्त्वसहस्राणां सर्वरुतकौशल्यानुगताया धारण्याः प्रतिलम्भोऽभूत्। स च† भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः साधुकारमदात्। साधु साधु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ यत्र हि नाम त्वमेवमचिन्त्यगुणधर्मास्तथागतेन निर्दिष्टास्त्वं चाचिन्त्यगुणधर्मसमन्वागतं तथागतं परिपृच्छसीति।

‡इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये भैषज्यराजपूर्वयोग-
परिवर्तो नाम द्वाविंशतिमः ॥२२॥

---

* M. imasmi ho puna Bhaiṣajyarājapūrvbayogaparivartto nirdī

† M. [*bha*]gavāṃ Prabhūtaratnas tathāgatorhāṃ samyak sambuddho sādhuṃkāraṃ dadati sā

‡ M. [*pau*]ṇḍarīke sūtre
Bhaiṣajya rājapûrvbayogaparivartto nāma viṃśatima samāptaḥ

गद्गदस्वरपरिवर्तः

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तस्यां वेलायां महापुरुषलक्षणाद् भ्रूविवरान्तरादूर्णाकोशात् प्रभां प्रमुमोच। यया प्रभया पूर्वस्यां दिश्यष्टादशगङ्गानदीवालिकासमानि बुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशतसहस्राण्याभया स्फुटान्यभूवन्। तानि चाष्टादशगङ्गानदीवालिकासमानि बुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशतसहस्राण्यतिक्रम्य वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डिता नाम लोकधातुः। तत्र कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तिष्ठति ध्रियते यापयति विपुलेनायुष्प्रमाणेन विपुलेन बोधिसत्त्वसंघेन सार्धं परिवृतः पुरस्कृतो धर्मं देशयति स्म। अथ खलु या भगवता शाक्यमुनिना तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेनोर्णाकोशात् प्रभा प्रमुक्ता सा तस्यां वेलायां वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डितां लोकधातुं महत्याभया स्फुरति स्म। तस्यां खलु पुनर्वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डितायां लोकधातौ गद्गदस्वरो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रतिवसति स्मावरोपितकुशलमूलो दृष्टपूर्वाश्च तेन बहूनां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामेवंरूपा रश्म्यवभासाः। बहुसमाधिप्रतिलब्धश्च स गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः। तद् यथा ध्वजाग्रकेयूरसमाधिप्रतिलब्धः सद्धर्मपुण्डरीकसमाधिप्रतिलब्धो विमलदत्तसमाधिप्रतिलब्धो नक्षत्रराजविक्रीडितसमाधिप्रतिलब्धोऽनिलम्भसमाधिप्रतिलब्धो ज्ञानमुद्रासमाधिप्रतिलब्धश्चन्द्रप्रदीपसमाधिप्रतिलब्धः। सर्वरुतकौशल्यसमाधिप्रतिलब्धः सर्वपुण्यसमुच्चयसमाधिप्रतिलब्धः प्रसादवतीसमाधिप्रतिलब्ध ऋद्धिविक्रीडितसमाधिप्रतिलब्धो ज्ञानोल्कासमाधिप्रतिलब्धो व्यूहराजसमाधिप्रतिलब्धो विमलप्रभाससमाधिप्रतिलब्धो विमलगर्भसमाधिप्रतिलब्धोऽप्कृत्स्नसमाधिप्रतिलब्धः सूर्यावर्तसमाधिप्रतिलब्धः। पेयालं यावद् गङ्गानदीवालिकोपमसमाधिकोटीनयुतशतसहस्रप्रतिलब्धो गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः। तस्य खलु पुनर्गद्गदस्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सा प्रभा काये निपतिताभूत्। अथ खलु गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य

तं भगवन्तं कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत्। गमिष्याम्यहं भगवंस्तां सहां लोकधातुं तं भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय तं च मञ्जुश्रियं कुमारभूतं दर्शनाय तं च भैषज्यराजं बोधिसत्त्वं दर्शनाय तं च प्रदानशूरं बोधिसत्त्वं दर्शनाय तं च नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञं बोधिसत्त्वं दर्शनाय तं च विशिष्टचारित्रं बोधिसत्त्वं दर्शनाय तं च व्यूहराजं बोधिसत्त्वं दर्शनाय तं च भैषज्यराजसमुद्गतं बोधिसत्त्वं दर्शनाय।

अथ खलु भगवान् कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं गद्गदस्वरं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। न त्वया कुलपुत्र तस्यां सहायां लोकधातौ गत्वा हीनसंज्ञोत्पादयितव्या। सा खलु पुनः कुलपुत्र लोकधातुरुत्कूलनिकूला मृन्मयी कालपर्वताकीर्णा गूथोडिल्लपरिपूर्णा। स च भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो ह्रस्वकायस्ते च बोधिसत्त्वा ह्रस्वकायास्तव च कुलपुत्र द्वाचत्वारिंशद्योजनशतसहस्राण्यात्मभावप्रतिलाभः। मम च कुलपुत्राष्टषष्टियोजनशतसहस्राण्यात्मभावप्रतिलाभः। त्वं च कुलपुत्र प्रासादिको दर्शनीयोऽभिरूपः परमशुभवर्णपुष्करतया समन्वागतः पुण्यशतसहस्रातिरेकलक्ष्मीकः। तस्मात्तर्हि कुलपुत्र तां सहां लोकधातुं गत्वा मा हीनसंज्ञामुत्पादयिष्यसि तथागते च बोधिसत्त्वेषु च तस्मिंश्च बुद्धक्षेत्रे।

एवमुक्ते गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं भगवन्तं कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत्। तथाहं भगवन् करिष्ये यथा तथागत आज्ञापयति। गमिष्याम्यहं भगवंस्तां सहां लोकधातुं तथागताधिष्ठानेन तथागतबलाधानेन तथागतविक्रीडितेन तथागतव्यूहेन तथागताभ्युद्गतज्ञानेन। अथ खलु गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायामनुच्चलित एव तस्माद् बुद्धक्षेत्रादनुत्थितश्चैव तस्मादासनात्तथारूपं समाधिं समापद्यते स्म यस्य समाधेः समनन्तरसमापन्नस्य गद्गदस्वरस्य बोधिसत्त्वस्याथ तावदेवेह सहायां लोकधातौ गृध्रकूटे पर्वते तस्य तथागतधर्मासनस्य पुरस्ताच्चतुरशीतिपद्मकोटीनयुतशतसहस्राणि प्रादुर्भूतान्यभूवन् सुवर्णदण्डानि रूप्यपत्राणि पद्मकिंशुकवर्णानि संदृश्यन्ते स्म।

अथ खलु मञ्जुश्रीः कुमारभूतस्तं पद्मव्यूहप्रादुर्भावं दृष्ट्वा भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत्। कस्येदं भगवन् पूर्वनिमित्तं येनेमानि चतुरशीतिपद्मकोटीनयुतशतसहस्राणि संदृश्यन्ते स सुवर्णदण्डानि

रूप्यपत्राणि पद्मकिंशुकवर्णानि। एवमुक्ते भगवान् मञ्जुश्रियं कुमारभूतमेतद-वोचत्। एष मञ्जुश्रीः पूर्वस्माद्दिग्भागाद्वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डिताया लोक-धातोस्तस्य भगवतः कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्य तथागतस्या-र्हतः सम्यक्संबुद्धस्य बुद्धक्षेत्राद् गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वश्चतुरशीति-बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्रैः परिवृतः पुरस्कृत इमां सहां लोकधातुमा-गच्छति। मम दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनायास्य च सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य श्रवणाय। अथ खलु मञ्जुश्रीः कुमारभूतो भगवन्तमेतदवोचत्। कस्तेन भगवन् कुलपुत्रेण कुशलसंभारः कृतो येन स कुशलसंभारेण कृतेनोप-चितेनायं विशेषः प्रतिलब्धः। कतमस्मिंश्च भगवन् समाधौ स बोधिसत्त्व-श्चरति। तं वयं भगवन् समाधिं शृणुयाम तत्र च वयं भगवन् समाधौ चरेम। तं च वयं भगवन् बोधिसत्त्वं महासत्त्वं पश्येम कीदृशस्तस्य बोधि-सत्त्वस्य वर्णः कीदृग् रूपं कीदृग् लिङ्गं कीदृक् संस्थानं कोऽस्याचार इति। तत् साधु भगवन् करोतु तथागतस्तथारूपं निमित्तं येन निमित्तेन संचोदितः समानः स बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमां सहां लोकधातुमागच्छेत्।

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं परिनिर्वृतमेतदवोचत्। करोतु भगवां-स्तथारूपं निमित्तं येन गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमां सहां लोकधातु-मागच्छेत्। अथ खलु भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः परि-निर्वृतस्तस्यां वेलायां तथारूपं निमित्तं प्रादुश्चकार गद्गदस्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य संचोदनार्थम्। आगच्छ कुलपुत्रेमां सहां लोकधातुमयं तु मञ्जुश्रीः कुमारभूतो दर्शनमभिनन्दति। अथ खलु गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्य भगवतः कमलदलविमलनक्षत्रराज[1]संकुसुमिताभिज्ञस्य तथागत-स्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसाभिवन्द्य त्रिष्प्रदक्षिणीकृत्य सार्धं तैश्चतुर-शीतिबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्रैः परिवृतः पुरस्कृतस्तस्या वैरोचनरश्मिप्रति-मण्डिताया लोकधातोरन्तर्हित इमां सहां लोकधातुमागच्छति स्म प्रकम्पद्भिः क्षेत्रैः प्रवर्षद्भिः पद्मैः प्रवाद्यमानैस्तूर्यकोटीनयुतशतसहस्रैः। नीलोत्पलपद्म-नेत्रेण वदनेन सुवर्णवर्णेन कायेन पुण्यशतसहस्रालंकृतेनात्मभावेन श्रिया जाज्वल्यमानस्तेजसा देदीप्यमानो लक्षणैर्विचित्रितगात्रो नारायणसंहननकायः।

---

1 B drops ०राज०

सप्तरत्नमयं कूटागारमभिरुह्य वैहायसे सप्ततालमात्रेण बोधिसत्त्वगणपरिवृतः पुरस्कृत आगच्छति स्म। स येनेयं सहा लोकधातुर्येन च गृध्रकूटः पर्वतराजस्तेनोपसंक्रामदुपसंक्रम्य तस्मात् कूटागारादवतीर्य शतसहस्रमूल्यं मुक्ताहारं गृहीत्वा येन भगवांस्तेनोपसंक्रामदुपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्य सप्तकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य तं मुक्ताहारं भगवतः पूजाकर्मणे निर्यातयामास निर्यात्य च भगवन्तमेतदवोचत्। कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञो भगवांस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भगवतः परिपृच्छत्यल्पाबाधताम् अल्पातङ्कतां लघूत्थानतां यात्रां बलं सुखसंस्पर्शविहारताम्। एवं च स भगवानवोचत्। कच्चित्ते भगवन् क्षमणीयं कच्चिद् यापनीयं कच्चिद्धातवः प्रतिकुर्वन्ति कच्चित्ते सत्त्वाः स्वाकाराः सुवैनेयाः सुचिकित्साः कच्चिच्छुचिकाया मातीव रागचरिता मातीव द्वेषचरिता मातीव मोहचरिता मातीव भगवन् सत्त्वा ईर्ष्यालुका मा मत्सरिणो माऽमातृज्ञा माऽपितृज्ञा माऽश्रामण्या माऽब्राह्मण्या मा मिथ्यादृष्टयो माऽदान्तचित्ता माऽगुप्तेन्द्रियाः। कच्चित्ते भगवन्निहतमारप्रत्यर्थिका एते सत्त्वाः। कच्चिद् भगवन् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः परिनिर्वृत इमां सहां लोकधातुमागतो धर्मश्रवणाय सप्तरत्नमये स्तूपे मध्यगतः। तं च भगवन्तं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं स भगवान् परिपृच्छति। कच्चिद् भगवंस्तस्य भगवतः प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य क्षमणीयं कच्चिद् यापनीयं कच्चिद् भगवन् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धश्चिरं स्थास्यति। वयमपि भगवंस्तस्य प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य धातुविग्रहं पश्येम। तत् साधु भगवान् दर्शयतु तथागतस्तस्य भगवतः प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य धातुविग्रहमिति।

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं परिनिर्वृतमेतदवोचत्। अयं भगवन् गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं परिनिर्वृतं द्रष्टुकामः। अथ खलु भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं गद्गदस्वरं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। साधु साधु कुलपुत्र यत्र हि नाम त्वं भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं द्रष्टुकामोऽभ्यागत इमं च सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं श्रवणाय मञ्जुश्रियं च कुमारभूतं दर्शनायेति।

अथ खलु पद्मश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्। कीदृशं भगवन् गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन पूर्वं कुशलमूलमवरोपितं कस्य वा तथागतस्यान्तिके। अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः पद्मश्रियं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। भूतपूर्वं कुलपुत्रातीतेऽध्वन्यसंख्येये कल्पेऽसंख्येयतरे विपुलेऽप्रमेयेऽप्रमाणे यदासीत्तेन कालेन तेन समयेन मेघदुन्दुभिस्वरराजो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् सर्वरूपसंदर्शनायां लोकधातौ प्रियदर्शने कल्पे। तस्य खलु पुनः कुलपुत्र भगवतो मेघदुन्दुभिस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन तूर्यशतसहस्रप्रवादितेन द्वादशवर्षशतसहस्राणि पूजा कृताभूत्। सप्तरत्नमयानां च भाजनानां चतुरशीतिसहस्राणि दत्तान्यभूवन्। तत्र कुलपुत्र मेघदुन्दुभिस्वरराजस्य तथागतस्य प्रवचने गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनेयमीदृशी श्रीः प्राप्ता। स्यात् खलु पुनस्ते कुलपुत्र काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वान्यः स तेन कालेन तेन समयेन गद्गदस्वरो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूद् येन सा तस्य भगवतो मेघदुन्दुभिस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पूजा कृता तानि चतुरशीतिभाजनसहस्राणि दत्तानि। न खलु पुनस्ते कुलपुत्रैवं द्रष्टव्यम्। तत् कस्य हेतोः। अयमेव स कुलपुत्र गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूद् येन सा तस्य भगवतो मेघदुन्दुभिस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पूजा कृता तानि चतुरशीतिभाजनसहस्राणि दत्तानि। एवं बहुबुद्धपर्युपासितः कुलपुत्र गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो बहुबुद्धशतसहस्रावरोपितकुशलमूलः कृतबुद्धपरिकर्मा। दृष्टपूर्वाश्चानेन गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन गङ्गानदीवालिकासमा बुद्धा भगवन्तः। पश्यसि त्वं पद्मश्रीरेतं गद्गदस्वरं बोधिसत्त्वं महासत्त्वम्। पद्मश्रीराह। पश्यामि भगवन् पश्यामि सुगत। भगवानाह। एष खलु पुनः पद्मश्रीर्गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो बहुभी रूपैरिमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं देशयति स्म। तद् यथा क्वचिद् ब्रह्मरूपेण क्वचिद् रुद्ररूपेण क्वचिच्छक्ररूपेण क्वचिदीश्वररूपेण क्वचित् सेनापतिरूपेण क्वचिद् वैश्रवणरूपेण क्वचिच्चक्रवर्तिरूपेण क्वचित् कोट्टराजरूपेण क्वचिच्छ्रेष्ठिरूपेण क्वचिद् गृहपतिरूपेण क्वचिन्नैगमरूपेण क्वचिद् ब्राह्मण-

रूपेणेमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं देशयति स्म। क्वचिद् भिक्षुरूपेण क्वचिद् भिक्षुणीरूपेण क्वचिदुपासकरूपेण क्वचिदुपासिकारूपेण क्वचिच्छ्रेष्ठिभार्यारूपेण क्वचिद् गृहपतिभार्यारूपेण क्वचिन्नैगमभार्यारूपेण क्वचिद्दारकरूपेण क्वचिद्दारिकारूपेण गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति स्म। इयद्भिः कुलपुत्र रूपसंदर्शनैर्गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति स्म। यावत् केषांचिद् यक्षरूपेण गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति स्म। केषांचिदसुररूपेण केषांचिद् गरुड़रूपेण केषांचित् किन्नररूपेण केषांचिन्महोरगरूपेण गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति स्म। यावन्निरयतिर्यग्योनियमलोकाक्षणोपपन्नानामपि सत्त्वानां गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं देशयंस्त्राता भवति। यावदन्तःपुरमध्यगतानामपि सत्त्वानां गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः स्त्रीरूपमभिनिर्मायेमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति स्म। अस्यां सहायां लोकधातौ सत्त्वानां धर्मं देशयति स्म। त्राता खल्वपि पद्मश्रीर्गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सहायां लोकधातावुपपन्नानां सत्त्वानाम्। तस्यां च सहायां लोकधातावेव स गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इयद्भी रूपनिमितैरिमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति। न चास्य सतपुरुषस्यर्द्धिहानिर्नापि प्रज्ञाहानिः। इयद्भिः कुलपुत्र ज्ञानावभासैर्गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽस्यां सहायां लोकधातौ प्रज्ञायते। अन्येषु च गङ्गानदीवालिकासमेषु लोकधातुषु बोधिसत्त्ववैनेयानां सत्त्वानां बोधिसत्त्वरूपेण धर्मं देशयति श्रावकवैनेयानां सत्त्वानां श्रावकरूपेण धर्मं देशयति। प्रत्येकबुद्धवैनेयानां सत्त्वानां प्रत्येकबुद्धरूपेण धर्मं देशयति। तथागतवैनेयानां सत्त्वानां तथागतरूपेण धर्मं देशयति। यावत्तथागतधातुवैनेयानां सत्त्वानां तथागतधातुं दर्शयति। यावत् परिनिर्वाणवैनेयानां सत्त्वानां परिनिर्वृतमात्मानं दर्शयति। एवं ज्ञानबलाधानप्राप्तः खलु पुनः पद्मश्रीर्गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः।

अथ खलु पद्मश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्। अवरोपितकुशलमूलोऽयं भगवन् गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः। कतम एष भगवन् समाधिर्यस्मिन् समाधाववस्थितेन गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनेयन्तः

सत्त्वा विनीता इति। एवमुक्ते भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्-संबुद्धः पद्मश्रियं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। एष हि कुलपुत्र सर्वरूप-संदर्शनो नाम समाधिः। अस्मिन् समाधाववस्थितेन गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनैवमप्रमेयः सत्त्वार्थः कृतः।

अस्मिन् खलु पुनर्गद्गदस्वरपरिवर्ते निर्दिश्यमाने यानि गद्गदस्वरेण बोधि-सत्त्वेन महासत्त्वेन सार्धं चतुरशीतिबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणीमां सहां लोकधातुमागतानि सर्वेषां तेषां सर्वरूपसंदर्शनस्य समाधेः प्रतिलम्भोऽभूत्। अस्यां च सहायां लोकधातौ गणनां समतिक्रान्तानां बोधिसत्त्वानां महा-सत्त्वानां येषां सर्वरूपसंदर्शनस्य समाधेः प्रतिलम्भोऽभूत्।

अथ खलु गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवतः शाक्यमुनेस्तथागत-स्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य तस्य च भगवतः प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्-संबुद्धस्य धातुस्तूपे विपुलां विस्तीर्णां पूजां कृत्वा पुनरपि सप्तरत्नमये कूटा-गारेऽभिरुह्य प्रकम्पद्भिः क्षेत्रैः प्रवर्षद्भिः पद्मैः प्रवाद्यमानैस्तूर्यकोटीनयुतशत-सहस्रैः सार्धं तैश्चतुरशीतिबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्रैः परिवृतः पुरस्कृतः पुनरपि स्वं बुद्धक्षेत्रमभिगतः। समभिगम्य च तं भगवन्तं कमलदलविमलनक्षत्र-राजसंकुसुमिताभिज्ञं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत्। कृतो मे भगवन् सहायां लोकधातौ सत्त्वार्थस्तस्य च भगवतः प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य धातुस्तूपो दृष्टो वन्दितश्च स च भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतो दृष्टो वन्दितश्च स च मञ्जुश्रीः कुमारभूतो दृष्टः स च भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो वीर्यबलवेगप्राप्तः स च प्रदानशूरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दृष्टः सर्वेषां च तेषां चतुरशीतिबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणां सर्वरूपसंदर्शनस्य समाधेः प्रतिलम्भोऽभूत्।

अस्मिन् खलु पुनर्गद्गदस्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य गमनागमन-परिवर्ते भाष्यमाणे द्वाचत्वारिंशतां बोधिसत्त्वसहस्राणामनुत्पत्तिकधर्म-क्षान्तिप्रतिलम्भोऽभूत्। पद्मश्रियश्च बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सद्धर्म-पुण्डरीकस्य समाधेः प्रतिलम्भोऽभूत्।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये गद्गदस्वरपरिवर्तो नाम त्रयोविंशतिमः ॥२३॥

समन्तमुखपरिवर्तः

अथ खल्वक्षयमतिर्बोधिसत्त्वो महासत्त्व उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य भगवन्तमेतदवोचत्। केन कारणेन भगवन्नवलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽवलोकितेश्वर इत्युच्यते। एवमुक्ते भगवानक्षयमतिं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। इह कुलपुत्र यावन्ति सत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि यानि दुःखानि प्रत्यनुभवन्ति तानि सचेदवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नामधेयं शृणुयुस्ते सर्वे तस्माद्दुःखस्कन्धाद् परिमुच्येरन्। ये च कुलपुत्र सत्त्वा अवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नामधेयं धारयिष्यन्ति सचेत्ते महत्यग्निस्कन्धे प्रपतेयुः सर्वे तेऽवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य तेजसा तस्मान्महतोऽग्निस्कन्धात् परिमुच्येरन्। सचेत् पुनः कुलपुत्र सत्त्वा नदीभिरुह्यमाना अवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याक्रन्दं कुर्युः सर्वास्ता नद्यस्तेषां सत्त्वानां गाधं दद्युः। सचेत् पुनः कुलपुत्र सागरमध्ये वहनाभिरूढानां सत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणां हिरण्यसुवर्णमणिमुक्ता-वज्रवैडूर्य-शङ्खशिलाप्रवाडाश्मगर्भमुसारगल्वलोहितमुक्तादीनां कृतनिधीनां स पोतस्तेषां कालिकावातेन राक्षसीद्वीपे क्षिप्तः स्यात् तस्मिंश्च कश्चिदेवैकः सत्त्वः स्याद् योऽवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याक्रन्दं कुर्यात् सर्वे ते परिमुच्येरंस्तस्माद् राक्षसीद्वीपात्। अनेन खलु पुनः कुलपुत्र कारणेनावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽवलोकितेश्वर इति संज्ञायते।

सचेत् कुलपुत्र कश्चिदेव वध्योत्सृष्टोऽवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याक्रन्दं कुर्यात् तानि तेषां वध्यघातकानां शस्त्राणि विकीर्येरन्। सचेत् खलु पुनः कुलपुत्रायं त्रिसाहस्रमहासाहस्रो लोकधातुर्यक्षराक्षसैः परिपूर्णो भवेत्तेऽवलोकितेश्वरस्य महासत्त्वस्य नामधेयग्रहणेन दुष्टचित्ता द्रष्टुमप्यशक्ताः स्युः। सचेत् खलु पुनः कुलपुत्र कश्चिदेव सत्त्वो दार्वायसमयैर्हडिनिगडबन्धनैर्बद्धो भवेदपराध्यनपराधी वा तस्यावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नामधेयग्रहणेन क्षिप्रं तानि हडिनिगडबन्धनानि विवरमनुप्रयच्छन्ति। ईदृशः कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रभावः।

सचेत् कुलपुत्रायं त्रिसाहस्रमहासाहस्रो लोकधातुर्धूर्तै रमित्रैश्चौरैश्च शस्त्रपाणिभिः परिपूर्णो भवेत् तस्मिंश्चैकः सार्थवाहो महान्तं सार्थं रत्नाढ्यमनर्घ्यं गृहीत्वा गच्छेत्। ते गच्छन्तस्तांश्चौरान् धूर्तान् शत्रूंश्च शस्त्रहस्तान् पश्येयुः। दृष्ट्वा च पुनर्भीतास्त्रस्ता अशरणमात्मानं संजानीयुः। स च सार्थवाहस्तं सार्थमेवं ब्रूयात्। मा भैष्ट कुलपुत्रा मा भैष्टाभयंददमवलोकितेश्वरं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेकस्वरेण सर्वे समाक्रन्दध्वम्। ततो यूयमस्माच्चौरभयादमित्रभयात् क्षिप्रमेव परिमोक्ष्यध्वे। अथ खलु सर्व एव स सार्थ एकस्वरेणावलोकितेश्वरमाक्रन्देत्। नमो नमस्तस्मा अभयंददायावलोकितेश्वराय बोधिसत्त्वाय महासत्त्वायेति। सहनामग्रहणेनैव स सार्थः सर्वभयेभ्यः परिमुक्तो भवेत्। ईदृशः कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रभावः।

ये कुलपुत्र रागचरिताः सत्त्वास्तेऽवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नमस्कारं कृत्वा विगतरागा भवन्ति। ये द्वेषचरिताः सत्त्वास्तेऽवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नमस्कारं कृत्वा विगतद्वेषा भवन्ति। ये मोहचरिताः सत्त्वास्तेऽवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नमस्कारं कृत्वा विगतमोहा भवन्ति। एवं महर्द्धिकः कुलपुत्रावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः।

यश्च कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पुत्रकामो मातृग्रामो नमस्कारं करोति तस्य पुत्रः प्रजायतेऽभिरूपः प्रासादिको दर्शनीयः पुत्रलक्षणसमन्वागतो बहुजनप्रियो मनापोऽवरोपितकुशलमूलश्च भवति। यो दारिकामभिनन्दति तस्य दारिका प्रजायतेऽभिरूपा प्रासादिका दर्शनीया परमया शुभवर्णपुष्करतया समन्वागता दारिकालक्षणसमन्वागता बहुजनप्रिया मनापावरोपितकुशलमूला च भवति। ईदृशः कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रभावः।

ये च कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नमस्कारं करिष्यन्ति नामधेयं च धारयिष्यन्ति तेषाममोघफलं भवति। यश्च कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नमस्कारं करिष्यति नामधेयं च धारयिष्यति। यश्च द्वाषष्टीनां गङ्गानदीवालिकासमानां बुद्धानां भगवतां नमस्कारं कुर्यान्नामधेयानि च धारयेद् यश्च तावतामेव बुद्धानां भगवतां तिष्ठतां ध्रियतां यापयतां चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैः

पूजां कुर्यात्। तत् किं मन्यसे कुलपुत्र कियन्तं स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततो निदानं पुण्याभिसंस्कारं प्रसवेत्। एवमुक्तेऽक्षयमतिर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्। बहु भगवन् बहु सुगत स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततो निदानं बहुं पुण्याभिसंस्कारं प्रसवेत्। भगवानाह। यश्च कुलपुत्र तावतां बुद्धानां भगवतां सत्कारं कृत्वा पुण्याभिसंस्कारो यश्चावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यान्तश एकमपि नमस्कारं कुर्यान्नामधेयं च धारयेत् समोऽनधिकोऽनतिरेकः पुण्याभिसंस्कार उभयतो भवेत्। यश्च तेषां द्वाषष्टीनां गङ्गानदीवालिकासमानां बुद्धानां भगवतां सत्कारं कुर्यान्नामधेयानि च धारयेत्। यश्चावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नमस्कारं कुर्यान्नामधेयं च धारयेत्। एतावुभौ पुण्यस्कन्धौ न सुकरौ क्षपयितुं कल्पकोटीनयुतशतसहस्रैरपि। एवमप्रमेयं कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नामधारणात् पुण्यम्।

अथ खल्वक्षयमतिर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्। कथं भगवन्नवलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽस्यां सहायां लोकधातौ प्रविचरति। कथं सत्त्वानां धर्मं देशयति। कीदृशश्चावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्योपायकौशल्यविषयः। एवमुक्ते भगवानक्षयमतिं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। सन्ति कुलपुत्र लोकधातवो येष्ववलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो बुद्धरूपेण सत्त्वानां धर्मं देशयति। सन्ति लोकधातवो येष्ववलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो बोधिसत्त्वरूपेण सत्त्वानां धर्मं देशयति। केषाञ्चित् प्रत्येकबुद्धरूपेणावलोकितेश्वरो* बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्त्वानां धर्मं देशयति। केषाञ्चिच्छ्रावकरूपेणावलोकितेश्वरो† बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्त्वानां धर्मं देशयति। केषाञ्चिद् ब्रह्मरूपेणावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्त्वानां धर्मं देशयति। केषाञ्चिच्छक्ररूपेणावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्त्वानां धर्मं देशयति। केषाञ्चिद् गन्धर्वरूपेणावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्त्वानां धर्मं देशयति। यक्षवैनेयानां

---

* M. śvaro bodhisatvo mahāsatvaḥ satv[*a*]nāṃ dharmaṃ deśayati keṣā[*ṃcit*]

† M. śvaro bodhisatvo mahāsatva[*ḥ*] satvānāṃ dharmaṃ deśayati

सत्त्वानां* यक्षरूपेण धर्मं देशयति। ईश्वरवैनेयानां सत्त्वानामीश्वररूपेण महेश्वरवैनेयानां सत्त्वानां महेश्वररूपेण† धर्मं देशयति। चक्रवर्तिराजवैनेयानां सत्त्वानां चक्रवर्तिराजरूपेण धर्मं देशयति। पिशाचवैनेयानां सत्त्वानां पिशाचरूपेण धर्मं देशयति। वैश्रवणवैनेयानां‡ सत्त्वानां वैश्रवणरूपेण धर्मं देशयति। सेनापतिवैनेयानां सत्त्वानां सेनापतिरूपेण धर्मं देशयति। ब्राह्मणवैनेयानां सत्त्वानां§ ब्राह्मणरूपेण धर्मं देशयति। वज्रपाणिवैनेयानां सत्त्वानां वज्रपाणिरूपेण धर्मं देशयति। एवमचिन्त्यगुणसमन्वागतः कुलपुत्रावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः। तस्मात्तर्हि कुलपुत्रावलोकितेश्वरं बोधिसत्त्वं महासत्त्वं पूजयध्वम्। एष कुलपुत्रावलोकितेश्वरो¶ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भीतानां सत्त्वानामभयं ददाति। अनेन कारणेनाभयंदद इति संज्ञायत इह सहायां लोकधातौ।

अथ $खल्वक्षयमतिर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्। दास्यामो वयं** भगवन्नवलोकितेश्वराय बोधिसत्त्वाय महासत्त्वाय धर्मप्राभृतं†† धर्माच्छादम्। भगवानाह। यस्येदानीं कुलपुत्र कालं मन्यसे। अथ खल्वक्षयमतिर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वः स्वकण्ठादवतार्य शतसहस्रमूल्यं मुक्ताहारमवलोकितेश्वराय बोधिसत्त्वाय महासत्त्वाय‡‡ धर्माच्छादमनुप्रयच्छति स्म। प्रतीच्छ §§सत्पुरुषेमं धर्माच्छादं ममान्तिकात्। स न¶¶ प्रतीच्छति स्म। अथ खल्वक्षयमतिर्बोधि$$-

---

* M. yānāṃ satvānāṃ yakṣarūpeṇa dharmaṃ deśayati īśva ; also Īśvararūpeṇ[a]

† M. ṇa dharmaṃ deśayati cakravartivaineyānāṃ satvā[nāṃ]

‡ M. [Ucchre]pavaineyānāṃ satvānāṃ Ucchreparūpeṇa

§ M. satvānāṃ brāhmaṇarūpeṇa dharmaṁ deśayati

¶ M. [Ava]lokiteśvaro bodhisatvo mahāsat[vaḥ] ; also [Avalo]k[i]tasvaro bodhisatvo ro bodhisatvo; also [bhītā]nāṁ sa[tvānāṃ]

$ M. lv Akṣay[amatir]

** M. [va]yaṃ Bhagavāṃ Avalokitasvaras[ya]

†† M. sya dharma prabhṛtaḥ a......... ; [dhar]maprabhṛtaṁ. dharmâcchādam. [atha] kha.

‡‡ M. āya mahāsatvāya dharmâcchādam anupra

§§ M. [prati]ccha sat-puruṣa idaṃ dharmâcchādaṃ ant

¶¶ M. na pratigṛhṇati atha Akṣaya b[o] dh[isa]tv[o]

$$ M. tir bodhisatvo mahāsatvaḥ Avalokiteśva[raṃ]

सत्त्वो महासत्त्वोऽवलोकितेश्वरं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। प्रतिगृहाण* त्वं कुलपुत्रेमं मुक्ताहारमस्माकमनुकम्पामुपादाय†। अथ खल्ववलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽक्षयमतेर्बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यान्तिकात् तं मुक्ताहारं प्रतिगृह्णाति स्माक्षयमतेर्बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यानुकम्पामुपादाय‡ तासां च चतसृणां पर्षदां तेषां च देवनाग§यक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्याणामनुकम्पामुपादाय। प्रतिगृह्य¶ च द्वौ प्रत्यंशौ कृतवान् कृत्वा चैकं प्रत्यंशं भगवते शाक्यमुनये ददाति स्म द्वितीयं प्रत्यंशं भगवतः प्रभूतरत्नस्य$ तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य रत्नस्तूपे** समुपनामयामास। ईदृश्या कुलपुत्र विकुर्वयावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽस्यां सहायां†† लोकधातावनुविचरति।

अथ खलु भगवांस्तस्यां[1] वेलायामिमा गाथा अभाषत।

चित्रध्वज अक्षयोमती एतमर्थं परिपृच्छि[2] कारणात्।
केना[3] जिनपुत्र हेतुना उच्यते हि अवलोकितेश्वरः ॥१॥

---

* M. [*prati*]gṛhṇa kula-putra......
† M. āya. atha khalv Avalokiteśvaro bodhisatvo
‡ M. an[u]kampam upādāyāṃ
pratigṛhṇa[*ti*[[*anukaṃ*]pam upādāyāṃ Akṣayamatisya bodhisatvasya
[*b*]odhisavasyânukampām upādāya tāsāṃ ca catasṛṇ[*a*]ṁ
§ M. yakṣa gandharv]*b*]āsura-garuḍa-kinnara-m; also de[*va*] [*nā*]ga yakṣa gandharv[*b*] âsura
[*manu*]ṣy āmanuṣyāṇāmm anukampam upādāyāṃ so
¶ M. [*prat*]i[*gṛ*]hṇitvā dvai pratiyaṃśā akarṣī ca
ya pratigṛhya ca dvau pratyaṃśau kṛtavan-kṛtvā caikaṃ pr.
$ M. [*bha*]gavataḥ Prabhūtaratnasya tathāgat.
** M. t stūpe u[*pa*]nāmayām ā dṛśyā kulaputrā [*v*]iku
[*sam*]yak saṃ[*bu*]ddhasyas *s*[*th*]ūpe upanāmesi teṣāṃ
†† M. [*Sa*]hāyāṃ lokadhātau pracarati

---

1 J अथ खल्वक्षयमतिर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां
2 B परिपृच्छ
3 B केन

अथ स दिशता[1] विलोकिया प्रणिधीसागरु अक्षयोमति[2] ।
चित्रध्वजोऽध्यभाषत[3] शृणु चर्यामवलोकितेश्वरे ॥२॥
कल्पशतनेककोट्य[4]चिन्तिया बहुबुद्धान सहस्रकोटिभिः ।
प्रणिधान यथा विशोधितं स्तथ[5] शृण्वा हि[6] मम प्रदेशतः ॥३॥
श्रवणो अथ दर्शनोऽपि च अनुपूर्वं च तथा अनुस्मृतिः ।
भवतीह अमोघ प्राणिनां सर्वदुःख भवशोकनाशकः ॥४॥
सचि अग्निखदाय पातयेद् घतनार्थाय[7] प्रदुष्टमानसः ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं अभिसिक्तो इव अग्नि शाम्यति ॥५॥
सचि सागरदुर्गि पातयेन्नागमकरसुरभूत[8] आलये ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं जलराजे न कदाचि सीदति ॥६॥
सचि मेरुतलातु पातयेद्[9] घतनार्थाय[10] प्रदुष्टमानसः ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं सूर्यभूतो व नभे प्रतिष्ठति ॥७॥
वज्रामय पर्वतो यदि[11] घतनार्थाय हि[12] मूर्ध्नि ओषरेत् ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं रोमकूप न प्रभोन्ति हिंसितुम् ॥८॥
सचि शत्रुगणैः परीवृतः शस्त्रहस्तैर्विहिंसचेतसैः[13] ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं मैत्रचित्त तद भोन्ति तत्क्षणम् ॥९॥
सचि आघतने[14] उपस्थितो वध्यघातन[15] वशंगतो भवेत् ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं खण्डखण्ड तद शस्त्र गच्छियुः ॥१०॥
सचि दारुमयैरयोमयैर्हड्डिनिगडैरिह बद्ध बन्धनैः ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं क्षिप्रमेव विपटन्ति बन्धना ॥११॥

---

1 B तादृशता ; Tib. དེ་ནས་དེ་ཡིས་ཕྱོགས་རྣམས་ཀུན་བལྟས་ཏེ །

2 B ०मति०
3 B ०जमधिभाषते
4 B ०नेकचि०
5 B ०धितस्त०
6 B शृणुया
7 B घात०
8 B ०मकरभूत
9 B ०तनातु०
10 J ०भूतो नभे
11 B पर्वताशनो
12 B च
13 B ०हस्तेभि विहिं०
14 B आघातने
15 B ०घातान

मन्त्रावलविद्य-औषधी भूतवेताल शरीरनाशका[1] ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं तान्[2] गच्छन्ति यतः प्रवर्तिताः ॥१२॥
सचि ओजहरैः परीवृतो नागयक्षसुरभूतराक्षसैः[3] ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं रोमकूप[4] न प्रभोन्ति हिंसितुम् ॥१३॥
सचि व्याडमृगैः परीवृतस्तीक्ष्ण दंष्ट्रनखरैर्महाभयैः ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं क्षिप्र गच्छन्ति दिशा अनन्ततः[5] ॥१४॥
सचि दृष्टिविषैः परीवृतो ज्वलनार्चिशिखिदुष्टदारुणैः[6] ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं क्षिप्रमेव ते भोन्ति[7] निर्विषाः ॥१५॥
गम्भीर सविद्यु निश्चरी मेघवज्राशनि वारिप्रस्रवाः ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं क्षिप्रमेव प्रशमन्ति तत्क्षणम् ॥१६॥
बहुदुःखशतैरुपद्रुतान् सत्त्व दृष्ट्व [8]बहुदुःखपीडितान् ।
शुभज्ञानबलो विलोकिया तेन त्रातरु [9]जगे सदेवके ॥१७॥
ऋद्धीबलपारमिंगतो विपुलज्ञान-उपायशिक्षितः ।
सर्वत्र दशद्दिशी [10]जगे सर्वक्षेत्रेषु अशेष दृश्यते ॥१८॥
ये च अक्षणदुर्गतीभया नरकतिर्यग्यमस्य[11] शासने ।
जातीजरव्याधिपीडिता अनुपूर्वं प्रशमन्ति प्राणिनाम् ॥१९॥

अथ खलु अक्षयमतिर्हृष्टतुष्टमना इमा गाथा अभाषत ।

शुभलोचन मैत्रलोचना प्रज्ञाज्ञानविशिष्टलोचना
कृपलोचन शुद्धलोचना प्रेमणीय[12] सुमुखा सुलोचना ॥२०
अमलामल निर्मलप्रभा वितिमिरज्ञान दिवाकरप्रभा ।
अपहृतानिलज्वलप्रभा[13] प्रतपन्तो जगती विरोचसे ॥२१॥
कृपसद्गुणमैत्रगर्जिता शुभगुण मैत्रमना महाघना ।
क्लेशाग्नि शमेसि प्राणिनां धर्मवर्षं अमृतं प्रवर्षसि ॥२२॥

---

1 B ०शनाः
2 B तेन
3 B यक्षनागासुर०
4 B ०पं
5 B समन्ततः
6 J ०शिखैर्दुष्ट०
7 B तद सन्ति
8 B दृष्ट्वा
9 B त्रातारु
10 B दशादिशी
11 B ०तिर्यंयमस्य
12 B ०णीया
13 B अपराहतानलजलप्रभा

कलहे च विवादविग्रहे नरसंग्रामगते[1] महाभये ।
स्मरतो अवलोकितेश्वरं प्रशमेया अरिसंघपापका ॥२३॥
मेघस्वर दुन्दुभिस्वरो जलधरगर्जित ब्रह्मसुस्वरः ।
स्वरमण्डलपारमिंगतः स्मरणीयो अवलोकितेश्वरः ॥२४॥
स्मरथा स्मरथा म काङ्क्षथा[2] शुद्धसत्त्वं अवलोकितेश्वरम् ।
मरणे व्यसने उपद्रवे त्राणु भोति शरणं परायणम् ॥२५॥
सर्वगुणस्य[3] पारमिंगतः सर्वसत्त्वकृपमैत्रलोचनो ।
गुणभूत महागुणोदधी वन्दनीयो अवलोकिरेश्वरः ॥२६॥
योऽसौ अनुकम्पको जगे बुद्ध भेष्यति अनागतेऽध्वनि ।
सर्वदुःखभयशोकनाशकं प्रणमामी अवलोकितेश्वरम् ॥२७॥
लोकेश्वर राज[4]नायको भिक्षु धर्माकरु लोकपूजितो ।
बहुकल्पशतांश्चरित्व च[5] प्राप्तु[6] बोधि विरजां[7] अनुत्तराम् ॥२८॥
स्थित दक्षिणवामतस्तथा वीजयन्त अमिताभनायकम् ।
मायोपमता[8] समाधिना सर्वक्षेत्रे[9] जिन गत्व[10] पूजिषु ॥२९॥
दिशि पश्चिमतः[11] सुखाकरा लोकधातु विरजा सुखावती ।
यत्र एष अमिताभनायकः[12] संप्रति तिष्ठति सत्त्वसारथिः ॥३०॥
न च इस्त्रिण तत्र संभवो नापि च मैथुनधर्म सर्वशः ।
उपपादुक ते जिनोरसाः पद्मगर्भेषु निषण्ण निर्मलाः ॥३१॥
सो[13] चैव अमिताभनायकः पद्मगर्भे विरजे मनोरमे ।
सिंहासनि संनिषण्णको शालराजो व[14] यथा विराजते ॥३२॥

---

1 B ०गतो
2 B माका०
3 B ०गुणपा०
4 B ०रु
5 B चरित्वा नायको
6 B ०प्त
7 B बोधिं वि०
8 B ०पम ते
9 B ०क्षेत्र
10 B गन्ध
11 B दिश पश्चिम यत्र
12 J यत्र ह्यमि०
13 J स
14 J drops व

सोऽपि तथा लोकनायको यस्य नास्ति त्रिभवेऽस्मि सादृशः ।

यन्मे पुण्य स्तवित्व[1] संचितं क्षिप्र भोमि यथ त्वं नरोत्तम ॥३३॥ इति

अथ* खलु धरणिंधरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य भगवन्तमेतदवोचत्† । न ते भगवन् सत्त्वा‡ अवरकेण कुशलमूलेन समन्वागता§ भविष्यन्ति तेऽवलोकितेश्वरस्य¶ बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्येमं धर्मपर्यायपरिवर्तं श्रोष्यन्त्यवलोकितेश्वरस्य$ बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य विकुर्वानिर्देशं समन्तमुखपरिवर्तं नामावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य विकुर्वणप्रातिहार्यम् ।

अस्मिन् खलु पुनः समन्तमुखपरिवर्ते भगवता निर्देश्यमाने** तस्याः पर्षदश्चतुरशीतीनां प्राणिसहस्राणामसमसमायामनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तान्युत्पन्नान्यभूवन् ।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये†† समन्तमुखपरिवर्तो ‡‡नामावलोकितेश्वरविकुर्वणनिर्देशश्चतुर्विंशतिमः§§ ॥२४॥

---

* M. a[*tha*] [*khal*]uDharanindharo bodhisatvo u[sth]ayāsanā ; bodhisatvo mahāsatvaḥ u...āsanād ekāṃsam utt.

† M. tad a[*v*]o...na te bhagavan

‡ M. satvāḥ avarakeṇa kuśalam.

§ M. [*sa*]man[*v*]ā......ye imaṃ

¶ M. [*Avalo*]kitasvarasya bodhisatvasya pariva[*rttaṃ*]

$ M. [*śroṣya*]nti Avalokitasvaravikurvbaṇa[*ni*]rde ; loki[teśvara]sya bodhisatvasya mahāsatvasya vikurvāṇirddeśam

** M. nirdeśe nirddiśyamāne tasyāḥ parṣadaḥ catura ; Samantamukha pari[*vart*]t[*e*] nirde; [*sya*]māne tataḥ pariṣāyāṃ catura[*śīti*] [*prāṇi*] sahasrāṇāṃ asamasame sa.........

†† M. van !! !! Saddharmapuṇḍarīke ma[*h*]ā

‡‡ M. parivartto nāmāvalokiteśvaravikurvā

§§ M. vartto nāma dvaviṃśati[*maḥ*] [*samā*] pta

---

1 J स्तुत्व

३८

शुभव्यूहराजपूर्वयोग-परिवर्तः

अथ खलु भगवान् सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणमामन्त्रयामास। भूतपूर्वं कुल-*पुत्रातीतेऽध्वन्यसंख्येयैः कल्पैरसंख्येयतरैर्यदासीत्तेन †कालेन तेन समयेन जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञो‡ नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्-संबुद्धो लोक उदपादि $विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्य-सारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् प्रियदर्शने कल्पे वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डितायां लोकधातौ¶। तस्य खलु पुनः कुलपुत्रा जलधर-गर्जितघोष§सुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्य तथागतस्य प्रवचने शुभव्यूहो नाम** राजाभूत्। तस्य खलु पुनः कुलपुत्रा राज्ञः शुभव्यूहस्य विमलदत्ता नाम भार्याभूत्††। तस्य खलु पुनः कुलपुत्रा राज्ञः शुभव्यूहस्य‡‡ द्वौ पुत्रावभूतामेको $$विमलगर्भो नाम द्वितीयो विमलनेत्रो नाम। तौ च द्वौ दारकावृद्धिमन्तौ¶¶ चाभूतां प्रज्ञावन्तौ च पुण्यवन्तौ च ज्ञानवन्तौ च §§बोधिसत्त्वचर्यायां चाभि-युक्तावभूताम्***। तद् यथा दानपारमितायामभियुक्तावभूतां शीलपारमितायां

---

* M. adhvane a kh.y.

† M. smati [?] tena kālena tena samayena Jaladharagarjita ; also [kā] lena tena samayena Jaladharag

‡ M. bhijña nāma tathāg

$ M. ṇasampannaḥ s.

¶ M. lokadhātau: Priyadarśane kalpe tasya hi puna kulaputr

§ M. ṣasusvarakṣatra-rā

** M. vyūh[o] nāma rājâbhūt tasya S. [nā]ma rājā abhūṣī tasya hi puna kula ... rājño Subh.

†† M. nāma bhāryyā abh[ūṣi]

‡‡ M. vyūhasya dvau putrau babhuvatu eko Vim.

$$ M. eko Vimalagarbho nāma dvitīyo Vi[mala]netro nā[ma]

¶¶ M. ko irddhivan. abh.

§§ M. dhisa[tva]caryāṃ cābhiyuktau babhūvatu

*** M. [abhū]ṣīt yad idaṃ dānapāramitāyā[m] ; abhiyuktā abhū-[ṣī]

क्षान्तिपारमितायां वीर्यपारमितायां *ध्यानपारमितायां प्रज्ञापारमितायामुपाय-कौशल्य†पारमितायां मैत्र्यां करुणायां मुदितायामुपेक्षायां यावत् ‡सप्तत्रिंशत्सु बोधिपक्षिकेषु धर्मेषु। सर्वत्र पारंगतावभूतां विमलस्य समाधेः $पारंगतौ नक्षत्र-राजादित्यस्य समाधेः पारंगतौ विमलनिर्भासस्य समाधेः पारंगतौ विमल-भासस्य समाधेः ¶पारंगतावलंकारशुभस्य समाधेः पारंगतौ महातेजोगर्भस्य समाधेः पारंगतावभूताम्। स च भगवांस्तेन कालेन तेन समयेनेमं सद्धर्म-§पुण्डरीकं धर्मपर्यायं देशयामास तेषां सत्त्वानामनुकम्पायै तस्य च राज्ञः शुभ-व्यूहस्यानुकम्पायै**। अथ खलु कुलपुत्रा विमलगर्भो दारको विमलनेत्रश्च ††दारको येन स्वमाता‡‡ जनयित्री तेनोपसंक्रामतामुपसंक्रम्य दशनखमञ्जलिं प्रगृह्य जनयित्रीमेतदवोचताम्। एह्यम्ब §§गमिष्यावस्तस्य भगवतो ¶¶जलधर-गर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्य तथागतस्यार्हतः $$सम्यक्संबुद्धस्य सकाशं तं भगवन्तं जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञं तथागत-मर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं दर्शनाय वन्दनाय ***पर्युपासनाय। तत् कस्य हेतोः। एष[1] ह्यम्ब स भगवान् जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्तथागतो-

---

* M. [*vīrya*] pāramitāyāṃ dhyānapāramitāyāṃ pra[*jñā*]

† M. [*āṃ*] upāyak. pāramitāyā[*ṃ*] maitrāyāṃ mahākaruṇ-[*āyāṃ*]

‡ M. [*sa*]ptātriṃśatsu bodhiṣu dharme[*ṣu*] sarvatra pāraṃ-gatāvabhūt.

$ M. Vimalāyāṃ sam[*ādhi*] ; also y[*ā*] pāraṃ gatā Nakṣat[*r*]a rāja āditya; also [*samā*] dhiyā pāraṃ ga[*tā*]

¶ M. pāraṃ gatā Ālaṃkā[*ra*] śūbhāyā samādhiy[*a*]pāraṃ gata;

§ M. [*i*]daṃ Saddharmapauṇḍarīka ; [*dha*]rmaparyāya[*ṃ*] deśayati teṣāṃ sa

** M. āyāḥ atha

†† M. tro ca dārako ye...

‡‡ M. mātā janetrī teno upasaṃkrami ; also[*da*]ttā mātā janetr.

§§ M. [*gamiṣyā*]ma tasya bhagava.

¶¶ M. [*Jala*]dharagarjita ghoṣasusvaranakṣatra

$$ M. samyak saṃbu[*ddhasya*]

*** M. [*vandanā*]yāṃ pa ; also nāyāṃ. Tat kasya hetoḥ hi so amba tathāgato

---

1 B एषो

ऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः सदेवकस्य लोकस्य पुरतः सद्धर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं विस्तरेण संप्रकाशयति। तं श्रवणाय *गमिष्यावः। एवमुक्ते कुलपुत्रा विमलदत्ता राजभार्या विमलगर्भं दारकं विमलनेत्रं† च दारकमेतदवोचत्। एष खलु कुलपुत्रौ युवयोः पिता राजा शुभव्यूहो ‡ब्राह्मणेष्वभिप्रसन्नस्तस्मान्न लप्स्यथ तं तथागतं दर्शनायाभिगन्तुम्। अथ खलु कुलपुत्रा विमलगर्भो §दारको विमलनेत्रश्च दारको दशनखमञ्जलिं प्रगृह्य तां स्वमातरं ¶जनयित्रीमेतदवोचताम्। मिथ्यादृष्टिकुलेऽस्मिन्नावां जातावावां पुनर्धर्मराजपुत्राविति। §अथ खलु कुलपुत्रा विमलदत्ता[1] राजभार्या तौ द्वौ दारकावेतदवोचत्। **साधु साधु कुलपुत्रौ युवां तस्य स्वपितू राज्ञः शुभव्यूहस्यानुकम्पायै किंचिदेव प्रातिहार्यं संदर्शयताम्††। अप्येव नाम युवयोरन्तिके प्रसादं कुर्यात् प्रसन्नचित्तश्चास्माकमनुजानीयात् तस्य भगवतो जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराज[2]संकुसुमिताभिज्ञस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धमभिगन्तुम्।

अथ खलु कुलपुत्रा विमलगर्भो ‡‡दारको विमलनेत्रश्च दारकस्तस्यां वेलायां सप्ततालमात्रं वैहायसमभ्युद्गम्य तस्य पितू राज्ञः §§शुभव्यूहस्यानुकम्पायै बुद्धानुज्ञातानि यमकानि प्रातिहार्याण्यकुरुताम्। तौ तत्रैवान्तरीक्षे गतौ शय्यामकल्पयतां तत्रैवान्तरीक्षे चंक्रमतस्तत्रैवान्तरीक्षे रजो व्यधुनीतां तत्रै¶¶वान्तरीक्षेऽधःकायाद्वारिधारां प्रमुमोचतुरूर्ध्वे$$कायादग्निस्कन्धं प्रज्वालयतः

---

* M. gamiṣyāma. Evam uktā Vimaladattarājabhāryā Vim.

† M. traṃ ca dāraka[*ṃ*].

‡ M. brāhmaṇeṣu abhiprasanno tena na.

§ M. Vimalagarbho dārak.

¶ M. [*ja*]netrī etad avocat. mithyā dṛṣṭikula[*smiṃ*] vayaṃ jātā vaya*ṃ*]

§ M. atha khalu kulaputr.

** M. k[u]la putrâho etasya pito rājño Subha t: śuṇasi

†† M. sa[*ṃ*]darśayatha a

‡‡ M. dārako V. netr.

§§ M. rājño ....nārtthā

¶¶ M. antarī

$$ M. [kā]yāto

---

1 J ०दत्त   2 B drops ०राज०

स्रोर्ध्वकायाद्वारिधारां प्रमुमोचतुरधःकायादग्निस्कन्धं प्रज्वालयतः स्म। तौ तस्मिन्नेवाकाशे महान्तौ भूत्वा खुड्डकौ भवतः खुड्डकौ भूत्वा महान्तौ भवतः। तस्मिन्नेवान्तरीक्षेऽन्तर्धायतः पृथिव्यामुन्मज्जतः पृथिव्यामुन्मज्जित्वाकाश उन्मज्जतः। इयद्भिः खलु पुनः कुलपुत्रा ऋद्धिप्रातिहार्यैस्ताभ्यां द्वाभ्यां दारकाभ्यां स शुभव्यूहो राजा स्वपिता विनीतः। अथ खलु कुलपुत्राः स राजा शुभव्यूहस्तयोर्दारकयोस्तमृद्धिप्रातिहार्यं दृष्ट्वा तस्यां वेलायां तुष्ट उदग्र आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातो दशनखमञ्जलिं प्रगृह्य तौ दारकावेतदवोचत्। को युवयोः कुलपुत्रौ शास्ता कस्य वा युवां शिष्याविति। अथ खलु कुलपुत्रास्तौ द्वौ दारकौ तं राजानं शुभव्यूहमेतदवोचत्। एष स महाराज भगवान् जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तिष्ठति ध्रियते यापयति रत्नमये बोधिवृक्षमूले धर्मासनोपविष्टः सदेवकस्य लोकस्य पुरतः सद्धर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं विस्तरेण संप्रकाशयति। स आवयोर्भगवान् शास्ता तस्यावां महाराज शिष्यौ। अथ खलु कुलपुत्राः स राजा शुभव्यूहस्तौ दारकावेतदवोचत्। पश्यामो वयं कुलपुत्रौ तं युवयोः शास्तारम्। गमिष्यामो वयं तस्य भगवतः सकाशम्।

अथ खलु कुलपुत्रास्तौ द्वौ दारकौ ततोऽन्तरीक्षादवतीर्य येन स्वमाता जनयित्री तेनोपसंक्रामतामुपसंक्रम्य दशनखमञ्जलिं प्रगृह्य स्वमातरं जनयित्रीमेतदवोचताम्। एष आवाभ्यामम्ब विनीतः स्वपितानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ। कृतमावाभ्यां पितुः शास्तृकृत्यम्। तदिदानीमुत्स्रष्टुमर्हस्यावां तस्य भगवतः सकाशे प्रव्रजिष्याव इति।

अथ खलु कुलपुत्रा विमलगर्भो दारको विमलनेत्रश्च दारकस्तस्यां वेलायां स्वमातरं जनयित्रीं गाथाभ्यामध्यभाषताम्।

अनुजानीह्यावयोरम्ब[1] प्रव्रज्यामनगारिकाम्।
आवां वै प्रव्रजिष्यावो दुर्लभो हि तथागतः ॥१॥
औदुम्बरं यथा पुष्पं सुदुर्लभतरो[2] जिनः।
उत्सृज्य प्रव्रजिष्यावो[3] दुर्लभा क्षणसंपदा ॥२॥

---

1 B ॰रेव 2 B पुष्पमतो दुर्लभतरो 3 B ॰मो

विमलदत्ता राजभार्याह ।

उत्सृजामि युवामद्य गच्छथा साधु दारकौ ।
वयं पि प्रव्रजिष्यामो दुर्लभो हि तथागतः ॥३॥ इति ।

अथ खलु कुलपुत्रास्तौ द्वौ दारकाविमे गाथे भाषित्वा तौ मातापितरावेतदवोचताम् । साध्वम्ब तातैत वयं सर्वे सहिता भूत्वा गमिष्यामस्तस्य भगवतो जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक् संबुद्धस्य सकाशमुपसंक्रमिष्यामस्तं भगवन्तं दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय धर्मश्रवणाय । तत् कस्य हेतोः । दुर्लभो ह्यम्ब तात बुद्धोत्पाद उदुम्बरपुष्पसदृशो महार्णवयुगच्छिद्रकूर्मग्रीवाप्रवेशवत् । दुर्लभप्रादुर्भावा अम्ब बुद्धा भगवन्तः । तस्मात्तर्ह्यम्ब तात परमपुण्योपस्तब्धा वयमीदृशे प्रवचन उपपन्नाः । तत् साध्वम्ब तातोत्सृजध्वमावां गमिष्यावस्तस्य भगवतो जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक् संबुद्धस्य सकाशे प्रव्रजिष्यावः । दुर्लभं ह्यम्ब तात तथागतानां दर्शनम् । दुर्लभो ह्यद्य कालः । ईदृशो धर्मराजा । परमदुर्लभेदृशी क्षणसंपत् ।

तेन खलु पुनः कुलपुत्राः समयेन तस्य राज्ञः शुभव्यूहस्यान्तःपुराच्चतुरशीतिरन्तःपुरिकासहस्राण्यस्य सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य भाजनभूतान्यभूवन् । विमलनेत्रश्च दारकोऽस्मिन् धर्मपर्याये चरितावी विमलगर्भश्च दारको बहुकल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि सर्वसत्त्वपापजहने समाधौ चरितोऽभूत् किमिति सर्वसत्त्वाः सर्वपापं जहेयुरिति । सा च तयोर्दारकयोर्माता विमलदत्ता राजभार्या सर्वबुद्धसंगीतिं सर्वबुद्धधर्मगुह्यस्थानानि च संजानीते स्म । अथ खलु कुलपुत्रा राजा शुभव्यूहस्ताभ्यां द्वाभ्यां दारकाभ्यां तथागतशासने विनीतोऽवतारितश्च परिपाचितश्च सर्वस्वजनपरिवारः सा च विमलदत्ता राजभार्या सर्वस्वजनपरिवारा तौ च द्वौ दारकौ राज्ञः शुभव्यूहस्य पुत्रौ द्वाचत्वारिंशद्भिः प्राणिसहस्रैः सार्द्धं सान्तःपुरौ सामात्यौ सर्वे सहिताः समग्रा येन भगवान् जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्तथागतोऽर्हन् सम्यक् संबुद्धस्तेनोपसंक्रामन्नुपसंक्रम्य तस्य भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्य तं भगवन्तं त्रिष्कृत्वः प्रदक्षिणीकृत्यैकान्ते तस्थुः ।

अथ खलु कुलपुत्राः स भगवान् *जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराज-

---

* M. Jaladharagarji[*ta*]

संकुसुमिताभिज्ञस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो राजानं शुभव्यूहं सपरिवारमुपसंक्रान्तं विदित्वा धार्म्या कथया संदर्शयति समादापयति *समुत्तेजयति संप्रहर्षयति। अथ खलु कुलपुत्रा राजा शुभव्यूहस्तेन भगवता धार्म्या कथया साधु च सुष्ठु च संदर्शितः समादापितः समुत्तेजितः संप्रहर्षितस्तस्यां वेलायां †तुष्ट उदग्र आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातः कनीयसो भ्रातुः पट्टं बद्ध्वा राज्ये प्रतिष्ठाप्य सपुत्रस्वजनपरिवारः सा च विमलदत्ता राजभार्या ‡सर्वस्त्रीगणपरिवारा तौ च द्वौ दारकौ $सार्धं तैर्द्वाचत्वारिंशद्भिः प्राणिसहस्रैः सर्वे सहिताः समग्रास्तस्य भगवतो जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य प्रवचने श्रद्धयागारादनगारिकां प्रव्रजिताः। प्रव्रजित्वा¶ च राजा शुभव्यूहः §सपरिवारश्चतुरशीतिवर्षसहस्राण्यभियुक्तो विजहार इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं चिन्तयन् भावयन् **पर्यवदापयन्। अथ खलु कुलपुत्राः स ††राजा शुभव्यूहस्तेषां चतुरशीतीनां वर्षसहस्राणामत्ययेन सर्वगुणालङ्कारव्यूहं नाम समाधिं प्रतिलभते स्म। ‡‡सहप्रतिलब्धाच्चास्य §§समाधेरथ तावदेव सप्ततालमात्रं वैहायसमभ्युद्गच्छति स्म।

अथ खलु कुलपुत्राः स राजा शुभव्यूहो ¶¶गगनतले स्थितस्तं भगवन्तं जल$$धरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत्। इमौ भगवन् मम पुत्रौ शास्तारौ भवतो ***यदहमाभ्यामृद्धि-

---

* M. [*sa*]mutejesi saṁpra

† M. [*t*]uṣṭa udāgra āttamano pramu[*dita*]

‡ M. [*sa*]rvba istrigaṇa parivirā te.

$ M. sārddha

¶ M. i. ṣu pravrajitvā ca rājaS.

§ M. sapariv.

** M. pari paryodaveśi atha.

†† M. [*pu*]tra rāja Śubha

‡‡ M. [*sa*]ha pratilabdhāya ca ta

§§ M. .sam[*ā*]dhiya a

¶¶ M. .gaganatale sthito te bhagavā.

$$ M. ladhara garji taghoṣo

*** M. ya ahaṃ etehi irddhi viku

प्रातिहार्येण तस्मान्महतो दृष्टिगताद्विनिवर्तितस्तथागतशासने च प्रतिष्ठापितः परिपाचितश्चावतारितश्च तथागतदर्शनाय च संचोदितः*। †कल्याणमित्रौ भगवन् मम तौ द्वौ दारकौ पुत्ररूपेण मम गृह उपपन्नौ यदुत पूर्वकुशलमूलस्मरणार्थम्।

एवमुक्ते भगवान् ‡जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं राजानं शुभव्यूहमेतदवोचत्। एवमेतन्महाराजैवमेतद् यथा वदसि। अवरोपितकुशलमूलानां[1]§ हि महाराज कुलपुत्राणां कुलदुहितॄणां च सर्वेषु भवगतिच्युत्युपपत्त्यायतनेषूपपन्नानां सुलभानि भवन्ति कल्याणमित्राणि यानि शास्तृकृत्येन ¶प्रत्युपस्थितानि भवन्ति। $यान्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ शासकान्यवतारकाणि परिपाचकानि भवन्ति। उदारमेतन्महाराज **स्थानं यदुत कल्याणमित्रपरिग्रहस्तथागतदर्शनसमादापकः। पश्यसि त्वं महाराजैतौ द्वौ दारकौ। आह। पश्यामि भगवन् पश्यामि सुगत। भगवानाह। एतौ खलु पुनर्महाराज ††कुलपुत्रौ पञ्चषष्टीनां ‡‡गङ्गानदीवालिकासमानां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामन्तिके पूजां करिष्यत इमं च सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं §§धारयिष्यतः ¶¶सत्त्वानामनुकम्पार्थै मिथ्यादृष्टीनां च सत्त्वानां सम्यग्दृष्ट्ये वीर्यसंजननार्थम्।

अथ खलु कुलपुत्राः स राजा शुभव्यूहस्ततो $$गगनतलादवतीर्य दशनखमञ्जलिं प्रगृह्य तं भगवन्तं जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञं तथागत-

---

* M. darśanāya ca saṃcoditaḥ
† M. kalyā mitrā m.
‡ M. [jala]dhara garjita gho[sa]
§ M. .la mūlānāṁ
¶ M. [pra]tyupasthitā bhavati.
$ M. yāny anuttar.
** M. rāja sthānam yad idam kal
†† M. [kul]la putrā pañcaṣaṣṭīnām
‡‡ M. gaṅgā nadī vālik[ā]samā.
§§ M. dhārayiṣyanti santi satvā
¶¶ M. anukampāyām
$$ M. [ta] lā avataritvā daśa kh. m. jali pragṛhṇi[tvā]

---

1 B ०मूलानि

मर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत्। तत् साधु भगवन्[1] निर्दिशतु तथागतः कीदृशेन ज्ञानेन समन्वागतस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो येन *मूर्ध्न्युष्णीषो विभाति विमलनेत्रश्च भगवान् भ्रुवोर्मध्ये चोर्णा विभाति शशिशङ्खपाण्डराभा सा च समसहिता दन्तावली वदनान्तरे विराजति †बिम्बोष्ठश्च भगवांश्चारुनेत्रश्च सुगतः।

अथ खलु कुलपुत्राः स राजा शुभव्यूह इयद्भिर्गुणैस्तं भगवन्तं जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमभिष्टुत्यान्यैश्च गुणकोटी‡नयुतशतसहस्रैस्तं भगवन्तमभिष्टुत्य तस्यां वेलायां तं भगवन्तं जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत्। आश्चर्यं भगवन्[2] यावन्महार्थमिदं[3] तथागतशासनम§चिन्त्यगुणसमन्वागतश्च तथागतप्रवेदितो धर्मविनयो यावत् सुप्रज्ञप्ता च तथागतशिक्षा। अद्याग्रेण वयं भगवन्न भूयश्चित्तस्य वशगा भविष्यामो न भूयो मिथ्यादृष्टेर्वशगा भविष्यामो न भूयः क्रोधस्य वशगा भविष्यामो न भूयः पापकानां चित्तोत्पादानां वशगा भविष्यामः। एभिरहं भगवन्नियद्भिरकुशलैर्धर्मैः समन्वागतो नेच्छामि भगवतोऽन्तिकमुपसंक्रमितुम्।

स तस्य भगवतो जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसाभिवन्द्यान्तरीक्षगत एवास्थात्। अथ खलु स राजा शुभव्यूहः सा च विमलदत्ता राजभार्या शतसहस्रमूल्यं मुक्ताहारं भगवत उपर्यन्तरीक्षेऽक्षैप्सीत्। समनन्तरक्षिप्तश्च स मुक्ताहारस्तस्य भगवतो मूर्ध्नि मुक्ताहारः कूटागारः संस्थितोऽभूच्चतुरस्रश्चतुःस्थूणः समभागः सुविभक्तो दर्शनीयः। तस्मिंश्च कूटागारे पर्यङ्कः प्रादुर्भूतोऽनेकदूष्यशतसहस्रसंस्तृतस्तस्मिंश्च पर्यङ्के तथागतविग्रहः पर्यङ्कबद्धः संदृश्यते स्म।

---

* M. [*mū*]rdhe ūṣṇīṣam srabhāsanti vi. tro ca bhagavām.

† M. ti bimboṣṭam ca bhagavām cā a.

‡ M. [*nayu*]ta śata sahasr(*e*)hi tam bhaga.

§ M. .guṇa samanvāga[*ta*]

---

1 J भगवान्　　　2 B भगवान् ; Tib. ཡ་མཚན །

3 B ०र्थमिदं ; Tib. དོན་ཆེ་ཞིང །

अथ खलु राज्ञः शुभव्यूहस्यैतदभवत्। महानुभावमिदं बुद्धज्ञानमचिन्त्यगुण-समन्वागतश्च तथागतो यत्र हि नामायं तथागतविग्रहः कूटागारमध्यगतः संदृश्यते प्रासादिको दर्शनीयः परमशुभवर्णपुष्करतया समन्वागतः।

अथ खलु भगवान् जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ-स्तथागतश्चतस्रः पर्षदः आमन्त्रयते स्म। पश्यथ भिक्षवो यूयं शुभव्यूहं राजानं गगनतलस्थं सिंहनादं नदन्तम्। आहुः। पश्यामो भगवन्। भगवानाह। एष खलु भिक्षवः शुभव्यूहो राजा मम शासने भिक्षुभावं कृत्वा शालेन्द्रराजो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् विस्तीर्णवत्यां लोकधातावभ्युद्गतराजो नाम स कल्पो भविष्यति। तस्य खलु पुनर्भिक्षवः शालेन्द्रराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्याप्रमेयो बोधिसत्त्वसंघो भविष्यत्यप्रमेयः श्रावकसंघः। समा पाणितलजाता च वैडूर्यमयी सा विस्तीर्णवती लोकधातुर्भविष्यति। एवमचिन्त्यः स तथा-गतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भविष्यति। स्यात् खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माकं काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वा अन्यः स तेन कालेन तेन समयेन शुभ-व्यूहो नाम राजाभूत्। न खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माभिरेवं द्रष्टव्यम्। तत् कस्य हेतोः। अयमेव स पद्मश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तेन कालेन तेन समयेन शुभव्यूहो नाम राजाभूत्। स्यात् खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माकं काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वा अन्या सा तेन कालेन तेन समयेन विमलदत्ता नाम राजभार्याभूत्। न खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माभिरेवं द्रष्टव्यम्। तत् कस्य हेतोः। अयं स वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डितध्वजराजो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तेन कालेन तेन समयेन विमलदत्ता नाम राजभार्याभूत् तस्य राज्ञः शुभव्यूहस्यानुकम्पायै तेषां च सत्त्वानां राज्ञः शुभव्यूहस्य भार्यात्वमभ्युप-गतोऽभूत्। स्यात् खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माकं काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वा अन्यौ तौ तेन कालेन तेन समयेन द्वौ दारकावभूताम्। न खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माभिरेवं द्रष्टव्यम्। तत् कस्य हेतोः। इमौ तौ भैषज्यराजश्च भैषज्यसमुद्गतश्च तेन कालेन तेन समयेन तस्य राज्ञः शुभव्यूहस्य पुत्रावभूताम्। एवमचिन्त्यगुणसमन्वागतौ कुलपुत्रा भैषज्यराजो भैषज्यसमुद्-गतश्च बोधिसत्त्वौ महासत्त्वौ बहुबुद्धकोटीनयुतशतसहस्रावरोपितकुशलमूला-

वेतावुभावपि सत्पुरुषावचिन्त्यधर्मसमन्वागतौ। ये चैतयोः सत्पुरुषयोर्नामधेयं धारयिष्यन्ति ते सर्वे नमस्करणीया भविष्यन्ति सदेवकेन लोकेन।

अस्मिन् खलु पुनः पूर्वयोगपरिवर्ते भाष्यमाणे चतुरशीतीनां प्राणिसहस्राणां विरजो विगतमलं धर्मेषु धर्मचक्षुर्विशुद्धम्।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये शुभव्यूहराजपूर्वयोगपरिवर्तो नाम पञ्चविंशतिमः ॥२५॥

समन्तभद्रोत्साहन-परिवर्तः

अथ खलु समन्तभद्रो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः पूर्वस्यां दिशि गणनां समतिक्रान्तैर्बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैः सार्धं परिवृतः पुरस्कृतः प्रकम्पद्भिः क्षेत्रैः प्रवर्षद्भिः पद्मैः प्रवाद्यमानैस्तूर्यकोटीनयुतशतसहस्रैर्महता बोधिसत्त्वानुभावेन महत्या बोधिसत्त्वविकुर्वया महत्या बोधिसत्त्वर्द्ध्या महता बोधिसत्त्वमाहात्म्येन महता बोधिसत्त्वसमाहितेन महता बोधिसत्त्वतेजसा जाज्वल्यमानेन महता बोधिसत्त्वयानेन महता बोधिसत्त्वप्रातिहार्येण महद्भिर्देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुड-किन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यैः परिवृतः पुरस्कृत एवमचिन्त्यैर्ऋद्धिप्रातिहार्यैः समन्तभद्रो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमां लोकधातुं संप्राप्तः। स येन गृध्रकूटः पर्वतराजो येन च भगवांस्तेनोपसंक्रामदुपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्य सप्तकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य भगवन्तमेतदवोचत्। अहं भगवंस्तस्य भगवतो रत्नतेजोऽभ्युद्गतराजस्य तथागतस्य बुद्धक्षेत्रादिहागत इह भगवन् सहायां लोकधातावयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो देश्यत इति तमहं श्रवणायागतो भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्य सकाशममूनि च भगवन्नेतावन्ति बोधिसत्त्वशतसहस्राणीमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं श्रवणायागतानि। तत् साधु भगवन् देशयतु तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्ध इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमेषां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां विस्तरेण। एवमुक्ते भगवान् समन्तभद्रं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। उद्घटितज्ञा हि कुलपुत्रैते बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः। अपि त्वयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो यदुतासंभिन्नतथता। ते बोधिसत्त्वा आहुः। एवमेतद् भगवन्नेवमेतत् सुगत। अथ खलु यास्तस्यां पर्षदि भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकाश्च संनिपतितास्तासां सद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये प्रतिष्ठापनार्थं पुनरपि भगवान् समन्तभद्रं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। चतुर्भिः कुलपुत्र धर्मैः समन्वागतस्य मातृग्रामस्यायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो हस्तगतो भविष्यति। कतमैश्चतुर्भिः। यदुत बुद्धैर्भगवद्भिरधिष्ठितो भविष्यत्यवरोपितकुशलमूलश्च भविष्यति नियतराशिव्यवस्थितश्च भविष्यति सर्वसत्त्वपरित्राणार्थमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्-

पादयिष्यति। एभिः कुलपुत्र चतुर्भिर्धर्मैः समन्वागतस्य मातृग्रामस्यायं सद्धर्म-पुण्डरीको धर्मपर्यायो हस्तगतो भविष्यति।

अथ खलु समन्तभद्रो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्। अहं भगवन् पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां वर्तमानायामेवंरूपाणां सूत्रान्तधारकाणां भिक्षूणां रक्षां करिष्यामि स्वस्त्ययनं करिष्यामि दण्डपरिहारं करिष्यामि विषदूषणं करिष्यामि यथा न कश्चित्तेषां धर्मभाणकानामवतार-प्रेक्ष्यवतारगवेष्यवतारं लप्स्यते न मारः पापीयानवतारप्रेक्ष्यवतारगवेष्यवतारं लप्स्यते न मारपुत्रा न मारकायिका देवपुत्रा न मारकन्या न मारपार्षद्या यावन्न भूयो मारपर्युत्थितो भविष्यति। न देवपुत्रा न यक्षा न प्रेता न पूतना न कृत्या न वेताडास्तस्य धर्मभाणकस्यावतारप्रेक्षिणोऽवतारगवेषिणोऽवतारं लप्स्यन्ते। अहं भगवंस्तस्य धर्मभाणकस्य सततसमितं नित्यकालं रक्षां करिष्यामि। यदा च स धर्मभाणकोऽस्मिन् धर्मपर्याये चिन्तायोगमनुयुक्तश्चंक्रमाभिरूढो भविष्यति तदाहं भगवंस्तस्य धर्मभाणकस्यान्तिके श्वेतषड्दन्तं गजराजमभिरुह्य तस्य धर्मभाणकस्य चंक्रमकुटीमुपसंक्रमिष्यामि बोधिसत्त्वगणपरिवृतोऽस्य धर्मपर्याय-स्यारक्षाय। यदा पुनस्तस्य धर्मभाणकस्यास्मिन् धर्मपर्याये चिन्तायोगमनु-युक्तस्य सत इतो धर्मपर्यायादन्तशः पदव्यञ्जनं परिभ्रष्टं भविष्यति तदाहं तस्मिन् श्वेतषड्दन्ते गजराजेऽभिरुह्य तस्य धर्मभाणकस्य संमुखमुपदर्शयित्वा इमं धर्मपर्यायमविकलं प्रत्युच्चारयिष्यामि। स च धर्मभाणको ममात्मभावं दृष्ट्वेमं च धर्मपर्यायमविकलं ममान्तिकाच्छ्रुत्वा तुष्ट उदग्र आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातो भूयस्या मात्रयास्मिन् धर्मपर्याये वीर्यमारप्स्यते मम च सहदर्शनेन समाधिं प्रतिलप्स्यते धारण्यावर्तां च नाम धारणीं प्रतिलप्स्यते कोटीशतसहस्रावर्तां च नाम धारणीं प्रतिलप्स्यते सर्वरुतकौशल्यावर्तां च नाम धारणीं प्रतिलप्स्यते।

ये च भगवन् पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां भिक्षवो वा भिक्षुण्यो वोपासका वोपासिका वैवं सूत्रान्तधारका एवं सूत्रान्तलेखका एवं सूत्रान्तमार्गका एवं सूत्रान्तवाचका ये पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यामस्मिन् धर्मपर्याये त्रिसप्ताहमेकविंशतिदिवसानि चंक्रमाभिरूढा अभियुक्ता भविष्यन्ति तेषामहं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनमात्मभावं संदर्शयिष्यामि। तमेव श्वेतं षड्दन्तं गजराजमभिरुह्य बोधिसत्त्वगणपरिवृत एकविंशतिमे दिवसे

तेषां धर्मभाणकानां चंक्रममागमिष्यामि आगत्य च तान् धर्मभाणकान् परि-संहर्षयिष्यामि समादापयिष्यामि समुत्तेजयिष्यामि संप्रहर्षयिष्यामि। धारणीं चैषां दास्यामि यथा ते धर्मभाणका न केनचिद्धर्षणीया भविष्यन्ति न चैषां मनुष्या वामनुष्या वावतारं लप्स्यन्ते न च नार्योऽपसंहरिष्यन्ति। रक्षां चैषां करिष्यामि स्वस्त्ययनं करिष्यामि दण्डपरिहारं करिष्यामि विषदूषणं करिष्यामि। तेषां च वयं भगवन् धर्मभाणकानामिमानि धारणीपदानि दास्यामि। तानि भगवन् धारणीपदानि तद् यथा।

अदण्डे दण्डपतिदण्डावर्तनि दण्डकुशले दण्डसुधारि सुधारि सुधारपति बुद्धपश्यने सर्वधारणि आवर्तनि संवर्तनि संघपरीक्षिते संघनिर्घातनि धर्मपरीक्षिते सर्वसत्त्व[1]रुतकौशल्यानुगते सिंहविक्रीडिते अनुवर्ते वर्तनि वर्तालि स्वाहा।

इमानि तानि भगवन् धारणीपदानि यस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य श्रोत्रेन्द्रियस्यावभासमागमिष्यन्ति वेदितव्यमेतत् समन्तभद्रस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याधिष्ठानमिति।

अयं च भगवन् सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायोऽस्मिन् जम्बुद्वीपे प्रचरमाणो येषां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां हस्तगतो भविष्यति तैर्भगवन् धर्मभाण-कैरेवं वेदितव्यम्। समन्तभद्रस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यानुभावेन यदस्माकमयं धर्मपर्यायो हस्तगतः समन्तभद्रस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य तेजसा। समन्तभद्रस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य चर्यायास्ते भगवन् सत्त्वा लाभिनो भविष्यन्ति बहुबुद्धावरोपितकुशलमूलाश्च ते सत्त्वा भविष्यन्ति तथा-गतपाणिपरिमार्जितमूर्धानश्च ते भगवन् सत्त्वा भविष्यन्ति। य इदं सूत्रं लिखिष्यन्ति धारयिष्यन्ति मम तैर्भगवन् प्रियं कृतं भविष्यति। य इदं सूत्रं लिखिष्यन्ति ये चास्यार्थमनुभोत्स्यन्ते लिखित्वा च ते भगवन्निदं सूत्रमित-श्च्युत्वा त्रयस्त्रिंशतां देवानां सभागतायोपपत्स्यन्ते सहोपपन्नानां चैषां चतुर-शीतिरप्सरसां सहस्राण्युपसंक्रमिष्यन्ति। भेरीमा[2]त्रेण मुकुटेन ते देवपुत्रा-स्तासामप्सरसां मध्ये स्थास्यन्ति। ईदृशः कुलपुत्रा इमं धर्मपर्यायं लिखित्वा पुण्यस्कन्धः कः पुनर्वादो य एतमुद्देक्ष्यन्ति स्वाध्यायिष्यन्ति चिन्तयिष्यन्ति

1 J drops सत्त्व

2 B तेऽधिमा० ; Tib. ཅོད་པན །

मनसिकरिष्यन्ति। तस्मात्तर्हि कुलपुत्राः सत्कृत्यायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो लिखितव्यः सर्वचेतः समन्वाहृत्य। यश्चाविक्षिप्तेन मनसिकारेण लिखिष्यति तस्य बुद्धसहस्रं हस्तमुपनामयिष्यति मरणकाले चास्य बुद्धसहस्रं संमुखमुपदर्शनं करिष्यति। न च दुर्गतिविनिपातगामी भविष्यति। इतश्च्युतश्च तुषितानां देवानां सभागतायोपपत्स्यते यत्र स मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तिष्ठति द्वात्रिंशद्वरलक्षणो बोधिसत्त्वगणपरिवृतोऽप्सरःकोटीनयुतशतसहस्रपुरस्कृतो धर्मं देशयति। तस्मात्तर्हि कुलपुत्राः पण्डितेन कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्रा वायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सत्कृत्य लिखितव्यः सत्कृत्योद्देष्टव्यः सत्कृत्य स्वाध्यायितव्यः सत्कृत्य मनसिकर्तव्यः। इमं कुलपुत्रा धर्मपर्यायं लिखित्वोद्दिश्य स्वाध्यायित्वा भावयित्वा मनसिकृत्वैवमप्रमेया गुणा भविष्यन्ति। तस्मात्तर्हि तेन पण्डितेन भगवन् कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्रा वायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो धारयितव्य एतावन्तस्तेषां गुणानुशंसा भविष्यन्ति। तस्मात्तर्हि भगवन्नहमपि तावदिमं धर्मपर्यायमधिष्ठास्यामि यथा भगवन् ममाधिष्ठानेनायं धर्मपर्यायोऽस्मिन् जम्बुद्वीपे प्रचरिष्यतीति।

अथ खलु तस्यां वेलायां भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः समन्तभद्राय बोधिसत्त्वाय महासत्त्वाय साधुकारमदात्। साधु साधु समन्तभद्र यत्र हि नाम त्वमेवं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय प्रतिपन्नः एवमचिन्त्यधर्मसमन्वागतोऽसि महाकरुणासंगृहीतेनाध्याशयेनाचिन्त्यसंगृहीतेन चित्तोत्पादेन यस्त्वं स्वयमेव तेषां धर्मभाणकानामधिष्ठानं करोषि। ये केचित् कुलपुत्राः समन्तभद्रस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नामधेयं धारयिष्यन्ति वेदितव्यं तैः शाक्यमुनिस्तथागतो दृष्ट इति। अयं च सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायस्तस्य भगवतः शाक्यमुनेरन्तिकाच्छ्रुतः शाक्यमुनिश्च तथागतस्तैः पूजितः शाक्यमुनेश्च तथागतस्य धर्मं देशयतः साधुकारोऽनुप्रदत्तः। अनुमोदितश्चायं धर्मपर्यायो भविष्यति। शाक्यमुनिना च तथागतेन तेषां मूर्ध्नि पाणिः प्रतिष्ठापितो भविष्यति। भगवांश्च शाक्यमुनिस्तैश्चीवरैरवच्छादितो भविष्यति। तथागतशासनपरिग्राहकाश्च ते समन्तभद्र कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा वेदितव्याः। न च तेषां लोकायते रुचिर्भविष्यति न काव्यप्रसृताः सत्त्वास्तेषामभिरुचिता भविष्यन्ति न नृत्तका न मल्ला नर्ल्लका न शौण्डिकौरभ्रिककौक्कुटिकसौकरिकस्त्रीपोषकाः

सत्त्वास्तेषामभिरुचिता भविष्यन्ति। ईदृशांश्च सूत्रान्तान् श्रुत्वा लिखित्वा धारयित्वा वाचयित्वा वा न तेषामन्यदभिरुचितं भविष्यति। स्वभावधर्मसमन्वागताश्च ते सत्त्वा वेदितव्याः। प्रत्यात्मिकश्च तेषां योनिशो मनसिकारो भविष्यति। स्वपुण्यबलाधाराश्च ते सत्त्वा भविष्यन्ति प्रियदर्शनाश्च ते भविष्यन्ति सत्त्वानाम्। एवं सूत्रान्तधारकाश्च ये भिक्षवो भविष्यन्ति। न तेषां रागो व्याबाधिष्यति न द्वेषो न मोहो नेर्ष्या न मात्सर्यं न म्रक्षो न मानो नाधिमानो न मिथ्यामानः। स्वलाभसंतुष्टाश्च ते समन्तभद्र धर्मभणका भविष्यन्ति। यः समन्तभद्र पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां वर्तमानायामस्य सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य धारकं भिक्षुं पश्येत् एवं चित्तमुत्पादयितव्यम्। गमिष्यत्ययं कुलपुत्रो बोधिमण्डं निर्जेष्यत्ययं कुलपुत्रो मारकलिचक्रं प्रवर्तयिष्यत्ययं धर्मचक्रं पराहनिष्यत्ययं धर्मदुन्दुभिं प्रपूरयिष्यत्ययं धर्मशङ्खं प्रवर्षयिष्यत्ययं धर्मवर्षमभिरोक्ष्यत्ययं धर्मसिंहासनम्। य इमं धर्मपर्यायं पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां वर्तमानायां धारयिष्यन्ति न ते भिक्षवो लुब्धा भविष्यन्ति न चीवरगृद्धा न पात्रगृद्धा भविष्यन्ति। ऋजुकाश्च ते धर्मभाणका भविष्यन्ति त्रिविमोक्षलाभिनश्च ते धर्मभाणका भविष्यन्ति। दृष्टधार्मिकं च तेषां[1] निर्वर्तिष्यति। य एवंसूत्रान्तधारकाणां धर्मभाणकानां भिक्षूणां मोहं दास्यन्ति जात्यन्धास्ते सत्त्वा भविष्यन्ति। ये चैवंरूपाणां सूत्रान्तधारकाणां भिक्षूणामवर्णं संश्रावयिष्यन्ति तेषां दृष्ट एव धर्मे कायश्चित्रो भविष्यति। य एवं सूत्रान्तलेखकानामुच्चग्घनं करिष्यन्त्युल्लपिष्यन्ति ते खण्डदन्ताश्च भविष्यन्ति विरलदन्ताश्च भविष्यन्ति बीभत्सोष्ठाश्च भविष्यन्ति चिपिटनासाश्च भविष्यन्ति विपरीतहस्तपादाश्च भविष्यन्ति विपरीतनेत्राश्च भविष्यन्ति दुर्गन्धिकायाश्च भविष्यन्ति गण्डपिटकविचर्चिदद्रुकण्ड्वाकीर्णशरीराश्च भविष्यन्ति। य ईदृशानां सूत्रान्तलेखकानां सूत्रान्तवाचकानां च सूत्रान्तधारकाणां च सूत्रान्तदेशकानां चाप्रियां वाचं भूतामभूतां वा संश्रावयिष्यन्ति तेषामिदमागाढतरं पापकं कर्म वेदितव्यम्। तस्मात्तर्हि समन्तभद्रास्य धर्मपर्यायस्य धारकाणां भिक्षूणां दूरत एव प्रत्युत्थातव्यं यथा तथागतस्यान्तिके गौरवं कर्तव्यं तथा तेषामेव सूत्रान्तधारकाणां भिक्षूणामेवं गौरवं कर्तव्यम्।

---

1 B adds सांपरायिकं

अस्मिन् खलु पुनः समन्तभद्रोत्साहनपरिवर्ते निर्दिश्यमाने गङ्गानदीवालिकासमानां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां कोटीशतसहस्रावर्ताया धारण्याः प्रतिलम्भोऽभूत्।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये समन्तभद्रोत्साहनपरिवर्तो नाम षड्विंशतिमः ॥२६॥

अनुपरीन्दनापरिवर्तः

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्ध उत्थाय तस्माद्धर्मासनात् सर्वांस्तान् बोधिसत्त्वान् पिण्डीकृत्य दक्षिणेन पाणिनर्द्धग्रभिसंस्कारपरिनिष्पन्नेन दक्षिणहस्तेष्वध्यालम्ब्य तस्यां वेलायामेतदवोचत्। इमामहं कुलपुत्रा असंख्येयकल्पकोटीनयुतशतसहस्रसमुदानीतामनुत्तरां सम्यक्संबोधिं युष्माकं हस्ते परिन्दाम्यनुपरिन्दामि निक्षिपाम्युपनिक्षिपामि। यथा विपुला वैस्तारिकी भवेत्तथा युष्माभिः कुलपुत्राः करणीयम्।

द्वैतीयकमपि त्रैतीयकमपि भगवान् सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणं दक्षिणेन पाणिनाध्यालम्ब्यैतदवोचत्। इमामहं कुलपुत्रा असंख्येयकल्पकोटीनयुतशतसहस्रसमुदानीतामनुत्तरां सम्यक्संबोधिं युष्माकं हस्ते परिन्दाम्यनुपरिन्दामि निक्षिपाम्युपनिक्षिपामि। युष्माभिः कुलपुत्रा उद्ग्रहीतव्या धारयितव्या वाचयितव्या पर्यवाप्तव्या देशयितव्या प्रकाशयितव्या सर्वसत्त्वानां च संश्रावयितव्या। अमात्सर्योऽहं कुलपुत्रा अपरिगृहीतचित्तो विशारदो बुद्धज्ञानस्य दाता तथागतज्ञानस्य स्वयंभूज्ञानस्य दाता। महादानपतिरहं कुलपुत्रा युष्माभिरपि कुलपुत्रा ममैवानुशिक्षितव्यममतसरिभिर्भूत्वेमं तथागतज्ञानदर्शनं महोपायकौशल्यमागतानां कुलपुत्राणां कुलदुहितॄणां चायं धर्मपर्यायः संश्रावयितव्यः। ये चाश्राद्धाः सत्त्वास्तेऽस्मिन् धर्मपर्याये समादापयितव्याः। एवं युष्माभिः कुलपुत्रास्तथागतानां प्रतिकारः कृतो भविष्यति।

एवमुक्तास्ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भगवता शाक्यमुनिना तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन महता प्रीतिप्रामोद्येन स्फुटा अभूवन् महच्च गौरवमुत्पाद्य येन भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तेनावनतकायाः प्रणतकायाः संनतकायाः शिरांस्यवनाम्याञ्जलिं प्रगृह्य सर्वे एकस्वरनिर्घोषेण भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदूचुः। तथा भगवन् करिष्यामो यथा तथागत आज्ञापयति। सर्वेषां च तथागतानामाज्ञां करिष्यामः परिपूरयिष्यामः। अल्पोत्सुको भगवान् भवतु यथासुखविहारी। द्वैतीयकमपि त्रैतीयकमपि स सर्वावान् बोधिसत्त्वगण एकस्वरनिर्घोषेणैवं भाषते स्म। अल्पोत्-

सुको भगवान् भवतु यथासुखविहारी। तथा भगवन् करिष्यामो यथा तथागत आज्ञापयति। सर्वेषां च तथागतानामाज्ञां परिपूरयिष्यामः।

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः सर्वांस्तांस्तथागतानर्हतः सम्यक्संबुद्धानन्येभ्यो लोकधातुभ्यः समागतान् विसर्जयति स्म यथासुखविहारं च तेषां तथागतानामारोचयति स्म यथासुखं तथागता विहरन्त्वर्हन्तः सम्यक् संबुद्धा इति। तं च तस्य भगवतः प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक् संबुद्धस्य रत्नस्तूपं यथाभूमौ स्थापयामास तस्यापि तथागतस्यार्हतः सम्यक् संबुद्धस्य यथासुखविहारमारोचयामास।

इदमवोचद् भगवानात्तमनास्ते चाप्रमेया असंख्येयास्तथागता अर्हन्तः सम्यक् संबुद्धा अन्यलोकधात्वागता रत्नवृक्षमूलेषु सिंहासनोपविष्टाः प्रभूतरत्नश्च तथागतोऽर्हन् सम्यक् संबुद्धः स च सर्वावान् बोधिसत्त्वगणस्ते च विशिष्टचारित्रप्रमुखा अप्रमेया असंख्येया बोधिसत्त्वा महासत्त्वा ये पृथिवीविवरेभ्योऽभ्युद्गतास्ते च महाश्रावकास्ताश्च चतस्रः पर्षदः सदेवमानुषासुरगन्धर्वश्च लोको भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्निति।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्यायेऽनुपरीन्दनापरिवर्तो नाम सप्तविंशतिमः समाप्तः ॥२७॥

ये धर्मा[1] हेतुप्रभवा हेतुं तेषां तथागतो ह्यवदत्।
तेषां च यो निरोध[2] एवं वादि महाश्रमणः ॥

---

1 J धर्मं०   2 J ०धो

INDEX

अकनिष्ठ २३६
अकिलासि १३६
अक्षण ७०, ११४
अक्षयमति २, २८६, २६५
अक्षोभ्य १२६
अग्निखदा ५५, २६४
अग्रबोधि ६
अग्रयान ४८, ६६
अचला २६८
अच्छटा २६२
अच्छिद्रशील ७१
अजरथ ५५
अजात १८२, १८४
अजातशत्रु ३
अजित १३, १६, २०१, २१८, २२७
अतर्कावचर ३०
अद्भुत २३, ३४
अधिकार १०४
अधिमात्रकारुणिको नाम महाब्रह्म ११६
अधिमान ७, ४१, ४४, १७५, १८७, २२४, ३१२
अधिमुक्ति २०, २४, ४१, ७४, ८०, ८६, ११३
अध्याशय २२०
अनन्तचरित्र १६५
अनन्तनिर्देश १८
अनन्तमति १४
अनन्तविक्रामिन् २
अनभ्यसूय १८५
अनवतप्त २
अनवनामितवैजयन्ती १४४
अन्तरकल्प ५२, ६७
अन्तेवासी १८
अनागामिन् २२८
अनादिकर्मिक ५२
अनाभिभु ६२
अनिक्षिप्तधुर २, २०२
अनिमित्त ७३
अनिरुद्ध १
अनुकुट्टक १७८
अनुज्ञाताविन् २७
अनुत्पत्तिकधर्मक्षान्ति १७४, २१५, २७६
अनुपधि १७, २७५
अनुपममति २
अनुपरीन्दन ३१४
अनुप्रव्रजित १२६
अनुमोदना २२७
अनुव्यञ्जन १७०
अनुशासक २७५
अनुसन्धि २६४
अपस्मारक २६६
अप्रतिपुद्गल ५४
अप्रतिभिन्न १५३
अप्रत्यनीय ७०
अपायभूमि ११७
अफल्गु २६
अभयन्दद २६०
अभिगीत १२६
अभिज्ञज्ञानाभिभुव ११०
अभिनिर्हार २०७
अभिमान २८, २५३
अभिरति १२६

अभिश्रद्दधानता २१८
अभ्युद्गतराज ३०६
अमात्सर्य ३१४
अमिताभ २६६
अमितायु १२६
अमोघदर्शिन् २
अरूपिन् २२८
अर्हद्भूमि १३२, १४०,
अल्पाबाधता १६३, २८५
अल्पोत्सुक १७५, १७६, ३१४
अवतार २६८
अवतंसक २१८
अवलोकितेश्वर २, २८६, २६५
अवहेठित ११३
अविद्या ५७, ६७, १२३
अविवर्तिक २६, ६७, ६३
अविवर्त्य १०५, १८२
अवैवर्त्या १०७, २१४
अशैक्ष १, १४३
अश्मगर्भ १५८
अश्वजित् १
अष्टजातिप्रतिबद्धा २१५
अष्टविमोक्ष २८८
अष्टापद ५१
असङ्गज्ञान ४८
असङ्गणिकाराम २०२
असङ्गप्रतिभान २१५
असज्ञिन् २२८
असम्भिन्नतथता ३०८
असंस्कृत १८२, १८४
असुर ३
आकाशधातु १६७
आकाशप्रतिष्ठित १२६
आकाशस्वभाव १८२
आचारगोचर १८०, १८२, १८४
आचार्यभूमि २५०
आच्छोड़ित १०६
आजानेय १
आजीवक १८०
आज्ञातकौण्डिन्य १, २६
आत्मदृष्टि ५४
आत्मभाव ४३, १०५, १०७, १५७, १६५, २१२, २५६, २७२
आत्मभावप्रतिलम्भ ५७
आत्मभावविग्रह १५६, १६०
आत्मविग्रहस्तूप १६०
आनन्द १
आनन्दभद्र १४४
आनुलोमिकी १०५
आयोग ८२
आर्यसत्य १३, १४, ६८, १३०, २५१
आयुष्कषाय ३२
आरण्यधुत २०२
आरम्बण २३, ३१
आलेख्य ३८, ३६
आवेणिक २३
आवेणिकबुद्धधर्म ५७
आसेवक १८५
आहार-चीवर ७४, ७६
इतिवृत्तक ३४
इन्द्रदत्त २
इन्द्रध्वज १२६
इष्टामय ३७
ईर्यापथ १८४
ईश्वर २
ईश्वरवैनेय २६२
उच्चरघन ३१२
उच्चघित २५५
उच्छदक २२४
उज्जङ्गल १५४

उज्जुक	६१	एकाहिक	२६६
उत्पलक	२	एकोत्सव	३६
उत्पाटिताक्षी	१३१	ओडिगल्ल	१०२
उत्तरमति	२	ओमारक	२६६
उत्तरासङ्ग	७३	ओरसा	१६, २८
उद्गूरण	१७७	ओलोकनक	८४
उद्घटितज्ञ	३०८	ओषधी	८६
उपक्लेश	२०७	ओस्तारक	२६६
उपदेश	३४	औद्बिल्यप्राप्त	८१
उपनन्द	१	औपलम्भिक	२५७
उपनिषा	२१६	औपपादुक	१३५
उपपत्ति	३०४	औरभ्रिक	१८३
उपरिष्टिम	१२६	कटपलिकुब्जिका	७८
उपलम्भिक	२१६	कटसी	३५
उपस्तब्ध	२२२	कथङ्कथा	२७, ५४, १६७
उपस्थायक	१६२, १६३, २००	कन्थ	१७७
उपायकौशल्य	४, २२, २३, ४०	कफ्फिण	१३७
उपायकौशल्यपारमिता	२६६	कपिलवस्तु	२०३
उपालम्भ	१८५	कर्केतन	१५८
उल्लापित	२५५	कर्मावरण	२५५
उपेक्षा	२६६	कलविङ्क	२३५
उरुविल्वकाश्यप	१, १३७	कल्प	२०
उष्णीष	३०५	कल्पकषाय	३२, ५१
ऊर्णा	५	कल्पसंक्षोभ	१७८
ऋद्धि-प्रातिहार्य	३०१	कल्याणमित्र	७१, ३०४
ऋद्धिबल	५७	कषाय	३२, ४४
ऋद्धिमत्	१३५	कात्यायन	१०६
ऋद्धिविक्रीडित	२८२	कृत्या	३०६
ऋल्लक	३११	कारण	४६, ५४, ६८
ऋषिपतन	५४	कालोदायिन्	१३७
एकघन	१५३, १५६, १७०	काव्य	१८०, ३११
एकजातिप्रतिबद्ध	२१६	काश्यप	१०२, १३७
एकयान	३०, ३६	काष्ठमूल्य	७८
एकरस	६०, ६४	किन्नर	३
एकात्मका	१६६	किलासिता	१०, ६३, १८६

क्लिीकृत	२०८	गण	१४७
कुटी	३०६	गणकमहामात्र	१०६
कूटदन्ती	२६८	गणाचार्य	२५६
कुड्यकटलेपन	५४	गणिन्	१६३, २५६
कुण्डमूल्य	७८	गण्ड	३१२
कुणप	६२	गति (षट्)	५, ४२
कुण्डक	७०	गद्गदस्वर	१८२
कुन्ती	२६८	गडित	६१
कुन्दरक	२७२	गन्धर्व	३
कुम्भाण्ड	२६६	गया	२०३
कुलपुत्राहो	१६८	गयाकाश्यप	१३७
कूटना	१८७	गरपीड़ा	२०६
केशिनी	२६८	गरुड़	३
कोकिल	२३५	गरुड़ेन्द्र	३
कोटी	२१८	गवांपति	१
कोट्टराज	२७८, २८६	गाथा	३४
कोड़सक्किन्	७०	गिलान	८, १८६
कोश	१६	गुह्यक	१२६
कौक्कुटिक	१८०, ३११	गुह्यगुप्त	२
कौकृत्य	१८६	गूथोड़िगल्ल	१०२, २८३
कौण्डिन्यगोत्र	१३७	गृध्रकूट	१, २८५, ३०८
कौष्ठिल	१	गृहस्थ	१५०, १५४, १६०
कौसीद्य	२२	गेय	३४
क्रीड़ापन	६४	गोचर	१८१
क्रीड़ारति	२२८	गोपानसी	६१
क्रम	२१०	गौतमी	१७५
क्लेश	१२८	घोषमति	१४
क्लेशकषाय	३२	चक्रवर्तिन्	२८
क्षान्ति	३६	चक्रवाड़	१६१, २३३, २४७
क्षान्तिपारमिता	२१८	चंक्रम	७. ३०६
क्षान्तिबल	८८	चन्द्र	२
क्षीणास्रव	१	चन्द्रप्रदीप	१३, २८२
खरस्कन्ध	३	चन्द्रसूर्यप्रदीप	१३
खुड्डक	३०१	चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्री	२७१
गजराज	३०६	चन्द्रार्कदीप	२०

चम्पकतैल २७२
चरिताविन् १२४
चर्याप्रदेश २७१
चातुर्द्वीपिक २१५
चातुर्महाराज ११२
चारिका ६४
चित्तव्यावृत्ति १६८
चित्तोत्पाद ३११
चिल ३८, १४३
चिलध्वज २६३
चीवर १३६
चुन्द १३७
चूड़ामणि १८६
चैलकभूत १३०
चैत्य १५४
चौक्ष ७८, १८५
छन्दराग ३५
छध्व २३१
छम्भितत्व ४६
जनयित्री २६६
जम्बुद्वीप १४८, २२८, २५२, ३१०
जलधर २६८
जातक ३४
जाम्बूनदाभास १०६
जिनविग्रह १६८
जिनात्मज ८६
जिनेन्द्र ७
ज्येष्ठधर्मनिर्देश १६६
ज्योतिष्प्रभ २
ज्ञानबल ५७, २७६
ज्ञानमुद्रासमाधि २८२
ज्ञानाकर ११२
ज्ञानोल्का २८२
झल्ल १८०, १८३
डमर ७०
डिम्ब ७०
तथत्व ६२
तथागत १०४
तथागतचीवर १५५
तथागतचैत्य १५४
तथागतज्ञानदर्शन ३०, ३१, ८१, २०१, २५२
तथागतपाणिपरिमार्जित १५३
तथागतबल ५६
तथागतलयन १५५
तथागतविग्रह १६०, ३०६
तथागतायुष्प्रमाण २०६
तमाल १०७
तत्तक २
ताड़ ३६
तायिन् २१
तिरश्चयोनि २४८
तिर्यग् २६५
तिलकूटा २६६
तिलपीड़ा २६६
तिष्य ६१
तीर्थ्य १८०
तीर्थिक १७८
तुरुष्क २७२
तुलकूट २६६
तुल्यनामधातु ४७
तुषित ३११
तृष्णा ६८
त्रयध्व १००
त्रिपरिवर्त १२३
त्रिभव ६२
त्रियान ३२, ६५
त्रिविमोक्ष ३१२
त्रिसाहस्र ८६
त्रैतीयक २६६

त्रैधातुक ५६, ६०, ६७
त्रैलोक्यविक्रामिन् २
त्रैविद्य ६३
दरिद्रवीथि ७६, ७७
दानपति २२८, ३१४
दानपारमिता २१८
दिवसमुद्रा ७७, ८०
दिवाविहार ८
दिष्ट्या ११३, १२२, २०६, २१०
दीपङ्कर २१, २०७
दुन्दुभिस्वर २५४
दुष्करचर्या २७२
दुष्यवर ६६
दुःखदुःखता ८०
दुर्गतिविनिपात ३११
दुरभिमोच्य १२७
देवदत्तभिक्षु १७०
देवदारुस्तूप ३७
देवसोपान १७०
देशिक १२८, १३१
द्वेष ५७
दृढ़स्थाम २०१
दृष्टधार्मिक ५८, २८०, ३१२
दृष्टान्त ३४, ४१, ४६, ७१, १३०, १८६
दृष्टान्तहेतु ५
दृष्टिकषाय ३२
दृष्टिकृत ६७
दृष्टिस्थित ६३
द्रुग्धचित्त ६६
धरणीन्धर २, २६७
धर्मकथिक १३३, १३४
धर्मकोश २०, ८६, १४३
धर्मकृत्य ६५
धर्मगगन १४५
धर्मचक्र ४८, ४६, ५३, ११३, ११४, १२२, २०३, २६३
धर्मदायाद ४७
धर्मधर २
धर्मनय २४८
धर्मनिर्मित ४७
धर्मनिरुक्ति २४६
धर्मनेत्री ५
धर्मपर्याय १४८, १५३, २०८
धर्मपूजा २७३
धर्मप्रभास १३४, १३५
धर्मप्राभृत १६२
धर्मभाणक १५, २१, १२५, १४८, १५०, १७६, १८५, २२५, २३३, २६६, २६७, ३०६
धर्मरहस्य १५३
धर्मराजन् १६६
धर्मलक्षण २३
धर्मश्रवणिक १६
धर्मशंख ३१२
धर्मसंगीति १८७
धर्मस्कन्ध १६७
धर्मस्तूप २७४
धर्मस्वामिन् ८६
धर्माभिसमय २१६
धर्मासन १५५
धातु ६
धातुविग्रह २८५
धातुस्तूप ४, २२३, २२४, २८८
धारणी १७७, २६५, २८१, ३०६
धारणीपद २६६, २६७, ३१०
धारणीप्रतिलम्भ २१५
धारणीमन्त्रपद २६८
धारण्यावर्ता ३०६
धुरावाह १६८

धूतगुण ६७
धूर्त २६०
धृतराष्ट्र २
धृति ५२
ध्यान ३७
ध्यानपारमिता २६६
ध्यानप्रीत्याहार १३५
ध्यजाग्रकेयूर २८२
नदीकाश्यप १, १३७
नन्द २
नरदत्त २
नरादित्य २२
नवाङ्ग ३४
नक्षत्रराज २
नक्षत्रराज-संकुसुमिताभिज्ञ २७१, २६८
नानाधातुक १३३
नानाधिमुक्त ३४
नामरूप १२३
नारायण २८४
निक्षेप १७६
नित्यज्वर २६६
नित्यपरिनिर्वृत १२६
निदान ३४
निरामिष १३३
निरुपादान ५६
निरीहक ६
निरुक्ति २३, ३१, २४६, २५०
निरोपधि २००
निर्ग्रन्थ १८०
निर्वाण १७, २०, २७, ३४, ४८, ५४, ८०, १००, १४२, २५१
निर्वाणनगर १८६
निर्वाणपर्यवसान ६१
निर्वाणभूमि ४४, २११
निर्वाणमार्ग १२२
निष्पलाव २६, ३३
नीवरण ५६
नैगम ८६
नैगमजानपद १८८
पञ्चकामगुण ५६
पञ्चगति ६४
पञ्चाभिज्ञ ६६
पटह ३६
पणव ३६
पदव्यञ्जन १८
पद्मप्रभ ५०, ५१
पद्मवृषभविक्रामिन् ५२
पद्मश्री २, २८६, २८७, ३०६
परिग्रहनिदान ५७
परिनिर्वाण ११२, १२७, २०७, १८७
परिनिर्वृत २५६, २६२, २८४, २८५
परिव्राजक १८०
परिनिष्पन्न १५६
परिनिष्पत्ति १५५
परिभूत २५३
परिषा २३२
परिष्कार ७६
परिसामन्तक ११२
परीत्त १७५
परीन्दन २६१
पर्यङ्क ३
पर्याय १६०
पर्येष्टिनिदान ५७, ५८
पामा ७०
पारमिंगत २६६
पारमिता १००, २१८, २५१, २६६
पिटक ३१२
पिण्डपात २६०
पितृज्ञा २८५
पिलिन्दवत्स १

पिथित १७०
पिशाचक ६२
पुण्यबलाधान २७६
पुण्याभिसंस्कार २१६
पुष्करता २६०
पुष्पदन्ती २६८
पुस्तक १४६, १५४, १२१, २२५
पुस्तकगत २६२, २६५, २७८
पूतन २६६
पूतिस्तम्भ ५५
पूर्णचन्द्र २
पूर्णमैत्रायणीपुत्र १३३
पूर्वप्रणिधानचर्या १४५
पूर्वयोग २७८
पूर्वयोगचर्या १३३
पेयाल १२०
पेषणकारक ७०
पैत्तिक ६५
प्रज्ञप्ति ६३, ३१
प्रज्ञाकूट १७१
प्रज्ञापारमिता १३, २१८
प्रणिधान ५१
प्रतिभान २६४
प्रतिरूपक ५२
प्रतिलम्भ १०५, १०७
प्रतिसंलयन १२५, २८१
प्रतिसंलीन १२५
प्रतिसंविद् १३५
प्रतीत्यसमुत्पाद १३, १४, १२३, २५१
प्रतीत्योत्पाद ६६
प्रत्यक्षदर्शी ६१
प्रत्यय १३१
प्रत्यात्मिक ६१, ६६, ३१२
प्रत्यात्मिकी ८६
प्रत्येकजिन ६६
प्रत्येकबुद्धभूमि १२८
प्रत्येकबुद्धयान २७, ६०
प्रत्येकबुद्धयानिक ६४
प्रत्येकबोधि २७
प्रत्येकयान ५
प्रदानशूर २, २८३
प्रभाकर १०६
प्रभास १३५
प्रभूतरत्न १५६, ´६५, २६०, २८४, २६३, ३१५
प्रव्रज्या ३०१
प्रव्रजित १५०, १५४, १६०
प्रस्कन्द ४१
प्रातिहार्य ४, ३००
प्रावरण ७८
प्रियदर्शन १७६, १६७, २८६
प्रेत ६३
बक्कुल १
बन्धकुट्टी १७८
बल २३, २४, २७, ३५, ६३
बलचक्रवर्त्तिन् ३
बली ३
बाहुश्रुत्य १०५
बाष्प १
बीजग्राम ८६
बुद्धपुत्र ३४
बुद्धबोधि ४३
बुद्धभूमि २०४
बुद्धयान ३१, ३२, ६७
बुद्धयानिक १२५
बुद्धक्षेत्र ३
बोध १२६
बोधि २०४
बोधिचर्या २५२
बोधिचित्त ६८

बोधिपाक्षिकधर्म २६६
बोधिमण्ड ११, २७, ४०, ४८, १११, ११२, २२३, २२६, ३१२
बोधिवृक्ष ११६
बोधिसत्त्वभिक्षु ६
बोधिसत्त्वयान ५७, १४८
बोधिसत्त्वयानिक १२५
बोधिसत्त्वयानीय १८७
बोधिसत्त्वरहस्य ५०
बोधिसत्त्वाववाद १५, ५०, १२४, १५६, २६१
बोधिसत्त्वाववादमहानिर्देश २
बोधिप्रस्थित २२
बोध्यङ्ग २३
बौद्ध १०७
ब्रह्मन् ४२, ६३
ब्रह्मकायिक २
ब्रह्मचर्य १०७
ब्रह्मध्वज १२६
ब्रह्मलोक ११४
ब्रह्मविहार १०१
ब्राह्म ११४
ब्राह्मणी २८५
भद्रकल्प १३४
भद्रपाल २
भद्रा १७६
भद्रिक १
भरद्वाज १
भवदृष्टि ५४
भवाग्र १६७, २३२
भार्गव ६८
भिक्षु २१, ६६, २५२
भिक्षुणी २२, २५२
भीष्मकल्प ८७
भीष्मार्जित-स्वरराज २५१
भूतवेताल २६५
भूमिसूचक ७०
भृकुटी १५२, १७८
भेरुण्डक ६३
भैषज्य २१०
भैषज्यराज २, १४८, १७५, २६५, २७१, २८३, ३०६
मकुटदन्ती २६८
मण्ड ४०
मण्डलिन् ३, २३६
मन्त्रधारक १८०
मन्त्रधारणीपद २६६
मन्त्रपद २६६
मन्त्रबलविद्या २६५
मन्दग्लान १६५, १६६
मन्दग्लानता १६३
मञ्जुघोष १६२
मञ्जुश्री २, ४, १७१, १८०, २८३, २८४
मञ्जुस्वर १०
मञ्जूषक ३
मरु २१२
मल्ल १८०, १८३, ३१२
मषि १०६
महल्लक ७३, ७६, ८२, २२८
महाकरुणा १७०
महाकात्यायन १, १०५
महाकाश्यप १, ८१, ८६
महाकौष्ठिल १
महागणिन् १६३
महातेजोगर्भ २६६
महाधर्म २, १२
महाध्यायिन् २२८
महात्मभाव १६७
महानन्द १
महानामन् १
महानिर्देश ३, १५

महापूर्ण	३	मान्दारव	३
महाप्रजापती गौतमी	१७५	मार	७
महाप्रतिभान	२, १५६, १७५	मारसेना	१११
महाब्रह्मन्	११४	मारकलिचक्र	३१२
महाभिज्ञा	१३५	मारकायिक	२८०
महाभिज्ञाज्ञानाभिभू	१०६, ११५	मारपर्षद	१०२
महाभिज्ञापरिकर्म	५२, २०४	मारयज्ञ	२८०
महाभिषट्क	११२, १६१	मारिष	११६
महामञ्जूषक	३	मालाधारी	२६८
महामान्दारव	३	मिथ्यादृष्टिकुल	३००
महामुचिलिन्द	३६१	मुक्तकुसुम	१०७
महामुदिता	१७०	मुचिलिन्द	१६१, १६२, १६३
महामैत्री	१७०	मुदिता	१७०
महामौद्गलयन	१, १०६	मुष्टिक	१८२
महारत्न	५१	मुसारगल्व	१०५, १०६
महारत्नस्तूप	१५६	मेघदुन्दुभि	२६८
महारत्नद्वीप	१२८	मेघदुन्दुभिराज	२८६
महाराजकायिक	११२	मेघस्वर	१२६
महारूप	१०६	मेरु	२४७
महाविक्रामिन्	२	मैत्रचित्त	७१
महावैपुल्य	१५, २६१	मैत्रायनीपुत्र	१३३
महाव्यूह	१०२	मैत्री	२६६
महायान	१७२	मैत्रीबल	११६, १३०
महायानिक	६४	मैत्रीविहार	१५५
महासम्भवा	२५२	मैत्रेय	२, ४, १२, २००, २०३,
महास्थामप्राप्त	२५१, २५२		२१५, २२७, ३११
महासंनिपात	२७१	मैत्रेयगोत्र	२१
महेश्वर	२, ४२, ८८	मौद्गल्यगोत्र	१०७
महेशाख्य	१२४	मौद्गल्यायन	१
महोपेक्षा	१७०	मौष्टिक	१८०
महोरग	३	मृगरथ	५५३
मातृग्राम	१३५, १८१, २७१, ६७६,	मृषावाद	५७, ६१
	२६०, ३०८	यम	२६५
मातृज्ञा	२८५	यमक	३००
मान	३१२	यमकप्रातिहार्य	३००

यशस्काम १८, २१
यशोधरा १, १७६
युक्ति ८६
यूप १०५
योगाचार ४
योगिन् ४
रतनचन्द्र २
रत्नकेतुराज १४६
रत्नतेजोभ्युद्गत ३०८
रत्नपाणि २
रत्नपद्मविक्रामिन् ५२
रत्नप्रभ २
रत्नप्रभास १३६
रत्नविशुद्धा १५६
रत्नव्योमक २७१
रत्नमति १४
रत्नसम्भव १०४
रत्नस्तूप १५८, ३१५
रत्नाकर २
रत्नावभास १०४
रतिप्रपूर्ण १०७
रश्मिप्रभास १०२
राक्षसी २६८
राक्षसीद्वीप २८६
राग ५७
राजगृह १
राजमहामात्र २४५
राजमात्य २४५
राजामात्र ७६, ८०
राहुल १, १४३
राहुलभद्र १४५
राहुलमातृ १, १७६
रुद्र २८६
रूपिन् २२८
रेवत १, १३७
लघूत्थानता २८५
लम्बा २८६
लयन १५५
लवणमूल्य ७८
लिखन २५६
लीयन १५३
लेखा ८३
लेन १५६
लोकधातु १६
लोकायत ७२, १५८, १८०, ३११
लोहितमुक्ता २८६
वक्कुल १३७
वङ्कजातीया १७५
वज्रपाणि २६२
वरप्रभ १६
वरप्रभव १७, २०
वर्द्धमानमति २
वरुणदत्त २
वशा १५२
वशिता १
वशीभूत १
वातिक ६५
वाराणसी ४४
वार्षिक २६६
वासुकि २
विकड्ढमान ६२
विकुर्वा २६३
विक्रीडित २०१
विगड़ित ५५, ६१
विगड़ित-प्रासाद ५४
विग्रह ३८, १५६
विचर्चि ३१२
विचर्चिका ७०
विचित्रक ६१
विचिकित्सा २७

विजृम्भित २०१
विज्ञान २२३
विज्ञिन् १९७
विनायक ११७
विनिर्भोग २५१
विपरिणाम-दुःखता ८०
विपरीतसंज्ञी २१३
विपश्यि १३४
विप्रत्यनीक १५३, १८९
विप्रत्यनीयक १२
विभवदृष्टि ५४
विमलगर्भ २९८, २९९
विमलदत्त (राजा) २७३, २९८
विमलदत्ता ३००, ७०२
विमलदत्तसमाधि २८२
विमलनिर्भास २९९
विमलनेत्र २९९
विमलप्रभास २८२
विमलभास २९९
विमलाग्रनेत्र २०
विमान ११९, १२०
विमुक्ति २७
विमोचक २७८
विमोक्ष २३, २७, २५, १०५, ३१२
विरज ५१
विरूढ़क २, २९७
विरूपाक्ष २
विशिष्टचरित्र १९५, २५९, २८३, ३१५
विशुद्धचारित्र १९५
विशेषमति २
विषदूषण २९९
विषपीड़ा २०९
विस्तीर्णवती ३०९
विसन्धि २५०
विहार २११
विहेठक ७९
विहेठा २९९
वीर्य ३७
वीर्यपारमिता २१८
वीर्यरद्धि २०७
वीर्यारम्भ २७२
वृषभित १३३, २०१, २०३, २९१
वेतनक ७८
वेताड़ २९८, ३०९
वेमचित्रिन् ३
वैजयन्त २३८
वैतुल्य १६
वैदेहीपुत्र ३
वैद्यपुरुष २०९
वैनेय २०८
वैपुल्य १८
वैपुल्यसूत्र ३४, ७१
वैयुल्यसूत्रराज १
वैपुल्यसूत्रान्त १०३
वैरोचन २८३
वैरोचनरश्मि २९८
वैशारद्य २३, २४
वैश्वासिक २०
वैश्रवण ३
वैस्तारिकु २०
व्याकरण १०२
व्याड़ ६२
व्याधि ६५
व्यापारण १९१
व्याहर २४४
व्याहार २४
व्यूह ८६
व्यूहराज २८३
व्राणिक ६६
शक्र २

शङ्खशीला ७४
शरीर १६०
शरीरपूजा २२२
शरीरवैस्तारिक ५२, ५३
शरीरस्तूप १६०, १६१
शलाका ६५, १६६
शशिकेतु १०४
शाक्यमुनि १२६, १५८, २००, २१६, २२०, २६०, २८२, २८५, २६३, ३११, ३१४
शाक्यसिंह २१, २२, १०३
शाक्याधिराज २२
शारिपुत्र १, २६, २८
शारीसुत २४, ३५
शालराज २६६
शालेन्द्रराज ३०६
शिखिन् २
शील १६, ३७
शीलपारमिता २६८
शुभव्यूहराज २६८
शून्यता ७३, १५६
शून्यधर्म १२७
शैक्ष १
शैक्षभूमि ५५
शैक्षाशैक्ष १४३, १४६, १७५, १७६, २७७
श्लैष्मिक ६५
शौकरिक १८०, ३११
शौण्डिक ३११
श्रद्धासार २६
श्रामणेर १२४, १८१
श्रावक १६
श्रावकभूमि १२८
श्रावकयान ५६
श्रावकयानिक २६, ५७, ६०, ६६, १५५
श्रावकसंघ १२४
श्रावितक १२१
श्रीगर्भ १७, २०, २१
श्रेष्ठिभार्या २८
श्रेष्ठी २८६
षड्गति ६७
षड्भिज्ञा १०७, १७८
षडायतन १२३
षड़िन्द्रिय २३६
सक्तुप्रस्थमूल्य ८०
सकृदागामिन् २२८
संक्षोभ ४४
सत्कायदृष्टि ७०
सततसमिताभियुक्त २२३, २४४
सत्यवचन २७६
सत्याधिष्ठान २७६
सत्त्वकषाय ३२
सद्धर्मकोश १४५
सद्धर्मक्षय १८८
सद्धर्मपुण्डरीक १७, २५३, २६१, २७१, २८१
सद्धर्मविप्रलोप १८५
सदापरिभुत २५२
सप्ततथागत १३४
सब्रह्मक १७
सभागता ३११
समता ६२
समन्तगन्ध २
समन्तप्रभ १३७
समन्तप्रभास १३७
समन्तभद्र ३०८, ३१०, ३११, ३१२
समन्तमुख २६७
संकारधान ७७, ७८, ७६, ८४
संघ २०४
संघपूजा २२३
सन्धावचन ४६

सन्धाभाष्य २३, २७. ३०, ४७, ५३, १७८, २२०
सन्धाभाषित ६१, १५४, १६३
सन्धि २५०
सम्प्रकाशनता १७७
सम्प्रभणित २७१
सम्प्रमोष २४८
सम्प्रहर्षित ३०३
सम्भवा १०६
समापत्ति २२, २३
संलेखवृत्ति १७७
संलीयना ४४
संश्रावितक १३१
संस्कार १७३
संस्कारदुःखता ८०
संसार ३४
सर्वगुणालङ्कार ३०६
सर्वधर्मशून्यता १५५
सर्वज्ञज्ञान ८६, १३२
सर्वज्ञता ३१
सर्वज्ञताहारक १८६
सर्वज्ञभूमि ८६
सर्वसत्त्वप्रियदर्शन २७१
सर्वरुतकौशल्य २८२
सर्वरूपसंदर्शना २८६
सर्वरूपसंदर्शन-समाधि २८८
सहांपति २
सागरवरधर १४३, १४६
सान्निपातिक ६५
सामुत्कर्षिकी ४७
सांकथ्य ४
सारथि १३
सार्थवाह २६०
सुखसंज्ञा १२२
सुखसंस्पर्श २८५
सुखसंस्पर्शविहार १६६
सुखाकरा ३६६
सुखापना ६८
सुखावती ३६६
सुखविहार १८०
सुखस्थित १८६
सुखुमा २६
सुन्दरनन्द १
सुभूति १, १०४
सुमति १४
सुमेरु ११५
सुवर्णयूप १६
सुविनेय १६५
सुविमुक्त १
सूचीमुख ६२
सूच्यग्र ६६
सूत्र ७२, १६२, २२७
सूत्रान्त ३३, १५०, १५२, २६१
सूत्रान्तधारक २५१, २८०, ३०६
सूत्रान्तलेखक ३०६, ३१२
सूरत ३४
सूर्य २
सेनापति १८६
सौकर १८३
सौकरिक १८०
सौरत्य १५६
सिंह २
सिंहचन्द्रा २५५
सिंहघोष १२६
सिंहध्वज १२६
स्कन्ध ५३
स्कन्धमार १८६
स्तूप ६, १०५, १५४, १५८, २२१
स्त्रीपोषक ३११
स्थविर ७३, ८८

स्थालिकामूल्य ७८
स्पर्शविहारता १६३
स्वागत १३७
स्वयम्भू ३४, ६०, २४७
स्वयम्भुव १५२. २५८
स्वप्रत्यय २३, ६४
स्वभावधर्म ३१६
स्रोत-आपन्न २२७
हड़िनिगड़बन्धन २८६
हञ्चे ८२
हारीती २६८
हिमवन्त् ६६
हीनयान ३४, ३५, १०३
हीनसंज्ञा २८३
हीनाधिमुक्त ८१, १३५
हेतु ३६, ५४, १३०
हेतुकारण २३, ३१
हेष्टा २०२

Single issues may be bought separately, but three years after the completion of a work no complete sets are broken for the sale of loose component parts.

Each issue bears, besides its issue number, a fascicle number indicating its place in the work and volume to which it belongs.

With the issue of this Notice all previous prices and price-lists are cancelled.

CALCUTTA,
1st December, 1952.

The publications or information about them are obtainable from the Asiatic Society, No. 1, Park Street, Calcutta, or from the Society's
Agents: —

MESSRS. LUZAC & CO., 46

M. PAUL GEUTHNER, 13, R

BUCHHANDLUNG OTTO HARR

MESSRS. THACKER, SPINK &

MESSRS. THE MOORE COT
York, U.S.A.

Residents of Europe sh

When ordering direct from t
be observed: —

Orders should be addressed
Official by name or title.

All Cheques, Money Orders
"Treasurer, Asiatic Society".

Orders for books should b
address, legibly written, and s
paper containing no other comm

In India, books a

CALCUTTA :—Published by the Asiatic Society, 1 Park Street,
and Printed by J. C. Sarkhel, Calcutta Oriental Press Ltd.,
9, Panchanan Ghose Lane, Calcutta—9